فن منطق

میزان شرح مترجم برهان

مؤلف اصل کتاب کلنبوی

(مترجم)

معمورة العزيز والی سابقی عبدالنافع افندی

معارف عمومیه نظارت جلیله‌سی جانبندن مطبعهٔ عامره‌ده طبع اولنمشدر

کتابک مشار الیه جانبندن حین تقدیمنده مقام جلیل صدارت عظمادن جواباً تبشیر وتلطیفی شامل تسطیر بیورلمش اولان تلغرافنامهٔ سامی سرنامهٔ صحایف افتخار اولق اوزره بو محلده طبع وتمثیل قلندی

علم منطقدن برهان معرفتلری اولان ترجمه داخلیه نظارت جلیله‌سنه مبعوث تحریراتلریله برابر مطالعه وتقدیر اولندی ومکافاته حائل اولدقلری نشانک بر درجه ترفیعی وترجمه‌نک بالطبع تکثیر نسخی ایچون معارف نظارتنه اعطاسی عرض واستیذان اولندرق موجبنجه ارادهٔ سنیهٔ حضرت پادشاهی دخی اول مرکزده متعلق بیورلدی نشان عالی دردست ارسال اولمغله تبشیر وتبریک قلنور .

فی ۲ ایلول سنه ۹۷

سعید

(مترجم مشارالیهک دیگر آثاری)

(مطبوع) علم بلاغتدن ترجمهٔ تلخیص : علم حدیثدن ترجمهٔ نخبة الفکر : آدابدن ترجمهٔ آداب کلنبوی و مفصول

عربی وفارسی وترکی عروض رساله‌سی : ادبیاتدن کامل الآثار : دیگر نافع الآثار و سورنامه

(غیر مطبوع) علم تصوفدن رهبر سیر و سلوک : کذلک ترجمهٔ تلخیص رسالهٔ قشیریه : نحودن مقدمهٔ ابن هشام ترجمه‌سی

﴿ جلد اول ﴾

نومرو ﴿ فهرست کتاب میزان شرح مترجم برهان ﴾

نومرو

﴿ جلد اولك سهو وصواب جدولی ﴾

صحیفه	سطر	سهو	صواب
٢	١١	اساطين	سلاطين
٤	٣٠	نادر	نوادر
٩	١٩	احتمالدن	احتمالندن
١٩	٢٩	متباينه‌در	متباينلردر
٢٩	١٩	اجزاى	اجزاء
٣٠	١٥	ومناساسبات	ومناسبات
٣١	٢٨	وتصوره	زيرا تصوره
٤٠	٥	متقين	متيقن
٤١	٥	مفرددەبى	مفردەبى
٤٤	٧	طرفنه	طرفينه
٤٥	٧	اداندان	اداتدن
٤٩	٤	التخطب	التخاطب
٩٤	١٤	ايلدكار	ايلدكارى
٥٣	٧	اولوسه	اواور ايسه
٥٦	٢٥	عرض	غرض
٥٨	٠٦	معناد	معناه
٦٢	٣٠	بونلرن	بونلر ايله
٦٥	٣	معلومه	معلوم اولان
٦٨	٢٨	مركلبك	مركبك
٦٩	١	افرد	افراد
٧٠	٣	وحدنى	وحدينى
٧٠	٩	وحدنى	وحدينى
٧١	٢٧	بو	دبو
٧٢	٦	لفهوم	مفهوم
٧٤	١٣	كلى	كلىّ
٧٦	١٣	بدن	بدون
٨٠	١٩	حرت	حركت
٨١	٢٣	اتاسندن	اناسندن
٨٢	٢٢	افرادى آخر	افراد آخر
٧٤	١٩	وحقيقية	وحقيقة
٨٩	٢٥	والاعتبارت	والاعتبارات

صحیفه	سطر	سهو	صواب
٨٩	٢٨	ماعداسی اولان جزئیات	زیددن ماعداجزئیات متعدده
		متعدده اوزره صادق	اوزرینده صادق
٩٨	١٧	وهذاالضاحك وهذاالكاتب وهذاالكاتب	
٩٠	٨	کلی	کل
٩٠	١٦	مرادد	مراد
٩٢	٢٠	مفرقوضه	مفروضه
٩٣	١٤	اواعم	اول اعم
٩٥	١٣	النهان	النهار
٩٦	٣٠	من غیرفرق فرق	من غیر فرق
٩٧	٢٧	کلیه	کلی یه
٩٧	٢٨	وجهوله	و جهیله
١٠١	٥	محققة	محقق
١٠٥	١٠	فرادنه	افرادنه
١٠٦	١٣	مذکورنك	مذکوره نك
١٠٩	١٧	شهان	شهاقی
١١٠	١٩	ذاتی	ذاتینك
١١١	١٢	اولوسه	اولور ایسه
١١٥	٢٧	هوذاته	فی ذاته
١١٦	٣	اعمدر	تعمیدر
١١٦	٨	بریسیدرکه	بریسیدرنه کیم
١٢٠	١٩	اسوداییض ایچون	مثلا اسودایله ابیض
١٣١	٥	المجرادت	المجردات
١٣١	٢٦	اولنوب	اولوب
١٣٣	٢٠	شامله	شاملة
١٣٣	٢٨	تمثیل	تمثیل ایتمك
١٣٦	٢٧	یاافردین	یامفردین
١٣٧	٢٠	زوایه	زاویه
١٣٧	٢١	زاوایهٔ	زاویهٔ
١٤٢	١٣	واودر	واردر
١٤٣	٣٩	حاصلی	حاصل
١٤٤	١	چارپار	چارپا
١٤٦	٦	لفظیده	لفظی

صحیفه	سطر	سهو	صواب
١٥٠	٣	تسلیل	تسلسل
١٥٠	١٥	یاحدتام	یاحد ویارسم
١٥٢	٩	معنا	معاً
١٥٢	٢٢	واشبوا	واشبو
١٥٣	١٨	معنی	یعنی
١٥٦	٩	موصلی	موصل
١٥٧	٣	مذکوره‌ده	مذکورده
١٥٩	١٢	محمد	محمده

النافع افندى المحترم لازال يملأ الاوراق * بماراق ويزين الافاق بما فاق * ولا برحت حدائق براعة بنانه تخلد للدول ماثر * وحقايق بلاغة بيانه تنظم فى نحور الدهور قلائد جواهر * ولنختم الكلام * متمثلا بما قيل مناسبا للمقام *

شعر

* لعمرى لقد الحمت بالفضل منطقى * وقد كنت ذا نطق وفضل بيان *
* وحركت ميزانى فأثنى لسانه * فلا زلت مشكورا بكل لسان *

كتبه العبد الفقير الى فيض ربه اللاهوتى *
عبد الحميد حمدى الخربوتى * الشهير بابن
شارح قصيدة البردة * جعل الله
الطافه العلية
لهما عدة

(دیباجهٔ میزان شرح مترجم برهان)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ — وبه نستعين

الحمدلله الذى ابدع فطرة عباده الناطقين بابداع بدايع العقول والانظار * حيث اوصلهم بتوسيط مقدمات البديهيات والملهمات فى مناهج النظريات الى معارج نتايج الافكار والآثار * وسور حدود معاشرتهم بالرسم التام محصورة بما امرونهى * وبعث فيهم رسلا وعين لهم سبلا ليكون عليهم حجة قياساتهامعها * والصلوة والسلام على نبيه الذى استوى برهان العدل بميزان شريعته * وانطوى محاسن الاخلاق على الاطلاق فى حليـة نبوته * وعلى آله واصحـابه وعترته * الذينهم قضواومضوا بالحق رامخافى اكمل سيرته واجل سنته (وبعـد)

منتظم عقد اللآل منطق وجنان • ومستودع ابان حسن بيـان • اولان فرائد اجابت انتمای خیر دعاونیایش وموائد لطافتفرسای ثنا • وستایش مهرآسمان سلطنت عظما • وبدر درخشان خلافت كبرا • مفخر سلاطین عثمانی • ومحجر عیون جهانبانی • مظهر تأیید الهی • غرهٔ جبین شهنشاهی • تاجدار عدیم المثال • شهریار حمید الخصال • اسمح اساطین جهان • ولی نعمت عمیم الاحسان • لازالت اقطار البلاد مشرقة بانوار معدلته افندمز حضرتلرینه احق واحرا والیق وسزادرکه تاریخ سلطنت سلیم خان اولدن بوآنه دکین دودمان احقرانهم بو خاندان جلیل العنوان عثمانینك ملازمت درکاه مراحم اکتناه عبودیت واباعن جد احتمای وظائف توارث نسبت وصداقتله پروردهٔ نعم جزیلهٔ فراون ومتنعم نوال وعاطفت بی پایان اولمسیله بوعبد کمبضاعه • یعنی اطنه لی عبد النافع عدیم الاستطاعه • دخی عنفوان شبابده اکتساب سرمایهٔ دانش ومعارف ایچون قاعدهٔ تقدیم اهمه رعایت وبعده من اقتفى اثراباه فماظلم شهراهنده ترییح قدم عزیمت ایدرك باب دولت ابد مدته ملازمت وطریق رجاله انسلاك ودخالتله اوتوزبش سنه یی متجاوز برمدتده عاجزانه وفاخرانه عفیفانه وصادقانه ولایات والویهٔ

شـاهانه‌ده دفترداراق ومتصرفلق امثالی مأمور یتلرده اجرای وظائفه حصر ورزش واقدام وماندطوب چوكان ایادیٔ تصاریف وتقلبات روزكارده فیومابالخلیصا ویومابالعذیب دوراقطار وجنزارعالمدن اقتطاف برك وبارفاعتبروایااولی الابصار • ایدرك تقلیب صحایف ایام اینتكله برابرالده بولنان سرمایهٔ مزجات علیه نك دخی نخل بیثمر عدادنده هدر وبی اثر قالمسندن اجتناب وتوقی وبنا برین مالا یدرك كله لایترك كله وتیره سنده بوطریقه بر توفیقه دخی سوق مطایای مساعی ایله بلطفه واحسانه تعالی ایام خالیه وتعطیلاتده ترجمهٔ مطول امثالی بعض نوادر آثار قلمیه تودیع دارالمعارف اعصار ایدلمشیدی من الجمله رمیة من غیررام مضرب مثلی اولان اثر مذكور معولك طبع وتمثیلیله زد باوه چینان افنان فنونده افخر هـذا ام انتم لاتبصرون مدیحه‌سیله مسرح انظار اعتبار وخصوصیله مقـدمات مصنفات نامعدوده مزیت نام نامیٔ ملوكانه‌سیله فائز سرنامهٔ عز واعتبار وكلیات مؤلفات مرغوبه مدائح جلالت ذات سامی نعات عادلانه‌سیله حائز صیت محاسن آثار اولان خداوندكار اسبق خلد آشیـان سلطـان عبدالعزیز خان حضرتلرینك نزد همایون شهریاریلرنده جوائز عواطف جزیله ایله حسن تلقی‌یه سزاوار وروایات موثوقهٔ بعض قرنای خاصه ایله مثبت اولدیغی وجهله مدت متوافره فائز فیض مطالعات اوله‌رق بین الآثار مظهر شرف امتیاز واعتبار بیورلمسی مستعینا بتوفیقه تعالی انظارعمومه تقدیمه لایق دیكر بر اثر معتبر ایله توفیهٔ فریضهٔ شكرانیته سائق اولمسیله خادم علوم عالیه اولان فن واضح البرهان منطقده دخی لسان عذب البیان عثمانی‌یه عرض وابراز خدمت امنیه‌سی خاطر قاصری تهییج وعصرنده مكان فضائلی مركز اعلام اهل علوم ومجلس مغبوط المحافلی مجال اقدام قروم اوله‌رق ایادیٔ اخلافه بونجه مصنفات مقبوله ومطبوعه ترك وابداعیله هرفنده مراتب اكثر اسلافه تقدم كوستره‌جه‌سنه خطوات كمالاتنی فراز اشـتهاره تمدید وایصال ومفاوز سـباق فنونده اكتساب قصب السبق كمال ایتمش اولان كلنبوی اسماعیل افندی مرحومك فن مذكورده متقدمین ومتأخرین ارباب عقولك فرائد ثمینهٔ اصداف افكار وخلاصهٔ مؤلفات وآثار بركزیده‌لری اوله‌رق ترتیب وتدوینیله احیای آیین كم ترك الاول بیورمش اولدقلری برهان نام متن متین مكملك كشف سـتارهٔ غوامض ودقایق وحل معاقد حقایق ذیلنده بر قول شارح مزیل الأسـتار وبر میزان كهر سنج تام العیاره مشـاهدهٔ احتیاج واضحی امنیهٔ مذكوره نك بو خدمته انصراف وانعطافنی ترویج ایدرك عون وتوفیق صمدانی‌یه متوكل وروحانیت جلیـلهٔ حضرت رسالته معتصد ومتوسل اولدیغم حالده درگاه فیض اكتناه حضرت غوث

اعظمدن بالاستمداد بر خیلو صحائف مسوداته صرف سواد مداد ایدلمشیدی مع هذا نه‌ستمند خامه‌م بو حلبهٔ فسیحه ده غبار فرسان ارباب مآثره مدار الحاق اوله‌جق بر منهج اقتداره سالك ونه‌ده کارکاه بضاعه‌م الباس دوش روزکاره سزاوار اوله‌جق پرند پرنقش ونکار قریحه‌یه مالك اولوب محافل اصحاب فضائل وکمالاته عرضهٔ تقدیم واتحاف اولمغه شایان اوله‌جق متاع مستحضر حس ووجدان یالکز اعتراف عجز وقصوره محصور وخصوصیله شوامر خطیر ایله اشتغال عاجزانه‌م کرید جزیره‌سنده کائن رسمو متصرفلغندن بالانفصال درسعادته عود وقفول ودیجور خانهٔ یأس وفتورده اختیار عزلت وخمول ایله * اعلل النفس بالامال ارقبها * ماضیق الدهر لولا فسحة الأمل * ظهورات غیبیه‌سنه انتظاردن دیکر اسباب صوریهٔ تسلیتدن مهجور اوله‌رق طالع ناسازك بر وقت غیرمسا عدنه مصادف وتشتت‌بالی موجب بعض وقایع متألمه دخی مترادف اولدیغی جهتله وقوع خطیئات وهفواتدن طولایی براءهٔ بی براءه عنداعاظم واقاخده معذوردر واو اثناده بیداری طالع خوابیده ایله عواطف علیهٔ حضرت پادشاه رحتشناه کریم الخصالدن قسطمونی ولایت جلیله سیله مجبور ومسرور وبر مدت او مقامده پابند شکال ارزاق‌مقدره وبو اثناده سحاب‌مظلم آفاتدن مفارق ملك وملته باریده اولان تکرك مصائبدن حصه‌مند تأثیرات مکدره اوله‌رق بعد برهة من‌الزمان * روزکار آتدی بر دیاره دخی * معزاسنجه تحویلا خربوت سنجاغی متصرفلغنده مأمور بیورلدیغم حالده غوائل حربیه کسب اشتداد وقاطبهٔ مصالح ووظائفه حق تقدمی اولان مهام عسکریه‌یی اعداد ایغسیله تمشیت خدمات مترتبه‌یه روز ولیال حصر مساعی ومقدرت وبو جهتله اثر مذکور اوزره اکثر ازمنه واحیانده نسج عناکب‌نسیان وعطالت اولنه‌رق تیسر حسن اختتام واستحصال نتیجهٔ اتمامی اوچ سنه‌یه قریب امتداد ایلمشدر واکرچه زحام خواطرمهامدن فرصتیاب اولنه بیلان ایامده ممکن مرتبه تقلیل مواقع خطا وغفلته تحدیق نظر اعتنا ودقت وایجاز مخل واطناب مملدن آزاده اولمق اوزره التزام سلاست عبارات ووضوح جزالت تعبیرات ایله برابر صورت اقتصاده رعایت ایدلمش ایسه‌ده شاید سهام قدح وتشنیع حساده هدف وبواغورده صرف وایثار اولنان انوار بصر محو وتلف اولمق وهم وتحاشیسی مسودات مستحضره‌نك تبییض وتدویننه برایام متطاوله مانع وحاجز وضمیرعاجزانه‌م اشبو تردد وتراخیدن آزاده اوله‌جق بر مرجع موجب الاطمینانی تدارکدن عجز ایله متمیز اولمشیکن وجودی نادر اعصاردن معدوداوله‌رق فضلای بنامك نورحدقهٔ افتخاری دینلسه سزاوار وورع وتقواده مغبوط ابرار اولان خربوت علمای

بنامندن ومدرسین کرامدن فاضل مشهور نعیمی افندی زاده عبدالحمید افندی حضرتلری طرفلرندن استطلاع سرنهفتهٔ بال وترحیب خاطر پر بلبال ایله رفع قناع اشتباه ایچون مطالعه‌سنه رغبت واثبات ملکهٔ کامله اثر پروری ایله مقاصد ومبادیسنه امرار نظر اعتنا ودقت بیوریله‌رق مهم اولان بعض فرائد فوائدك تحشیه‌سیله علاوهٔ مآثر جلیله یه‌همت وبر تقریض بلیغ ایله ساحهٔ تشجیعده تمیهٔ بازوی مفخرت ایتلری عین ابتهاجه روشناساز وسائق مواقع انتشار وابراز اولمسیله باحسانه تعالی بوتهٔ عرفانده مذاب اولمش برکلیچهٔ سیمین خالص العیار وحادهٔ فکر ثاقبدن چکلمش برتارزرین بهادار وکارکاه تأییدات معنویه‌ده نسج ایدلمش بر دیبای زیبای پرنکار اوله‌رق اوراق خمایل سروسطورنده فانبتنابه جنات وحب الحصید والنخل باسقات لها طلع نضید آثار بدیعه‌سی پدید وهویدا واقتطاف ایادی اصحاب کمالاته عرض واتحافه سزا کورنمشدر همان جناب رب بی انداد تعالی شانه وبهر برهانه اشبو اثر پرسدادی عیون رغبات اصحاب حسن نهاد ایله ملحوظ وکذلك اصابت‌العین عیبینان حساددن محروس ومحفوظ ایدوب باعث استفادهٔ طلبهٔ علوم ونزد کهر فروشان معارفده میزان البرهان نام متناسبیله موسوم اوله‌رق بو عبد احقر بر سیئاتی حصول امنیهٔ خیردعا ومثوبات ایله بر مراد وذخرنافع روز معاد بیورسون آمین والحمدلله رب العالمین والصلوة والسلام علی رسوله النبی الامین وعلی اخوانه من الانبیاء والمرسلین وآله وآلهم اجمعین

بو اثرلرکه بتون نوربصر   روشنا بخش دل اهل نظر
جمله سیدر کهر بحر فنون   اولدی هب درج صحیفه‌ده مکنون
همت حضرت غوث اعظم   قلدی اسرار علومه محرم
امل ذخر معاد اولمسیدر   نامك خیرایله یاد اولمسیدر
باخصوصکم اوقویه محمودم   خلف خیرم ایدوب معبودم
کوستروب فضل وکمان مولی   دل دیجورمی قیلسون احیا
نسلمز اهل علوم و عرفان   ابن اسحق ایله آل رمضان
شرف یتنی اولوب حامی   فضل ایله منتشراولسون نامی

حفظ ایده سوء نظردن مولی
حسبنا الله تعالی و کفی

ميزان البرهان

بسم الله الرحمن الرحيم

قال المصنف رحمه الله (انواع محامد عالية بسطت مقدمة لمفتح الابواب واجناس مدائح تالية ركبت موجهة لذاك الجناب) جناب مؤلف حمد وثناى حضرت كبريا ايله تزيين ديباجۀ كتاب وبو وسيله ايله اشبو مجلۀ جيله نم جزيله دن معدود آثار جليله دن اولديغى لطيفه سنى اشراب ايلمش واصطلاحات فندن اكثره قرينك سلك عباراته درج ونسجيله دستكاه براعت وبلاغتده اعمال صنايع بديعه قلمشدر وانواع واجناس مقام لام جنسده اوله رق طريق تفننده ابراز شيوۀ غرابت وحد جهتنده اختيار تعبير انواع ايله اخصيت حمده اشارت ايتمشدر محامد محاسن كبى جمع حمد ومدائح جمع مدح اولمسى على القاعده محمدت ومدحتك جمعى اولمق صورتندن لفظ حمدك شيوع استعمالنه نظرا انسب مقامدر

مقدمه لفظنك كسر داله حصرى مختار صاحب كشاف اوله رق فتح دالدن ابا ايتمش ايسه ده جلال دوانى شرح تهذيبده كلام زمخشرى يه التفات ايتميوب بلكه جهت فتحى ترجيح ايلمشدر وفقرۀ ثانيه ده تاليه اخذى قضيۀ شرطيه نك جزئينده مصطلح اهل فن اولان مقدم وتالى يه اشارت اولمق اوزره صورت فتحى مرجحدر تاليه تابعه ومتلوه معنيينه محتمل اولوب تلاوت اوراد موظفه كبى متتابعا قراءت اولنميله مراد مدائح متتابعه اولمش اولور موجهه توجيهدن خطاب معناسنه در ذاك الجناب حضرت مفتح الابوابه اشارتدر فتح ابوابدن مقصود خلق اسباب مطالب ودفع موانعله يسر وتوفيقه مظهريتى جالب اولمق معناى مجازيسى اولوب مراد جملۀ مقاصد خيريه دن اولان اشبو تأليف كتابده عون وتوفيق الهى يه اظهار شدت احتياجدر

محصول فقرتين هر نوع محامد عاليه كه مقدمۀ مقاصد اوله رق بسط ونشره سزا وهر جنس مدائح متتابعه كه معرض توجه وخطابده نظم وتركيبه احرادر جيعيسنك مفتح ابواب فيوضات وتوفيقات جل شانه حضرتلرينه اختصاصى مفيد اولوب مراد صورت اخبارده انشاء حمد وثنادر اشبو فقرتينده اخذ وايراد اولنان نوع وجنس ومقدم وتالى وموجهه وبسيطه ومركبه تعبيراتى باسرها اصطلاحات فندندر

قال رحمه الله (المتنزه كنه ذاته عن حدود مدارك الالباب ٠ المتقدس جل صفاته عن رسوم النقض والنقص بلا ارتياب) تنزه بعد وتعالى وكنه حقيقت معناسنه اولوب حقيقت الهيه عين ذاتدر حدود برشيئك غاياتى اولوب مداركدن مراد ادراكاتدر الباب جمع لب اوله رق عقل معناسنه در شوقدر فرق موجود دركه لب عقل مزكى اوله رق عقل اعمدر بو فرقه بناء جناب بارى ادراكى خصيصۀ عقول زكيه اولان احكام جليله يى اصحاب البابه تعليق وتخصيص ايدرك ومن يؤتى الحكمة فقد اوتى خيراً كثيراً ومايذكر الا اولوا الالباب بيورمشدر حقيقت بارى تعالى يه علمك وقوع وجوازنده اختلاف اولنه رق حقيقت الهيه بشر ايچون معلوم اولمديغنه جمهور محققين جزم ايدوب فقط متكلميندن اكثريسى مخالفتده بولنديلر وفلاسفه وامام غزالى وامام حرمين جواز على منع ايدوب قاضى وامثالى توقف ايتمشلردر واكثر كلام صوفيه امتناعى مشعردر جل صفات معظم صفات اولوب مراد صفات جليله در تقدس تطهر معناسنه در رسومدن مراد آثار اولوب نقض ضد احكام ونقص نقصاندر

محصول كلام ذات اقدس الهى يى ادراك عقول زكيۀ مخلوقدن تنزيه وصفات جليله سنى آثار نقض وسمات نقصدن تقديسدر حدورسم دخى اصطلاحات فندندر

قال رحمه الله (على ان عم آلاء جلية غير محصورة فى مداد الكتاب ٠ وخص الانسان بنعماء منتشرة سيما المنطق الفصيح فى كل باب ٠) منعم عليهى اتيانى محامد ومدائحه تحقق استحقاق وصفى يه اشارتدر وبو سببدنناشى منعم عليه اوزره داخل اولان لفظ على حقيقتده لام تعليليه معناسنه اولديغى بيان ايدلمشدر آلاء مع فتح اللام همزه نك كسر وفتحيله الى لفظنك جمعى اوله رق نعمت واحسان معناسنه در جلى روشن وظاهردر مداد كسر ميم ايله مركبدر نعم الهيه نك مداد كاتبانده حصر اولنه مامسى كمال كثرتندن كنايتدر نعماء نعمت ومتدر سيما لاسيما تقديرنده اوله رق كثرت استعمالى جهتله اسقاط لا كثير الوقوعدر آخرنده مازائده وموصوله وموصوفه اولمق صور ثلثه سنه محتمل ومعناى سى مثل اوله رق بعضا خصوصا معناسنه منتقل اولور كل باب بابدن هر بر نوع مقامنده در

محصول فقرتين جناب رب العالمين محامد حامدين ومدائح مادحينه توجهله مستحق وسزا اولمسونكه مداد كاتبين ضبط وارقامنه كافى اولميوب وكمال ظهورده اولان نعم جزيله سنى تعميم وبين الخلائق نوع انسانى سائر مخلوقاتك مظهر اوله مديغى نعم جليلهٔ مبسوطه يه وباخصوص مفصح مافى الضمير اولان هر نوع بيانده نطق فصيحه تخصيص ايله مظهر لطف عميم ايلمشدر لفظ منطق تأليف ايتديكى كتابك علم منطقدن اولديغنه براعت استهلال اولوب محصوره ومنتشره وعموم وخصوص اصطلاحات فندندر قال رحمه الله (فسبحان من ردت الافكار والمحابر عن غرائب ملكه وملكوته وارتدت الابصار والبصائر الى بدئها فى عجائب عظمته وجبروته) لفظ سبحان تسبيح ايچون علم اوله رق سبحه نزهه تنزيها بليغا معناسنه در و برأسه تنزيه الهى يه قصد تخصيصيله جميع قبايحدن تنزيه بليغ معناسنه قلنه رق جناب بارى يه لازم الاضافه عديله لغت فصيحه ده اضافتدن عدم قطعى التزام ايدلمشدر بعضاحين تعجبده دخى مستعمل اولوب احيانا واقع اولوركه اصالة تنزيه وتبعا تعجب قصد اولنور حاصلى تعظم وتبارك معناسنه اوله رق مراد نقايصدن تنزيه وعظمت وجلالات الهيه دن تعجبدر افكار وابصارك مردود ومرتد اولمسى عجز وصولدن مجازدر ملك عالم ظاهر ملكوت عالم باطندركه عالم امر اطلاق اولنور ابصار عين معناسنه بصرك و بصائر عين قلب معناسنه بصيرتك وعجايب عجيبك جمعيدر عظمت وجبروت كبريا يعنى اولولق معناسنه در

محصول فقرتين غرائب ملك وملكوتندن افكار عامه وخواص قطع طمع ادراك ايله عاجز وسركردان وعجائب عظمت وكبرياسنده عيون وعقول مراتب ادراكك پايهٔ اولينه رجعتله واله وحيران اولان حضرت خلاق عظيم الشانى آثار بديعهٔ قدرت الهيه سندن تعجبله جميع نقايصدن تقديس وتنزيهدر كأن بو كلامك مأخذى سورهٔ ملكده واقع * ماترى فى خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل ترى من فطور ثم ارجع البصر كرتين ينقلب اليك البصر خاسئا وهو حسير * نظم جليلى اولوب مقام حمده ايرادى اشبو نظم كريمده خلقك رحمانه اضافه سيله اشعار بيورلديغى وجهله جناب بارينك بومثللو مصنوعات بديعه يى قدرت باهره سيله خلق وايجاد بيورمسى رحمة وفضلا اولوب ابداعنده نعمه نعم لاتحصى اولديغنه مبنيدر فطوردن مراد خلقتنده خلل معناسى اوله رق يعنى هر نقدر كمال تأمل ايله ارتياد وطلب خلالده اعادهٔ بصر وامعان ايدلسه طول معاوده وكثرت مراجعتدن حسير وكايل اوله رق اصابت مطلوبدن خاسى وبعيد بر حال ايله بصر صاحبنه منقلب ومردود وكأن ذل وصغار ايله مطرود اولور

قال رحمه الله (واصناف صلوات مرتبة بيد التبجيل والانتخاب محتوية على

كليات الاخلاص وافراد الآداب على من عرف حقائق الحق ورفع موجبات الاحتجاب وميز حدود حدائقها بخواص البيان وفصل الخطاب) اصناف يد لام جنس مقامنده اوله رق مراد اجراى براعتله اخصيت صلاته اشارتدر تبجيل وانتخاب ايچون اثبات يد استعارهٔ مكنيه وتخييليه وعلى اختلاف المذاهب اجراى تصرفات فن بيانه عائد بر وظيفه اولوب مراد انواع صلواتك اك مبجل ومنتخبى حضرت سيد كائنات ايچون اثباتده مبالغه در محتويه جامعه معناسنه صفت صلواتدر كليات اخلاصدن مقصود ريا وسمعه دن آزاده اولان خلوص تامدن عبارت وافراد آدابدن هر بر فردى احتوامى مجموع شرائط آدابه رعايتدن كنايتدر حقائق ماهيت معناسنه جمع حقيقتدر حق اسماء صفاتدن اولديغى مثللو اقوال وعقايد واديان ومذاهبه دخى حق اوزره اشتمالرندن ناشى اطلاق اولنه رق قول حق ومذهب حق دينلوركه مقابلى باطلدر وحكمك حق اولمسى واقعك حكمه مطابقتيدر احتجاب زير پردهٔ خفاده استتاردر حقائق حقه اثبات حدائق وبساتين استعارهٔ مكنيه وتخييليه وحدود مرشحه در خواص بيان مجرد وضع ايله اولميه رق تراكيبدن مستفاد اولان اموردن عبارتدركه بو خواصى مفيد اولان خصوصياته مزايا وكيفيات اطلاق اولنور فصل خطاب حق ايله باطل بيننى فارق معناسنه اولوب مراد قرآن مبينى اشتمالى جهتندن معجزهٔ نبويه در معلوم ارباب تفاسير اولديغى وجهله آيات قرآنيه وجوه نظم جهتندن اقسام ثمانيه يه منقسم اوله رق بوندن ظاهر ونص ومفسر ومحكم تعبير اولنان اقسام اربعه نك معانيسى ظاهر وجلى واجمال وتعدد احتمالدن خالى اولوب على من عرف قولى بو اقسامك تفسيرينه ناظردر وديكر اقسام اربعه ذكر اولنان اقسامك مقابللرى اولان خفى ومشكل ومجمل ومتشابهدركه اجمال وياخود ظاهره مخالفت امثالى اسبابدن ناشى بونلرده معناى مراد غير متضح وصورت اطلاع محتجب اولمسيله مقصوده اطلاع معناى مراد اوزره تنصيص وياخود مقصوده دال اوله جق شيلر وضع وتخصيص اولنق طريقيله ميسر اولور ايمدى رفع موجبات احتجاب اشبو اقسام اربعهٔ اخيره يه ناظردر وكذلك آيات قرآنيه احكام نظمه وقوف جهتندن دخى عبارهٔ نص ودلالت نص واشارت نص واقتضاء نص اقسام اربعه سنه منقسم اوله رق ميز حدود حدائقها قولى بو جهته منعطفدر مفهوم كلام آيات منزلهٔ قرآنيه دن مستنبطه اولان احكام جليلهٔ شرعيه يى خواص ومزاياى تراكيب وبيان ومعجزهٔ باهر البرهان ايله امت مرحومه سنه تعريف وتعليم وغوامض ومشكلاتنى توضيح وتفهيم ايدوب حدود واركاننى تميز وتحديد ايدن حضرت نبى ذيشانه وفور تعظيمات ايله مبجل ومنتخب اولوب خلوص قلب ورعايت ادبه مقارن اولان صنوف تصليه ايله دعادر

قال رحمه الله (لما انه المتوسط بيننا وبين نتائج ام الكتاب بقوانين عاصمة عن
الخطأ فى طرق الصواب وبراهين قاصمة لظهور مغالطات مصاقع الخطباء وواصمة لمشاغبات
الشعراء ومجادلات الجبلاء) جناب رسالتمآب عليه الصلوة والسلامك تصليه يه
استحقاقلرينى بيان وتعليلدر ام الكتاب بيان مفسرين اوزره آيات محكمات اولوب كتابك
امى يعنى اصلى اولمسى فى انفسها معانيسى متضحه اولەرق تأويل متشابهات وبيان
مشكلات ومجملاتده مرجع اولديغنه مبنيدر قوانين جمع قانون اولەرق اصله وقاعدەيه
مرادفدر عاصمه عصمتدن حافظه وقاصمه كاسره وقاطعه معنالرينەدر خطبا جمع
خطيب اولوب خطبه على رؤس الاشهاد انشاد اولنان كلام بليغدر مصاقع منبر
وزنده مصقعك جمعى اولوب خطيب مصقع فصيح مجهردركه قوۀ فصاحت
وبلاغتيله محافلده اقرانه تفوق وتقدم ايدن بليغ معناسنەدر مشاغبه الداوب
فريقنه اتلك ووصم شق ايتمك معناسنەدر خيلاء ضم وكسرخا وفتح يا ايله كبر
وعجب معناسنەدر واصطلاحاً مجادله اظهار صواب مقصود اولميوب مجرد الزام
خصم ايچون مسئلۀ عليدە منازعەدركه اكثر منشائى كبر وغرور اولەرق غرض خصمه
غلبەدر مفهوم كلام حضرت پيغمبر ذيشان صنوف صلوات شريفەيه نوجهله احق
واحرا اولمسونكه نتايج آيات محكمات اولوب موجب فوز وسعادت دارين اولان
احكام جليله ايله امت مرحومەسى بيننده منهج صواب واستقامتده خطا وزللدن
موجب حفظ وعصمت اولان اصول وقوانين وبلغاى خطبانك ظهور وغلبۀ
مغالطاتنى وشعرانك تخيلات ومشاغباتنى ومغرور مكاسب عقل وظن اولان متكبرين
معاندينك مجادلات ومخاصماتنى كسر وقطع ايدن حجج وبراهين ايله واسطۀ تبليغ
اولمشدر صلى الله عليه وسلم بو فقرەلرده دخى صنف وكلى وافراد وتعريف وحقايق
وايجاب وحدود وحد متوسط ونتيجه وبرهان تعبيراتى بتون مصطلحات فندن
اولوب وفنك طرق صوابده خطادن عاصمه وبراهينى قاطعه اولديغنه اشارت
خفيه موجودەدر

قال رحمه (وعلى اله واصحابه الذين عرفوا احكامه الخمسة الموصلة الى رب
الارباب وشرحوا اقواله ببينات تمثل لها صور الصواب من وراء حجاب) مصنفك
حاشيەده بيانى وجهله احكام خمسەدن مراد وجوب وندب واباحه وكراهت
وحرمت اولوب بينات دلائل وموضحاتدر اشبو بيناتدن ايچون وراء حجابدن صور
صوابك متمثله اولمسى اقوال واحاديث نبويەده مودوع ومستتر اولان صور صوابك
بينات مذكورەدن ناشى بروز وظهورندن عبارتدر

مفهوم كلام حضرت پيغمبر ذيشانك دركاه ربوبيته موصله اولان احكام خمسۀ
شريعتنى بزه تعريف وتعليم واقوال واحاديث نبويەيى زير پردۀ خفادن صور

صوابك تمثل وبروزنى موجب اولان ادله وايضاحات بيننه ايله شرح وتفهيم
ايدن آل واصحاب كزيننه تصليه ايله دعادر

قال رحمه الله (حيث قضوا بالحق مع مقاسات العوارض فى الامانات المحمولات
المشروطة بمداومة الانفصال عن اهل العناد وملازمة الاتصال باشرف الممكنات)
حضرت آل واصحابك تصليه وترضيه يه كيفيت استحقاقلرينى بياندر مقاسات
مكابده ومعانات يعنى شدت وزحمت ويرمك معناسنه اولوب محمولاتدن مراد
اداسى تعهد اولنان تكاليفدر حمل ايله تعبير عهدەسندن خروج صعب ودشوار
اولديغنه اشارتدر حاشيەده بيانى وجهله امانات محمولەدن مراد * انا عرضنا الامانة
على السموات والارض والجبال فابين ان يحملنها واشفقن منها وحملها الانسان * نظم
جليلنده اولان امانتدر علامۀ قاضينك انوار تنزيلده بيانى وجهله امانتدن مراد
طاعت الهيه اولوب امانتله تسميەسى واجبة الادا اولمسى جهتندر ومعنى طاعت
الهيه عظمت شاندنناشى بر حيثيتى حامله دركه اكر اشبو اجرام عظام اوزره
حمل اولنوبده بونلر ذات شعور وادراك اولسەلر حملندن اباوندن اعراض ايدرلر
حالبوكه انسان ضعف بنيه ورخاوت قوەسيله برابر حمل وتلقى ايتمشدر زيرا طاعته
رعايت وحقوقنه قيام ومباشرت خيردارينه باعث مظهريتدر وظلوم اولمسى
تعهدنى ايفا وحق طاعته رعايت واعتنا اتمامسندن وجهول اولمسى كنه عاقبته
جهالتندن ايچوندر وبووصفك جنسه اضافەسى باعتبار الاغلبدر وعند البعض
اول خلقت اجرامده جناب بارى اجرام مذكورەده خلق فهم وادراك ايله تحقيق
بن عظيم الشان برفريضه فرض ايتدم بو فريضەده مطيع ايچون جنتى وعاصى
ايچون نارى خلق ايلدم بيورمسيله اجرام مذكوره خلق اولندقلرى حال اوزره
مسخر اولدقلرينى وفريضۀ مذكورەيى تعهد ايدەميوب ثواب وعقابى طالب اولمدقلرينى
بيان ايتديلر وقتاكه دوش آدم خلعت خلقتله تكريم وتشريف وتكليف مذكورك
عرضيله سامعۀ انتباهى تشنيف بيورلدقده علو همت آدمى واستعداد وقابليت
فطرى فريضۀ مذكورەنك تعهد وتلقيسنه سائق ومنطق فصيح اجابتله ناطق
اولەرق تحمل مشاق ايتمسى جهتندن ظلوم ووخامت عاقبته جهول اولدى ومختار
قاضى اوزره امانتله مراد عقل وتكليف واجرام اوزره عرضندن مقصود امانتك
استعدادلرينه اضافەسيله اعتبارى اولوب ابا واشفاقلرى اباء طبيعيدن يعنى لياقت
واستعدادلرينك فقداندن عبارتدر وحمل انسان ايله مراد قابليت واستعدادى وظلوم
وجهول اولمسى قوۀ غضبيه وشهويەسنك غلبەسيدر بو صورتده انه كان ظلوماً
جهولا حمل امانت ايچون علت اولمق جهتى مستحسندر چونكه قوتين اوزرەسين
ورقيب اولەرق تعدى وتجاوز حدوددن محافظەسى جملۀ فوائد عقلدن اولوب

وتكليفدن معظم مقصود اشبو قوتينك تعديل وكسر سورتيدر

محصول كلام آل واصحاب كرام نوجهله دعاى مذكوره مستحق والى آخرالزمان خيرايله ياده نصل احق اولمزلركه اجرام عظامك حمل وتعهددن ابا واعراض ايدرك انسان ضعيف اوزره محموله واهل عناد ومخالفتدن تباعد وانفصال ومقاتله وجدال وحضرت اشرف كائناته اتباع واتصال ايله مشروطه اولان امانات يعنى تكاليف وطاعات معروضه ومكافه‌نك شدت ومقاساتيله برابر هر بر احزان وشدائده صبر ومقاومت كوستره‌رك حق ايله قضا واعلاء كلمة الله وظائفنى حقيله اجرا ايتديلر

قال رحمه الله (فنحوا فى الصراط المستقيم مسورات المقاصد والاسباب وقدحوا فى جنود الظنون السقيمة من خلفهم قدح شهاب اذينوا لوازمها الخفية بمصابيح مقدمات دائمة بانوار اليقين وعدلوا فى تحصيل نظرياتها الموجهة الى ضروريات الدين فبدههم مسلمات الهدى متحدسة بمقبولات السنة ومتواتر الكتاب وشاهدهم المشهورات من وهميات الضلال منعكسة الى سواء سبيل الوهاب) مسورات مقاصد واسباب ايله مراد مقاصد ووسائل دينيه‌دن صعب المنال اولان مواضع خفيه اولوب حصون ايله مسوره اولان بلاده تشبيه ايدلمشدر قدح طعن اولوب من خلفهم من ورائهم معناسنه‌در

مفهوم كلام آل واصحاب كرام صراط مستقيم يعنى دين قويمده مقاصد واسبابه متعلق مواضع صعب وخفايى كشف وفتح ايدوب وجنود وسواس مثابه‌ده اولان ظنون فاسده‌يه حوالهٔ شهاب طعن وقدح ايله بالكليه محو وابطال وحاصلى شهراه مستقيم حقى زحام ظن واشتباهدن وارسته ايدرك طريقت منجيهٔ اسلاميه‌يى اقصاى بيناته ايصال ايتديلر زيرا مقاصد واسبابك لوازم ومقتضياتندن اولوب لكن مأخذلرى خفى اولان مبادى انوار يقين ايله دائمه وثابته اولان مصابيح مستنيرهٔ مقدمات يعنى دلالت محكمات ايله بيان وايضاح ايلديلر ونظريات موجهه ومقبوله‌سنك تحصيلنده مسائل ضروريه وبديهيهٔ دينيه‌يه مراجعت وسائر وجوهدن قطع نظر التفات ورغبت قيلديلر وبو جهتدن مسلمات مسائل هاديهٔ دينيه سنن مقبوله وكتاب متواتر ايله متحدسه ودفعة سانحه اوله‌رق انلره توجه واستقبال ايله بديهياتدن اولدى ووهميات غوايت وضلالتدن اولان قضاياى مشهورات شهراه حقه ميل وانعطاف ايدرك انلرى معاينه ايله مشاهداتدن اولدى

مصنف بوفقره لرده قضاياى يقينيه‌نك ضروريات ونظريات قسمنه واكتسابده ضروريات مبادىٔ اول اوله‌رق نظرياتك يقينياتدن اولمسى واسطهٔ ضروريات ايله اولديغنه اشارت ايلمشدر وضروريات التى قسم اولوب اوليات وقضايا قياساتها معها ومشاهدات ومتواترات ومجربات وحدسياتدر وغير يقينيات

مشهورات ومسلمات ومقبولات ومظنونات ومخيلاتدر نته كيم باب خامسده ايضاحاتى مندرجدر

قال رحمه الله (وقد اطلقوا فى رياض المطالب عن قيود التقليد الى جهات التحقيق وجملوا فى بوادى المبادى القريبة والبعيدة على جياد التوفيق) اطلقوا صيغهٔ مفعول اولوب اطلاق خلاف تقييددر كه تخليه ايتمك يعنى صالبويرمكدر رياض روضه‌نك جمعيدر كه چاروچمنلو صواق محلدر بستان دخى دينلور جهات جهتك جمعى اولوب جانب وناحيه معناسنه‌در بوادى جمع باديه اوله‌رق صحرا معناسنه‌در بادى وسائل معناسنه‌در جياد جمع جواد اولوب سريع السير معناسنه صفت فرسدر

مفهوم كلام مشار اليهم بساتين مطالب ومقاصدده جهات وجوانب تحقيقه متوجه اوله‌رق قيود تقليددن اطلاق اولنديلر يعنى تصفيهٔ بال وقطع مناهج استدلال ايله هر بر مقاصدده مرتبهٔ تحقيقه واصل وقيود تقليددن منفصل اولديلر ووسائل قريبه وبعيده باديه‌لرنده فرسان توفيقدن اوله‌رق بالسهوله طى مفاوز مطالب قلديلر

قال رحمه الله (ماطلع على جنان الجنان طوالع العرفان عن افق الاكتساب وماسطع اذعان الاذهان بمطالع ايقان يوجب حسن مآب) جملهٔ حمد وتصليه‌يه مربوط وماء مصدريه اوله‌رق مدت طلوع الطوالع ومدت سطوع الاذعان مفادنده‌در جنان اول كسر جيم ايله بساتين وثانى فتح ايله قلب معناسنه اولوب بينلرنده جناس موجوددر طوالع جمع مكسر طالعدر عرفان معرفت كبى بيلك معناسنه مصدردر افق ضم همزه وضم وسكون فا ايله اطراف سمادر سطوع ارتفاع معناسنه اولوب ساطع مرتفع ديمكدر مطلع محل طلوع اولوب جمعى مطالعدر اذعان اعتقاد ايتمك وايقان شك وكماندن عارى اولمقدر مآب مرجع معناسنه‌در

محصول فقرتين طريق كسب ونظردن قلوبده معرفتلر ومجهولاته وقوف وادراكلر حاصل واعتقاد اذهان وسيلهٔ نجات اوله‌جق درجهٔ جزم ويقينه واصل اولدقجه حمد وتصليه‌نك دوام واستمرارنى مفيددر مصنف بوفقره‌لرده دخى قضيه‌نك يقينيه وتقليد واقسام سائره‌يه اولان انقسامنه اشارت ايتمشدر چونكه آتيده تفصيلاتى معلوم اوله‌جغى وجهله قضيه‌نك طرفينى بيننده ايجاب وياسلب ايله اولان نسبت يعنى وقوع ولاوقوعه علم اكر مساوات وجهله اولورسه شك اوله‌جغى مثلو برنوع اذعان وقبول ايله بونلردن برى راجح اولورسه تصديق واعتقاد اوله‌رق بواعتقاد دخى اكر احتمال طرف آخر بالكليه منقطع اوله‌جق حيثيتده جازم وتشكيك مشككله زائل اولميه‌جق صورتده ثابت وواقعه مطابق اولورسه يقين تعبير اولنور واكر واقعه مطابق اولمزسه جهل مركب وثابت اولمزسه تقليد وجازم اولمزسه ظن دينلور

قال رحمه الله (وبعد فلما كان المنطق نطاق الافكار وبه يرتفع طباق الانظار
وميزان عدول يشخص المصداق عن المكذاب ومقياس عقول يميز عن العقم كل
منجاب ويهتدي بهداه كل نظار كأنه علم في رأسه نار فبهذا كان خادم العلوم بالاستيعاب
وسيد القوم خادمهم بالاثر المستطاب) منطق لغة تكلم وادراك معناسنه اولوب
مرادفن منطقدر نطاق اكثروقت خدمت واشتغالده انتطاق ايديلان قوشاقدر
طباق مراتب مفهومنده اولوب خلق سبع سموات طباقاً نظم جليلى بعضها فوق
بعض ايله مفسردر انظار وزنا ومعنا افكاردر عدول جمع عادل اولوب تشخيص
تعيين وتمييز مقياس ميزان معنالرينه در عقم ضمتين وبعضا سكون ايله غيرولود نسوه
اولوب امرأة عقيم ونسوة عقم دينلور منجاب محراب وزننده ولد نجيب وكريم
طوغرمق معتادى اولان مرأه دركه امرأة منجبة ومنجاب ولدت النجباء معناسنه در
يهتدي يكون مهتديا معناسنه دركه طريق مستقيم بولمقدر بهداه بدلالته مفادنده در
علم جبل واستيعاب احاطه ومستطاب مستحسن معنالرينه در محصول كلام بعد الحمدلة
والتصلية بيان سبب تأليفدر يعنى علم منطق فكر ونظرلره نطاق ميان كبى موجب
تقويت ومراتب انظار وافكار ايچون سبب ترقيات منزلت اولوب صادقى كاذبدن
تشخيص وتعيين ايده جك ميزان عدول وعقيمى ولوددن يعنى منتج مطالب اولميان
مقدمه لرى مقدمات منتجه دن تمييز وتبيين ايده جك مقياس عقول برفن خطير وبو علمك
هدايت ودلالتيله هر براهل نظر طريق صوابه مهتدى اوله رق كأن بوفن جليل
دلالت ارباب نظر واستدلالده شاهقنده نار مضئ ومستنير اولان جبل مرتفعه
نظير اولوب بوسببدن ناشى فن مذكور جميع علومك رهبر وخادمى ودلالت
اثرسيد البشر ايله خادم قوم قومك سيديدر بالاثر المستطاب قولى ايراد ايلديكى
سيد القوم خادمهم لفظى مشكات نبوتدن مقتبس اولديغنه اشارت اولوب ابن عباس
رضى الله عنهمادن مرويدر مأثور منقول معناسنه در

قال رحمه الله (وكان بعض المشتغلين عندى مشتعلا ذكاء وفي توقد ذهنه الذكى
يحكى ذكاء قابلا للتحلي بجواهر الانهار الحدسية من بين الاتراب مائلا الى تجلي
زواهر الانوار القدسية حين اناب) ذكاء اول فتح ايله علولتك معناسنه اولوب ذكى
دخى بوندن اوله رق مرادنام وسريع الفهم معناسيدر وذكاء ثانى شمس معناسنه در
توقد اشتعال معناسنه اولوب يحكى فعلنه متعلقدر تحلي تزين حدس سرعت ادراك
معناسنه فتح ايله اولوب كسرايله غلط مشهوردر اتراب امثال واقران مفادنده
اوله رق من قابلا لفظنه متعلقدر زواهر الانوار انوار زاهره معناسنه صفتك
موصوفه اضافه سى قبيلندر انوار ضم ايله نورك جمعيدركه معروفدر بعضلر
ضيانوردن اقوى واتم ايدوكنه قائل اوله رق * هو الذى جعل الشمس ضياء والقمر

نورا * نظم جليليله تنوير مدعا ايتمشدر قدس طهركبى پاكلك معناسنه اولوب
جنت ايچون حظيرة القدس اطلاق بومعنادندر
مفهوم كلام شخصا علت غائيهٔ تأليفنى بيان ايله طلبه سى بينسده بوتأليفه مشوق
اولوب ذهن باريكى نارموقده ونورخورشيد كبى متوقد ومشتعل وثمرهٔ سرعت
انتقال اولان جواهر مسائل ايله تحلي وتزينه قابل واعمال فكر ايله رجوع ومطالعه
ايتديكى خفاياتك مانند انوار مضيئه تجلي وظهورينه متشوق ومائل اولان برطالب
اهيلك وجودنى اتياندركه توحيده رسالهٔ مرغوبه سى بولنان وزير حسن پاشازاده
محمدبك اولديغى مرويدر

قال رحمه الله (جمعت له ولامثاله موائد عوائد ونظمت في سلك البيان فرائد فوائد
ورتبتها على مقدمة وخمسة ابواب نفعهم الله تعالى في كل مايسئل ويجاب وماتوفيقى
الا بالله الجليل وهو حسبى ونعم الوكيل) موائد جمع مائده يعنى اوزرنده طعام اولان
مفرددر عوائد جمع عائده اولوب راجعه يعنى منتقله معناسنه دركه مراد كتب قومدن
اخذ وجمع ايتديكى بياندر فرائد فريده نك جمعى اوله رق درهٔ ثمينه وفوائد جمع
فائده در وهو حسبى محسبى وكافى في كل امورى مفادنده در
ملخص كلام فن منطق خادم علوم اولوب وميان مخاطبينده صفات مشروحه ايله
متصف اهل وطالبى موجود اولمسيله طالب مومى اليه ايله امثالى اذكيا ايچون
كتب قومدن ملخص ومهذب اوله رق اشبو كتاب پرفوائدى جمع وتدوين ولؤلؤ ثمين كبى
سلك بيانه نظم ايله برمقدمه وبش باب اوزره ترتيب وتعيين ايلديكنى مفيددر همان جناب
وهاب كافهٔ مواردسؤال وجوابده اشبو كتاب مزينتصاب ايله جمله يى منتفع ومستفيد
ايدرك مؤلف مرحومى تيسرحسن اتمام اثريله رغبات عامه يه مظهر بيورمش اولديغى
مثللو بوعبد احقرى دخى اشبو شرح كثير النفع لطيفك حسن تيسر اكمالنه موفق
ونظر اعتبار ارباب فضل وكماله اليق واحق بيورسون آمين

قال رحمه الله (مقدمة وفيها بحثان) مقدمه مؤلفينك اوائل كتبده على وجه
البصيرة تحصيل مسائل فنه معين وموجب نفع محصلين اولمق اوزره امام مقاصدده
ايراد ايلدكلرى شيلردركه مثلا تأليف ايتدكلرى رساله قنغى فندن ايسه بوجه ماتصورينه
وسيله اولمسيچون رسم وتعريف وموضوعيله وجه احتياجنى تعيين وتوصيف ايدرلر
وافاده واستفاده وساطت الفاظ ايله حاصل اوله جغندن احوال لفظدن مهم
كوردكلرينى دخى اتيان ايدرلر بووسيله ايله طالب اكتساب تحصيلنه بدأ وشروع
ايلديكى مطالبه معلومات اجماليه حاصل ايدرك مسائل مقصودهٔ فنى اغياردن فارق
وصدد استفاده ده بولنديغى فوائده كسب شعور ايله استيعاب واحاطه سنه متشوق اولور
بناء عليه مصنف رحمه الله اشبو مقدمه ده ايكى بحث مهمى درج ايدرك بحث اولده

فنك ماهيتنه اشارتله موضوع وغايتني بيان واشبو امور ثلثه يه معرفتك نتيجه سي اولان احتياج فن ميزاني درميان ايدرك ابتداء بونك ايضاح وبيانجه موقوف عليهى اولان علم مطلق مع التعريف تقسيم ائلشدر بحث ثانى دخى مسائل الفاظدن ايرادينه لزوم كورديكى شيلردر

قال رحمه الله (البحث الاول ان العلم وهو الصورة الحاصلة من الشئ عند العقل)

بحث اوله شروع ايدرك علمك اقسامنى صدد بيانده بيوررلركه علم عند العقل برشيدن حاصله اولان صورتدر ومعلوم مدركه برشيئك عند العقل حصول صورتى اوشيئك عند العقل ديكرندن موجب امتيازى اوله رق علم صورت حاصله سى اولديغى شيئك مابه الامتيازيدر حاصلى خارجده برشيئك صورت وپيكرى سبب امتيازى اولديغى كبى معنى دخى عقلده امتيازه سبب اولمسيله عقلده حاصل اولان معنايه صورت اطلاقى بوجهتدن نشئت ايتمشدر (٢) وبوفنده مبحوث عنه اولان علم علم كاسب ومكتسب اوله رق علم الهى بووصفدن منزه ومتعالى اولمسيله بوتعريف علم مخلوقه مختصدر ماهيت علم مطلقده اقوال ائمه متخالفه درشويله كه بعضيلرى علمك كنه وحقيقتيله تصور ماهيتى ضرورى وتعريف وتحديددن مستغنى اولديغنه قائل وبعضيلرى نظرى اولمسنه ذاهب ومائل اولوب مذهب ثانى اصحابى دخى اختلاف ايدرك برجماعت تعسر تحديدينه ذهاب ايله تحصيل معرفتنده طريق تمثيل وتقسيمه ميل واعتبار وديكرلرى تحديدنده عسرت اولديغى جهتنى اختيار ايتمشلردر ومذهب اخيره انحصار ايدنلر كيفيت تحديدنده اختلاف ايدرك وحكما ومتكلمين مقتضاى مسلك ومذهبلرينه جهت توفيق كوزده رك علمك تعدد حدودينه سببيت ويرمشلردر شويله كه حكما علمك وجود ذهنيدن عبارت اولديغنى جزم وتعيين ايتدكدنصكره چونكه برشيئك ذهنده صورتى حاصله اولمقسزين اوشيئه علم حاصل اولميوب وصورتك حين حصولنده حصول علم بالبداهه معلومدر انجق حين حصول ادراكده صورت حاصله دن بشقه ايكى شى دخى موجود اوله رق اول ذهنك

(٢) مصنفك جلال حاشيه سنده اولان تحقيقاتى وجهله بزمثلا شمسى تصور ايتديكمز حينده البته ذهنمزده شمسه شبيه اوله رق بالبداهه برصورت حاصله اولور و بوصورتك حصولنده هيچ برعاقل ايچون نزاعه مساغ اولمز و بوبابده متكلمين ايله حكما بيننده اولان نزاع انجق اشبو ذهنده حاصله اولان صورتدن عبارت اولديغنى تعيينده در شويله كه ماهيت نوعيده شمسه مساويدر ديرزنته كيم جمهور حكما وبعض متكلمين بويله اولمسنى اختيار ايتمشلردر وياخود شمسه مباينه در ديرز بوايسه ايكى وجهدن خالى اولميوب ياصورت مذكوره عالم مثال ومثل معلقه تسميه اولنان اشباح مجرده دن اولور نته كيم بعض حكما بوصورته ذاهب اولمشلردركه اثبات ايدنلر عندنده اعيان مجرده دن اولمش اولور وياخود وقت تصورده شمس ايچون نفسده حاصل اولان شبه ومثال اولور نته كيم مذهب متكلمين بودر چونكه متكلمين وجود ذهنى نفى ايدرك حكمانك ذهابى وجهله اگرچه تصور نارده عندالاذهان نار موجود اولمق لازم كلسه احتراق اذهانى اقتضا ايدردى ديو ايراد ايتدكارى مثالو عالم مثالده قائل اولمدقلرى جهتله عندلرنده مختار اولان صورت حاصله نك شبح ومثال اولمسيدر

صورت مذكوره يى مبدأ فياضدن قبول وتلقيسى وثانى عالم ايله معلوم بيننده كى اضافه يعنى احدهمانك آخره نسبت مخصوصه سيدر بناء عليه علم اشبو امور ثلثه دن قنغيسى اولوب ومقولات عشره نك قنغى قسمندن ايدوككى تعيينده اختلاف اراو قوعيله برطائفه صورت حاصله اولمسنى اختيار ايله علمك مقوله كيفدن اولديغنى جزم واعتبار ايلديلر وكيفيانك حواس خمس ايله محسوسه واستقامت واستداره امثالى كميات مخصوصه ولين وصلابت كبى استعداديه وذوات انفس حيوانيه يه مختصه يعنى نفسانيه اولمق اوزره اقسام اربعه ده بيان حصريله علمك حيات وصحت ومرض كبى قسم رابعدن يعنى كيفيات نفسانيه دن اولديغنى ترجيح وايثار ايتديلر وبعضيلر علم صورت مذكوره يى ذهنك قبولى اولمق جهتنى تصويب ايدرك معناى تأثرى حامل اولمسيله مقوله انفعالدن وبعض آخر عالم ايله معلوم بيننده اضافه ونسبت اولمسى طرفنه ذهاب ايله مقوله اضافه دن اولمسنى التزام ايتديلر وصور حاصله اشيانك حقايق عقليه سى اوله رق حقايق خارجيه سيله اتحادينه ذاهب اولان برطائفه دخى علم مقولاتدن قنغى مقوله يه تعلق ايدرسه اومقوله دن اوله رق امر معلوم جوهر ايسه علم دخى جوهر واعراضدن برشى ايسه علم دخى بونك عينى اوله جغنى بيان ايتديلر انجق امور ثلثه مذكوره دن صورت حاصله علم كبى مطابقتله توصيف اولنه رق علم واقعه مطابق وغير مطابقدر دينلديكى كبى صورت دخى واقعه مطابقه وغير مطابقه اولمق اوزره توصيف قلنديغى واضح وانفعال واضافه ايسه خارجده موجود اولمدقلرى جهتله توصيفه غير صالح اولمسيله مذهب اول حكما ومنطقيون عندنده اصح مذاهب عداولنديغنه وحكمانك حصول صورة الشئ عباره سيله اولان تعريفلرينك حمل موافق الصورة الحاصلة معناسى اوله جغنه بناء مؤلف مرحوم حسب الفن اشبو مذهب مختاره توفيقاً علمك صورت حاصله اولمسيله تعريفنى اختيار ايلمشدر سيلكوتى مرحوم على وجه الخلاصه ديمشدركه اگر علم مقوله كيفدندر دينلورسه تعريف حكماده اولان حصول صورتدن مراد صورت حاصله در ومقوله انفعالدن اولورسه تعريف ظاهرى اوزره در زيرا عقلده صورتك حصوليله مراد عقلك صورتله اتصافى وصفتى قبوليدر واما علم عالم ايله معلوم بيننده تعلق وياخود صفت حقيقيه ذات اضافه در دينلورسه بوقوله ذاهب اولنلردن امام رازيدن بشقه صورته قائل اولان بوقدر تعريف مشهورده عند العقل محلنده فى العقل ايله تعبير ايسه ده آتيده تفصيلاً بيان اولنه جغى وجهله على قول جزئيات ماديه نك محل ارتسامى نفس ناطقه اولميوب بلكه قوى وآلات اولمسيله مصنف على المذهبين ادراك جزئياته قصد شمول ايچون تعبير مذكورى اختيار ايلمشدر

قال رحمه الله (ان كان ادراكا للنسبة التامة الخبرية على سبيل الاذعان فتصديق)
يعنى اكر علم حاصل على سبيل الاذعان والتسليم نسبت تامهٔ خبريه‌يى ادراك
اولورسه تصديق تسميه اولنور ادراك تعبيريله تصديق ادراك يعنى تحت علمده
داخل اوله‌رق مقولهٔ كيفدن اولوب بعضيلرك ذهابى وجهله فعل
اولمديغنى وعلى سبيل الاذعان نسبت تامهٔ خبريه‌يى ادراك تعبيريله
اجزاء قضيه‌ده معتبر اولان نسبت تامهٔ خبريه اولوب اشبو نسبت
خبريه بدون الاذعان تصور ومع الاذعان تصديق اولمق مذهب مختارنى اختياره
مبنيدر نته‌كيم تفصيلاتى آتيده بيندر حاصلى نسبت تامهٔ خبريه نسبت خارجيه‌يى
اشعار ايتسيله بو نسبتى ادراك ايكى وجهله اولوب بر وجه طرفينه متعلقه
وبينلرنده رابطه اولمسى ووجه آخر نسبتك خارجده دخى اولوجهله اولمسى
حيثيتندركه حكم بوندن عبارت اوله‌رق بالذات تصوره مخالفدر شويله‌كه حكم
ادراك اوله‌رق متعلق نسبت تامهٔ خبريه‌در ومتعلقى اذعاندن قطع نظر بالذات
تصوره مغايردر معناى اذعان نسبت ذهنيه‌نك ايجابا ويا سلبا واقعه مطابقتنى تسليم
وقبول اولوب استر نسبت واقعه‌در دينلسون واستر سه نفس الامره مطابقه‌در
تعبير ايدلسون مآل متحد اوله‌رق اشبو حالت اجماليه ايچون اذعان وتسليم
دينلور فارسيده كاف فارسينك كسرى ورانك فتحيله كرويدن معناسنه اوله‌رق
لسانمزده ايناتمق وقبول ايتمكدر
ايمدى تصديق بر علم وادراكه اطلاق اولنوركه تعلق ايتديكى امر نسبتك غيرى
وياخود نسبت ناقصه وانشائيه اولميوب نسبت تامهٔ خبريه‌در وبونكله برابر
نسبتك واقعه مطابقتنى اذعان وقبولى دخى مقتضى اوله‌رق بلا اذعان تصديق
تحقق ايتمز لكن نسبتك حقيقة واقعه مطابقتنى غير مقتضيدركه مثلا مسافهٔ
بعيده‌دن بر قرالتى كورر وبو شبح انساندر ديو اعتقاد وجزم ايله ادراك ايدرز
اشته بو علمز تصديقدر حالبوكه شبح مذكور ادراك ايتديكمز كبى نفس الامرده
انسان اولميوب فرس اولسه علمزك تصديق اولمسنه مانع دكلدر حاصلى
تصديقده اقتضا ايدن واقعه مطابقدر ديو اذعان وقبول اولوب بوقسه حقيقة
وفى نفس الامر مطابقتى دكلدر بوبابده مثال واضح حدوث وقدم عالم مسئله‌سى
اولوب شويله‌كه متكلمينك حدوث عالمه قوللرى واقعه مطابقتنى اذعان وتسليمه
مقارنتله برابر نفس الامرده اولان حدوثنه دخى مطابق اوله‌رق بو كلامك
مدلولى اولان علم تصديق اولديغى مثللو حكمانك قدم عالمه قوللرى دخى
هرنقدر نفس الامرده اولان حدوثنه مطابق دكل ايسه‌ده مطابقتنى اذعان
وتسليملرينه مقارن اولديغى جهتله ينه تصديقدر

قال رحمه الله (والا فتصور سواء كان ادراكا لغير النسبة او النسبة الناقصة
او التامة الانشائية او الخبرية بدون الاذعان) واكر علم حاصل نسبت تامهٔ
خبريه‌يى على وجه الاذعان ادراكك غيرى اولورسه علمدن بو قسمه تصور اطلاق
اولنور بوده استر نسبتك غيرى‌يى واستر نسبت ناقصه‌يى وياخود نسبت تامهٔ
انشائيه‌يى وياخود بدون الاذعان نسبت تامهٔ خبريه‌يى ادراك اولسون اشبو
ادراكات اربعه‌دن جمله‌سى تصورلردر ايمدى تصور بعضا مفرداتى ادراك اوله‌رق
بوده يا تصور انسان كبى واحدى وياخود انسان ايله كاتبى تصور كبى بلا نسبت
متعددى تصور اولور وبعضا نسبتله برابر متعددى تصور اوله‌رق بوده ياغلام
زيد والحيوان الناطق وخمسة عشر امثالى تقييديهٔ اضافيه وتوصيفيه وتعداديه
وسائر مركبات ناقصه اولور وياخود اضرب وبعت واشتريت امثالى انشائيه
اولور زيرا بو قوللر نفس الامرده طلب ضرب وايجاد بيع وشرادن عبارت
اوله‌رق احدا زمنهٔ ثلثه‌ده بر امرك وقوعندن حكايه اولمامسيله انشا اولوب خبر
دكلدر وياخود خبر ايسه‌ده شكيات ووهميات ومخيلاتدن اولور زيرا بونلرده اولان
نسبتلرك ادراك وقوعى بلا اذعان اولمسيله تصوردر الحاصل اقسام مذكورهٔ
ادراكاتك جمله‌سى حكمدن خالى اولدقلرى جهتله تصورلردر واما قضيهٔ شرطيه‌نك
اجزاسى سيد شريفك تحقيق وجهله بونده دخى حكم اولميوب بالكز حكم
فرضى موجود اولمسيله ادراكى بالفعل تصديق اولميوب بلكه قوهٔ قريبه ايله
تصديقدندر
خفى اولمسونكه علمك تقسيمنده مشهور اولان تصور ايله تصديقه تقسيمى اولوب
بعضيلر بوندن عدول ايله تصور ساذج ايله تصديقه تقسيم ايتمشلردر چونكه حكمه
مقارن اولمق وحكمدن عارى بولنمق وحكمه مقارنت وعدم مقارنتى ملحوظ ومعتبر
اولمامق اعتباراتيله اوچ قسم تصور موجوددركه اول تصور بشرط شى اولوب
شيدن مراد حكمدر وثانى تصور بشرط لاشى اولوب تصور ساذج بودر وثالث
تصور لابشرط شى اولوب بو تصور تصور مطلقدركه حكمه مقارن اولوب اولميان
جميع تصورلره شاملدر
متأخرين عندنده حكم نسبتك ايقاع ويا انتزاعى اولديغى جهتله افعال نفسدن
بر فعلدر بو صورتده حكم ادراك اولمز زيرا ادراك انفعال اولوب فعل ايسه تأثير
وايجاد اثر وانفعال تأثر وقبول اثر اوله‌رق احدهما آخرك ما صدق عليهى اوزره
صادق اولمز شويله‌كه مقرر اولديغى وجهله مقولات عشره بالذات متباينه‌در
حاصلى متأخرينك مبناى توهمى كنديله حكمدن تعبير اولنان اسناد وايقاع
وانتزاع وايجاب وسلب امثالى الفاظ حكمك فعل اولمسنه دلالت ايلمسيدر

و یاخود سیلکوتی مرحومك بیانی وجهله امام رازی رحمه الله ایله تابعلرینك فعلیت حکم ایله قوللرینك مبناسی امر معنوی اولوب شویله که ایمان مکلف بهدر یعنی جناب باری عبادنی ایمان ایله مکلف قلمشدر معنای ایمان ایسه تصدیق اولوب ومکلف بهك فعل اختیاری اولمسی لابد اولمسیله تصدیق فعل اختیاری اولمق اقتضا ایدر بوجهتد نناشی امام وتابعلری دیمشلردر که شرط تصدیق اولان حکم یعنی نسبتك ایقاع و یا انتزاعیکه کندی اختیاریله صدقی خبره و یاخود مخبره نسبت ایدرك تسلیمدن عبارتدر فعل اختیاری اولوب تکلیف دخی بو اعتبار ایله‌در وقاضی آمدی دیمشدر که ایمان ایله تکلیف ایمانه موصل اولان نظر ایله تکلیف اولوب بو ایسه فعل اختیاریدر و بعضیلر ایمان مجرد تصدیق اولمیوب بلکه تصدیق مع التسلیم اولمسنه ذاهب اولمشلردر وعلامهٔ تفتازانی رحمه الله مکلف بهك مقولهٔ فعلدن اولمسی تحت لزومده اولمیوب مقولهٔ اخرادن اولمسنك جوازنی وتکلیف مکلف بهك تحصیلی اعتباریله اولوب تحصیل ایسه فعل اختیاری اولدیغنی بیان ایلمشدر

الحاصل متأخرون حکم ادراك اولمیوب فعل اولمسنه ذاهب اولمشلر ایسه ده وجدانمزه مراجعتده معلومز اولور که نسبت حکمیهٔ حملیه واتصالیه وانفصالیه‌یی بعد الادراك حال حکمده بزم ایچون حاصل اوله‌جق شی تأثیر وفعل اولمیوب بلکه نسبتی اذعان وقبولدر وبو اذعان وقبول نسبت واقعه یعنی اشیانك نفس الامرینه مطابقه ویاخود غیر مطابقه‌در دیو ادراکدن عبارت اوله‌رق بو ادراکك غیری دکلدر حاصلی اکر حکم صورت ادراکیه اولمسه نفسك صور نتایجی قبولی ونتیجه‌نك نفس اوزره مبدأ فیاضدن فیضانی صحیح اولمازایدی شویله که طرفین ایله نسبتنه متعلقه اولان تصورات قبل الفکر حاصله اولمسیله اکر حکم نفس ایچون فعل اولمق لازمکلسه نفسك حکمه نسبتی نفسدن صدوریله اولوب مبدأ فیاضدن قبولیله اولمازایدی حالبوکه علم حکمنده ثابت اولدیغی اوزره نتایج ایچون افکار اسباب موجده دکلدر که حتی نتایج بزم افعالمز اولوبده افکاردن تولد ایتمش اولسون بلکه افکار جانب واهب الصوردن صور نتایج عقلیه‌نك قبول وتلقیسنه نفس ایچون معداتدر ومعد موجب استعداد اولان شی اولوب استعداد ایسه فعل ایله اجتماعدن آبیدر بوجهتله حق اولان حکم مقولهٔ کیفدن اوله‌رق تحت علمده داخل اولوب نسبت تامهٔ خبریه‌یه متعلقه اولان ادراکدر اشته حکمده اولان بو اختلاف تصدیق ندن عبارت اولدیغنده وعلمك تصور وتصدیقه صورت تقسیمنده منشأ مخالف آرای اسلافدر شویله که شرح مواقفده اولان تحقیقاتدن مستبان اولدیغی وجهله حکمك ادراك اولمسنی جزم ایدنلردن اوائل عندنده تصدیق نفس حکمدر وبو ذهابده بولنان بعض متأخرینك کلامندن متبادر

اولان تصدیقك حکمه مقارن ادراك اولمسیدر ومختار امام رازی اوزره حکم فعل اوله‌رق تصدیق تصورات ثلثه ایله حکمدن مرکب اولان مجموعدر وشهادت وجدان ایله معلوم اولورکه اکر حکم ادراکدر دینلورسه علمی تقسیمده صواب اولان اکر علم نسبت واقعه‌در و یاخود غیر واقعه‌در دیو ادراك معناسنه حکم اولورسه تصدیق والا تصوردر دینلمسیدر بو صورتده علمك هر برقسمی ایچون بر طریق موصل خاص اوله‌رق بوده حجت وقول شارحدر واکر حکم فعلدر دینلورسه صواب اولان علمك تصور ساذج ایله تصدیقه مقارن اولان تصوره تقسیمیدر بو صورتده اشبو قسمین ایچون بر طریق خاص اولمیوب بلکه تصور مطلق ایچون بر طریق کاسب خاص وتصور مطلقه عارض اولان حکم ایچون طریق مخصوص آخر اولمش اولور واما تصدیق مختار امام اولدیغی وجهله حکم وغیریسندن مرکب اوله‌رق علمدن بر قسم قلنده حکم استر فعل واستر ادراك دینلسون هیچ بر وجه متصور دکلدر وبو اجمالی ایضاحده تحقیقات شریفه‌نك خلاصه‌سی بودرکه علمك اشبو تصور وتصدیق قسمینه تقسیمی انجق بونلردن هر برینك موصل ومستحصلاری اوله‌جق طریقده آخرندن امتیازندن ایچوندر شویله‌که حکم ایله مسمی اولان ادراك ایچون بر طریق خاص اولوب بو طریق اشبو ادراکه ایصال یعنی بو طریق ایله عقل بو نوع ادراکك مجهولاتنی استحصال ایدر بو طریق ایسه اقسام معلومه‌سنه منقسمه اولان حجتدر وبو ادراکك ماعداسی اولان ادراکات ایچون دخی دیکر طریق موصل اولوب بو دخی قول شارحدر ایعدی محکوم علیه ایله محکوم به و نسبت حکمیه‌نك تصورلری قول شارح ایله استحصال اولنقده تصورات سائره‌یه مشارك اولمسیله برابر بونلری حکمه ضم ایدوبده مجموعنی علمدن بر قسم عدیله تصدیق تسمیه سنده هیچ بر فائده ملحوظ دکلدر چونکه بو مجموع ایچون بر طریق خاص اولمیوب غرض فن ایسه علمه موصل اولان طریقلری بیاندر وبو غرض بیلندیکی صورتده علمك تقسیمنده واجب اولان اشبو امتیاز طرقی ملاحظه‌نك غیریسی اولمدیغنده اشتباهه محل قالمز بو صورتده حکم علمك تصدیق ایله مسمی احد قسمینی اولوب لکن وجودنده وصحت وتحققنده علمك قسم آخری افرادندن امور متعدده‌نك ضمیله مشروط اولمش اولور که بوده طرفین ایله نسبتك تصور ایتدر

قال رحمه الله (وکل منهما اما بدیهی او نظری مکتسب بالنظر) علمك قسمینی اولان تصور وتصدیقدن هر برلرینی بدیهی ونظری‌یه تقسیمدر یعنی کرك تصور وکرك تصدیق مطلقا علم یا بدیهی اوله‌رق فکر ونظر واسطه‌سیله اولقسزین بالبداهه حاصل اولور ویاخود نظری اوله‌رق فکر ونظر وساطتیله کسب اولنور

حاصلی ارباب کسبدن هر بر شخص ایچون حصول شاندن اولان علومدن بعضیسی تصور بدیهی وبعضیسی تصور نظری وکذلك بعضیسی تصدیق بدیهی وبعضیسی تصدیق نظری اولەرق علوم بو اقسامه منقسمدر چونکه ماسبقدن مستبان اولدیغی وجهله علمك تحقق بر شیئك ذهنده حصولنه متوقف اولوب نفوس انسانده صور اشیانك حصولی ایسه بالاستقراء احداسبابه مستنددرکه بوده استقراء تام و بداهت واحساس وتواتر وتجربه وحدس ونظردر ایمدی اکر عندالعقل حصول صورت اشبو طرق سبعه‌دن نظرك غیریسیله اولورسه بو علم ضروری اولەرق بعضا مرادفی اولمق اوزره بدیهی دخی اطلاق اولنور وا کر صورتك حصولی فکر ونظر وساطتیله اولور ایسه بو علم نظری اولور وتصور وتصدیقك اشبو قسمینه انقسامی هرنقدر علم کلامده مبسوط اولدیغی وجهله حقنده اختلافات کثیره واقع ومذاهب عدیده متفرع اولمش مسائلدن ایسه‌ده محل تردد واشتباه دکلدر چونکه اکر جمیع تصورات وتصدیقات بدیهیدر دینلسه اشیادن هیچ برشیئی تحصیلده نظر وکسبه محتاج اولمامقلغمز لازمکلور بوایسه خلاف واقع اولەرق تصورات وتصدیقاتدن پك چوق علومی تحصیلده بالضرور محتاج اعمال فکر ونظر اولدیغمز امر معلومدر وکذلك اکر جمیع تصورات وتصدیقات نظری اولمق لازمکلسه دور ویا تسلسلی مؤدی اولور شویله‌که برعلمك تحصیلنه قصد ومحاوله ایتدیکمز حینده نظری اولمسیله البته حصولی علم آخره توقف ایدر اشبو علم آخر دخی نظری اوله‌جغندن بونك حصولی دخی بشقه برعلمه متوقف اولوب وهلم جرا یا سلسلهٔ اکتساب الی غیر النهایه ذاهب اولور بوایسه تسلسلدر ویاخود علم اوله رجوع ایدرك دوری مستلزم اولور تمامی مفصلاتده مندرجدر

قال رحمه الله (وهو ملاحظة المعقول لتحصيل المجهول) نظر بیلنمیان شیئی کسب وتحصیل ایتمك واوکرنمك ایچون عند العقل حاصل ومخزون اولان امری ملاحظه ایلمکدرکه خلاصه سی امر مجهوله کسب شعور ایچون جهت معلومه نفسك قصدا توجهیدر ملاحظهٔ معقول جنس اولەرق نظره وغیریسنه شاملدر مثلا مجرد توجه عقل ایله حاصله اولان شیلرده ابتداء تحصیل ایچون عقلك جهت معقوله توجهی نظر دکلدر کذلك موضوعات قضایای طبیعیه‌ده اولدیغی وجهله اوزرینه برشی ایله حکم ایچون جهت معقوله توجه عقل نظر دکلدر ولتحصیل المجهول قولی فصل اولەرق بوقید ایله نظردن ماعداسی خروج ایدر زیرا امور عقلیه مرایا امثالی اولەرق بعضاً مجرد کندیسنی مشاهده ایچون نظر ایدرسن وبعضاً اتفاقی اولەرق مقابله سنده واقع اولدیغی صورت مرئیه‌یی مشاهده ایچون نظر ایدرسن وبعضاً مشاهده‌یه واسطه ایتمك اوزره برشیئه مقابل قیلرسن حاصلی ملاحظه

عندالنفس حاصله اولان صورته توجه ایدرك محسوسات ویامخیلاتدن اولنلری حواس وخیالدن حس مشترکه وموهوماتدن بولنانلری حافظه‌دن واهمه‌یه ومعقولاتی عقل فعال ایله معبر اولان خزانهٔ عقلدن نفس عقله احضاردن عبارت اولوب اوله تخییل وثانی‌یه توهم وثالثه تعقل اطلاق اولنور

قال رحمه الله (وقيل ترتيب امور معلومة للتأدى الى المجهول) بعضیلر نظری تعریفده مجهوله تأدی ووصول ایچون ذهنده امور معلومه‌یی ترتیبدر دیدیلر مثلا تحصیل معرفت انسانه محاوله ایدوب وحیوان ایله ناطق معلوممز اولسه اشبو حیوان ایله ناطق حیوانی تقدیم وناطقی تأخیر ایدرك ترتیب ایدرز حتاکه بوترتیبدن ذهنمز تصور انسانه تأدی ایدر کذلك عالم محدثدر دیو تصدیق مراد ایدوب‌ده اشبو مطلوبك طرفینی بیننه متغیری توسیط ایدرك العالم متغیر وکل متغیر حادث دیو حکم ایلمك بزم ایچون حدوث عالم ایله تصدیق حاصل اولور ترتیب لغتده هر برشیئی مرتبه‌سنده قلمقدر یعنی بین الاشیا ترتیب اشبو اشیادن هر برشیئی عند مرتبه‌ده اولان مرتبه سنده وضع ایلمکدر واصطلاحده اشیاء متعدده‌یی اوزرینه واحد اسمی اطلاق اولنه‌جق یعنی شیٔ واحددر دینلمکلکه صالح اوله‌جق حیثیتده قیلوب وبو اشیادن بعضیسی ایچون بعض آخرینه تقدم وتأخر ایله نسبت اولمسیدر ومفهوم ترتیبده اشبو تقدم وتأخر ایله نسبت داخل اولوب مفهوم تألیفده بو نسبت غیر معتبردر ترکیب دخی تألیفه مرادفدر حاشیه‌ده مصنفك بیانی وجهله تعریف اولده اولان ملاحظه ایله تعریف ثانیده واقع ترتیبدن مراد اختیاری اولاندرکه کیم ذوی الاختیاره اسناد اولنان بوکبی افعال اختیاریه‌دن حین اطلاقده متبادر اولان بودر بوصورتده بدیهیاتدن کندیده حکم قیاس خفی واسطه‌سیله بلا اختیار دفعة بالاضطرار حاصل اولان حدسیات وغیریسی تعریف نظردن خارج قالور مجهولدن مراد مجهول تصدیقی وتصوری اولەرق دعوی ومعرفدن عبارتدر چونکه معلوم تصوری وتصدیقی‌یه منقسم اولدیغی کبی مجهول دخی منقسم اولەرق مجهول تصوری ایله حین ادراکنده ادراکی تصور اوله‌جق مجهولی وتصدیقی ایله حین ادراکنده ادراکی تصدیق اوله‌جق مجهولی مراد ایتمشلردر مجهوله وصول قیدیله مقابل دلیل اولان تنبیه تعریفدن خروج ایدر زیرا تنبیه دخی امر معقولی ملاحظه وترتیب امور معلومه ایسه‌ده تحصیل مجهول ایچون اولمیوب بلکه معلومدن ازالهٔ خفا ایچوندر حاصلی نظر انجق تعریف ایله دلیلده جاری اولەرق مثلا انسانی معرفت ایچون حیوان ناطق ایله تعریف نظردن بر طریق وحدوث عالمی اثبات ایچون عالم حادثدر زیرا عالم متغیردر وهر برمتغیر حادثدر دیوتیان اولنان دلیل طریق دیکردر

نظری تعریفده اقوال مختلفه در چونکه برطائفه نظر مجرد نفسك مطلوب ادراکی
یه توجهندن عبارت اوله‌رق مبدأك فیض عام اولمسیله هر نوقت مطلوب ادراکی‌یه
توجه اولنسه معلومات سابقه ومستحضره‌نك اعانه سنه احتیاج مس ایتمکسزین
امر مطلوب جانب مبدأدن افاضه اولنور دیو جزم ایتمشلر یله نظری اشبو ذهابلرینه
توفیقاً بعضیلری عدمی قیله‌رق ذهنك غفلات وموانعدن تجریدی طریقیله
وبعضیلری وجودی قیله‌رق عقلات جهت مطلوبه تحدیق واجاله‌سیله تعریف ایتمشلردر
حکما مبدأ فیاض ایله مراد صور عقلیه‌نك خزانهٔ حافظه سیدر وبو خزانه جوهر
مجرد اوله‌رق بوندن مرآت ناطقه‌یه استعدادات متفاوته سنه کوره اشعهٔ صور
عقلیه منعکس اولور وتکرر اعلام والهام ایله نفس ناطقه‌نك ملکهٔ استحضاری اشبو
خزانهٔ حافظه واسطه‌سیله میسر اولور دیو زعم ایتمشلردر
وبرطائفه دخی مجهولاتك معلوماتدن تعلیم وتعلمه قائل اولمشلردرکه مذهب ظاهر
ومنصور اشبو مختار ارباب تعالیمدر ومعلوماتدن مجهولاتك اکتسابی یعنی
انسان بیلدیکی شیلر واسطه واعانه سیله بیلدکاری شیلردن استدکاربنی اوکرنمسی
ایسه مجهول اولان امر مطلوبه مناسب وملایم کوردیکی معلومات ومستحضراتنی
طوپلیوب برترتیب وهیئت مخصوصهٔ موصله‌یه وضع وادخال ایتمسنه متوقفدر
بوایسه مطلوبك ذاتیات وعرضیاتیله حدود ورسمادن مبادیسنه یعنی معلومات
مناسبه‌یه مظفر اولنجه‌یه دکین نفسنده اولان صور مناسبهٔ مخزونه‌دن برصورتدن
صورت اخرایه انتقال ایله حرکه ایدرك مبادئ مذکوره‌یی برصورت معینه
وممیزه‌ده استحضار ایدوب اشبو حرکهٔ اولی ایله لاجل الاکتساب اقتضا ایده‌جك
ماده‌یی تهیئه ایتدکدنصکره مطلوب مذکورك حقیقتی اوزره وياخود ماعداسندن
تمییز ایده‌جك وجهله تصورنه وياخود یقینی و یاغیر یقینی اوله‌رق مطلوبك
تصدیقنه مؤدی اوله‌رق ترتیب خاص ایله ترتیبنه تحرك ومباشرت ایدرك اشبو حرکهٔ
ثانیه ایله حرکهٔ اولیده‌کی استحضار ایلدیکی ماده‌نك ترتیب وهیئت مخصوصه سنی
اجرا واکمال ایلمسیله حاصل اوله‌جغندن طریق نظرده ذهنك ایکی حرکه‌سی
اولمش اولور وذکر اولنان معلومات مستحضرهٔ مناسبه‌یه مبادی دینلور وشبهه‌سز
حقیقت نظر اشبو حرکتیندن عبارت اولمسیله برابر ذهنك جهت مطلوبه توجهنی
وغفلات وموانعك ذهندن ازاله‌سنی ومعقولاتدن حصول مطلبدن طولایی لزومی
اولنلرینی اخذ ایله قصورنی ترك ایتمك اوزره معلوماتك ملاحظه‌سنی دخی مستلزم
ومقتضی اولدیغندن اصحاب تعاریف بو اعتباراتدن اخذ وانتخاب ایله هرکس کندی
ذهابنه توفیقاً بو دائره‌یی کوزده‌رك برصورتله تعریف ایتمشلردر
شویله‌که متقدمین حکما انه حرکة من المطلوب الى المبادی ومنها الى المطلوب

یعنی نظر ذهنك بوجه ما معلوم اولان مطلوبدن مبادی اولان معلومات مناسبه‌یه
ومبادیدن بوجه آخر مجهول اولان مطلوبه حرکه‌سی اولمسیله ومتأخرین
حکمادن بعضیلری بعضاً مجرد حرکهٔ ثانیه‌نك حصول مطلوبده کفایتنه نظراً ایدرك
حرکهٔ ثانیهٔ ذهنه بنا ولازمی اولان ترتیب امور معلومة لتأدی الى المجهول
قولاریله تعریف ایدوب بعض محققین دخی امر بسیط ایله تحصیل مطلوبی
تجویز ایدرك مختار مصنف اولان ملاحظة المعقول لتحصیل المجهول ایله تعریفنی
اختیار ایتمشلردرکه معقول ایله مراد حاصل عندالعقل معناسی اولوب مفرد ویا اکثر
وتصور ویا تصدیق ویقینی وظن وجهل مرکب اولمقدن اعمدر
قال رحمه الله (فالموصل الى التصور النظری یسمی معرفا وقولا شارحا واجزاؤه
الکلیات الخمس المعلومة بداهة واکتسابا والموصل الى التصدیق النظری یسمی
دلیلا وحجة واجزاؤه القضایا المعلومة کذلك) یعنی تصور نظری‌یه ایصال ایدن
معقوله معرف وقول شارح تسمیه اولوب مشهور اولان تعریف اطلاقیدر شارح
لفظی موضح معناسنه اولوب معرف ایسه شرح ماهیت ایتمسیله قول شارح
تسمیه ایدلمشدر واشبو قول شارحك اجزاسی یا بداهة وياخود کسبا معلومه
اولان کلیات خمسدرکه قریبا ذکر اولنه‌جغی وجهله جنس وفصل ونوع
وخاصه وعرض عامدن عبارتدر مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله کلیات خمسك
اجزاء تعریف اولمسی تغلیبه مبنی اولوب والا بوندن نوع حقیقی اصلا تعریفدن
جزء دکلدر وتصدیق نظری‌یه موصل اولان معقوله دلیل وحجت تسمیه اولنوب
اجزاسی کذلك یا بداهة وياخود کسبا معلومه اولان قضایادر حاصلی اجزای
تعریفات کلیات خمس واجزای ادله قضیه‌لر اوله‌رق بونلردن ترکب ایدرلر
وچونکه تعریف تصور مجهوله ودلیل تصدیق مجهوله واسطه اوله‌جغندن
ومجهول اولان مبادی دیکر مجهولی ادراکه واسطه اوله میه‌جغندن مبادئ مذکوره‌نك
معلومه اولمسی ضروری اولوب وبونلرك معلوم اولمسی یا ذاتا بدیهیاتدن وياخود
مقدما دیکر معلومات واسطه‌سیله اکتساب ایدلمش نظریاتدن اوله‌جغی جهتله
المعلومة بداهة او اکتسابا قیدلریله تصریح وبیان ایلمشدر
قال رحمه الله (وقد یقع الخطأ فی کل من الاکتسابین فاحتیج الى قانون باحث عن
احوال المعلومات من حیث الایصال عاصم عن الخطأ وهو المنطق) هر شخصه
نسبتله على الدوام افکار واذهانده استقامت وسلامت متصور اولمدیغندن اذهان
وعقولك کیف مایشاء تصرف ایتمسنده قصور ونقایصه تصادفدن سالم اولنمیه‌رق
اکتساب تصوری وتصدیقیدن هر برلرنده احیانا خطا وقوعی غیر منکر در
بداهت عقل ایسه خطایی صوابدن تمییزده وافی اولمیوب والاخطادن هارب

وصوابی طالب اولان عقلادن شیخ برخطا واقع اولماق اقتضا ایدردی حالبوکه اکثر عقلا مقتضای فکرلرنده یکدیکره مناقض اولوب مثلا بعضیلرینك فکری حدوث عالمی و بعض آخرلرینك فکری قدم عالمی تصدیقه منأدی اولور بلکه شخص واحد بحسب الوقتین نفسنی مناقض اوله رق بر وقتده برشیٔ فکر ایدرك بر حکمی اعتقاد و ینه او شیئی وقت آخرده تفکر ایدرك اعتقادی حکم اوله مناقض برحکم آخره ارتداد ایلر بو ایسه فکرنده اولان صوابسزلقدن نشئت ایدوب والا اجتماع نقیضین لازمکلور فقط افکار کاسدهنك خطاسی تصدیقاتده ظاهر اولوب لکن هر برتصور معانیدن برمعنی اوله رق و بین المعانی تناقض و تمانع اولمیوب انجق تمانع معانی یه لازمکلان احکام ضمنیه بینده اوله بیله جکی جهتله تصورانده خطا درجهٔ تصدیقاتده ظاهر دکلدر وبو وجهله اکتسابینده احیانا خطا غیر منکر اولمسیله معلومات مستحضرهٔ مناسبه وساطتیله مجهولاته نه کیفیتله تأدی ووصول ممکن ومیسر اوله جغنی تعریف وتمیین ایدرك وقوع خطادن موجب حفظ وعصمت اوله جق حیثیدن احوال معلوماتدن بحث ایده جك ومادة وصورة فکر مخصوصك صحتنی معرفتده کندی یه رجوع ایدیله جك بر قانونه لزوم واحتیاج کورلمشدر بو قانون ایسه علم منطقدر الحاصل بیان سابقدن معلوم اولدیغی وجهله فکر ونظر ایچون ماده اولوب بوده امور معلومه دن ورده صورت اولوب بو ایسه ترتیب اموره لازمکله جك هیئت اجتماعیه دن عبارتدر ایمدی اشبو ماده وصورت صحیحه اولدقلری حینده فکر دخی صحیح وبونلردن احدهما فاسد اولدیغی تقدیرده فکر دخی فاسد اولور بناء علیه برتصورك اکتسابی مراد ایدلسه هر نصل تصوردن اولورسه اولسون بو اکتسابك حصولی ممکن اولیوب بلکه تصور مطلوبه مناسبت مخصوصه سی اولان تصوراتدن اولمسی لابد وتصدیقاتده دخی حصول اکتساب بو اصله مستندر ایمدی مطالب تصوریه وتصدیقیه دن هر بر مطلوب ایچون مبادیٔ معینه اوله رق مطلوب بو مبادیدن اکتساب اولنور کذلك اشبو مبادیدن هر قنغی طریق ایله اولورسه اولسون اکتساب ممکن اولمیوب بلکه شرائط مخصوصه یه مربوط اولان طریق مخصوصك تعیینه محتاجدر بوسببله هر بر مطلوبی اکتسابده ایکی شیئه احتیاج اولوب برنجیسی مبادینك غیریسندن تمیزی وثانی اشبو مبادیده واقع اولان طریق مخصوصك شرائطیله معرفتیدر وبو وجهله مبادیٔ مطلوب استحضار اولنوب وطریق مخصوصدن سلوك ایدیلورایسه مطلوبه اصابت میسر اولور واکر مبادی وطریقدن برنده خطا واقع اولورسه مطلوبه اصابت ایدیله مز بو ایکی امرك تحصیلنده کما ینبغی متکفل اولان علم ایسه انجق فن معتبر منطق اوله رق انه قانون باحث عن احوال المعلومات من حیث الایصال

عاصم عن الخطأ تعریفیله رسم ایتلشلردر یعنی منطق بر آلت قانونیه درکه مطلوب مجهوله واسطهٔ ایصال اولمق حیثیتدن احوال معلومات تصوریه وتصدیقیه دن باحث وفکر ونظرده عقلی خطادن عاصم وحارس اوله رق فکر ونظرك صحیح وفاسدی بوفن ایله فرق وتمییز اولنور

قال رحمه الله (فموضوعه المعلومات وغایته العصمة عن الخطأ فی الافکار) ایمدی تحقیقات مسروده دن مستبان اولورکه موضوع علم منطق معلومات تصوریه وتصدیقیه وغایتی یعنی علت غائیه وفائدهٔ مترتبه سی افکارده وقوع خطادن عصمت وسلامتدر موضوع علمدن مراد علمده اعراض واحوال ذاتیه سندن بحث اولنان شیدر مثلا علم طبده صحت ومرض حیثیتدن بدن انساندن بحث اولندیغی جهتله موضوعی بدن انساندر وکذلك علم نحو اعراب وبنا حیثیتندن کلماتدن باحث اولمسیله موضوعی کلمات عربیه در وبو عوارضك لحوقی بالذاته اولور انسان ایچون متعجب کبی ویاخود جزء مساویسی ایچون اولور ناطق اولدیغی جهتله متکلم اولمسی کبی ویاخود خارج مساویسی ایچون اولور انسان ایچون متعجب واسطه سیله ضاحك اولمق کبی وبوبابده واسطه دن مراد عروضده وساطتدرکه واسطه یه عروضی بالاصاله ومعروضه عروضی بالتبعیه اولمسیدر

وعلوم ایچون تعیین موضوعاتده سبب بودرکه انسانینك شرف وسعادتی حقایق واحوال اشیایه معرفت اولمسیله طاقت بشریه مساعد اوله بیله جکی دائرده حقایق واحوالدن بحث ایله ابنای نوعه تسهیل طرق معرفت امنیه سیله تدوین علومه صرف افکار وهمت اولنوب انجق اشبو حقایق واحوالك اکثر اشیاده تخالف وتشتتدن ناشی انواعی متکثر وبونلرك مختلطا ضبط واحاطه سی متعسر اولمسیله لاجل التسهیل برشیئه ویاخود اشیاء عدیدهٔ متناسبه یه متعلقه اولان احوال ذاتیه یی افراز وتفریق ایله اوشیٔ واحد ویاخود اشیاء متناسبهٔ منفردهنك حقایق واحوالندن باحث اوله جق مستقلا برعلم ودیکرلرندن باحث دیکر علوم مستقله وضع وتدوین ایدرك بوشیلر علوم مذکورهنك موضوعی عد وتسمیه ایدلمشدرکه هر برعلمك موضوعات مسائلی او علمك موضوعنه راجعه ومنحله اولور شویله که مسائل علم موضوعك احوال مخصوصه سندن بحث ایله بواسطة الادله اثبات اولنه رق حاصل اولان قضایای کلیه دن عبارت اولوب بوقضیه لرك محمولاتی موضوع علم ایچون اعراض ذاتیه در وموضوعاتی یا موضوع علمك نفسی ویانوعی ویاخود عرض ذاتیسی ویاعرض ذاتیسینك نوعی اوله رق بوواسطه ایله مسائل مدونه موضوع علم اولان شیئه ارجاع اولنور وبوسببله علمك موضوعی مسائلك جهت وحدتی یعنی وحدتنه وبرلشوب شیٔ واحد حکمنی اکتساب ایلسنه سبب اولان جهتی اولمش

اولور و بو تقریب ایله احوالدن موضوعده متشارکه اولان هر بر طائفه موضوع آخرده متشارکه اولان طائفه‌دن بنفسها ممتاز بر علم منفرد و مستقل اوله‌رق علوم فی انفسها یکدیگرندن کسب تمایز ایدر

موضوع علم منطقده اختلاف اولنه‌رق قدما و بعض متأخرین معقولات اولی اوزره منطبقه اولان معقولات ثانیه اولمسنی اختیار ایتدیلر معقولات ثانیه بر شیئه ذهنده وجودی حسبیله عارضه اولان کلیت و جزئیت و ذاتیت و عرضیت امثالیدر و بونلر ذهنده عارض اولدیغی شی حیوان امثالی معقولات اولی اولوب تفصیلی باب اولده کسه کرکدر و معقولات اولی جزئیلرك تحت کلیده اندراجی کبی معقولات ثانیه تحتنده مندرجه اولوب مثلا مفهوم حیوان مفهوم جنسده مندرجدر و معقولات ثانیه‌دن موضوع فن اعتبار ایدیلانلر مجهولاته ایصالده مدخل و تعلق اولوب و احکامی تحتنده واقع معقولات اولی‌یه سرایت ایدنلردر مثلا جنس اوزرینه موصل بعید اولمسیله حکم تحتنده اولان حیوانه ساری اوله‌رق حیوان انسان ایچون موصل بعیددر کذلك جنس ایله فصلدن مرکب موصل قریب اولمسیله بو حکم تحتنده اولان حیوان ناطقه ساری اوله‌رق حیوان ناطق انسان ایچون موصل قریبدر و مجهولاته ایصالده تعلق شو وجهله درکه وجود خارجیده بعض اشیا ایله بعض آخرینه توصل اولنه‌رق مثلا ایقاد نار ایله حرارت ما حصوله کلدیکی کبی وجود ذهنیده دخی اشیادن بعضیسیله بعض آخرینه توصل اولنوب ذهن معلوماتدن مجهولاته نافذ اولور و نته که موجودات خارجیده اشیادن هر قنغیسیله اولورسه اولسون استنلان شیء آخره توصل ممکن اولمدیغی مثللو موجودات ذهنیه‌ده دخی قنغی معلوم ایله اولورسه اولسون مطلوب اولان هر بر مجهوله توصل ممکن اوله‌میوب بلکه ما به التوصل اوله‌جق معلوم ایله مجهول مطلوب بیننده وجود مناسبتدن لابددر و معلومات و مجهولاتك عدم تناهیسی جهتیله بو مناسباتك وجه جزئی تفصیلی اوزره بحث و بیانی ممکن اولماسیله معلومات ایچون مناسبات مذکوره‌دن انبا و اظهار ایده‌جك عوارض کلیه اعتبارینه محتاج اولمشلردر تا که ایصال مجهولاته متعلق اولان احکام ایله اشبو عوارض کلیه اوزرینه طبایع معلومات موصله‌یه سرایت ایده‌جك حیثیتده حکم کلی ایله حکم اولنوب قاعدهٔ مطرده وضعیله هر نوقت معلومات مخصوصه‌دن مطالب معینه‌یه توصل مراد اولنور ایسه او حینده اشبو احکام کلیه‌یه مراجعت اولنه اشته بو سببدن ناشی معقولات ثانیه‌دن اولان عوارض مذکوره مجهوله ایصال ایتمك و یاخود ایصالده فائده ویرمك حیثیتندن موضوع فن اولمشدر و بر ده علم منطقده حیثیت مذکوره‌دن مبحوث عنه اولان شیلر احوال ذاتی و عرضی و نوع و جنس و فصل و خاصه و عرض عام و حد و رسم و حملیه و شرطیه و قیاس و استقراء

و تمثیل اولوب بونلر ایسه معقولات ثانیه‌در زیرا بر مفهوم کلی ذهنده موجود اولوب ده تحتنده بولنان جزئیاته قیاس اولندیغی حینده یا ماهیتنده داخل اوله‌رق بو اعتبار ایله مفهوم مذکور ایچون ذاتیت و یاخود ماهیت جزئیاتدن خارج اوله‌رق بو اعتبار ایله کلی ایچون عرضیت و یاخود نفس ماهیت اولوب بو حالده نوعیت عارض اولور و کندی‌یه ذاتیت عارض اولان مفهوم کلی اختلاف افرادی اعتباریله جنس و دیکر اعتبار ایله فصلدر و عرضیت عارض اولان کلی اعتبارین مختلفین ایله یا خاصه و یاخود عرض عام اولور و ذاتیات و عرضیات وجوه مختلفه اوزره یا منفرده و یاخود مختلطه اوله‌رق ترکب ایدرسه بو مرکبه حدیت و رسمیت عارض اولور و قضیه‌نك حملیه و یاخود شرطیه اولمسنده و حجتك قیاس و یا استقراء و یاخود تمثیل اولمسنده دخی حال بو منوال اوزره‌در و شك یوقدر که بو معانی یعنی مفهوم کلی ماهیتك جزئی و یاخود خارج و یا نفسی اولمسی و سائر نظائری و قضیه‌نك حملیه و شرطیه و غیریلری اولمسی موجودات خارجیه‌دن اولمیوب بلکه یالکز و یاخود غیر یسیله برابر اذهانده حین وجودنده حیوان و انسان کبی طبایع کلیه‌یه و الانسان کاتب کبی نسبت خبریه‌یه عارض اولان شیلردر بو صورتده معقولات ثانیه‌دن اولوب و موضوع منطق اولدقلری تحقق ایدر و فن منطقده بو شیلردن بحث اولنمسی زیرا اهل فن مفهوم نوع و جنس و غیریسنی انسان و حیوان کبی طبیعت خاصهٔ نوعیه و جنسیه‌یه نظر ایتمیه‌رك اطلاق اوزره اخذ ایله بو مفهوماتی خصوصیات طبایعدن مجرده و باسرها طبایعه شامله اوله‌رق محکوم علیه قیلدیلر تا که بونلر اوزره وارد اولان احکام معقولات اولی اولان طبایع اشیانك جمیعسنه متناول اوله‌رق بو واسطه ایله احکام کلیهٔ مذکوره‌نك جزئیات موضوعاتی اولان طبایع مذکوره‌نك احکامی معلوم اوله مثلا حد تام کنهه موصلدر و جنس موصل بعیددر دیو حکم ایتدیلر ایله اشبو حکمیندن هر برینه بر صغرای سهلة الحصول ضم اولندیغی حینده اول ایله الحیوان الناطق تعریفنك و ثانی ایله حیوانك حالی معلوم اولور شو طریق ایله که الحیوان الناطق حد تامدر و هر بر حد تام کنهه موصلدر دینلوب حیوان ناطق کنهه موصلدر نتیجه‌سی حاصل اولور و کذلك حیوان جنسدر و هر بر جنس موصل بعیددر دینلوب حیوان موصل بعیددر نتیجه‌سنه توصل اولنور کذلك مفهوم قضیه و حملیه و شرطیه و قیاس و نظائرنی الانسان کاتب امثالی بخصوصها طبایع نسب خبریه‌یه اشارت ایتمیه‌رك علی وجه الاطلاق اخذ ایدوب بو مفهومات مجرده‌یی معقولات اولی اولان طبایع نسب خبریه‌نك جمیعسنه متناوله اوله‌جق احکام ایله محکوم علیه قیلدیلر بو حکم کلیدن عند الاحتیاج طبایع مخصوصهٔ مذکوره‌نك

احكامی معلوم اولور مثلا هر بر كاتب انساندر قولمز موجبهٔ كليه‌در صغراسنی
مسائل فندن اولان هر بر موجبهٔ كليه موجبهٔ جزئيه‌يه منعكس اولور
كبراسنه ضم ايتديكمز حينده هر بر كاتب انساندر قولمز بعض انسان كاتبدر موجبهٔ
جزئيه‌سنه منعكس اولديغنی انتاج ايدر وكذلك العالم متغير وكل متغير حادث قولمز
شكل اولدر صغراسنی مسائل فندن هر بر شكل اول منتج يعنی مطلوب مجهوله موصلدر
كبراسنه ضم ايتديكمز حينده قول مذكور منتج وموصل ايدوكنی انتاج ايلر ايمدی مباحث
فنی شامل اولان مباحث تصورات وتصديقات باسرها قوانين اوله‌رق اكتسابه
متعلقه وموضوعاتی معقولات ثانيه يعنی معقولات اولی اوزره منطبقه اولمسی حيثيتندن
مفهومات مجرده‌در ومنطبقه اولديغی معقولات اولی طبايع مفهومات مفرده ونسب خبريهٔ
مركبه‌در ومحمولاتی ايصاله متعلقه اولان وايصال كنديسيه توقف ايدن شيلردر
الحاصل هر نقدر فندن اصل غرض هر بر طبايع مخصوصهٔ معلوماتك شخصا متعين
اولان هر بر مجهولاته ايصالاتنی واشبو ايصالات جزئيه‌نك توقف ايتديكی مناسباتی
بيان ايتمك ايسه‌ده معلومات ومجهولاتك عدم انحصاری بو وجهله بيان تفصيلی‌يه
مساعد اولمديغندن اهل فن عوارض كليهٔ ذهنيه اوزره اجرای احكام ايله
تحت قواعد كليه‌يه ادخال ايدرك عند الاحتياج ايصالات ومناسبات مخصوصه‌نك
تطبيق وتوفيقيله افكار جزئيه‌نك تميز صحيح وفاسدی ايچون وضع ميزان ايتمشلردر اشته
موضوع فنده خلاصهٔ مذهب قدما بو مركزده اولوب لكن متأخريندن ارباب تحقيق
فن منطقده احوال معقولات ثانيه‌دن بحث اولنديغی مثللو نفس معقولات ثانيه‌دن
دخی بحث اولنديغنده مطلع اولدقلری جهتله موضوع فن معلومات تصوريه
وتصديقيه اولمسنی اختيار ايتديلر فقط مطلقا معلومات اولميوب معلومات تصوريه‌نك
مجهولات تصوريه‌يه ومعلومات تصديقيه‌نك مجهولات تصديقيه‌يه صحت ايصاللری
حيثيتيله مقيددر چونكه نفس ايصال مباحث فندن اولوب قيد موضوع ايسه نفس
موضوع كبی موضوعی اولديغی علمده مسلم الثبوت اولمق واجب اولمسيله نفس
ايصالی تتمهٔ موضوع قلمقدن احتراز ايدرك صحت ايصالی اعتبار ايتمشلردر واشبو
معلومات تصوريه وتصديقيه‌نك مجهولاته درجات ايصاللری متفاوته اوله‌رق
بعضيلری قريب وبعضيلری بعيددر وبو بابده قرب وبعددن مراد ايصالده ضميمه‌يه
احتياج وعدم احتياجدر مثلا معلومات تصوريه‌دن حد ورسم اولمق اوزره
اوزرلرينه حكم اولنمقسزين وامطه تصور معرفه موصل قريبدر تصديقده دخی
قياس وتمثيل وامثالی بلا ضميمه تصديق مطلوبه موصل قريبدر واما كليت وذاتيت
وعرضيت وجنس وفصل ايله اوزرلرينه حكم اولنسان معلومات تصوريه مجهوله

ايصالده محتاج ضميمه اوله‌رق موصل بعيددر مثلا انسانی تعريفده يالكز حيوان
موصل يعنی انسانی معرف ايسه‌ده لكن بو ايصالده معلوم آخر اولان ناطقك
انضمامنه محتاجدر معلوم تصديقيده دخی قضيه وحمليه وشرطيه وعكس ونقيض
اولمق اوزره اوزرلرينه حكم اولنانلرك ايصاللری ديكر قضيه‌نك انضماميله تنظيم
شكله متوقف اولديغندن موصل بعيددر واشبو معلومات تصوريه‌لر كرك قريب
وكرك بعيد تصورات مجهولاته ومعلومات تصديقيه‌لر تصديقاته موصل اولوب
معلومات تصوريه‌دن تصديقاته موصل اولمق حيثيتندن دخی بحث اولنور ايسه‌ده
لكن ايصالی ايكی درجه وساطت ضميمه‌يه محتاج اوله‌رق ابعددر مثلا معلومات
تصوريه‌دن موضوعات ومحمولات ومقدمات وتوالی ديو اوزرلرينه حكم اولنانلرك
تصديقه ايصالی اولا امر آخره انضماميله قضيه حاصل اولوب ثانيا بو قضيه‌نك دخی
ديكر قضيه‌يه انضماميله قياس وياخود استقراء ويا تمثيل حصولنه متوقفدر ومعلومات
تصوريه وتصديقيه‌نك موضوع فن اولمسندن مراد بو مفهوملرك صادق اولدقلری
افراد اولوب بو ده مفهومات ونسب خبريه‌نك طبايع وحقايقيدركه معقولات اوليه‌دندر
اشبو مذهب مختار اوزره وارد اولان اسئله واجوبه ايله مباحث متفرعه مفصلاتده
مندرجه‌در   وبر فعله ترتب ايدن شيئه فعلك نهايتی اولمق حيثيتندن غايتی دينلوركه
مراد علم وصناعت وسائر افعال وحركتدن عائد وحاصل اولان ثمره ونتيجه‌در
واشبو غايت علم دخی موضوع علم كبی علمك مابه التميزی وجهت وحدتی
اوله بيلور ايسه‌ده فقط موضوع جهت وحدت ذاتيه‌سی وغايت جهت وحدت
عرضيه‌سی اولمقده فرقلری واردر بناء عليه علم منطق علم يبحث فيه عن احوال
المعلومات قوللريله تعريف ايدنلر موضوعی جانبنده وآلة قانونية تعصم مراعاتها
الذهن اسلوبيله رسم ايليانلر غايتی جهتنه نظر ايتمشلردر وچونكه معلومات
كاسبده وقوع خطادن ناشی صوابی خطادن تميز ايچون علم منطقه
احتياج ثابت اولمسيله غايتی افكارده خطادن عصمت اولديغی تحقق ايدر واشبو
غايته اعتبارات مخصوصه ايله فائده وغرض وعلت غائيه دخی اطلاق اولنور

قال رحمه الله (البحث الثانی ان الدلالة كون الشیء بحيث يحصل من فهمه فهم شیء
آخر فالشیء الاول يسمی دالا والثانی مدلولا) محتاج بيان اولديغی اوزره مباحث
الفاظك فن منطقيه بر كونه تعلق اولميوب منطقيونه عائد اولان مباحث قول شارح
ايله حجت وبونلرك كيفيت ترتيبندن عبارتدر وتصوره موصل اولان جنس وفصلك
معانيسی وموصل تصديق اولان قضايانك مفهوماتی اولمسيله هيچ بريسی الفاظه
متوقف اولميوب اكرچه مبحوث عنه اولان شيلرك يالكز ملاحظهٔ معانی وفكر

مادجله تعلیمی ممکن اولمه کافیدر لکن تعلم فن افاده واستفاده طریقیله اولوب
بو ایسه معرفت الفاظه متوقف اوله‌رق بو جهتدن فن ایچون مباحث الفاظه
احتیاج مس ایتمسیله اهل فن مباحث الفاظدن مهم کوردکلرینی مقدمه اواق اوزره
درج واتیان ومباحث فن قانونیه اولمسیله برافنه خاص اولمامق حسبیله وجه
کلی اوزره اخذ وبیان ایتمشلردر واصل مقصود دلالت لفظ وساطتیله فهم معنی
اولدیغی جهتله ابتداء دلالتك تعریف وتقسیمنه تصدی اولنمق وجیهدن عدایلمشدر
مصنف دخی مقدمه‌دن بحث ثانیده بو وظیفه‌یی اجرا ایدرك بیورمشدرکه دلالت
برشیئك برحیثیتی حامل اولمسیدرکه اوشیئك فهمندن شیء آخرك فهمی حاصل اوله
واشبو شیئین یاتصور ویاخود تصدیق اوله‌رق علی التقدیرین شیء اوله دال وثانی‌یه
مدلول تسمیه اولنور وفقط تصدیق اولدقلری صورتده دال ومدلول دینلدیکی کبی
اوله دلیل وثانی‌یه مدلول اطلاقی دخی جاری اوله‌رق بو تقدیرده دال دلیلدن اعم
اولمش اولور ایمدی دال اولشیدرکه انی فهمدن شیء آخرك فهمی حاصل اوله
ومداول برشیدرکه انك فهمی شیء آخرك فهمندن حصوله کله فهم التفات
وتوجهله برشیئك عندالعقل احضار صورتیدر ایمدی شیء اولی فهمدن شیء
ثانی‌یی فهم حاصل اولمسیله مراد وجوه دلالت یعنی وضع ویاخود اقتضای
طبع ونظائری معلوم اولدقدنصکره مجرد شیء اوله توجه والتفاتدن شیء ثانی‌یه
توجه والتفاتك حصولیدرکه شیء ثانی عقلده غیر حاصل اولوبده اوله التفاتدن
حاصل ومدرك اولاقدن ویاخود ذاتا حاصل ایسه‌ده ملتفت الیه اولمیه‌رق اوله

التفات واسطه‌سیله توجه والتفات اولنمقدن اعمدر
مصنف حاشیه‌ده بیان ایتمشدرکه تعریف دلالتده اولان یحصل صیغهٔ مضارعی
استمرار ایچون اوله‌رق بو صورتده فهمك بعض اوقاتده حصول وبعضیسنده عدم
حصولی دلالت اولمز وبو وجهله فهمین بیننده دوام حصول بینلرنده لزومدن
کنایه‌در وبو کاقرینه قومك دلالتی هی کون الشیء بحالة یلزم من العلم به العلم
بشیء آخر یعنی دلالت برشیئك اوشیئه علمدن شیء آخره علم لازمکله جك
حالته ملابس اولمسیدر دیو لزوم بین العلمین ایله تعریفلری اولوب بو تقدیرده
تعریف قومه منطبق اولور وقومك بو بابده اعتبار ایتدکلری لزومدن مراد
ابدا امتناع انفکاك معناسنه لزوم کلی اولوب لکن اهل عربیه واصولیون
فی الجمله عدم انفکاك ایله اکتفا ایتمشلردر وصیغهٔ مضارع دوامده نص اولمیوب
بعضا امکان انفکاکی افاده ایتمسیله کلام مصنفك مذهبینه صلاحیت تطبیق تعبیر

لزومدن حصوله سبب عدولی عداولنه بیلور ۲
قال رحمه الله (فان کان الدال لفظا فالدلالة لفظية والافغير لفظية وكل منهما ان كانت بواسطة الوضع فوضعية او بواسطة الطبع فطبعية والافعقلية) ایمدی
دال یعنی فهم وادراکی شیء آخرك فهم وادراکنی موجب اولان شی یالفظ ویاخود
لفظك غیری اوله‌رق اگر لفظ اولورسه بو تقدیرده دلالت دلالت لفظیه واگر لفظك
غیری اولورسه دلالت غیر لفظیه‌در واشبو دلالت لفظیه وغیر لفظیه‌دن هر بری
وضعیه وطبعیه وعقلیه اقسام ثلثه‌سنده منحصره‌در زیرا برشیئك شیء آخره
تحقق دلالتی البته بونی ایجاب ایده‌جك برواسطهٔ مشعور بهانك وساطتنه متوقف
اولوب بو ایسه وضع وطبع وعقلدن غیر متجاوزدر
مطلقا وضع برشیئی کندوسنی فهم وادراکدن شیء آخرك فهمی لازم کله جك
حیثیده شیء آخر مذکورك ازایعنی مقابل وحذاسنده قلقدر ایمدی دلالت لفظیه
وغیر لفظیه‌دن هر بریسی اگر وساطت وضع ایله یعنی برجاعلك دال اولان شیئی
مدلول ایچون تعیین ایتمسیله اولور ایسه بو دلالت دلالت وضعیه‌در مثلا لفظ انسانك حیوان
ناطق مفهومنه دلالتی دلالت لفظیهٔ وضعیه اولوب لفظ مذکورك بو معنایه دلالتی
واضعك وضع وتعییندن نشئت ایتمشدر وکذلك اشکال مخصوصهٔ کتابتك الفاظه
دلالتی دلالت غیر لفظیهٔ وضعیه اولوب اشبو اشکالدن فهم الفاظ اشکال مذکوره‌نك
الفاظ ایچون وضعی وساطتیله‌در شویله که کرك لفظ انسان وکرك نقوش کتابتی
احساس موضوع لهلرینك تصورینی موجب اولان وضع معلومی تذکر وتخطر
ایتدیرمرك بو واسطه ایله اول حیوان ناطقه وثانی الفاظه دلالت ایدر طبع وطبیعت وکسر
ایله طباع سجیهٔ انساندرکه انسان بو سجیه وخلقت اوزره مجبولدر واصطلاحده برشیئه
مختصه اولان مبدأ آثار وحرکت اولوب بوده حرکهٔ انسان کبی شعور ایله اولاقدن وحرکهٔ
فلك کبی شعور ایله اولمامقدن اعمدر وحقیقت اوزره دخی اطلاق اولنه‌رق طبایع
اشیادینلوب حقایق مراد اولنور ایمدی دلالت طبع واسطه‌سیله اولورسه دلالت
طبعیه‌در بوده طبیعت شیء مداولك عروضنی احداث ایتمسیله اولور مثلا فتح همزه
وخاء معجمه ایله اخ لفظنك مطلقا وجعه وهمزه وحاء مهمله ایله اح اح لفظنك وجع
صدره دلالتی دلالت لفظیهٔ طبعیه ووجعده حاصله اولان حمرتك خجالته دلالتی
دلالت غیر لفظیهٔ طبعیه‌در طبع ایله مراد طبع لافظ اولوب لافظك سجیهٔ مجبوله‌سی
ویاخود نفسی حین عروض معناده اولفظ ایله تلفظنی وکذلك طبع خجیل حمرتك

---

۲ لکن تعریف مذکورك تعریف قومه انطباقی دوام لزومدن انفکاك امکانك تقدیرینه مبنیدرکه تحقیق
اولان بودر امامشهور اولدیغی وجهله دوام لزومدن اعم اولدیغی صورتده عدم انطباق تعریفین
ظاهردر وبو کااشارت ایچون حاشیهٔ مذکوره‌نك آخرنده تأمل ایله امر بیورمشلردر (عبدالمجید الخربوتی)

ظهورنی اقتضا ایلر وبو اقتضا سببیله اشبو لفظ وحمرت معنای مذکوره یعنی
وجع وخجالته دال اولوب بو جهتدن‌ناشی دلالت طبعیه منسوب اولورنته‌کیم صدور
لفظ وظهور حمرت دخی طبعه منسوبدر یعنی لفظ مذکور ایله حمرت ایچون
من حیث الصدور والظهور طبعه علاقهٔ ذاتیه اولوب طبعه دلالتی اثرك مؤثره دلالتی
قبیلدن دلالت عقلیه ومرض وخجالته دلالتی عند عروض المعنی مقتضای طبع
اولمق واسطه‌سیله دلالت طبعیه‌در وطبع ایله لفظك طبعی یعنی طبیعت مدلولنی مراد
ایتمك دخی جائز اولوب بو تقدیرده طبع ایله حقیقت معناسی مراد اولنور زیرا بو صورتده
لفظ مذکور ایله تلفظ مقتضای حقیقت معنی یعنی وجع اولور وکذلك طبع سامعه
دخی حملی محتملدر زیرا سامع لفظ مذکوری حین استماعنده وضعه محتاج اولمقسزین
لافظده اولان وجعه کسب شعور ایدر وبو صورتده طبعدن مراد مبدأ ادراك
اولان نفس ناطقه ویاخود عقل اولور واکر تحقق دلالتده وضع وطبعك مدخلی
اولمزسه دلالت عقلیه‌در مثلا وراء جداردن ایشیدیلان لفظك انسانه دلالتی دلالت
لفظیهٔ عقلیه ودخانك ناره دلالتی دلالت غیر لفظیهٔ عقلیه‌در شویله‌که لفظك اصغاسی
ودخانك ابصاری انسان ایله نارك حضور تصورلرینی مستلزم اولان حکم
عقلیٔ معلومی تذکر ایتدیرورك بو واسطه ایله اول انسانه وثانی ناره دلالت ایدر
مثال اولده صوتك وراء جداردن مسموع اولمسی قیدنك اعتباری لفظك وجود
لافظه عقلا دلالتی ظاهر اولمسیچوندر زیرا شخص مشاهد ومرئیدن مسموع اولان
لفظك وجود لافظنه دلالت ایدن عقلا لفظ اولمیوب بلکه بالمشاهده معلومدر واما وراء
جداردن مسموع اولان لفظك وجود لافظی انجق لفظك وجود لافظ اوزره عقلا
دلالتیله معلوم اولور
سیلکوتی مرحومك تصورات حاشیه سنده بیانی وجهله سید شریف قدس سره
حاشیهٔ مطالعده دلالت طبعیه انجق الفاظ ایچون تحقق ایدرك لفظك غیرنده
دلالت طبعیه اولدیغنی وعقلیه نك لفظ وغیر لفظه عمومنی نص وتصریح ایتمشدر
ومحقق دوانی طبیعت لفظده منحصر اولمیوب حمرتك خجل وصفرتك وجله وحرکت
نبضك مزاج مخصوص اوزره دلالتلری دلالت طبعیه ایدوکنی ایراد ایلمشدر وکلام
دوانی رحمه الله حق اولوب کأن سید شریف دلالت طبعیه نك لفظ ایچون تحققی قطعی
وغیر لفظ ایچون غیر قطعی اولدیغنی مراد ایلمشدر چونکه اخ لفظنك صدور تلفظی وجعدن
وکذلك حیواناتدن یکدیکرینی حین طلب ودعوتلرنده صدور ایدن صدا وصوتلر
کندیلره عارض اولان حالاتدن اولمیوب بلکه بو عوارض کیفیات نفسانیه ومزاج
مخصوص واسطه‌لریله طبیعتدن منبعث اولوبده دلالتك طبعیه اولمسی ویاخود عوارض

مذکوره یعنی حمرت وسائره نفس کیفیات ومزاجك آثاری اولوبده دلالتده طبیعت
ایچون مدخل اولمیه‌رق عقلیه اولمسی شقینی جائز ومحتملدر وبو بیان ایله عقلیه
وطبعیه بیننده اولان فرق دخی معلوم اولور شویله‌که عقلیه‌ده علاقه تأثیر
وطبعیه‌ده ایجاب اوله‌رق تأثیر ایجابدن اقوادر وبنه بیان فرقده دینلمشدرکه
عقلیه‌ده مدلول مؤثر وطبعیه‌ده مؤثره عارض اولان حالتدر ودلالتك لفظیه وغیر
لفظیه‌ده انحصاری عقلا امر محقق اولوب بونده شبهه یوقدر واما وضعیه
وطبعیه وعقلیه‌ده انحصاری استقرائی اولوب یوقسه بین النفی والاثبات دائر
اولان حصر عقلی دکلدر زیرا وضع وطبعه مستنده اولمدیغی تقدیرده قطعیا
عقله مستنده اولمسی لازمکلمز شویله‌که بین الدال والمدلول علاقهٔ وضع وطبعك
انتفاسندن بینلرنده علاقهٔ ذاتیه اولوبده احدهما آخر ایچون علت ویاخود معلول
ویاخود ایکیسی علت واحده ایچون معلولین اولمق لازم کلیوب علاقه بر امر
آخر اولمسی جائزدر لکن بالاستقراء اشبو اقسام ثلثه‌دن غیریسی بولنه‌مامشدر
اقسام دلالتدن بو مقامده مقصوده تعلق ایدن دلالت لفظیهٔ وضعیه‌درکه بوده
لفظك جمیع اوقات اطلاق وایرادنده عالم بالوضع اولان کمسنه‌یه نسبتله لفظدن
معنانك فهم اولنمسندن عبارتدر وبو وجهله اطلاقده عمومی التزام ایتملری زیرا
بوفنده معتبره اولان دلالت کلیه اولاندر واما لفظدن بعض اوقاتده بواسطة القرینه
بر معنی فهم اولنمسه بوفنك اصحابی لفظ مذکور اشبو معنایه دالدر دیو حکم ایتزلر
لکن اصحاب عربیه واصول بوفنك خلافنده‌لردر قرینه‌دن مراد مجازات وکنایاتده
اولدیغی کبی عرف وعادت وادعا اوزره مبنیه اولوب تعیین مراد اوزره دلالتی
ظنیه اولاندر وضعه علمدن مراد کرك اومعنایه وکرك اومعنانك داخل اولدیغی
ویاخود لازمی بولندیغی معنایه لفظك وضع اولندیغنه علمدر
وضع لفظی بر لفظی معنایه دلالت ایچون مقابل معناده قلمقدر چونکه هر بر قوم
طرق حواس ووساطت قوهٔ عاقله ایله حضور وغیبتده ضمائر واذهانلرنده
موجوده ومخزونه اولان صور اشیایی حسب التمدن بر فعل مقدور واسطه‌سیله
کشف واستکشافه محتاج اولدقلری جهتله بینلرنده استعمال ومقتضیات الفت
وتمدنلرینی استکمال ایچون الفاظی معانی‌یه وضع وتعیین ایتمشلردر * وضع لفظی
ایکی قسمه منقسم اوله‌رق اول شخصی وثانی نوعیدر وضع شخصیدن مراد
نفس لفظك بخصوصه معناسی ایچون موضوع اولمسیدر بوده عقلا درت واستقراء
اوج نوع اوله‌رق اول وضعی وموضوع لهی خاص اولاندرکه وضع اعلام بو
قسمدندر زیرا واضع ذات زیدی بخصوصه ملاحظه وتصور ایدرك لفظ زیدی
بو معنی ازاسنه وضع وتعیین ایلمشدر * ثانی وضعی وموضوع لهی عام اولاندر

بوده الفاظك مفهومات كليه ازاسنه وضعيله دركه اسم وفعل وحرفك وضعلری
بونوعدندر زيرا واضع مثلا مفهوم اسمی مادل علی معنی فی نفسه غير مقترن
باحد الازمنة وجه كليسی اوزره ملاحظه ايدرك لفظ اسمی بونك ازاسنه وضع
ايلمشدر انسان وما وتراب امثالی اسماء اجناس دخی بويله در ايدی آلت ملاحظه
وموضوع لهدن ايكيسی دخی كليدر * ثالث وضعی عام وموضوع لهی خاص اولاندركه
وضع مبهمات ومضمرات وحروف بوقسمدندر زيرا واضع مثلا هذا لفظنی حين وضعده مشار
اليه اولان جميع افرادی مفرد مذكر مشار اليه مفهوم كليسيله ملاحظه ايدرك بعده
لفظ هذايی بو مفهوم كلی تحتنده بولنان افراددن هر بريچون وضع ايلمشدر كذلك
انا لفظنك واضعی اولا جميع افرادی مفرد متكلم وحده عنوان كليسيله ملاحظه
ايدرك بعده لفظ مذكوری اشبو مفهوم كلی تحتنده داخل اولان افراددن هر برينه
وضع ايلمشدر بو جهتله آلت ملاحظه كلی اوله رق موضوع له جزئياتندن هر بريدر
اشته مذهب منصور محققين بودر وبو مذهب اوزره مبهمات ومضمرات وحروفك جزئياتده
استعمالی موضوع لهلری اولدقلری جهتله حقيقتدر لكن جمهور عندنده اشبو مبهمات
ونظائرنده موضوع له جميع افراددن كنديله معبر اولان مفهوم كلی اوله رق فقط جزئياتده
استعمالی شرط ايتمش اولدقلری جهتله بو صورتده جزئياتده مجاز اولوب حقيقت اولماق
وقطعا معانیٔ حقيقيه لرنده مستعمل اولميان الفاظدن اولق لازم كله جكندن مذهب مردود
عد ايدلمشدر لكن مطول ترجمه مزده ايضاح اولنديغی وجهله مفهوم كلی يه موضوعيتدن
مراد جمهور جزئياتدن برجزئيده تحقق حيثيتدن مفهوم كلی يه وضعی اولوب بو قسمه
مفهوم كلی يه كلی اولديغی حيثيتدن موضوع دييك اولماسيله بو صورتده جزئياتده
استعمالی حقيقت اوله رق اعتراض مذكور ساقط واختلاف رأيين لفظی اولور انجق
جزئياتده استعمالی اشتراطلری شو تأويل ايچون جالب نظر دقت اولوب اولميه جغی
جای تأملدر وخفی اولمسونكه واضعك مفهوم كلی يی آلت ملاحظه ايتمسنك منشائی
موضوع له اولق لازم كلان افرادك عدم تناهيسيدر زيرا امور غير متناهيه يی ملاحظه
ايتمك غير ممكن اولمسيله بالضروره جميع افراده شامل اولان مفهوم كلی آلت ملاحظه
اتخاذ ايدلمشدر رابع وضعی خاص وموضوع لهی عام اولاندر لكن بو قسم هر نقدر
جواز عقلی دائره سنده ايسه ده موجود اولماسيله بالاستقراء اقسام ثلثه ده حصر
ايدلمشدر * ووضع نوعی لفظ بخصوصه ازاء معنايه موضوع اولميوب بلكه اولفظك
نوعی نوع معناسنه موضوع اولاندركه هيئات وصيغه لر ايله مركباته تعلق ايدن اوضاع
بو قسمدندر مثلا مشتقاتده ضارب لفظنك وضعی بخصوصه اولميوب بلكه واضع
صيغهٔ فاعلی معناسنك نوعی ايچون وضع ايتمسيله در ونوع معناسی بعض صفاتيله
برابر مأخوذ وبعبارة اخری مبدأ اشتقاق يعنی مصدر يله متصف اولان ذاتدن عبارتدر

وكذلك زيد قائم تركيبنك وضعی بخصوصه اولميوب بلكه بو نوع مركبك نوع معناسی
اولان اخبار عن الواقع ايچون وضعی طريقيله در * واما مجازده وجود وضع عند اهل
العربيه مختلف فيه اولوب حق اولان نه وضع شخصی ونه وضع نوعی موجوددر
وبعضيلر نوع ايچون موضوعيتنه قائل اوله رق معنايه موضوع اولان هر برلفظ علاقهٔ
معتبره نك وجودی حينده بو معنانك غيريده استعمالی جائز اولمق معناسنی مراد ايتمشلر ايسه ده
بو معنی استعمال اولوب وضع دكلدر حاصلی حق اولان وضع حقيقته خاص اولوب
استعمال حقيقت وكنايه ومجازه عامدر خصوصيله بوقده دلالتك كليتی معتبر اولمسيله
علاقات معتبره دن برعلاقه نك وجودی حينده بواسطة القرينه لفظدن فهم معنای
مجازی وكنايه استعمال اولوب وضع اطلاق اولنه ميغی بيان سابقدن مستبان اولمشدر
قال رحمه الله (ودلالة اللفظ بالوضع علی تمام ما وضع له مطابقة كدلالة الانسان علی
مجموع الحيوان الناطق وعلی جزئه تضمن ان كان له جزء كدلالته علی الحيوان فقط فی ضمن
دلالته علی المجموع وعلی خارج يلزمه فی الذهن التزام كدلالة الضرب علی الضارب
والمضروب) ودلالت لفظيه اقسام ثلثه يه منقسم اوله رق اول مطابقت ثانی تضمن
ثالث التزامدر شويله كه لفظك وضع واسطه سيله معنای موضوع لهنك تمامنه
دلالتی مطابقت اولوب لفظك تمام ما وضع لهه مطابقت وموافقتندن ناشی دلالت
مطابقيه تسميه اولنور مثلا لفظ انسانك الحيوان الناطق مفهومنك مجموعنه دلالتی
بو قسمدندر زيرا حقيقت انسان بو مفهومدن عبارت اوله رق موضوع له تامیدر
ولفظك معنای مطابقيسی ايچون جزء موجود اولديغی صورتده اشبو جزئنه
دلالتی تضمن اوله رق جزء موضوع لهك ضمننده اولمسيله دلالت تضمنيه اطلاق
اولنور مثلا لفظ انسانك يالكز حيوان وياخود ناطقه دلالتی بو قسمدندر فقط بوبابده
لفظك جزء معنايه دلالتندن مراد معنای موضوع لهك تمامنه دلالتی ضمننده
جزء معنايه دخی دلالتی اولوب والا اكر لفظ ذكر اولنوبده تمام ما وضع لهنه
التفات اولنقسزين جزء معنی مراد ايدلسه مطابقت اولميوب بلكه ذكر كل وارادهٔ
جزء قبيلندن مجاز مرسل اولور شويله كه بروجه مشروح لفظ انسانك مجموع
حيوان ناطقه دلالتی ضمننده حيوان ايله ناطقدن برينه دخی دلالتی تضمن اولوب
اكر لفظ مذكورك ذكريله تمام معنايه التفات اولنميه رق بونلردن بری مراد
اولنسه مجاز اوله رق تضمن اولمز
ولفظك ذهنا معنای موضوع لهه لازم كلان خارجه دلالتی التزام اولوب مداول
لفظ خارج لازم اولديغی جهتله دلالت التزاميه ايله مسمادر مثلا ضرب لفظنك
ضارب ومضروبه دلالتی بو قسمدندر مصنفك حاشيه ده بيانی وجهله اشبو دلالت
التزاميه ايچون كتب قومده مشهور اولان مثال لفظ انسانك قابل علم وصناعته

وار بعدنك زوجه دلالتی ایکن بومثالردن سبب عدول مذهب اهل معقول اوزره
ممثله عدم مطابقتلریدر زیرا منطقیون التزامده علم بالملزوم علم باللازمی موجب
ویلنرنده جزم باللزومده کافی اولمق معنای اخصیله لزوم بینی شرط اتخاذ ایتمشلردر
بومثالرده ایسه لزوم مذکور غیر متحققدر لکن ضرب ایچون ضارب ومضروبك
لزومی لزوم بین بالمعنی الاخصدر زیرا ضرب مقولهٔ فعلدن اولوب مقولهٔ فعل ایسه
اعراض نسبیه دندر وعلم حکمتده تفصیلاتی مندرج اولدیغی وجهله مقولات
سبعه دن اولان جمیع اعراض نسبیه نك تصوری تصور طرفینه متوقفدر بوجهتله
ضرب لفظی اطلاق ویاخود تخیل ایدلسه ذهن خارجده ضارب ومضروبك
وجودنه علی الفور انتقال ایله بونلری تصوردن منفك اولهمز واشبو دلالت
التزامیه ده دخی لفظك تمام موضوع لهه دلالتی ضمننده وتوسطیله لازم بین اولان
موضوع لهه دلالتی التزام ولفظك ذکریله تمام موضوع لهك توسطیله اولمسنه
التفات ایتمه یرك رأساً لازمك قصد واراده ایدلمسی ذکر الملزوم وارادة اللازم
قبیلندن مجاز مرسلدر خفی اولمسونکه منطقیون اشبو معانئ ثلثه نك جمله سنده
وضع ایچون مدخل اولمسی جهتنه نظر ایدرك دلالت مطابقیه وتضمنیه والتزامیه دن
اوچنه دخی دلالت وضعیه تسمیه سیله عقلیه یی وضعیه وطبیعیه یه مقابل اولان
دلالته تخصیص ایتمشلردر واشبو دلالات ثلثه نك حقیقت اولمسنی اختیار ایدوب
فقط معنای تضمنی والتزامیده ذکری مرور ایتدیکی وجهله مداول مطابقی ضمننده
وتوسطیله دلالت اولنمسی والتزامده لزوم بینی شرط اتخاذ ایتلریله بوشرطلر موجود
اولمیه رق لفظك بومعنالرده استعمالنی مجازدن عد ایتمشلردر واهل عربیه واضعك
برلفظی وضع ایتمسی انجق معنای موضوع لهك تمامنه دلالت ایچون اولوب
وجزء معنایه دلالتی کلك ذهنده حصولی جزئك دخی حصولنی مستلزم اولمسنه
ومعنای خارج لازمه دلالتی ملزومك ذهنده حصولی حصول لازمی استلزام ایتمسنه
عقلك حکمندن نشئت ایده جکی جهتنه نظر ایدرك یالکز دلالت مطابقیه یه وضعیه
وتضمن ایله التزامه دلالت عقلیه تسمیه ایدوب معنای مطابقی یی حقیقت وتضمنی
والتزامی یی علی العموم مجاز عد ایتمشلردر
واشبو دلالات ثلثه یه دلالتی نسبت ایدرك دلالت مطابقیه وتضمنیه والتزامیه
دینلمسی اشبو دلالات ثلثه دلالت وضعیهٔ لفظیه نك انواعی اولدقلری جهتله دلالت
مذکوره نك بونلره جواز نسبتنه مبنیدر
ذهن اکتساب معلوم ایچون نفسك قوهٔ معده سی اولوب مصنفك لزومی ذهنی
اولمسیله تقییدی لزوم مطلق ولزوم خارجیدن احترازدر واقسام لزوم ایچون
آتیده بحث مستقل اولمسیله بومقامده ایرادینه حاجت کوریله مامشدر

ومعلوم اولهکه الفاظ مرکبه نك موضوع له تامی مجموع اجزاء معانیدر شو وجهله که
لفظ مرکبدن هر برجزء معناسندن هر برجزئه اجزاء معانی یه مطابق اوله جق حیثیتده
بالمطابقه موضوع اولمسیله اشبو اوضاع اجزا واسطه سیله مرکبك هر برجزئی
ایچون اولان معانئ مطابقیه نك مجموعی اوزره دلالتی دلالت مطابقیه واوضاع
اجزا مجموع مرکب ایچون عروض وضعه واسطه در ومرکبك اشبو مجموع
معانی یه دلالتی ضمننده بومجموعك اجزاسندن هر برجزء معنایه دلالتی تضمن وبومجموعه
لازم کلان خارجه دلالتی التزامدر مثلا العبادة منویة لفظ مرکبنك عبادت
ومنویت ایله بونلرك بیننده اولان نسبتك مجموعنه دلالتی مطابقت اولوب
عبادتله منویت جزئین مادیینك ونسبت جزء صوری اولان هیئت ترکیبیه نك
مدلوللریدر واشبو مرکبك یالکز عبادت ویاخود عبادت مع النسبته دلالتی
تضمن وبومجموعه لازم کلان مثلا وضوء ایچون نیت شرط اولمسی کبی
خارجه دلالتی التزامدر
قال رحمه الله (ویلزم مهما المطابقة یقینا بخلاف العکس کلزوم احدهما للآخر)
واشبو دلالات ثلثه بیننده اولان نسبه کانجه تضمن ایله التزامه لزوم مطابقت یقینا
معلوم اوله رق مطابقتی مستلزملردر زیرا لفظك معنای تضمنی والتزامی یه دلالتی معنای
مطابقیسنه دلالتنه تابعه اولوب وتابع تابع اولدیغی حیثیتدن بدون المتبوع موجود
اوله میه جغی امر متیقندر لکن عکسی بونك خلافنده اولوب تضمن ایله التزامك مطابقته
لزوملری یعنی مطابقتك بونلری استلزامی غیر متیقندر واشبو عدم تیقن ایکی جهتدن خالی
اولمیه رق یا عدم لزوم متیقن اولمسیله اولور نته کیم تضمنده بویله در زیرا مطابقتله
تضمن بیننده عموم وخصوص مطلق اوله رق هر نوقت تضمن تحقق ایلسه مطابقت
تحقق ایدوب لکن حین تحقق مطابقتده تضمنك تحققی دائمی اولمامسیله مطابقت
تضمنی مستلزم دکلدر چونکه لفظك نقطه امثالی معنای بسیطه موضوع اولمسی
جائز اوله رق بوتقدیرده لفظ مذکورك اشبو معنای بسیطه دلالتی مطابقت اولوب بساطت
معنادن ناشی تضمن بولنمز ویاخود لزومك عدم تیقنی لزوم وعدم لزومدن هر ایکی جانبك
متیقن اولمامسیله اولورنته کیم مطابقته لزوم التزام بوقبیلدن اوله رق لزوم وعدم
لزومی غیر متیقندر زیرا استلزام برلفظك معناسنی تصوردن تصوری لازمکله جك
حیثیتده اومعنی ایچون برلازمك وجودنه توقف ایدر حالبوکه هر ماهیت ایچون
بووجهله لازم بولنمسی معلوم اولمیوب وجه مذکور اوزره هیچ برشیئی مستلزم
اولمیان ماهیاتك وجودی جائزدر بوتقدیرده لفظ حیثیت مذکوره ده اولان
ماهیته موضوع اولدیغی تقدیرده اشبو ماهیته دلالتی مطابقت اوله رق التزام
موجود اولمز فقط بومثللو ماهیاتك وجودی دخی معلوم اولمامسیله مطابقتك التزامی

مستلزم اولوب اولدیغی یقیناً معلوم دکلدر

تضمن ایله التزامدن احدهمانك آخره لزومی دخی اشبو ثانی قبیلندن اولوب یکدیکری استلزامی غیر متیقندر زیرا بروجه مشروح هر برماهیت مرکبه ایچون لازم بین ذهنی موجود اولوب اولمامسی دائرهٔ جوازده اولمسیله تضمن ایچون لزوم التزام غیر متقین اولدیغی مثلاو التزامك ماهیات مرکبه‌دن جمله سنه ویاخود بعضیسنه خاص اولوب اولمامسنك یعنی ماهیات بسیطه‌ده دخی التزام موجود اولمسنك جوازی جهتیله التزام ایچون لزوم تضمن دخی غیر متیقندر

قاله رحمه الله (واللفظ الدال بالوضع ان لم یقصد بجزئه دلالة علی جزء معناه المطابق مفرد والا فمرکب) دلالت وضعیه ایله دال اولان لفظ اکر جزئیله معنای مطابقیسنك جزئنه دلالت قصد واراده ایدلمزسه مفرددر لفظی دال بالوضع اولمسیله سبب تقییدی مهملاتدن وبحسب الطبع والعقل دال اولان الفاظدن احتراز اولوب بونلرده اصطلاحاً افراد وترکیب غیر جاری وبرده اهل فنك دلالت وضعیه‌یه اختصاص نظریدر

ستیر اولمسونکه لفظك مفرد اولمسی بسیط اوله‌رق جزئی اولمامسیله ومرکب اولمسی ذات اجزا اولمق اعتباریله اولمیوب بلکه مفرددن مرادکندیله اجزاسی متعقل اولمیان مفهوم واحددر کذلك مرکب دخی کندیله اجزاسی متعقل اولان مفهوم واحددن عبارتدر زیرا معانیٔ مفرده‌نك مرکبه اولمسنده هیئت اجتماعیه‌نك وجودی لابد اوله‌رق بو هیئت سببیله معانیٔ مفرده صورت واحده‌یی اکتسا ایدر ومفرد ایله مرکبدن مراد بومعنی اولدیغی جهتله تقییدن مستبان اولان تعریفلر جزء لفظك جزء معنایه دلالتی قصد اولنوب اولنمامسنه بنا ایدلمشدر ایمدی مفرده جزء لفظك جزء معنایه عدم قصد دلالتی لفظك همزهٔ استفهام کبی جزئی اولمامق ویاخود زید لفظی کبی جزئی اولسه‌ده معنایه دال اولمامق ویاخود علم واقع اولان عبد الله لفظی کبی مدلولی جزء معنای مقصودك غیری اولمق ویاخود بر شخص انسانی ایچون علم اولمسی فرض ایدیلان الحیوان الناطق لفظی کبی مدلول جزئی جزء معنای مقصود اولسه‌ده دلالتی قصد اولنمامق صورتلرینه شامل اولوب بونلرك جمله‌سی افراد مفرده‌ده داخلدر شویله که لفظ زیدك معناسی اولان حیوان ناطق مشخص ذی اجزا ایسه‌ده اجزاء لفظ اولان (ز ی د) دن هیچ بریسی معنایه دال اولمیوب علم اولان عبد الله لفظی ایسه هر نقدر کندوسی ایچون معنایه یعنی عبودیته وذات واجب عز اسمه‌یه دلالت ایده‌جك جزء موجود ایسه‌ده بونلر معنای مقصود اولان ذات مشخصه‌نك جزئی اولمدیغی وکذلك شخص انسانی‌یه علم اولمسی مفروض اولان الحیوان الناطق لفظی دخی هر نقدر حال علیه معناسی مع التشخص ماهیت انسانیه اولوب وحیوان وناطق مفهوملری ماهیت

انساندن جزء اولمسیله حیوان وناطق جزئینك مدلولی معنای مقصودك جزء جزئی وبرشیئك جزء جزئی عینیله جزئی ایسه‌ده مقصود حقیقت ذاتدن قطع نظرله انجق ذات مشخصه اولدیغی معلومدر فقط محل اشکال ضرب صیغهٔ ماضیسی کبی لفظی ایچون جزء مادی وصوری اولوب ماده سیله حدثه وصورتیله نسبت واحداز منه‌یه دلالت ایدن الفاظ مفرده‌یی تعریف مفرده ادراج وتعریف مرکبدن اخراج ایده‌جك برقیدك تعریفنده عدم وجودیدر بناء علیه اجزانك معنده دخولی مرتب اولمسنك التزام واشتراطیله تدارك تأویله تصدی اعتشلر ایسه‌ده بوشرطك اتخاذنه دلالت ایده‌جك الده بر دلیل اولمیوب بلکه جواب صواب سیلکوتی مرحومك بیانی وجهله ضرب امثالندن مقصود مجموع ماده وصورتك مجموع معنایه دلالتی اولوب جزئك جزء معنایه دلالتی دکلدر دینلمیدر

وخفی اولمسونکه متأخرونك مفرد ومرکبی تعریفده قصد وعدم قصدی اعتبار ایتلرینك مبناسی بعضیلرك توهمی کبی دلالتده قصد واراده معتبره اولمسی دکلدر زیرا بویله اولمق لازمکلسه تعریفده دلالت مأخوذه اولمسیله قصدك تکرار اعتباری اقتضا ایتزایدی بلکه قصدك مبنای اعتباری بودرکه لفظ ایچون ترکیبك عروضی معانیٔ کثیره‌نك افاده‌سنی اراده وقصد ایدرك حین استعمالنده‌در چونکه واضع ابتداء انجق متفرق اوله‌رق الفاظی معانی‌یه وضع ایلشدر ومرکب مرکب اولدیغی حیثیتدن انجق وضع اجزا ایله موضوعدر نته‌کیم سید قدس سره تصریح ایلشدر واستعمالدن مراد لفظی ذکر ومعناسنی اراده‌در اشته بو بیاندن قصد واراده ترکیبده معتبر اولوب افراد دخی عدم ترکیبدن عبارت اولمسیله معناسی عدم قصد اولدیغی وحالت واحده‌ده برلفظده ترکیب ایله افراد اجتماع ایده‌میه‌جکی معلوم اولور واما متقدمینك تعریفلرنده واقع اولدیغی وجهله یالکز دلالت وعدم دلالتله اکتفا اولنمسی غیر صحیحدر زیرا عبد الله وتأبط شراً امثالنده موضوع لهلرنه دلالت ومعنای مقصوده عدم دلالت جهتینه نظراً افراد وترکیبك اجتماعی مستلزم اولور وبو حالده لفظ واحدده حالت واحده‌ده افراد وترکیبك کلی وجزئی وقضیه وجزء قضیه اولمق وفائدهٔ تامه‌یی افاده ایدوب ایتمامك کبی احکام معنویه ومعرب ومبنی اولمق ومسندالیه وقوعی صحیح اولوب اولمامق کبی احکام لفظیه‌لرینك جریانی لازمکلوب بوایسه بین البطلاندر

واکر لفظك جزئیله جزء معنای مطابقیسی اوزره دلالت قصد اولنورسه مرکبدر ایمدی مرکبده درت شیئك وجودی لابد اوله‌رق اول لفظ ایچون جزء بولنمسی وثانی جزئی ایچون معنایه دلالت اولمسی وثالث بو معنی لفظدن مقصود اولان معنانك جزئی اولمسی ورابع جزء لفظك جزء معنای مقصوده دلالتی قصد ایدلمسیدر مثلا

رامی الحجاره لفظی مرکب اولوب جزئی اولان لفظ رامینك موضوع مابه منسوب
اولان رمی اوزره دلالتی مقصوددر یعنی هرنقدر لفظ رامی کندیه رمی نسبت
اولنان ذات مابچون موضوع ایسه‌ده غرض کندیله رمی قائم اولان ذاته منسوب
رمیه دلالتدر زیرا صفاتده نسبتك جانب ذاتدن وافعالده جانب حدثدن اعتباری
مسائل مقرره دندر ولفظ حجاره ایله مقصود جسم معینه دلالتدر وبومعنالرك
مجموعی لفظ مذکورك معنای مطابقیسیدر شویله‌که مطابقت لفظك معنای
موضوع لهی اوزره دلالتی اولوب بوده انسانك حیوان ناطقه دلالتی کبی وضع
واحد ایله اولمقدن واشبو رامی الحجاره کبی بحسب اجزاء اللفظ والمعنی اوضاع متعدده
ایله اولمسندن اعمدر زیرا لفظ مذکوردن جزء اول برمعنایه وجزء ثانی آخر معنایه
موضوع اوله‌رق معنینك مجموعی بردن اخذ اولندیغی کبی مجموع لفظ مجموع معنایه
موضوع اولور لکن عین لفظك عین معنایه وضعیله اولمیوب بلکه اجزاسنك
اجزای معنایه وضعیله‌در ومطابقت اشبو صورتینه عامدر ومرکب ایچون هیئتی
اعتباریله وضع نوعی موجود ایسه‌ده لکن بووضعك ترکیب وافرادده مدخلی
یوقدر

وجزء معنانك جزء معنای مطابقی اولمسیله تقییدی زیرا لفظك ترکیب وافرادنده
معتبر اولان جزئك جزء معنای مطابقیسی اوزره دلالت وعدم دلالتی اولوب جزء
معنای تضمنیویاخود التزامیسی اوزره دلالت وعدم دلالتی دکلدر وبوبابده اولان
ایضاحات مقتضیه مفصلاتده مبسوطه‌در

اشبو کلام مصنف هرنقدر ظاهرده تقسیم اولوب وتقسیم تصوراتدن معدود
ایسه‌ده برقیاس مفید اوله‌رق ایکی جزئی شامل صغرای منفصله ایله جزئیندن
مؤلفه اولان کبرای حملیه‌دن مرکبدر خلاصهٔ تصویر وتقریری شو وجهله‌درکه
لفظ یا مفرد ویاخود مرکبدر زیرا یاجزئیله جزء معناسی اوزره دلالت قصد اولنمز
ویاخود قصد واراده اولنور وجزئیله جزء معناسی اوزره دلالت قصد اولنمیان
هر بر لفظ مفرد وجزئیچون بودلالت قصد اولنان هر بر لفظ مرکبدر ایمدی لفظ
یامفرد ویاخود مرکبدر

قال رحمه الله (والمفرد ان لم یستقل فی الدلالة علی معناه فأداة والافان دل بهیئته
علی احد الازمنة فکلمة والافاسم) لفظ مفردی اقسام ثلثه‌یه تقسیم اولوب شویله‌که
لفظ مفرد اکر معناسی اوزره دلالتده مستقل اولمزسه اداتدر یعنی اهل عربیه‌نك
حروف معانی تعبیر ایتدکلری فی ومن وامثالی لفظلر ترکیب الفاظده الات اولدقلری
جهتله منطقیون عندنده ادات ایله معبردر واکر معناسنه دلالتده مستقل اولورسه
بوده ایکی قسم اولوب اکر اشبو مفرد مستقل بالدلالة هیئت وصیغه‌سیله ازمنهٔ

ثلاثه‌دن بریسی اوزره دلالت ایدرسه کلمه‌درکه اهل عربیه بوندن فعل ایله تعبیر ایدرلر
واکر هیئتیله احد ازمنه‌یه دلالت ایتمزسه اسمدر هیئت وصیغه ایله مراد حروف
ایچون تقدیم وتأخیر وحرکات وسکناتی اعتباریله حاصله اولان هیئتدر وبوده
صورت کلمه اولوب حروف مادهٔ کلمه‌در وکلمه‌نك تعریفنده احد ازمنه‌یه هیئتیله
دلالتنی اعتبار زمان وامس ویوم امثالی زمانه دلالت ایدن اسملردن احترازدر زیرا
بونلرده دلالت هیئتلریله اولمیوب موادوجواهریله‌در فقط موادوجواهریله دلالتدن مراد
یالکز جوهر کلمه ازمنه‌یه دالدر دیمك مراد ایدلسه مقالیب زمانك یاسره‌ا لفظ زمانك
دلالت ایتدیکی شیئه دلالت ایتمسی لازم کلوب بو ایسه قطعیا باطلدر بلکه مراد زمان
اوزره دلالتده جوهر ایچون مدخل اولوب لکن کلمه بونك خلافی اوله‌رق زمان
اوزره دلالتده هیئت کلمه مستقله‌در دیمك اولدیغی تحقیقات شریفه‌دندر

خفی اولمسونکه خارجده موجود اولان شیلردن بعضیسی ذاتیله وبعضیسی غیریله
قائم اولدیغی مثللو معقولات ذهنیه‌دن دخی بعضیلری قصداً مدرك وفی ذاته ملحوظ
اوله‌رق محکوم علیه وبه اولمقلغه صالحدر وبعضلری بالتبع مدرك وآخرك
ملاحظه‌سنه آلت اوله‌رق محکوم علیه وبه اولمقلغه غیر صالحدر مثلا معنای
ابتدایی عقل قصداً وبالذات ملاحظه ایلسه بومعنی فی ذاته ملحوظ اولان بر
معنای مستقل بالمفهومیه اولوب یالکز تعلق ایتدیکی شیئك اجمالا وبالتبع تعقلی
لازمکله‌رك ذکر وبیانه محتاج اولنمز وبو اعتبار ایله معنای ابتدا یالکز لفظ ابتدانك
مدلولی اوله‌رق اشبو معنایه دلالتنده مستقل اولوب متعلقنه دلالت ایتمك اوزره
لفظ آخرك انضمامنه حاجت کورنمز اشته کلمه‌نك واسمك معناسنه دلالتده ومعنانك
مفهومیتده استقلاللرینك معناسی بودر واکر ذکر اولنان معنای ابتدایی مثلا سیر
ایله بصره بیننده حالت اولمسی حیثیتندن عقل ملاحظه ایدوبده بونلرك تعریف
حاللرینه آلت قیلرسه بوصورتده معنای مذکور مفهومیتده مستقل اوله‌میوب
ومخصوصه متعلق ذکر اولنمدجه معنای مذکورك تعقلی ممکن اوله‌مز ومتعلقنه
دلالت ایده‌جك بر لفظ منضم اولمدقجه من اداتیله بو معنایه دلالت اولنه‌مز
الحاصل لفظ ابتدا معنای کلی ایچون موضوع اولمسیله اشبو
معنای کلینك قصدا تعقلی وحد ذاتنده ملاحظه‌سی ممکن اوله‌رق
مفهومیتده مستقل ومحکوم علیه وبه اولمقلغه صالحدر ومن لفظی معنای کلیٔ ابتدانك
جزئیات مخصوصهٔ متعلقه‌سندن هر برینه متعلقاتنه حالات وتعریف احواللرینه
آلات اولمق حیثیتندن موضوع اولدیغی جهتله مفهومیتده مستقل ومحکوم علیه وبه
اولمقلغه صالح اوله‌مز زیرا هر برلرینك قصداً ملحوظ اولمسی لابددر تاکه متعلق
ایله کندی بیننده اعتبار نسبت جاری اوله بلکه بوجزئیاتك تعقلی انجق متعلقاتنك

ذكر يله ممكن اوله بيلوركه حتی ملاحظهٔ احوالنه آلت اوله سید شریف قدس سره
اشبو تفصيلات مسروده يه اشارتله فی لفظيله ظرفيت بينده اولان فرقی ايضاحده
بيورمشلردركه لفظهٔ ظرفيتك معناسی ظرفيت مطلقه وفی لفظنك معناسی مثلا زيد
فی الدار قولمزده حصول زيد ايله دار بينده معتبره اولان ظرفيت مخصوصه در
بووجه اوزره معتبره اولان ظرفيت مخصوصه ايسه مخبربه ومخبرعنه يعنی محكوم به
ومحكوم عليه اولمقلغه صالح اوليوب لكن مطلق ظرفيت معناسی بونلره صالحدر
حاصلی ظرفيت مخصوصه ده طرفنه نسبت مأخوذه وحصول زيد ايله دار بينده
رابطه اولمسی حيثيتندن معتبره اوله رق احدهمانك آخرينه قياس ايله ملاحظه سنه
مرآتدر بوجهتله مفهوميده مستقله وحكمه صالحه دكلدر لكن مطلق ظرفيت هرنقدر
طرفينك اجمالا تعقلنی مستلزم اولسه ده طرفين ايچون مرات ملاحظه وطرفينه
تبعيتله متعقله اوليوب بوجهتدن ناشی مفهوميده مستقله وحكمه صالحه در ٢
اشته بو بيان ايله معنی اوزره دلالتده لفظك ومفهوميده معنانك مستقل وغير
مستقل اولملرندن مرادندن عبارت اولديغی نمايان اولمسيله برابر افراد اسمدن بولنان
ذو وفوق امثالی اسماء لازمة الاضافه نك دخی معنايه دلالتده استقلا ليلری
و بو جهتله تقسيمدن منفهم اولان حدادات ايله حداسمك طردا وعكسا انتقاضدن
سلامتلری متبين اولور زيرا اسماء مذكوره نك معانيسی دخی مفهوميده مستقله
اولان مفهومات كليه وحدذاتلرنده ملحوظه اوله رق متعلقاتلرينك ذكرينه حاجت
مس ايتمكسزين تبعا واجمالا تعقلی لازمكلور ايسه ده فقط اسماء مذكوره نك
وضعندن غرض متعلقات مخصوصه لری اولمسيله اشبو غرض وضعی يه مبنی
مفهوملرنده حين استعمالده متعلقات مخصوصه يه مضاف اوله رق استعماللری عادت
جاريه اقتضاسندن اولوب خصوصيات مذكوره يی فهم ايچون ذكر وايرادلرينه
لزوم كورنمشدر يوقسه متعلقات مخصوصه لرينك بووجهله لزوم ذكری اداتده
اولديغی كبی اصل معنايی فهم ايچون دكلدر حاصلی اسماء مذكوره غيريسنده
اوليوب بلكه كندی نفسلرنده معتبره اولان معنالرينه دلالتده ومعانئ مذكوره مفهو
ميده مستقله اوله رق حداداتدن خارج وحداسمده داخللردر عمر كاتبی اداتی يالكز
كنديله اخبار صحيح اولميان وكلمه يی يالكز كنديله اخبار صحيح اولوب هيئت

---

٢ مصنف محقق حاشيهٔ حواشئ فتحيهٔ تهذيبيده تلخيص كلام وافادهٔ زبدهٔ مرام ايدوب ديمشدركه
معنای حرفی ايكی امر ايله مشروطدركه بريسی حد ذاتنده ملحوظ اولیوب بلكه غيرينك ملاحظه سنده مرآت
اولمقدر ايكنجيسی سير ايله بصره بينده اولان ابتدا كبی معنای جزئی خاص اولمسيدر هرنقدر جزئی اضافی دخی
اولورسه مجرد امر اول معنای حرفيده كفايت ايتسه ايدی كل كاتب كذا قولمزده كل لفظنك حرف اولمسی
لازمكلور دی كذلك مجرد امر ثانی كفايت ايله سير ايله بصره بينده اولان ابتدای مخصوصه اشارت
ايديجی اولديغمز حالده هذا فرد من افراد الابتدا ديديكمز صورتده بوقولمزده كی اسم اشارت حرف
اولور ايدی بونلرك هر برلری ايسه باطلدر پس معنای حرفيده مجموع امرين لازمدر (عبد الحميد)

وصيغه سيله ازمنه دن زمان معينه دلالت ايدن واسمی كنديله اخبار صحيح اولوب
احد ازمنه يه دلالت ايتميان لفظ اولمق اوزره تعريف ايتمشدر واشبو تعريفه كوره
افعال ناقصه دخی مخبربه اولمقلغه غير صالح اولمسيله اداتدن اولمق لازمكله جكی
اعتراضنه صدد جوابده شارح افعال ناقصه نك اداتدن عدی غير مستبعد اولديغنی
بيان ايله قومك اول باب قضايا ده موضوع ايله محمول بينده رابطه اداتدر ديو
ذكر ايدرك اداتی زيد هو قائم امثالنده اولان هو كبی غير زمانيه ايله زيد كان قائما
امثالنده اولان كان كبی زمانيه يه تقسيم ايتملری افعال ناقصه يی اداتدان عدايلدكلرينه
دلالت ايتمسيله استدلال ايتمشدرو بوندن هرنقدر اصطلاح قومك اصطلاح نحاته عدم
مطابقتی لازمكلور ايسه ده مطابقت اصطلاحين ملتزم اوليوب نظر نحات نفس لفظده
ونظر قوم معنی جهتندن لفظده اولمسيله بحثينك حين تغاير جهتينده تطابق اصطلاحين
لازمكلميه جكنی اثبات ايلمشدر حاصلی مقصود نحات تصحيح الفاظ اولوب وافعال
ناقصه يی قد وسين وسوف لفظلريله نواصب وجوازمك دخولی وضمائر وتاء تأنيث
ساكنه نك لحوقی وماضی ومضارع وامر ونهيه انقسامی كبی اكثر علامات واحوال
لفظيه ده تامه تسميه اولنوب فاعللريله كلام تام اولان افعاله مشارك بولدقلری جهتله
افعالدن عد ايتمشلردر وقوم معانئ افعال ناقصه يی كنديله وحدها اخباره عدم صلاحيتده
معانئ ادواته موافق بولمريله هرنقدر زمانه دلالتده اداتدن ممتاز ايسه ده بوجهتنه نظر
ايتميه رك ادواتده ادخال ايلمشلردر وبعضلر اشبو امتيازه نظرا ثبوت اوزره
دلالتندن ناشی كلمات وجوديه تسميه قلمشلردر سيلكوتی مرحوم قومك زمانيه وغير
زمانيه يه تقسيم ايلدكلری رابطه دن مراد لفظ اولان رابطه اولوب وقومك اشبو
نسبت حكميه اوزره دال اولان لفظك ادات اولمسيله زعملری معنای غير مستقل
اوزره دلالتندن ايچون اولديغنی معديه دن روايتله بيان ايتمشدر
وعمر كاتبينك تعريفی ضربا ده اولان الف وضربوه اولان واو وضربك ده اولان
كاف وغلامی ده اولان يا ضمائر متصله سی مخبربه اولمقلغه صالح اولدقلری جهتله
اداتده دخول واسمدن خروجيله منتقض اوله رق صدد جوابده عدم صلاحيتی
نفس لفظ ايله مرادفنك عدم صلاحيتندن تعميم ايدرك ضربا ده الف هما معناسنه
وضربوه ده واو هم وضربك ده كاف انت وغلامی ده يا انا معناسنه اولوب اشبو مرادفات
كنديله وحدها اخباره صالح اولمريله اخبار تكلفه محتاج اولمشلردر تعريف
مصنف ايسه بو غباردن آزاده اولوب ضمائر مذكوره معنالرينه دلالتده مستقلدردر
قال رحمه الله (والمركب ان صح سكوت المتكلم عليه فتام اما خبری ان احتمل
الصدق والكذب او انشائی ان لم يحتمل والا فناقص) ولفظ مركب اكر متكلمك
صحت سكوتنه كافی اولورسه مركب تامدر ومركب تامك متكلمك صحت سكوتنه

كفايتى مثلا زيد دينلوبده سكوت اولنسه مخاطبك قائم وياخود قاعد دينلكلكه
منتظر اولمسى وحاصلى محكوم عليهك محكوم بهى ومحكوم بهك محكوم عليهى طلب
واستدعاسى كبى مخاطبك منتظر اوله جغى لفظ آخرى مستتبع ومستدعى اولميه رق
فائدۀ تامه يى افاده سندن عبارت اولوب يوقسه اصلا منتظر اولمز ديمك دكلدر
بوده زيد قائم كبى فائدۀ جديده يى حاصل ايتسندن والسماء فوقنا امثالى فائدۀ
جديده يى مفيد اولمامقدن اعمدر ومركب تام ايكى يه منقسم اولوب اكر مفهومى
حسبيله صدق وكذبه محتمل اولورسه مركب تام خبرى وصدق وكذبه محتمل
اولمز ايسه انشائيدر مثلا زيد قائم جمليه وان جئتنى اكرمك شرطيه لرى خبرى
وازيد قائم استفهاميه سيله بعت لفظى انشائيدر شويله كه هر بر مركب تامك جزئينى
بيننده موجب صحت سكوت اوله جق حيثده بر نسبت موجود اولوب بو نسبت
ايسه احد جزئينك آخرينه تعلقندن عبارتدر وبو تعلق خبرده زيد قائم وزيد ليس
بقائم كبى ايجاب وسلب ايله وانشاده اكرمه كبى ايجاب وسلبك غيرى طلب
امثاليله اولور ايمدى اشبو نسبت ايچون اكر احد ازمنۀ ثلثه ده مطابق
وغير مطابق اولديغى بر خارج بولنورسه نسبت مذكوره نك بو خارجه مطابقت
وغير مطابقتى احتماليله كلام صدق وكذبه محتمل اوله رق خبر اولور واكر
نسبتيچون بو خارج موجود اولمزسه احتمال مذكوردن خالى اوله رق انشا اولور
مثلا زيد قائم خبرى قيامك زيده وقوع نسبتنه وزيد ليس بقائم قولى عدم وقوعنه
دلالت ايدر وذهن متكلمده اولان نسبتدن قطع نظر فى نفس الامر زيد ايله
قيام بيننده ايجابا وياسلبا نسبتك وقوعى يعنى حقيقة زيدك قيام وياخود عدم
قيامى ضرورى اولديغندن اشته نسبت خبريه ايچون مطابق وغير مطابق
اوله جغى خارجدن مراد بو نسبت اولمسيله اكر ذهن متكلمده حصولى كلامدن
منفهم اولان نسبت ايله اشبو نسبت خارجيه دن ايكيسى دخى ثبوتيه وياخود
سلبيه اوله رق يكديكره مطابق اولورسه صادق واحدهما ثبوتيه وآخر سلبيه
اولوبده يكديكره مطابق اولمزسه كاذبدر ومثلا ابيع ديوب وبونكله اخبار حالى يى
يعنى حالا بيع وقوعبوله جغنك اخبارنى مراد ايلديكك صورتده بو اخبار ايچون مطابقتى
قصد ايلديكك بر خارجدن لازمدركه بوده لفظ آخرله خارجده حصول بيعدن عبارت
اوله رق اكر لفظ آخرله خارجده عقد بيع حاصل اولورسه خبر مذكور صادق والا كاذب
اولور لكن انشا اولان مثلا بعت لفظى بونك خلافى اوله رق مطابق وياخود غير مطابق
اوله جغى بر خارج موجود اولميوب بلكه بيع فى الحال بو لفظ ايله حاصل ومنعقددر
وانشا ايكى ضرب اولوب اول طلبدركه استفهام وامر ونهى وتمنى وندا بو قسمدندر
وثانى غير طلب اولوب افعال مقاربه وافعال مدح وذم وصيغ عقود وقسم ولعل

ورب وكم خبريه وافعال تعجب بو قسمدندر لعل ترجى ايچون اوله رق ترجيده طلب
اولمديغنى تصريح ايتمشلردر رب انشاء تقليل وكم خبريه انشاء تكثير ايچون اوله رق
مراد قلت وكثرتدن اخبار اولميوب مثلا كم رجل عندى قولندن مقصود استكثاردر
وتقييدن مستبان اولديغى وجهله خبرك صدق وكذبه محتمل اولمسيله تعريفنه
اكر خبر واقعه مطابق اولورسه كذبه محتمل اولمز واكر واقعه مطابق اولمزسه صدقه
محتمل اولمز بو صورتده افراد خبردن هيچ برى تعريفده داخل اولمز ديو وارد اولان
سؤاله شو وجهله جواب ويرلمشدركه احتمال صدق وكذب ايله مراد مجرد مفهوم
خبره نظرا احتماليدر وشك يوقدركه السماء فوقنا قولمز نظرمزى مفهوم لفظه تجريد
ايدرك خارجه نظر ايتمديكمز صورتده عندالعقل كذبه محتمل اولور وكذلك اجتماع
نقيضين موجوددر قولمز مجرد مفهومنه نظرا صدقه محتملدر بو تقديرده محصل تقسيم
اكر مركب تام بحسب مفهومه صدق وكذبه محتمل اولورسه خبر والا انشادر ديمك
اولور ونظرك مفهوم مركبه تجريدندن مراد خصوصيت متكلمدن وبلكه خصوصيت
مفهومدن قطع نظرايله مفهومك محصل وماهيت كليه سنه نظر اولوب
بو صورتده صدق وكذب شانندن اولميان متكلمك اخباريله سؤال وارد اولمز زيرا
بر خصوصيت متكلمدن قطع نظر ايدوبده او خبرك محصل مفهومنى ملاحظه ايلسك
يا بر شيئك بر شى ايچون ثبوت وياخود اوشيدن سلبندن عبارت بولورز بو ايسه
عندالعقل صدق وكذبه محتمل اوله جغى بى اشتباهدر وكذلك الكل اعظم من الجزء
امثالى طرفينيله بينلرنده اولان نسبتى حين تصورده عقلك جزم ايده جكى بديهيات
عندالعقل اصلا كذبه محتمل اولميوب بلكه عقل صدقيله جازم وامتناع كذبيله حاكم
اولمسيله ده سؤال وارد اولمز زيرا بزاشبو بديهياتك خصوصيتندن نظرى قطع
ايدوبده محصل مفهومات وماهياتنه نظر ايتديكمز حينده يا بر شيئك بر شى ايچون ثبوت
وياخود بر شيدن نفيني بولورز بو ايسه بلا اشتباه عندالعقل صدق وكذبه محتملدر
الحاصل خبر ماهيت مفهومنه نظرا ماهيت مفهومك ماعداسندن وحتى خبرك
خصوصيت مفهومندن قطع نظرله عندالعقل صدق وكذبه محتملدر وبو تقديرده
اخبار باسرها صدق وكذبه محتمله اولديغى جاى اشكال دكلدر

تحقيقات سعديه دن اولديغى اوزره جميع اخبار من حيث اللفظ انجق صدقه دلالت
ايدر واما كذب مدلول لفظى اولميوب بلكه مداول لفظى اولان صدقك نقيضيدر
وقومك خبر صدق وكذبه محتملدر ديملرندن مراد صدق كبى كذب دخى مدلول
لفظ خبردر معناسى اولميوب بلكه مقصودلرى خبر صدق اولديغى حيثيتدن كذبه محتملدر
يعنى مدلول لفظ ثابت اولماسى عقلا ممتنع دكل ديمكدن عبارتدر مثلا زيد قائم

لفظی نفس الامرده قیامك زید ایچون ثبوتنه دال اولوب مدلول لفظ اشبو ثبوت قیامدر بو تقدیرده زیدك قیامی واقع ایسه مدلول لفظ تحقق ایدرك صادق اولور واكر واقع دكل ایسه مدلولی تخلف ایدرك كاذب اولمش اولور وبو وجهله لفظدن مدلولنك تخلفی جائزدر زیرا دلالت الفاظ وضعیه اولوب بر دلالت عقلیه‌دن ایچون دكلدركه حتی مثلا اثرك مؤثره دلالتی كبی استلزام عقلی ایله دلیلك مداولی استلزامی اقتضا ایدرك لفظدن تخلفی مستحیل اولسون

صدق وكذب ایله كلام ومتكلمدن ایكیسی دخی متصف اوله‌رق صفت متكلم اولدقلری صورتده صدق برشیدن علی ماهو به اعلام وكذب برشیدن لا علی ماهو به اعلام اولاق اوزره مفسردر وتعریف خبرده بو معنایه حملی سید شریف عندنده غیر مرضیدر وصفت كلام اولدیغی صورتده بعضا صدق خبرك واقعه مطابقتی وكذب عدم مطابقتیله وبعضا نسبتك واقعه مطابقت وعدم مطابقتیله مفسر اولوب تفسیر اولده خبر وتعریف خبرده صدق وكذب مأخوذ اولدقلری جهتله دوری موجب اوله‌جغندن سید شریف معنای ثانی‌یه حملنی اختیار ایلمشدر وعلامه سیلكوتینك تحقیق اوزره نسبتك واقعه مطابقت وعدم مطابقتیله مراد نسبت ایقاعیه وانتزاعیه‌نك یعنی متعلق ادراك اولان نسبتك حد ذاتنده طرفین بیننده اولان نسبته مطابقتیدر كسر ایله مطابق اولان نسبت وفتح ایله مطابق اولان نسبت اعتبار حیثیتله متغایر اوله‌رق كندی‌یه تعلق ادراك حیثیتندن كسر ایله مطابق ونفس الامرده وحد ذاتنده طرفین بیننده واقعه اولمسی حیثیتندن مطابقدر ومدلول خبر اشبو نسبت ذهنیه یعنی ایقاع وانتزاعدركه وقوع ولاوقوعی ادراكدر و بعض عباراتده مدلول خبر وقوع ولاوقوع معناسنه نسبتدر دیو واقع اولمش ایسه‌ده مراد وقوع ولاوقوعك ذهنده حصولی حیثیتندن مدلول خبردر دیمك اولوب ینه ایقاع وانتزاعه رجوع ایدر شرح مفتاحده مبیندركه برجملهٔ خبریه ایراد اولندیغی حینده لامحاله بو جمله ذهن متكلمده حاصله وخبردن ذهن سامعده مرتسمه اوله‌جق نسبت تامه اوزره مشتمله اولور بو صورتده مدلول خبر حكم یعنی الایقاع والانتزاعیدر ویاخود حكم یعنی الوقوع واللاوقوعیدر دیو نزاع لفظیدر زیرا وقوع ولاوقوع ذهنده حاصل اولملری حیثیتدن ایقاع وانتزاعك عینیدر واكر لفظ مركب اوزره متكلمك سكوتی صحیح اولمزسه مركب ناقصدر (٤) وعدم صحت سكوتدن مراد سكوتی تقدیرده متكلم حقنده برشی تكلمنی قصد ایتمش ایسه‌ده عدول ایتدی دینلك لاحق اولمیدركه بوده لفظك فائدهٔ تامه‌یی عدم افاده‌سی جهتله مخاطبی استتباع لفظ آخره یعنی كلامنه برلفظ آخر ضم ایدرك اكالنه منتظر قلقدن نشئت ایلر مثلا مركب لفظی اوله‌رق

(٤) عدم صحت سكوتدن مراد سكوتی تقدیرنده اهل عرف ایچون تخطئه وقصوره نسبت ایتمكه مجال بولنقدر (ع)

زید العالم واضافی اوله‌رق غلام زید وشرطی اوله‌رق ان جئتنی وموصولی اوله‌رق الذی معنا غدا قوللرنده بو مقدار ایله سكوت متكلم صحیح اوله‌میوب مخاطب لفظ آخرك انضمامیله اكمالنه منتظر اوله‌جغندن مركب ناقصدر

قال رحمه الله (وكل من المفرد والمركب ان استعمل فیما وضع له فی اصطلاح التخاطب فحقیقة او فی لازمه مع جواز ارادته فكنایة والا فمع العلاقة المعتبرة بینه وبین المراد مجاز وبدونها غلط ولابد للكنایة والمجاز من قرینة تدل علی المراد) حاشیه‌ده بیانی وجهله كتب منطق اشبو ابحاث حقیقت ومجازدن خالی اولدیغی حالده مصنف مرحومك مقدمه‌ده بو مباحثك تفصیلنه تعرض ایلمسی فن مذكورده جریان ایدن افاده واستفاده‌نك چوق دفعه مباحث مذكوره‌یه توقفندن ایچوندر زیرا اهل فنك مباحث الفاظه تعرضلری اشبو توقفدن نشئت ایتمشیكن ماعداسنه تعرض ایدوبده بو بحثی ترك ایلمك ایچون بر وجه اولمدیغی غیر خفیدر اشته مصنفك سبب تعرضی بیانده اولان كلامی بوندن عبارت اولوب فقط جالب دقتدر زیرا قومك كتابلرینه درج ایلدكلری مباحث الفاظ اهل عربیه‌یه اتباع طریقیله اولمیه‌رق كندی اصول ومسلكلرینه توفیقا اخذ واختراع ایلدكلر مباحث مخصوصه‌دن عبارتدر مصنفك علاوه ارادنه لزوم كورمش اولدیغی مباحث ایسه علم بلاغتده بحث اولنان مسائلك عینی اوله‌رق قومك ایراد ایلدكلری مباحثه قیاس اولنه‌مز حاصلی قوم الفاظه دائر ایراد ایلدكلری مباحثك بعض اصطلاحات واعتباراتنده اهل عربیه‌یه تابع اولمدقلری جهتله بونلردن بحث ایتملری تحت احتیاجده اوله‌رق بجادر بوقسه حاشیه‌ده بیانی وجهله مجرد افاده واستفاده‌نك توقفنه بنای بحث ایدلمك لازم كلسه‌ بوبابده علوم سائره‌دن دخی بك چوق شیلره توقف بی اشتباه اوله‌رق انلره دخی تعرض ایتمك اقتضا ایدر ایدی خلاصه شو مباحثده اولان فوائدك اعترافیله برابر نا تحمل اولدیغی غیر منكردر خصوصیله حقیقت ومجازده اولان مذهب قوم ایراد اولنان مسائل اهل عربیه‌یه تمامیله موافق اولمیه‌رق تضمن والتزام منطقیون عندنده حقیقت وغیریلری عندنده مجاز اولدیغی تحقیقات سابقه‌دن معلوم اولمشدر بناء علیه مصنف بونلری تفریق وتمییز ایده‌جك بر طریق ایله سرد مباحث بیورمش اولسه‌لر ایدی لله دره دعاسنه تمامیله مظهر اولورلر ایدی

یعنی لفظ مفرد ومركبدن هر بریسی من جهة الاستعمال حقیقت وكنایه ومجاز وغلط اقسام اربعه‌سنه منقسم اوله‌رق اكر لفظ اصطلاح تخاطبده موضوع لهی اولان معناده استعمال اولنور ایسه حقیقت لغویه‌در مثلا مكالمه اصطلاح لغوی اوزره جریان ایدركن صلات لفظی اطلاق وایراد اولنوبده دعا معناسی مراد اولنسه چونكه لفظ صلاتك معنای موضوع له لغوی‌سی دعا اولمسیله معنای مذكورده استعمالی

حقیقتدر وکذلك تخاطب اصطلاح شرعی اوزره جریان ایدرکن لفظ مذکور اراد
ایدیلوبده ارکان مخصوصه معناسی مراد اولنسه چونکه لفظ مذکورك معنای
موضوع له شرعیسی ارکان مخصوصه اولدیغی جهتله معنای مذکورده
استعمالی بنه حقیقتدر

واکر لفظ معنای موضوع لهنك جوازاراده سیله برابر ماوضع لهنك لازمنده
استعمال اولنورسه کنایه تسمیه قلنور مثلا فلان طویل النجاد دینلوب طویل
القامه معنای لازم قریبی وعریض الوساده دینلوب عریض القفا اولمق وساطتیله حمق
وبلاهت معنای بعیدی مراد اولنور چونکه بندسیفی دراز اولمق طول قامتی مستلزمدر
ووساده‌سی عریضه اولمق قفاسی عریض اولمسنی وبوایسه شهادت تجارب ایله
صاحبنك حمق وبلاهتنی مستلزم اولەرق عریض الوساده لفظی بالواسطه معنای
بلاهتی مستلزم اولور بونکله برابر اصل معنای موضوع لهلرینك یعنی فی نفس
الامر نجادی طویل ووساده‌سی عریضه اولمق معنالرینك دخی افاده‌سی مقصود
اولمق جائز اولەرق مجازکبی معنای اصلینك اراده سنه مانع اوله‌جق برقرینه
موجود دکلدر وخفی اولمسونکه اهل عربیه بوبابده لزوم ایله فی الجمله لزوم مراد
ایدرك کلی وجزئی وعقلی وعرفی اولمقدن تعمیم ایتمشلردر

واکر لفظنه معنای موضوع لهنده ونه‌ده موضوع لهنك جوازاراده سیله
برابر لازم موضوع لهنده استعمال اولنمزسه یعنی استعمالی بوایکی وجهله
اولمیوب بلکه معنای موضوع لهی اراده‌دن صرف ومنع ایده‌جك قرینه موجود
اولورایسه بوده ایکی‌یه منقسم اولەرق اکر معنای موضوع له ایله معنای مراد
بیننده برعلاقهٔ معتبره بولنور ایسه مجاز وعلاقهٔ معتبره موجود اولمزایسه غلطدر
مثلا قرار مجلس دینلوبده اهل مجلسك قرارنی افاده ایتك حلول علاقه سیله مجاز ومثلا
کتابه اشارتله خذ هذا الفرس دینلسه کتاب ایله فرس بیننده علاقهٔ معینه اولمامسیله
غلطدر وبعضا مجاز کنایه ایله مجاز قسمیندن عام اولەرق اطلاق واستعمال اولنور
وکنایه ایله مجاز ایچون معنای مرادی افصاح واعلام ایده‌جك برقرینه‌نك وجودی
لابددر ومجازده اشبو معنای مراده دال اوله‌جق قرینه ایله برابر برده معنای
موضوع لهدن صارف اوله‌جق برقرینه بولنمسی مقتضیدر شوقدرکه کرك لفظ
وکرك سائر هرنه ایسه برشیئك هم قرینهٔ مصححه وهم قرینهٔ صارفه اولمسی یعنی
شیء واحد اشبو ایکی وظیفه‌یی‌ده تحمل ایده‌بیلمسی جائزدر

قال رحمه الله (والمجاز ان کان بغیر علاقة المشابهة مثل الحلول والاستعداد والسببية
والجوار والعموم والخصوص والمظهرية وغيرها فمجاز مرسل کاستعمال اليد

فی النعمة والجملة الخبرية فی معنی الانشاء وبالعکس) ومجازده علاقهٔ معتبره‌نك لزوم
وجودی بیان سابقدن معلوم اولوب مجازك صحتی اشبو علاقهٔ معتبره ایله
تحقق ایدر بوده معنای موضوع لهدن معنای مراده انتقال کندیله صحیح اولان
مناسبت مخصوصه‌دن وبو علاقه واسطه سیله مجاز ایکی‌یه منقسم اولەرق برقسمنه
مجاز مرسل ودیکرینه استعاره اطلاق ایدلمشدر ایدی مجاز اکر مشابهتك غیری
برعلاقه ایله اولورسه مجاز مرسلدر وانواع علاقه حلول واستعداد وسببیت
وجوار وعموم وخصوص ومظهریت وسائره‌دن عبارت اولەرق سماعیدر
مثلا ید لفظنی نعمتده وجملهٔ خبریه‌یی انشاده وانشائیه‌یی خبرده استعمال مجاز
مرسلدر وائمهٔ ادب اطلاق مجازیده نوع علاقه‌نك منقول ومسموع اولمسنه قائل
اولوب فقط آحاد وجزئیاتنك مسموع اولمامسنده توقف ایتمشلردر مثلا اسم سببك
مسبب اوزره عربدن ثبوت اطلاقی واجب اولوب لکن اشبو نوعك جزئیاتندن
مثلا غیثك نبات اوزره اطلاقی مسموع اولمق واجب دکلدر حاصلی ایکی شی
بیننده انواعی عربدن مسموع ومضبوط اولان علاقه‌دن بریسی موجود اولدیغچه دیکر
برنوع علاقه اختراعیله احدهما یه موضوع اولان لفظك مجازا آخرنده استعمالی جائز
اولمیوب فقط علاقهٔ معتبره‌دن برنوعنك جزئیسی ایکی شی بیننده موجود اولسه
بلاتوقف احدهمانك لفظ موضوعی آخره اطلاق اولنقده بواطلاقك عینیله مسموع
اولمسنه محتاج اولنمز ومجاز وضع نوعی ایله موضوع اولوب وضع شخصی ایله
موضوع دکلدر دیملرندن مراد دخی بومعنادر

انواع علاقهٔ معتبره کثیره اولوب یکرمی بشه قدر ترقیسی محلنده مبیندر (٤)
بوجمله‌دن مصنفك بیان ایلدیکی انواع علاقه‌دن بریسی حلولدرکه ففی رحمة الله
وفلیدع نادیه قول شریفلری بوقبیلدن اولەرق اولده جنت محل رحمت اولمسیله
حالك ذکریله محل مراد ایدلمشدر وثانیده نادی مجلس معناسنه اولوب مراد اهل
مجلس اولەرق محلك ذکریله حال مراد ایدلمشدر وثانی استعداد اولوب مثلا
اراقهٔ خمر معناسنه صب مسکر استعمالی بوقبیلدندر شویله‌که هرنقدر دوکلان
خمرنه ماضی ونه مستقبلده بالفعل سکرایله متصف دکل ایسه‌ده بالقوه ومن جهة
الاستعداد اسکار ایله متصفدر

وثالث سببیت اولوب رعینا الغیث وامطرت السماء نباتا قوللری بوقبیلدندرکه
رعی ایدیلان غیث ومطر اولمیوب بلکه غیث سببیله حاصل اولان نبات اولمسیله

(٤) انواع علاقه طریق بسطله یکرمی سکزه قدر ترقی ایدوب طریق قبض ایله طقوز وباسکز وبابش
وباایکی وبابره قدر تنزل ایلدیکی محلنده مبیندر (عبدالمجید)

ذكرسبب وارادهٔ مسببدر وثانیـده سمانك امطار وانزال ایلدیکی نبـات اولیوب
بلکه سبب حصول نبات اولان مطر اولمسیله ذکر مسبب وارادهٔ سـببدر ورابع
جوار اولوب صب الراویة قولنری بوقبیلدن اوله‌رق مراد مزاده‌در یعنی صوقربه‌سی
معناسنده اولان مزاده محلنده قربه طاشیان حیوانه موضوع راویه لفظی استعمال
اولنمشدر بومقامده مجاورتله مراد ایکی شیئك برمحلده ویاخود ایکی محل ویاحیز
متقاربنـده بولنمقلیدر وخامس عموم وخصوص اوله‌رق مثـلا دابة الامیروفرس
العیر بوقبیلدندر شویله‌که دابه ارضده دب وسیرایدن حیوانانك عمومنه موضوع
اوله‌رق امیرك فرسی معنـای خصوصنده استعمـال اولنمشـدر کذلك عـیریعنی
قافله‌ده بغـل وحمـار وسـائره موجود اولدیغی حالده بونلردن اسم خاص اولان
لفظ فرس عمومنه اطلاق ایدلمشدر فقط اشبو عموم وخصوص علاقه سنده علم بیانده
ایضاحات مهمه اولوب ایرادنه محل مساعد اولمامسیله مراجعت اقتضا ایدروسادس
مظهریت اولوب مثلا یدالله فوق ایدیهم قول شریفنده یدلفظی ظهوری اکثریدایله
اولان قهر وغلبه معناسنده استعمال اولنمشدر مصنفك مجاز مرسل ایچون ایراد ایلدیکی
مثـالیندن ید لفظنك نعمتده استعمـالی مجاز مرسل مفردی تمثیل اولوب جارحهٔ
مخصوصه‌یه موضوع اولان یدلفظی نعمت معنـاسنده استعمال اولنه‌رق فلان کثیر
الایادی دینلور شویله‌که یددن صدور ایله منعم علیهه وصول نعمتك شانندن اولمسیله جارحهٔ
مخصوصه نعمت ایچون علت فاعلیه ونعمت یدایله ظاهر اولدیغندن یدنعمت ایچون علت
صوریه منزله‌سنده‌در بوجهتله لفظ مذکورك نعمت اوزره اطلاقی علت فاعلیه وصوریه
منزله‌سنده اولان شیئی معلول اوزره اطلاق قبیلندندر وجملهٔ خبریه‌نك معنای انشاده
وانشـائیه‌نك خبرده استعمالی مجاز مرکبه مثالدر مثلا برذاتك تقوایه موفقیتیچون دعا
محلنده ماضی صیغه‌سیله وفقك الله للتقوی دینلمسی وعبدك مولاسنه برمقدار طرفنه عطف
نظر ایتمسی موقع طلبـده صیغهٔ امراتیـاندن تأدب ایدرك ینظر المولی الی سـاعة
دیمسی وشـاعرك هوای مع الرکب الیمـانین مصعد قول خبریسنی هجر وفراق
حبیبه‌سندن اظهار تحزن وتحسرده استعمال ایلمسی خبری انشاده ومن کذب علی فلیتبوأ
مقعده من النـار حدیث شریفنده فلیتبوأ صـیغهٔ امرینك یتبوء معنای مضارعنده
ایرادی لفظ انشایی خبرده استعمال اوله‌رق مجاز مرکبدر
وبعضا حقیقت ومجاز لفظك اسنادنده اوله‌رق حقیقت عقلیـه ومجاز عقلی دینلور
شویله‌که فعل ویاخود معنای فعلی ظاهرا عند المتکلم ماهو اهینه اسناد حقیقت عقلیه
وماهو اهی اولمیـان ملابسنه اسـناد مجاز عقلیدر مثلا شخص موجدك انبت الله
البقل قولنده انباتی جناب حقه مسند قلمسی حقیقت وانبت الربیع البقل قولنـده
انباتی وقت ربیعه اسنادی مجازدر

وبعضا مجاز لفظـده زیاده ونقصان بولنمق اعتباریله معتبر اوله‌رق بوقسمه مجـازفی
الاعراب اطلاق ایتمشلردر مثلا لیس کمثله شیٔ نظم شریفنك لیس مثله شیٔ محلنده
کاف زیاده سیله وواسئل القریة نظم جلیلنك واسئل اهل القریة محلنده لفظ اهلك
تنقیصیله ورودی مجاز فی الاعراب عدایدلمشدر
قال رحمه الله (والافاستعارة اماقی المرکب وتسمی استعارة تمثیلیة کاستعمال الامثال
المضروبة فی اشـباه معانیها) واکرمجاز مشـابهتك غیری علاقه ایله اولمیوبده
مشـابهتله اولورسه بوقسم مجازه اسـتعاره اطلاق اولنور مشـابهت ایکی شیئك
بروصفده اشتراکیدر وارکان تشبیه طرفین ایله وجه شبه وادات تشبیهدن عبارت
اوله‌رق اکرتشـبیه ارکان مذکوره‌دن یالکز تصریح طرفین ایله اولورسـه تشبیه
بلیغ تعبیر اولنه‌رق نه‌بوصورتده ونه‌ده طرفینك تصریحیله برابروجه واداتدن بری
ویاخود ایکیسی تصریح قلندیغی تقدیرده مجاز اولمیوب بلکه افراد حقیقتندر
مثلا اسـترزید اسددینلسون واسترزید کالاسـد ویاخودزید کالاسد فی الشجاعة
دینلسون بونلرك جمله‌سی مجـرد زیدی شجاعتده حیوان مفترسه تشـبیهدن عبارت
اوله‌رق لفظ معنـای موضوع لهنك غیریده مستعمل اولمامسـیله حقیقت واکریالکز
احدطرفینك تصریحیله اولورسـه استعاره‌در استعاره‌ده یامرکبده اولوب بوصورتده
استعارهٔ تمثیلیه تسمیه اولنور مثلا ضرب امثالدن اولان الفاظی معانیسنده شبیه
اولان شیلرده استعمال ایتمك اسـتعارهٔ تمثیلیه‌در
تمثیلیه تعبـیر اولنان مجاز مرکب متعدددن منتزعه اولان صورتیندن برینی آخرینه
تشبیه ایله بعده صورت مشبه‌یی صورت مشبه‌بها جنسـندن ادعا ایدرك بالمطابقه
صورت مشبه‌بها اوزره دال اولان لفظی صورت مشـبهه اوزره اطلاقدن عبارتدر
مثلا برامرده مترددد اولان کسنه‌یه تقدم رجلا وتأخر اخری ومثلاقبل الطلب برشیئی
ضایع ایدن شخصه بالصیف ضیعت اللبن دینلمك استعارهٔ تمثیلیه‌در
شویله‌که مثال اول خلافت حضرت شـاه ولایتده تلقیٔ بیعتده اولان ترددندناشی
جانب معاویه‌یه اشعـار بیورلمشدر معنای موضوع لهی برشخصك برامره ذهاب
ایچون کاه قصدمشی ایله برخطوه تخطی وکاه بوقصدندن نکول ایله ایاغنی کریه
آله‌رق ترددکوسترمسندن منتزعه اولان هیئت اولوب بولفظ ضرب امثالدن اوله‌رق
بطریق الاستعـاره برشخصك برخصوص ایچون کاه توجه وکاه عدول ایتمسـندن
منتزعه اولان هیئتده استعمال اولنورکه بنـاسی هیئت ثانیه‌یی هیئت اولی‌یه تشبیهدر
وبینلرنده وجه شبه احدامر بنی ترجیح ایده‌میه‌رك کاه اقدام وکاه احجام اولوب
بوحال هرایکی صورتده موجوددر وحاصلی بو استعـاره واسطه‌سیـله کندوسنده
تقدیم وتأخیر رجل وجود اولمیان رجل متردده خصوص فلانیده متردد اولیورسـکز

معناسنی بیان مقامنده اباغکزی کاه ایلروآتوب وکاه چکیور سکز دینلور والفظ ثانی عمرو بن عدسك وقت صیفده مفارقتلری واقع اولان مطلقه سی طرفندن طلب ابن حقنده وقوعبولان استد عای ردا ایرادایلدیکی جواب اولوب برسببدنناشی وقتیله اضاعه ایدوب الدن چیقارمش اولدیغی برشیئی طلب ایدن هر برکسته حقنده ایراد اولنور ضرب امثال عربدندر ومثل غرابتی حامل اولمسیله شاننه اعتنایه صالح اوله جق حال وقصه وصفت ایچون استعاره اولنمق مرعیدر وتذکیروتأنیث امثالی تعبیراتی مضربنه نظراً تغییر اولنیوب موردنه توفیقاً هرنصورتله واقع اولمش ایسه اواوجهله ابقایعنی مثلا مثل مذکور بررجلك حال وشاننده ضرب وایرادایدلسه یه اصلنه اتباعاضیعت افظنده تانك کسرنه اعتنا اولنور

قال رحمه الله (واما فی المفرد المصرح به فی الکلام وتسمی استعارة مصرحة اما اصلیة ان کانت فی الاسماء الجامدة والمصادر واو فی ضمن المشتقات کالاسد فی الرجل الشجاع والقتل فی الضرب الشدید) ویاخود استعاره لفظ مفردده اولوب بوده ایکی قسمدر زیرا مستعار اولان لفظ مشبه به یاکلامده صریحا مذکور اوله رق بوصورتده استعارهٔ مصرحه تسمیه اولنور

استعارهٔ مصرحه دخی ایکی قسمه منقسم اوله رق اکر اسماء جامده ایله مصادرده اولورسه واو ضمن مشتقانده اولسه دخی اصلیه تسمیه قلنور مثلا اسد لفظ جامدنك رجل شجاعده وصراحة ویاخود لفظ قاتلك ضارب ایچون استعارهسی ضمننده قتل مصدرینك ضرب شدید معناسنده استعمالی استعارهٔ اصلیهدر شویله که اولده رجل شجاع جرأتده حیوان مفترسه تشبیه وحیوان مفترس جنسندن ادعا اولنه رق حیوان مفترسه موضوع اولان لفظ اسد رجل شجاعده استعمال اولنه رق رأیت اسداً فی الحمام دینلوب حامده بر شخص شجیع کوردم معناسی مراد اولنور ثانی دخی بووجهله اوله رق ایکیسی دخی استعارهٔ مصرحهٔ اصلیهدر (٦)

---

(٦) خفی اولمسونکه استعارهٔ اعلام شخصیهده اوچ مذهب واردر اولکی جمهور مذهبیدر که آنلره کوره اعلام شخصیه استعاره یه صالحدر

پس بو مذهبه کوره صفت ایله مشتهره اولیان اعلام شخصیهده استعاره تحقق ایلز ایکنجی مذهب سیدشریف قدس سره مذهبی درکه اکا کوره مشبه بهك عینی اولمقلغی ادعا اعتباریله کرك بر صفت ایله مشتهره اولسون کرك اولسون اعلام شخصیهده بلاتأویل استعاره جریان ایدر لکن مذهب جمهور استعارات مصرحه سائره یه موافق اوله رق دعوای جنسیته مبنی اولوب مذهب شریف ایسه استعارات سائره یه مخالف اوله رق ادعای عینیته مبنی اولمغله مذهب جمهور مناسب کورلمشدر اوچنجی مذهب عصام الدین مذهبیدرکه اکا کوره اعلام شخصیه بر وصف ایله مشتهره اولوراسه مشتق ایله تأویل اولنمق اعتباریله استعارهٔ تبعیه جریان ایدر نته کیم اطولده بو بابجه تصریح ایتمشدر لکن بو مذهب ارباب تحقیق وقتنده مرجوح ومقدوح اولدیغی مفصلاتده مبیندر (عبدالحمید)

وخفی اولمسونکه اعلام شخصیه استعاره یه غیر صالحدر زیرا استعاره مشبهك افراد مشبه بهی متعارف وغیر متعارف اوله رق ایکی قسم قلق طریقیله جنس مشبه بهده ادخالنی اقتضا ایدوب بو ایسه علمده ممکن اولهمز چونکه مقتضای علم تشخص ومنع اشتراك ومقتضای جنس عموم وتناول افراد اولمسیله علمیت وجنسیت بیننده تحقق منافات غیر خفیدر شوقدر وارکه اکر علم مثلا حاتم امثالی بر وصف ایله اشتهارندناشی نوع وصفیتی متضمن اولورسه اولحینده استعاره یه کسب صلاحیت ایدر شویله که مثلا رجل شجاع ایچون استعاره اولنان لفظ اسد کرك متعارف وکرك غیر متعارف مطلقا شجاع ایچون وضع اولنمش حکمنده اعتبار وتأویل قلندیغی مثللو لفظ حاتم دخی کائن کرك قبیلهٔ طیدن رجل معهود ومشهور اولسون وکرك رجل مرقومك غیریسی اولسون مطلقا جواد ایچون وضع ایدلمش برلفظ اولمق اوزره اعتبار وتأویل اولنه رق بوتأویل ایله حاتم فرد متعارف معهود اولان حاتم طائی ایله فرد غیر متعارف اولان من یتصف بالجود متناول اولوب لکن غیر متعارفده استعمالی موضوع لهنك غیریده استعمال اوله رق استعاره اولور ورأیت الیوم حاتما دینلوب بر شخص سخی رؤیت ایتدم معناسی مراد اولنور وحاصلی علم اولان لفظ بو تأویلدنناشی علی اولدیغی شخصك شهرت بولدیغی صفت ایله متصف اولان هر فرد ایچون اطلاقه صالح اوله رق کثیرین اوزره صادق اولوب اسم جنس منزله سنه تنزل ایدر

قال رحمه الله (اوتبعیة ان کانت فی المشتقات والحروف کنادی فی معنی ینادی والقاتل فی الضارب الشدید بتبعیة استعمال احد المصدرین فی الآخر وکلام الغرض فی الغایة الجزئیة بتبعیة استعمال مطلق الغرض فی مطلق الغایة) ویاخود استعارهٔ مصرحه اکر مشتقات وحروفده اولورسه تبعیهدر مشتقاتدن مراد فعل واسم فاعل واسم مفعول وصفت مشبهه وافعل تفضیل واسم زمان ومکان واسم آلت اولوب بونلرده جریان استعاره ابتداء مصدرلرنده اجرای استعارهٔ اصلیه یه تبعیتلهدر زیرا اعتماد استعاره تشبیه اوزره اولوب تشبیه ایسه مشبهك وجه شبهله موصوف ویاخود وجه شبهده مشبه بهه مشارك اولمسنی اقتضا ایلر وموصوفیته انجق حقایق یعنی امور متقررهٔ ثابته صالح اولوب مفهوم افعالده ایسه امور متقررهٔ ثابتهدن اولیان زمان داخل اوله رق مفهوم صفاتده دخی زمان عارض اولمسیله معانیٔ افعال وصفات متجدده وغیر متقررهدر بناءعلیه اشبو افعال وصفاتده اجرای استعارهنك مصدرلرینه تبعیتی ضروریدر واسم زمان ومکان وسائر مشتقات مذکورهده مقصود اهم ذات ایله قائم اولان معنی اولوب ذات اولمدیغی یعنی مثلا بلغنا مقتل فلان قولندن مقصود بالبیان ذات مکان اولمیوب

بلكه انكله قائم اولان معناى قتل ايدوكى جهتله لايق اولان بونلرده دخى استعارەنك معناى قائم بالذات اولان قتل وامثالنده اجرا اولنميدر

حروف دخى غيرده اولان معنايه دال اولەرق فى نفسه معنايه دلالتى اولماسيله موصوفيته صالح اولمديغندن ايچون حروفده اولان استعاره دخى ابتداء متعلق اولدقلرى معانى مطلقه بيننده اجراى استعارەيه تبعيتلەدر

ايمدى مثلا نادى صيغهٔ ماضيسنك ينادى معناى مضارعنده وقاتل لفظنك ضارب شديد معناسنده استعماللرى ندا فى المستقبلى تحقق وقوعده ندا فى الماضىيه وضرب شديدى تأثيرده قتله تشبيه وجنسندن ادعا ايدرك ندا فى الماضى ايله قتله موضوع اولان لفظلرى عديلريچون استعاره اصليه اولوب بونلره تبعيتله نادى صيغهٔ ماضيسنك ينادى معناى مضارعنده ولفظ قاتلك ضارب شديد معناسنده استعماللرى تبعيەدر

وچونكه مشتقات وضع ماده ووضع هيئتدن عبارت اولان وضعينى حامل اولمسيله فعلده اولان استعاره هيئتده اولان استعارەيه تابع اولەرق نادى ايچون مصدر ضمنى اولان نداء ماضينك نداء مستقبل ايچون استعارەسى نادى فعلنك مستقبل ايچون استعارەسنى استتباع ايدر وقصور مشتقاتده اولان استعاره مادەده اولان استعارەيه تابع اولەرق قاتل لفظنك ضمنده اولان قتل مصدرينك ضرب شديد ايچون استعارەسى لفظ قاتلك ضارب شديد ايچون استعارەسنى مستتبع اولور

وحروفده اولان استعاره فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدوا وحزناً قول شريفنده واقع ليكون لفظنده اولان لام غرضك مطلق غرضك مطلق غايت معناسنده استعمالنده تبعيتله غايت جزئيەده استعمال اولنمسى كبيدر شويله كه آل فرعونك حضرت موسى عليه السلامى اخذ والتقاطلرى عداوت وحزن ايچون اولميوب بلكه محبت وتبنى ايچون اولمسيله لام مذكورك معناى موضوع لهى اولان غرض وعليته حملى موافق مقام اولميوب وچونكه حروفده اصالة اجراى استعاره ممكن اولەميه جغى تحقيقات سابقەدن معلوم اولديغندن ابتداء غرض مطلق ايله غايت مطلقه بيننده اجراى استعارهٔ اصليه ايله بو استعارەيه تبعيتله غرض وعليت معناسنه موضوع اولان لام مذكور غايت جزئيەده استعمال اولنمش اولور وحاصل كلام حضرت موسى عليه السلامك انلر ايچون عدو وحزن اولمسى غايت مترتبهٔ التقاطلرى اولديغنى افاده ايدر

قال رحمه الله (واماقى المفرد المرموز اليه فى الكلام باثبات لازمه للمشبه وتسمى

استعارة مكنية كلفظ المتكلم المستعمل فى الحال فى قولهم نطقت الحال حيث شبه الحال بالمتكلم بقرينة اثبات النطق لها وهذه القرينة تسمى استعارة تخييلية) وياخود مجاز مصرح به اولميوب بلكه كلامده كنديسنه رمز واشارت اولنان مفردده اولور وبو وجهله كلامده مرموز اليه اولمسى اومفردك لوازمندن برشيئك مشبهه اثبات اولنمسى طريقيله اولوب بو استعارەيه مكنيه واستعاره بالكنايه تسميه قلنور

اشبو استعارهٔ مكنيەنك تشخيص معناسنده آراء ائمهٔ علم بيان متخالفه اولەرق انجق كلام سلفده مذكور اولان معناى صحيحى مستعار اولان لفظ مشبه بهك ذكريله تصريح اولنميوب بلكه مستعار اوزره دال اولان رديف ولازمنك ذكريله اكتفا اولنمسيدر مثلا نطقت الحال قوللرنده نطق صفت متكلم اولەرق حقيقة حال ناطق اولەميه جغندن لفظ متكلمك حال معناسنه استعاره ايدلمش اولديغى اكلاشلمسيله وفقط مستعار اولان لفظ متكلم مصرح وملفوظ اولماسيله استعارەدن بوقسمه استعارهٔ مكنيه ديناشدر شويله كه حاله نطق اثباتى قرينەسيله حال ذهنده متكلمه تشبيه ومتكلم جنسندن ادعا اولنەرق لفظ متكلم حال ايچون استعاره قلندقدنصكره مستعار اولان لفظ متكلمك ذكرى تصريح اولنميەرق لازم متكلم اولان نطقك ذكر وحاله اثبات واسناديله اكتفا اولنمشدر وبو وجهله حاله اثبات نطق اشبو استعارهٔ مطويه فى الذهن ايچون قرينه اولوب واشبو قرينهٔ مكنيه استعارهٔ تخييليه ايله تسميه ايدلمشدر وبو وجهله بلغانك شئ مستعارى ذكر ايتمەيەرك سكوت ايدوب بعده روادف مستعاردن برشيئك ذكريله مستعاره رمز واشارتومكان مستعاره تنبيهلرى بلاغتك اسرار ولطائفندندر والحاصل مجاز اولان لفظ متكلم اولەرق معناى مقصود حال اولمسيله لفظ حال معناى حقيقتنده مستعملدر ولفظ مستعار اولان متكلمده بو وجهله جريان استعارەيه دايل اولان نطقت لفظى دخى مذهب مختار اوزره معناى موضوع لهنده مستعمل اولەرق حقيقت لغويه اولوب فقط حال ايچون اثباتى مجاز عقلى اولمسيله استعارهٔ تخييليه تسميه اولنمشدر

مصنفك حاشيەده بيانى وجهله مذهب سكاكيده مستعار كلامده مصرح اولان لفظ مشبه دركه مثلا ذكر اولنان مثالده كائن لفظ حالدر وبونى مشبه بهك افرادنى متعارف وغير متعارف اولەرق ايكى قسم اعتباريله حالى متكلم غير متعارفده استعماله بنا ايلمشدر لكن لفظ حال استعاره دكل مجاز بيله اولميوب معناى موضوع لهنده مستعمل حقيقت اولمسيله رد ايدلمشدر ومذهب خطيب استعارهٔ مكنيەنك نفسده مضمر تشبيه اولمسندن عبارت اولوب مثال مذكورده حالى شخص متكلمه تشبيهدر انجق تشبيه معناى قائم

بالذهن اولوب استعاره ایسه لفظ قبیلندن اولمسیله بودخی مذهب غیر منصوردر
حاصلی مذهب منصور سیاقده لفظ مستعارهرنقدر مصرح به دکلسه ده مثال
مذکورده واقع نطقت لفظی کبی ملایمات مشبه‌بهدن برملایمك ذکری دلالتیله
اکتفا اولنمشدر بومذهب اوزرینه دخی خیلوجه مقالات اوله‌رق تفصیلاتی
علم بیانده مبسوطدر

قال رحمه الله (ثم اللفظ المفردان تعدد معناد الموضوع له فی اصطلاح واحد فمشترك
اوفی اصطلاحین بان ینقل من احدهما الی الآخر لمناسبة بینهما فمنقول ینسب الی
الناقل من العرف العام او الخاص و الا المناسبة فمرتجل والا فمختص) مطلق مفرد ایچون
تقسیم آخردر ایمدی لفظ مفردك اکر اصطلاح واحده معنای موضوع لهی تعدد
ایدوبده ایکی ودهازیاده معانی ایچون وضع اولنمش اولورسه لفظ مذکورك
اشبو معانیٔ موضوعه‌سی بیننده اشتراکندناشی لفظ مشترك تسمیه اولنور مثلا
عین لفظ مفردی لغتده باصره وشمس معنیلرنده موضوع اوله‌رق بوایکی معنی بیننده
اشتراکی جهتیله لفظ مشترکدر ولفظ مشترکك وضعی معنیلرندن هربرینه بنفسه
دلالت ایتمك اوزره اولوب هرنقدر واحد معینه دلالتی وجود قرینه‌یه محتاج
ایسه‌ده بواحتیاج عارضهٔ اشتراکندناشی دفع مزاحمه ایچون اولمسیله لفظك بنفسه
معنیینه دلالت ایچون تعیننه منافی دکلدر واشبو لفظ مشترکك عکسی اوله‌رق
برمعناده مشترك اولان لیث واسد لفظلری امثالنه مترادف اطلاق اولنور واکر
لفظ مفردك معنای موضوع لهی اصطلاح حیننده تعدد ایدرك براصطلاحده برمعنایه
موضوع اولان لفظ دیکر اصطلاحده معنای آخره نقل اولنور وبوده معنیین بیننده
اولان مناسبتدن ایچون اولورسه منقول تسمیه‌سیله ناقلنه نسبت اولنور یعنی
ناقلی شرع ایسه منقول شرعی وعرف عام ایسه منقول عرفی وناقلی اصطلاحات
فنونده اولدیغی کبی عرف خاص ایسه منقول اصطلاحی دینلور مثلا دابه لفظی
اصل لغتده ارض اوزره‌دب وسیر ایدن هرحیوانه شامل معنایه موضوع اولوب
عرف عامده معنای دبیب مناسبتیله موضوع لهك بعض افرادنده تغلیب اولنه‌رق
فرسه نقل ایدلمشدر وکذلك فعل لفظی فاعلدن صدور ایدن اکل وشرب وضرب
امثالی ایچون موضوع اوله‌رق اصطلاح نحاتده کلمه‌دن قسم معلومه نقل اولنمشدر
کذلك لغتده دعا معناسنه موضوع اولان لفظ صلات عرف شرعده دعایی مشتمل اولان
ارکان مخصوصه‌یه منقولدر ایمدی منقول ایکی نوع اولوب برنوعی موضوع له اول
ایچون اولان معنای مجازیده تغلیب اولنه‌رق حتا که موضوع له اول مهجور ترك اولنمق
طریقیله اولوب بونوع منقولات لغتده معنای اولده حقیقت وثانیده مجاز ومنقول فیه اولان
عرفده بالعکس اولده مجاز وثانیده حقیقتدر ذکر اولنان صلات لفظی بوقبیلدن اوله‌رق

لغتده معنای دعاده حقیقت وارکان مخصوصه‌ده مجاز واصطلاح شرعده
بالعکسدر ومنقولك نوع آخری موضوع له اولك بعض افرادنده تغلیب طریقیله
اوله‌رق ذکری مرور ایدن دابه لفظی بوقبیلدندر شویله که میان تخاطب لغتده لفظ
مذکور خصوصیت فرس ملاحظه اولنمیه‌رق مجرد ارض اوزره‌دب وسیر ایتمسی
اعتباریله فرسه اطلاقی تقدیرده حقیقت واکر مجموع خصوصیت فرس ودبیب
اعتباریله فرسه اطلاق اولنورسه مجازدر

ومن حیث العرف لفظ مذکور فرس ایچون ابتداء موضوع اولمسیله تخاطبلرنده
بومعناده استعمالی حقیقت ومطلقا مایدب فی الارض معناسی اولنده استعمالی مجازدر واهل
عرفك لفظ مذکوری بومعنایه نقل ووضعنده معنای دبیبه رعایتلری مجرد تسمیه‌ده
مناسبت ایچون اولوب بناء علیه عرفده کندوسنده دبیب اولان هرشی اوزره دابه
وعرف شرعده هر بر دعا اوزره صلات اطلاقی صحیح اولمزنقلدن عاریه اولان حقیقت
لغویه بونك خلافنده اولوب بونده معنای دبیبه رعایت صحت اطلاق ایچون اوله‌رق
حتا که هر بر کندوسنده دبیب وسیر بولنانلرك جمله‌سنه اطلاقی صحیح اولور مجاز لغوی
دخی بنه منقولك خلافنده‌در زیرا مجازده معنای حقیقی‌یی اعتبار انجق مجاز اولان
لفظك کندوسنده لازم معنای حقیقی موجود اولان هر بر شی اوزره اطلاقی صحیح اولمق
ایچوندر که حتی کندوسنده شجاعت بولنان هر بر شیئه اسد لفظنك اطلاقی صحیح اولور
واکر نقل بین المعنیین مناسبتدن ایچون اولمزسه مرتجلدر که علم نقل اولنان لفظ جعفر
مرتجلدر واکر لفظ مفردك معناسی متعدد اولمز ایسه مختص تسمیه اولنور

خلاصهٔ مقام ماوضع لهنده مستعمل اولان لفظ مفرد حقیقت لغویه اولوب بوده
بعضاً معنای واحده موضوع اوله‌رق مختص دینلور وبعضا معانیٔ متعدده‌یه
موضوع اوله‌رق مشترك اطلاق اولنور وماوضع لهنك غیرنده مستعمل اولان
لفظ دخی مجاز وکنایه وغلط ومرتجل ومنقول اقسام خمسه‌سنه منقسم اوله‌رق
٢ اکر معنیین بیننده وجود علاقه‌دن ناشی استعمال اولنورسه بوصورتده موضوع لهنك
جواز اراده‌سیله برابر مستعمل اولدیغی حالده کنایه‌در وموضوع لهی اراده‌دن مانعه
اولان قرینه‌نك وجودی تقدیرده اکر معنای موضوع له مهجور اولمزسه مجاز ومهجور
اولورسه منقولدر واکر استعمالی معنیین بیننده علاقه‌دن ایچون اولمزسه بوده
لاعن قصد استعمالی حیننده غلط وبقصد اولورسه مرتجلدر مرتجل لغتده بلافکر تکلم
معناسنه ارتجالدن مشتقدر

اکر معنیین یعنی معنای موضوع له ومعنای غیر موضوع له بیننده وجود علاقه‌دن ناشی استعمال اولنوب
معنای موضوع لهده لفظك استعمالی مهجور ومتروك اولورسه منقولدر مهجور اولدیغی صورتده
موضوع لهنك جواز اراده‌سیله برابر مستعمل اولدیغی حالده کنایه‌در وموضوع لهی اراده‌دن مانعه اولان
قرینه‌نك وجودی تقدیرنده مجازدر واکر استعمالی معنیین بیننده علاقه ایچون اولمزسه لاعن قصد
استعمالی حیننده غلط وبقصد اولورسه مرتجلدر (عبدالحمید)

قال رحمه الله (وكل من هذه الثلاثة بالقياس الى المعنى المعين ان تشخص ذلك المعنى يسمى جزئياً حقيقياً اما علماً كزيد اوغيره كاسماء الاشارات والافهو كلى فان تفاوت فى افراده باولية او اولوية يسمى مشككا كالابيض والاحمر والافمتواطئاً كالانسان الغير المتفاوت فى افراده وانما التفاوت فى العوارض والاوصاف ولذا اشتهران لاتشكيك فى الذوات والذاتيات) واشبو مشترك ومنقول ومختص تسميه قلنان اقسام ثلثهٔ مفرددن هر برلرى معانيسى بيننده معين اولان معنايه قياس ونظر ايله اكر اومعنى متشخص اولور يعنى خارجده افراد كثيره بيننده اشتراكى عقلا ممتنع اولورسه بوقسم مفرده منطقيون عندنده جزئى حقيقى تسميه ايدلمشدر حقيقى ايله تقييدى اضافيدن احترازاولوب بوده تحت اعمده بولنان اخصدركه مثلا حيوانه نسبتله انسان جزئى اضافيدر

اشبو جزئى حقيقيده يازيد لفظى كبى علم اولور شويله كه مجرد لفظندن معناى معينى ظاهر اولديغى صورتده علمدر زيرا علم جميع مشخصاتيله برشيئه موضوع اولمسيله وضع وموضوع لهى خاص اوله رق معنانك تعين وتميزى جوهر لفظندر ومشخصات ايله مراد اعراض وصفات كبى امارهٔ تشخصدر

وياخود جزئى حقيقى علمك غيريسى اولور شويله كه معناى معينى لفظندن ظاهر اولميوب بلكه برامر خارجى ايله ظاهر اولور زيرا علمك غيريده تعين جوهر لفظدن مستفاد اوليوب بلكه تعيينى مفيد اولان قرينهٔ خارجيه دندر مثلا اسماء اشارات بوقسمدن اولوب قرينه سى اشارت حسيه ومثلا معرف باللامده قرينه حرف تعريفدر وبو وجهله معارفك علمدن ماعداسنده اولان تعيينى خارجدن مستفاد اولمسندنطولايى نوع عمومدن خالى اولمديغندن ياعند السامع خارجدن متعين اولان جزئياتنده استعمال اولنمق شرطيله مفهومات كليه يه موضوعدر ديرز بو صورتده وضع وموضوع لهلرى عام اولمش اولور تدكيم بعضيلرى بوصورته ذاهب اولمشلردر وياخود وضعه آلت اولمق اوزره امر كلى ملاحظه سيله جزئيات مذكوره يه موضوعدر ديرز بوصورتده وضعى عام وموضوع لهلرى خاص اولمش اولور مثلا هذا لفظنك واضعى كنديه اشارت اولنان جميع افرادى مفرد مذكر مشار اليه مفهوم كليسيله ملاحظه ايدرك تفظ مذكورى اشبو مفهوم كلينك تحتنده داخل اولان افراددن هر برلرينه على حدة وضع ايلمشدر تدكيم مذهب مختار محققين بودر الحاصل جزئى حقيقى انواعندن بولنان علمده تعيين اولنديغى معنانك فهم وتشخصى نفس لفظدن اولوب علمك غيريسنده انضمام قرينهٔ خارجيه ايله حاصل وبووجهله كرك علم وكرك غيريسى معناى معينى حاملدر

واكر خارجده كثيرين بيننده اشتراكى عقلا ممتنع اولميه رق لفظدن معناى معينى

تشخص اولنمزسه كلى اولوب خارجده عقلا اشتراكى تجويز اولنان كثيرين لفظك ماصدق عليهى اولان افرادى اولمش اولور وبو افراد تحقيقى وفرضى اولمقدن اعمدر ايمدى مداول كلى اولان معناى معين هرنقدر نفسنده واحد ايسه ده افرادى اوليت وياخود اولويت جهتلريله قابل تفاوت اولوبده افرادندن بعضيسى بعض آخردن اول وياخود اوليدر دينلمسى صحيح اولورسه كليدن بوقسمه كلىٔ مشكك تسميه اولنور حاصلى مشكك بر لفظدركه دلالت ايتديكى مفهومنده افرادى اوليت وياخود اولويت جهتلرندن متفاوته اولمسى صحيح اولور مثلا احمر وابيض لفظلرى معناى معينه موضوع اوله رق خارجده بو معناده مشترك اولان افراد كثيره موجود اوله رق كليدر وبوافراددن مثلا ثلج ابيضك آثارى عاج ابيضدن يعنى فيل كمكندن اكثرواشددر اوليدن مراد بعض فردى بعض آخره علت اولمسى واولويتدن مقصود شدت وضعف كبى رجحانيدر تمثيلده وجود لفظى واضح اولوب شويله كه افراد وجوددن وجود واجب موجد ممكنات اولمسيله وجود ممكندن وجوديده اقدمدر واولويت جهتى ايسه وجود واجب ايچون نه ذاتاً ونه زماناً سبق عدم اولمامسيله وجوديده وجود ممكندن اتم وامتناع زوالندنناشى اثبتدر ووجود واجب عين ذاتى اوله رق تصور انفكاكى ممتنع اولمسيله اقوادر الحاصل مشكك وجوه ثلثه اوزره اولوب اول اولويتله دركه بوده افرادك اولويت وعدم اولويتده اختلافلريدر وثانى اوليتده اولوب بوده معنانك بعض افرادده حصولى بعض آخرنده حصولندن مقدم اوله رق تقدم وتأخرده تفاوتلريدر وثالث شدت وضعفده اولوب بوده بعض افرادده حصول معنى بعض آخرندن اشدواقوى اولمسيدر وبوقسم كلى يه مشكك اطلاقى لفظ مشككك افرادى اوزره حين اطلاقنده اصل معنايه نظرا متواطئ وبين الافراد مشهود اولان تفاوته نظرا عين كبى لفظ مشترك ظن اولنه رق ناظرى شكده ايقاع ايتمسندن نشئت ايتمشدر

واكر افراد كلى يكديكرندن اوليت واولويتدن برشى ايله تفاوت ايتمز ايسه كلىٔ متواطئ تسميه اولنور شومناسبتله كه افراد متواطئ متوافقه اولوب وتواطؤ توافق معناسنه در مثلا انسان وشمس بوقسمدن اولوب افرادى متوافقه اوله رق اول افراد خارجيه وثانى افراد ذهنيه سى اوزره صدق مفهوملرى مساوات اوزره در شويله كه مثلا افراد انساندن زيد انسانيتده عمرودن نه اقدم ونه اولى اولوب بومفهومده قطعا تفاوت ويكديكرندن برفرقلرى يوقدر وظاهرا مشهود اولان فرق وتفاوت انجق اعراض واوصافده اوله رق ٩ مثلا وجود زيد وجود عمرودن اقدم ايسه ده ذات زيد ذات

٩ يعنى ذات زيد ذات عمرودن اقدم دكلدركه ايكيسنك دخى ذات وماهيتى حيوان ناطقدن عبارتدر وجودلرى بيننده اولان تقدم وتأخرايسه زمانى اولوب اجزاء زمانه راجع اولديغى جهتله غيرمعتبردر (عبدالحميد)

عمرودن اقدم دكلدرو ذهنلره طولاشان تقدم زمانى اولوب بوايسه اجزاء زمانه راجع
اوله رق غير معتبردر وبو سببدنناشى ذوات وذاتياتده تشكيك اولمديغى مشهور اولمشدر
واشبو كلام مشتهرده اولان ذواتدن مراد ماهيات حقيقيه وذاتياتدن مراد اجزاء
ماهيات حقيقيه اولوب مطلقا ماهيات واجزاسى معناسنه دكلدر زيرا عوارض
ايچون دخى ماهيات واجزا اولمسيله اكرچه ذوات وذاتيات مطلقا ماهيات ايله
اجزاسى معناسنه حمل اولنسه عرضيات واجزاسنده دخى تشكيك اولماسنى اقتضا
ايدوب حالبوكه بونلرده وجود تشكيكى قوم اعتراف ايتمشلردر وحاصل دفع ضاحك
وماشى كبى ماهيات عرضيات حقيقى اولميوب بلكه بزم ضحك ايله مشيى ماهيت
انسانيه ايله اعتبار ايتامزدن حاصله در واشبو ماهيت انسانيه ده قطعا اعتبارو
مدخلمز يوقدر بوصورتده ضاحك وماشى ماهيات اعتباريه دن اولوب وانسان ماهيات
حقيقيه دن اوله رق ماهيات اعتباريه دن دكلدر ذوات وذاتياتده تشكيك اولمديغندن
مراد ايسه ماهيات حقيقيه واجزاسنده تشكيك اولمديغنى بيلدر اشته بو معنايه حمل
ايله كلام مشتهر مذكور سؤال مذكوردن سالم اولوب فقط حمرت ايله بياض
ماهيات حقيقيه دن ايكن احمر وابيض كبى كلئ مشكك اولمريله توجه ايدن سؤاله
مدار اندفاع اولمامسيله ذوات وذاتياتى جواهر ايله ذاتياتى معناسنه حمل ايتمشلردركه
بوصورتده معنى جواهر وذاتياتنده تشكيك اولميوب بلكه تشكيك اعراض وذاتياتنده
موجوددر ديمك اولمسيله اعراضدن اولان حمرت وبياضك مشكك اولمريله كلام
مذكور اوزره سؤال توجه ايتمز

قال رحمه الله (واعلم ان المعنى ايضاً اما مفرد او مركب هما معنيا اللفظ المفرد والمركب)
ومعلوم اولهكه لفظ مفرد ومركبه منقسم اوله رق بعضيسى مفرد وبعضيسى مركب
اولديغى كبى معنى دخى اشبو ايكى قسمه منقسم اوله رق بعضيسى مفرد وبعضيسى
مركبدر واشبو معناى مفرد لفظ مفردك ومعناى مركب لفظ مركبك معناسى اوله رق
حاصلى چوق كره اسماء الفاظ معانيسى اوزره وبالعكس اسماء معانى الفاظى اوزره
اطلاق اولنور وبو بياندن معلوم اولوركه معناى مفرددن مراد جزئى اولميان معناى
بسيط ومعناى مركبدن مراد كندو سيچون جزا اولان معناى مركب اولميوب بلكه
معناى مفرددن مراد لفظى مفرد اولان ومعناى مركبدن مراد لفظى مركب
اولاندر ايمدى افراد وتركيب اصالة صفت الفاظ اولوب بونلرله معنايى توصيف
تبعيتله در ٣

---

(٣) افراد وتركيب اعرف مناطقه ده اقسام سائره نك عكسنه اوله رق اصالة صفت الفاظ اولوب معنايى
بونلرن توصيف تبعيتله در نته كيم شريف محقق حاشيهٔ صغراده تصريح وحاشيهٔ شرح فناريده
مولانا احمد مدقق توضيح ايليوب افراد وتركيب عند المنطقيين لفظك صفتلرى وعند النحاة معنانك صفتلرى
اولديغى شيخ رضيدن دخى نقل اولنغله ارتق بونك خلافنى توهم لانكه مجال صحيح قالمامشدر (عبد الحميد)

قال رحمه الله (الباب الاول فى المعانى المفردة) مصنف مرحوم بو كتابى بر مقدمه
وابواب خمسه وبر خاتمه اوزره ترتيب ايدرك مقدمه ده احوال الفاظى ايراد ايلديكى
كبى باب اولده معانئ مفرده يى وباب ثانيده قول شارحى وباب ثالثده قضايا واحكامنى
وباب رابعده صور ادله وحججى وباب خامسده مواد ادله يى وخاتمه ده علومك
موضوعات وغاياتيله مسائلنه دائر بعض تفرعاتى درج وانيان ايتمشدر چونكه
بو فن جليل منطق مجهوله ايصال ايچون تصورات وتصديقاتدن باحث اولمسيله
مباحثنك بر طاقى تصورات وبر طاقى تصديقاته عائددر واشبو تصورات وتصديقاتك
مبادى ومقاصدى جهتيله درت قسمه منقسم اولوب فقط آتيده معلوم اوله جغى
وجهله تصوراتك جمله سى نه كيفيتده اولورسه اولسون برشى ايچون بوجه
ما تصوره مؤدى اوله جغى جهتله تصوراتدن بحث انجق موادندن اولوب بوده
يا برشى ايچون تصور مايه ايصال حيثيتندن اوله رق باب اول بوندن عبارت اولوب
ايساغوجى تعبير ايتدكلرى بودركه كليات خمسدر وياخود مواد تصوراتدن بحث برشى
ايچون تصور مطلوبه ايصالى حيثيتندن اوله رق باب ثانى بوندن عبارت اولوب قول
شارح تعبير اولنور وتصديقات نه كيفيتده اولورسه اولسون تصورات كبى تصديق
مايه موصل اوله ميوب بلكه تصديقات ايچون صورت فكريه نك لزومندن ناشى
مواديله برابر صورتلرندن دخى بحثه احتياج كورنمسيله اوچ قسمه تقسيم اولنمشدر
شويله كه تصديق مايه موصله اوله جق افكارده موجب نفع وفوائد اولمسندن
طولايى موادن بحثه مس احتياجه مبنى بحث قضايا واحكامى باب ثالثده ايراد
ايدلمشدر وتصديق مايه موصله اولمسى حيثيتندن صورا قيسه دن بحثه لزوم
كورنمسيله باب رابع اولان باب حجج وادله بو مباحثى شاملدر وتصديق مطلوبه موصله
اولمسى حيثيتندن صور اقيسه دن بحث اولنمسنك اهميتى جهتيله باب خامس اولان باب
صناعات خمس بو مباحثى كافلدر

ايمدى باب اولده ذكر وايراد اولنه جق معانئ مفرده ايله مراد برشيئك بوجه تصوره
موصله اولمسى حيثيتندن مفهومات تصوريه در وبو باب فصول خمسه يه تقسيم
اولنه رق اول فصل كلى وجزئى وثانى فصل ذاتى وعرضى وثالث فصل كليات
خمس ورابع فصل اقسام ذاتيات وخامس فصل اقسام عرضياتدر

قال رحمه الله (فصل فى الكلى والجزئى اذا علمت شيئا يحصل فى ذهنك منه صورة
هى من حيث قيامها بخصوصية ذهنك علم ومع قطع النظر عن هذه الحيثية معلوم
ومفهوم) بو بحث كلى وجزئينك تحقيق معانى واقسامنده باب اولدن برجزء مفصولدر
خفى اولمسونكه فن منطقده ايراد جزئى بالاصاله اولميوب بلكه مقصود بالذات
اولان بحث كلينك مدار استكشاف وتتمه سى اولمق اوزره بالتبعدر شيخ شفاده

دیمشدرکه بر جزئیاته نظرله مشغول اولمز زیرا جزئیات غیر محصوره اولمسیله حصر و
ضبطی ممکن اولمیوب احوالی دخی وتیرهٔ واحده اوزره ثابته اولمیه‌رق بلکه متغیر
و بناء علیه واقعه مطابق اوله‌جق صورتده معرفتی متعذردر وجزئیاتی معرفت بزم
ایچون بر کونه کمالات حکمیه‌یی مفید کادر حاصلی منطقده اولان مباحث مقصوده بالذات
علم کاسب و مکتسبه متعلق اولوب جزئی ایسه نه تصوره و نه تصدیقه ایصالده موجب
نفع اولمیه‌رق طریق حصولی حواس ظاهره و باطنه ایله اولمسیله تعلق غرضدن خارجدر
معلوم اولسونکه انسان ایچون بر قوهٔ مدرکه موجوددرکه ظاهرده مرآتک نظیری
اوله‌رق بو قوه‌ده صور اشیا منطبع و منتقش اولور لکن مرآتده حاصل اولان بالعکس
صور محسوسات و قوهٔ مذکوره‌ده حاصل اولان صور محسوسات و معقولاتدر
محسوس ایله مراد احد حواس خمس ظاهره ایله مدرک اولان شیدر و حواس خمس
ظاهره باصره و سامعه و شامه و ذائقه و لامسه‌دن عبارتدر و معقولات اشبو حواس
ظاهره‌نک غیریسیله ادراک اولنان معانیدر و مدرکات انسان اوچ قسم اولوب
اول کلیات ایله حکم کلیاتده اوله‌رق عوارض ماده‌دن مجرده اولان جزئیاتدر و ثانی
جزئیات مادیه اولوب احد حواس خمس ظاهره ایله محسوسه اولان صوردر و ثالث صور
محسوسهٔ مذکوره‌دن منتزعه اولان معانئ جزئیه‌در و مذهب محققینده بونلرک جمله‌سنی
مدرک نفس ناطقه اولوب قوی آلات ادراکدر و عقل عینیله نفس ناطقه و یاخود
نفس ناطقه ایله بالذات متحده و بالاعتبار متغایره اولق اوزره نفس ناطقه‌ده اولان
قوه‌در و بو قوه‌یه قوهٔ عاقله دینلور و قوه‌دن مراد مبدأ فعل و یاخود انفعالدر و بو قوهٔ
مدرکهٔ انسانیه‌یه ذهن تسمیه اولنور

ایمدی بر شیئی ادراک ایدوب معلومک اولدیغی حینده بو شیدن ذهنکده بر صورت
حاصل اولورکه اشته بو صورت حاصله خصوصیت ذهنکله قیامی یعنی ذهنده
حصولی حیثیتندن علم و ذهن ایله قیامی حیثیتندن قطع نظر اولنورسه معلوم و مفهومدر
حاصلی صورت حاصله‌یه ذهن ایله قیامی حیثیتندن علم و بو حیثیتدن قطع نظرله او شیئک
ذاتی و حقیقتی اولدیغی حیثیتندن معلوم و مفهوم اطلاق اولنور (٩) چونکه بر شیئی ادراکدن

(٩) مصنف مرحوم بو کلام ایله حاشیهٔ شرح عقائد عضدیه‌ده ایراد ایلدیکی تحقیقه اشارت ایلشدر
حاشیهٔ مذکوره‌ده بیورمشلردرکه بین العلماء مشهور اولان بودرکه معلوم مثلا وجود خارجیسی اعتباریله
زیدکی امر خارجیدن عبارت اولوب صورت عقلیه دکلدر لکن بو کلام تحقیق حقیق اولدیغی ظاهردر
زیرا بعض کره علم عنقا کبی خارجده معدوم اولانه دخی تعلق ایدر پس معلوم امر خارجیدن عبارت اولسه
معلومه تعلق ایلیان علم علم بلا معلوم اولور بو ایسه احد متضائفینک اولان عالمیتک آخر بیز یعنی معلومیتسز تحققنی
مستلزم اولدیغی جهتله باطلدر بلکه معلوم تحقیقده علم کبی صورت عقلیه‌در لکن صورت عقلیهٔ مطلقه
ذهن ایله قیامی اعتباریله مطلق علم و زیدک ذهنیله قیامی اعتباریله علم زید و عمروک ذهنیله قیامی اعتباریله
علم عمرودر و هکذا و ذهن ایله قیامندن مع قطع النظر معلومدر پس علم و معلوم بالذات متحد و اعتبارن
مذکورین ایله مختلفلردر بو قسمه مشهور اولدیغی وجهله اختلافلری وجود ذهنی و وجود خارجی اعتباریله
دکلدر و تحقیق مذکوره شیخین یعنی ابن سینا و شهاب سهروردی دخی ذاهب اولمشلردر (عبد الحمید)

عند العقل حاصله اولان صورت او شیئک شبحی و یا نفسی اولق جهتنده اختلاف
اولنه‌رق محققون نفسی اولمسنی اختیار ایله صورت حاصله صورتی اولدیغی شی
ایله بالذات متحده و بالاعتبار متغایره اولدیغنه و حاصلی صور حاصله کندیله معلومه
اموره ماهیتده مساویه اولوب و بلکه عقلاده اولمسی حیثیتندن معلوماتک ماهیاتی
اولمسنه قائل اولمشلردر فقط ذهنده اولان وجودی وجود ظلی و خارجده اولان
وجودی وجود اصلی اوله‌رق بو صورتده اشیا ایچون خارجی و ذهنی اولق اوزره
ایکی وجود اولوب موجود واحد اولور و بو بیان موجودات خارجیه‌ده جاری
اولوب خارجده وجودی اولمیان معانیده ایکی وجود دخی ذهنده معتبردر شویله‌که
معانی بصورها ذهنده حصولی حیثیتندن علوم و بذواتها ذهنده وجودلری
حیثیتندن معلوماتدر

بر ده خفی اولمسونکه مفهوم معنادن اعم اوله‌رق مفهوم ایچون الفاظ موضوعه
اولوب اولمامسی غیر معتبردر و بو جهتله معلوم مرادف اولمسیله مصنف مرحوم
معلوم اوزرینه عطف ایلمشدر و معناده وضع لفظ معتبر اولوب فقط بعضاً لفظ ایله
قصده صلاحیتی اعتباریله مفهوم کبی مجرد صورت ذهنیه‌یه دخی اطلاقی جاریدر
قال رحمه الله (فذلک المفهوم بمجرد النظر الی ذاته ان لم یجوز العقل اتحاده مع کثیرین
فی الخارج فهو جزئی حقیقی کزید المرئی والافکلی سواء امتنع فرده فی الخارج کشریک
الباری تعالی واللاشیء ویسمی کلیا فرضیا او امکن ولم یوجد کالعنقاء او وجد واحد فقط
مع امتناع غیره کواجب الوجود او مع امکانه کالشمس او وجد متعدد محصور کالکواکب
السیار او غیر محصور کالانسان) ایمدی عقلده حاصل اولان اشبو مفهوم مفرد
ایکی قسمه منقسم اوله‌رق بری جزئی و دیکری کلیدر شویله‌که اکر عقل مجرد ذاتنه نظراً
خارجده کثیرین ایله اتحاد و مطابقتنی تجویز ایتمزسه جزئی حقیقیدر و مجرد ذاتنه
نظردن مراد مفهومک ذاتندن خارجده اولان جمیع اموردن قطع نظرله یالکز ذاتنه
نظرا عدم تجویز اتحادیدر و بو قیده سبب چونکه بو تقسیمده معتبر اولان مفهوماتک
فی نفسها حالی یعنی نفس الامرده امتناع و عدم امتناع اتحادی اولمیوب بلکه معتبر
اولان مفهوماتک عقلده اولان حالیدر کثرت بعضاً وحدت و بعضاً قلته مقابل اوله‌رق
مستعمل اولوب بو مقامده هر ایکی صورته قابل توفیقدر

کثیرین ایله عدم تجویز اتحاددن مرادیبان اولنه‌جغی وجهله مفهومک کثیرین
اوزره ایجابا و مواطئة حمل و صدقک عدم جوازیدر و بعضیلرک وقوع شرکتدن
منع تصوریله مرادلری دخی عقلده کثیرین اوزره امتناع فرض صدقی اولوب
مقصود عقلک تقدیر و اعتباری اولمیه‌رق بلکه‌ینه ایجابا حملک امتناع تجویزیدر
و حاصلی تعریف کلی و جزئیده اصطلاح و عبارات اهل فنده دوران ایدن اتحاد

ومطابقت و وقوع شركت وفرض صدق تعبيراتى بتون حمل بالايجاب معناسنه برغرضى حاكيدر

مثلا مرئى ومشاهد اولان زيدك مفهومى يعنى حين رؤيتنده صورت حاصلهسى جزئى اولوب خارجده كثيرين ايله صدق واتحادنى عقل استحاله ايدر زيرا معناسى هذا الانسان يعنى كنديسنه اشارت اولنان ذاتك مفهومى اولماسيله عقل ايچون بومفهوم وبوهويتك عمرو وبكركبى كثيرينه صدق واتحادنى وبونلر اوزره حملنى تجويز ايتمك مستحيلدر

چونكه (٨) مفهوم زيدذات مع المشخصاتدركه مشخصات ومعيناتيله برابر ماهيت انسان اولوب بومشخصات ايله عمرو وبكر وسائر افراد انسانيهدن كسب امتياز وتعين ايتمسيله عقل بومفهومك كثيرين ايله اتحادنى تجويزدن اباوامتناع ايلر مشخصات خارجيهوذهنيهدن اعمدركه سواد وبياض وطول وقصر امثالى حواس ظاهره ايله مدرك اولان صور مشخصات خارجيه وعلم وحلم وغضب امثالىوهم وساطتيله ادراك اولنان معانئ جزئيه مشخصات ذهنيهدر

واكر عقل مفهومك خارجده كثيرين ايله اتحاد ومطابقتنى تجويزايدر ايسه كليدر بوده خارجده فردى ممتنع اولمقدن وياخود ممكن ايسهده موجوداولمامقدن وموجود ايسهده آخرك امتناع وياعدم امتناعيله برابر واحد وياخود واحددن اكثرده منحصر وياغيرمنحصر اولمقدن اعم اولمسيله بواعتبارات ايله كلى اقسامستهيهمنقسمدر حاصلى ذكرى مرور ايتديكى وجهله مناط كليت وجزئيت وجود عقلى اولهرق خارجده وجود افرادك امكان وامتناعى مفهومندن خارج اولمسيله مجرد نفس مفهومهنظراً عقل كلينك كثيرين ايله اتحادنى تجويز ايدهبيلهجكى مثلاو وجود خارجى نسبتنده دخى افرادك امكان وامتناعه انقسامى تحقق ايلر لكن جزئى ده نفس مفهوم جواز اتحاددن آبيدر

كليدن قسم اول خارجده فردى ممتنع اولان مفهوم كليدركه بوقسمه كلئ فرضى تسميه قلنورزيرا بوكلينك اتحادى مفروض اولان افرادندن هيچ برشيئك نهخارجده ونهذهنده وجودى موجود وممكن اولميوب يالكز فرض وتجويز عقليدن عبارتدر ايمدى كلئ فرضى اشياء خارجيه وذهنيهدن برشى اوزره فى نفس الامر صدقى جائز اولميان كليدر

مثلا شريك بارى ولاشئ اشبوكلئ فرضيدن اولوب زيرا شريك بارى مفهومنك صادق اولهجغى برشيئك خارجده وذهنده وجودى ممتنعدر لاشئ دخى بويلهاولوب

(٨) مفهوم زيد تحقيقده مشخصاتك معروضى اولان ذاتدر معروضى اولديغى حيثيتدن ومشهورده ذات مع المشخصاتدركه مشخصات ومعينات ايله برابر ماهيت انساندر تحقيقه كوره وجودخاص ومشهوره كوره مشخصات ايله عمرو وبكروسائر افراد انسانيهدن تميزايدر (عبد)

هربرشى فى الواقعشى اولديغى ملاحظه سيبله عندالعقل لاشئ مفهومنك اشيادن برشىاوزره امتناع صدقى معلومدرچونكه هربرشى صحت علم واخبار ايله متصف اولوب شيئيت ايسه بوندن عبارت اولمسيله خارجده وذهنده اولان هربرشى شى اولهرق لاشيئك نقيضى اولان شيئك بووجهله نفس الامرده هربر موجود ذهنى وخارجىيه شمولندنناشى لاشئ مفهومنك اتحاد واشتراكنه صالح برفردك وجودى مستحيلدر لكن هربرشيئك شىاولمىلاشئ مفهومندن خارج اولمسيله اشبوكوندن يعنى هربرشىشى اولهرق بووجهله لاشيئك شمول نقيضندن قطع نظر قلنديغى صورتده عقل مجرد لاشئ مفهومنه نظر اكثيرين اوزره صدقنى تجويزايدر

كليدن قسم ثانى خارجده فردى اولمق ممكن ايسهده موجود اولميانلردر مثلا مفهوم عنقا بوقسمدن اولوب خارجده امكان وجوديله برابر بومفهومك صدق واشتراكنه صالح برطير موجود دكلدر لكن عقل حال نفس الامر يسندن قطع نظرله مجرد مفهومهنظرا خارجده افراد كثيرهسى موجود اولمسنى تجويزايدر

كليدن قسم ثالث خارجده فردى موجود ايسه ده واحده منحصر وماعداسى ممتنع اولان واجب الوجود مفهوم شريفى بوقسمدن اولوب بومفهومك برهان توحيددن قطع نظرله مجرد ذاتنه نظر اولنديغى تقديرده فرض تعدد افرادى غيرممتنعدر والاذات واجبى عنوان واجب الوجود ايله تصور ايدن هربرشخصك برهان توحيددن مستغنى اولمسنى اقتضا ايدرلكن مفهوم واجب برهان توحيدى ملاحظه ايله برابر ملاحظه قلنديغى حينده تجويز تعددى مستحيل اولور زيرا وحدتنه حصول يقين ايله برابر تجويز تعدده مجال واحتمال قالمز

كليدن قسم رابع فردى واحده منحصر وغيريسى غير ممتنع اولانلردر مثلا مفهوم شمس بوقسمدن اولهرق فرد موجودى واحده منحصر وفقط ديكر افرادنك وجودى دخى غيرممتنعدر

كليدن قسم خامس خارجده افراد متعددهسى موجود ايسهده فقط محصور اولانلردر مثلاكوكب سيار مفهومى بوقسمدن اولهرق كواكب سبع سيارهده منحصردر

كليدن قسم سادس عدد موجود افرادى محصور اولميانكليدر مثلا انسان بوقسمدن اولوب افرادى غير منحصردر مصنفك اتحادمع كثيرينى خارجده اولمسيله تقييدى مثلا زيدا مثالى برجزئى بى برجماعت تصور ايتدكارى حينده بوجزئى افراد كليده داخل اولمق لازمكلمسندن احترازه مبنيدر چونكهزيدى برجماعت تصور ايتديكى صورتده هر برلرينك ذهننده اولان شى ديكرلرينك ذهننده اولان كثيرين ايله متحد اولهجغندن وجود خارجى ايله تقييد اولنمسه كليده دخولنى موجب اولوردى كلى وجزئى بى مفهومدن قسم ايدوب اقسام لفظدن قلماسى زيرا عرف منطقيينده

كليت وجزئيت بالذات معانيده معتبر اولوب بعضا الفاظه اطلاقى مجاز اولەرق
دالك اسم مدلول ايلە تسميه سى قبيلندن بالعرضدر

ومعلوم اولسونكه جزئى وكلى ذكر اولنان معناره اطلاق اولنەرق جزئى
حقيقى وكلى حقيقى دينلديكى كبى تحت اعمده بولنان هر راخصه دخى جزئى
اضافى وتحتنده برشى مندرج اولان هر راعمه كلى اضافى تسميه اولنور مثلا
حيوانه نسبتله انسان جزئى اضافى وانسانه نسبتله حيوان كلى اضافى اولەرق
جزئى حقيقينك مقابلى كلى حقيقى اولديغى مثلاو جزئى اضافينك مقابلى كلى
اضافيدر و بو بيان ايلە مصنفك حقيق ايلە سبب تقييدى معلوم اولنور

وخفى اولمسونكه كليت وجزئيتله توصيفنده مفهومك حقيقة و بالفعل عقلده
حصولى لازمكلوب و ياخود حصول حقيقى وفرضيدن اعم اولمسنده اختلاف
اولنەرق تعميمى ترجيح ايدلمشدر يعنى قول راجحده معتبر اولان بالفعل عقلده
حاصل اولسون و ياخود اولمسون صورتك عقلده حصولى شانندن اولمسيدر
بوصورتده بالفعل عقلده حاصل اولميان مفهومات دخى كليت وجزئيتله متصف
اولور

وكذلك خفى اولمسونكه وضع الفاظ عاوم اولان صور ذهنيه يه ميدر و ياخود
معلومات اولان ذوات صوره ميدر بو ايكى جهتدن هر برينه برفرقه ذاهب اولوب
فقط مقصود بالافاده معلومات اولەرق لفظك استعمالى معلوماتده اولديغنده اتفاق
ايلدكلرى مثللو موصل مجهول معلوم اولديغى جهتله كليت وجزئيتله موصوف
اولان معلوم اولوب علم اولمديغنى دخى تصريح وبيان ايتمشلردر

وينه خفى اولمسونكه اهل فنك جزئيت وكليتده مفهوماتك عقلده اولان حالنى
اعتبار ايلە مفهوم واجب وشريك بارى امثالنى اقسام كليدن عد ايدرك مفهوماتك
حال نفس الامرلرينى اعتبار ايلە بونلرك فى انفسها امتناع وكثيرين ايلە عدم
اتحادلرندناشى جزئياتده ادخال ايتملرى مقصودلرى بعض مفهومات ايلە بعضيسنه
يعنى مفهومات معلومه واسطه سيله مجهولاته توصل اولوب بو ايسه انجق مفهوماتك
ذهنده حصولى اعتباريله حاصل وميسر اولەبيلەجكى جهتله احوال ذهنيه يى اعتبار
غرضلرينك تعلق ايتديكى شيئه انسب واوفق اولمسندن نشئت ايتمشدر

وينه خفى اولمسونكه كلى وجزئينك مفردده اعتباريله مركبده عدم اعتبارى
مركبك كلى وجزئى اولمسى انجق اجزاسنك كليت وجزئيتى اعتباريله اولمسندن
نشئت ايتمشدر ومفردده اعتبارى مركبده دخى اعتبارنه غير منافيدر

قال رحمه الله (وذلك الاتحاد هو معنى حمل الكلى على جزئياته مواطاة وصدقه
عليها والصدق اما فى الواقع ان كانت الجزئيات موجودة فيه اوفى الفرض

ان لم توجد الا فى مجرد الفرض) مصنفك بو قوليله مرادى افرد كليدن عبارت
اولديغنى بيلدرمكدركه خلاصه سى افراد كلى كلى يه منسوب اولەرق كلينك
بالمواطئه محمول عليهى اولان شى اولوب حمل بالاشتقاق ايلە حمله محتاج اولان
شيلر افرادكليدن غير معدوددر ايمدى كلينك بطريق المواطئه جزئياتى اوزره حمل
وصدقنك حقيقتى اشبو تعريف كليده ذكر اولنان اتحاددن عبارتدر

وكلينك جزئياتى اوزره صدقى يا واقعده اولوب بوده جزئياتك واقعده وجودى
تقديرده اولور مثلا افراد انسان اولان زيد وعمرو و بكر وسائرلرى واقعده
موجود اولمسيله اشبو واقعده موجود اولان افراد اوزره انسانك حمل وصدقى
واقعده در شويلەكه زيد انسان دينلسه واقعده صادقدر و ياخود صدقى فرض
وتقديرده اولوب بوده جزئياتى واقعده موجوده اولميەرق انجق فرض وتقديرده
اولديغى صورتده جريان ايدر مثلا شريك بارى واقعده غير موجود ومجرد
مفروض اولمسيله بو مفهوم اوزره ممتنعك صدقى فرضده در شويلەكه واقعده شريك
بارينك وجودى ممتنع ايسه ده مفروضيتى جهتيله بطريق الفرض شريك البارى
ممتنع دينلك صادقدر

حمل مواطئه دن مراد برشينك موضوع اوزره بالحقيقه محمول اولمسيدر و بالحقيقه
حملدن مراد بلا واسطه حمليدركه اشتقاق و يا لفظ ذو واسطه سيله حمل اولنماسيدر
مثلا زيد انسان قولنده زيد اوزره مفهوم كلى انسانك حملى برشى واسطه سيله
اولميەرق مواطئه محمولدر ومثلا زيد اوزره علم و يا نطق ايلە حقيقة حمل اولنەمز
زيرا زيدنه علمك ونه نطقك جزئياتندن اولوب بلكه افراد علمدن اولان زيدك علمى
وافراد نطقدن اولان زيدك نطقيدر بو جهتله عند الايجاب يا علمدن عالم ونطقدن
ناطق صيغەلرينى اشتقاق و ياخود ذو لفظنى ضم والحاق ايدرك بونلردن برى
وساطتيله تصحيح حمل ايدوب زيد عالم وناطق و ياخود زيد ذو علم وذو نطق
دينلور زيرا مفهوم اول زيد ذات منسوب الى العلم والنطق ومفهوم ثانى زيد
صاحب العلم والنطق اولەرق بو وجهله واسطهٔ اشتقاق و يا تركيبك حصولندنصكره
بو حمل حمل مواطئه اولور الحاصل علم ونطق مثلا زيد وعمرو و بكرك علم
ونطقلرينه مواطئة حمل اولنه رق علم زيد علم ونطق زيد نطق دينلك واقع
اولمسيله لفظ علم ونطق بونلره قياساً كلى اولوب افراد انسانه قياساً كلى دكلدر
فقط بونلردن عالم وناطق صيغەلرى اشتقاق و ياخود ذو ايلە تركيب اولندقلرى حينده
افراد انسانه قياس ايلە بالمواطئه تحقق حملرندناشى كلى اولورلر ضحك ومشى
وامثالى دخى بونلره قياس اولنور

بعضيلر اشتقاق وذو ايلە اولان حملك ايكيسنه دخى حمل اشتقاق اطلاق ايدوب

دیکرلری تعبیر اشتقاق واسطهٔ اشتقاق ایله اولان حمله تخصیص ایدرك ذوایله اولان حمله حمل ترکیب تسمیه ایتمشلردر وشیخ شفاده مواطئه‌نك تعریفنده اولان محمول بالحقیقه بی اسم وحدنی موضوعنه اعطا ایده‌جك محمول معناسیله تفسیر ایدرك بلا واسطه محمول اولمقلغی اعتبار ایتامشدر مثلا انسان اوزره حیوان ایله حمل اولنسه محمول اولان حیوان انسانه اسمنی اعطا ایدوب الانسان حیوان دینلور وکذلك رسمنی دخی اعطا ایدرك الانسان جسم نام حساس متحرك بالارادة دینلور واشتقاق ایله اولان محمول موضوعه نسبت اولنان معنی دیمك اوله‌رق موضوع ایچون اسم ورسمندن برشی اعطا ایتمز مثلا انسانه نسبتله علم انسانه اسمنی اعطا ایدرك الانسان علم دینله‌مز بلکه عالم وذو علم دینلمك اقتضا ایدر وکذلك حدنی دخی اعطا ایدرك الانسان حصول الصورة فی العقل دینلمك صحیح اوله‌مز

قال رحمه الله (ثم الکلی ان ثبت لافراده فی الخارج ولو علی تقدیر وجودها فیه فهو معقول اول سواء ثبت لها فی الخارج فقط کالحار للنار والبارد للماء او فی کل من الخارج والذهن کذاتیات الاعیان المحققة مثل الانسان والحیوان والمقدرة مثل العنقاء وکلوازم الذاتیات مثل الزوج للاربعة والفرد للثلثة وان ثبت لها فی الذهن فقط فهو معقول ثان)

مصنفك بو کلامندن مقصود کلی وجزئینك تعریفلریله بعض اقسام کلی‌یی ایراد دنصکره کلینك معقول اول وثانی‌یه وبیان آیدن معلوم اوله‌جغی وجهله بو واسطه ایله کلی طبیعی ومنطقی وعقلی‌یه انقسامنه تعرضدر شویله‌که کلی اکر بذاته خارجده افرادی ایچون ثابت اولورسه ولوکه ثبوتی افرادنك خارجده فرض ثبوتنه بنا اولنسه‌ده کلیدن بو قسم معقول اولدر بوده استرافرادی ایچون یالکز خارجده ثابت اولسون نته‌کیم نار ایچون ذات حرارت وما ایچون ذات برودتك ثبوتی بو نوعدندر زیرا بعضا نار ایله برابر وصف حرارت وما ایله برودت تصور اولندرق ذهنده صورت حرارت وبرودتك وجودی درکار ایسه‌ده ثبوتدن مراد بالذات ثبوت اولمسیله اکر ذهنده ثابت اولملری لازمکلسه ذهنك حار وبارد اولمسنی اقتضا ایده‌جکندن ثبوتلری یالکز خارجده اولدیغی محققدر واسترسه افرادیچون ثبوتی هم خارج وهم ذهنده اولسون نته‌کیم انسان وحیوان کبی ذاتیات اعیان محققه بو قبیلدندر چونکه طبیعت یعنی حقیقت انسانکه حیوان ناطق مفهومندن عبارتدر افراد محققه‌سی اولان زید وعمر ایچون بذاته خارجده وبونلرك مفهوماتی ایچون کذلك ذهنده ثابتدر وطبیعت حیوانکه ابعاد ثلثه‌یی قابل ومتحرك بالاراده اولان جوهر نامی حساسدر بو دخی بذاته افراد محققه‌سی اولان مثلا زید وعمرو وهذا الفرس وذاك البغل ایچون خارجده وکذلك بونلرك مفهوماتی ایچون ذهنده ثابتدر واعیان مقدره‌نك ذاتیاتی دخی بو وجهله اولوب مثلا حقیقت مفروضهٔ عنقا افراد مقدره‌سی ایچون

فرض وجودنده خارجاً وذهناً بذاته ثابتدر وکذلك اربعه ایچون زوجیت وثلثه ایچون فردیت کبی لوازم ذاتیات دخی خارجا وذهنا ثابت اولان کلیدن اوله‌رق زیرا استراربعة ویاثلثة من الناس کبی خارجده وذهنده موجود اولسون واستر ثلثة شموس کبی یالکز ذهنده موجود اولسون اربعه ایچون زوجیت وثلثه ایچون فردیت بذاتهما ثابتدر چونکه زوجیت وفردیت حرارت وبرودت کبی محل معروضنه ساریه یعنی ذهنك زوجیت وفردیتنی مقتضیه اولمدقلری جهتله هرنقدر زوجیت وفردیتدن ذاهل اوله‌رق بونلر تصور ایدلسه دخی اربعه وثلثه ایچون بذاتهما ذهنده عروضلری محل اشکال دکلدر

واکر کلی افرادی ایچون یالکز ذهنده ثابت اولورسه بو کلی معقول ثانیدر الحاصل معقولات ثانیه برشیئه ذهنده وجودی حسبیله عارض اولان اموردن عبارتدر یعنی بو امورك عروضنده وجود ذهنینك بخصوصه مدخلی واردر شویله‌که سواد وبیاض وحرکه وسکون کبی عوارضك جسمه عروضنده وجود خارجی ایچون مدخل اوله‌رق جسمك بونرله اتصافی انجق خارجده وجودی حالنده تحقق ایده‌بیله‌جکی مثللو وجود ذهنینك دخی اشبو معقولات ثانیه‌نك عروضنده بخصوصه مدخلی اوله‌رق عروضنی مصحح اولان وجود ذهنیدر مثلا کلیت وجزئیت وذاتیت وعرضیت وکذلك جنس وفصل وحد وقضیه امثالی معقولات ثانیه‌دن اولوب بونرله برمفهومك اتصافی انجق ذهنده اعتبار حصولیله حاصل اولور وبو جهتدنناشی ذهنده الحیوان کلی وجنس دینلوب خارجده هذا کلی وهذا جنس دینله‌جك برشی بولنه‌مز اشته معقولات ثانیه بوندن عبارت اولوب وتعریفنده اتیان ایلدکلری التی لایحاذی بها امر فی الخارج یعنی معقولات ثانیه خارجده کندی‌یه برامر محاذی اولمیان معقولاتدر قوللرندن مراد دخی ذکر ایتدیکمز معنادر واشبو معقولات ثانیه‌نك معروضی یعنی ذهنده عارض اولدیغی شی معقولات اولیدر مثلا ذهنده کلینك عارض اوله‌جغی شی مفهوم حیواندر معقولات ثانیه‌نك تعقلی معقولات اولینك مرتبهٔ تعقلندن متأخر وبونلره معقول اول وثانی اطلاقی بو سببه ناظردر زیرا مثلا معنای کلیتی تعقل انجق کلیتك کندوسیچون عروضی اعتبار اوله‌جق مفهوم حیوان کبی برشیئك تعقلندنصکره اوله‌بیلور معنای جزئیت دخی بویله‌در ومشهور اولدیغی اوزره خارجده بولنان هر برشی جزئیدر بو شایع اولان کلامدن مراد عقلده حصولی تقدیرده جزئی اوله‌جق حیثیتده بولنمسی اولوب والا جزئیت دخی عوارض ذهنیه‌دن اولدیغنده کلمات قوم متفقدر

وخفی اولمسونکه معقولات اولی جزئیاتك تحت کلیده اندارجی کبی معقولات ثانیه‌نك

تحتنده مندرجدر زیرا مثلا مفهوم حیوان مفهوم جنسك تحتنده ومفهوم انسان مفهوم نوعده مندرجدر (٤)

قال رحمه الله (منه مايبحث عنه فى المنطق كمفهوم الكلى العارض للماهيات ويسمى كليا منطقيا وهو المنقسم الى الكليات الخمس المنطقية ومعروضه مثل الانسان والحيوان يسمى كليا طبيعيا منقسما الى الكليات الخمس الطبيعية والمجموع من الكلى الطبيعى والمنطق يسمى كليا عقليا منقسما الى الكليات الخمس العقلية فاذا قلنا الحيوان جنس فمفهوم الحيوان طبيعى ومفهوم الجنس منطقى ومجموع المفهومين جنس عقلى وهكذا البواقى وكمفهوم القضية والقياس وغيرهما من المفهومات المبحوث عنها فى المنطق ومنه مالايبحث عنه فى المنطق بل فى الحكمة والكلام كمفهوم الواجب والممكن والممتنع) اشبو معقول ثانیدن بعضیسی علم منطقده مبحوث عنه اوله‌رق بوده ملاحظهٔ طبايع اشيايه آلت قلنان معقولات ثانيه درکه حاصلی مجهوله ايصالده مدخل و تعلق اولوب ومعقولات اوليه منطبقه واحكامی ساريه اوله‌جق حيثيده وجه کلی اوزره مأخوذه اولنلريدر چونکه مثلا انسان كاتب وقائم وقاعد اولمسی کبی بعض احوالنده مستقل اولميوب بلکه بو احوال ايله اتصافی اشخاصی اعتباريله اولديغی وکلی ونوع وعام اولمسی کبی کنديه مختص اوله‌رق اشخاصنه ساری اولمديغی مثللو اشبو احكام معقولات ثانيه‌دن دخی بعضيسی تحتنده اولان معقولات اوليه به ساريه ومثلا عوارض ذهنيه‌دن اولمسی کبی بعض احكامی دخی ساری اولميه‌رق کنديه مختصه‌در

وعلم منطقده مبحوث عنه اولان معقول ثانی مثلا صلاحيت اشتراك ايله ماهيانه عارض اولان مفهوم کلی کبيدرکه بوده مايجوز العقل اتحاده مع كثيرين فى الخارج يعنی خارجده كثيرين ايله اتحادنی عقلك تجويز ايلديکی شی مفهومندن عبارتدر اشته ذهنده بذاتها مثبت اوله‌رق ماهيات اشبو مفهوم کلينك افراديدر وکليدن بونوعه کلی منطقی تسميه قلنه‌رق کليات خمس منطقيه به منقسم اولان بودر وحاصلی اشبو کلی منطقی معتبرات منطقييندن اواوب مسائل فنده عنوان موضوع اولان بوکليدر وکليات خمس منطقی جنس وفصل ونوع وخاصه وعرض عامدر

واشبو مفهوم کلينك معروضنه کلی طبيعی تسميه اولنور مثلا انسان وحيوان کبی

(٤) بو دخی خفی اولمسونکه معقولات ثانيه‌دن مراد درجهٔ اولاده تعقل اولنانك ماعداسی ديمك اولنغله درجهٔ ثانيه ودرجهٔ ثالثه ورابعه ودرجات سائره‌ده تعقل اولنان شيلره دخی شمولی اولمغله معقول اولك ماعداسنه معقول ثانی تسميه اولنمق اوزره اصطلاح اولمشدر هر نقدر بو اصطلاح بعضك عندنده اولوب بعض آخرك عندنده ايسه درجهٔ ثانيه دنصکره درجهٔ ثالثه‌ده معقول اولانه معقول ثالث ورابعه‌ده معقول اولانه معقول رابع وهکذا تسميه ايتمك اصطلاح اولديغی سيد شريف حاشيهٔ تجريد وحاشيهٔ مطالعده تصريح ايتمشدر مثلا قضيه معقول ثانی اولوب فن منطقده قضيه‌نك انقسام وتناقض وانعكاسندن بحث اولنه انقسام وتناقض وانعكاس معقولات ثالثه اولور ومباحث منطقيه‌ده احد متناقضين واحد اقسامه بر شيئك حکم اولنه شیء مذکور معقول رابع اولور وهکذا (عبد)

وکليدن بو قسمه طبيعی تسميه‌سی طبايعدن بر طبيعت يعنی حقايقدن بر حقيقت اولديغندن ايچوندر واشبو کلی طبيعی کليات خمسهٔ طبيعيه‌يه يعنی جنس طبيعی ونوع طبيعی وفصل طبيعی وخاصهٔ طبيعيه وعرض عام طبيعی‌يه منقسمدر

وکلی طبيعی ايله کلی منطقيدن مركب اولان مجموعه يالكز عقلده تحققندن ناشی کلی عقلی تسميه اولنه‌رق کليات خمس عقليه‌يه منقسم اولور

مثلا الحيوان جنس قولمزده اشبو اقسام ثلثهٔ کلی موجود اوله‌رق اول نفس مفهوم حيوان وثانی هيچ برماده‌يه اشارت اولنقسزين نفس مفهوم جنس وثالث بو ايکيسندن مركب اولان حيوان جنسدر ايمدی حيوان ايچون اولان جسم نام حساس متحرك بالاراده مفهومی جنس طبيعی وجنس ايچون اولان کلی مقول على كثيرين مختلفين بالحقايق فى جواب ماهو مفهومی جنس منطقی وحيوان ايله جنس مفهوميننك مجموعی جنس عقليدر والانسان نوع قولمز دخی بو وجهله اولوب انسان ايچون اولان حيوان ناطق مفهومی نوع طبيعی ونوع ايچون اولان کلی مقول على كثيرين مختلفين بالعدد دون الحقيقة مفهومی نوع منطقی ومجموع مفهومين نوع عقليدر والناطق فصل والماشی عرض عام والضاحك خاصة دخی بونلره مقيس اولوب زيد جزئی قولمز دخی بويله‌درشويله‌که مفهوم زيد جزئی طبيعی ومفهوم جزئی جزئی منطقی ومجموع مفهومين جزئی عقليدر وبو مقامده جزئی ايله مراد جزئی منطقی اولوب حالبوکه زيد وعمرو وامثالی موجودات خارجيه‌يه صادق اولمسيله بو صورتده جزئی منطقی معقول ثانی اولمامق لازمکله‌جکی محل اشتباه کورينور ايسه‌ده حقيقتی بويله دکلدر زيرا جزئی حقيقيك صادق اولديغی باعتبار الخارج نفس موجودات اولميوب بلکه ماصدق عليهی صورت عقليهٔ موجود اندر چونکه زيد وجود خارجيسی اعتباريله نه کلی ونه‌ده جزئی اولوب بلکه جزئيتی وجود ذهنيسی اعتباريله‌در شويله‌که مرور ايتديکی اوزره کلی وجزئی موجود ذهنينك قسمی اولوب بونلرك افرادی فى الحقيقه انجق مثلا زيد جزئی‌يه اشارتله هذا المانع عن الشركة امثالی موجودات ذهنيه اعتباريله‌در وبوبابده معتبر اولان افراد اشبو افراد اعتباريه اولوب مطلقا افراد دکلدر حاصلی کليت وجزئيت خواص مفهومات ذهنيه‌دن اوله‌رق حقيقة انجق معانی اوزره وبعضاً مجازا اوله‌رق مثلا لفظ انسانه کلی ديلديکی کبی الفاظ اوزره اطلاق اولنوب معانينك ماصدق عليهی اوزره اصلا اطلاق اولنمز

واشبو اقسام ثلثهٔ کلينك ايضاح تعاريفنده سيد شريف بيورمشدرکه حيوانك الجوهر القابل للابعاد النامی الحساس المتحرك بالارادة مفهومی برامردرکه بو امر عقلده برحالت اعتباريه عارض اولور واشبو حالت عارضيه مفهوم مذکورك كثيرين ايله شرکتدن مانع اولمامسيدر وکليت تسميه اولنان بوعارض اوله‌رق بونك عقلده

معروض مذكوره نسبتی خارجده ثوبه عارض اولان بیاضك ثوبه نسبتنه شبیهدر ایدی بیاضدن ثوب اوزره بالمواطاه محمول اولان ابیض اشتقاق اولندیغی حینده اوچ شی حاصل اولورکه بریسی معروض اولان ثوب ودیكری عارض اولان مفهوم ابیض واوچنجیسی معروض ایله عارضدن مركب اولان مجموعدر كذلك كلیدن بالمواطاه حیوان اوزره محمول اولان كلی اشتقاق اولندیغی صورتده بونده دخی اوچ شی حاصل اولورکه اول مفهوم حیوان اولان معروض وثانی مفهوم كلی اولان عارض وثالث معروض ایله عارضدن مركب اولان مجموعدر ونته كیم مفهوم ابیض ابیضك مفهومی اولدیغی حیثیتدن مفهوم ثوبك نه عینی ونه جزئی اولوب بلكه ثوب وغیریسی اوزره صالح اولهرق مفهوم ثوبدن خارج اولدیغی مثلاو مفهوم كلی دخی مفهوم حیوانك نه عینی ونه ده جزئی اولوب بلكه مفهوم حیواندن خارج وحیوان ایله سائر كندیه عقلده كایت عارض اوله جق مفهومات اوزره حمل اولنقلغه صالحدر ومثلا قضیه ایچون اولان قول یصح ان یقال لقائله انه صادق فیه اوكاذب مفهومیله دها سائر قیاس وامثال معلومه سی كلی منطقی اولهرق فن منطقده كندوسندن بحث اولنان معقولات ثانیه دندر زیرا بومفهومات انجق ذهنده موجود اولهرق خارجده حمله صالح افرادی غیر موجود در

ومعقولات ثانیه دن بعضیسی دخی غرض فنك عدم تعلقندن ناشی منطقده مبحوث عنه اولمیوب بلكه بونلردن علم حكمت وعلم كلامده بحث اولنور مثلا مفهوم واجب وممكن وممتنع معقولات ثانیه دن اولوب فقط بونلردن بحث مجهولاته مدار ایصال اولهمیه جغی جهتله منطقده مبحوث عنه اولمیوب بلكه علم حكمت وكلامده بحث اولنه رق هر برعقلده تصور اولنان شیئ ذاتی وجود ویاعدمنی مقتضی اولوب ویااولمامسی جهتیله اشبو واجب وممكن وممتنعه تقسیم ایدرك واجبك قدیم وممكنك غیره محتاج اولمسی وممتنع بالذاتك ممكن بالغیر اولمامسی كبی احوالدن بحث ایتمشلردركه بومسائلك موضوعاتی بتون معقولات ثانیه دندر

وبونلرك معقولات ثانیه دن اولدقلرینی ایضاحده دیمشلردركه بونلردن ممتنع ایله سائر موضوعلر ایچون وجود اولمیان معدوم وامثالنك معقولات ثانیه دن اولدقلری ظاهردر زیرا عند القوم تقرر ایتمش اولدیغی وجهله خارج ویاخود ذهن ظرفلرندن برنده برشیئك برشیئه ثبوتی مثبت لهك اوظرفده وجودنك فرعی اولوب اشبو موضوع ممتنع ایله امثالنك ایسه ظرف خارجده وجودی اولمامسیله بونلرك موضوعلر ایچون ثبوتی ذهنده اولمقلغه منحصر اولهرق بوجهتله معقول ثانیدن اولدقلری تحقق ایدر واما واجب وممكن مفهوملرینك معقولات ثانیه دن اولملری وجوب وامكانك وجود خارجی اوزره سبقتلرندن ناشیدر شوجهتله كه امكان وجود اوزره سابقدر دیرز

چونكه برشیئك فی نفسه وجودی ممكن اولورده بعده غیر یسندن موجود اولور انكچون الشیئ یمكن وجوده فی نفسه فیوجد دینلمك صحیح اولور ووجود دخی بویله اولوب وجوب وجود اوزره سبق ذاتی ایله سابقدر دیرز زیرا ماهیت واجبك وجودنی ایجابی عقلا وجودنی استیجاب واستدعا ایلر انكچون اقتضی ذاته وجوده فوجد دینلمك صحیح اولور صفت ثبوتیه نك ایسه وجود موصوفی اوزره سبقی مستحیلدر زیرا صفت موجوده نك موصوفیله قیامی وجود موصوفك فرعیدر ووجوب ایله امكانك خارجده برشی ایچون ثابت اولمیوب امرعدمی اولملری اوزره استدلالده بووجهله وجود موصوفدن امتناع تأخرلری كافی اولهرق معقولات ثانیه دن اولدقلری تحقق ایدر وبودلیل وجود موصوفندن تأخرلری ممتنع اولان حدوث وامثالی هر صفتده دخی مطرد اولهرق بووجهله صفت ثبوتیه نك وجوب تأخرندن ایچون وجودی دخی معقولات ثانیه دن عد ایلمشلردر

زیرا برشی نفسندن متأخر اوله میه جغی جهتله شیئ موجود ایچون وجود وجود خارجیسیله برلكده ثابت اولوب متأخر دكلدر لكن مصنفك حاشیه سنده بیانی اوزره بوكلام محل نظردر زیرا اشبو وجود خارجیدن تأخری واجب اولان انجق مفهومك خارجده ثبوتی اولوب بوقسه نفس مفهوم ثابتك تأخری دكلدر بوصورتده ذات وجوب وامكان وكذلك ذات وجود موصوفلری اولان شی اوزره سابق اولهرق فقط اوشی ایچون خارجده ثبوتلری متأخر اولمسی جائزدر كورمزمیسنكه ذاتیات ولوازمی وجود خارجی اوزره سابقه اولهرق وجود خارجیلرندن مقدم ذهنده افرادلری ایچون ثابته ومع هذا وجود خارجی وذهنیدن هرایكیسنده موجوده درلر

بوجهتله مقام استدلالده صواب اولان دینلمكدركه وجوب وامتناع وامكاندن هر بریسی ذاتك وجود ویاامتناعی اقتضا ویاعدم اقتضاسندن عبارت اولمسیله اوچی دخی ماهیتله وجود وعدم بیننده نسبت اولوب نسب ایسه ذهنك انجق ذهنده بولدیغی شیدن نزع ایلدیكی امور انتزاعیه اولهرق خارجده موجود دكلدر بوجهتله معقولات ثانیه دن اولدقلری تحقق ایدر

قال رحمه الله (ولاشیئ من هذه الكلیات بموجود فی الخارج لاستحالة الوجود بدون التشخص بداهة وان ذهب البعض الی وجود الكل فیه والكثیر الی وجود الطبیعی بناء علی انه جزء الموجود فی الخارج وهو الفرد المركب منه ومن المشخصات كزید المركب من الانسان والمشخصات لكنه جزء عقلی لاخارجی فی التحقیق فالحق ان وجوده عبارة عن وجود افراده لان نفسه مع كونه معروضاً لقابلیتا لنكثر موجود فیه ولذاجعلوا الكلیة واقسامها من العوارض المختصة بالوجود الذهنی واما الكلی

المنطق والعقلی فكلا لاوجود لانفسهما فی الخارج لاوجود لافرادهما فیه لكونها امورا اعتبارية كسائر المعقولات الثانية)

اشبو كليات اطلاق اولنان شيلردن هيچ بريسی خارجده موجود اولميوب زيرا بدون التشخص استحاله‌ٔ وجود بديهيدر وهرنقدر اقسام كلياتك جمله‌سی خارجده موجود اولديغنه اهل صناعتدن بعضيلری ويالكز كلی طبيعينك وجودينه قومدن اكثری ذاهب اولمشلر ايسه ده تحقيق اولان بونلردن هيچ بريسی خارجده موجود اولميوب امور ذهنيه‌دندر وطبيعينك وجوديله قولك مبناسی خارجده اولان موجوده جزء اولمسيدر واشبو موجود فی الخارج ايله مراد افراد كلی اوله‌رق كلی ايله مشخصاتدن مركب زيد امثاليدركه انسان ايله مشخصاتدن مركبدر لكن تحقيق وقبوله حقيق اولان كلينك موجود خارجيدن يعنی انسانك زيددن جزء اولمسی عقلك خارجدن مأخوذه اولان صورت جزئيه‌دن نزعيله حاصل اوله‌رق جزء عقلی اولوب خارجی دكلدركه حتی وجود طبيعی‌يه مدار استدلال اوله‌بيلسون ايمدی بدون التشخص استحاله‌ٔ وجود بديهی اولمسيله حق اولان كلی طبيعينك خارجده وجودی افرادينك وجودندن عبارت اولوب يوقسه نفس طبيعی قابليت تكثره معروض اولمسيله برابر خارجده موجود دي‌مك دكلدر وبوسببدن ايچون كليتی واقسامی وجود ذهنی‌يه مختصه اولان عوارضدن قلمشلردر

واما كلی منطق وعقلينك نفسلری ايچون خارجده وجود اولمديغی مثلاو افرادلری ايچون دخی خارجده وجود اولميوب سائر معقولات ثانيه كبی امور اعتباريه‌دندر

الحاصل كلی‌ٔ منطقی بيان سابقدن معلوم اولديغی وجهله طبايعدن برطبيعته عروضی اعتبار اولنقسزين نفس تصوری وقوع شركتدن مانع اولميان شی مفهومی اوله‌رق معتبرات عقلدن اولمسيله مذهب مختارده خارجده وجودی اولميوب بلكه خارجده برشی كنندی‌يه مطابق اولميان معقولات ثانيه دندر لكن بعضيلر كلی منطقينك خارجده وجود وعدم وجودی وجود اضافه‌يه متفرع اولوب وجود اضافه‌يه قائل اولنورسه كلی‌ٔ مذكورك دخی وجودينه قائل اولمق اقتضا ايدر والا يوق دخی موجود اولمز ديو بيان ايتمشلر ايسه ده بوملازمه‌نك منعيله برابر وجود اضافه‌يه قائل اولنلر جميع اضافاتك وجودينه قائل اولمدقلری اثبات ايدلمشدر واضافاتدن خارجده موجود اولنلر توقيت ومقابله امثالی اولوب وموجود اولميانلر حين ملاحظه‌ٔ امرينده مخترعات عقليه‌دن اوله‌رق اجزاء زمان كبی اجتماعلری جائز اولميان امرين بينده‌كی تقدم وتأخر امثاليدر كلی عقلينك وجودنده دخی اختلاف اولنه‌رق مختار اولان خارجده عدم وجودی اولوب فقط علم منطقده بوندن بحثه لزوم وتعلق اولمامسيله بونك ايضاحاتنه دائر سوق مقاله تعرض ايتمامشلردر

وكلی طبيعينك وجودندن بحث ايتمك دخی هرنقدر خارج صناعت ايسه‌ده چونكه منطقيون طبايع اشيايی تصور وعوارض عقليه‌سنی اخذ ايدرك طبايع مذكوره‌يه ساری ومنطبق اوله‌جق وجهله احوال طبايعدن بحث ايدوب بونك حقيله اتضاحی ايسه طبايع اشيانك خارجده وجودنی معرفته متوقف وبرده ايراد ايلدكلری امثله‌ٔ عوارض طبايع اشيادن عبارت اولوب مثلا الجنس مقول علی كثيرين مختلفين بالطبايع فی جواب ماهو كالحيوان المقول علی الانسان والفرس قوللريله جنسی تعريف وتمثيللرينك اتضاحی خارجده بعضيسی بعضيسی اوزرينه صادق اوله‌جق حقايق مختلفه اولديغنك معرفتيله حاصل اوله‌جغنه بناء متأخرون كلی طبيعيده اولان اصطلاح اهل منطقه توفيقاً كلی طبيعينك وجودندن بحثی اختيار ايتمشلردر شووجهله‌كه بعضيلر فی الجمله يعنی بعضا موجود اولديغنه وبعضيلر خارجده اصلا وجودی اولمديغنه ذاهب اوله‌رق مختار مصنف مذهب محققين اولان قول ثانيدر ومذهب اول اولديغی وجهله وجودينه قائل اولنلر بونی اثباتده مثلا حيوان كندی‌يه اشارت اولنان حيوان موجوددن جزء اولوب موجوده جزء اولان شی ايسه موجوددر ديديلر وبووجهله طبيعينك وجودنی ترجيح ايدنلر اوچ فرقه اولوب برفرقه‌سی خارجده وجود وموجود ايكی اولديغنه يعنی كلی وجود مستقل ايله موجود شخصی دخی بشقه‌جه وجود ايله موجود اولمسنه ذاهب اولمشلردر حاصلی عندلرنده ماهيتكه مثلا انسان ايله اجزاسی اولان حيوان وجسم وناطق وحساس خارجده وجودات متغايره ايله موجودلردر بومذهبه كوره كلی‌ٔ طبيعی فردنك وجودينه مغاير وجودی اولمسندن طولايی افرادی اوزره حملی يعنی مثلا زيد انسان دينلمسی صحيح اولمامق لازمكله‌جكندن غير معتبردر وفرقه‌ٔ ثانيه خارجده وجود واحد وموجود اثنين اولمسنه يعنی كلی ايله فردی موجود متعدد ايسه‌لرده وجودده متحد اولدقلرينه قائل اولمشلردر لكن اكر مراد موجودين اشبو وجود واحد ايله ايری ايری موجوددر ديمك ايسه معنای واحدك محال مختلفه ايله قيامی لازمكلور واكر وجود واحد ايله ايكيسنك مجموعی موجوددر ديمك ايسه كلك بدون جزئه وجودنی اقتضا ايدر بناء عليه بومذهب دخی مردوددر وفرقه‌ٔ ثالثه هرنقدر عقلده اثنين ايسه‌لرده خارجده وجود وموجود واحد يعنی كلی ايله افرادنك خارجده كنديلری ووجودلری متحد اولمسنی اختيار ايدوب وبووجهله عقلده تغاير وخارجده اتحاددن برمحذور لازمكلميه‌جكی جهتله وجود كلی‌يه قائل اولان فرق ثلثه ايچنده مختار محققين اشبو مذهب ثالثدر

وبومقامده دينله‌بيلوركه طبيعيدن مثلا حيوانك موجود اولديغی ضروری

اولمسیله نوجهله محل اختلاف اوله بیلور لکن حقیقت حال بویله اولیوب
بالضرور موجود اولان حیوانك ماصدق علیهیدر یعنی ماهیت حیوانکه کندی به
کلیتك علی اختلاف المذهبین عروض و یاخود صلاحیت عروضی اعتبار اولندیغی
صورتده کلی طبیعیدر بونك خارجده صادق اولدیغی زید وعمرو کبی افرادنك
وجودی ضروری اولوب لکن طبیعت حیوانیه‌نك ضرورت وجودی ممنوعدر
واکر خاطره کلورسه‌که مادامکه کلیتك خارجده وجودی یوقدر نه جهتله
تحقق ایتمشدر بوندن جوابده دینلمشدرکه عقل اشخاصدن صورکلیهٔ
مختلفه انتزاع ایدر عقلك بووجهله انتزاعیده بعضاذوات اشخاصدن وبعضا استعدادات
مختلفه واعتبارات متفاوته حسبیله اعراض مکتنفه‌دن اوله‌رق صورمذکورەنك
وجودی انجق عقلده اولور مثلا زیدی یالکزجه رؤیتمزده زیدك ذهنمزده صورت
شخصیه‌سی حاصل اوله‌رق بوصورت هویت شخصیهٔ زیده منطبق اولوب هویت
اخرایه تجاوزایتمزوزید ایله برابربنی نوعندن عمرووبکری رؤیتمزده عندالعقل
صورت نوعیهٔ انسانیه حاصل اوله‌رق افرادینی نوعه منطبق اولور وبونلرله
برابرفرس وبغلی رؤیتمزده صورت جنسیهٔ حیوانیه حاصله اوله‌رق زیدك وسائرابناء
جنسنك هویتنه منطبق اولور مافوقی دخی بویله اولوب اشته کلی وجزئیی
اشخاصدن انتزاع عقل بوندن عبارتدر قال رحمه الله (والجزئي امامادي ان كان
جسما كزيد اوجسمانيا كعوارضه المحسوسة واما مجرد كالواجب تعالى عندالكل
وكالعقول العشرة والنفوس الانسانية والفلكية عندالحكماء ولا يرتسم صورة
جزئية من الشيء في الذهن مالم يدرك باحدى الحواس الظاهرة اوبالوجدان كالعطش
المحسوس وجدانا) واماجزئی مادی ومجرد قسمینه منقسم اوله‌رق اکرجسم ویاخود
جسمانی اولورسه مادیدر مثلا زید اجسام متشکله‌دن اولمسیله جزئی مادیدر
شویله‌که حین رؤیت زیده ذهنده حاصل اولان شی طول وعرض وعمقیله وامثال
واشباهندن مابه الامتیازی اولان عوارض مشخصه سیله برابرصورت خارجیه‌سی
اولوب بوامر حاصل مادهٔ جسمدن زیدك شکل معینی اوله‌رق ذهنده شبحی وخارجده
ذاتیدر وعوارض محسوسه‌سی جسمانی اولمسیله بنه جزئی مادیدر بوده سوادوبیاض
کبی تحیزیله متحیزه وحسنی وقبحی امثالی موهومه اولقدن اعمدرزیرا بوعوارض
جسمده اولان شیئه تعلق ایدن معانیٔ جزئیه‌دن اولمسیله جسمانیدر
وجسم وجسمانی اولمیانلر مجرددر مثلا واجب تعالی حضرتلرینك ذات مخصوصه‌سی
مجرد اولدیغنده متکلمین وحکما متفقلردر زیرا اکرچه واجب تعالی وتقدس
حضرتلرینك کنهی تصوردن مقدس ایسه‌ده کنهی معلوم اولمامسیله برابرهویت
خارجیه سنك جزئیت عارض اوله‌جق وجهله جوازتصورینه قائل اولمشلردر

ومطلقا تصورینك عدم جوازی تقدیرده دیرزکه جزئیت وکلیت تصور حقنك فرعی
اولیوب بلکه تصور مفروضك فرعی اولدیغی جهتله جناب باریتك هویتی هرنقدرابدا
ویاخود ضرورة تصور اولنمزسه‌ده بالفرض متصور اولسه وقوع شرکتدن
مانعه اوله‌جغنده شك واشتباه یوقدر
وقول حکما اوزره عالم افلاك وعناصرك مبادیٔ وجودی عداولنان عقول عشره
وحرکات نظریه وعلیهٔ بشریه‌نك فاعلی اولان نفوس انسانیه ایله دوران ارادیهٔ افلاکك
فاعلی اولان نفوس فلکیه دخی جزئیات مجرده دندر زیرا عندلرنده کرك عقول
وکرك نفوس اجسامدن مفارقه اوله‌رق نه تشکل وابعاد ثلثه‌یی قابله اولان اجسامدن
ونه‌ده محل ایچون اعراض وهیولی ایچون صورت کبی اجسامده حلول ایدن شیلردندر
وفقط ابدانه تعلق بلادده اولان تصرفات ملوك امثالی تدبیرامر ابدان ایله بوساطة
الآلات اجرای حرکات مختلفه‌دن عبارتدر دیدیلر
وبونك خلاصهٔ بیانی شووجهله درکه حکما اول مخلوق الهی عقل اولدیغنی بیان ایله
بونی اثباتده جناب باری واحد حقیقی اولمسیله الواحد لا یصدر عنه الا الواحد
قاعده‌لری مقتضاسنجه حضرت واحددن ابتداء انجق واحد صدور ایدر دیدیلر وابتداء
صادر اولان شیئك امتناع جسمیتنه قائل اوله‌رق جسمیت ترکیبی مقتضی اولمسیله
استدلال ایتدیلر وکذلك صادر اولان جسمك احد جزئینی اولمسنی دخی تجویز ایتمیوب
بونی اثباتده اکراحد جزئینی اولمق لازمکلسه جزء آخرسز وجودده مستقل
اولەمیه‌رق تأثیرده دخی عدم استقلالی لازمکلوب حالبوکه صادر اولك وجود
وتأثیردن ایکیسنده دخی مستقل اولمسی ضروریدر دیدیلر وصادر اولك عرض دخی
اولمدیغنی بیان ایله زیرا عرض محلی اولان جوهرسز وجودایله مستقل اوله‌میه‌جغندن
جوهردن مقدم موجود اولمسی غیرمتصوردر وکذلك صادر اول نفس دخی دکلدر
زیرا نفس اجرای حرکات مختلفه‌ده آلت اتخاذنه محتاج اولدیغی جسمسز مستقل
بالتأثیر اولمامسیله مابعدنه سببیتی ممتنعدر مابعدنه سببیت ایسه صادر اولده واجبدر
وبووجوه نامعقوله ایله صادر اولك عقل اول اولدیغی تعین ایتمشدر دیو ذاهب
اولدیلر حاصلی عندلرنده صادر اول مستقل بالوجود والتأثیر اولمسی واجب
اولوب بوایسه عقلك غیریسنده غیرموجود اولدیغندن اول مخلوق عقل اول اولدیغنی
اختیار ایتمشلردر ایمدی ترتیب موجود اته رأی حکما شووجهله درکه صادر اول
عقل اولدیغی ثابت اولدیسه ایمدی اشبو عقل ایچون اوچ اعتبار اولوب اولی فی
نفسه وجودی وثانی غیرایله وجوبی وثالث لذاته امکانی اوله‌رق بو اعتباراتدن هربریله
اندن برامر صدور ایتمشدرکه فی نفسه وجودی اعتباریله عقل ثانی وغیرایله وجوبی
اعتباریله نفس اولی وامکانی اعتباریله فلك اول اولان جسم صادر اولمشدر وکذلك عقل

ثانیدن عقل ثالث ونفس ثانیه وفلك ثانی صادر اوله‌رق بووجهله عقل عاشره‌دکین
منتهیدر واشبو عقل عاشر افلاکدن مرتبهٔ تاسعده اولوب بوفلك قمردر وعقل
مذکور عقل فعال ایله مسمی اولوب هیولیٔ عالم سفلیده مؤثر اولان واوضاع
وحرکات فلکیه واتصالات کوکبیه دن انبعاث ایلیان استعداداندن کندولریچون
حاصل اولان شی سببیله عناصر بسیطه ومرکبات عنصریه اوزره صور ونفوس
واعراضی افاضه ایدن اشبو عقل عاشردر دیدیلر ٥ وعقول بسیطه اولدقلری
سببیله قابل فساد اولمیه‌رق ابدیتنه قائل اولدیلر وحرکات افلاك ارادیه اولمسیله
افلاك ایچون نفوس مجرده نك وجودنه استدلال ایلدیلر شوو جهله که حرکهٔ
ذاتیه‌یی اوچ قسمه حصر ایدرك برنجیسی حرکت طبیعیه اولوب طبیعتك
مقتضاسیدرکه حجرك جهت اسفله حرکه‌سی کبی مبدأی یعنی قوهٔ محرکه‌سی امر خارج
اولمیه‌رق متحركك کندیده وشیٔ متحركك شعور واراده سنه مقارنتدن آزاده‌در
وایکنجیسی قسری اولوب خلاف طبع اوزره اولان حرکه‌درکه جهت فوقه مرمی
اولان حجرك حرکه‌سی کبی مبدأی خارجدن مستفاد اولان میل سببیله واقعدر
واوچنجیسی حرکهٔ ارادیه درکه حیواندن کندی اراده سیله صادره اولان حرکه
کبی مبدأ ومحرکی متحرکدن خارج برامر اولمیه‌رق شعور واراده یه مقارندر وحرکات
افلاك طبیعی وقسری اولمدیغنی اثبات ایله ارادی اولدیغنی تعین ایدوب وافلاکك
حرکاتنه متعلقه اولان اراده‌سی ایسه تخیل محضدن ناشی اولمیوب والا ازلا وابدا بلا
تغیر واختلاف نظام واحد اوزره دوام حرکات فلکیه‌نك امتناعنی اقتضا ایده‌جکی
جهتله وتیرهٔ واحده اوزره حرکت سرمدیه‌نك ترتب ایلدیکی ارادهٔ افلاك کندوسنده
امور غیر متناهیه مندرج اولان تعقل کلیدن ناشئه اولدیغی تحقق ایلر محل تعقل کلی
ایسه مجرددر زیرا بسیط دخی متعقلی اولوب تعقل بسیط ایسه بساطت محلی مقتضیدر
والا انقسام محل انقسام حالی موجب اوله‌رق بسیطك انقسامی لازم کلور بو ایسه
ممتنعدر وعینیله بوسببدن ناشی نفوس انسانیه دخی مجرده اولوب نه ماده‌ده حلول
ایدن قوهٔ جسمانیه ونه جسم اوله‌رق بلکه لامکانیه اولوب اشارت حسیه‌یی غیر
قابلدر دیدیلر وبومذهب متقدمین ومتأخریندن مشاهیر فلاسفه مذهبی اولوب اهل

---

٥ انجق بیلنی واجب اولان تحقیقات نفیسه‌دن درکه حکمانك ظاهر مذهبی بروجه محرر اولوب اکثر
متأخرین بووجهله نقل وبیان ایتمشلر ایسه‌ده دوانی رسالهٔ خلق اعمالده بیورمشلردرکه حکما دخی جمیع
ممکناتك فاعل ومؤثری الله تعالی اولوب ماعداسی اعنی وسائط مذکوره شرائط وآلات منزله سنده
اولدیغنی قائللردر وبو مذکور هرنه قدر اقاویل حکمایی انتحال ایدن متأخرین بیننده مشهور اولانه مخالف
ایسه‌ده لکن انلردن محققون حتی شیخ رئیسلری ابن سینا شفاسنده بویله تصریح ایتمشلردر وابن سینانك
تلمیذ فاضلی عمر بن خیام ایچون بحث مذکورك تحقیقنده بر رسالهٔ مستقله واردرکه مقدمات دقیقه ایله بوقولی
اثبات واشباع وایضاح ایلمشدر (عبد المجید)

اسلامدن امام غزالی وراغب ایله صوفیهٔ مکاشفیندن جم کثیر دخی بوقولی اختیار
ایتمشلردر وعند المتکلمین بونلر اجسام لطیفه اولوب مجردات دکلدر تفصیلاتی علم
کلامده مسرود اولوب فقط ایضاح مقام ایچون بومقدارك ایرادیله اکتفا ایدلمشدر
وخفی اولمسونکه برجوهر برجوهره حلول ایدر ایسه محله هیولی وحاله صورت
ومجموعنه جسم طبیعی اطلاق ایدرلر وبویله اولمازسه جوهر مفارق دیرلر واکر تدبیر
وتصرفله تعلق ایدرسه نفس وتعقل ایله تعلق ایدرسه عقل تعبیر ایدرلر ایمدی
مجرداته اطلاع عقله مخصوص اولوب یاوجدان ایله وجه جزئی اوزره بنفسها مطلع
اولمسیله اولور ویاخود مشاهدهٔ آثاریله وجه کلی اوزره ادراك ایدر

وبرشیدن صورت جزئیه نك ذهنده ارتسامی یاحواس خمس ظاهره‌دن بریله ادراك
اولنمسیله حاصل اولوب بوده سمع وبصر وشم وذوق ولمسدن عبارتدر ایمدی
بصر ایله مبصراتدن وسمع ایله مسموعاتدن وشم ایله مشموماتدن وطعم ایله مطعوماتدن
ولمس ایله ملموساتدن برشی ادراك اولندقده حواس بوندن متأثر وعقلده صورت
جزئیه سی حاصل اولوب معقولات کبی عقلده مخزونه اولور بومذهبه کوره کرك
کلی وکرك جزئی کافهٔ معلومات نفس ناطقه‌ده مرتسمه اولمش اولور

وبوصورتی محال عد ایدنلر حواس خمس باطنه قوای جسمانیه سنی اثبات ایدرك
دماغده بطون ثلثه بیانیله حواس مذکوره‌یی اشبو بطون ثلثهٔ مجوفه‌ده اعتبار
ایتمشلردرکه حواس مذکوره حس مشترك وخیال وواهمه وحافظه ومتخیله
اسامیسیله معبره‌در بونلردن حس مشترك حواس ظاهره‌دن آناً فآناً ادراکاتك
منصب اولدیغی محل اوله‌رق جهت بطن مجوف اولك مقدمنده واقعدر وخیال
اشبو حس مشترکك خازنی اوله‌رق مدرکات حس مشترك خیالده مخزونه ومحلی
بطن اولك مؤخرنده‌در وواهمه محسوساتدن معانیٔ جزئیه‌نك آخذی اولوب اشبو
معانیٔ جزئیه زیدك علم وحسنی وعمروك جهل وقبحی وشاتك ذئبدن ادراکیله
سبب هرب وتحاشیسی اولان عداوت جزئیه وحیوان یاوریلرینك اناسندن
ادراکیله موجب میلی اولان محبت جزئیه امثالی اولوب اشبو واهمه‌نك محلی
جهت قفاده اولان جوفك مقدمیدر وحافظه واهمه‌نك خازنی ومحلی جوف مذکورك
مؤخری اوله‌رق واهمه‌یه نسبتله حافظه حس مشترکه نسبتله خیال مثابه سنده‌در
واکر اشبو ایکی خازن موجود اولمسه مثلا زید اوزره کچنده مشهودمز اولان
کمسنه‌در دیو حکم ایده‌میز ومتخیله‌نك محلی بطن اوسط اولوب حال نوم ویقظه‌ده
دائما خیال وحافظه‌ده مخزونه اولان مدرکات ومعانینك تفصیل وترکیبیله متصرفه
اوله‌رق اشبو متخیله‌یی وهم مطلقا محسوساتده وعقل معقولاتده استعمال ایدرك
بو حالده مفکره اسمیله موسوم اولوب حکمی صادق اولور واکر وهم معقولاتده

تصرفه قيام و تسلط ايلرسه عقلك مطلع اولديغى شيئك خلافنده حكم ايدرك كاذب اولور الحاصل بعض حكما كليات وجزئيات مجرده‌يى مدرك اولان نفس ناطقه وجزئيات ماديه‌نك مدركى قواى جسمانيه در ديديلر وذكر ايتديكمز مذهب ثانى بو اجمالك تفصيليدر ومحققون كليات ومطلقا جزئياتك مدركى نفس ناطقه اولوب ادراكك قوايه نسبتى قطعك سكينه نسبتى نظيريدر ديدكدنصكره اشبو صورك محل ارتسامنده اختلاف ايدرك بعضيلرى جمله سنك نفس ناطقه‌ده و بعضيلرى كليات وجزئيات مجرده‌نك نفسده وصور جزئيات جسمانيه‌نك آلات يعنى قواى جسمانيه‌ده ارتسامنه قائل اولديلر

وياخود صورت جزئيه‌نك ذهنده حصول ارتسامى وجدان ايله اولور مثلا عطش وجدان ايله محسوس اولوب نفسمزده بو حالى بوله‌رق مطلع اولورز وحواس ظاهره ايله حس ايتيز ومثلا عقلده وجدان ايله محسوسه اولان كليات وجزئيات جزئيه دخى بو قبيلدندر بوده اكر هر شخصك نفسنده بوله جغى شى اولورسه وجدان عام والا خاصدر

قال رحمه الله (ثم الكليان ان كان بينهما تصادق فى الواقع بالفعل كليا من الجانبين فمتساويان كالانسان والناطق وكذا نقيضاهما كاللا انسان واللا ناطق)

مصنف رحمه الله كلينك تعريف وتوضيحنى اكمال ايله بيان احكامنه شروع ايتمشدر خفى اولمسونكه كليات بيننده اولان نسبتلر تساوى وعموم وخصوص مطلق وعموم وخصوص من وجه وتباين نسب اربعه سنده منحصره درشو يله كه بركلى كلئ آخره نسبت اولنديغى صورتده اكر اشبو كلين بيننده ايكى جانبدن تصادق كلى ايله واقعده بالفعل تصادق بولنور يعنى احدهمانك حملى صادق اولديغى هر برشى اوزره آخرك دخى صدق حملى واقعه موافق اولورسه اشبو كلين متساوى اولوب بونلرك نقيضلرى دخى متساويدر و بو بابده معتبر اولان كليندن هر برينك جميع افرادى آخر اوزره صادق اوله رق زمان واحده‌ده تصادقلرى لازمكلميوب فى الجمله وفى وقت ما صدقلرى كافيدر مثلا انسان وناطق لفظلرندن هر برينك صادق اولديغى هر برشى اوزره اخرى دخى صادق اوله‌رق بينلرنده تساوى اولديغى مثلو نقيضلرى اولان لاانسان ولاناطق دخى بويله اوله‌رق احدهمانك صادق اولديغى هر برشى اوزره آخرى دخى صادق اوله جغندن متساويدر مصنف مرحوم اشبو انسانك ناطقه مساوى اولمسى حقنده حاشيه سنده ديمشدركه بو قول حكمانك ملك وجن جوهر مجرد اولوب انلردن صدور نطق وضحك ممكن اولمديغنه مبنيدر واما مذهب متكلمينده بونلر اجسام لطيفه اولمسيله بو مذهبه كوره ناطق وضاحك انساندن اعمدر وبعض ارباب تحقيق ديمشلردركه حيوانيت انسان

ايله فرس بيننده مشترك اولديغى كبى نطق دخى انسان ايله ملك بيننده مشترك اولمسيله اكرحال انسان مثلا فرس ايله اعتبار اولنورسه حيوان جنس وناطق فصل اولور واكر ملك ايله اعتبار اولنورسه ناطق جنس وحيوان فصل اولور بو صورتده جزء واحد فى الماهية برحالده فائدهٔ جنسى وحال اخرادده فائدهٔ فصلى افاده ايدر

:

مصنفك تصادق كلينى واقعده اولمسيله تقييدى كلى ايچون اشبو نسبجه اولان تقسيمك مدارى بحسب تجويز العقل اولميوب بلكه واقعده صدق وعدم صدق اولديغنه تنبيه ايچوندر بوده استرخارجده اولسون نه كيم انسان ايله حيوان بيننده بووجهله در واستر ذهنده اولسون نه كيم ممتنع ايله معدوم بيننده بووجهله درو صدق وعدم صدق بحسب تجويز العقل اولمامسى شوجهتندركه اكر بحسب تجويز العقل اولمق لازمكلسه يامطلقا تجويز عقل قصد اولنه‌رق بو صورتده عقل هر برشى اوزره كلينك صدقنى تجويز ايده جكى جهتله هر بر كلين بيننده اولان نسبك مساواتده انحصارنى موجب اولور وياخود بربرينه نسبت اولنان مفهومينك ذاتلرى اوزره قصر نظر ايتمك شرطيله تجويز عقل مراد اولنوب بو صورتده توفيقا تقسيم نسب ايسه بشقه‌جه ايراد اولنه جغى وجهله صدد بيانده اولديغمز تقسيمك غيريدر

ومصنفك تصادقى بالقوه اولميوب بلكه بالفعل اولمسيله ومقابلنده اولان تفارقى دخى دوام ايله تقييددن مرادى اهل فنك قائل اولدقلرى شوشيئه اشارتدركه مساواتك مرجعى جانبيندن مطلقهٔ عامه اوله‌رق موجبتين كليتينك صدقنه‌در مطلقهٔ عامه برقضيه دركه انده محمولك موضوعه بالفعل ثبوت وياسلبيله حكم اولنور مثلا انسان ايله ناطق بيننده تساوى واردر ديرز شوجهتله كه هر بر افراد انسان اوزره ناطق وهر بر ناطق اوزره انسان بالفعل صادق اوله‌رق اطلاق عام وجهله كل انسان ناطق وكل ناطق انسان موجبهٔ كليه‌لرى صادقدر وعموم مطلقك مرجعى جانب اخصدن مطلقهٔ عامه اوله‌رق موجبهٔ كليه‌نك وجانب اعمدن سالبهٔ جزئيهٔ دائمه‌نك صدقنه‌در يعنى اشبو موجبهٔ كليه‌نك موضوعى اخص ومحمولى اعم وسالبهٔ جزئيه‌نك موضوعى اعم ومحمولى اخص اوله‌رق مثلا كل انسان حيوان بالاطلاق العام وبعض الحيوان ليس بانسان دائما صادق اولمسيله انسان ايله حيوان بيننده عموم وخصوص مطلق اولديغى تحقق ايدر وتباين كلينك مرجعى دائمتين اولمق اوزره سالبتين كليتينك صدقنه‌در مثلا انسان ايله حجر بيننده لاشئ من الانسان بحجر دائما ولاشئ من الحجر بانسان دائما سالبهٔ كليه‌لرى صادق اولمسيله تباين تحقق ايدر وعموم من وجهك مرجعى جانبيندن مطلقهٔ عامه اوله‌رق موجبتين

جزئيتينك ودائمه اوله‌رق سالبتين جزئيتينك صدقنه‌در مثلا حيوان ايله ابيض
بيننده اطلاق عام وجهله بعض الحيوان ابيض مادام حيوانا وبعض الابيض حيوان
مادام ابيض موجبهٔ جزئيه لريله بعض الحيوان ليس بابيض دائما وبعض الابيض ليس
بحيوان دائما سالبهٔ جزئيه‌لرى صادق اولمسيله عموم وخصوص من وجه متحققدر
ومصنفك تصادق يعنى عقدحلده بالفعل قوليله اعتبار ايلديكى فعلدن مراد مقابل
امكان اولوب فرض وتقديره مقابل اولان فعل دكلدر حاصلى حمل وصدقك
واقعده بالفعل اولمسى حقيقى وفرضى اولقدن اعم اوله‌رق افرادى موجود اولان
كليلرده محقق وموجود اولميانلرده مفروض ومقدردر ومفروضيتى طارئك عنقادن
اعم اولمسى كبى فرض ممكن ايله لاشى ولاممكن عامك مساواتى كبى فرض محال اولقدن اعمدر
شويله كه لاشى ايله لاممكن عام واقعده كلى اوله‌رق حكم ذهنى فرضى ايله متصادق اولوب
فرضا هرنوقت برامر لاشى ايله متصف اولسه لاممكن عام ايله اتصا فى لازمكلور
مصنفك حاشيه‌ده بيان ايتديكى وجهله بومقامده دينله مزكه مفهوم ايله متصف
اولان هربرشى شى وممكن عام اولمق اقتضا ايدر بوتقديرده لاشى ايله متصفك لاممكن ايله
متصف اولمسنى تسليم ايتميز بلكه ممكن ايله متصف اولور زيرا لاشى مفهوميله متصف
اولمسيله ممكن عامده داخلدر جوابنده ديرزكه ممكن اولمسنك لزومى لاممكن دخى
اولمسنك لزومنه ضرورى مز وبعبارة اخرى لاشى مفهوميله متصف اولان امر مفروضك
ممكن ايله اتصا فى نقيض ممكن اولان لاممكن ايله ده اتصافنى قدح ايتمز زيرانه زمانكه
لاشى حقيقة محال اولديسه موجود اولمسنى ولاشى ايله اتصافنى فرض وتقدير
ايتديكمز حينده واقعده نقيضين ايله اتصا فى لازمكلور وحقيقية وجودى اولميان
امر محالك ايسه نقيضين ايله اتصافى غير متعذر بوصورتده مادامكه لاشى ايچون
مفروض اولان هربرامر اوزره لاممكن عام دخى صادقدر لاشى ايله لاممكن عام
بيننده تصادق متحقق اوله‌رق متساوى اولورلر وبوامر مفروض اوزره نقيضى
اولان ممكن دخى صادق اولمسنده برضرر ترتب ايتمز مصنف بوكلامدنصكره فتأمل
فيه قوليله بوكلام اوزره ترتب ايدن ديكر برسؤال وجوابه اشارت ايتمشدركه مادامكه
امر مفروض نقيضين ايله متصف اولمق لازمكليور بوتقديرده لاشى ايله لاممكن عام
اوزره تعريف تباين دخى صادق اوله‌رق لاشىء من اللاشى لاممكن دينلمك صادق
اولور شويله كه ممكن ايله اتصا فى حينده لاممكن ايله بينلرنده تباين تحقق ايدر بوندن جواب
تباينده دوام قيدى معتبر اولمسيله تعريف تباينده خارج اولورلر حاصل كلام لاشى
ممكن ولاممكن اولقدن ممكن اولمسى لازمكله جكى مثللو لاممكن دخى اولمسى لازمكلوب
بوقسه لاشى ايله متصف اولان امرك اصلا لاممكن اوله‌بيه‌جغى صادق اولماسيله
لاممكن ايله لاشى بيننده تساوى اولديغى تحقق ايدرنته كيم نائم ايله مستيقظ بيننده

اولان مساوات دخى بوقبيلدن اولوب صدقده معتبر اولان طرفيندن هربرينك صادق
اولديغى جميع افراد اوزرينه صدقيدر وبوندن هربرلرينك زمان واحده صادق
اولمسى لازمكلمز شويله كه نائم ايله مستيقظك زمان واحده شخص واحده نسبتله
امتناع اجتماعلريله برابر متساويندر دينلمشدركه تساوى نائم فى الجمله ايله مستيقظ
فى الجمله بيننده اولوب اويقوده اولان كمسنه‌يه حال نومنده فى الجمله وفى وقت ما مستيقظدر
وكذلك اويانق اولان كمسنه‌يه حال يقظه‌ده فى الجمله يعنى بروقتده نائمدر دينلك
صادقدر اشته بو اعتبار ايله متساويلردن هربرى آخرك زمان صدقنده صادق اولور
عموم مطلق ومن وجه‌لرده معتبر اولان صدقلر دخى بووجهله‌در

قال رحمه الله (او من احد الجانبين فقط فاعم واخص مطلقا كالحيوان والانسان
ونقيضاهما بالعكس كاللاحيوان واللاانسان) وياخود كليينك بالفعل كلى اوله‌رق
واقعده تصادقلرى يالكز احد جانبيدن اولورسه بوصورتده احد مفهومين اعم مطلق
وآخرى اخص مطلق اوله‌رق بينلرنده نسب اربعه‌دن عموم وخصوص مطلق اولور
مثلا حيوان انساندن هربر جهتدن اعم اوله‌رق انسانك صادق اولديغى جميع افراد
اوزرينه واقعده بالفعل صادق وانسان حيواندن اخص اوله‌رق مثلا فرس وبغل امثالى
افراد حيوانده مفارق اولمسيله حيوان ايله انسان بيننده نسبت عموم وخصوص مطلقدر
واشبو اعم واخصك نقيضلرى عينلرينك عكسى اوله‌رق نقيض اعم اخص ونقيض
اخص اعمدر شويله كه نقيض اعمك صادق اولديغى جميع افراد اوزره نقيض اخص
صادق اولوب بالعكس نقيض اخصك هر برافرادى اوزره نقيض اعم غير صادقدر
چونكه نقيض اعمك جميع افرادى اوزره نقيض اخص صادق اولمامق لازمكلسه
افراد مذكوره دن بعضيسى اوزره عين اخصك صادق اولمسى لازمكله‌رك بدون
العام صدق خاصى مستلزم اولور بوايسه باطلدر ونقيض اخصك صادق اولديغى هربر
افراده نقيض اعمك صادق اوله‌مامسى اجتماع نقيضينى موجب اولمسى جهتندندر زيرا نقيض
اخص خاصه مغاير اولان افراد عام اوزرينه صادق اولمسيله نقيض عام نقيض
خاصك جميع افرادى اوزره صادق اولديغى تقديرده افراد مذكوره اوزرينه دخى
صادق اوله‌رق بو افراد اوزره صدقده عين عام ايله نقيض عام اجتماع ايتمش اولورلر
بوايسه جمع نقيضيندر مثلا لاحيوان ايله لاانسان حيوان ايله انسانك نقيضلرى
اولوب حيوان انساندن اعم وبالعكس لاحيوان لاانساندن مطلقا اخصدر مثلا حجرده
اجتماع ايدوب لكن حمار لاانسان ايسه ده لاحيوان دكلدر

قال رحمه الله (او تفارق دائم كليا من الجانبين فمتباينان كليا كالانسان والفرس وكعين
احد المتساويين مع نقيض الآخر وعين الاخص المطلق مع نقيض الاعم)
واكر كليين بيننده ايكى جانبدن افتراق كلى ايله تفارق دائم بولنور يعنى هربرينك

صادق اولدیغی شی اوزره آخری اصلا صادق اولمزسه اشبو کلیین تباین کلی ایله متباین اوله‌رق بینلرنده نسبت مباینت کلیه‌در مثلا انسانك صادق اولدیغی افراددن هیچ بریسی اوزره فرس وکذلك بالعکس صادق اولمیه‌رق متباینلردر ومثلا احد متساوینك عینیله آخرك نقیضی بیننده دخی تباین اوله‌رق انسان وناطق متساو یلرندن عین انسان ایله نقیض ناطق اولان لاناطق وکذلك ناطق ایله لاانسان یکدیگرك صادق اولدیغی افراد اوزره اصلا صادق اوله‌میوب متباینلردر ومثلا عین اخص مطلق ایله نقیض اعم بیننده دخی تباین اوله‌رق انسان ایله لاحیوان مفهوملری برشی اوزره صادق اولوبده هم انسان وهم لاحیوان اوله‌مز زیرا رفع اعم رفع اخصی مستلزم اولمسیله اعمك نقیضی اخصك دخی نقیضی اولمش اولور قال رحمه الله (وبین نقیضیهما مباینة جزئیة هی اعم من المباینة الکلیة کما فی نقیضی المتناقضین کالانسان واللا انسان ومن العموم من وجه کما فی نقیضی المتضادین وامثالهما)

واشبو متباینینك نقیضلری بیننده مباینت جزئیه واردر یعنی احد نقیضین آخرك کلیسی اوزره صادق اولمز والا نقیضین یا متساوی ویاخود اعم واخص مطلق اولمسنی اقتضا ایدرك بو ایکی صورتده دخی عینلری بیننده تصادق کلی اولمق لازمگلور زیرا بو تقدیرده نقیضین بیننده تصادق یا طرفیندن اولوب بو حالده متساوی اوله‌رق اصلك دخی تساویسنی اقتضا ایدر ویاخود تصادق احد طرفیندن اولوب بو صورتده اصل اخصك اصل اعم اوزره تصادق کلیسنی مقتضی اولور اصل ایسه متباینین اوله‌رق خلفدر وچونکه بینلرنده تباین اولان کلیینك نقیضلری بعضا لاوجود ولا عدم کبی برشی اوزرینه صادق اولمیه‌رق بو صورتده بینلرنده تباین کلی اولور وبعضا طرفیندن هربری لاابیض ایله لااسود کبی برماده‌ده تصادق ومادتینده تفارق ایدرك بینلرنده عموم وخصوص من وجه بولنور بو سببدن ایچون هر ایکی صورته شامل اولمق اوزره بینلرنده تباین جزئی اعتبار ایدلمشدرکه اشبو مباینت جزئیه مباینت کلیه ایله عموم من وجهدن اعمدر بو جهتدن ومباینت جزئیه نسب اربعه‌دن خارج کبی کورنمسندناشی دفع اشکال ونسب اربعه‌ده ادخال ایچون بیان اعمیتنه تعرض ایدرك مراد کلیینك فی الجمله مفارقتی اولدیغنی بیلدرمشدر وفی الجمله تفارق بو وقت ماتصادقلریله اصلا عدم تصادقلرندن اعم اوله‌رق بو ایکی صورتده دخی فی الجمله افتراق حاصلدر بو وقت ماتصادقلری عموم من وجه واصلا تصادق ایتماملری تباین کلی اوله‌رق بو جهتله بعضیسی عموم من وجه تحتنده وبعضیسی تحت تباین کلیده داخل اولمسیله تباین جزئینك نسب اربعه‌دن خارج

اولدیغی تبین ایدر وبو وجهله (*) تباین کلی وعموم من وجهدن هر برلرنده تحققندناشی مباینت جزئیه مباینت کلیه‌دن اعم اولوب هر نه وقت مباینت کلیه تحقق ایتسه ضمننده مباینت جزئیه تحقق ایدر لکن عکسی بویله اولمیوب مباینت جزئیه‌نك تحقق ایلدیکی هربر ماده‌ده مباینت کلیه‌نك تحقق لازمگلمز

الحاصل انسان ایله لا انسان امثالی متناقضینك نقیضلری کبی بعض متباینینك نقیضلری بیننده اولان نسبت مباینت کلیه اوله‌رق انسان ولاانساندن بریسی آخرینك افرادی اوزره صادق اوله‌مدقلری مثللو بونلرك نقیضلری اولان لاانسان ایله انسان دخی بو وجهله اولوب لا انسان مفهومنك صادق اولدیغی شیدن هیچ بریسی انسان دکلدر دینلك صادقدر و بونك ضمننده بعض لاانسان انسان اولمدیغی دخی تحقق ایدرك مباینت جزئیه ایسه بوندن عبارتدر وابیض واسود کبی متضادین ایله امثالنك نقیضلری بیننده اولان نسبت مباینت جزئیه اوله‌رق ابیض واسود مفهوملرینك نقیضلری اولان لاابیض ولااسود مثلا حجر احمرده اجتماع وحجر اسودده یالکز لاابیض وحجر ابیضده لااسودك صدقیله بربرندن افتراق ایدرك بینلرنده عموم وخصوص من وجه اولوب بونك ضمننده بعض لاابیضك لااسود وبعض لااسودك لاابیض اولمامسی تحقق ایدر بو ایسه مباینت جزئیه‌در

وخفی اولمسونکه بینلرنده تباین کلی بولنان مفهوملردن بعضا احدهمانك عینی انسان ایله لاانسان کبی آخرك نقیضی اولور و بعضا انسان ایله لاحیوان کبی مطلقا و یاخود من وجه اخص اولور و بعضا ناطق ایله لاانسان کبی مساوی اولور زیرا نقیض ناطق لاناطق اوله‌رق لاانسان ایله ونقیض لاانسان انسان اوله‌رق ناطق ایله مساویلردر واحدهمانك عینی نقیض آخره مباین اولمق ممکن اوله‌مز والا نقیضك عیندن برشیئه صادق اولمامسیله عین آخر اوزره عین نقیضك صادق اولمسی لازمگلور بو ایسه عینین بیننده مباینت کلیه اولمسیله خلفدر مثلا انسان ایله فرسدن اولك عینی اولان انسان ایله ثانینك نقیضی اولان لافرس بیننده مباینت فرض اولنسه لافرس انساندن برشیئه صادق اوله‌میوب بو حالده عین نقیض اولان فرسك عین آخر اولان انسان اوزره صدقی لازمگلور

قال رحمه الله (وان لم یکن بینهما تصادق ولاتفارق کلیان بل جزئیان من الجانبین فاعم واخص من وجه کالانسان والابیض وکعین الاعم المطلق مع نقیض الاخص وبین نقیضیهما مباینة جزئیة هی اعم ایضا اذین نقیضی مثل الحیوان واللا انسان مباینة کلیة وبین نقیضی مثل الانسان والابیض عموم من وجه)

(*) مباینت جزئیه مباینت کلیه وعموم من وجهك هر برلرندن اعم اولوب هر نه وقت مباینت کلیه وعموم من وجهدن بریسی تحقق ایتسه ضمننده جزئیه تحقق ایدر لکن عکس بویله اولمیوب مباینت جزئیه‌نك تحقق ایلدیکی هر بر ماده‌ده مباینت کلیه‌نك تحقق لازم گلز وکذا العموم من وجه (عبدالمجید)

واكر كلين بيننده تصادق وتفارق كلى اولميوبده بلكه هر ايكى جانبدن تصادق وتفارق جزئى موجود اولورسه هر برلرى من وجه اعم ومن وجه اخص اولەرق بينلرنده نسب اربعەدن عموم وخصوص من وجه تحقق ايدر مثلا انسان ايله ابيض مفهوم كليلرى انسان ابيضده تصادق ايدوب انسان اسودده يالكز انسان وفرس ابيضده يالكز ابيض صادق اولەرق افتراق ايتدكلرى جهتله بينلرنده عموم وخصوص من وجه اولوب انسان مفهومى مفهوم ابيضدن من وجه اعم ومن وجه اخصدر حاصلى بعض شى هم انسان وهم ابيض وبعض شى ابيض اولميوب انسان اسود وبعض شى انسان اولميوب فرس ابيض اولمسيله بووجهله احدهمانك آخره وغيريسنه شمولنه نظرا اعم وهر برينك آخريچون مشمول اولمسنه نظرا اخص اولدقلرى ظاهردر وكذلك حيوان امثالى اعم مطلقك عينيله انسان كبى اخصك نقيضى اولان لاانسان بيننده دخى عموم وخصوص من وجه اولوب بعض شى يعنى فرس هم حيوان وهم لاانساندر؛ ومثلا حجر حيوان اولميوب لكن لا انسان ومثلا زيد لاانسان اولميوب حيواندر

و بينلرنده عموم وخصوص من وجه اولان كليينك نقيضلرى بيننده مباينت جزئيه اولوب اشبو مباينت جزئيه دخى ذكرى مرور ايتديكى وجهله متباينينك نقيضلرى بيننده اعتبار اولنان مباينت جزئيه كبى كليه دن اعم اولەرق بعضا مباينت كليه ضمننده و بعضا عموم وخصوص من وجه ضمننده اولور مباينت كليه ضمننده اولمسى مثلا حيوان كبى عامك نقيضى اولان لاحيوان ايله لاانسانك نقيضى اولوب عين خاص اولان انسان بيننده مباينت كليه اولەرق هر برشى اوزره لاحيوان وانسان مفهوملرى تصادق ايتميوب لاشئ من اللاحيوان بانسان سالبۀ كليه سى صادق اولديغى مثللو بونك ضمننده دخى ليس بعض الحيوان بانسان سالبۀ جزئيەسى صادق اولور ومباينت جزئيه نك بعضاً عموم من وجه ضمننده اولمسى مثلا لاانسان ايله لاابيض بيننده عموم من وجه اولوب لاانسان ولاابيض فرس اسودده تصادق ايدرك لاانسان فرس ابيضده ولاابيض زيد اسودده تفارق ايتمسيله بونك ضمننده من وجه مباينت تحقق ايليەرك ليس بعض اللاانسان بلاابيض سالبۀ جزئيەسى صادق اولور وبينلرنده عموم وخصوص من وجه اولان مفهوميندن احد هما نك عينيله آخرينك نقيضى بيننده مساوات اولەمز والاعيين بيننده مباينت كليه اولق لازمكلور وتباين دخى اولەمز والاعيين بيننده مساواتى اقتضا ايدر بلكه بينلرنده لاانسان ايله حيوان وابيض ايله لااسود كبى مطلقا وياخود من وجه عموم اولور زيرا لاانسان ايله لاحيوان وانسان ايله حيوان بينلرنده مطلقا ولاابيض ايله لااسود وابيض ايله اسود بينلرنده من وجه عموم وخصوص واردر

قال رحمه الله (والجزئى الحقيقى اخص مطلقا من الكلى الصادق عليه ومباين لسائر الكليات) وجزئى حقيقى كندى اوزرينه صادق ومحمول اولان كليدن مطلقا اخصدر مثلا زيد انساندن اخص اولوب انسان ضمن زيدده موجود اولديغى مثللو انساندن افراد سائره ضمننده دخى موجود اولەرق زيد بعض من الانساندر وجزئى حقيقى اوزرينه صادق اولميان سائر كليات مباينددر مثلا زيد اوزرينه فرسك حملى صحيح اولماميله زيد فرسه مبايندر

قال رحمه الله (واما الجزئيان فهما اما متباينان كزيد وعمرو واما متساويان كما اذا اشرنا الى زيد بهذا الضاحك وهذا الكاتب فالهذيتان متصادقتان متساويتان) واما ايكى جزئى بيننده اولان نسبت يازيد وعمرو كبى تباين اولەرق يكديكره متباين واحدهمانك آخر اوزره حمل وصدقى غير صحيحدر وياخود متساويلردر مثلا زيده هذا الكاتب وهذا الضاحك ديو اشارت ايتديكمز صورتده اشبو ايكى هاذيت متصادقه اولەرق يكديكره متساويلردر زيرا هر ايكى وجهله اشارت ايتديكمز واقعده شئ واحد اولوب فقط اشارتده ضاحكيت وكاتبيت وصفلرينك اعتبارى موجب تعدد اعتبارى واحدهمانك آخر اوزره صدق حملرى جهتيله بينلرنده اولان نسبت تساوى اولور كتاب تصورانده جزئيين حقيقيين بيننده اولان نسبتى تباينه حصر ايله اما الجزئيان فلا نهما لايكونان الامتباينين ديديكى كلامى تحشيه ده سيد شريف بيوررلركه اكر هذا الضاحك ايله مشار اليه زيد وهذا الضاحك وهذا الكاتب ايله مشار اليه عمرو اولورسه بو محلده ايكى جزئى متباينين محققدر واكر هذا الضاحك وهذا الكاتب لفظلرندن ايكيسيلەده اشارت اولنان مثلا زيد اولورسه بو صورتده يالكز جزئى حقيقى اولان ذات زيد موجود اولوب لكن بو زيد ايله تارة ضحك ايله اتصافى وتارة كتابتله اتصافى اعتبار ايدلمشدر وبو اعتباردن طولايى جزئى حقيقى تعدد حقيقى ايله تعدد ايتميوب وحقيقة متغايرلردر دينلەمز بلكه بو صورتده اولان تعدد وتغاير برام اعتباريدر كلام قطب ايسه تغاير حقيقى ايله متغايرين اولان جزئيينده اولوب كندوسى ايچون اعتبارات متعدده اولان جزئى واحده دكلدر واكر جزئى واحد بحسب الجهات والاعتبارات جزئيات متعدده عد اولنسه جزئى حقيقينك كلى اولمسى لازمكلور زيرا بز زيده هذا الكاتب وهذا الضاحك وهذا الطويل وهذا القاعد ديو اشارت ايلمسك اشبو جهات حسبيله زيدى متعدد عد ايلديكمز تقديرده هر برى ماعداسى اولان جزئيات متعدده اوزره صادق اولەرق كثيرين بيننده فرض اشتراكنى مانع اولميوب بو حالده قطعيا كليتى لازمكلور كلام سيد بو مركزده اولەرق بو صورتده كلام مصنف محل اشكالدر

ومصنف حاشيه سنده ديمشدركه جزئيين بيننده ذكر اولنديغى وجهله مباينت كليه

ایله تساوینك جریانی نوجهله ممکن اوله بیلورکه ذکری مرور ایدیکی اوزره تساوی وتباینده تصادق وتفارق کلی معتبراولوب بونلرده بین الجزئیین اعتباری ایسه متعذر دینلور ایسه قریباً اتیان ایدیله جکی وجهله موجبه ویاخود سالبه اوله رق جانبیندن صادق اولان قضیتین شخصیتین قضیتین کلیتین حکمنده اولوب بوصورتده بین الجزئیتین جریان ایدن تصادق وتفارق حکم کلیده اوله جغندن بواشکال مندفعدر

قال رحمه الله (وهذه هی النسب الاربع بحسب الصدق والحمل وقد تعتبر تلك النسب بحسب الصدق والتحقق باعتبار الازمان والاوضاع لا باعتبار الافراد بان یقال المفهومان ان كان بینهما اتصال كلی من الجانبین بان یتحقق كلی منهما مع الآخر فی جمیع الازمان والاوضاع الممكنة الاجتماع معه فمتساویان كطلوع الشمس ووجود النهار)

صدق لفظی کذبه مقابل اوله رق کلامك واقعه مطابق اولمسیدرکه برشیدن واقعده اولدیغی وجه اوزره انبا واخباردن عبارتدر بعضا حق کبی اعتقاد ودین ومذهبده دخی مستعملدر واصطلاح اهل فنده صدق بعضاً برشی اوزره حمل معناسنده استعمال اولنه رق بوصورتده علی ایله مستعمل اولور مثلا الکاتب صادق علی الانسان قولندن مراد کاتب مفهومی انسان اوزره حمله صالح دیمکدر وبعضا تحقق ووجود معناسنده مستعمل اوله رق بوصورتده فی ایله استعمال اولنور مثلا صدقت هذه القضیة فی الواقع قولندن مراد شوقضیه واقعده موجود و متحققدر دیمك اولور ونسب اربعه اشبو معنیلردن ایکیسیله ده معتبر اولمسیله ابتداء معنای صدق وحمل اوزره صورت جریانتی بیان ایدرك بوندن فراغتله بومحلده صدق وتحقق یعنی نفس الامرده وجود معنای ثانیسی اوزره ده کیفیت جریانتی ایضاحه شروع ایلمشدر ومعنای صدق وحمل اوزره نسب اربعه یه دائر مرور ایدن مباحثك خلاصه سی مفهوملك واقعده کلیاً ویابعضاً افراد اوزره اجتماع ویاتفارق صدق وحملرندن عبارتدر شویله که مفهومیندن برینك صادق وحملی صحیح اولدیغی هر برشی اوزرینه مفهوم آخرك دخی حملی صحیح اولورسه بوایکی مفهوم بیننده من جهة الحمل نسبت مساواتدر واشبو متساوینك نقیضلری بیننده اولان نسبت دخی مساواتدر واکر مفهومیندن بری آخرینك صادق اولدیغی هر برشیئه وغیریسنه صادق اولوب لکن مفهوم آخر مفهوم اولك صادق اولدیغی شیلردن بعضیسنه صادق اوله رق جمیعسنه صادق اولمزسه اول اعم مطلق وثانی اخص مطلق اولوب بینلرنده نسبت عموم وخصوص مطلقدر ونقیضلری بیننده نسبت ینه عموم وخصوص مطلق اولوب شوقدرکه اصلده اعم نقیضده اخص واصلده اخص نقیضده اعمدر واکر مفهومیندن هیچ بری آخرك صادق اولدیغی هیچ برشی اوزرینه صادق اولمزسه بینلرنده نسبت تباین کلیدر ونقیضلری ایکی وجهله اولوب بعض موادده بینلرنده تباین

کلی وبعضیلرنده عموم وخصوص من وجه اوله رق بوایکی صورتی جمع ایچون عمومنده مباینت جزئیه اعتبار ایدلمشدرکه تباین کلی ضمننده دخی مباینت جزئیه موجوددر واکر مفهومیندن هیچ بریسی آخرك صادق اولدیغی شیلرك جمیعیسی اوزره صادق اولمیوب بعض ماده لرده ایکیسیده صادق ودیکر ماده لرده مفترق اولورلر ایسه بینلرنده نسبت عموم وخصوص من وجه در ونقیضلری بیننده اولان نسبت تباین کلینك نقیضلری بیننده اولدیغی وجهله مباینت جزئیه در امثله سی سبقت ایدرك تکراردن مستغنیدر وبووجهله حمل طریقیله اولان نسب اربعه مفردات ایله مفردات حکمنده اولان مفهومات بیننده جاری اولور

واشبو نسب اربعه نك تحقق ووجود معناسنه مفهومینك صدقی حسبیله اعتباری شوطریق ایله درکه احد مفهومینك فی نفسه ویاخود برشی ایچون تحقق ووجودی حینده آخرینك دخی بووجهله موجود ومتحقق اولوب اولمیه جغنه نظر اولنه رق اکا کوره بینلرنده نسب اعتبار اولنور وبونك بیلنمسیله مفهومات بسیطه ویامرکبه ایچون اولان هل بسیطه ومرکبه یی معرفته توسل اولنور هل بسیطه کندیله برشیئك وجود ویاخود لاوجودی طلب اولنان هل استفهامیه اولوب مثلا هل الحرکة موجودة اولاموجودة قولی یالکز فی نفسه وجود حرکه دن استفهام اولمسیله بسیطه در وهل مرکبه کندیله برشی ایچون برشیئك وجود ویاخود لاوجودی طلب اولنان هل استفهامیه اولوب مثلا هل الحرکة دائمة اولادائمة قولنده مطلوب حرکه ایچون دوامك وجود ویالاوجودی اولمسیله مرکبه در

وبووجهله بحسب الوجود نسبك عروضی ازمان واضاع اعتبار یله اوله رق معنای حمل حسبیله اولان نسبده اولدیغی کبی افراد اعتباریله دکلدر اوضاعدن مراد برشی ایچون برطاقم اموره مقارنتی سببیله حاصل اولان احوالدر مثلا کلما کان زید انسانا کان حیوانا قولمزله حیوانیتك انسانیته لزومی جمیع ازمان واوقاتده ثابتدر دیمك مراد ایدرز وبومقدار ایله اکتفا ایتمیوب بلکه قول مذکور ایله زیدك وضع انسانیتیله برابر اجتماعی ممکن اولان مثلا زیدك قائم ویاقاعد اولمسی ویاخود شمس طالعه وجهارناهق اولمسی امثالی احوال غیر متناهیه نك جمیعسنه مقارنتی حالده دخی انسانیته لزوم حیوانیت متحقق اولدیغی خلاصه زید مادامکه انساندر استر قائم واستر قاعد اولسون واستر سه طلوع شمسه ونهق حماره وطنین ذبابه حال مقارنتده بولنسون بونلرك هیچ بریسیله حیوانیتدن آیریله میه جغنی افاده ایلرز

حاصلی بحسب الوجود اولان نسبك اعتبار ازمان واوضاع ایله اولمسندن مقصود مفهومیندن بریسی قنغی زمانده ونصل اوضاع واحوال اوزره تحقق ایدرسه آخرینك دخی اوزمانده واواحوال اوزره کلیا ویاجزئیا تحقق ایدوب ایتمامسی

اولوب بوده لزوم ویااتفاق ویاخود فی الجمله افتراق وانفصال ایله اولمقدن اعمدر خلاصه بو اعتبار ایله اولان نسبتلرده ازمان واوضاع مفهومین ایچون افراد حکمنده اولوب معنای حملده نسلکه مفهومینك افراد اوزره صدق وحملی اعتبار نسبه مدار ایسه اشبو معنای تحققده دخی ازمان واوضاع مدار اعتبار نسبدر

ایمدی بو وجهله باعتبار الازمان والاوضاع تصور نسبده دیلورکه اکر مفهومین بیننده جانبیندن اتصال کلی اولورسه یعنی مفهومیندن هربریسی آخریله هر برازمان واوقاتده واجتماع ایتمسی ممکن اوله جق جمیع اوضاع واحوالده تحقق ایدرسه اشبو مفهومین متساویلردر ایمدی بو معناجه تساوی احد مفهومینك موجود ومتحقق اولدیغی ازمانده وکندیله اجتماعی جائز اولان اوضاع واحوالك جمله سنده مفهوم آخرك دخی موجود ومتحقق اولمسیله تحقق ایدر مثلا طلوع شمس ایله وجودنهار بیننده تساوی اولوب طلوع شمس هر نوقتده ونصل اوضاع اوزره موجود ومتحقق اولسه وجودنهار دخی او وجهله تحقق ایدر عکسی دخی بویله اوله رق وجودنهارك جمیع ازمان واوضاعنده طلوع شمس دخی متحققدر

مصنفك اوضاعی ممکنه اولمسیله تقیید ایدرك محققه اولمسنی اختیار ایتمامسی نسب لزومیانه عدم انطباقدن احترازه مبنیدر زیرا اکر اوضاعك محقق الاجتماع اولمسیله مقید اولسه یالکز اتفاقیاته منطبق اولوب اکن اوضاع ممکن الاجتماع محقق ومفروض اولمقدن اعم اولدیغی جهتله لزومیات واتفاقیاتدن هر صورتنه شاملدر ایمدی نسب اتفاقیات خاصه ده اولان اوضاع ایله مراد محققه ونسب لزومیات واتفاقیات عامه ده اولان اوضاع ایله مراد محققه ومفروضه دن اعمدر واوضاع مفروضه نك فی انفسها ممتنعه اولمسی دخی جائزدر وبونك تفصیلاتی کله جکدر

قال رحمه الله (او من احد الجانبین فقط فاعم واخص مطلقا کاضائة المسجد وطلوع الشمس) واکر مفهومین بیننده اتصال کلی یالکز احد جانبیندن اولورسه اعم واخص مطلق اولورلر شویله که احد مفهومین ازمان واوضاع جهتندن آخرندن اکثر اولدیغی یعنی احد مفهومین آخرینك تحقق ایلدیکی ازمان واوضاعده تحققیله برابر بو اوضاع وازمانك غیریسنده دخی تحقق ایتدیکی صورتده اشبو ازمان واوضاعده وجودی اعتباریله اتم وازید اولان مفهوم اعم اولوب انقص واقل اولان مفهوم آخر اخص اولور مثلا اضائهٔ مسجد ایله طلوع شمس بیننده من جهة التحقق عموم وخصوص مطلق اولوب اضائهٔ مسجد لیل ونهارده موجود اوله جغی جهتله طلوع شمسدن اعم وطلوع شمس نهاره مخصوص اولمسیله اضائهٔ مسجده نسبتله اخصدر

قال رحمه الله (وان کان بینهما افتراق کلی من الجانبین بان لا یتحقق شیء منهما مع الآخر فی شیء من الازمان والاوضاع فمتباینان کلیا کطلوع الشمس ووجود اللیل)

واکر مفهومین بیننده افتراق کلی اولوب یعنی بونلردن بریسی ازمان واوضاعدن برشیده آخریله برابر اصلا تحقق ایتمزسه اشبو مفهومین بیننده نسب اربعه دن تباین کلی اوله رق بر برینه متباین اولورلر مثلا طلوع شمس ایله وجودلیل هیچ برزمان وبر وضعده برلشه میوب جانبیندن افتراق کلی متحقق اولمسیله یکدیکره متباینلردر

قال رحمه الله (والا فاعم واخص من وجه کطلوع الشمس وهبوب الریح) واکر مفهومین بیننده افتراق کلی اولمیه رق بلکه افتراق واتصال جزئی بولنور یعنی بعض احیان واوضاعده ایکیسی برلکده موجود وبعضا احد هماك وجودیله آخر مفقود اولورسه هر برلری من وجه اعم ومن وجه اخص اوله رق بینلرنده نسب اربعه دن عموم وخصوص من وجه تحقق ایدر مثلا طلوع شمس ایله هبوب ریح بیننده بو نسبت موجود اوله رق بعض احیان واوضاعده ایکیسیده تحقق وبعض اوقات واحوالده احدهما آخردن تفارق ایدر

الحاصل اشبو نسب بحسب الوجودده معتبر اولان ازمان واوضاع اولوب اکر احد مفهومین بدون الآخر تحقق ایتمز ایسه متساویلردر واکر احد هما آخریله برابر وبدون الآخر تحقق ایدوب ده آخری بدون الاول تحقق ایتمز ایسه او اعم وآخر اخصدر واکر احد هما آخریله برابر اصلا تحقق ایتمزلر ایسه متباینلردر واکر هر برلری آخریله وآخرسز تحقق ایدرلر ایسه هر بریسی من وجه اعم ومن وجه اخصدرلر

قال رحمه الله (وهذه هی النسب المعتبرة بین القضایا الا انها قد تعتبر بحسب تحققهما وعدم تحققهما فی مادة واحدة کما بین المحصورات والموجهات ککون الکلیة اخص من الجزئیة والضروریة من الدائمة) وبین القضایا معتبره اولان نسب اشبو بحسب التحقق ازمان واوضاع اعتباریله اولان نسبدر یعنی انواع قضایا بیننده افرادنی تعیین ایچون اعتبار اولنان نسب بحسب الوجود اولوب ابتداء ذکر اولنان نسب بحسب الصدق والحمل دکلدر زیرا قضایاده برشی اوزرینه حمل متصور اولیوب فلان قضیه صادقه در دینلور ایسه ده مراد حکم قضیه نك واقعه مطابقتنی بیاندر الحاصل قضایاده صدق استعمالی تحقق معناسنه فی کلمه سیله اوله رق هذه القضیة صادقة فی نفس الامر دینلوب متحققة فی نفس الامر معناسی قصد اولنور حتا که کلما صدق کل ج ب صدق بعض ج ب قولمزك معناسی هر نه زمان قضیهٔ اولینك مضمونی نفس الامرده تحقق ایدرسه نفس الامرده مضمون قضیهٔ ثانیه دخی تحقق ایدر دیمکدر وبر قضیه نك تحقق عندنده آخرینك دخی تحققندن مراد قضیهٔ ثانیه مضموننك قضیهٔ اولینك تحقق مضمونی ضمننده تحقق ایتمسیدر بوده یا واقع محققده تحققیله اولوب مثلا کلما تحقق کل انسان ناطق تحقق بعض الانسان ناطق قولی واقع محققه نسبتله در زیرا بعض انسانك نطقی جمیع انسانك تحقق نطقی ضمننده حقیقة واقعده متحققدر

وياخود واقع مفروضده تحققيله اولوب مثلا كلما تحقق كل حجر انسان تحقق بعض
الحجر انسان بوقبيلدن اوله‌رق بعض انسانك حجريتى كليسنك تحقق حجريتى ضمننده
واقع مفروضده متحققدر

تحقق معناسنه صدق مقابل كذب اولان واقعه مطابقت معناسنه صدقدن مطلقا
اخصدر زيرا هرنه زمان مضمون قضيه تحقق ايتسه او قضيه كاذبه اولميه‌رق صادقه اولمسى
لازم كلورلكن هرنه زمان قضيه صادق اولسه مضموننك واقعده تحققى اقتضا ايتز
كورمزميسنكه طوفان نوح عليه السلام واقعدر قولمز هر بر وقتده صادق اولوب حالبوكه
تحقق مضمونى طوفانك واقع اولديغى وقت معينه مخصوص اوله‌رق هر بر وقتده غير
متحققدر و بوسببدن ايچون نسب قضايا ده اشبو مقابل كذب اولان صدق معتبر اولميوب
والاجيع قضاياى صادقه نك تساوى بسنى اقتضا ايدر ايدى زيرا هر برقضاياى
صادقه ازلا وابداً صادقه اولوب لكن تحقق مضمونى تمثيلدن معلوم اولديغى
اوزره بونك خلافنده در

اشته بين القضايا معتبره اولان نسب ذكر اولنديغى وجهله اولوب لكن بعضا
بين القضايا نسب مادهٔ واحده ده قضيتينك تحقق وعدم تحققلرى حسبيله اعتبار
اولنور يعنى ذكر اولنديغى اوزره بحسب التحقق نسب باعتبار الازمان والاوضاع
ايسه ده بعضاً واقع اولوركه مفهومينك مادهٔ واحده ده تحقق وعدم تحققيله
مقيد اولور مثلا محصورات وموجهات بيننده بيان اولنان تحقق بوقبيلدن اوله‌رق
محصوراتده كليت جزئيتدن اخصدر دينلسيله مراد هرنوقت قضاياى كليه دن
برقضيه‌نك مضمونى تحقق ايدر ايسه قضاياى جزئيه دن دخى برقضيه نك مضمونى
تحقق ايدر ديمك اولميوب والا عكسى متحققدر بلكه مراد هرنوقت برماده‌ده قضيهٔ
كليه‌نك مضمونى تحقق ايدر ايسه اوماده‌ده قضيهٔ جزئيهٔ نك دخى مضمونى تحقق
ايدر ديمكدر زيرا كليت كندى يه كيفده موافقه اولان جزئيتدن بحسب التحقق
مطلقا اخصدر وكذلك موجهاتده ضروريه دائمه دن اخصدر دينلسيله مراد
هرنوقت برماده‌ده ضرورت تحقق ايدر ايسه دوام دخى تحقق ايدر ديمكدر

ضروريه نك دائمه‌دن اخص اولمسى شو جهتدندركه مفهوم ضرورت نسبتك
موضوعدن امتناع انفكاكى اوله‌رق هر بر انسان بالضروره حيواندر قولمزك
معناسى انسانك جميع اوقات وجودنده حيوانيتك امتناع انفكاكيدر ومفهوم دوام
ذات موضوعك موجود اولديغى جميع ازمنه واوقاتده نسبتك دوام شمولى اوله‌رق
هر بر انسان دائما حيواندر قولمزك معناسى ذات انسان موجود اولدقجه
حيوانيتك انسانه ثبوتيدر ايدى نسبتك موضوعدن امتناع انفكاكى بالضروره
موضوعك جميع اوقات وجودنده تحقق نسبتى مقتضى اولوب لكن نسبتك

جميع اوقاتده متحققه اولمسى موضوعدن امتناع انفكاكنى غيرمقتضيدر چونكه
ممكنك واقع اولمسى واجب اولمديغى جهتله هرنقدر جميع اوقاتده متحققه اولان
نسبتك موضوعدن عدم وقوع انفكاكى دركار ايسه ده بونكله برابر امكان انفكاكى
جائزدر مثلا سكون افلاك ممكن لكن غير واقعدر

قال رحمه الله (وقد تعتبر بحسب تحققهما وعدم تحققهما مطلقا ولو فى مواد
مختلفة كما بين طرفى الشرطيات لكن التحقق وعدم التحقق المعتبرين فى نسب
الاتفاقيات الخاصة ماهو بحسب الواقع المحقق اذ المعتبر فيها الاتصال والافتراق اتفاقا
وفى نسب غيرها من الاتفاقيات العامة واللزوميات والعناديات ماهو اعم منه ومما
بحسب الفرض اذ المعتبر فيها الاتصال والافتراق لزوما او فرضاً وقد يكون طرفاهما
او احدهما محالا) واشبو نسب بحسب التحقق بعضا دخى مفهومينك ولو مواد
مختلفه‌ده اولور ايسه ده مطلقا تحقق وعدم تحققلرى حسبيله‌ده اعتبار اولنور
نته كيم شرطياتك طرفينى بيننده اعتبار نسب بووجهله اولوب مثلا ان كانت الشمس
طالعة كان النهار موجود اقضيهٔ شرطيه سنك طرفينى بيننده كلما تحقق ان كانت
الشمس طالعة تحقق كان النهار موجوداً وكلما لم يتحقق هذا لم يتحقق ذاك دينيله‌رك
اعتبار نسبت طرفينك مطلقا تحقق وعدم تحققلرى بيننده اولور

لكن قضاياى اتفاقيهٔ خاصه‌نك نسبتلرنده معتبر اولان تحقق وعدم تحقق واقع محقق
حسبيله اولاندر زيرا اتفاقيات خاصه‌ده معتبر اولان اكر متصله اولورسه اتصال
ومنفصله اولورسه انفصال بحسب الاتفاقدر واتفاقا انفصال واتصال ايسه واقع محقق
حسبيله اولمسى ضروريدر واتفاقيات خاصه‌نك غيريسنده يعنى اتفاقيات عامه‌ده
ولزوميات وعنادياتده اولان نسبتلرده معتبر اولان واقع محقق ايله واقع بحسب
الفرضدن اعم اولاندر زيرا بونلرده معتبر اولان لزوما وياخود فرضا اتصال وافتراقدر
مثلا ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود قولمز واقع محققده وان كان زيد فرساً
فالحمار ناطق قولى واقع مفروضده تحقق حسبيله‌در

قضاياى اتفاقيه متصله ومنفصله‌يه منقسم اوله‌رق اتفاقيهٔ متصلهٔ موجبه
كندوسنده مقدمك صدق تقديرى اوزره تالينك صدقيله حكم اولنان قضيه اولوب
فقط بوحكم برعلاقه‌دن ايچون اولميه‌رق بلكه مجرد مقدم وتالينك صدقلرندن ايچون
اولور يعنى واقعده ايكيسيده صادق اوله‌رق اتفاق وتصادقلرندن ناشى حكم اولنور
شويله‌كه علاقه‌نك فقدانى سببيله عقل احد طرفينك بدون الآخر تحققنى تجويز
ايده بيلور مثلا ان كان الانسان ناطقا فالحمار ناهق موجبهٔ اتفاقيه سنده انسان ناطق
اولديغى تقديرده حمارده ناهق اولمسيله حكم ناطقيت انسان ايله ناهقيت حمار بيننده
برعلاقه بولنمسندن ايچون اولميوب بلكه يالكز صدق اوزره توافق طرفيندن

عبارتدرحتاكه عقل بونلردن مثلا ناطقيت انسانك صدقيله برابر ناهقيت حمارك عدم صدقنى تجويز ايدر وسالبهٔ متصلهٔ اتفاقيه كندوسنده تالينك مقدمه سلب موافقتيله حكم اولنان قضيه‌در مثلا ليس ان كان الانسان ناطقا فالحمار صاهل قوازده حكم صاهليت حمارك ناطقيت انسانه سلب موافقتيله درو متصلهٔ اتفاقيه برقضيه دركه كندوسنده ايكى جزئك تنافيسيله حكم اولنه‌رق بوده جزئينك ذاتندن نشئت ايتميوب بلكه مجرد اتفاق وتصادفدن ايچون اولور يعنى هرنقدر احد جزئينك مفهومى مفهوم آخره منافاتى مقتضى اولمسه‌ده مجرد بينلرنده منافات اولمسنك واقعده اتفاق وتصادفندن نشئت ايدر مثلا شخص اسود لاكاتب حقنده اما ان يكون هذا اسود اوكاتبا قولمزده مفهوم اسود ايله كاتب بيننده منافات اولميوب لكن تحقق اسود وانتفاء كتابتك اتفاق وقوعندناشى ايكيسى بردن صادق اوله‌ميه‌جغى مثلو كاذب دخى اولمزلر حاصلى واقعده اسود موجود وكتابت منتفيدر واتفاقيه‌يى برده مجرد تالينك صدقندن ايچون مقدمك صدقى تقديرده تالينك صدقيله تفسير ايتمشلردركه بوتفسير اوزره مقدمك صادق وكاذب اولمسى جائزدر و بوتفسير اوزره اولان اتفاقيه‌يه اتفاقيهٔ عامه اطلاق اولنه‌رق اتفاقيهٔ خاصه‌دن اعمدر زيرا هرنوقت مقدم صادق اولسه تالى صادق اولوب منعكس اولمز ولزوميه برقضيه دركه كندوسنده مقدمك صدقى تقديرى اوزره تالينك صدقيله حكم اولنه‌رق و بووجهله صدق تالى ايله حكم بينلرنده علاقهٔ موجبه‌نك وجودندن نشئت ايدر وعناديه برقضيه‌دركه كندوسنده ذات جزئين ايچون تنافى ايله حكم اولنور يعنى واقعدن قطع نظرله مجرد احدهمانك مفهومى آخره منافيدر ديو حكم ايديلور مثلا زوج ايله فرد وحجر ايله شجر بيننده جاريدر قريبا تفصيلاتى معلوم اوله جقسه‌ده ايضاح مقام ايچون خلاصة ايرادنه مجبور اولنمشدر

و بعضا اتصال وافتراقك طرفينى محال اولورلر مثلا لزوميهٔ عناديه‌ده اوكان زيد حمارا كان ناهقا دينلور حالبوكه زيدك حماريت وناهقيتندن ايكيسى دخى مستحيلدر و ياخود احد طرفين محال اولور بوده بعضا مقدم و بعضا تالينك استحاله‌سيله اولور بومقامده مصنف حاشيه سنده ديمشدركه طرفينك محال اولمسى نسب لزوميات وعناديانده واقع اوله‌رق احد طرفينك استحاله سى دخى نسب لزوميات وعناديات ايله اتفاقيات عامه‌ده اولور بوحالده اشبو طرفين و ياخود احد طرفينى محال اولان قضيه‌لره شامل اولمق اوزره بحسب التحقق نسبده معتبر اولان اوضاعى محققه ومفروضه اولمقدن تعميم اقتضا ايدر نته‌كيم بيان سابقدن دخى معلوم اولمشدر

قال رحمه الله (والنسبة بين نقيضى كل قسم منها و بين المختلفين كما سبق من غير فرق فرق) وذكر اولنان قضايادن هرقسمك نقيضلريله احدهمانك عينى وآخرك نقيضى

بيننده اولان نسبت من غير فرق نسب بحسب الحملى بيانده سبقت ايدن نسبلرك مثلى اوله‌رق فرقلرى بوقدر شويله كه طلوع شمس ووجود نهاركبى متساوى اولان مفهوملرك نقيضلرى اولان لاطلوع شمس ولاوجود نهار دخى متساويدر واضاءهٔ مسجد وطلوع شمس كبى بينلرنده عموم وخصوص مطلق اولنلرك نقيضلرى بيننده دخى عموم وخصوص مطلق اولوب فقط عينلرينك عكسى اوله‌رق نقيض اعم اخص ونقيض اخص اعمدر وطلوع شمس ووجود ليل كبى بينلرنده تباين اولنلرك نقيضلرى بيننده نسبت مباينت جزئيه در وطلوع شمس وهبوب ريح كبى بينلرنده عموم وخصوص من وجه اولنلرك نقيضلرى بيننده دخى كذلك مباينت جزئيه واردر واحد متساوينك عينيله آخرك نقيضى وعين اخص مطلق ايله اعم مطلقك نقيضى بينلرنده تباين وعين اعم ايله نقيض اخص بيننده عموم من وجه اولوب وبينلرنده عموم من وجه اولنلردن احدهمانك عينيله آخرك نقيضى بيننده مطلقا وياخود من وجه عموم وخصوص جريان ايدر

قال رحمه الله (واعلم ان بين المفهومين مفردين كانا اومركبين اومختلفين نسبا اخرى بحسب تجويز العقل بتجرد النظر الى ذاتيهما مع قطع النظر عن الخارج عنهما وتسمى نسبا بحسب المفهوم بان يقال ان تصادقا بحسب ذلك التجويز كليا من الجانبين متساويان كالحد التام مع المحدود) ومعلوم اولسونكه مفهومين بيننده ايسترايكيسيده مفرد ويامركب اولسون وايستر سه مختلفين اوله‌رق بريسى مفرد وديكرى مركب اولسون ذكرى مرورايدن وجوه نسبك غيرى نسب معتبره اولوب بوده خارج مفهوميندن قطع نظرله برابر مجرد مفهومينك ذاتلرينه نظرا عقلك تجويزى حسبيله اعتبار اولنور و بونوع نسبتلره نسب بحسب المفهوم تسميه قلنور

مصنفك حاشيه‌ده بيانى وجهله بومحلده تجريد نظر كليت كليده معتبر اولان تجريد نظرك غيريدر زيرا بومحلده معتبر اولان كليتك ماسواسندن قطع نظرله ذات مفهومينه تجريد نظر اولديغى جهتله انسان ولاانسان كبى متناقضين اولان مفهوملرك هربرشى اوزره صدقنى تجويز ايدوبده مثلا انسان ولاانسان هربرشيئه صادقدر ديمك جائز اولمز زيرا اشبو مفهومين متناقضينك ذاتلرينه نظرله عقل عندنده مفهوميندن هربرينك صادق اوله‌ميه‌جغى شيلر تحقق ايدرك مثلا لاشيئك برشى اوزره تجويز صدقندن ابا ايلر لكن كليده مرورايدن تجريد نظر بويله اولميوب يالكز ذات كليه اوله‌رق سائر جميع ماعداسندن قطع نظر وجهله اولديغندن كلينك كثيرين اوزره صدقنى وحتى تفصيلى كذران ايتديكى وجهله جميع شيئك شى اولديغى لاشى مفهومندن خارج اولديغندن لاشى مفهوم كليسنك شى كثيرين اوزره صادق اوله بيلمسنى عقل تجويز ايدر حاصلى بر مفهومك ذاتنه حصر وتجريد نظر ايدرك ماعداسندن

قطع نظر اولنمق ایله ایکی مفهومه تجرید نظر ایدرك مفهومینك ماعداسندن قطع نظر
قلنمسی بیننده فرق اولوب بلکه بو ایکی اعتبار بیننده تباین اوله رق بر محلده اجتماع ایتمزلر
چونکه احد مفهومیندن ماعداده مفهوم آخر داخل اولمسیله بر محلده هم مجتمع وهم
خارج اولمسنی اعتبار ایتمك قابل اولهمز

ایمدی نسبت بحسب المفهومك ملخص معناسی مفهومیندن خارج اولان هیچ برشیئه
نظر اولنمقسزین یالکز مفهومینك ذاتلرینه تجرید وحصر نظر ایله مفهومینك اتحادلرینی
عقلك تجویز وعدم تجویزی اولوب بو معنی اوزره بین المفهومین نسب اربعه نك
صورت جریانی شو طریق ایله اولورکه اکر مفهومین تجویز عقل ایله جانبیندن کلی
اوله رق تصادق ایلریعنی عقل احد مفهومینك آخرك کلیسی اوزره صدقنی تجویز
ایدرایسه مفهومین متساویلردر

ایمدی تساوی بحسب المفهوم عقلك طرفیندن کلی اوله رق صورت مشروحه ده
مفهومینك تعاکسی یعنی مفهومیندن هر برینك صدقنی تجویز ایتدیکی هر بر افراد اوزره
مفهوم آخرك دخی صدقنی تجویز ایتمسندن عبارتدر مثلا محدود ایله حد تام بیننده
اولان نسبت تساوی بحسب المفهوم اوله رق حد تام ایله محدوددن احدهماده
اعتبار اولنان شیلر آخرنده دخی معتبر اولمسیله تجویز عقل حسبیله کلی اوله رق
طرفیندن تصادق بولندیغی جهتله متساویلردر نته کیم قریبا براد اولنه جق ایضاحاتدن
دخی معلوم اولور

قال رحمه الله (او من احد الجانبین فقط فاعم واخص مطلقا کالحد الناقص مع المحدود)
واکر کلی اوله رق تصادق یالکز احد جانبیندن اولورسه صدق کلیسی بولنان
جانب اعم مطلق وجانب مقابلی اخص مطلق اوله رق بینلرنده عموم وخصوص مطلق
تحقق ایدر مثلا حد ناقص ایله محدود بو قسمدن اوله رق انسانی الجسم الناطق حد
ناقصیله تعریف ایتدیکمز صورتده محدود اخص وحد اعم اولور چونکه مفهوم انسانده
حیوان مأخوذ اولوب حقیقتی حیوان ناطقدر مفهوم حیوانده ایسه حساسلق
داخل اوله رق بو حالده مفهوم انسانده جسم وناطق ایله برابر برده حساسلق
قیدی بولنمش اولور بو جهتله کندوسنده بو قید مأخوذ اولمیان الجسم الناطق
حد ناقصی جسم ناطق حساس ایله جسم ناطق غیر حساسدن اعم اوله رق کل انسان
جسم ناطق حکم کلیسی صادق وبونك عکسی اولان کل جسم ناطق انسان قولی
غیر صادق اولمسنی عقل تجویز ایدر زیرا خارجدن قطع نظرله الحیوان الناطق
والجسم الناطق مفهومینه نظر اولندیغی حینده هر نقدر فی نفسه محال اولسه ده
بر جسم ناطق غیر حساس موجود اوله رق انسانك غیری اولمسنی عقل جائز کورر
وبو تقدیر اوزره ناطق انساندن مطلقا اعم اولمش اولور حاصلی حد تام جنس

وفصل قریبلردن مرکب اوله رق بو وجهله محدودی جمیع ماعداسندن ممیز وکندیه
خاص اولان تمام ذاتیات اوزره اشتمالندن ایچون اغیار اجنبیه نك دخولندن مانع
اوله رق محدوددن غیری برشی اوزره صدقنی عقل تجویز ایده مامسیله حد تام ایله
محدود متساوی اولورلر واما حد ناقص یا یالکز ویاخود جنس بعید ایله برابر فصل
قریب ایله اولدیغندن ایچون کندیده محدودك بعض ذاتیاتی مأخوذ اولمامسیله محدوده
شمولیله برابر اشبو ذاتی غیر مأخوذ کندیده موجود اولمیان دیکر برفردك وجودنی
عقل تجویز ایدرك حد بو فرد اوزره دخی صادق اولمسیله حد ناقص محدوددن
اعم اولمش اولور

قال رحمه الله (وان تفارقا کلیا من الجانبین فمتباینان کلیان کالمتناقضین نحو الانسان
واللاانسان والا فاعم واخص من وجه کالانسان مع الضاحك او مع الماشی) واکر
مفهومین جانبیندن افتراق کلی ایله تفارق ایدرلر ایسه یعنی عقل احد مفهومینك
آخردن برشی اوزره صدقنی اصلا تجویز ایتمزسه بو مفهومین کلیا متباینلردر مثلا
انسان ایله لاانسان کبی متناقضین بیننده تباین کلی واردر زیرا عقل مجرد مفهوم
متناقضینه نظر ایتمسیله احدهمانك آخردن برشی اوزره صدقنی تجویز ایده میه رك
جانبیندن تفارق کلی متحققدر

واکر مفهومین جانبیندن تفارق کلی ایله افتراق ایتمیه رك بلکه عقل بعض شیده
تصادقلرینی تجویز ایله بعض آخرده تجویز ایتمز ایسه اشبو مفهومین من وجه اعم ومن وجه
اخص اولورلر مثلا ضاحك ویاخود ماشی ایله انسان بیننده افراد انسانده تصادق ایدرك
بعض انسان غیر ضاحك وبعض ضاحك انسانك غیری اولمسنی عقل تجویز ایتمسیله
عموم وخصوص من وجه موجود اولور بلکه انسان ایله فرس بیننده دخی اشبو
تجویز عقل اعتباریله عموم من وجه اولوب زیرا انسان حیوان ناطق وفرس حیوان
صاهل اولمسیله هر برلرنده آخردن خارج بر قید معتبر اولدیغندن عقل بونلرك
مجرد ذات مفهوملرینه نظرا نه کلیا تصادق ونه کلیا تفارقلرینی تجویز ایتمیوب بلکه
جزئی اوله رق تصادق وتفارقلرینی تجویز ایلر شویله که حیواندن هم صاهل وهم
ناطق اوله رق بر نوعك وجودیله بو نوعده انسان وفرس مفهوملرینك تصادقلرینی
وافراد انسانده انسان وافراد فرسده فرسك تفارقلرینی عقل تجویز ایدر

قال رحمه الله (تنبیه قد یطلق الکلی علی الاعم والجزئی علی الاخص ویسمیان
کلیا وجزئیا اضافیین) مصنف مرحوم ماسبقده کلی وجزئی حقیقیلرك معناسنی بیان
وایراد ایدوب حالبوکه بعضا کلی وجزئی لفظلری دیکر معناده دخی مستعمل اولمسیله
موجب غلط وغفلت اولمامق اوزره اشبو لفظین مذکورینك اطلاق اولندیغی معنای آخری
صدد ایراده صدر کلامی عنوان تنبیه ایله تنویه ایدرك بیوررلرکه بعضا کلی بطریق

الاشتراك برشيدن اعم وجزئی برشیدن اخص اوزر ينه ده اطلاق اولنه رق كلئ
اضافی وجزئی اضافی تعبیر اولنورلر یعنی كلی وجزئی ايچون ايكيشر معنای
مختلف اوله رق بریسی حقیقی وديكری اضافيدر

ايدی كلئ حقیقی مرور ايتديكی وجهله تحتنده فرض عقل حسبيله برشی مندرج
اولمقلغه صالح اولان مفهوم مفرد اولوب فی نفس الامر تحتنده اوشيئك اندراجی
ممكن اولوب اولماقدن اعمدر وكلئ اضافی فی نفس الامر تحتنده برشی مندرج اولاندر
وكلينك اعم اوزره اطلاقندن مراد بومعنادر چونكه نفس الامرده تحتنده برشيئك
اندراجی معتبر اولوب وبرشی تحتنده مندرج اولان شيدن اعم اوله جغندن كلئ
اضافينك اعم اوزره اطلاقندن مراد بومعنی اولوب یوقسه كلئ حقیقیدن اعم اوزره
اطلاق اولنور ديمك دكلدر والا بالعكسدر وكلئ حقیقی دخی اشبو اعم من شئ اوزره
اطلاق اولنور ايسه ده لكن بالكز اعم من شئ اوزره اطلاق اولنميوب بلكه اطلاق
اولنديغی شيئك بعضيسی اعم من شئ دكلدر مثلا لاتی مفهوميله اشخاصنده منحصره
اولان كليات وافراد مفروضهٔ تجربه سنده نسبتله انسان كلئ حقیقی اولوب لكن
نفس الامرده تحتلرنده برشی مندرج اولمديغندن يعنی لاشيئك تحتنده مندرج
هيچ برفردی اولمديغی وكليات مذكوره شخصلرنده منحصر اولديغی مثللو انسان ايچون
دخی افراد تجربه بولنمديغندن بونلره كلئ اضافی اطلاق اولنمز

قال رحمه الله (فكل جزئی حقیقی جزئی اضافی بدون العكس كما في كلی اخص من كلی
آخر واما النسبة بين الكلی الحقيقی والاضافی فبالعكس لان الكلی الاضافی اخص
مطلقا من الحقيقی) يعنی جزئی اضافی جزئی حقیقيدن مطلقا اعم اوله رق هر برجزئی
حقیقی جزئی اضافی اولوب بالعكس هر برجزئی اضافی حقیقی دكلدر اما اول يعنی هر
برجزئی حقیقی جزئی اضافی اولمسی زيرا هر برجزئی حقیقی مشخصاتدن معرات اولان
ماهيتك تحتنده مندرجدر نته كيم زيدی تشخص وتعيننی موجب اولان مشخصاتدن
تجريد ايتديكمزحينده ماهيت انسانيه قالوب اشبو ماهيت انسانيه ايسه زيدن
اعمدر بوجهتله هر برجزئی حقیقی تحت اعمده مندرج اولوب تحت اعمده مندرج اولان
شی ايسه جزئی اضافيدر بوتقديرده هر برجزئی حقیقی جزئی اضافی اولديغی تحقق
ايدر واما ثانی يعنی هر برجزئی اضافينك حقیقی اولمامسی جزئی اضافی كلی اولمسنك
جوازندن ايچوندر زيرا جزئی اضافی ذكر اولنديغی وجهله برشيدن اخص معناسنه
اولمسيله كلئ آخرك تحتنده اولان كلی اولمسی جائزدر لكن جزئی حقیقی بونك
خلافنده اوله رق كلی اولمسی غير جائزدر مثلا حيوان كلئ حقیقی واضافی اولديغی
مثللو جسمدن اخص اولمسيله اخص من شئ مفهومنده دخی داخل اوله رق جزئی
اضافيدر وكثيرين ايله اشتراكی جهتيله كلی اولوب جزئی حقیقی دكلدر

واما كلئ حقیقی ايله اضافی بيننده اولان نسبت جزئيلر بيننده اولان نسبتك عكسی
اوله رق كلئ اضافی حقیقيدن مطلقا اخص وكلی حقیقی اضافيدن اعمدر واطلاقدن
مراد بوجه دون وجه مقيد اولماسيدر وكلئ حقیقی اعم واضافی اخص اولمسی
شوجهتندركه حقیقی كليات فرضيه ووجود ايله اتصافی ممتنعه اولان افرادينه
نسبتله كليات محققة الوجوده اطلاق اولنوب لكن بونلر فی الواقع برشيدن
اعم اولمدقلری جهتله كلی اضافی دكلدر حاصلی كلئ حقيقينك اعميتی يعنی تحتنده
برشيئك اندارجنه صالح اولمسی فرض عقل حسبيله واضافيده نفس الامر حسبيله
اولوب وبوجهتله بعضا نفس الامرده تحتنده برشی اندراجی ممكن اولميه جغی وبعضا
اندراجی ممكن اولسه ده نه ذهنا ونه خارجا مندرج اولميه جغی جهتله بومثللو مفهوملر
كلئ حقیقی اولوب اضافی اوله ميه جغندن اخصدر واما مختلفين بيننده اولان نسبت كلئ
حقیقی واضافی ايله جزئی حقیقی بيننده مباينت واردر زيرا جزئی حقیقی نه كثيرين اوزره
محمول اولمقلغه صالح ونه ده اعم من شئ اولمسيله كرك كلئ حقیقی وكرك كلئ اضافی ايله
تصادقلری غير ممكندر وجزئی اضافی ايله كلئ حقیقی واضافی بيننده عموم من وجه
اولوب كليات متوسطه ده تصادق ايدرلر مثلا انسان اعم من شئ اولمسنه نظرا كلئ
اضافی وكثيرين اوزره حملنه نظرا كلئ حقیقی وتحت اعمده يعنی تحت جنسده بولنمسنه
نظرا جزئی اضافيدر وشئ كبی اعم كلياته صدقده كلئ حقیقی واضافی جزئی
اضافيدن منفارق وجزئيات حقيقيه يه صدقده جزئی اضافی مطلقا كليدن منفردر
ومعلوم اولسونكه ايكی جزئی بيننده برشيده اشتراكلری جهتله صور ثمانيه اشتراك
اولوب ايكيسی برنوعده مشترك اولدقلری صورتنده مماثلت واشتراكلری جنسده
اولورسه مجانست وكيفده اولورسه مشابهت وكمده اولورسه مساوات وشكلده
اولورسه مشاكلت ووضعده اولورسه موازات واطرافده اولورسه مطابقت
واضافه ده اولورسه مناسبت دينلور

وبرده جزئينك بربرندن افتراقلری اعتباريله بينلرنده درت وجهله تقابل جاری
اولوب اول تضاد وثانی تضايف وثالث عدم وملكه ورابع سلب وايجابدر معنای
تقابل موضع واحدده جهت واحده دن شيئينك امتناع اجتماعی اولوب سواد
ايله بياض امثالی موجودين بيننده تقابل تضاد وابوته بنوت كبی هر برلرينك تعقلی
آخرينك تعقلنه نسبتله اولان موجودين بيننده تضايف وبصر ايله عمی كبی بريسی
وجودی وآخری عدمی اولوب وكندولرنده موضوع قابل الوجود معتبر اولان
يعنی امر وجودی يی قابل اوله جق برشيئه نسبتلری اعتبار اولنان امرين بيننده
عدم وملكه وفرسيت ولافرسيت كبی شيئين بيننده ايجاب وسلب واردر وعدم
وملكه ده عدميده قابل وجود اولان محل اعتبار اولنمسيله كندوسنده اشبو قيد
معتبر اولميان ايجاب وسلبدن متفارقدر

قال رحمه الله (فصل فى الذاتى والعرضى الكلى المحمول على شئ آخر كلى اوجزئى ان لم يكن خارجا عن ذاته وحقيقته فذاتى له) بو بحث مفصول ذاتى وعرضى يه دائر اوله‌رق مبادئ تصورات اولان مبحث كليات خمسه مرتبطدر شو يلكه هر شيئك برطاقم خواص وعوارض مترتبه‌سى اولوب بونلردن بعضيسى اوشيئه خاص وبعضيسى آخر يله مشترك اولديغى مثللو بعضيلرى اوشيئك ذاتندن غيرخارج وبعضيلرى خارجدر وبرشيئه كسب معرفت اشبو خواص وعوارضدن تميزه كافى وياخود مدار اولنلر واسطه سيله شئ آخر مغايرندن تميزنه متوقفدر بناء عليه اهل فن اشبو خواص ومشتركات اشيايى كليت وجهله تقسيم وتبيين وجنس وفصل وخاصه وعرض عام ونوعدن عبارت اولان كليات خمسى تفريق وتعيين ايدرك بونلردن تركب ايده‌جك مقصد تصورئ حدود ورسومه مقدمه ساز اولمشلردر

ايدى كرك كلى وكرك جزئى اولان برشئ آخر اوزرينه حمل اولنان كلى ياحمل اولنديغى شيئك ذات وحقيقتندن غيرخارج وياخود ذات وحقيقت شيدن خارج اولمق اعتباريله بالاستقراء ايكى قسمه منقسم اوله‌رق اكركلئ محمول ذات وحقيقت شيدن خارج اولمزسه شئ مذكور ايچون ذاتيدر حاصلى صورممكنه‌دن موجود اولديغى حينده كلى اوله‌جق هر برشى ذهنده موجود اولوب بده برشى اوزرينه حمل اولندقده بووجهله شئ مذكور اوزرينه حمل اولنديغندن ايچون مادامكه محمولدر البته اوشى ايچون ياحقيقتندن خارج اولميه‌رق ذاتى وياخود خارج اوله‌رق ذكراولنه‌جغى وجهله عرضيدر

ومصنفك موضوع كلام اولان كلى يى كلئ محمول اولمسيله تقييدى شو سببدندر كه ذاتيت وعرضيت متقابله نك كلى يه عروضى ولو بطريق الفرض والتقدير اولورسه‌ده برشى اوزره حملندن ايچوندر والا كلينك ذاتيت وعرضيتدن خلوبله اوشيئه مباين اوله‌رق نه‌ذاتى ونه‌عرضيسى اولمق جائزدر مثلا حيوان حجره نسبتله نه‌ذاتى ونه‌عرضى اوله‌رق مبايندر ومصنفك على شئ قولنده شيئى نكره ايرادى كلينك اشبو ذاتى وعرضى يه تقسيمى مطلقا برشى اوزره حملى اعتباريله اولوب محمول عليهى جميع اشيا وياخود واحد معين اولمق اعتباريله اولمديغنه تنبيهدر

قال رحمه الله (سواء كان عين حقيقته كالحيوان الناطق للانسان اوجزئها المساوى لها مميزا لها عن جميع ماعداها كالناطق له اوجزئها الاعم مميزا لها فى الجملة كالحساس والنامى اوغير مميز اصلا كالجوهر والحيوان) كلئ ذاتى بالاشتراك ايكى معنايه اطلاق اولنور كه اول برشيئك ذات وحقيقتنده داخل اولان وثانئ برشيئك ذات وحقيقتندن خارج

اولميان شى اولوب اول ثانيده مندرجدر واشبو معناى ثانى اوزره ذاتى ماهيته متناولدر زيراماهيت نفسندن خارجه دكلدر وكذلك جنس وفصله منقسمه اولان اجزاء ماهيته دخى متناولدر وهرنقدر ذاتينك معناى اول اوزره اطلاقى اشهر ايسه‌ده مصنف قصد شمول ايله معناى ثانى اوزره تفسير ايدرك محتمل اولديغى صور ثلثه يه اشارتله بيورديلركه كلئ محمول اسنر محمول عليهى اولان شيئك عين حقيقتى واسترسه جميع ماعداسندن ذات وحقيقت شيئى مميز اوله‌رق جزء مساويسى واسترسه فى الجمله مميز اولان وياخود اصلا مميز اولميان جزء اعمى اولسون بواقسامك جمله‌سى حمل اولنديغى شيئك حقيقت وذاتندن خارج اولميه‌رق ذاتيدر

وكلئ محمولك شئ محمول عليهك عين حقيقتى اولمسى انسانه نسبتله حيوان ناطق كبى اولوب بومفهوم عين حقيقت انساندر وجميع ماعدادن مميزى اوله‌رق جزء مساويسى اولمسى انسان ايچون ناطق كبيدر زيرا بومفهوم انسانى جميع اغياردن مميز اوله‌رق جزء مساوئ حقيقيدر وجزء اعمدن فى الجمله مميز اولان مثلا انسان ايچون نامى وحساس كبيدر زيرا حس انسان ايله برابر سائر حيواناتده وكذلك نمو انسان وحيوانات سائره ايله برابر نباتاتده موجود اولمسيله انسان ايچون جزء اعم وكندوسنده حس اولميان اشجار ونما اولميان احجار وسائره‌دن مميز اولوب لكن جميع ماعداسندن مميز اولمدقلرى جهتله تميزلرى بعض اغياره نسبتله فى الجمله در واصلا مميز اولميان جزء اعم مثلا انسان ايچون حيوان ايله جوهر كبيدر زيرا بونلر حقيقت انساندن جزء اعم اولدقلرى معلومدر مصنف حاشيه‌ده ديمشدركه هرنقدر حيوان انسانى حجر وشجردن وجوهر عرضدن مميز ايسه‌لرده اصطلاح قومده ذاتى ايچون معتبر اولان تميزدن مراد فوقنده بولنان جنسده مشاركلرندن بالذات تميز ايتمسى اولديغى جهتله حيوان هرنقدر انسانى حيوانك ماعداسندن تميز ايتسه‌ده بالذات مميز عد اولنه مز چونكه حيوانك بوتميزه مالكيتى كنديده مأخوذ اولان حساس ونامى وقابل ابعاد فصللرى وساطتيله اوله‌رق بالذات دكلدر وبو فصللرله برابر حقيقت انسانده جنس عالى دخى مأخوذ اولوب جنس عالى ايسه فوقنده جنس اولمامسيله انسان ايچون مميز اوله بيلمسى قطعاً متصور اولمديغندن حيوانك انسانى تميزى بعض اجزاسى واسطه سيله اوله‌رق بالذات اولمديغى تحقق ايدر وبو وجهله حيوانك انسان ايچون اصطلاح قوم اوزره مميز عد اولنمامسنى تعليلده ديناك ممكندركه مميز عد اولنان كلى اى شئ هو سؤالنه جوابده مقول اولان كلى اولوب وسؤال مذكور ايچون جوابده يالكز فى الجمله مميز اولمسى كافى اولميوب بلكه فى الجمله تميز ايله برابر مشترك تام اولمامق شرط ايدلمشدر

حيوان ايسه مشترك تام اولوب سؤال مذكوره جوابه صالح اوله ماسيله انسان
ايچون اصطلاح قوم اوزره مميز اوله‌مز

قال رحمه الله (والا فعرضي له سواء كان مساويا لها او اخص مميزا عن جميع ماعداها
كالضاحك بالقوه او بالفعل او اعم مميزا لها في الجملة او غير مميز اصلا كالشئ جميع ذلك
للانسان) واكر كلي محمول شئ محمول عليهك حقيقتندن خارج اولورسه اشبو كلي
شئ مذكور ايچون عرضيدر حاصلي برشيئك عرضيسي ذات وحقيقتندن خارج اولان
كليدر بوده استر اوشيئك حقيقتنه مساوي واستر جميع ماعداسندن مميز اوله‌رق
حقيقتندن اخص واستر سه في الجمله مميز اولق وياخود اصلا مميز اولماق اوزره
حقيقتندن اعم اولسون اشبو اقسام ثلثه‌نك جمله‌سي محمول عليهي اولان شيئك
حقيقتندن خارج اولمريله عرضيدر مثلا ضاحك بالقوه انسان ايچون خاصهٔ شامله
اوله‌رق حقيقت انساندن خارج مساوي ومثلا ضاحك بالفعل خاصهٔ غير شامله
اوله‌رق خارج اخص اولوب ايكيسي دخي انساني جميع اغيار اجنبيه‌دن مميزدر
ومثلا ماشي عرض عام اوله‌رق انسان وسائر حيوانده موجود وحيوانك غيري
اجسامده مفقود اولمسيله في الجمله مميز اولان خارج اعمدر ومثلا شئ حقيقت انساندن
خارج اعم اوله‌رق اصلا برشيدن مميز دكلدر زيرا شئ هرنقدر لاشيدن مميز ايسه‌ده
شئ مايمكن ان يعلم ويخبر عنه معناسنه اولوب بومعناجه واجب وممكن وممتنع اولان
هربرشيئه عارض اولمسيله نه مميز ايله مقصود اولان مشاركات جنسيه‌دن ونه‌ده
برشيئي برشيدن تمييز ايلمسي قطعا متصور دكلدر مصنفك جزء اعم ذاتي‌يه مثال اوله‌رق
ايراد ايلديكي حساس ونامي‌دن اشبو عرضي اعم غير مميزه مثال اولان شيئه‌دكين
ايراد ايلديكي امثله‌نك جمله‌سي انسانه نسبتله درككه انسان زيد وعمرو وسائر
جزئياتك حقيقتيدر

قال رحمه الله (ثم الذاتي المشترك بين الجزئيات ان اشتركت تلك الجزئيات في ذاتي آخر
خارج عنه فهو مشترك ناقص بينها كالحيوان بالنسبة الى افراد الانسان حيث اشتركت
في الناطق ايضا وكالناطق حيث اشتركت في الحيوان ايضا) ذاتي‌يي حقيقتنه مساوي
وحقيقتندن اخص ويا اعم اولمق اقسام ثلثه‌سنه تقسيمي متعاقبا افراد وجزئياتك
يالكز كنديده اختصاص اشتراكي وكنديدن خارج اولان ذاتي آخرده دخي
اشتراكاري جهتندن ذاتي ايچون تقسيم آخردر
ايدي جزئيات بيننده مشترك اولان كلي ذاتي اكر اشبو جزئيات كلي مذكوردن
خارج اولان ذاتي آخرده دخي اشتراك ايدرلر ايسه جزئيات مذكوره بيننده مشترك
ناقصدر مثلا افراد انسانه نسبتله حيوان مشترك ناقصدر زيرا افراد مذكوره حيوانيتده
مشترك اولدقلري مثللو ناطقيتده دخي مشترك اولوب ناطق ايسه مفهوم حيواندن

خارج ذاتي آخردر ومثلا ناطق دخي افراد انسانه نسبتله حيوان كبي مشترك ناقص
اولوب ناطقده اشتراكلري كبي حيوانده دخي مشتركدرلر حيوان ايسه ناطقدن خارج
اوله‌رق انسان ايچون ذاتي آخردر حاصلي ذاتينك مشترك ناقص اولمسي اشتراك
افرادده كنديدن خارج ديكر برذاتينك موجود اولمسندن عبارتدر

قال رحمه الله (والا فمشترك تام كالانسان بالنسبة الى افراده وكالحيوان بالنسبة الى
مجموع افراده) واكر جزئياتك ذاتي خارج آخرده اصلا اشتراكلري اولميوب
اشتراكلري يالكز كلي مذكورده منحصر اولور وياخود اشتراكلري اولسه‌ده
مشترك اولدقلري كلي آخر اشبو كليدن خارج اولمز ايسه بونوع ذاتي جزئيات
مذكوره بيننده مشترك تامدر زيرا بوصورتده اشتراك جزئيات كنديده منحصر وخارجه
غير متجاوزدر مثلا افرادنه نسبتله انسان زيد وعمرو وبكر وسائر افراددن هربرينك
تمام ماهيتي اوله‌رق اشتراكلري انسانده منحصر وذاتي خارج آخره غير متجاوز
اولمسيله مشترك تامدر كذلك مجموع افرادنه نسبتله حيوان دخي مشترك تام اوله‌رق
زيد وعمرو وفرس وبقر وسائرلر ايچون ذاتي خارج آخرده اشتراك غير متصوردر
وحيوانك مشترك تام اولمسي مجموع افرادنه نسبتله تقييدي بعض افرادنه نسبتله
اولمقدن احترازدر زيرا بعض افرادي اولان مثلا انسانه نسبتله حيوان مشترك
ناقص اولديغي بيان سابقدن معلوم اولمشدر وحيوانك انسان ايله فرس وامثالي
بيننده تمام جزء مشترك اولمسي زيرا انواع مذكوره بيننده هيچ برجزء مشترك يوقدر
الا يالنفس حيوان وياخود حيواندن جزدر مثلا جوهر وجسم نامي وحساس ومتحرك
بالارادة‌دن هربريسي هرنقدر انسان وسائر انواع متباينهٔ معلومه بيننده مشترك
ايسه‌لرده لكن تمام مشترك اولميوب بلكه تمام مشترك اولان حيواندن بعض اوله‌رق
حيوان بونلرك جمله‌سي اوزره مشتملدر شويله‌كه حقيقت حيوان جسم نامي حساس
ومتحرك بالارادة اوله‌رق ماهيت حيوانك جزلريدر

قال رحمه الله (فكل ذاتي مميز في الجملة فهو مشترك ناقص مطلقا ولو بالنسبة الى افراد
نفسه وكل ذاتي سواه فهو مشترك تام بالنسبة الى افراد نفسه وناقص بالقياس الى
افراد ذاتي اخص منه ان وجد الاخص كالحيوان) ماقبلنه تفريعدر ايمدي في الجمله مميز
ماهيت اولان هربر ذاتي واو افراد نفسنه نسبتله اولورسه‌ده على الاطلاق مشترك
ناقصدر وبونك ماعداسي اولان هربر ذاتي افراد نفسنه نسبتله مشترك تام اولوب
وكنديدن اخص برذاتي موجود اولديغي تقديرده اشبو ذاتي اخصك افرادنه قياس
ايله مشترك ناقصدر مثلا حيوان زيد وعمرو وفرس وبقر كبي كندي افراد نفسنه نسبتله
مشترك تام وزيد وعمرو كبي يالكز افراد اخصه قياس ايله مشترك ناقصدر

قال رحمه الله (فاعلم ان مطلوب السائل بكلمة ما عن الواحد تمام حقيقته المختصة به

يعني المختصة بنوعه وعن المتعدد تمام الذاتي المشترك بينهما فالسائل بماهو عن زيد طالب
للانسان وعن الانسان طالب للحيوان الناطق وبماهما او بماهم عن زيد وعمرو او مع بكر
طالب للانسان ايضا وعن الانسان والفرس طالب الحيوان وعنهما مع الشجر طالب للجسم
النامي ومع الحجر طالب للجسم ومع العقل العاشر طالب للجوهر) بو بحث لطيف دخي
مبانئ كلياتك صورت تأسيسنه متعلقدر شويله كه برشيئي تعريف ايدوب بيلدرمك اوزره
ايراد اولنه جق كلام البته يا حقيقة ويا خود ذهنده فرض وتقدير ايدرك برسائل وطالبه
جواب اولمق اقتضا ايده جكي جهتله اشبو مقام جوابده ايراد اولنه جق تعريفات سائلك
موافق غرض ومرامي اولمق لازمه دندر اشيادن سؤال وطلب ايسه طرق عديده
اوزره اوله رق مثلا مسؤول عنه شيء واحد ويا خود اشياء متعدده اولوب حقيقت
مختصه ويا مشتركه سندن ويا خود غيريلرندن نه ايله متميز اوله جغندن سؤال اولنور بناء
عليه لسان عربده موقع استفهامده استعمال وايراد اولنان ماواي اداتلري بوبابده
استيفاي طرق مطالب ايچون صورت كافيده بولنمسيله مبادئ تعريفات اولان كليات
خمسك تعيين ماهيتلرنده اخذ اولنمش اولديغندن كليات مذكورنك تعريفات وايضاحاتنه
شروعدن مقدم اشبو ماواي لفظلرينك مقام استعماللريله برابر بونلر وساطتيله
اولنه جق سؤاللره ذاتيات وعرضياتدن قنغيلريله جواب ويرلمك لازمكله جكنك
بحث مهمي اهل فنك تحقيقاتنه توفيقا مباحث ذاتي وعرضي يه ذيل ايلشدر

مالفظي استفهاميه اولوب حقيقتدن استكشاف ايچون ايراد اولنور مدخولي اولان
هو ضميري مسؤول عنهدن عبارتدر اي لفظي دخي نه استفهام ايچون اولوب برامرده
مشترك اولان شيئلردن بريني آخرندن تمييز ايده جك شيدن سؤال محلنده اتيان ايديلور
اشته بو بحثك تفصيلنده بيورركه ماكلمه سيله شيء واحددن سؤال ايدن كيمسه نك
مطلوبي واحد مذكوره مختصه اولان تمام حقيقتيدر وتمام حقيقتك واحده مختصه
اولمسندن مراد واحدك نوعنه اختصاصيدر شو وجهله كه حقيقت مذكوره مسؤول عنه
اولان واحدك نوعنه مخصوص اولوب نوعيله نوع آخر بيننده مشترك اولميه
مصنف مرحوم حقيقتك واحده اختصاصني اختصاص بالنوعه تصريح حملندن
مرادي سؤال مقدره جوابدر چونكه اكر اختصاص اشبو معناي اختصاص بالنوعه
حمل ايديلميوبده ظاهري اوزره نفس واحده اختصاص معناسنده اولمق لازم كلسه
دينله بيلورديكه انسان زيده مختصه اولان حقيقت اولميوب بلكه زيد وعمرو
وسائر عموم افرادي بيننده مشتركدر حالبوكه زيددن ماهو ايله سؤاله جواب انسان
اولديغني قوم تصريح ايدوب واحددن سائل ايسه تمام حقيقت مختصه سني طالبدر
وحاصل جواب اكرچه اختصاص ايله مراد واحده اختصاص اولسه سؤال مذكورك
ورودي دركار ايسه ده مراد بويله اولميوب بلكه واحدك نوعنه اختصاصي اولمسيله

سؤال مذكور غير وارددر مصنف حاشيه سنده بو وجهله اختصاصي اختصاص
بالنوعه حملك سببني بيان ايتدكدنصكره ديمشدركه برقائل طرفندن ايراد اولنه
بيلوركه بو وجهله حقيقتك نوعه اختصاصي معناسنه حمل ايدلمسي برشيئك نفسنه
اختصاصني مستلزم اولوب بو ايسه فاسددر وبو استلزام تمام حقيقت مختصه نك معناسني
تأمل ايدن كيمسنه يه غير خفيدر زيرا تمام حقيقت ديديكمز انسان كبي نوعدن عبارت
اولوب بو صورتده حقيقتك نوعه اختصاصي عينيله نوعك كندي نفسنه اختصاصي
ديمك اولور جوابنده دينلك ممكندركه تمام حقيقت مختصه نوع حقيقي ايله حدتامدن
اعم اولوب بوتقديرده تمام حقيقتك نوعه اختصاصي اعمك اخصه اختصاصي
قبيلندن اولمش اولور بو ايسه فساددن عاريدر ويا خود جوابده دينلوركه اختصاصي
اضافي اولمسنه بناء تمام حقيقت واحدك نوعنه اختصاصندن مراد فرد نوعنه
مختصه در ديمك اوله رق محذوردن سالم اولور

ينه بو ذيلده مصنف حاشيه سنده ماهو ايله سؤاله جواب نوع وجنسدن اعم اولوب
يعني محلنه كوره بعضا نوع وبعضا جنس ايله جواب ويريله جكنه اشارتله ديركه
ماهو ايچون جوابده مقول اقسام ثلثه اولوب قسم اول شركت وخصوصيتدن ايكيسي
حسبيله جواب اوله رق بوده انسان كبي نوع حقيقيدر قسم ثاني ماهو ايچون جوابده
خصوصيتسز يالكز بحسب الشركة مقول اوله رق بوده حيوان كبي جنسدر وقسم
ثالث بونك عكسي اوله رق ماهو يه جوابده شركتسز يالكز بحسب الخصوصية مقول
اولاندركه بوده انسان ايچون حيوان ناطق كبي محدوده نسبتله حدتامدر

وماهو عنوانيله ايكي ودها زياده اوله رق متعدددن سائل وطالب اولان كيمسه نك
مطلوبي اشبو متعدد بيننده مشترك اولان تمام ذاتيدر الحاصل ماهو ايله برشيدن
سؤال ايدلمكدن مطلوب اوشيئك تمام ماهيت وحقيقتي اولمسيله اكر سؤال شيء
واحددن اولورسه اوشيئه مختصه اولان تمام ماهيتي طالب اولور واكر سؤالده
شيئين ويا خود اشيا بيني جمع ايدرسه بونلرك تمام ماهيتنه طالب اولور تمام ماهيت
اشيا ايسه انجق بينلرنده مشتركه اولان تمام ماهيتدر واكر سؤال شمس كبي نوعي
شخصنه منحصر اوله رق متعدد الاشخاص اولميان اولورسه ينه مطلوب تمام
ماهيت مختصه اولوب جواب خصوصيت محضه حسبيله در ايمدي ماهو لفظيله
زيددن سؤال ايدن جوابده انساني طالبدر زيرا ماهو ايله واحددن سائل اولديغي
جهتله مطلوبي زيدك كنديه خاص اولان حقيقتي اولوب زيدك فرد نوعنه مختصه
اولان حقيقتي ايسه انساندر وعنوان مذكور ايله انساندن سؤال ايدن كيمسنه جوابده
حيوان ناطق طالبدر زيرا الانسان ماهو قوليله انسان نه شيدر ديو سؤال ايدن
كيمسنه نك مطلوبي حقيقت انساني معرفت اولوب انسانك تمام حقيقت مختصه سي

ایسه حیوان ناطقدر وماهما عنوانیله زید وعمرودن وماهم عنوانیله زید وعمرو وبکردن سؤال ایدن کسنه جوابده یته انسانی طالبدر زیرا افرادانسانیه بینده تمام مشترك ذاتی انساندر زیرا نوع افرادندن هربرینك تمام ماهیتی اولسیله بحسب الخصوصیة والشركة جوابه صالحدر وانسان ایله فرسدن سؤال ایدن کسنه جوابده حیوانی طالب اولهرق حیوان ایله جواب ویریلور زیرا انسان ایله فرس بینده مشترك اولان تمام ذاتی حیواندر وشجرایله برابر انسان ایله فرسدن ماهم عنوانیله سائل جسم نامی‌یی طالبدر زیرا شجر وانسان وفرس بینده مشترك اولان تمام ذاتی جسم نامیدر وحجر ایله برابر بونلردن ماهم ایله سائل یالکز جسم ایله جوابی طالبدر زیرا لفظ مذکور ایله سؤالدن مقصدی بونلرك تمام مشترك ذاتیسی اولوب انسان وفرس وحجر وشجرك تمام مشترك ذاتیلری ایسه جسم مطلقدر وماهم ایله بونلردن عقل عاشر ایله برابر سائل اولان کسنه طالب جوهردر زیرا انسان وفرس وشجر وحجر وعقل عاشرك تمام ذاتیٔ مشترکلری جوهردر

قال رحمه الله (ومطلوب السائل بای شیٔ مایمیز الذاتی المطلوب بکلمة ماهنالك تمییزا فی الجملة اما ممیزه الذاتی ان قیده بقید فی ذاته اومیزه العرضی ان قیده بقید فی عرضه اوالممیز المطلق ان لم یقیده بشیٔ) وای شیٔ کلمهٔ استفهامیه‌سیله سؤال ایدن کسنه‌نك جوابده مطلوبی ماکلمه‌سیله مطلوب اولان آنفـ البیان ذاتی‌یی فی الجمله تمییز ایله ممیز اوله‌جق شیدر وماسبقده ماهو ایله مطلوب اولان ذاتی واحدده تمام ماهیت مختصه ومتعدده تمام ماهیت مشترکه‌در وفی الجمله تمییزدن مراد مشارکاتك جمیعیسندن ویاخود بعضیسندن ممیز اولمق صورتیندن تعمیدر

تمییزی فی الجمله اولمسیله قید انلمسی حاشیه‌ده بیان ایلدیکی اوزره بومقامده الجا ایدن لزومه مبنیدر زیرا ای شیٔ طریقیله سؤال ایدن کسنه‌نك مطلوبی انسان ایچون ناطق کبی جمیع اغیاردن تمییز ایده‌جك شی اولسیده جائزدر وهرنقدر تعریفدن مقصود جمیع اغیاردن تمییز اولدیغی جهتله سائل مذکورك جوابی مجرد فصل بعید ایله حد ناقص اولمسی صحیح اوله‌مزسه‌ده انسان ایچون حساس کبی بعض اغیاردن تمییز ایده‌جك شی اولسیده جائزدر وحدود ورسوم ناقصه‌ده تعریف بالاعم جائز اولدیغی قریبا ذکر اولنور

واشبو ای شیٔ ایله مطلوب سائل اولان ممیز اوچ وجهله اولوب اکر سائل بوسؤالی فی ذاته لفظیله قید ایدرك ای شیٔ فی ذاته دیرسه مطلوب ممیز ذاتیسی واکر فی عرضه ایله تقیید ایدرك ای شیٔ فی عرضه دیرسه مراد ممیز عرضیسی واکر بونلردن بریله قیدلنمیوبده یالکز ای شیٔ هو دیرسه مطلوب کرك ذاتی وکرك عرضی مطلقا ممیزی اولمش اولور وهرنقدر اهل لغتك ذاتی وعرضی‌یه وقوفلری اولمدیغی

وبوجهتله سؤاللری بونلردن برشی ایله مقید اولمیه‌جغی درکار ایسه‌ده سیاق سؤاللری اشبو وجوه ثلثه‌نك برینی تعیینیدن خالی اولمیه‌جغی غیر خفی وبوجهتله بعض شراحك بومقامده تعرض ایلدیکی مقال منتیدر وخصوصیله اهل عربیه‌نك استعمال القاظده دقایق ومواقعه کمال رعایتله اعتناٰلرینی اثباته مطالعهٔ فن بلاغت کافیدر

قال رحمه الله (فالسائل عن زید وحده اومع عمرو بای شیٔ هو فی ذاته طالب للناطق اوالحساس اوالنامی اوالقابل للابعاد وبای شیٔ فی عرضه طالب لمثل الضاحك اوالماشی والسائل عن زید وهذا الفرس بای شیٔ هما فی ذاتهما طالب للحساس اوالنامی اوالقابل وبای شیٔ فی عرضهما طالب لمثل المتنفس اوالمتحیز وقس علیه) اجمال سابقه توفیقا لف ونشر طریقیله تمثیل وایضاحدر ایمدی یالکز زیددن ویاخود زید وعمرودن ای شیٔ هو فی ذاته وای شیٔ هما فی ذاتهما ایله سؤال ایدن کسنه جوابده فی الجمله ممیز اولان ناطق وحساس ونامی وقابل ابعاد ذاتیلرندن برینی طالبدر زیرا سؤال مذکور ایله مطلوب بونلردن یالکز زیددن سؤالده تمام حقیقتنك وعمر وایله برابر زیددن سؤالده تمام ذاتیلرینك ممیز ذاتیسی اولوب وذاتی ایچون ممیز ذاتی انجق فصللدر واشبو فصوللدن ناطق جمیع اغیاردن وحساس وقصوری بعض اغیاردن ممیزلردر

وزیددن یالکز ویاخود عمر وایله برابر ای شیٔ هو فی عرضه وای شیٔ هما فی عرضهما ایله سائلك مطلوبی ضاحك ویاخود ماشی امثالیدر زیرا بونلر ممیز عرضی اولوب شوقدرکه اول عرض خاص اولهرق جمیع اغیاردن وثانی عرض عام اولهرق بعض اغیاردن ممیزدر

وزید ایله فرس معیندن ای شیٔ هما فی ذاتهما عنوانیله سائل حساس ویاخود نامی ویاقابل ابعاد جوابنی طالبدر زیرا بونلر زید وفرس ایچون ممیز ذاتی اولوب حساس جسم نامیده مشارکلرندن ونامی قابل ابعادده مشارکلرندن وقابل ابعاد ناقابللرندن ممیزلردر

وزید ایله فرس معیندن ای شیٔ هما فی عرضهما ایله سائل متنفس ویاخود متحیز امثالیله جوابه طالبدر زیرا بونلردن هر بریسی زید ایله فرس ایچون ممیز عرضیدر وسائرلرینده امثلهٔ مذکوره‌یه قیاس اولنمق اقتضا ایلر

قال رحمه الله (اعلم ان ذاتی الماهیة الحقیقیة وعرضیها مالم یکن خارجا عنها اوکان خارجا عنها فی الواقع من غیر مدخل لاعتبارنا ولذا عسر التمییز بینهما واما ذاتی الماهیة الاعتباریة وعرضیها فیمتاز بمجرد عدم خروجه وخروجه عن الموضوع له ولذا سهل التمییز بینهما) معلوم اولسونکه ماهیت حقیقیه ایچون اولان ذاتی

واقعده ماهیتدن خارج اولمیان وعرضی واقعده ماهیتدن خارج اولان شیدر مثلا ناطق ونامی واقعده ماهیت زیددن غیر خارج اوله‌رق ذاتیسی وضاحك وماشی خارج اولمسیله عرضیسیدر ایدی کلام مصنفده اولان عدم کون ذاتی‌یه وکون عرضی‌یه ناظر اولوب لف ونشر مرتب طریقیله اول اولك وثانی ثانینك تعریفیدر اوعاطفه محدودی تقسیمدر

ماهیت مابه الشیء هو هو ایله معبردرکه مابه الشیء نفسه دیمکدر شرح مواقفده بیان اولندیغی اوزره بر شیئك ماهیتی وجود غیر اصیل یعنی وجود ذهنی ایله متصفه اولان صورت عقلیه‌سیدر بو صورتده ماهیت حقیقتدن اعمدر زیرا ماهیتده ماهیتی اولدیغی شی اوزره خارجده صدقی معتبر اولمیه‌رق ماهیت انسان کبی خارجده افرادی اولوب ویاخود ماهیت عنقا کبی خارجده افرادی اولمامقدن اعمدر ٢حقیقت ایسه خارجده صدقی معتبر اوله‌رق موجودات خارجیه‌نك ماهیتیدر ماهیت اعتباریه‌دن مراد حقایق موجوده دن اولمیوب مجرد اعتبار ناس ایله اولان ماهیتدر شو وجهله‌که ناس اشیادن بر طائفه ایچون بر مفهوم استحصالیله بو مفهومی براسمه ویاخود اسامیء عدیده‌یه تخصیص ایدرلر وکذلك دیکر بر طائفه ایچون برمفهوم آخر استحصال ایدرك مع القرینه مفهوم اولك اسمنه ویاخود بشقه بر اسم ویااسامیء عدیده‌یه تخصیص ایدرلر کذا وکذا وبو وجهله ناسك بر طاقم اشیادن طوپلیوب استحصال ایدرك کندیچون اسم وضع ایتدکاری مفهوم اشیادن اوطائفه‌نك ماهیت اعتباریه‌سی اولور

وواقعده ذاتی ماهیتدن خارج اولمیوب عرضینك خارج اولمسندن مرادیزم اعتبارمز ایچون مدخل وسببیت اولمیه‌رق واقعه یعنی نفس الامره نسبتله خارج وغیر خارج اولمسیدر نفس الامر نفس شی دیمك اولوب امر شیدن عبارتدر و بر شیئك واقعده وجودی حدذاتنده وجودی اولوب یعنی وجود وتحقق ثبوتی فرض فارض واعتبار معتبره متعلق اولمامسیدر مثلا طلوع شمس ایله وجودنها ر بیننده اولان ملازمه کرك بر فارض موجود اولسون وکرك اولمسون واستر فرض واعتبار ایدلسون وکرك ایدلسون حدذاتنده متحققدر

٢ مابه الشیء هو هو تحقق اعتباریله حقیقت وتشخص اعتباریله هویت وبونلردن مع قطع النظر ماهیتدن دینلشدر لکن ماهیت وحقیقت الفاظ مترادفه اولق اوزره حقیقتك دخی مطلقا مابه الشیء هو هو معناسنده استعمالی شایع وذایعدر حتی علماء کلامك حقایق الاشیاء ثابتة قوللرنده‌کی حقیقتی علامه تفتازانی وغیریلری بومعنا ایله تفسیر ایتمشلردر بعد ذاثبت تحاالف اذهان اولدحق نواندهء دندرکه ماهیتك معنای مذکوری مابه یجاب عن السؤال بما هو معناسنك غیری اولوب لفظ ماهیت بو ایکی معنا بیننده مشترك لفظیدر ومعنیین بیننده اولان نسبت عموم من وجهدرکه اول ثانیسز ماهیات جزئیه‌ده تحقق ایدر وثانی اولسز نوعه قیاسله جنسده تحقق ایدر ونوعه قیاسله ایکی معنا دخی ماهیت نوعیه‌ده تحقق ایدوب اجتماع ایدرلر معنیینك بیتلرینی عدم فرق جهتیله بعضیلری غلطیده وادیء غلط اولمشدرفتنبه (عبدالحمید)

وبووجهله ذاتی وعرضینك ماهیت حقیقیه‌دن غیر خارج وخارج اولمسنده اعتبار معتبر ایچون مدخل اولمیه‌رق واقعه نسبتله اولمسی معتبر اولدیغندن حقایق موجوده‌ده ذاتی وعرضینك بینینی تمیز ایتمك متعسر اولمشدر واماماهیت اعتباریه یعنی ماهیات لغویه واصطلاحیه‌نك ذاتی وعرضیلری مجرد موضوع ایهدن عدم خروج وخروج ایله ممتاز اوله‌رق بو سببدن ناشی ماهیت اعتباریه‌نك ذاتی وعرضیسنی تمیز ایتمك سهل وآساندر

الحاصل بر شیئك ذاتیسنه کسب اطلاع ایتمك وذاتیسی ایله عرضیسی بینینی فرق وتمییز ایله فلان شی ماهیت فلانیه‌نك ذاتیسی وفلان شی عرضیسیدر دیو تعیین ایتمك مفهومات اعتباریه یعنی مفهومات لغویه واصطلاحیه‌ده سهل وآساندر زیرا لغت ویا اصطلاحده بر لفظ بر مفهوم مرکب ایچون وضع اولندیغی تقدیرده اشبو موضوع له اولان مرکبده داخل اولان ذاتیسی اولوب مشترك اولورسه جنس والا فصل اولمش اولور ومفهوم مرکبدن خارج مساوی ویا اعم واخص اولورسه عرضیسی اولور مثلا نحات کلمه‌یی لفظ وضع لمعنی مفرد مفهومیله تعریف ایتدکاری جهتله تعریفده داخل اولان لفظ ووضع ومفرد کلمه ایچون ذاتی ودخول لام وتنوین واضافت امثالی تعریفدن خارج اولنلر عرضیدر

واما حقایق موجوده‌ده ذاتیات ایله عرضیات بینینی تمیز ایتمك متعسر اولوب حدتعذره واصل اولمشدر زیرا جنس عرض عامه وفصل خاصه‌یه شبیه اوله‌رق مثلا ناطق ذاتی وضاحك عرضی عد ایتمك تحکم صرفدر دینلسه بجادر ورئیس قومك تحدید اشیایی استصعابی دخی بوندن نشئت ایتمشدر

وطریق تمیزده بعضیلر شو صورتی اختیار ایتمشلردرکه بر نوع ایچون خواص عدیده مرتبه اولدیغی صورتده اقدمنی ذاتی اعتبار ایدرز زیرا ذاتینك اقدمیتی معلومدر مثلا انسان ایچون ناطق ومتعجب وضاحك خواص عدیده مترتبه اولوب وبو خواصدن ناطق انسان ایچون خواص مذکوره‌نك اقدم واقربی اولمسیله ذاتی عد اولنور وناطقك اقدم واقرب اولمسی شو جهتدندرکه ناطقك انسانه اختصاصی متعجب وضاحكك اختصاصندن اقوادر زیرا بونلرك انسانه اختصاصی ناطقه تابع ومتفرعدر شو جهتله‌که نطق مطلقا ادراکدن عبارت اولوب انسان ایسه مطلقا ادراك ایله متصف اولدقجه ادراك امور غریبه ایله متصف اوله‌مز تعجب ایسه اشبو ادراك امور غریبه‌دن عبارتدر ٤ وکذلك امور غریبه‌یی ادراك عندنده

٤ الحاصل انسان مطلقا ادراك ایله متصف اولمدقجه ادراك امور غریبه ویا ادراك امور غریبه‌یه تابع اولان انفعال ایله متصف اوله‌مز تعجب ایسه اشبو ادراك امور غریبه ویا ادراك امور غریبه‌یه تابع اولان انفعال نفسدن عبارتدر وکذلك امور غریبه‌یی ادراك ویاخود ادراك مذکوره تابع اولان انفعال سببیله روحك دفعة خارجه حرکتدن حاصل اولان کیفیت غیر تامه ایله‌ده متصف اوله‌مز ضحك ایسه اشبو کیفیتدن عبارتدر لکن بو طریق یله تمیز ایچون مفید یقین دکلدر (عبدالحمید)

انفعال وتأثر ايله ده متصف اولەمز ضحك ايسه اشبو انفعال ديمكدر لكن بوطريق
ايله تمييز ايچون مفيد يقين اولەمز زيرا بر شيئك بيله مديكمز ذاتيسی اولوبده
عرضي‌يه ملتبس اولمسی احتماللندن وارسته اولەمز

و بعضيلر ديمشدركه ذاتيات وعرضياتك معناسی‌شوندن عبارتدركه مثلا زيد
كبی شیء واحد ايچون برطاقم احوال اولوب بودەابعادونمو وحس‌وحركة‌اراديه
ونطق امثاليدر بعده بواحـواله ديكر احوال دخی تابع اولوب بوده تحيز وتغير
وانفعال وتعجب امثاليدر ايمدی متبوعاتدن اخذ اولنان جسم‌ونامی وحساس وناطق
امثالی‌محمولات‌زيدايچون‌ذاتياتدروتوابعدن اخذاولنان متحيزومتغير ومنفعل ومتعجب
امثالی زيد ايچون عرضياتدر و بوطريق ايله ذاتی‌وعرضی بيننی تمييز وتعيين ايتمك
سهلدر لكن بوكلام اوزرينه دخی ابحاث شريفه اولوب حاصلی بينلرينی تمييز
ايچون تعيين طريقه تصدی ايدنلرك جملەسی سهام جرح واعتراضه هدف
اولمشلردر

قال رحمه الله (فصـل فی‌الكليات الخمس قدسبق ان‌الكلی اما ذاتی واماعرضی
فالذاتی ان كان عين الحقيقة المختصة بجزئياته‌بحيث يكون محمولا فی جواب السؤال
بما هوعن المتعددمن تلك‌الجزئيات وعن‌الواحد فهو نوع حقيقی‌كالانسان والشمس)
بوفصل مبادیء قول شارح اولان مباحث كليات خمسده باب اولدن فصل ثالثدركه
جنس‌ونوع وفصـل وخاصه وعرض عامدن عبارت اولان اقسام خمسهٔ كلياتی
موضح ومعرفدر كلينك ذاتی وعرضی قسمينه منقسم اولديغی سبقت ايتمشيدی
اشبونده ذكر اولنەجق كليات خمسك مبناسی بونلراولەرق كلیء ذاتی ايچون اوچ
قسم اعتبار ايدلمشدر شويله‌كه اكرذاتی جزئياتدن متعـدد وياخود واحددن ماهو
مفهوميله سؤاله جوابده محمول اولمق حيثيت واعتبارنه ملابس اولەرق حقيقت
مختصه نك عينی اولورسه بوقسم ذاتی‌يه نوع حقيقی اطلاق اولنور

مصنف حاشيه سنده ديمشدركه بووجهله ذاتی‌بی نوع وجنس وفصله‌تقسيم ايتمكده
ذاتينك حقيقت مختصه‌نك عينی وياخود جزئی اولمسنی‌اثباته حاجت اولميوب بلكه
ذكر اولنان حيثيانه بناء تقسيم كافی اولديغی حالده قيد مذكوری ضم وعلاوه دن
غرض هر برنوع حقيقی‌كندی‌تحتنده‌اولان جزئياتك عين‌حقيقتی‌وهر برجنس حقيقت
مذكوره‌نك جزء اعمی وهربرفصـل جزء مساويسی وياخود اعمی اولديغنه تنبيه
ايتمك فائده سنی التزام ايچوندر

مثلا انسان زيدوعمرو وبكر وسائر افراد شخصيه سنه نسبتله نوعدر زيرا انسانكه
تفصيلی حيوان ناطقدر ذاتی اولوب زيد وعمرو وامثالی جزئياتك حقيقت مختصەسی
اولەرق بونلردن ماهم لفظيله وياخود بالكز برندن ماهوايله سؤال اولنسه اولەنظرا

بحسب الشركة‌والخصوصية وثانی‌يه نظرا بحسب‌الخصوصية جوابده محمول اولمق
حيثيتنی حاملدر شويله‌كه بوسؤاللره جوابده هم انسان وياخود هوانسان دينلور
چونكه ماهو عنوانيله افراددن سؤال هربرلرينه مختصه اولان ماهيتی طلب
اولوب بونلرك ماهيت مختصه ومشتركه‌لری ايسه انساندر وانسان جزئيات
مذكوره‌نك عين حقيقتلريدر ومثلا شمس دخی نوع اولەرق ماهی ايله سؤاله
جوابده بحسب الخصوصية مقولدر زيرا نوعی شخصنده منحصر اولەرق خارجده
اشخاصی متعدد اولمامسيله مطلوب سائل بوفردك ماهيت مختصەسی اولديغندن
ظاهره نظرا جواب بحسب الخصوصية اولور واكر افراد ذهنيه سنه مبنی ذات
نوعه نظر اولنورسه بحسب الشركة دخی جواب اولەبيلور

قال رحمه الله (ويعرف بانه كلی مقول علی كثيرين مختلفين بالعوارض لا بالحقيقة
فی‌جواب ماهوبحسب الشركة‌والخصوصية) نوع بركليدركه‌عوارض ومشخصات
ايله مختلفه وحقيقتلری متحده اولان جزئيات كثيره اوزره ماهوعنوانيله سؤالدن
جوابده شركت‌وخصوصيت حسبيله‌مقول‌ومحمولدر ديوتعريف‌اولنور يعنی شركت
وخصوصيتدن هرايكيسيله سؤالدن جوابه صالح اولەرق بوصورتده افراد
متعددەدن شركت‌وخصوصيت حسبيله‌وفردواحددن يالكز خصوصيت حسبيله
جواب اولمق قسمينه شاملدر مقول قولدن تكلم وتلفظ معناسنه اولوب كلی يقال
ويتلفظ مفادنده‌در وبعضيلر محمول معناسی لازمينه حمل ايله جوابك سؤال اوزره
محمول اولديغنی اعتبار ايتمشلردركه مراد هوهوايله حمل بالمواطئه‌در وكلی لفظيله
برابر اشبو مقول قيدنی اتيان ايلمسی كلی لفظی باسرها كلياتی مشتمل جنس اولەرق
كنديده معنای مشتق ملحوظ اولمامسيله علی لفظنك تعلقنه عدم صلاحيتنه مبنی
متعلق جار اولمق مقصدندن ايچوندر

كثيرينك عوارضله مختلفه وحقيقتده متفقه اولمسيله تقييدی تعريفدن جنسی وفی
جواب ماهو قيديله ماهو ايله سؤالدن جواب اولەميان فصل وخاصه‌وعرض عامی
اخراج ايچوندروبحسب الشركة‌والخصوصية قيدی ذكراولنديغی اوزره معرفك قسمينه
قصد شمولە مبنيدركه متعدددن سؤاله جواب اولورسه بينلرنده ماهيت مشتركه
وهربريچون ماهيت مختصه اولديغی حيثيتدن بحسب الشركة والخصوصية‌وواحددن
جوابده ماهيت مختصەسی اولديغی حيثيتدن بحسب الخصوصية اولمش اولور
وافراد نوعك حقيقتده اتحادلری معلومدركه مثلا افراد انسان عموما حيوان ناطق
اولمقده متحدلردر واختلاف عوارض ومشخصاتلری بالبداهه معلومدر ومشهوددر

قال رحمه الله (والاثان كان جزأ اعم من اجزاء حقيقة من الحقايق بحيث يكون محمولا
فی جواب السؤال بماهوعن المتعدد من جزئياته لاعن الواحد فهو جنس لتلك الحقيقة

كالحيوان للانسان والجوهر للحيوان) و اكر كلىٔ ذاتى حيثيت مذكوره ايله جزئياتنه مختصه اولان حقيقتك عينى اولمزسه بو صورتده اكر ذاتى حقايقدن بر حقيقتك اجزاسندن جزء اعم اولهرق جزئيات متعددهسندن ماهو عنوانيله سؤالدن جوابده محمول اولوب جزئياتندن واحددن جوابده محمول اولمامق حيثيت واعتبارنه ملابس اولورسه اشبو قسم ثانىٔ ذاتى حقيقت مذكوره ايچون جنسدر وجنس يالكز بحسب الشركه مقول وجواب واحدده غير محمول اولمسيله بوبابده سؤال ماهما وماهم ايله اولهجغى دركار ايسهده ماهو ايله بيانى غرض مجرد مسئول عنهك تعيينى اولديغنه تنبيه ايچون عنوان سؤالى اتياندن عبارتدر

ومصنفك حاشيهده بيانى وجهله سباق كلامه موافق اولان ان كان جزأ اعم من اجزائها دينلوب ضميرك حقيقت مسبوق الذكره ارجاعيله اكتفا اولنممى ايكن من اجزاء حقيقة من الحقايق اسلوب صريحيله تعميم حقيقتى اختيار ايتمسى جنس وفصلك نوع حقيقى اولان حقيقت مذكوره به توهم اختصاصندن احترازه مبنيدر زيرا جنسى حقيقت مذكورهنك اجزاسندن جزء اعمه تخصيص ايتمك باطل اولوب انواع حقيقت ايچون اجناس وفصول اولديغى مثلاو اجناس وفصول ايچون دخى اجناس وفصول موجوددر مثلا حيوان ايچون جسم نامى جنس وحساس فصلدرحالبوكه حيوان نوع حقيقى اولميوب جنسدر

وجنسه مثال انسان ايچون حيوان وحيوان ايچون جوهر اولوب حيوان حقيقت انسان اولان الحيوان الناطق مفهومنك جزء اعميدر وبووجهله حقيقت انساندن اعم اولمسنه مبنى يالكز انساندن سؤالده جواب صالح اولهميوب بلكه مشاركلرندن مثلا فرس ايله برابر انساندن ماهما ايله سؤالده بحسب الشركة جواب اولورو كذلك جوهر دخى اجزاء حقيقت حيواندن جزء اعم اولهرق جنس عاليدر

قال رحمه الله (ويعرف بانه كلى مقول على كثيرين مختلفين بالحقايق فى جواب ماهو بحسب الشركة فقط) جنس بر كليدركه ماهو ايله يالكز بحسب الشركة سؤاله جوابده حقيقت وماهيتلرى مختلفه اولان كثيرين اوزره مقول ومحمولدر ديو تعريف اولنور كثيرين قيدى جزئى بى اخراج ايچوندر زيرا شيخ شفاده جزئيده دخى حمل جارى اولديغنى تصريح ايتمشدر وهر نقدر سيد شريف جزئى حقيقى اصلا برشى اوزره حمل اولنمز زيرا حمله تغاير طرفينك لزومندنشاٴى جزئى بى كندى نفسى اوزرينه حمله مساغ اولمديغى مثلاو بطريق الايجاب غيريسى اوزره حملى دخى حمل اتحاد خارجى ايله مشروط اولمسيله ممتنعدر ديو بيان ايتمش ايسهده جمهور بالذات متحد وبالاعتبار متغاير اولديغى جزئىٔ آخر اوزره حملنى تجويز ايتمشلردر مثلا هذا الضاحك هذا الكاتب دينلمك جائزدر زيرا اشبو ضاحك وكاتبدن مراد

ذات زيد اولمسيله متحد بالذات ايسهلرده بالاعتبار متغاير اولدقلرى معلومدر وكذلك جزئىٔ حقيقينك قضيهٔ جزئيهده كلى اوزرينه حملنى تجويز ايتمشلردركه مثلا بعض الانسان زيد بو قبيلدندر الحاصل جزئى حقيقينك بحسب الظاهر محمول اولمسى متفق عليه وبحسب الحقيقة محمول اولمسى مختلف فيه اولديغى جهتله بعضيلر بووجهله كثيرين قيديله اشبو تعريف جنسدن اخراجنى توهم ايتمشلر ايسهده جنس اولان كليده جزئى غير داخل اولمسيله قيد مذكور ايله اخراجه حاجت يوقدر حقايق حقيقتك جمعى اولوب كليات فرضيهيه شامل اولمق اوزره حقيقت و ياخود ذكر مقيد و ارادهٔ مطلق قبيلندن اولهرق مراد ماهيتدر كثيرينى حقيقتلرى مختلفه اولمسيله تقييدى نوعدن احتراز اولوب ذكر اولنديغى اوزره نوعك مقول عليهى متفقين بالحقايقدر فى جواب ماهو قيدى فصول بعيده ايله عرض عام وسائر خواصى اخراج ايچوندر زيرا بونلردن هيچ برينى حقيقت مختصه ويا مشتركه ايله جوابى طالب اولان ماهو عنوانيله سؤاله جواب اولهمزلر

وجنسك ماهو ايله سؤاله شركت محضه حسبيله جواب اولمسى زيرا بر ماهيتله برابر نوع آخردن سؤال اولنديغى حينده مطلوب بو ايكى نوع بيننده مشتركه اولان تمام ماهيت اولوب تمام ماهيت مشتركه ايسه تمام جزء مشتركدر وسؤالده ماهيتك افراديله يالكز ماهيتدن سؤال اولنسه اشبو جزء مشتركك تامك جوابده مقول اولمسى صحيح اولهمز زيرا بو سؤال اوزره مطلوب تمام ماهيت مختصه اولوب جزء مشترك ايسه تمام ماهيت مختصه اولميهرق بلكه ماهيت مختصه جزء مذكور ايله آخردن مركبدر حاصلى اشبو جزء مشترك تام انجق بحسب الشركة ماهو عنوانيله متعدددن سؤاله جواب اولوب وجنس ايله مراد اشبو تمام جزء مشتركدر مثلا حيوان ماهيت انسان ايله فرس بيننده جزء مشتركك كمالى اولوب حتاكه انسان ايله فرسدن ماهما ايله سؤال اولنسه حيواندر ديو جواب ويريلور واكر يالكز انساندن سؤال اولنسه تمام ماهيت انسان حيوان ناطق اولوب يالكز حيوان اولديغى جهتله بوندن ماهو ايله سؤاله حيواندر ديمك صالح اولهمز

قال رحمه الله (وان لم يكن جزأ اعم كذلك بل جزأ مميزا لها فى الجملة بحيث لا يكون محمولا فى جواب ماهو بل فى جواب اى شئ هو فى ذاته فهو فصل لها مساويا كان او اعم كالناطق والحساس للانسان) واكر كلىٔ ذاتى جنسده ذكر اولنان حيثيتله جزء اعم اولميوب بلكه ماهو عنوانيله سؤالدن جوابده محمول اولميهرق اى شئ هو فى ذاته ايله سؤالدن جوابده محمول اولهجق حيثيتله فى الجملة جزء مميز اولورسه ذاتيدن اشبو قسم ثالثه فصل اطلاق اولنور

وفى الجمله تميز اولمسيله مراد كرك فصل قريب كبى ماهيتك مشاركات جنسيه سندن اولان جميع اغياردن ماهيتى تميز ايتسون وكرك فصل بعيدده اولديغى كبى بعض اغياردن تميز ايلسون اشبو ايكى صورتدن اعمدر واشبو كلئ ذاتى مسؤل عنهه مساوى وياخود مسؤل عنهدن اعم اولسون بلا فرق فصلدر حاصلى فصلدن بعضيسى ماهيته مساوى وبعضيسى ماهيتدن اعم اولور مثلا انسان ايچون ناطق فصل مساوى وحساس مشاركات حيوانيه سنه شمولى جهتله فصل اعمدر ايدى يالكز زيد وياخود عمرودن اى شئ هو فى ذاته ايله سؤاله جواب صالح مساوئ ماهيتى اولان ناطق ايله اعم اولان حساس وقابل ابعاددن بريسيدركه نته كيم فرسله برابر زيددن سؤال مذكوره جواب مساوى اولان حساس وياخود مافوقى اولان فصول بعيده‌دن بريدر

قال رحمه الله (ويعرف بانه كلى مقول على الشئ فى جواب اى شئ فى ذاته) يعنى فصل برشى اوزره اى شى فى ذاته ايله سؤالدن جوابده مقول ومحمول اولان كليدر جنس ونوعك تعريفلرنده التزام ايلديكى مقول على كثيرين تعبيرندن عدول ايله مقول على الشئ قولنى اختيار ايتمسى شمس كبى خارجده فردى شخصنده منحصر اولان نوعك فصلنه قصد شموله مبنيدر

وفصلك اى شئ مفهومنه جواب اولوبده ماهو عنواننه جواب اولهماسى مسؤل عنه ايچون ماهيت مختصه ومشتركه اولمديغندن ايچوندر وبووجهله اى شئ ايله سؤالدن جواب اولمسيله تقييدى جنس ونوع وعرض عامى تعريفدن اخراج ايچوندر زيرا جنس ونوعك ماهو سؤالنه جواب اولملقله مقيد اولدقلرى بيان سابقدن معلوم اولوب عرض عام ايسه اصلا جوابده مقول اولهمز وفى ذاته قيدى خاصه‌يى اخراج ايچوندر زيرا خاصه دخى شيئى مميزه ايسه‌ده فى ذاته اولميوب بلكه فى عرضه اولمسيله اى شئ فى ذاته‌يه جواب اولهمز

مصنف حاشيه‌ده ديمشدركه بعض محققينك تحقيق وجهله نطق وحس واو بالقوه اولسون انسان وحيوانك عوارضندن اولدقلرى جهتله بونلر ايله فصلى تمثيل ايتمك صحيح اولهمز لكن اشبو عارضلر انسانك اقرب عوارضندن اولوب وچونكه اهل عقول انسانده جزء حيوانك وراسنده اولەرق سائر حيوانلردن تميزنى موجب اوله‌جق بر جزء جوهرى اولديغنى وكذلك حيوانده دخى سائر اجسام ناميه‌دن تميز ايده‌جك بر جزء جوهرينك وجودنى جزم ايله برابر بو امرينك كنهنى يعنى نه شى ايدوكنى بيلوب تعيين ايده مدكلرى جهتله بو امرينك مقامنه اشبو اقرب عوارضلرينى وضع ايدرك بونلر ايله مبدأ نطق وحس اولق لازمكلوبده كنهنه

واقف اوله‌مدقلرى امرينى مراد ايتمشلردر نامى وقابل ابعاد وسائر مقام فصولده وضع ايتدكلرى عوارض دخى بويله‌در

فصلك قريب وبعيده انقسامى شو جهتندركه اكر جنس قريبده اولان جميع مشاركلرندن تميز اولورسه فصل قريبدر مثلا انسان ايچون ناطق فصل قريب اوله‌رق حيوانده مشاركلرى اولان فرس وطيور وامثالندن تميز ايدر واكر جنس بعيده اولان بعض مشاركلرندن تميز ايدرسه فصل بعيددر مثلا انسان ايچون حساس فصل بعيد اوله‌رق جنس ناميده مشاركى اولان شجر وامثالندن تميز ايدوب فقط فصل قريب كبى جميع مشاركات جنسيه‌دن تميز اوله‌ميه‌رق فرس وبغل امثالى مشاركات حيوانيه‌دن تميز ايده‌مز

قال رحمه الله (والعرضى ان اختص بحقيقة واحدة من الحقايق مميزا لها عن جميع ماعداها بحيث يكون محمولا فى جواب اى شئ فى عرضه فهو الخاصة لها مساويا كان او اخص كالضاحك بالقوة او بالفعل للانسان والمتنفس للحيوان) ثم الذاتى قولنده اولان الذاتى اوزرينه معطوفدر يعنى كلئ عرضى اكر حقايقدن بر حقيقته مختص وحقيقتى جميع ماعداسندن تميز اوله‌رق ذاتياتندن قطع نظرله اى شئ فى عرضه ايله سؤالدن جوابده محمول اولمق حيثيتنه ملابس اولورسه اشبو عرضى استر مساوى واستر اخص اولسون حقيقت مذكوره ايچون خاصه‌در خفى اولمسونكه برشيئك عرضيسى البته اوشيئه مباين اوله‌مز بوصورتده اكر او شيدن فى الجمله عام اولورسه شئ مذكور ايچون عرض عام والا خاصه‌در بو شيئده شخص واحد ويا افراد نوع ويا افراد جنس اولمقدن وجنسده ولو جنس عالى اولسون جمله‌سندن اعمدر بناء عليه بحقيقة واحدة تعبير ايدرك بنوع واحد تعبيرينك موهم اوله‌جغى صورت تخصيصدن احتراز ايلمشدر وخاصه مساوى واخص اولمق اعتباريله ايكى قسمه منقسم اوله‌رق ياحقيقته مساوى اولوب مختص اولديغى حقيقتك جميع افرادنده موجود اولور وبو قسم خاصهٔ شامله‌در مثلا انسان ايچون عرض لازم اولان ضاحك بالقوه بو قسمدن اوله‌رق جميع افرادى بالقوه ضاحكدر وياخود حقيقتدن اخص اولوب افراد حقيقتك بعضيسنده بولنور وبو قسم خاصهٔ غير شامله‌در مثلا انسان ايچون عرض مفارق اولان ضاحك بالفعل بو قسمدن اوله‌رق بعض افرادى بالفعل ضاحك اولمقدن خالى اولماز حيوان ايچون متنفس دخى بالقوه وبالفعل اولمق اعتباريله انسان ايچون ضاحكك مثليدر يعنى جميع اوقاتده البته جميع حيوان بالقوه وبعضيسى بالفعل متنفسدر

قال (رحمه الله وتعرف بانها كلية مختصة بالشئ تقال عليه فى جواب اى شئ فى عرضه) يعنى خاصه بر كليهٔ عرضيه دركه بر شيئه مختص اوله‌رق اى شئ هو

فى‌عرضه سؤالنه جوابده شیٔ مذكور اوزره مقول ومحمول اولور دیو تعریف
اولنور اختصاص وخصوص وتخصیص بابله مستعمل اولوب واختصاص ایچون
صله اولان با بعضا مقصور اوزره داخل اوله‌رق والله یختص برحمته من یشاء قول
شریفنده اولدیغی كبی امتیاز معناسنه اولور واكثر استعمالده مقصور علیه اوزره
داخل اوله‌رق خص المال بزید دینلور وبر شیئك خاصه‌سی كندیده موجود
اولوب آخرنده بولنمیاندر وتعریفات ذاتیده مقول تعبیریله بوتعریفده صیغهٔ فعل
ایله تقال لفظنه عدولی تجدد وعروضه تنبیه ایچوندر زیرا اسم ثبات ودوامی مشعر
اولوب ذاتی ایسه ثابت ودائمدر وفعل تجدد وعروضی مشعر اولوب عرضی
ایسه بویله در وقید اختصاص ایله عرض عام وفی عرضه قیدیله جنس ونوع
وفصل خروج ایدر وعرض عام جوابده مقول اولمامسیله ده خارجدر
قال رحمه الله (وان عم حقایق مختلفة بحیث یكون محمولا علی كل منها فهو عرض عام
ایها كالمتنفس للانسان والمتحیز للحیوان) واكر كلیٔ عرضی حقیقت واحده‌یه مختصه
اولمیه‌رق انسان وفرس امثالی حقایق وماهیٔ مختلفه‌یه عام اولوب بوحقایقدن
هربریسی اوزره محمول اوله‌جق حیثیتی حائل اولورسه اشبو كلیٔ عرضی
حقایق مذكوره ایچون عرض عامدر مثلا متنفس انسان ایچون عرض عام اوله‌رق انسان
وسائر فرس وبقر امثالی ذی روح اولان حقایق مختلفه‌ده تنفس موجود وجمله‌سنه عام
وشاملدر وكذلك متحیز حیوان ایچون عرض عام اولوب اجسام كثیفه‌نك
جمله‌سنده برحیزده بولنمق ضروری ومقتضی اولمسیله حیوان واحجار وامثال
سائره‌سنه عامدر
مصنف حاشیه‌سنده عرض عامی فی الجمله حقایق ممیز اولوب اولمامقدن تعمیم
ایتدكدنصكره بر بحث غامضه تصدی ایدرك بیورمشدركه برقائل طرفندن ایراد
اولنه بیلوركه مادامكه عرض عام فی الجمله ممیز اولوب اولمامسی مساوی عد
اولنیور بوصورتده عرض عامك ای شیٔ فی عرضه‌یه جوابده مقول اوله بیلمسی
لازمكلور زیرا بیان سابقدن معلوم اولدیغی وجهله عنوان مذكور ایله سؤال
فی الجمله ممیزدن سؤال وبونی طلبدر حالبوكه قوم عرض عامك نه ماهو ونه‌ده ای
شیٔ هو ایچون جوابده مقول اوله‌مدیغنی تصریح ایتمشلردر وبو سؤاله جوابده
عرض عامك ای شیٔ هو ایچون جوابه صالح كورنمسی فی الجمله ممیز اولمسی
حیثیتندن اولوب عرض عام ایسه بوحیثیتدن عرض عام اولمیوب بلكه خاصه‌در
دینله‌مز زیرا بونی منع ایله دیرزكه محلنده تحقیق اولندیغی وجهله خاصه ایكی
قسم اولوب بری مطلقه وآخری مضافه‌در خاصهٔ مطلقه كه حقیقیه دخی دینلور جمیع
اغیاردن ممیزه اولاندر وبعبارة اخری جمیع ماعداسنه قیاس ایله برشیئه مختص

اولان خاصه‌در مثلا انسانه نسبتله ضاحك بوقبیلدندر وخاصهٔ مضافه بعض
اغیاردن ممیزه اولاندركه بعبارت اخری اغیارندن بعضیسنه قیاس ایله برشیئه
اختصاصی اولان وصفدر مثلا انسان ایچون ماشی بوقبیلدندر وكلیات خمسدن
اربعه‌یه قسیم اولان خاصهٔ مطلقه‌در بناء علیه بومقامده مفهوم خاصه‌ده جمیع
اغیاردن تمییز اعتبار اولنمسیله خاصهٔ اضافیه خارج قاله‌رق یا عرض عامده داخل
ویاخود كلیات خمس بیننده واسطه اوله‌رق اچنده باقی اولور واسطه اوله‌رق
بقاسی ایسه كلیاتك اقسام خمسده اعتبار انحصاری جهتله باطل اوله‌رق خاصه‌دن
اشبو فی الجمله ممیز اولان قسمك عرض عامده داخل اولدیغی تحقق ایدرك ای شیٔ
هو ایچون جواب اولمسی اقتضا ایدر بو ایسه بروجه محرر بیان قومه مخالفدر
حاصلی فی الجمله ممیز اولان اسمتر خاصه‌دن واستر عرض عامدن بر قسم اعتبار
اولنسون فی الجمله ممیز اولمسنه نظرا ای شیٔ هو فی عرضه سؤالنه جوابه صالح
اولمق اقتضا ایدوب بیان قوم ایسه بونك خلافنده‌در وبو ایرادن خلاصه مدار
اوله‌جق شی انجق ای شیٔ فی عرضه ایله سؤال جمیع اغیاردن ممیز اولمق
صورتنی التزام ایتمكدن عبارتدر وهرنسه‌در ای شیٔ فی ذاته ایله سؤال فی الجمله
ممیزدن اولدیغی بیان سابقدن معلوم ایسه‌ده بوكا باقلیوب ای شیٔ فی عرضه‌یی
ایراد مذكوردن وارسته اولمق اوزره معنای مذكوره یعنی جمیع اغیاردن ممیزدن
سؤاله حمل ایتمكدن بشقه چاره بولنه‌مز وحاصلی فی الجمله ممیز اولان خاصه وعرض
عامك بو سؤاله جواب اوله‌مامسی مجرد ماهو فی عرضه سؤالنك جمیع اغیاردن
ممیزی طلبه اختصاصندن نشئت ایدر فقط ای شی فی ذاته‌یی فی الجمله ممیزدن تعمیم
ایله ای شیٔ فی عرضه‌یی یالكز جمیع اغیاردن ممیزه تخصیص ایتمك تحكم اوله‌جغی
اعتراضندن وارسته اوله‌مز وبعضیلر اشبو تحكمه جوابا اولده سؤال ذاتدن
اوله‌رق سائل بوجه من الوجوه فی الجمله تعیینی طالب اولمسیله جواب فی الجمله
ممیز اولمسی كافیدر لكن ثانیده سؤال حقیقتك وصفندن اولوب وصف حقیقتك
تعیینی ایسه وصف مختص ایله جوابه محتاج اولدیغندن جمیع اغیاردن ممیز اوله‌جق
شی ایله جواب ویرلمسی لازمكلور دیمشردر ویاخود ایراد مذكوردن جوابده دینلوركه
عرض عامك ای شیٔ فی عرضه سؤالنه جواب اوله‌مامسی تعریف بالاعمی تجویز ایتمیان
مذهب متأخرینه مبنی اولوب تعریف مذكوری مجوز اولان متقدمین مذهبنده دكلدر وبو
وجهله ایراد مذكوردن خلاص صعب ودشوار اولمسیله مصنف عرض عامك مفهومنی بیانده
ماهو وای شیٔ هو سؤاللرینه جواب اولوب اوله‌مدیغنك بیانه تعرضدن ابا ایتمشدر
قال رحمه الله (ویعرف بانه كلی یقال علی ماتحت حقایق مختلفة قولا عرضیا) وعرض عام
بركلیدركه حقایق مختلفه تحتنده اولان افراد اوزره قول عرضی ایله مقول ومحمول

اولوروتقول عليهك تحت حقايقده بولنان افراد اولمسيله تقييدى كليت افراده
قياس ايله اولديغنه تنبيه ايچوندر وحقايق مختلفه قيديله نوع وفصل وخاصه
وقولا عرضياً قوليله جنس خروج ايدر واكر سؤال اولنورسه كه خواص اجناس
افراد خاصه دن اولوب عرض عامك افرادندن اولديغى حالده تعريف خواص
مذكوره اوزره صادقدر جوابنده ديرزكه خواص اجناس هرنقدر اجناسه نسبتله
خواص ايسه ده انواعه نسبتله اعراض عامه اولەرق بواعتبار ايله تعريفده دخولى
مرضيدر واما اجناسه نسبتله اجناسدن هربرى حقيقت واحده اولديغى جهتله
حقايق قيديله خروج ايدر وبوتعريفدن عرض عامك حمله صالح اولديغنك فهمى
ما بعده محمول اولەميه جغنه دائر اولان كلامه منافى دكلدر زيرا عدم حمليله اولان
قولدن مراد ماهو واى شئ هو سؤاللرينه جوابده محمول اولمديغى وبوراده مراد مطلقا
محمول اولمسى ايدوكى جهتله نفى اخص اثبات اعمه منافى دكلدر
قال رحمه الله (واعلم انه قد تتصادق هذه الكليات فى مفهوم واحد باعتبارات مختلفة
كالماشى فانه خاصة للحيوان وعرض عام للانسان وكما قالوا الكليات الخمس متصادقة
فى مفهوم الملون) ومعلوم اولسونكه اشبو فصل مخصوصده تعريف وبيان اولنان
كليات خمسكه نوع وجنس وفصل وخاصه وعرض عامدن عبارتدر بونلر بعضا
اعتبارات مختلفه ايله تصادق ايدرك رشبده بحسب الاعتبارات بعضيسى وياخود
جملەسى اجتماع ايدرلر مثلا ماشى مفهومى حيوان ايچون خاصه وانسان ايچون
عرض عامدر ونه كيم اهل فن ديمشلردركه كليات خمسك جملەسى مفهوم ملونده
تصادق ايدرك اسود ابيض ايچون بينلرنده تمام جزء مشترك اولديغى جهتله جنس
ومكيف ايچون نوعدر زيرا مكيف جنس اولەرق تحتنده مشموم ومطعوم وملموس
وملون انواعى مندرجدر وملون سواد وحمرت امثالى كيفيت لون ايله مكيفدر
وكذلك ملون كثيف ايچون فصل اولوب كثيفى لطيفدن مميزدر چونكه كثيف جسم
ملون ولطيف هوا كبى جسم غير ملوندر وكذلك ملون جسم ايچون عرض خاصدر
زيرا عقول ونفوس كبى مجردات ايچون لون يوقدر وملون حيوان ايچون عرض
عامدر زيرا جماداته دخى شاملدر ٨ ايمدى كليات اختلاف اعتبارات ايله مختلفه

مفهوم ملون اسود وابيض ايچون بينلرنده تمام جزء مشترك اولديغى جهتله جنسدر زيرا اسودك
ماهيتى ملون باون قابض للبصر وابيضك ماهيتى ملون باون مفرق للبصر وكذلك ملون مكيف ايچون
نوعدر زيرا مكيف ملون ايله مغنى بينده تمام جزء مشترك اولديغى جهتله جزء اولوب ملونك
ماهيتى مكيف مبصر بالذات بشرط شئ دركه ملونات متخصصه نك تمام ماهيتيدر ومضيئك ماهيتى مكيف
مبصر بالذات لابشرط شئ دركه مضيئات متخصصه نك تمام ماهيتيدر وكذلك ملون كثيف ايچون فصل
اولوب كثيفى لطيفدن مميزدر چونكه كثيف جسم ملون ولطيف هوا كبى جسم غير ملوندر وكذلك
ملون جسم ايچون خاصه غير شامله در زيرا جسمك ماهيتى جوهر قابل للابعاد اولمغله ملون جسمك
ماهيتدن خارج اولوب عقول ونفوس كبى مجرداته صادق اولمديغى كبى جسمك ماصدقلرندن لطيفه
دخى غير صادق اولەجغى جهتله جسمدن اخصدر وكذلك ملون حيوان ايچون عرض عامدر چونكه
حيوانك ماهيتى اولان جسم نام حساس متحرك بالارادهدن خارج وحيوانك صادق اولميه جغى جماداته
دخى صادق اولمغله حيواندن اعمدر (عبد مجيد)

اولان اموردن اولمسيله جملەسنك تعريفى من حيث هو قيد مقدريله مقيد اولەرق
حاصلى مفهوملرنده قيد حيثيت معتبردر ودينلمشدركه كلياتك بووجهله اقسام
خمسه اعتبار ايدلمسى انجق افراد نوعيه وشخصيه يه قياس ايله اولوب واماحصه لرينه
نسبتله جملەسى عند المحققين نوعدر
قال رحمه الله (فصل فى اقسام الذاتيات النوع اما بسيط لاجزء له كانواع المجردات
او مركب من الجنس والفصل كالانسان وكذا الاجناس والفصول فالماهيات بسيطة
ومركبة) بو فصل مباحث اقسام ذاتياتده اولوب واقسام ذاتيات نوع وجنس وفصل
اقسام ثلثه سندن عبارت ايدوكى تفصيلات سابقەدن معلوم اولمشدر ايمدى نوع
بسيط ومركب قسمينه منقسم اولەرق اكر كندوسيچون جزء اولمزسه بسيطدر مثلا
عقول ونفوسدن انواع مجردات بوقسمدندر وثانى جنس وفصلدن مركبدر مثلا
انسان جنس اولان حيوان ايله فصل اولان ناطقدن مركب اولەرق حقيقتى حيوان
ناطق اولمسيله بوقسمدندر واجناس وفصول دخى بسيط ومركب قسمينه انقسامده
نوعه شبيه اولەرق اكر جزءلرى اولمزسه جنس بسيط وفصل بسيط وذى جزء اولنلر
جنس وفصل مركبدرلر ايمدى ماهياتك بعضيسى بسيط وبعضيسى مركبدر زيرا
ماهيات نوع وجنس وفصلدن خالى اولميه جغى جهتله بونلرك بسائط ومركباته
انقسامى انقسام ماهياتى مستلزمدر
قال رحمه الله (ثم النوع قد يطلق على النوع الحقيقى كما تقدم والكلى الاخص منه
يسمى صنفا كالرومى والزنجى وقد يطلق على ذاتى يحمل عليه وعلى غيره الجنس
فى جواب ما هو حملا كالحيوان والجسم ويسمى نوعا اضافيا) ونوع بعضا ذكرى تقدم
ايتديكى وجهله نوع حقيقى اوزره اطلاق اولنور بوده تحتنده اولان جزئياتك
نفس ماهيتى اولوب مثلا انسان كندى افرادندن هر برينك حقيقتى اولەرق بو
حقيقت اوزره افرادده اولان زيادەلك يالكز برندن ما به الامتيازلرى اولان
عوارض مشخصەلريدر واشبو حقيقيدن اخص اولان كليلر نوع اعتبارى اولەرق
صنف تسميه اولنور مثلا زنجى ورومى انساندن كلئ اخص اولەرق مراد افراد
انساندن نسب وياخود بلدەلرى اعتباريله بشقه بشقه طائفه عد اولندقلرى جهتله
نوع انساندن بر صنف اولنوب نوع اعتباريدر صنعتلرى اعتباريله بزاز وخفاف
كبى افراد مخصوصەلرى اولان مفهومات كليه يه دخى اصناف تعبيرى بولندر
وبعضا نوع برذاتى اوزره اطلاق اولنوركه اشبو ذاتى ايله غيريسى اوزره ما هو
ايله سؤالدن جوابده جنس حمل اولنور مثلا حيوان وجسم نوع حقيقيه نسبتله
جنس اولدقلرى مثللو اشبو معناى ثانى اوزره نوع اولوب مثلا حيوان ايله شجردن
ما هو ايله سؤالدن جوابده اوزرلرينه جنس قريب اولان جسم نامى حمل اولنور

وجسم وعقل عاشردن ماهايه جوابده جنس عالی حمل اولنه‌رق جوهردر دینلور بوجهتله کرك حیوان وکرك جسم معنای ثانی اوزره انسان کبی نوع اولمش اولورلر وبوقسم نوعه نوع اضافی تسمیه اولنورکه بو مفهوم نوع اضافی منطق وماصدق علیهی نوع طبیعیدر

واضافی تسمیه‌سی مافوقنده اولان جنسه اضافه ایله اعتبار ایدلمسندن ایچوندر

قال رحمه الله (وبين المعنيين عموم من وجه لتصادقهما في النوع الحقيقي المركب من الجنس والفصل كالانسان وصدق الحقيقي بدون الاضافي في النوع البسيط كالنقطة وبالعكس في الجنس المندرج تحت جنس آخر كالحيوان) ونوعك اشبو معنیبی بیننده عموم وخصوص من وجه اوله‌رق انسان کبی جنس وفصلدن مرکب اولان نوع حقیقیده متصادقلردر زیرا مرور ایتدیکی اوزره زید وعمرو وبکردن ماهو ایله سؤالدن جواب انسان اولوب انسان بو افرادك تمام ماهیتلری اوله‌رق بینلرنده تمایز انجق اعراض مشخصه ایله‌در اشته بوجهتدن نوع حقیقی اولدیغی مثللو مثلا انسان ایله فرسدن ماهمایه جواب حیوان اولدیغی جهتدن دخی انسان نوع اضافیدر ونوع حقیقی بسیطده حقیقی صادق واضافی غیر صادق اولمسیله حقیقی اضافیدن تفارق ایدر مثلا نقطه تحتنده اولان نقاطك عین حقیقتلری اولمسیله نوع حقیقی اولوب فقط نقطه ایچون جز اولمیه‌رق بساطتی جهتیله فوقنده جنس اولمدیغندن اضافی دکلدر وجنس آخر تحتنده مندرج اولان جنسده اضافی صادق وحقیقی غیر صادق اولمسیله بوصورتده اضافی حقیقیدن تفارق ایدرك مثلا حیوان مرور ایتدیکی اوزره نوع اضافی اولوب لکن حقیقت افرادی مختلفه اولمسیله نوع حقیقی دکلدر

قال رحمه الله (وجنس الماهية ان كان مقولا عليها مع كل واحد من مشاركاتها في ذلك الجنس في جواب ماهما فجنس قريب لها كالحيوان للانسان والجسم النامي الحيوان وان لم يكن مقولا عليها مع الكل بل مع بعض دون البعض فجنس بعيد لها كالجسم للانسان والحيوان) برماهیت ایچون اجناس متداخله اولمق جائز اولمسیله بربرینك فوقنده اوله‌رق یکدیکره متداخله اولان اجناس ماهیت ماهیته قریب وماهیتدن بعید اولمق اعتباریله ایکی قسمه منقسمدر شویله‌که اکر جنس ماهیت اوزره او جنسده مشارکلرندن هر بریسیله برابر ماهمایه جوابده مقول اولورسه اشبو جنس ماهیت مذکوره ایچون جنس قریبدر مثلا انسان ایله فرس وسائر حیواناتده مشارکلرینك هر برلرندن ماهما وماهو ایله سؤالدن جوابده حیوان مقول ومحمول اولمسیله انسان ایچون حیوان جنس قریبدر کذلك حیوان ایله شجر وسائر نامی اولمقده مشارکلرینك

هر برلرندن ماهما وماهو ایله سؤالدن جوابده جزء مشترکلری اولان جسم نامی مقول ومحمول اولمسیله حیوان ایچون جسم نامی جنس قریبدر

واکر جنس ماهیت اوزره او جنسده مشارکاتندن هر بریسی ایله برابر ماهما وماهو ایله سؤالدن جوابده مقول ومحمول اوله‌میوبده بلکه بونلردن بعضیسیله سؤالدن جوابده مقول اوله‌رق بعض آخریله مقول اوله‌مزسه بوقسم جنس ماهیت مذکوره ایچون جنس بعیددر مثلا انسان وحیواندن هر بریسیچون جسم مطلق جنس بعیدا اولوب اولده بعدیتی برمرتبه وثانیده ایکی مرتبه‌در زیرا مثلا انسان ایله جسمیتده مشارکی اولان حجردن ماهمایه سؤالدن جوابده جسم محمول اوله‌رق هما جسم دینلور لکن ینه انسان ایله جسمیتده مشارکی اولان شجر وفرسدن جوابده جسم حمله صالح اولمیوب بلکه صالح اولان شجر ایله جسم نامی وفرس ایله حیواندر وکذلك حیوان ایله حجردن سؤالده جسم مقول وحیوان ایله شجردن سؤالده غیر محمولدر الحاصل تفصیلات سابقه‌دن معلوم اولمشیدیکه جنسك ماهیتله غیریسی بیننده مشترك اولمسی واجبدر ایمدی برجنس یا ماهیته جنسده مشارك اولان هر برشیئه قیاس ایله تمام مشترك اولوب ویاخود اولمز قسم اولدن اولان جنسك ماهیتدن وماهیتك جمیع مشارکات جنسیه‌سندن جواب اولمسی لابددر بوصورتده ماهیتله بعض مشارکلرندن جواب بوقسم جنس اولورسه ماهیتله ماهیتك جمیع مشارکات جنسیه‌سندن جواب بعینه بوجوابدر وماهیت ایچون جنس قریب بودر مثلا انسان ایچون حیوان جنس قریب اوله‌رق کرك انسان ایله فرس وکرك انسان ایله بغلدن وکرك سائر انسانك جمیع مشارکات حیوانیه‌سندن جواب حیواندر وقسم ثانی یعنی یالکز ماهیتك بعض مشارکلرینه قیاس ایله تمام مشترك اولوب بعض آخرلرینه قیاسا تمام مشترك اولمیان جنس ماهیتله بعض مشارکات جنسیه‌سندن جواب واقع اولوب مشارکلرینك بعض آخرندن جواب اوله‌مز بوصورتده ماهیتله مشارکلرینك بعضیسندن جواب مشارك آخرلریله ماهیت مذکوره‌دن جوابك غیری اولور مثلا جسم نامی ماهیت مشترکه‌لری اولدیغی انسان ایله شجردن سؤاله جواب اولوب لکن انسان ایله فرسدن جواب اوله‌مز زیرا انسان ایله فرس بیننده ماهیت مشترکه حیوان اوله‌رق جواب حیواندر بوصورتده جسم نامی انسان ایچون برمرتبه جنس بعید اولور لکن حیوان ایله جمیع مشارکات نباتیه‌دن جواب جسم نامی اولمسیله حیوان ایچون جنس قریبدر وبووجهله انسانه قیاس ایله جسم نامی کبی جنس برمرتبه بعید اولدیغی محلده ایکی جواب موجود اولوب بری حیوان وآخری جسم نامیدر واکر جنس ایکی مرتبه بعید اولورسه اجوبه ثلثه موجود اولور مثلا انسان ایله حجردن جواب جسم اولوب قصور مشارکات

حیوانیه ونباتیه صیله انساندن جواب اولنه‌مامسیله ایکی مرتبه بعید اوله‌رق
بو صورتده انسانه قیاسا اجوبهٔ ثلثه موجوددرکه حیوان وجسم نامی وجسمدر
مافوقی دخی بو قیاس اوزره اولوب جنسك بعدیتی تزاید ایتدکجه بعدك
هر مرتبه‌سیچون برجواب منضم اوله‌رق عدد اجوبه دخی تزاید ایدر زیرا ماهیت
ایچون جنس قریب برجواب اولوب بعددن هر بر مرتبه ایچون دخی برجواب
آخر موجوددر حاصلی هر بر مرتبه‌یه نظرا برجواب ملحوظ اولمسیله عدد اجوبه‌دن
برعددی تنقیص اولنسه باقی مرتبهٔ بعیددر

قال رحمه الله (وفصلها ایضا اما فصل قریب ان میزها عن جمیع مایشارکها فی الجنس
القریب کالناطق للانسان والحساس للحیوان واما فصل بعید ان میزها عن مشارکاتها
فی الجنس البعید فقط کالنامی للانسان والحیوان) وماهیتك فصلی دخی جنسی کبی
بالاستقراء ایکی قسم اولوب زیرا اکر حقیقتی جنس قریبده اولان جمیع مشارکلرندن
تمییز ایدرسه فصل قریبدر مثلا انسان ایچون ناطق انسانی حیوانیتده مشارکاری
بولنان فرس وبقر وسائرلرینك جمله‌سندن ممیز اولمسیله وکذلك حیوان ایچون
حساس جسم نامیده مشارکاری بولنان شجر وسائرندن جمله تمییز ایتمسیله فصل
قریبدر
واکر جنس قریبده اولان مشارکلرندن ممیز اولمیوب‌ده جنس بعیدده اولان مشارکلرندن
تمییز ایدرسه فصل بعیددر مثلا انسان وحیوان ماهیتلریچون نامی فصل بعید اولوب
بونلری یالکز جنس بعیدلری اولان جسمده مشارکلری اوله‌رق نامی اولمیان حجر
وامثالندن تمییز ایدرك حیوانیت ایله جسم نامیده اولان مشارکلرندن ممیز اوله‌مز
ونامینك فصل بعید اولمسی انسانه نسبتله ایکی وحیوانه نسبتله بردرجه‌در

قال رحمه الله (والفصل ایضا مقوم للماهیة التی کان جزأ منها ومقسم لمافوقها من
الاجناس کالحساس مقوم للحیوان والانسان ومقسم للجسم النامی والجسم والجوهر
فکل مقوم للعالی مقوم للسافل بدون العکس وکل مقسم للسافل مقسم للعالی بدون
العکس) وفصل ایچون نوعه ونوعنك جنسنه نسبت اوله‌رق هر بر فصل جزئی
اولدیغی ماهیتی مقوم وفوق ماهیتده اولان اجناسی مقسمدر وبعبارة اخری فصل
صیغهٔ مفعول اوزره ممیزه نسبتله مقوم وممیز عنهه نسبتله مقسمدر مقوم اولمسی
قوامنده دخولی سببیله ماهیتی نوع محصل قلمسندن ومقسم اولمسی ممیز عنه اولان
جنس ایچون برقسم حاصل الکسندن عبارتدر مثلا ناطق انسانه نسبتله مقوم
وحقیقتندن جز وحیوانه نسبتله مقسمدر زیرا فصل جنسه منضم اولدیغی حینده
جنس ایله فصلك مجموعی جنسندن برقسم تحصیل ایدرکه بوده اوجنسك تحتنده
اولان نوعدر چونکه جنس عقلده برامر مبهم اولوب وجودده هر برلری عینی

اوله‌جق اشیاء کثیره بولنمسی محتملدر وبوشیلر متحصله ویکدیکرندن مفرزه اولمدقلری
جهتله هیچ برینك ماهیتی اوزره کالیله منطبق اوله‌مز حتی که جنسه خارجدن فصل
منضم اولدیغی حینده انی افراز وتعیین ایدرك برماهیت نوعیه‌یه مطابق قیلوب
بعده اشبو جنس ایچون لازم کله‌جك شیلر لازم وعارض اوله‌جق شیلر عارض
اولور خارجده دخی جنس وفصلك مبدألری بویله‌در شویله که نفس ناطقه ایله
مسمات اولان قوه که مبدأ فصل ناطقدر مادهٔ حیوانیه‌یه اقتران ایتمسیله برابر حیوان
بو انضمام سببیله ناطق اوله‌رق آثار وخواص انسانیه‌یی قبوله مستعد اولمشدر ایمدی
فصل سببیله جنس نوعده حاصل اوله‌رق اشبو نوع فصل مذکور ایله کسب
قوام ایدر
مثلا حساس مفهومی حیوان وانسانی مقوم اوله‌رق حیوانك حیوان اولمسی انجق حساس
ایله‌در شویله که حیوان جسم نامیٔ حساس اولوب حساس ماهیت حیوانده داخل واندن
جزدر وماهیت انسان حیوان ناطق اوله‌رق حساس مقوم حیوان اولق واسطه‌سیله
اشبو ماهیت انسانك دخی قوامنده داخلدر وحساس جسم نامی ایله جسم وجوهری
مقسم یعنی محصل قسمدر زیرا حساس جسم نامی‌یه نسبت اولندیغی حینده جسم
نامیٔ حساس اوله‌رق جسم نامیدن برقسم حاصل اولور کذلك حساس جسمه وجوهره
نسبت اولندیغی حینده بونلری دخی مقسم اوله‌رق جسمدن جسم حساس اوله‌رق
برقسم وجوهردن جوهر حساس اوله‌رق برقسم حاصل ایدر الحاصل حساس
تحت جنسده اولان نوع ایچون فصل اولوب فصول انواع ایسه مقسم اجناسدر
ایمدی نوع عالی‌یی مقوم اولان هر بر فصل نوع سافلی مقومدر زیرا نفس عالی قوام
سافلده داخل ومقوم سافل اولوب وبرشیٔ مقومك مقومی البته مقومی اولدیغی
شیئك دخی مقومیدر لکن عکسی کلی اوله‌رق بویله دکلدر یعنی هر بر مقوم سافل
مقوم عالی اوله‌مز زیرا جمیع مقومات عالی مقومات سافل اولدیغی ثابت اولمسیله
اکر جمیع مقومات سافل دخی مقومات عالی اولق لازم کلسه عالی ایله سافل بیننده
فرق بولنمز ایدی حاصلی ناطق امثالی بعض مقوم سافل مقوم عالی دکلدر زیرا ناطق
مقوم انسان اولوب حیوان ایچون مقوم اولمیه‌رق بلکه عوارضندندر وحساس
امثالی بعض مقوم سافل مقوم عالی اولوب بوده بعینه مقوم عالی اولاندر چونکه
حساس انسان ایله حیوانك ایکیسنی دخی مقومدر چونکه انسانیت وحیوانیت
حس ایله قائم اوله‌رق حساسلق بالذات وبالواسطه ماهیتلرنده داخلدر
ومقسم جنس سافل اولان هر بر فصل مقسم عالیدر چونکه ماسبقدن معلوم اولدیغی
اوزره تقسیم سافلك معناسی سافلی برنوع محصل وممیز قلمقدر بو تقدیرده مثلا حیوان
کبی سافلی محصل اولان ناطق امثالی هر بر فصل جوهر کبی عالی‌یی دخی محصل

یعنی عالی اونوع محصلده حاصل اولور معنای تقسیم ایسه بوندن عبارتدر حاصلی
فصل ناطق جنس سافل اولان حیوانه انضمام ومقارنتله نصلکه بوجنس ایچون
نوع انسانی افراز وحاصل قیلرسه حیوانك مافوقنده جنس عالی اولان جوهرایچون
دخی اشبونوع انسانی حاصل ایتمش اولور

لکن کلی اولەرق عکسی بویله اولمیوب هربرمقسم عالی مقسم سافل اولەمز زیرا فصل
سافل مقسم عالی اولمسیله برابر سافل ایچون تحصیل قسم ایده میوب بلکه سافلی
مقومدر مثلا فصل نامی جسم مطلق ایله مافوقی ایچون مقسم لکن سافلی اولان
حیوان ایچون غیرمقسم اولەرق مثلاحیوان نامی دینلسه حیوان ایچون هیچ برقسم
مفرز حاصل ایدەمز زیرا جمیع حیوان نامیدر وبونك کلی اولمامسی بعض مقسم عالی
مقسم سافل اولدیغنه مبنیدرکه بوده ناطق امثالی مقسم سافل اولاندر چونکه
هربرمقسم سافل مقسم عالی اولدیغی ایضاحات سابقەدن معلوم اولمسیله بونك
مقسم عالی اولمسی جهتندن نظر اولندیغی حیثده مقسم سافل اولدیغی درجۀ ثانیەده
مشهود اولەرق بعض مقسم عالی مقسم سافل اولمسیله حکم اولنور

قال رحمه الله (ثم الانواع تترتب نزولا من النوع العالی کالجسم الی النوع الحقیق
السافل کالانسان ویسمی نوع الانواع ومابینهما انواعا متوسطة) اولا بیلنمك
لازمدرکه انواع ایچون ذکراولنەجق تعدد مراتب انواع اضافیەدە اولوب نوع
حقیقیده بو اعتبار غیر جاریدر زیرا نوع حقیق آحاد افرادنه نسبتله اولدیغندن
فوقنده نوع آخرك وجودی اشبو نوع حقیقیٔ فوقانینك جنس اولمسنی مؤدی
اولور بوایسه مستحیلدر چونکه نوع حقیق جمیع افرادنك تمام ماهیتی اولمسیله
اکر بونك فوقنده تمام ماهیت افراد اولمق اوزره برکلیٔ آخرك دخی وجودنی
فرض ایلسك اشبو کلیٔ مفروض افرادندن هر برفردك تمام ماهیتی اولمق ممکن اولەمز
والا بوکلینك تحتنده اولوب مع زیادة کلیٔ مذکور اوزره مشتمل اولان کلینك
حقیقت افراد اوزره زائد برامر اوزره مشتمل اولمسی لازمکلەرك بوحالده تحت کلیٔ
مفروضده اولان کلی نوع حقیق اولمیوب بلکه صنف اولور بوایسه خلفدر
بوجهتله فوقانینك تمام ماهیت مشترکه اولەرق تمام ماهیت مختصه اولدیغی تعین ایدر
تمام ماهیت مشترکه ایسه جنس اولوب نوع حقیق دکلدر حالبوکه مفروضمز نوع
حقیق اولمسی اولوب بوایسه محالدر مثلا انسان افرادندن هر برفردك تمام ماهیتی
اولدیغی کبی حیوانی نوع حقیق فرض ایتمش اولسق بوحالده حیوان دخی
افراد انساندن هر برفردك تمام ماهیتی اولمسی لازمکلەرك هر برفرد ایچون ایکی ماهیت
مختلفه اولوب اشبو ماهیتیندن هر بریسی تمام ماهیت مختصه اولمش اولور بوایسه
محالدر زیرا شیٔ واحدك تمام ماهیتنده تعدد تصور اولنەمز چونکه اکر ماهیتیندن

بریسی ماهیت اخرادن جزاولمزسه ایکیسیده تمام ماهیت اولەمز زیرا تقومده
هر برلرینه احتیاجی ضروریدر بلکه ماهیتدن خارج اولدقلری جهتله ماهیتدن
جزاولورلر واکر بونلردن بریسی آخری ایچون جزاولورسه جزتمام ماهیت اولەمز
وبووجهله تعدد ماهیت مختصه نك ثبوت استحالەسیله ماهیت انجق بونلردن بریسی اولمق
لازمکلەجکی تحقق ایتدیسه ده بوتقدیرده اکر تمام ماهیت یالکز فوقانی اولان حیواندر
دینلورسه تحتانی اولوب حیوان وزیادەیی یعنی ناطقی مشتمل اولان انسان ماهیت افرادی
اوزره زائد وماهیتدن خارج اولان امر کلی یی اشتمالندناشی صنف ویاخود صنف حکمنده
اولمق لازمکلور واکر تمام ماهیت مختصه یالکز تحتانی اولان انساندر دینلورسه فوقانی
اولان حیوان افراد تحتانی یه نسبتله ماهیت مشترکه اولەرق جنس اولمش اولور مفروضمز
ایسه نوع حقیق اولمسیدر اشته بوتحقیق شریفی ایله نوع حقیق نوع حقیقیٔ آخرك
فوق وتحتنده اولەمیەجغی ظاهر اولور واما انواع اضافیه بویله اولمیوب جنسه
قیاس ایله مترتب اولەرق بو اعتبار ایله نوع اضافینك فوقنده دیکر نوع اضافینك
وجودی جائزدر مثلا انسان حیوان ایچون وحیوان جسم نامی ایچون نوع اضافیدر
ونوع اضافی یه قیاس ایله نوع حقیق نوع اضافینك تحتنده اولمسی جائزدر مثلا
انسان نوع اضافی اولان حیوانك تحتندەدر لکن فوقنده اعتباری جائز اولەمز
زیرا بو نوع اضافی یا جنس ویاخود نوع حقیق اولەجغندن نوع حقیقینك بونلردن
هیچ بریسنك فوقنده بولنمسی غیر جائزدر

اشته مصنف مرحوم مراتب انواع اضافیه یی بیانه شروع ایدرك بیورورلرکه انواع
جسم مطلق کبی نوع عالیدن انسان کبی نوع حقیقیٔ سافله تنزل طریقیله ترتب
ایدرك اشبو نوع سافل نوع الانواع تسمیه اولنور وبو وجهله انواع اضافیەده
اولان ترتبك متنازل یعنی عالیدن اسفله نازل اعتبار ایدلمسی شو جهتدندرکه ترتیب
انواع نوع ونوع نوع ونوع نوع نوع صورتیله اولوب نوع نوع ایسه نوعك
تحتندەدر زیرا برشیئك نوعیتی مافوقنه قیاس ایله اولەرق برشیئك نوع نوع اولمسی
نوعی اولدیغی نوعك تحتنده اولمسیله ونوع نوع نوع اولمسی نوع آخرك تحتنده
اولان نوعك تحتنده بولنمسیلەدر بوصورتده ترتیب انواع عامدن خاصه تنازل
طریقیله اولدیغی تحقق ایدر

وبرشیئك نوع الانواع اولمسی جمیع نوعك تحتنده بولنمسیله اولوب نوع حقیقیٔ
سافل ایسه بویله اولدیغندن نوع الانواع ایله تسمیه قلنمشدر ونوع عالی ایله نوع سافل
بیننده انواع متوسطه موجوددر ایمدی مراتب انواع اضافیه درت اولوب اول
اعم الانواعدرکه فوقنده یالکز جنس اولوب نوع عالی اطلاق اولنان بودرونانی
اخص الانواعدرکه الك اشاغیده اولان نوع حقیقیٔ سافل اولەرق نوع الانواع بودر

وثالث بعضیسندن اعم وبعضیسندن اخص اوله‌رق فوقنده وتحتنده نوع بولنان نوع متوسط بونلردر ورابع کاینه مباینددرکه تحتنده وفوقنده نوع اولمیوب نوع مفرد تعبیر اولنور اشبو انواع اربعه‌دن اول یعنی نوع عالی به مثال جسم مطلق اولوب جسم نامی وحیوان وانساندن اعم اوله‌رق فوقنده نوع اولمیوب بلکه یالکز جنس یعنی جوهر موجوددر وثانی یعنی نوع حقیقی سافل اولان نوع الانواعه مثال انسان اوله‌رق سائر انواعدن اخص اولوب تحتنده دیکر نوع یوقدر وثالث یعنی نوع متوسطه مثال حیوان اولوب جسم نامیدن اخص وانساندن اعمدر جسم دخی حیوان کبی نوع متوسط اولوب جسم مطلقدن اخص وحیواندن اعمدر حاصلی کرک حیوان وکرک جسم نامی نوع متوسط اوله‌رق فوق وتحتلرنده انواع موجوددر ورابع یعنی نوع مفرد ایچون خارجده مثال بولنمامشدر فقط بعضیلر اکر عقل ایچون جوهر جنسدر وعقلك تحتنده عقول اوله‌رق بونلر حقیقت عقلده متفقلر دیو قائل اولندیغی تقدیرده عقل نوع مفرده مثال اولمش اولور شو جهتله که بو صورتده فوقنده یالکز جنس اوله‌رق نوع موجود اولمامسیله نوع آخردن اخص اولمیوب وتحتنده اولان عقول حقیقتده اتفاقلرندن ناشی اشخاص اوله‌رق نوع اولمدقلری جهتله نوع آخردن اعم دخی اولمیه‌رق نوع مفرد اولور دیدیلر

قال رحمه الله (وکذا الاجناس تترتب صعودا من الجنس القریب السافل کالحیوان الی الجنس العالی کالجوهر ویسمی جنس الاجناس وما بینهما اجناسا متوسطة) اجناس ایچون دخی انواع کبی مراتب اولوب شوقدر فرق موجوددرکه انواعده ترتب عالیدن سافله تنازل واجناسده اولان ترتب بالعکس حیوان کبی جنس قریب سافلدن جوهر کبی جنس عالی یه تصاعد طریقیله‌در واشبو جنس عالی جمله‌سنك فوقنده اولمسیله جنس الاجناس تسمیه اولنور وجنس عالی ایله جنس قریب سافل بیننده اجناس متوسطه موجوددر واشبو اجناس متوسطه ماتحتنه نسبتله اعم ومافوقنه نسبتله اخص اوله‌رق فوق وتحتلرنده جنس موجوددرکه جسم نامی وجسم مطلق اشبو اجناس متوسطه‌دندر وجنس عالی فوقنده جنس اولمیوب تحتنده جنس موجود اولاندرکه جوهر جنس عالیدر وجنس قریب سافل تحتنده جنس اولمیوب فوقنده جنس اولان حیوان امثالیدر

وفوقنده وتحتنده جنس اولمیان جنس مفرد اولوب بنه عقل ایله تمثیل ایدلمشدر بوده جوهر عرض عام اولوب وعقول عشره‌نك متفقه بالنوع اولمسیله قوله مبنیدر الحاصل اکر عقول عشره حقیقتده متفقه اوله‌رق وجوهر عقول مذکوره ایچون جنسدر دینلورسه عقل نوع مفرده مثال اولور واکر عقول حقیقتده مختلفه اولوب وجوهر عقول ایچون جنس دکلدر دینلور ایسه عقل جنس مفرده مثال اولور

ومعلومدرکه تمثیل مجرد فرض وتقدیر ایله حاصل اولوب واقعه مطابق وغیر مطابق اولمسی منظور دکلدر

مصنف حاشیه سنده تحقیق مقامده دیمشدرکه اهل فن متعلمین اوزره موجب تسهیل اولق غرضنه بناء نهیؤ توضیح وتمثیل ایچون صعود ونزول ایله مرتبه اوله‌رق کلیاتی وضع ایتمشلردر بو کلیاتك برنجیسی انسان اولوب عندلرنده حیوان ناطق مفهومیله محدود ومعرفدر ایکنجیسی حیوان اولوب جسم نامی حساس ومتحرك بالاراده ایله محدوددر واشبو حساس ایله متحرك بالاراده کلیلری مساوی اولدقلری حالده تعریف حیوانده ایکیسنك دخی اخذ واعتباری حیوان ایچون فصل قریب بونلردن قنغیسی اولدیغنده تردد لرندن نشئت ایتمشدر وکلیات موضوعه‌دن اوچنجیسی جسم نامی اولوب هرنقدر کلیات مذکوره اقسام مفرد ایسه‌ده بو کلینك مرکب وضع ایدلمسی کلام عربده جسم نامی مجموعنه موضوع اوله‌رق لفظ مفرده ظفریاب اوله مامالری سببیله وضع مرکبه الجاء ضرورتدن ایچوندر دردنجیسی جسمدرکه جوهر قابل للابعاد الثلاثة ایله معروف اولوب ابعاد ثلاثه‌دن مراد طول وعرض وعمقدر بشنجیسی جوهردرکه ماهیة لو وجدت فی الخارج کانت لافی موضوع ایله تعریف ایدلمشدر وجوهری بو وجهله رسم ایدرك حدایله تعریف ایتمالری جنس عالی اوله‌رق فوقنده جنس آخر اولمدیغندن ایچوندر بو سببه مبنی تام وناقص اوله‌رق تحدیدی وتام اوله‌رق رسمی ممکن اوله‌میوب یالکز آتیده اشارت اولنه‌جغی وجهله رسم ناقص ایله تعریف اولنور وقومك انواعده نزول واجناسده صعود اعتبار ایتملری شو جهتدندرکه نوعیت اضافیه‌نك ترتبی باعتبار الخصوص وجنسیت اضافیه‌نك ترتبی باعتبار العمومدر حتاکه نوع الحیوان دینلسه بو کلامدن حیواندن اخص اولان مفهوم فهم اولنور وجنس الحیوان دینلسه بوندن حیواندن اعم اولان مفهوم فهم اولنور بو سبیدن ناشی انواعده ترتیب انجق نزول طریقیله واجناسده ترتیب انجق طریق صعود وترقی ایله‌در وصعود ونزول عباره‌سی شو وجهه مبنیدرکه برشیئك تحتنده اولان امر اغلبده اوشی ایله غیریسنه شامل اولمز لکن برشیئك فوقنده اولان بونك خلافنده اولوب اوشی ایله غیریسنه شاملدر نتکیم طبقات عنصرده مشهود اولوب هوا ماء وارضی حاوی اوله‌رق بونلرك فوقنده در ونار هوایی دخی حاویدر (۹) ایمدی نارفرق الاسطقسات اولان اسطقسدر وافلاك جمله‌سنه اشمل واحوی اوله‌رق جمله‌سنك

---

(۹) کذلك طبقات افلاکده مشهود اولوب فلك ثانی فلك اولك فوقنده اولوب کندوسنی حاویدر وفلك ثالث فلك ثانی یه نسبتله وفلك رابع فلك ثالثه نسبتله بویله اولوب وهکذا فلك تاسعه قدر امر بویله‌در (عبدالمجید)

فوقنده در اسطقس اصل مرکب اولوب عناصر اربعه یه اسطقسات تسمیه سی حیوانات ونباتات ومعادن اولان مرکباتك اصولی اولدیغندن ایچوندر

قال رحمه الله (فبين الجنس والنوع الاضافى عموم من وجه) یعنی جنس ایله نوع اضافی بیننده عموم وخصوص من وجه اوله‌رق اجناس متوسطه ده تصادق ایدرلر مثلا حیوان بر اعتبار ایله جنس واعتبار آخر ایله نوع اضافیدر ونوع حقیقی سافل اولان انسانده نوع اضافی تفارق ایدرك انسان نوع اولوب جنس دکلدر وجنس عالی اولان جوهرده جنس تفارق ایدرك جوهر جنس اولوب نوع اضافی دکلدر

قال رحمه الله (ولا يتكرر جزء واحد من الماهية بعينه فيها ولا تتركب من امرين متساويين) دخی ماهیتدن برجز عینیله ماهیتده تکرر ایتمز شویله که ماهیتك هر بر جزئی آخرندن خارج اوله‌رق آخر ایچون عرضی اولمسی واجبدر والا یا آخرك عینی ویاخود جزئی اولوب ایکی صورتده دخی ماهیتدن جزء واحدك عینیله ماهیتده تکرری لازمکله‌رك بوایسه باطلدر

مصنفك حاشیه سنده بیانی وجهله بعینه قیدی برجزئك حیثیتنه بنا ایدرك ایکی دفعه جواز اعتبارنه اشارتدر مثلا ماهیت انسانده جوهر جنس عالی اعتبار ایدلسی مفهوم عام اوله‌رق ماهیت انسانده بولنان انواع جوهره عارض اولمسی حیثیتندندر ومثلا ماهیت مذکوره ده ناطقك فصل اعتباری فرد خاص ومعروض جوهر اولمسی حیثیتندندر بوصورتده انسان جوهریندن مرکب اولوب بری جوهر عام عارض ودیکری جوهر خاص معروضدر الحاصل قابل ونامی وحساس وناطق امثالی بتون جواهر بسیطهٔ خاصه اولوب وخاصده عام معتبر اولمسیله بونلرك جمله سنده جوهر عام معتبردر بو جهتله اشبو جواهر خاصه دن ناطق جوهر عام ایله برلشدریله‌رك ماهیت انسان ترکب ایتدیکی کبی بو ماهیتده جزء واحد اولان جوهر عام ایکی دفعه اعتبار ایدلش اولور ایسه ده لکن عینیله اولیوب بلکه بردفعه سنده اعتبار جوهر مفهوم عام وعارض اولدیغی حیثیتدن ودفعهٔ اخرا سنده اعتباری خاص ومعروض اولدیغی حیثیتدن اوله‌رق بوایسه جائزدر

وماهیت ایکی امر متساویدن دخی ترکب ایتمز وبونك بیان ایضاحی شو وجهله درکه ماهیت مقوله امرین متباینیندن ترکب ایتمز زیرا هر بر جزئك ماهیت اوزره حملی واجب اوله‌رق مثلا ماهیت انسان اولان حیوان ناطقدن جزئینك انسان اوزره حملیله بعض الحيوان انسان والناطق انسان دینلور بو سببدنناشی احد جزئینك آخر اوزرینه وجوب حملی لازمکله‌رك مباین اوله مزلر وماهیتدن اخص اولان شیء دخی جز اوله‌مز والا ماهیتك بدون الجز وجودی لازمکلور بوایسه محالدر بوصورتده ماهیتك هربر جزئی یا ماهیتدن مطلقا اعم اوله‌رق بوصورتده

جزئین بیننده نسبت تباین کلینك غیری اولور ویاخود هر بر جزء ماهیته مساوی اوله‌رق جزئین بیننده مساوات لازمکلور ویاخود احد جزئین ماهیته مساوی وآخر مطلقا اعم اولوب بوصورتده جزء مساوی جزء اعمدن مطلقا اخص اولور

وجمیع حقایقه عدم اطلاعدنناشی امرین متساویدن مرکب اوله‌رق برحقیقتك وجودی معلوم اوله‌مدیغی کبی عدم امتناع اطلاعه مبنی عدم وجودی دخی معلوم اوله مامشدر

وبو وجهله متساویندن مرکب برحقیقتك مجرد عدم امتناع وجودی اعتبار وجودنه مدار حکم اوله مامسیله بالاستقراء مطلع اولدقلری درجه سنه بنا ایدرك ماهیتك متساویندن عدم ترکبیله حکم ایتمشلردر بوتقدیرده ماهیتدن احد جزئین ماهیته مساوی وجزء آخردن مطلقا اخص اولوب وجزء آخر مطلقا اعم اولمسی تحقق ایدر وماهیتك جزئین متساویندن امتناع ترکبی اوزره بعضیلر شو طریق ایله استدلال ایتمشلردرکه اکر جزئین متساوی اولسه‌لر احد جزئیندن استغنا لازمکلور زیرا ماهیت فی نفسها سائر موجوداتدن ممتازه اولمسیله جزئین دخی بانفسهما ایکی ماهیت ممتازه اولوب بو صورتده متساوی اولملری لازمکلسه احدهما ایله غرض تمیز حاصل اوله‌رق آخرندن مستغنی اولور جزء عقلی ایسه مستغنی عنه اوله میه جغندن بو تقدیرده ماهیت امرین متساویندن ترکب ایده میه جکی تبین ایدر

قال رحمه الله (ولا من اجناس وفصول غير متناهية لامتناعها بل تنتهى الى جنس عال وفصل سافل بسيطين) وماهیت اجناس وفصول غیر متناهیه دن دخی ترکب ایتمز زیرا بو وجهله اجناس وفصول غیر متناهیه دن مرکب برماهیت فی نفسها ممتنعه در بلکه ماهیت جنس عالی ایله فصل سافل بسیطینه منتهی اولور مصنف حاشیه سنده بیان ایتمشدرکه اهل فن بساطت جنس عالی یه قائل اولدیلر زیرا مراتب اجناس فصول مشخصه‌یی حذف واسقاط ایله علو وترقیده اولدیغه فصول مشخصه کسب نقصان ایدرك بسیطه منتهی اولور وفقط بساطت فصل سافلدن سکوت ایتدیلر حالبوکه ناطق کبی فصل سافلك دخی بسیطه اولمسی جنس عالیده اولدیغی کبی واجبدر زیرا فصل سافلك ترکبی تقدیرده جزئینی مساوی اوله میه جغی تحقیقات سابقه دن معلوم وانسان جوهرك عرضله بطلان تقومی جهتله مرکب اوله جغی جنس عرض اوله میه جغی مجزوم اولمسیله وجنس قریبدن ترکبی صورتده فصل عین نوع اولق لازمکله‌رك بودخی جائز اوله مامسیله بوحالده ترکب ایده جکی جنس یا انسان ایچون اولان اجناس بعیده دن ویاخود فصول

بعیده‌سندن اولمسی اقتضا ایدوب بوایکی تقدیر اوزره دخی جنس ویاخود فصل واحدك ماهیتده تکررینی مؤدی اوله‌رق بو ایسه ظاهر البطلان اولدیغی جهتله فصل سافلك مرکب اوله‌میوب وجوب بساطتی تحقق ایدر اکر دینلورسه‌که انسانك فصل قریبی افراد جوهردن برجوهر اولوب جوهرك عرضله لزوم تقومی محذورندن ناشی افراد عرضدن دکلدر بوحالده محذور تکرر عودت ایدر زیرا مطلق جوهر ضمن فردنده متحققدر جوابنده دیرزکه محذور تکررك بوندن طولایی عودتی ممنوعدر شویله‌که محذور تکررك عودتی فصل بری جنس ودیکری فصل اولمق اوزره برجوهر ایله مفهوم آخردن ترکبی صورتنده تحقق ایدر حالبوکه بویله دکلدر زیرا مدعامز فصولك بسیطه اولمسیدر وفصلك جوهر ایچون فرد مطلق اولمسندن جوهردن ترکبی لازمکلمز والاجواهر مجرده ماهیات بسیطه‌دن اولمامق اقتضا ایدر مع انه عقول ونفوس عند الحکما ماهیات بسیطه‌دندر

قال رحمه‌الله (فصل فی اقسام العرضیات کل من الخاصة والعرض العام ان امتنع انفکاکه عن الماهیة فی احدوجودیها الخارجی والذهنی اوفی کلیهما فهوعرض لازم لها ویسمی الاول لازم الوجود الخارجی کالحرارة للنار والثانی لازم الوجود الذهنی کالکلی للعنقاء والثالث لازم الماهیة کالزوج للاربعة) بوفصلده عرضیاتك اقسامنی بیان ایله ماسبقده تعریف وایضاح اولندیغی وجهله عرضینك قسمینی اولان خاصه وعرض عامدن اعم اوله‌رق وجود ماهیتله برابر وجودلری اعتباریله تقسیم آخردر شویله‌که کرك خاصه وکرك عرض عام اولسون برکلی٘ عرضی اکر ماهیتك وجود خارجی وذهنیسندن برنده ویاخود ایکیسنده‌ده ماهیتدن انفکاکی ممتنع اولوبده اصلا افتراق ایتمزسه ماهیت ایچون عرض لازمدر وبونلردن اول یعنی یالکز وجود خارجیده ماهیتدن انفکاکی ممتنع اولان عرضی‌یه لازم وجود خارجی تسمیه اولنور مثلا ماهیت نار ایچون حار کلی٘ عرضیسی لازم وجود خارجی اولوب حرارتك ناردن امتناع انفکاکی وجود خارجی‌یه مخصوص اوله‌رق ذهنده قطعا موجود دکلدر و اقسام مذکوره‌دن ثانی یعنی یالکز وجود ذهنیده ماهیتدن انفکاکی ممتنع اولان عرض لازم وجود ذهنی ایله مسمادر مثلا ماهیت عنقا ایچون کلی لازم وجود ذهنی اولوب کلینك خارجده وجودی اولمیه‌رق فقط وجود ذهنیده مفهوم عنقادن انفکاکی ممتنعدر

مصنف حاشیه‌سنده کلی انسان وحیوان کبی ماهیات موجوده‌ده‌دخی یالکز وجود ذهنی ایله موجود اولدیغی حالده خارجده وجودی اولمیان عنقا‌یه صورت تخصیصده تمثیلی شوجهتدن ناشیدرکه بعضا ماهیت وجوده حین احساسنده اذهانده جزئیتله مرتسم اوله‌رق ماهیتدن کلیت افتراق ایتمش اوله‌جغی جهتله ماهیتك

اذهانده اولان بعض اوقات وجودنده کلیت لازمه اولمز واما هیچ بر وقتده افراد خارجیه‌سی اولمیان عنقا وامثالی ماهیات بویله اولمیوب وکندی‌یه اصلا احساس تعلق ایتمیوب اذهاندن برذهنده جزئیت وجهیله هیچ برزمانده مرتسم اولماسیله ماهیت مذکوره‌نك ذهنده وجود اوله‌جغی هر برزمانده بالضروره کلیت کندوسندن منفك اولمیه‌رق ماهیتك لازم ذهنیسی اولور

و اقسام مذکوره‌دن ثالث یعنی وجود خارجی وذهنیدن هر ایکیسنده ماهیتدن انفکاکی ممتنع اولان عرضی لازم ماهیت تسمیه اولنور مثلا اربعه ایچون زوجیت ماهیت مذکوره‌نك کرك وجود خارجی وکرك ذهنیسنده قطعا مفارق اولمیه‌رق لازم عرضی٘ ماهیتیدر

قال رحمه‌الله (والافعرض مفارق سواء فارق بالفعل کالضاحك بالفعل للانسان اولاکالملح للبحر) واکر عرضی٘ ماهیتك وجود خارجی وذهنیده ماهیتدن انفکاکی ممتنع اولمیوبده بلکه مفارقتی ممکن اولورسه اشبو کلی٘ عرضی عرض مفارقدر بوده استر بالفعل مفارق اولسون مثلا انسان ایچون ضاحك بالفعل بوقبیلدن اوله‌رق بعضا انسان ضاحك اولمیه‌رق بالفعل مفارق اولور واستر بالفعل مفارق اولمیوب مجرد امکان ایله اولسون مثلا بحر ایچون مالح بوقبیلدن اوله‌رق بالفعل زوال ملوحتی غیرواقع ایسه‌ده امر ممکن ومیاه بحرك عندالتقطیر عذوبته تبدلی اشبو امکان مفارقتنه مدار اثبات اوله‌جغی تحت اشتباهده غیرمستکنندر الحاصل خاصه وعرض عام قسمیندن اعم اوله‌رق عرضی اوج قسم اولوب اول وجودده ماهیته ملازمتی وثانی نفس ماهیته ملازمتی وثالث ماهیتدن امکان مفارقتیدر

قال رحمه‌الله (ثم الخاصة اما شامله لجمیع افراد الماهیة کالضاحك بالقوة اوغیرشامله کالضاحك بالفعل) بوتقسیم عرضیدن یالکز خاصه‌یه مخصوص اولوب ایمدی خاصه ایکی قسم اوله‌رق یاجمیع افراد ماهیته شامله‌در مثلا انسان ایچون ضاحك بالقوه عرضی٘ خاصه‌سی جمیع افراد انسانه شامل اوله‌رق انساندن هر برفرد بالقوه ضاحکدر وذکر اولنه‌جق رسم تامده معتبره اولان اشبو خاصهٔ شامله‌در ویاخود جمیع افراد ماهیته غیرشامله‌در مثلا انسان ایچون ضاحك بالفعل بوقسمدن اوله‌رق هر انسان دائما بالفعل ضاحك اولمدیغی معلومدر

مصنف حاشیه‌سنده بیان ایتمش اولدیغی وجهله برقائل ایچون دیمك واردرکه خاصهٔ غیرشامله‌یی ضاحك بالفعل ایله تمثیل غیرصحیحدر زیرا ضحك بالفعل نفس ناطقه ایچون تعجب بالفعل واسطه‌سیله اولان هیئت انفعالیه اولوب تعجب ایسه ادراك امور غریبه‌دن عبارت اوله‌رق انسانه مساوی وبوجهتله ضحك بالفعل دخی مساوی اوله‌رق جمیع افراده شاملدر زیرا صبیان وبلکه بشکده اولان اطفال امور غریبه‌یی

مدرك اولوب بوايسه معناى تعجبدر ايدى خاصهٔ غيرشامله ايچون مثال صحيح كاتب بالفعلدر زيرا كاتب بالفعل انسـاندن اخص وجميع افراده غـير شـاملدر مكركه بوسؤالدن جوابده ضاحك بالفعل ايله آثار ظاهرهٔ محسوسه اراده ايدلمش اوله [١]

قال رحمه الله (وهى ايضا اما خاصة النوع كما تقـدم واما خاصة الجنس كالمتنفس للحيوان والمتحيز للجسم وخاصـة الجنس عرض عام للذاتى الاخص منـه وخاصة الذاتى الاخص خاصـة الذاتى الاعم بدون العكس) وبنه خاصه ايكى قسمه منقسم اولهرق ياخاصهٔ نوع اولور نتهكيم ذكرى تقدم ايتديركه انسـان ايچون ضاحك خاصهٔ نوعدر زيرا حقيقت واحده تحتنده اولان شى قول عرضى ايله مقولدر مصنفك حاشيه سنده بيانى اوزره خاصهٔ فصل قريب اشبو خاصهٔ نوعده مندرجدر زيرا مراد بالذات وياخود جزء مساويسى واسطه سيله خاصهٔ نوع اولمقدن اعمدر وبو اعتبار ايله خاصهٔ فصل بعيد دخى ذكرارلنهجق خاصهٔ جنسده مندرج اولهرق بونلر ايله قسمين منتقض اولماز

وياخود خاصهٔ جنس اولور مثلا متنفس جنس سافل اولان حيوانك ومتحيز جنس متوسط اولان جسمك خاصهلريدر وخاصهٔ جنس جنسدن اخص اولان ذاتى ايچون عرض عامدر مثلا متنفس حقيقت ناطقهده غيرداخل اولمسيله ناطق ايچون عرض عام اولور وذاتئ اخصك خاصهسى ذاتئ اعمه خاصهدر مثلا متنفس ذاتئ اخص اولان ناطق ايچون خاصه اولديغى مثللو اخص اعمدن منفك اولميهجغى جهتله ذاتئ اعم اولان حيوان ايچون دخى خاصهدر لكن عكسى مطلقـا بويله اولميوب خاصهٔ ذاتئ اعم خاصهٔ ذاتئ اخص دكلدر [٢]

قال رحمه الله (وقد تطلق الخاصة عـلى قسم من العرض العام وهو مايميز الماهية عن بعض ماعداها كالمتحيز للانسان والحيوان وتسمى خاصة مضافة وماسبق خاصة مطلقة فالعرض العام قسمان مميز الماهية وغير مميز اصلا كالشئ والممكن العام الشاملين للواجب والممكن والممتنع) وبعضاً خاصه عرض عامك برقسمنه دخى اطلاق اولنوركه بوقسم ماهيتى بعض ماعداسندن تمييز ايدن عرض عامدر مثلا انسـان ايله حيوان ايچون متحيز عرض عامى بوقسمدن اولوب كرك انسان وكرك حيوانى متحيز اوليانلردن

---

[١] لكن كذا رشيدبرتعجب اولديغى وجهله ضحك روحك دفعة خارجه حركتندن حاصل اولان كيفيت غيرتابعهدن عبارت اولديغى مولانا سيد شريف قدس سره تصريح ايلايوب تعجب ادراك امور غريبه وياخود ادراك امور غريبهيه تابع اولان هيئت انفعاليهدن عبارت اولمسنده اختلاف علما واقع اولديغى دخى محقق دبالكونى حاشيهٔ شرح شمسيهده توضيح بيلشدر (عبد الحميد)

[٢] ذاتئ اخصك خاصهسى ذاتئ اعمه خاصهدر مثلا ضاحك ذاتى اخص اولان انسان وكذلك ناطق ايچون خاصه اولديغى مثللو اعم اخصدن منفك اوليهجغى جهتله ذاتئ اعم اولان حيوان ايچون دخى خاصهٔ غيرشاملهدر لكن عكسى مطلقا بويله اولميوب خاصهٔ ذاتئ اعم خاصهٔ ذاتئ اخص دكلدر مثلا ذاتئ اعم اولان حيوانك خاصهسى بولان متنفس ذاتئ اخص اولان انسان وناطق ايچون خاصه دكلدر (عبد الحميد)

تمييز وتفريق ايدر وبوخاصهيه برشيئه بعض اغيارنه نظراً اختصاصندن ايچون خاصهٔ مضافه اطلاق اولنور وذكرى تقدم ايدن خاصهيه انسان ايچون ضاحك كبى برشيئه جميع ماعداسنه قياس ايله اختصاصندن ايچون خاصهٔ مطلقه تسميه قلنور

ايمدى عرض عام ايكى قسم اولوب برقسمى مثلا جسم ايچون متحيز كبى ماهيتى فى الجمله مميز اولانلر وديكر قسمى اصلا مميز اوليانلر مثلا شئ مايصح ان يعلم ويخبر عنه معناسنجه واجب وممكن وممتنعه شامل اولهرق قطعا مميز ماهيت اولهمز ممكن عام دخى بويلهدر چونكه ممكن عام احـد طرفيندن ضرورت يعنى وجوبى سلب اولنسيله اكرسلب ضرورت طرف عدمدن اعتبار اولنورسه جانب وجود عموم ايله مقيد اولهرق معنى عدمى غيرواجب ديمك اولوركه وجودى واجب كبى واجب وممكن كبى غـيرواجب اولمقدن اعم اولمش اولور واكر سلب ضرورت طرف وجود دن اعتبار اولنورسه جانب عـدم عمـوم ايله مقيد اولهرق معنى وجودى غيرواجب ديمك اولوركه عدمى اجتماع ضدين كبى واجب وانسان كبى غـيرواجب اولمقدن اعم اولمش اولور بوجهتله ممكن عام واجب وممكن وممتنعه شامل اولهرق قطعا مميز ماهيت اولهمز

قال رحمه الله (تنبيه اللزوم الخارجى هوامتناع انفكاك اللازم عن وجود الملزوم فى الخارج تحقيقا كلزوم الحرارة للنار اوتقديراً كلزوم التحيز للعنقاء على تقدير وجودها فى الخارج واللزوم الذهنى هوامتناع انفكاك اللازم عن وجود المـلزوم فى الذهن تحقيقاً كلزوم الكتابة للعنقاء اوتقديرا كلزوم الجزئية لكنه الواجب تعالى على تقدير وجوده فى اذهاننا وان لم يمكن وبين اللزومين عموم من وجه لتصادقهما فى لوازم الماهيات وافتراق الخارجى فى لوازم الوجود الخارجى والذهنى فى لوازم الوجود الذهنى) بوبحث ماقبلنه مربوط مباحث مهمهدن اولديغى جهتله عنوان تنبيه ايله ايراد ايلمشدر شويله كه خاصه وعرض عامى لازم وجود خارجى ولازم وجود ذهنى ايله لازم ماهيته تقسيم ايتمسيله اشبو لوازمه عائد بولنان تفصيلاتك ايرادى لازمكلمشدر شو وجهله كه لزوم خارجى لازمك خارجده وجودملزومدن امتناع انفكاكى اولهرق بوده يا حرارتك خارجده ناره لزومى كبى تحقيقى وياخود خارجده وجودعنقايى فرض وتقدير اوزره بوكا تحيزك لزومى كبى تقديرى اولمقدن اعمدر زيرا حرارت محسوسه نك نار محسوسهدن وخارجده بالفرض موجود اولمق لازمكلسه اولحينده تحيزك عنقادن سلب وانفكاكى ممتنعدر زيرا عنقا خارجـده فرض وجودنده جسم اولوب وهربر جسم لازم التحيزدر واما حرارتك بو وجهله وجود معروضه يعنى نارك خارجده وجـودنه اعتبار لزوميله نفس معروضه يعنى من حيث هى هى نفس ناره لزومنك عـدم اعتبارى زيرا بويله اولمق

لازمكلسه هر نار بالضروره حار در دينلك لازمكلور بوايسه صدق نقيضى جهتيله فاسددر چونكه نقيض ضرورت امكان عام اولەرق بعض النار ليس بحارة بالامكان العام دينلك صادقدر چونكه هرنقدر حاره اوليان برنارك وجودى بوغيسه ده امكانى غير منكردر

ولزوم ذهنى لازمك ذهنده وجود ملزومدن امتناع انفكاكى اولوب بوده تحقيقى وتقديرى اولقدن اعمدر مثلا عنقايه ذهنده كليتك لزومى متحقق اولەرق هيچ برزمانده افرادى خارجده موجود اولميوب واصلا احساس تعلق ايتماسيله اذهاندن برذهنده هيچ بروقتده جزئيت وجهيله مرتسمه اوليان ماهياتدن اولديغى وكليت معقولات ثانيەدن بولنديغى جهتله ماهيت مذكوره دن انفكاكى ممتنع اولەرق بوماهيت اذهانده موجوده اولدقجه كليت آندن افتراق ايدمز

وتقديراً لزوم ذهنى جناب واجب الوجودك هرنقدر اذهان وعقولده وجودكنه وحقيقتى غيرممكن ايسه ده فرض وجودى اوزره اشبوكنه وحقيقت واجبه جزئيتك لزومى كبيدر حاصلى اكركنه واجبك اذهانده وجودى فرض اولنسه انكيچون جزئيت لازمكلور لكن اذهانده امتناع وجودنه مبنى فرض وتقديردن عبارت اولمسيله لزوم تقديريدر

واشبو لزوم خارجى وذهنى بيننده نسب اربعەدن عموم من وجه اولەرق اربعه ايچون زوجيت كبى لوازم ماهياتده تصادق ايدرلر زيرا بولوازم ذهناً وخارجا متحققدر ومثلا نار ايچون حاركبى لوازم وجود خارجيده لزوم خارجى لزوم ذهنيدن وكليت عنقاكبى لوازم وجود ذهنيده لزوم ذهنى خارجيدن افتراق ايدرلر

قال رحمه الله (وكل منهما قد يكون بين مفهومين متصادقين وهو المعتبر فى العرض اللازم وقد يكون بين غير متصادقين مفردين كما كلزوم الحرارة للنار او مركبين كلزوم احدى القضيتين للاخرى والنتيجة للدليل او مختلفين كلزوم المعرفات لتعريفاتها) ولزوم خارجى وذهنيدن هر برلرى بعضا مفهومين متصادقين بيننده اولور وخاصه وعرض عامدن عام اولەرق عرض لازمده معتبر اولان اشبو مفهومين متصادقين بيننده اولان لزومدر وبعضا مفهومين غير متصادقين بيننده اولور وعلى الوجهين اشبو مفهومينده يا مفردين اولور حرارتك ناره لزومى بوقبيلدن اولەرق مفهومين مفردواحدهما آخر اوزره مواطئة غير صادقدر وياخود مفهومين مركب اولورلر احد قضيتينك آخره لزومى بوقبيلدن اولوب مثلا ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود قولنده طرفين مركب اولەرق بين القضيتين حمل معتبر اولديغى جهتله احدهما آخر اوزره غير صادقدر وكذلك نتيجەنك دليله لزومى دخى بويلەدر

﴿ وياخود ﴾

وياخود مفهوميندن بريسى مركب وآخرى مفرد اولەرق مختلفين اولورلر مثلا معرفاتك تعريفاته لزومى بوقبيلدن اولوب معرف مفردو تعريف مركب اولەرق بينلرنده تصادق دخى واقعدر

مصنف حاشيەسنده مفردين كاناقولنده اولان ضميرلك مرجعنى تعيين ايله مرادكرك متصادقين وكرك غير متصادقين اولان مفهومين اولوب بو تعميم يالكز متصادقين اولان مفهومينه ناظر اولمديغنى بيان ايتمشدر والا معرف ايله تعريف بيننده قطعيا تصادق اولديغى جهتله معرفاتك تعريفه لزوميله تمثيل صحيح اولميوب وواقعده متصادقين دخى مفردومركب وياخود مختلف اولەرق اقسام ثلثەيه منقسم اولمسيله غير متصادقينه تخصيصده برمعنى اولەماز

قال رحمه الله (وعلى التقادير فكل منها ان احتاج الجزم به الى دليل فغير بين كلزوم تساوى الزوايا الثلث للقائمتين للمثلث وكلزوم النتايج للادلة الغير البينة الانتاج كالشكل الثانى والثالث كما سيجىء والافبين كلزوم الزوجية للاربعة خارجاً وذهناً)

واشبو تقادير ثلثه اوزره يعنى لزوم خارجى وذهنيدن هر برى استر مفردين واستر مركبين وياخود مختلفين بينلرنده اولسون بين وغير بين قسمينه منقسمدرلر بين تشديد يايله كمال ظهور يعنى واضح وآشكار معناسنه اولوب سبب اطلاقى تعريفلرندن مبيندر ايمدى اشبو انواع لزومدن هر بريسى اكر كنديله جزم عقل توسيط دليله محتاج اولورسه لزوم غير بيندر ودليله احتياجدن مراد مجرد تصور طرفين ايله بينلرنده عقل ايچون جزم باللزومده وسطدن غناء ذاتيسى اولماقدن عبارتدر مثلا زواياى ثلثەنك قائمتينه مساوى اولمسنك مثلثه لزومى لزوم غير بيندر

زاويه خطينك تلاقيسى عندنده منتهاى خطدر وبرخط مستقيم ايكى جانبدن ايكى زاويۀ متساويه حادثه اولەجق صورتده خط مستقيم آخر اوزره واقع اولورسه اشبو زاويتيندن هر برينه زاويۀ قائمه تسميه اولنور رسمى

وبرى بيوك وآخرى كوچك اولەرق بر برينه مخالف ايكى زاويه حاصله اولەجق صورتده واقع اولور ايسه صغيره حاده وكبيره منفرجه دينلور رسمى

ومثلث اوچ خط مستقيم كنديسنى احاطه ايدن شكلدر رسمى

وبرهان هندسى دلالت ايتمشدركه مثلثده اولان زواياى ثلثه زاويتين قائمتينه متساويەدر ايمدى مثلثده اولان زواياى ثلاثك قائمتينه تساويسى كرك ذهنده اولسون وكرك خارجده موجود اولسون ماهيت مثلثه لازم اولوب لكن بينلرنده لزوم ايله جزم عقل مجرد مثلثك تصور يله برابر قائمتين ايچون تساوىٔ زواياىٔ تصور ايتمسيله حاصل اولميوب بلكه حصول جزمده بر برهان هندسيدن لابدر

وان شاء الله تعالى باب قياسده بيان اولنەجغى وجهله شكل ثانى وثالث كبى بينة

الانتاج اولميان ادله يه نتايجك لزومى دخى اشبو لزوم غير بين افرادندر
واكر لزوم ايله جزم عقل دليله محتاج اولمزسه بولزوم لزوم بيندر مثلا زوجيتك خارجا وذهنا اربعه يه لزومى لزوم بين اولهرق زوجيت ايله اربعه يى تصور ايدن كمسنه مجرد بونلرى تصور اتمسيله برابر زوجيتك اربعه يه لزومنى جزم ايله قطعا توسيط دليله محتاج اولماز

قال رحمه الله (وقد يطلق اللزوم على اللزوم البين بالمعنى الاخص مما سبق وهو مايكون العلم بالملزوم موجبا بالعلم باللازم وكافيا فى الجزم باللزوم بينهما كلزوم المعرفات لتعريفاتها والنتايج للادلة البينة الانتاج والطرفين للاعراض النسبية والملكات للاعدام المضافة اليها مثل الجهل والعمى وهو المعتبر فى الدلالة الالتزامية عند اهل المعقول واما عند اهل العربية فالمعتبر فيها اللزوم الذهنى فى الجملة ولو بمعونة القرائن ولذا ادرجوا جميع المعانى المجازية الخارجة فى المدلولات الالتزامية) وبعضا لزوم ذكرى سبقت ايدن معنادن اخص اولان برمعنى ايله لزوم بين اوزره اطلاق اولنور ومعلوم مدركه لزوم بين ايچون سبقت ايدن معنى بين المفهومين لزوم ايله جزم عقل دليله محتاج اولميوب مجرد طرفينى تصور جزم لزومده كافى اولمسيدر واشبو معناى ثانى يالكز ملزومه علم علم باللازمى موجب وبينلرنده جزم باللزومده كافى اولمسيدر
ومصنفك اشبو معناى اخصده تصور ملزوم جزم باللزومده كافى اولمق قيدينى علاوه اتمسى حاشيهٔ صغراده مبين اولديغى وجهله قيد مذكورك فقدانى صورتده بومعنا جه لزومدن معناى سابق اوزره لزوم بينك اعميتى ظاهر اوله ميه جغنه مبنيدر زيرا بو صورتده بعضا تصور ملزوم تصور لازمده كافى اولوبده تصورينك جزم باللزومده كافى اولمامسنك وقوعى ملحوظدر معناى اول ايسه تصور طرفينك جزم باللزومده كفايتيدر لكن مصنفك بيانى وجهله تفسيرده جزم باللزومه كفايت قيدنك اخذى حينده بلاشبهة اولدن اخص اولور وهرنقدر بوقيد تفسير ارباب اصطلاحده موجود دكل ايسه ده كأن مصنف سيد شريفك كلامنه اعتضاد ائمشدر وبو معنانك معناى اولدن اخص اولمسى زيرا يالكز ملزومى تصور حكم باللزومده كافى اولديغى صورتده تصور طرفينك لزومى ايجابى اولويده و تصور ملزوم تصور طرفينك داخلنده در لكن عكسى بويله اولميوب تصور طرفينى جزم باللزومده كافى اولوبده يالكز تصور ملزوم تصور لازمى موجب اوله ميه جق برلزومك وجودى جائزدر حاصلى هر بر واحدك كفايت ايتديكى برامره اثنين كافى اولوب لكن هر بر اثنينك كافى اولديغى شيئه بعضا واحد كافى اولهمز
مثلا معرفاتك تعريفاتنه لزومى لزوم بين بالمعنى الاخصدر زيرا ملزومات يعنى تعريفاته علم والتفات اوازمه يعنى معرفاته علمى موجب وبينلرنده لزوم اولمسيله جزم عقلده

كافيدر كذلك بينة الانتاج اولان ادله يه نتايجك لزومى دخى بويله در وضرب وابوت وبنوت امثالى اعراض نسبيه ايچون طرفينك لزومى وملكات يعنى وجودانك كنديه مضافه اولان اعدامه لزومى بنه لزوم مذكوردندر شويله كه ملكاته مضافه اولان اعدام جهل وعمى امثالى اولوب جهل عدم علم وعمى عدم بصر اولهرق علم وبصر ملكاته مضافه اولان عدملره علم اشبو ملكاته علمى موجب وبينلرنده جزم باللزومده كافيدر حاصلى تصور عمى وجهل ملزوم اولهرق بونلرى تصوردن تصور بصر وعلمه التفات لازمكله رك بينلرنده لزوم ايله عقل جزم ايدر
ومحققين اهل عقول بيننده دلالت التزاميه ده معتبر اولان لزوم اشبو معناى اخص اوزره اولان لزوم بيندر شويله كه معناى موضوع لهى ادراك معناى لازمى يه علمى موجب ومجرد موضوع لهى تصور بينلرنده جزم باللزومده كافى اولمسى معتبردر ومعناى اول اوزره لزوم بينى عدم اعتبارلرى زيرا تصور ملزوم تصور لازمى موجب اولمديغى صورتده بعضا لفظ ملزومدن علم باللازم حاصل اولمامسى اقتضا ايدرك بوحالده دلالت بولنمزو اما اهل عربيه عندنده دلالت مذكورده معتبر اولان فى الجمله لزوم ذهنيدر زيرا عندلرنده تحقق دلالتده ولو معونهٔ قرائن ايله اولسه ده بعض احيانده حصول لزوم كافيدر وبو مبيدن ناشى عندلرنده موضوع لهدن خارجه اولان جميع معانئ مجازيه مداولات التزاميه ده داخلدر
قال رحمه الله (الباب الثانى فى القول الشارح وهو قول يكتسب من تصوره تصور شئ آخر اما بكنهه او بوجه يميزه عما عداه فالقول الكاسب يسمى معرفا اسم فاعل وتعريفا والمكتسب يسمى معرفا اسم مفعول) بيان ما تقدمدن مستبان اولديغى وجهله اهل فنك مطمح نظرى قول شارح ايله حجت اولوب مباحث سائره مبادى ومتفرعاتدن عبارتدر وبو مقامده مصنف مبادئ تصوريه اولان كليات خمسدن فارغ اولهرق مقاصد تصوريه يه شروع ايله اشبو باب ثانى قول شارحده اولديغنى بيان ائمشدر قول شارح برقوله اطلاق اولنور كه بوقولى تصوردن يعنى كنديه توجه والتفاتدن شئ آخرك تصورى اكتساب اولنور بوده يا شئ آخرى كنه وحقيقتيله وياخود ماعداسندن تمييز ايده جك بروجه ايله اكتسابدن اعمدر وبو تعميمدن غرض تعريفده اقسام تعريفاتى ادخالدر زيرا تصورى تصور حقيقتى مستلزم اولان انجق حد تام اولوب حد ناقص ورسوم تصور حقيقتى مستلزم دكلدر بلكه بونلردن اكتساب اولنان معرفك جميع اغياردن امتيازيدر تعريفدن قول ايله تعبيرى عند القدما تعريفاتك مركب اولمسنه مبنى اولوب متأخريندن بعضيلرى لفظ مفرد ايله تعريفك وقوع وصحتنه قائل اولرايله بو صورتده قول اطلاقى اغلب تعريفات مركب اولمسنه بنا ايدلمش اولور تعريفاته قول شارح تسميه سى حقايق ومفهومات اشيانى ايضاح اتمسندن نشئت

ایدرك قول شارح لفظ مرکب موضح دیمك اولور بعضیلر تعریفده اولان قولی
تعریف بالمفردی ادخال ایچون مقول معناسنه حمل ایله مفرد ومرکبدن صورت
تعمیمی اختیار ایتمشلردر عرف فنده اکتساب فکر ونظر طریقیله تحصیل معناسنه
اولوب مطلقا برشیئی تحصیل ایتمك معنای لغو یسنده اولمدیغی جهتله تعریف اوازم
بینه‌لرینه نسبتله ملزوماته صادق اولماز زیرا ملزوماندن لوازمك کسب وتحصیلی
فکر ونظر طریقیله اولمیه‌رق معرفدن خارج اولدیغی کبی تعریفدن دخی خارجدر
من‌تصوره قیدیله تصدیقاتدن احتراز ایتمشدر زیرا تصوردن متبادر اولان مقابل
تصدیق اوله‌رق حکمه مقارن اولمیان صورت حاصله عند العقلدر
اشبو قول کاسبه قول شارح دینلدیکی کبی اسم فاعل صیغه‌سیله معرف وکذلك تعریف
دخی تسمیه اولنور واکتساب اولنان شیئه اسم مفعول صیغه‌سیله معرف دینلور
مثلا الکلمة لفظ وضع لمعنی مفرد قولمزده اشبو لفظ وضع لمعنی مفرد قولنه ذهنمز
التفات وتوجه ایدرك بونی فکر ونظرله تصور ایتدیکمزحینده کلمه‌نك دخی تصورنی
کسب ایدرز یعنی عقلمزعنده صورت کلمه حاصله اوله‌رق حاصلی اوله علمدن ثانی به
تحصیل علم ایلرز وقول مذکور کلمه‌نك تصورنی کاسب اولمسیله تعریف وکسر
را ایله معرف اولوب کلمه فتح را ایله معرفدر
قال رحمه الله (فان کان بجمیع الذاتیات المحضة وهو المرکب من الجنس والفصل
القریبین فهو حدتام کالحیوان الناطق للانسان والجوهر القابل للابعاد للجسم)
معلوم اولسونکه تعریفات ایچون اقسام اربعه اعتباریله بیان حصرنده دینلمشدرکه
تعریف یامجرد ذاتیات ایله اولور یاخود مجرد ذاتیات ایله اولمز ایدی اکر مجرد
ذاتیات ایله اولورسه بوده یاجمیع ذاتیات ایله اولوب حد تام تسمیه اولنور ویاخود
ذاتیاتدن بعضیله اولوب حد ناقص دینلور واکر مجرد ذاتیات ایله اولمزسه بوده
یاجنس قریب ایله خاصه‌دن ترکب ایدرك رسم تام تعبیر اولنور ویاخود بونلرك
غیریسیله اولوب رسم ناقص اطلاق اولنور اشته مصنف بو اقسامك تفصیلاتنه
اشارتله بیوررکه ایدی تعریف اکر مجرد جمیع ذاتیات ایله اولورسه حد تامدرکه
جنس وفصل قریبلردن ترکب ایدر حد لغتده منع معناسنه اولوب واشبو ذاتیاتیله
اولان تعریف اغیار اجنبیه‌نك دخولندن مانع اولمسیله تعریف مذکوره حدتسمیه
ایدلمشدر وبووجهله تعریف مذکورده جمیع ذاتیات مأخوذه اولدیغی جهتله
تام اوله‌رق حد تام اطلاقنه انسب اولمشدر وحدك تمامیتی جمیع ذاتیات محموله‌سنك
وجودنه متوقف اولوب وماهیتك تمام مقومات مشترکه‌سی جنس قریب وتمام
مقومات مختصه‌سی فصل قریب اولدیغندن حد تامك ترکبی جنس قریب ایله فصل
قریبدن اولمق لازمکلور شویله‌که محدودك جمیع ذاتیاتی اجناس وفصول قریبه

وبعیده‌دن عبارت اولوب جنس قریب ایسه بونلردن فصل قریبدن ماعداسی
اوزره مشتمل اولمسیله حدده جنس قریب ایله فصل قریب ذکر اولندیغی حینده
ذاتیاتك جمله‌سی ذکر اولنمش اولور مثلا حیوان جسم وجوهر وحساس ونامی
وقابل ابعاد اوزره دلالتی جهتیله اشبو مقومات مشترکه‌نك جمله‌سی اوزره
مشتمل اولمسیله بر بر ذکر وایرادلرینه احتیاجدن مستغنی اولوب فصل
قریب ایسه ماهیت واحده ایچون بردن زیاده دکلدر بوجهتله حد تامك جمیع
ذاتیات محدود اوزره اشتمالی امر واضحدر وهر بر مرکبات ایچون مقومات
مشترکه ومختصه اولمق تحت لزومده‌در چونکه هر بر مرکب یاجوهر ویاخود
عرض اوله‌رق اجناس عشره‌دن برینك تحتنده مندرجدر وجنس مجرد ایچون
خارجده وجود اولماسیله فصله محتاجدر
مثلا انسانی حیوان ناطق ایله تعریف حدتام اولوب ماهیت انسانك تمام مشترکی
وبو جهتله جنس قریبی اولان حیوان ایله ماهیت مذکوره‌نك تمام مختصی وبو
سببله فصل قریبی اولان ناطقدن مرکبدر ومجموعی انسان ایچون حدتام مساویدر
ایدی طبیعت حیوان افراد ناطقه‌سی ضمننده نطق ایله وسائر افرادی ضمننده
عدم نطق ایله موصوف اوله‌رق انحصاری قید ایله‌در وکذلك جسمی جوهر
قابل للابعاد ایله تعریف حد تام اولوب جوهر جسمك جنس قریبی وقبول
ابعاد فصلیدر
قال رحمه الله (او ببعضها المحض کالفصل القریب وحده او مع الجنس البعید فحد
ناقص کالناطق للانسان والجوهر الحساس للحیوان) واکر تعریف مجرد ذاتیاتك
بعضیسیله اولورسه حدناقصدر بوده یالکز فصل قریب ایله اولمسی کبیدر
مثلا انسانی یالکز ناطق ایله تعریف بو قبیلدندر ویاخود جنس بعید ایله برابر
فصل قریب ایله اولمسی کبیدر مثلا حیوانی جوهر حساس ایله تعریف حد ناقصك
بو قسمندندر جنس بعیده بعضاً بر واسطه ایله اولور مثلا انسان ایچون جسم نامی
بویله اولوب انسان ایله جسم نامی بیننده واسطه یالکز حیواندر ویاخود بعدی
ایکی درجه اولور مثلا انسان ایچون جسم مطلق بیننده ایکی واسطه موجوددرکه
بری حیوان ودیکری جسم نامیدر ویاخود بعدی اوچ درجه اولور مثلا انسان
ایچون جوهر بویله اولوب بینلرنده حیوان وجسم نامی ومطلق وسائط ثلثه‌سی
موجوددر وجنس نه‌مقدار ابعدووسائطی ازید اولورسه حد دخی او درجه
نقصانده ادخل اولور واشبو بعض ذاتیات محضه ایله تعریفك حد ناقص اولمسی
کندوسندن بعض ذاتیات محذوف اولدیغندن ایچوندر وحاصلی بونلر ایله تعریفك
جمیع ذاتیات اوزره عدم اشتمالی شو وجهله‌درکه مثلا انسانی جسم ناطق ایله تعریف

ایتدیكمز صورتده جسم نامی ایله حساس اوزره مشتمل دكلدر زیرا عام ایچون
خاص اوزرینه دلالت اولمدیغی معلومدر وهر نقدر بونلره ناطق بالالتزام دلالت
ایدرسه‌ده تعریفاتده دلالت التزام مهجوره‌در

مصنف حاشیه‌ده دیمشدركه اشبو تعریف حد ناقص اوزره وارد اولوركه تعریف
بالاعمی تجویز ایدنلره كوره بری بعید ودیكری قریب ویاخود ایكیسیده بعید
اوله‌رق فصلیندن تركب ایدن وتعریف بالاعمی تجویز ایله برابر تعریف بالافرد دخی
جائزدر دینلره كوره مجرد جنس ایله اولان تعریفلرك حد ناقص اولمسی لازم
كلور حالبوكه بونلردن هیچ بریسی حد ناقص دكلدر لكن جوابده دیرزكه بونلر
مجرد احتمال عقلی اولوب نه اویله مركب ونه جنس مجرد اوله‌رق بر تعریفك
وجودی متحقق اولمدیغی جهتله تعریف مذكور بونلرك دخولیله منتقض اولمز
تسلیم ایده‌لمكه وجودی فرض ایدلمش اولسون بو تعریفلرك اهل فن عندنده
حد ناقص عد اولنمسنده نه بأس واودر اشبو سؤال وجواب عینیله رسم ناقصده
دخی جاری اوله‌رق فصل بعید ایله خاصه ویاخود عرض عامدن وبلكه بونلردن
بریله فصل قریبدن مركبك رسم ناقص اولمسنی مستلزمدر دینله بیلور وبوندن
جوابده بروجه سابق احتمال عقلی اولمسیله وتقدیر تسلیم اوزره رسم ناقص اولمرنده
بأس اولمامسیله جواب ویریلور

قال رحمه الله (وان لم یكن بالذاتی المحض فان كان بالخاصة مع الجنس القریب كالحیوان
الضاحك للانسان اومع جمیع الذاتیات كالحیوان الناطق الضاحك فرسم تام ویسمی
الثانی رسما تاما اكمل من الحد التام) وتعریف مجرد ذاتی ایله اولمیوب ده اكر جنس
قریب ایله خاصه‌دن ویاخود جمیع ذاتیات ایله برابر خاصه‌دن مركب اولورسه
رسم تامدر مثلا انسانی حیوان ضاحك ایله تعریف جنس وخاصه‌دن مركب اوله‌رق
رسم تامدر زیرا انسان ایچون حیوان جنس وضاحك خاصه اولدیغی تفصیلات
سابقه‌دن معلومدر وكذلك انسانی حیوان ناطق ضاحك ایله تعریف جمیع ذاتیات
وخاصه‌دن مركب اوله‌رق رسم تامدر زیرا انسان ایچون حیوان ناطق جمیع ذاتی
وضاحك خاصه ایدوكی مستغنی بیاندر ورسم تامك اشبو قسم ثانیسنه یعنی جمیع ذاتیات
ایله خاصه‌دن تركب ایدنه رسم تام اكمل من الحد التام تسمیه اولنور بو تعریفه رسم
تعبیرلری چونكه رسمك معنای لغویسی اثر دار اولوب وبو تعریف معرفك خارج
لازمیسیله اوله‌رق بر شیئك خارج لازمیسی ایسه آثاری ایدوكندن معنیین بیننده
حصول مناسبته ابتنا ایدلمشدر وتام اولمسی كندوسنده جنس قریب وضع والتزام
اولنمسندن طولایی حد تامه مشابهتندن ایچوندر وقسم ثانینك حد تامدن اكملیتی مع زیاده
جمیع ذاتیات اوزره اشتمالندن نشئت ایلمشدر ایساغوجی صاحبی رسم تامك جنس

قریب ایله خواصدن تركبنی بیانی صره‌ده خواصی خواص لازمه ایله تقییدایتمسیله
شارحی بووجهله خواصك لازمه اولمسیله وجه تقییدنده دیمشدركه بوقید بولنمسه
بعض رسم تام افرادنی جامع اولمامق لازمكلور زیرا انسانی حیوان كاتب بالفعل
ایله تعریفه شامل اولوب بو ایسه افراد انساندن اكثریسنه غیر شاملدر حد
ورسم تامده ایسه لزوم منع وجمع متفق علیه اولوب نزاع بالكز ناقصینده‌در انجق
بوبابده خیلوجه كلام اوله‌رق مفصلاتده مندرجدر

قال رحمه الله (والافرسم ناقص واو بالخاصة وحدها اومع العرض العام وان منع
المتأخرون العرض العام بناء علی زعمهم بان الغرض مما فی التعریف اما التمییز
اوالاطلاع علی الذاتی والحق الجواز اذالغرض الاصلی هو التوضیح ولذا جاز
الرسم الاكمل وایضا ربما یحصل به التمیز كما فی قولهم فی تعریف الانسان ماش علی
قدمیه عریض الاظفار بادی البشرة مستقیم القامة ضحاك بالطبع) واكر تعریف جنس
قریب ویاخود جمیع ذاتیات ایله خاصه‌دن مركب اولمزسه رسم ناقصدر بوده‌ واوكه
یالكز خاصه ایله اوله‌رق مثلا انسانی ضاحك ایله تعریف ایتمك ویاخود عرض عام
ایله برابر خاصه‌دن مركب اوله‌رق مثلا انسانی ضاحك ماشی ایله تعریف ایتمك صورتیله
اولسون رسم ناقصدر وهر نقدر متأخرون عرض عام ایله تعریفی منع ایدوب وبومنعی
تعریفده اولان قیوددن غرض یا معرفی اغیاردن تمییز ویاخود معرفك جمیعا ویا بعضا
ذاتیسی اوزره اطلاعدن عبارت اولوب عرض عام ایسه بو اغراضدن هیچ برینی
مفید اولمامسیله خاصه‌یه ضمندن بر فائده ترتب ایتمیه‌جكنه بنا ایتمشلر ایسه‌ده
بووجهله خاصه‌یه عرض عامك انضمامیله تعریف رسم ناقصدن بر قسم اولوب وحق
اولان عرض عامك تعریفده جواز اعتباریدر واشبو مذهب مختار قول قدما اولوب
محقق تفتازانی مذهب متأخرینی اختیار ایتمشدر وعرض عامك تعریفده جواز اعتباری
حق اولمسی شو جهتدندركه تعریفده اتیان اولنان قیودك متأخرینك بیان ایتدكلری
وجهله ذكر اولنان فائده‌یه انحصاری مسلم اولیوب بعضا قید تعریفدن غرض
معرفی توضیح اوله بیلور وبوندن ایچون رسم اكمل ایله تعریف جائز اولمشدركه
جمیع ذاتیاتی ایراددنصكره انضمام خاصه‌ده توضیحدن بشقه بر فائده بولنمیه‌جغی
دركاردر واجتماع عوارض ماهیت ایچون ایضاح مزیدی مؤدی وحقیقت اوزره
سهولت اطلاعی مفید اولدیغی چوق كره واقعدر وعرض عامك خاصه‌یه انضمامی
بووجهله مفید توضیح اوله‌جغی مثلو اكثر مواقعده دخی واقع اولوركه بونكله
تمییز دخی حاصل اولور مثلا انسانی تعریفده قدمینی اوزره ماشی واظفاری
عریض وبشره‌سی بادی وظاهر وقامتی مستقیم وبالطبع ضحاكدر دینلسه
هر نقدر حقیقتنی تعیین ایده‌مزسه‌ده اغیاردن تمییزه مدار اتم اوله‌رق قدمینی

اوزره ماشی قیدیله بقر وفرس امثالی چارپار اولنلر وعریض الاظفار قیدیله طیور کبی
اظفاری عریض اولمیانلر وبادی البشره ایله بادی بدودن ظهور وبشره قحتیندایله
ظاهر بدن معنالرینه اوله‌رق ظاهر بدنی شعردن مکشوف دیمك اولمسیله بشره لری
شعرایله مستور اولنلر ومستقیم القامه قیدیله قامتلری منحنی اولنلر خروج ایدر وفقط
صورت انسانده اولان نسناس تعبیر اولنور حیوان بحریده بو عوارضك جمله‌سی
موجود اوله‌رق انسانه مشارك اولمسیله ضحاك بالطبع قیدیله اکتساب اختصاص ایدرك
انسانك جمیع اغیارندن تمیزی حاصل اولور
الحاصل رسم ناقص برشیئی بعض آثاریله تعریفدن عبارت اوله‌رق معروفك تمام
حقیقتنه موجب اطلاع اوله‌مز مثلا انسانی جنس بعیدایله خاصه‌دن مرکب اوله‌رق
الجسم الضاحك ایله تعریف بعض آثاری اولان جسمیت وضاحکیتله رسم ناقص اولوب
بونکله حقیقت انسان نه شی اولدیغنه کسب اطلاع اولنه‌مز فقط مفید توضیح
وبعضا موجب تمیزدر کتب سائره‌ده اولان تعریفدن مستبان اولدیغی وجهله
رسم ناقصك ترکبی مجموعی حقیقت واحده‌یه مختصه اولان عرضیاتدن اولوب
جنس بعیدایله خاصه‌دن مرکب اولان تعریفك رسم تام ویاخود ناقص اولمسی
مختلف فیه اوله‌رق مختار جمهور ثانیدر وعرض عام ایله خاصه‌دن وکذلك
عرض عام ایله فصلدن وعرض عام ایله جنس وفصلدن مرکب اولان تعریفلر
عند المتأخرین غیر صحیح اولوب عندلرنده عرض عام تعریفدن جزاوله‌مز نته‌کیم
ذکراولنمشیدی واما فصل قریب ایله خاصه‌دن وکذلك جنس وفصل وخاصه دن
مرکب اولان تعریفات عند الاصفهانی حد ناقص وعند المحققین رسم تام اکمل
وعند البعض رسم ناقصدر
قال رحمه الله (ومن قبیل الرسم الناقص التوضیح بالمثال والتقسیم) مثال وتقسیم
طریقلریله اولان تعریف غیر حقیقیلر دخی رسم ناقص قبیلندندر یعنی هرنقدر تعریف
حقیقیده داخل دکللر ایسه‌ده رسم ناقصه مشابهلردر مثال ایله توضیحدن مراد
برامر کلی‌یی جزئیاتندن برامر جزئی ایله توضیح ایتمکدرکه مثلا انسانی طریق توضیحده
تفهیم ایچون مثل زید وعمر دینلور وکذلك مقایسه ومخالفت طریقیله‌ده اوله‌رق
مثلا بصیرت بصر کبیدر شوقدرکه بصر شمسدن وبصیرت عقلدن مستضیئدر
یعنی بصرك اقتباس ایلدیکی ضیا شمسدن وبصیرتك عقلدندر دینلور وتقسیم ایله
توضیح برکلی‌یی جزئیاتنه تقسیم ایله اولور مثلا حیواندن بعضیسی ناطق
وبعضیسی صاهلدر وکذلك کلمه‌دن بعضیسی اسم وبعضیسی فعل وبعضیسی
حرفدر دیو تقسیم ایدرك بوطریق ایله مقسملری اولان کلیلردن بعض مرتبه
ایضاحات ویریلور

قال

قال رحمه الله (ثم التعریف مطلقا اما حقیقی ان قصد به تحصیل صورة جدیدة او تنبیهی
ان قصد به احضار صورة مخزونة ومنه التعریف اللفظی وهو تعیین معنی لفظ
مبهم بلفظ اوضح منه فی الدلالة) مصنف اقسام اربعهٔ تعریفی بیاندنصکره مطلقا
تعریفك حقیقی وتنبیهی‌یه انقسامنی بیانه شروع ایتمشدر اطلاقدن مراد لابشرط
شی معناسیدر چونکه اطلاق ایچون ایکی معنای مستعمل اولوب معنای اول
مفعول مطلقده اولدیغی کبی بشرط لاشی معناسیدر وثانی جمیع مفاعیل خمسه‌یه
شامل اولان مطلق مفعولده اولدیغی کبی لابشرط شی معناسیدر بو صورتده
مطلقا تعریفدن مراد حدتام وناقص ورسم تام وناقص اولمقله مقید اولمیان
تعریف اوله‌رق بونك ایکی قسمه انقسامنی بیاندر واکر معنای اوله حمل اولنسه
مفادی حدتام واخواتی اولمامقله مقید اولان تعریف دیمك اولوب بوایسه
فاسددر
ایمدی تعریف اطلاق اولنان قول ایکی قسم اولوب اکر کندیله معرفی اولدیغی شی ایچون
صورت جدیده تحصیلی قصد اولنورسه تعریف حقیقیدر زیرا حقیقة تعریف بودر وصورت
جدیده‌دن مراد قبل التعریف ذهنده حاصله اولمیان صورتدرکه حدودده ذی الصورتك
کنهی وحقیقتی ورسومده وجه ممیزیدر واکر تعریف ایله قبل التعریف بالفعل ویاخود
قوهٔ قریبه‌ده ذهنده مخزونه اوله‌رق کسب جدیده محتاج اولمیان صورتك
احضاری قصد اولنورسه تعریف تنبیهیدر واشبو تعریف تنبیهینك نظیری خفی
اولان برامر بدیهی اوزره دلیل ایله تنبیه اولنمسیدر وتعریفات ایچون ذکری
مرور ایدن امثله‌نك جمله‌سی اشبو حقیقی وتنبیهینك ایکیسنده‌ده صالحدر زیرا
تعریفك حقیقی ویاتنبیهی اولمسی صاحب تعریفك احضار ایدیله جك صورت
ذهن مخاطبده مخزونه وغیر مخزونه اولمسی اعتقادی اوزره‌دائردر
تعریف لفظی دخی اشبو تنبیهیدن برقسمدر زیرا تعریف ایله احضاری قصد اولنان
صورت کندوسیچون لفظ موضوع اولوب اولامقدن اعمدر وتعریف لفظی برلفظ
مبهمك معناسنی من جهة الدلالة کندیدن اوضح اولان لفظ آخرله احضار ایلمکدر
ومعنای مذکور لفظ مبهم مذکورك معناسی اولمق عنوانیله تصور اولنوب لفظ مبهم
بومعنایه وضع اولنمش اولمسیله بومعنانك وجه آخرله تصور وتعیینی صورت
جدیده‌یی تحصیل اولمدیغی جهتله تعریف تنبیهیدن بعض عد ایدلمشدر ولفظ
آخرله احضار بعضاً لفظ مبهمك مرادفی اولان لفظ ایله اولوب مثلا غضنفر
لفظنك موضوع لهی اولمق اوزره متصور اولان معنایی تعیین ایچون اسد لفظیله
تعریف ایدلمسی مرادفیله تعریفدر وبعضاً لفظ اعم ایله اولوب مثلا سعدان لفظی
برنباتك اسمی اولدیغنی تعیین ایچون سعدان نبتدر دینلور نبت ایسه سعدان ایله

سائر نباتاتدن اعم ایسه ده مراد اولان تعیین مقصوده کافیدر چونکه سعدان هرنقدر نبتدن نوع مخصوص ایسه ده لکن معناسی اولان اشبو نباتدن نوع مخصوص اوزره دلالتده نبتدن اخفادر وبعضا تعریف لفظی لفظ اخص ایله اولوب مثلا لهوی تعریفده اللهو لعب دیلور لعبده لهودن زیاده اوله رق برنوع لذت بولنق لازم کله جکی جهتله لهودن اخص اولوب افراد لهوی غیرجامعدر

تعریف لفظیده تصور ویاخود تصدیق قبیلندن اولمسی تعیینده اقوال مختلفه اوله رق سعدالدین تفتازانی تصور قبیلندن اولمسنی اختیار ایلشدر وبوجهتله تعریف لفظی مایقصد به تفسیر مدلول اللفظ وتفصیل معناه قولریله تعریف ایدلشدر که مفهومی کندیله لفظنك تفسیرمدلولی وتفصیل معناسی قصداولنان شی دیمکدر وسید شریف تصدیق قبیلندن اولمسنی اختیار ایله مایقصد به تعیین معنی اللفظ من بین المعانی المعلومة قولریله تعریف ایدلشدر که مفهومی کندیله معانی معلومه بیندن معنای لفظك تعیینی قصد اولنان شی دیمکدر محقق دوانی اشبو قولین بینی محاکمه ایدرك دیمشدر که اکر غرض لفظ شو معنایه موضوعدر دیو حال لفظی معرفت اولورسه بوصورتده بحث لغوی اولوب مطالب تصوریه دن خارج ومنعی قابل اوله رق مطلوب تصدیق اولور

واکر غرض معنای لفظی تصور اولورسه بوصورتده بحث منطق ومطلوب تصوری اوله رق قابل منع اولمز حاصلی بواختلافك مبناسی اغراضده اختلافدر

قال رحمه الله (وایضا التعریف مطلقا اما حقیقی ان کان تعریفا لما علم وجوده فی الخارج کتعریف الانسان بواحد من الحدود والرسوم واما اسمی ان کان کاشفا عما یفهم من الاسم من غیر ان یعلم وجوده فی الخارج سواء کان موجودا فی نفسه کتعریف شیء من الاعیان قبل العلم بوجوده اولم یکن موجودا فیه مع امکانه کتعریف العنقاء اومع امتناعه کتعریف اجتماع الضدین وسائر الامور الاعتباریة) وینه مطلقا تعریف حدود ورسومدن وحقیقی وتنبیهیدن مطلق اوله رق ایکی قسمه منقسم اولوب بری حقیقی وآخری اسمیدر وماسبقده اولان حقیقی تنبیهی یه معادل وبوتقسیمده اسمی یه مقابل اوله رق بشقه بشقه معنایه محمولدر ایمدی اکر تعریف خارجده یعنی اعیانده ولو بعد التعریف اولسون وجودی معلوم اولان شیئی تعریف اولورسه حقیقیدر مثلا انسانی حدود دن بریله یعنی حدتام اوله رق حیوان ناطق ایله وناقص اوله رق جسم ناطق ایله وکذلك رسومدن بریله یعنی رسم تام اوله رق حیوان ضاحك ایله ورسم ناقص اوله رق قدمینی اوزره ماشی وعریض الاظفار وبادی البشره ومستقیم القامه وضحاك بالطبع اولمسیله تعریف تعریفات حقیقیه اولوب مقصود خارجده

وجودی معلوم اولان حقیقت انسانی خارجده موجود اولدیغی حیثیتدن تصوردر

واکر تعریف خارجده وجودی معلوم اولمیه رق اسمدن فهم اولنان شیدن کاشف اولورسه تعریف اسمیدر بوده کرك فی نفسه موجود اولوبده وجودی معلوم اولمسون مثلا اعیاندن برشیئی وجودی معلوم اولمزدن مقدم تعریف بوقبیلدندر ویاخود فی نفسه موجود اولمیوب لکن وجودی ممکن اولسون مثلا عنقایی طویل العنق برطیر اولوب هواده تعیش ایدر دیو تعریف بوقسمدندر زیرا عنقا برطیر غیرموجود ایسه ده وجودی امر ممکندر ویاخود فی نفسه موجود اولمامسیله برابر وجودی ممتنع اولسون مثلا اجتماع ضدینی وسائر امور اعتباریه یی یعنی اعتبار عقل حسبیله اولان اموری تعریف بوقبیلدندر زیرا بوامورك خارجده عدم وجودلریله برابر موجود اولملری دخی ممتنعدر

الحاصل تعریف اسمی ایله معرف اولان شیء فی نفسه موجود غیرمعلوم ویاخود وجودی ممکن ویاممتنع اولمق اوزره معدوم اولمقدن اعم وتعریف حقیقی ایله معرف اولان موجوداته مختصدر وبوجهتله اشبو اسمی یه مقابل اولان حقیقی تنبیهی یه مقابل اولوب ذکری مرور ایدن حقیقیدن اخصدر

معلوم اولسونکه موجودات ایچون حقایق ومفهومات اولدیغی جهتله بحسب الحقیقة وبحسب الاسم تحدید وتعریف اولنور واما معدومات ایچون یالکز مفهومات اوله رق حقیقتلری اولمامسیله معدومات ایچون حدود انجق بحسب الاسم اولور حتی دیدیلرکه اشیا ایچون وضع اولنوب اثناء تعلیمده اشبو اشیا اوزره برهان اتخاذ اولنان حدود انجق بحسب الاسمدر ووجود اشیا اشبو حدود اسمی ایله مبرهن اوله رق ثبوتی معلوم وثابت اولدقدنصکره حدود مذکوره بعینها بحسب الحقیقة والذات حدود اولور وبوکلام شفادن منقولدر ایمدی بوکلامدن مستبان اولورکه تعریف واحد ایکی شخصه وبلکه وقتینده شخص واحده قیاسا بحسب الاسم وبحسب الحقیقة حد اولور حاصلی حدك حقیقی واسمی اولمسی مخاطبك حالنه قیاس ایله اولوب عند مخاطبده وجودی ثابت اولان شیئی تعریف حد حقیقی ووجودی ثابت اولمیان شیئی تعریف حد اسمی اوله رق بوتعریف ایله اوشیئك وجودی ثابت اولدقدنصکره تعریف مذکور حقیقی یه منقلب اولور

قال رحمه الله (وماهیات الاصناف اعتباریة حاصلة باعتبار العوارض المخصوصة مع الانواع فیکون تعریف الرومی بالانسان الابیض اسمیا فالنوع الحقیقی جنس اعتباری فی الماهیة الاعتباریة فلااشکال بحدودها علی حدود الحدود) نوعدن کلی اخص اولان زنجی ورومی امثالنك اصناف ایله مسمی اولدیغی ماسبقده بیان

ایدلمشیدی اشبو اصنافك ماهیاتی اعتباریه اوله رق نوع ایله برابر عوارض مخصوصه‌نك اعتباری سببیله حاصلدر

و بوجهتدن ناشی اصناف حدود ورسوم اسمیه ایله تعریف اولنوب حدود ورسوم حقیقیه ایله تعریف اولنه‌مز مثلا رومی‌یی انسان ابیض اولمسیله تعریف تعریف اسمی اولور چونکه ماهیت رومینك ماهیت زنجی‌یه مقابل اولمسی بزم انسان ایله برابر بردفعه بیاض ودفعهٔ اخراده سواد عارضلرینی اعتبار ایدرك بعده لفظ رومی‌یی اولك ازاسنه ولفظ زنجی‌یی ثانینك ازاسنه وضع اتمامز ایله اولوب یوقسه بونلر فی ذاتهما ماهیات متباینه‌دن دکلردر بلکه نوع واحد اولان انسانك تحتنده داخللردر بو سببیله حصول ماهیتلرنده بزم انسانه ابیض واسودك انضمامنی اعتبار ایتمکلکمزك مدخلی اوله‌رق ماهیتلری اعتباری اولمش اولور لکن انسان ایله فرس بونك خلافنده اولوب زیرا بونلردن برنده مادهٔ حیوانیته صورت ناطقیت ودیکرنده صاهلیت واقعده منضم اوله رق صورت مذکوره‌نك انضمامنی بزم اعتبار ایدوب اتمامکلکمز مساویدر و بوندن ایچون انسان وفرس اعتبار معتبردن قطع نظرله برابر واقعده ماهیات حقیقیهٔ موجوده دن اولدقلری تحقق ایلمشدر لکن ماهیات اصناف وسائر مصطلحات علوم وامثالی بونك خلافنده‌در شوقدرکه فرق غایتله دقیق اوله‌رق محتاج تأملدر زیرا رومیده‌دخی واقعده مادهٔ انسانیه‌یه ابیض منضم اوله‌رق بزم اعتبار وعدم اعتبارمزه غیر متوقفدر

بوبابده مترجم حقیر ایچون لائح خاطر اولان بودرکه ماسبقده مصنف حاشیه‌سنده نطق وحس عوارض انسان وحیواندن اولدقلری جهتله بونلر ایله تمثیل فصل جائز اولمیوب فقط انسانده سائر حیواندن تمییز ایده‌جك برجزء جوهری اولدیغی جزم ایله برابر کنهنه عدم وقوفلرندن ناشی مقامنه اقرب عوارضی وضع ایدرك بونلر ایله مبدأ نطق وحسی مراد ایلدکارینی بیان ایتمشیدی رومی ایله زنجی‌بیننده ایسه بیاض ایله سواد عارضندن بشقه یکدیکرندن تمییز ایده‌جك بر جزء جوهری اولمدیغی بالبداهه معلوم بولندیغندن بونلری بشقه بشقه ماهیت متمیزه عدیله وجود خارجیلرینی ادعایه قطعا محل اولمیوب فقط شو عارض سببیله ماهیات اعتباریه‌دن اولدقلری معلومدر فالحق احق ان یتبع

مصنفك حاشیه‌ده بیانی اوزره اکر سؤال اولنورسه‌که رومینك خارجده وجودی قبل التعریف معلوم اولمسیله تعریف رومی تعریف حقیقی اولوب اسمی اولمامق لازمکلور

شویله‌که اکر نفس رومی معروض کلی اوله‌رق خارجده موجود دکلدر دینلسه کلیٔ طبیعینك وجودنه قائل اولمیانلره کوره مسلم ایسه‌ده انسان دخی بلافرق بویله‌در

واکر افراد رومی موجود دکلدر دینلسه ممنوع اولوب قبل التعریف وجود افرادی معلومدر بوجهتله اصناف حدود ورسوم اسمیه ایله تعریف اولنوب مثلا رومی‌یی انسان ابیض ایله تعریف اسمیدر دیو سبقت ایدن کلام حقیقت حالك خلافنده اوله‌رق تعریف انسان‌کبی تعریف رومینك دخی حقیقی اولمسی اقتضا ایلر جوابنده دینلورکه رومی ماهیات اعتباریه‌دن اولمسیله انفسه وجود خارجیسنه برکسنه قائل اولمیوب حتی کلیٔ طبیعینك وجودنه قائل اولنلردنخی بوقوله ذاهب اولمش برکسنه موجود دکلدر وماهیات حقیقیه‌دن اولان انسان و حیوان امثالی مقیس علیه اوله میوب هر بر ماهیت حقیقیه خارجده وجود فردنی مقتضیدر وعکسی بویله اولمیوب زیرا خارجده فی‌الجمله یعنی نوعنك فردی اولمق اوزره فردك وجودی بوفرد اوزره صادق اولان شیئك ماهیات حقیقیه‌دن اولمسنی اقتضا ایتمز نته‌کیم جزئی وواحد وکثیر امثالی مفهومات افراد نوعیهٔ خارجیه اوزره صادق ایسه‌لرده ماهیات حقیقیه اولملرینی مقتضی دکلدر زیرا بونلرك جمله‌سی قطعیا امور اعتباریه‌در ایمدی نوع حقیقی ماهیت اعتباریه‌ده جنس اعتباری اولدیغی جهتله ماهیات اصنافده جنس اعتباری اولمسنه نظرا حدود تعریفات اوزره حدود اصناف ایله اشکال ترتب ایتمز وجه اشکال حدود مذکوره‌نك اصناف ایچون اولان حدود ورسوم تامه ایله انتقاضیدر

شویله‌که اصناف ایچون اولان حدود ورسومده مأخوذ اولان جنس اولمیوب بلکه مثلا تعریف زنجیده انسان ابیض کبی محل جنسده مأخوذ اولان نوع حقیقیدر بوصورتده حدود مذکورهٔ تعریفات افرادنی جامع اوله‌مز خلاصهٔ جواب هرنقدر انسان ماهیات حقیقیه‌یه نسبتله نوع حقیقی ایسه‌ده لکن ماهیات اعتباریه‌یه نسبتله جنس اعتباریدر ومفهوم واحدك اعتبارین مختلفین ایله جنس ونوع اولقلغنك جوازی بیان سابقدن معلوم اولمشدر بو حالده اشکال مندفع وحاصلی حدودده اولان جنسك حقیقی واعتباریدن تعمیله افراد مذکوره‌یی جامعدر

قال رحمه‌الله (واعلم ان المعرف مطلقا لابد ان یکون معلوما قبل التعریف بوجه ما ولو باعم الوجوه لاستحالة التوجه نحو المجهول المطلق والتعریف یفید علما به بوجه آخر مطلوب) مصنفك بوکلامی بیان شرائط تعریفه مقدمه طریقه‌سنده شرط معرفی بیاندر معلوم اولسونکه انواع حدوددن قنغیسیله تعریف اولنورسه اولسون مطلقا معرف وجوه معرفتدن بر وجهله قبل التعریف معلوم اولمسی لابددر واوکه بومعلومیت اعم وجوه ایله اولورسه‌ده کافیدر زیرا اکر معرف قبل التعریف اجمالا معلوم اولمسه ذهنك مجهول مطلق جانبنه توجهی لازمکلور بوایسه باطل اوله‌رق قلبك مجهول مطلقه توجهی مستحیلدر زیرا طلب معناسنه توجه قلبده علم شرطدر

فقط قصد وتصور معناسنه توجه قلب بونك خلافنده اولوب اكر بونلرده دخی علم اجمالی لازمکلسه اشبو علم اجمالی دخی قلبك توجه ایلدیکی تصور اوله‌رق بونك ایچونده دیکر بر علم اجمالی لازمکله‌رك وهلم جرا تسلسل ایدر الحاصل بوجه مامعلوم اولمقسزین برشیئی تصور ایتمك وقلب توجه وقصد ایلمك ممکن اولوب فقط طلب معناسنه توجه قلب بوجه مامعلومیته متوقفدر

وتعریف معرفه مطلوب اولان وجه آخرله افادهٔ علم ایدر بوصورتده قبل التعریف بوجه ما معرفتك اشتراط معلومیتندن طولایی تحصیل حاصل لازمکلمسی جای توهم اوله‌مز شویله‌که بولزوم علمینك اتحادی تقدیرده اولوب بوراده اولان علمین ایسه بریسی اجمال ودیکری تفصیل اوله‌رق متغایرین اولدقلری جهتله لزوم مذکور مندفعدر

قال رحمه الله (فصل ویشترط فی الکل کونه اجلی من المعرف ومعلوما قبله اذ الکاسب علة یجب تقدمها علی المعلول المکتسب فلا یصح التعریف بنفس الماهیة المطلوبة کتعریف اللفظ باللفظ ولا بما هو اخفی منها کتعریف النار بما یشبه النفس فی اللطافة ولا بما یساویها فی المعرفة والجهالة کتعریف الروح بما یوجب الحس والحرکة) ماسبقدن تبین ایندیکی وجهله تعریف یاحد تام ویاناقص اولوب اشبو اقسام اربعه‌یی شامل اولان مطلقا تعریف دخی یاحقیقی ویاتنبیهی اوله‌رق سکز قسمه منقسم اولور وبو اقسامك جمله‌سنی جامع اولان تعریف دخی تعریف حقیقی واسمی‌یه منقسم اوله‌رق مجموع اقسام تعریفات اون التی‌یه بالغ اولور وهر نقدر بعض محققین تنبیهی اوزره اطلاق تعریف مجاز اوله‌رق حقیقت لغویه معناسنه حقیقی‌یه مقابل قلندیغنی اختیار ایدرك اشبو تنبیهیده حدیت ورسمیتك عدم جریانه قائل اولمشلر ایسه‌ده محققین سائره جانبندن منع ورد ایدلمشدر ومنشأ اختلافه دائر اولان ایضاحات سابقه تکراردن مستغنیدر اشته بو تعریفاتك جمله‌سنده اغلاط لفظیه ومعنویه‌دن عاری اولملری اشتراط ایدلمشدر تاکه خفا ویاخود تنفر طبع سببیله غرض سامعك افاته‌سنی موجب اولمیه

ایمدی هر بر تعریفك صحتی ایچون بحسب المعنی ایکی شرط اولوب شرط اول تعریفك معرفدن اجلی واظهر اولمسیدر زیرا تعریفدن غرض معرفی ایضاح اولوب البته موضحك او ضحیتی لابددر وجلادن مراد نفس مفهوم ودلالتده جلا اولوب لکن لفظی وتنبیهیده یالکز دلالتده وحقیقی واسمیده مفهوم ایله دلالتدن هر ایکیسنده‌در وشرط ثانی قبل المعرف تعریفك معلوم اولمسیدر زیرا تعریف معرفی کاسب اولوب کاسب ایسه علت اوله‌رق علتك معلول مکتسب اوزره تقدمی واجبدر

ایمدی صحت تعریفده اشبو شرطینی اعتباردن ناشی نفس ماهیت مطلوبه ایله

تعریف صحیح اولمز مثلا لفظی لفظ ایله تعریف ایدرك اللفظ مایتلفظ به الانسان دیمك غیر صحیحدر وماهیت مطلوبهٔ مشعور بهادن اخفی اولان برشی ایله تعریف ایتمك دخی صحیح اوله‌مز مثلا ناری لطافتده نفسه شبیه اولان شیدر دیو تعریف ایتمك بو قبیلدندر زیرا نفس امر محسوس اولمدیغی جهتله بونی معرفت محسوس اولان نارك ماهیت مطلوبه‌سنی معرفتدن اصعبدر وکذلك معرفت وجهالتده معرفه مساواتی اولان شی ایله تعریف صحیح اولماز وبو مساوات جلا وخفاده معرفك ماهیت مشعور بهاسنه مساوی اولمقدن عبارتدر مثلا روحی حس وحرکتی موجب اولان شیدر دیو تعریف ایتمك غیر صحیحدر زیرا تعریف ایله تصوری مطلوب اولان شی بدنده موجب حیات اولان روح اولمسیله بونك حس وحرکتی موجب برامر اولمسیله تصوری مطلوبی مفید اولماز چونکه روحك موجب حیات اولدیغی معلومی اولان کسنه‌نك موجب حس وحرکت اولدیغی دخی معلومی اوله‌رق عکسی دخی بویله در بو جهتله تعریف معرفه جلا وخفاده مساوی اوله‌رق بر فائده حاصل اولماز

قال رحمه الله (ولا بما لایعلم قبلها سواء علم معها کما فی التعریف بما یدور علیها دورا معیا کتعریف الاب بما یشتمل علی الابن او بالعکس او بعدها کتعریف العلم بعدم الجهل اولا یعلم اصلا کما فی التعریفات التی تدور علیها دورا تقدمیا فی نفس الامر) وکذلك ماهیت مطلوبه‌دن مقدم معلوم اولمیان شی ایله تعریف صحیح اولمز وبووجهله تعریفك ماهیتدن مقدم معلوم اولمامسی یاماهیتله برابر ویاخود ماهیته علمدنصکره معلوم اولمسی ویاخود اصلا معلوم اولمامسی صور ثلثه‌سنده تحقق ایدرك ایمدی اسر فی نفسه تصور اولنه‌میه‌رق ماهیت مطلوبه ایله برابر معلوم اولسون نته‌کیم دور معی ایله ماهیت مطلوبه اوزره دور ایدن شی ایله تعریف بو قبیلدندر مثلا ابن اوزره مشتمل اولان مفهوم ایله تعریف اب ویاخود اب اوزره مشتمل اولان شیء ایله تعریف ابن بووجهله اوله‌رق غیر صحیحدر

بومقامك وجه لایق اوزره کسب وضوح ایتمسی برنبذه دوردن بحثه توقف ایدر شویله‌که دور ایکی قسم اولوب اول دور تقدمی وثانی دور معیدر ایمدی دور تقدمی توقف الشیء علی مایتوقف علیه ایله تعریف ایدلمشدر که مفادی برشیئك کندی اوزره توقف ایدن شیئه توقفندن عبارتدر و برشیئك موقوف علیهی اولدیغی شیء اوزره توقفنه اسقاط واسطه ایله کندی نفسی اوزره توقفی لازمکلور بوده یا مرتبه ایله اولوب دور مصرح تسمیه اولنور مثلا شمسی کوکب نهاری اولمسیله تعریفدنصکره نهاری شمسك طالعه اولمسیله تعریف ایتمك دور مصرحدر ویاخود برقاچ مرتبه ایله اولوب دور مضمر اطلاق اولنور مثلا اثنینی زوج اول اولمسیله تعریفدنصکره زوج متساوینه منقسم اولاندر ومتساویان یکدیکری اوزره فاضل وزائد اولمیان شیئندر وشیئین اثنیندر

دینلسه دور مضمر اولور (١) ودور تقدمینك جهت توقفلری متحد اولورسه ایکی قسمیده مطلقا باطلدر وقسم ثانی اولان دور معی کون الشیء مع الآخر ایله تعریف ایدلمشدرکه برشینك شیء آخر ایله برلکده اولمسی یعنی بدون شیء آخر متعقل اوله مامسیدر شویله که احدهمانك مفکره‌ده حصولی آخرك دخی مفکره‌ده معا حصولنی مستلزم اولمسیدر بوده اب وابن امثالی متضایفین کبیدر (٢) وبودور محال اولیوب بلکه جائز وواقع اولدیغی اختیار ایدلمش ایسه‌ده سعد الدین تفتازانی معرف ایله اجزاء تعریفدن بری بینده اولورسه بطلانه قائل اوله‌رق شرح شمسیه‌ده دیمشدرکه احد متضایفینك تعریف آخرده اخذی جائز اوله‌مز زیرا حدك قبل المحدود تعقلی واجب اولوب متضایفین ایسه معا متعقلدر واکثر محققین دخی بونی اختیار ایتمشلردر

یعنی دور معی ایله ماهیت اوزره دائر اولان شیء ایله تعریف ابی ابن اوزره ویاخود بالعکس ابنی اب اوزره مشتمل اولان شی ایله تعریف ایتمك کبیدر مثلا تعریف ابده ماله الابن وتعریف ابنده ماله الاب دینلسه احدهما بدون الآخر تعقل اولنه میوب معا تعقل اولنه‌جغی جهتله اشبو تعریفین صحیح اوله‌مز مصنف حاشیه‌ده ایضاح تمثیلده دیمشدرکه اب ایله ابندن احدهمانك بدون الآخر تعقل اولنه مامسی زیرا اب من له الابوة وابن من له البنوة‌در یعنی ماهیتلرنده ابوت وبنوت عارضلری معتبره اولوب بونلر ایسه متضایفان اوله‌رق بوسببله احدهما بدون الآخر تعقل اولنه‌مز وبونلرك متضایفان اولملری چونکه ابوت کون الحیوان بحیث خلق من مائه حیوان آخر مفهومنده‌درکه حیوانك ماء نطفه‌سندن حیوان آخر خلق اولنمسی حیثیتنده اولمقلغندن عبارتدر وبنوت کون الحیوان الآخر بحیث خلق من ماء الحیوان الاول مفهومنده اولوب مفادی حیوان آخرك حیوان اولك نطفه‌سندن مخلوق اولمق حیثیتنده اولمسندن عبارتدر واشبو ایکی کونیتدن هربریسی نسبت مکرره یعنی نسبت اخرا ایله قیاس ایله معقوله واقتضای تولد جهتیله اولی اوله وثانیه ثانی‌یه عارضه اوله‌رق احد کونینك بدون الآخر تعقلی ممکن اوله‌مز زیرا هربرینك مفهومی مفهوم آخری متضمندر وبونلردن احدهمانك تعقلی تعقل آخره متوقف اولمیوب بلکه معا متعقللردر امرینك متضایفین اولمسی دخی بوندن عبارتدر

(١) دور تقدمی مطلقا ذاتنده باطل اولمغله دور تقدمی‌یی مستلزم اولان تعریف مطلقا یعنی کرك استلزامی تعریفك اجزاسندن برشینك معرف اوزره توقفی طریقیله اولسون وکرك برشینك کندوسنه متوقف اولان برشیء آخر اوزره توقفنی اشعار طریق اوزره اولسون باطلدر (عبدالمجید)

(٢) واشبو دور معی برشینك نفسی اوزره تقدمنی موجب اولیوب بلکه برشینك نفسیله برابر اولمسنی موجب اولدیغی جهتله ذاتنده باطل دکلدر پس تعریف بودوری مطلقا مستلزم اولمغله باطل اولیوب انجق اجزاء تعریفدن برشیله معرفك بیننده بولنور ایسه باطل اولور نته‌کیم سعدالدین تفتازانی شرح شمسیه‌ده دیمشدرکه احد متضایفینك آخرك تعریفنده اخذی جائز اولمز زیرا حدك قبل المحدود تعقلی واجب اولوب متضایفین ایسه معا متعقللردر (عبد المجید)

ویاخود تعریفك ماهیت معرفدن مقدم معلوم اولمامسی ماهیت مذکوره‌دن مؤخر معلوم اولمسیله اولور مثلا علم علی عدم جهل ایله تعریف اشبو قسم ثانیدندر زیرا جهل عالم اولمق شانندن اولان شیدن عدم علم اولوب واعدام مضافه‌یی معرفت انجق ملکاتیله اوله‌جغندن عدم جهل تعریفنی تعقل تعقل علمه متوقف وتعقل علمدن متأخر اولمش اولور وبو وجهله اشبو تعریفده توقف موجود اولمسیله توقفدن عاری اولان تعریف اب وابنه مخالفدر وتعقل علم تعقل جهله متوقف اولدیغی جهتله توقف یالکز برجهتدن اوله‌رق دوردن دخی عاریدر حاصلی بو تعریفده اولان فساد علم بالتعریف معرفه علمدن متأخر اولمسندن ناشیدر

ویاخود تعریفك معرفدن مقدم معلوم اولمامسی تعریفك نه تصور ماهیتدن مقدم ونه معاونه‌ده بعده اصلا متصور ومعلوم اولمامسیله اولور نته‌کیم ماهیات اوزره فی نفس الامر دور تقدمی ایله دور ایدن تعریفات اشبو قسم ثالثدندر مثلا خبری صدق وکذبه محتمل اولان کلامدر دیو تعریف ایدوب بعده صدقی تعریفده برشیدن علی ما هو به خبردر دینلدیکی صورتده تعریفین باطل اولور زیرا تعریف خبره نظرا تصور صدقك تقدمی وتعریف صدقه نظرا تصور صدقك تصور خبردن تأخری لازم کلوب بو حالده من جهة التصور تعریف ایله معرفك تقدم وتأخرلرینی موجب اوله‌جق صورتده احدهما آخر اوزره توقف ایدرك بونلردن هیچ برینك تعقل اولنه مامسنی مؤدی اولور تعقل تعریف ایسه واجبدر وبو وجهله احدهمانك آخر اوزره توقفی دور تقدمی اوله‌رق ذکری مرور ایتدیکی اوزره باطلدر لکن دور معی بونك خلافنده اولوب دور معینك استلزام ایلدیکی شیئك غایتی برشینك مع نفسه اولمقلغندن عبارت اوله‌رق بو ایسه فی نفسه باطل دکلدر ودور معینك تعریفده موجب بطلان اولمسی تصور تعریفك وجوب تقدمندن نشئت ایلدیکی بیان سابقدن معلوم اولمشدر ومصنفك تقییدی وجهله تعریفك ماهیت اوزره دوری نفس الامرده اولمسیله مراد زعمده اولمامسیدر زیرا مجرد توهم دور ایله تعریف باطل اولمز زیرا توهم دور واقعده تعریف ایله معرفك معلوم اولمامسنی مقتضی اولیوب بلکه زعمده عدم علمی مقتضیدر مقصود ایسه نفس الامرده عدم علمدر

قال رحمه الله (وشرط المتأخرون فی الکل مساواته للمعرف صدقا فلا یصح بالمباین ولا بالاعم والاخص والحق جواز الاعم فی الحد الناقص والاعم والاخص فی الرسم الناقص فیما یحصل به الغرض من التعریف وان الحد التام مشروط بالمساواة صدقا ومفهوما حتی یبطل بمجرد الاحتمال العقلی بخلاف ماعداه) متأخرون اهل فن تعریفاتك جمله‌سی ایچون برشرط ثالث التزام ایتمشلردرکه بوده تعریفك معرفه من جهة الصدق مساواتیدر وبو وجهله صدق وحمل جهتندن اشتراط مساواته هر بر تعریفك مانع

وجامع وبعبارة اخرى مطرد ومنعكس اولمسى لازمكلور شويله كه اشبو اشتراط مساواتك ايجابى اوزره جانب تعريفدن مثلا كل لفظ موضوع لمفرد فهو كلمة يعنى معناى مفرده موضوع اولان هربر لفظ كلمه در دينلك صورتيله حكم كلى صادق اولديغى حينده تعريف مطرد اوله رق اندن حكم تخلف ايتمزو اغياردن مانع اوله رق محدوددن خارج برشى تعريفده داخل اولمز وجانب معرفدن مثلا كل كلمة لفظ موضوع لمفرد يعنى هربر كلمه معناى مفرده موضوع اولان لفظدر دينلك طريقيله حكم كلينك صدق حينده اشبو عكس كلى ايله تعريف منعكس اوله رق جميع افراد محدودى جامع اولور

ايمدى بووجهله كرك حدين وكرك رسمينده عند المتأخرين صدقده اشتراط مساواتدن ناشى معرفه مباين ومعرفدن اعم ويا اخص اولان شى ايله تعريف صحيح اولمز ومتأخرينى بوشرطى التزامه مجبور ايدن شوسيبدركه تعريفدن مقصود يا حقيقت معرفك تصورى وياخود جميع ماعداسندن امتيازى اولوب بونلرى افاده ايده جك شى ايسه انجق معرفه مساوى اولان تعريفدر بناء عليه معرفه مباين اولان شيئك اصلا تعريفه صلاحيتى اولميوب اعم دخى اغياردن موجب تمييز اولمديغى واخص دخى جميع افراد معرفك تمييزندن قاصر اولديغى جهتله بونلر ايله دخى تعريف صحيح اولهمز

لكن حق اولان تعريفدن غرض ومقصود اوله جق شيئك حاصل اوله جغى موضعلرده حد ناقصده اعم ورسم ناقصده اعم واخصك جوازيدر زيرا تعريفدن غرض متأخرينك ذكر ايلدكلرى كبى يالكز معرفك حقيقتنى تصور وياخود جميع ماعداسندن تمييزه منحصر اولميوب بلكه بعضا واقع اولوركه تعريفدن غرض افراد مبحوث عنهاسنى بيان وياخود عند المخاطب مشتبه اولديغى شيدن تمييز اولور كورلمزميكه مثلا شكل مثلث عند المخاطب دائره يه مشتبه اوله رق دائره دن تمييزى مراد اولنديغى حينده انه شكل مضلع يعنى مثلث ضلعى اولان شكلدر دينلسه هرنقدر سائر ذى ضلع اولان اشكالدن اعم اولسه ده بووجهله دائره دن امتيازنى موجب اوله جق وجه ما ايله تصورنى افاده ايلر[2]

وينه حق اولان يالكز حد تامك كرك صدق وحمل وكرك مفهوم جهتلرندن معرفه مساوى اولمسيله مشروطيتيدر زيرا حد تام معرفك كنهنه موصل اولمسيله بحسب المفهوم محدوده مساوى اولوب وجميع اغياردن مميز اولديغى جهتله بحسب الصدق دخى محدوده مساويدر ايمدى حد ايله محدود بيننده بحسب الصدق اصلا فرق اولميوب مصداقلرى بيننده دخى فرق يوقدر چونكه حدك

[2] بومقامده بعض مدققين بيورمشلردركه كتب قومدن مفهوم اولان برشيئك بياندن غرض بعض ماعدادن تمييز اولديغى صورتده اعم مطلق ايله بيان ايتمك وغرض بعض افرادك تمييز اولديغى صورتده اخص مطلق ايله بيان ايتمكده اصلا نزاع اولمديغى بعض افاضل تصريح ايلمشدر پس فريقين بيننده اولان نزاع مجرد تسميه ده اولديغى درجهٔ يقينه رسيده اولمشدر شويله كه محققين متقدمين بيانات مذكوره يه تعريف تسميه ايده كلوب متأخرون وبعض متقدمين ايسه على وجه الحقيقة تعريف تسميه ايتميه رك لواحق تعريف تسميه ايتمشلردر و بونلره تعريف اطلاقنى تجوزه حمل ايلمشلر (عبدالحميد)

مصداق مفهوم تفصيلينك ومحدودك مصداقى مفهوم اجماليناك صادق اولدقلرى شيدر حاصلى مفهومين ومصداقين بيننده اعتبار تساوى برى اجمال وديكرى تفصيل اولماق جهتيله اولوب واكر اجمال وتفصيله اعتبار ايدلمسه بينلرنده اتحاد تحقق ايدر بوصورتده تعريف ايله معرف بيننده اجمال وتفصيلى اعتبار حسبيله تساوى وعدم اعتبار ايله اتحاد تحقق ايتمك اوزره اجزاى حد تام كنه ايله تصور اولنمق اقتضا ايدر واما حد تامك غيرى معرفك كنه وحقيقتنه موصل اولمدقلرى جهتله بحسب المفهوم معرفه مساوى اولميوب فقط جميع اغياردن مميز اولملرينى التزام ايتمك جهتندن عند المتأخرين بحسب الصدق مساواتلرى اعتبار ايدلمشدر

وحد تام بووجهله صدقا ومفهوما مساوات ايله مشروط اولمسندن طولايى مساواتى نقض ايده جك برشيئك خارجده واقع ومتحقق اولميه رق مجرد احتمال عقلى ايله وجودى حد تامى ابطال ايدر چونكه مفهومده مساوات عقلا مجرد مفهومنه نظرا تجويزنه مبتنى اولديغى بيان سابقدن معلومدر وبووجهله حد تامك مجرد احتمال عقلى ايله بطلاننى ايضاحده مصنف حاشيه سنده ديمشدركه مثلا انسانى حد تام ايله تحديد ايتمك مراد ايليو بده انه الجسم الناطق ديمش و بو تعريفى حد تام عد ايلمش اولسق بو تعريف باطلدر زيرا جسم ناطق غير نامى وياغير حساس اوزره صادق اولوب بوايسه انسان دكلدر زيرا مفهوم انسانده جسم وناطق ايله برابر نامى وحساس دخى معتبردر اويله اولنجه هر بر انسان جسم ناطق اولوب هر برجسم ناطق انسان دكلدر بوصورتده حد مذكور محدوددن اعم اولوب تحديد بالاعم ايسه باطلدر ديو ايراد اولنور معانه ناطق غير نامى وياغير حساس اوله رق برجسمك خارجده وجودى غير واقع اولوب مجرد احتمال عقليدر و بوسؤالدن صدد جوابده بويله برجسمك وجودى مجرد احتمال عقلى و بلكه محال اولوب تعريف ايسه انجق امر محقق ايله مختل اولور دينلمك مفهومده اشتراط مساواتدن ناشى مدار اندفاع اولهميوب بلكه بوجواب ايله سؤال مذكور حد تامك غيريسندن مندفع اولور زيرا حد تامك ماعداسى حد تامك خلافنده اوله رق بونلرده مفهومده مساوات غير معتبردر[3]

قال رحمه الله (وشرطوا فيه ايضا تقديم الجنس على الفصل لكنه عند البعض شرط الاولوية لا الصحة) وينه حد تامده اجزاسندن جنس قريبك فصل قريب اوزره تقديمنى شرط ايلديلر بوصورتده حد انسانده الحيوان الناطق دينلوب الناطق الحيوان دينلمز

[3] بعد ذا التحقيق مذكوره مصنف حاشيه شرح جلالده تفريع ايده رك بيورمشلردركه بومقامدن منصح اولديكه تعريف ماهيت مطلقه ايچون اولنق آنجق حد تامده واجب اولوب غيريده واجب دكلدر بوجهتله قوى كورلمشكه بعض محلده بوتعريف افراد محققه ايچوندر وبعض محلده بوتعريف افراد مشهوره ايچوندر ديرلر حالبوكه تعريف ماهيت مطلقه ايچون اولنق ايله افراد ايچون اولنق بيننده تنافى يوقدر فاحفظ هذا (عبدالحميد)

لکن بو وجهله تقدیم جنسك اشتراطی عند البعض شرط اولویت اولوب شرط صحتی دکلدر شویله که تعقل ناطق تعقل حیوانه متوقف اولمسیله برشیئی من جهة التعقل موقوف علیهی اوزره تقدیم ایله موقوف علیهی تأخیر ایتمك نقیصه تعریفی موجب اوله جغنه اشتراط تقدیمی بنا ایدنلر بونی حدك شرط صحتی عد ایلمشلردر و عند العقل اعم اظهر اولمسیله تقدیم اعم اولی واخص اعمی مخصص اوله رق قید اعم اولدیغی جهتله تأخیر اخص انسب واحرا اولمسنه نظر ایدنلر تقدیمك شرط اولویت اولمسنی اختیار ایتمشلردر و بو اشتراطدنناشی انسان ایچون الناطق الحیوان تعریفی حدنا قص عد واعتبار ایدامشدر انجق تحقیق محققین اوزره هرایکی صورت حد تامدر زیرا حد تام موصلی کنه اولمقدن عبارت اولوب وجنس ایله فصل هرنه صورتله ملتئم اولورلر ایسه اولسونلر ذات ایچون بونلرك غیری جز اولمدیغی جهتله کنه ذاتی افاده ایدرلر شیخدن منقول اولاندخی بودر قال رحمه الله (ویجب فی الکل الاحتراز عن استعمال المجاز او المشترك من غیر قرینة ظاهرة وعن الاکتفاء بالدلالة الالتزامیة علی مایجب اخذه فی الحدود) واقسام تعریفاتك جمله سنده قرینهٔ ظاهره اولمقسزین مجاز ویاخود مشترك اولان الفاظی استعمالدن احتراز ایدلمسی استحسانا واجبدر بو صورتده تعریف انسانده اسد ناطق ویاخود عین ناطق دینلك استحسانا جائز اولهمز قرینهٔ ظاهره دن مراد معنای مرادی تعیین ایده جك قرینه در شوقدر که اکر لفظ مشترکده معانیٔ محتمله سنك جمله سنی اراده ایتمك جائز اولورسه من غیر قرینة استعمالی تحت مساغده اولوب تکم تعریفات فنونده اخذ علم وتعریف قضیه ده معقول وملفوظ بیننده مشترك اولان قولی استعمال بو قبیلدندر شویله که قول ایستر معقول وایستر ملفوظ معناسنه حمل اولنسون تعریفه قطعا مورث خلل اولمیوب جمله سنی اراده ایتمك صحیحدر زیرا قضیه لفظده ومعناده معتبردر

وکذلك حدودده اخذ وایرادی واجب اولان قیوددن دلالت التزامیه ایله اکتفادندخی احتراز ایتمك واجبدر مثلا تعریف کلمه ده لفظ موضوع دینلوب موضوعدن معنایه دلالت مراد اولنه رق اشبو دلالت التزامیه ایله اکتفادن ایچون لمعنی قیدی ترك اولنسه استحسانا غیرجائزدر مصنفك بو شرطی حدوده تخصیص ایلمسی رسومده دلالت التزامیه ایله اکتفا لا بأس اولدیغنه اشارتدر(۱) وبوندن وجوب احتراز شو جهتندرکه حدودده اخذ وایرادی واجب اولان شیلر واجب الالتفات اولوب مداول التزامی ایسه بعضا ملتفت الیه اولاز ومشهور اولدیغی اوزره حدودده مأخوذه اولان هر برقیدك محترزه اولمسی اشتراط ایله

(۱) پس بو مقامده مقرر اولان مذاهب اربعه دن مختار مصنف مذهب ثانی اولدیغی درکاردرکه مذهب اول دلالت التزامیه مطلقا تعریفاتده مهجور اولمیدر مذهب ثانی مطلقا حددر مذهب ثالث مطلقا تامده مذهب رابع حد تامده مهجور اولمسیدر

بو شرط اتخاذ ایدلمسه قید مأخوذك مستدرك اولمسنی موجب اوله جغنی ادعا ایتمك قطعیا باطل اوله رق ائمه نك تعریفاتده فصول وخواص متساویه یی ایراد ایلدکلری معلومدر شوقدرکه قید مذکورده فائده بولنمزسه مستدرك اوله جغی بی اشتباهدر

قال رحمه الله (ولا یمکن تعریف البسائط الا برسوم ناقصة ولا تعدد الحد التام لشیٔ واحد) وجوهر کبی بسائطی تعریف انجق رسوم ناقصه ایله ممکن اوله بیلوب حدین ورسم تام ایله تعریف اولنه مز زیرا بونلر ایله ماهیات بسیطه نك امکان تعریفی بسائطك ترکبنه متوقف اولوب بو ایسه خلفدر حاصلی مقولات عشره دن جوهر وکیف وکم وامثالی اجناس عالیه دنك اجناس وفصولدن ترکبی جائز اولمیوب والا اجناس عالیه اولمامسی لازمکلور خفی اولمسونکه بر ماهیت ایچون حیوان ناطق کبی جز اولورسه مرکب والا بسیطدر واشبو ماهیت مرکبه وبسیطه دن بعضیسی ماهیت اخری ایچون جز اولوب بعضیسی اولمز مثلا حیوان انسان ایچون جز اولوب انسان آخر بر ماهیت ایچون جز دکلدر کذلك بسیطدن جوهر جسم ایچون جز اولوب واجب هیچ بر ماهیت ایچون جز دکلدر ایمدی ماهیت مرکبه دن آخر ایچون جز اولنلر غیریسنی حدین ایله تعریف ایدرك کندیلریده حدتام وناقص ایله محدود اولورلر وبو قسم مرکب حیوان کبی نوع متوسط امثالی اوله رق ترکبندنناشی قابل تحدید اولدیغی کبی ماهیت اخری دخی کندیله مرکب اولمسیله آخرینی دخی تحدیده صالحدر وآخر ایچون جز اولمیانلر غیریسنی تحدید ایده میوب فقط هر ایکی حد ایله محدود اولورلر وغیریسنی ترکیبه صالح اولمیان ماهیت مرکبه انسان کبی نوع سافل امثالی اولوب ترکبندنناشی تحدیدی قابل وغیریسنی ترکیب ایده مامسیله دیکرینی تحدیده غیرصالحدر وماهیات بسیطه قطعا تحدید اولنه مز زیرا بر ماهیتك تحدیدی او ماهیت ایچون فصل موجود اولمسنه متوقف اولوب فصلی اولان ماهیت ایسه بسیطه اوله مز وبسیطدن آخر ایچون جز اولنلر غیریسنی تحدیده صالح اولورو کندوسندن ماهیت اخری مرکب اولان بسیطدن مراد عند التحلیل مرکبك کندی به منتهی اولدیغی بسیطدرکه جوهر کبی جنس بو قبیلدندر مثلا جوهر جزء جسم اوله رق جسم جوهر ایله تحدید اولنور وآخر ایچون جز اولمیانلر آخرینی دخی تحدید ایده مزلر مثلا واجب هیچ برشیئك جزئی اولمیوب برشیئی تحدیدا یتز حاصلی ماهیات مرکبه حدین ایله تعریف اولنوب ماهیات بسیطه بساطتی سببیله حدین ایله تعریف اولنه مز ومرکب وبسیطدن هر ایکیسی آخر ایچون جز اولورسه غیریسنی تحدیده صالح اولوب والا هیچ برشیئی تحدیده صالح اولمز رسم تام دخی جنس قریب ایله خاصه دن مرکب اولمسیله انجق ماهیت مرکبه یی تعریف ایده بیلوب بسیطی بونکله

تعريف ممكن اوله‌مز واما رسم ناقص بسيط ومركبى تعريفه صالحدر زيرا رسم
ناقص جمله‌سى حقيقت واحده يه مختصه اولان عرضياتدن مركب اولمسيله مركباته
مختص دكلدر

وشىٔ واحد ايچون تعدد حد تام جائز اولميوب بر ماهيتك انجق بر حدتامى اولور
والاحدیندن هيچ بريسى وياخود بريسى جميع ذاتيات اولمامق لازمكلور حالبوكه
حد تام جميع ذاتيات ايله اولمق لازمكله‌جكى بيان سابقدن معلوم اولمشدر الحاصل
بر ماهيتى ايكى حد تام ايله تعريف ايتمك مراد اولنسه حدثانينك تركيبى حد
اولدن خارج بولنان ذاتينك وجودنه محتاج اولمسيله بو صورتده احد حدينك
جزئى اولمق لازمكلان ذاتى حد آخردن خارج اوله‌رق ايكيسيده ماهيتك جميع
اجزاسنى جامع اوله‌ميوب حدتام اوله‌مزلر واكر احد حدين جميع ذاتياتى جامع
وآخرى غيرجامع اولورسه يالكز جامع ذاتيات اولان حدتام اولمش اولور

قال رحمه الله (ولا تعريف الجزئى على وجه جزئى ولو بقيود كثيرة لان انضمام
الكلى الى الكلى لايفيد الجزئية وان امكن تعريفه على وجه كلى ينحصر فيه بحسب
الخارج كتعريف الله تعالى بواجب الوجود) وجزئينك ولوكه قيود كثيره انضماميله
اولورسه‌ده وجه جزئى اوزره تعريفى ممكن اولمز حاصلى بزم ايچون ادراكات
جزئيه‌ده احساسدن بشقه طريق بولنمز زيرا هر بر جزئى آخرينه مباين اولمسيله
بر جزئى جزئى آخرى تعريف ايده‌ميوب بو حالده كلى ايله تعريف ايدلمسى اقتضا
ايدر كلى ايسه واو قيود كثيره ايله اولسه‌ده جزئى ايچون صورت جزئيه يى مفيد
اوله‌مز چونكه كلينك كلى يه انضمامى جزئيتى مفيد دكلدر

مصنف حاشيه‌سنده ديمشدركه اهل فنك تعريف انجق ماهيت ايچون اولوب بناء
عليه لام جنس ايله محلى اولور وتعريف افراد ايچون اولميوب بو سببدنناشى
كليت وجزئيتله مسور اولمز ديدكلرى كلام بو مقامدن كسب اتضاح ايلر شو جهتله كه
كلينك كلى يه انضمامى فرد ايچون جزئيتى مفيد اولمديغى تقديرده مفهوم تعريف
فرد معرفه مساوى اولميوب تعريف صحيح ايسه عند المتأخرين معرفه مساوى
اولاندر بو جهتله عند المتأخرين فردى تعريف صحيح اولمز اشته بو بيان ايله تعريفى
ماهيته حصر ايله فرد ايچون دكلدر ديو قوللرى متضح اولور لكن بر سؤال
وارد اولوركه عند المتأخرين مدار تعريف صحيح صدقده مساوات اوزرينه اولوب
مفهوما مساوات معتبر اولمديغى جهتله خارجده فردنه منحصر اولان كلينك او
فرد ايچون تعريف اولمسى نيچون جائز اوله‌مز ايدى حق اولان حد تامده مفهوما
وجوب مساواتدنناشى جزئى حقيقينك حد تام ايله تعريفى قابل اوله‌ميوب
حدتامك غيريسيله جواز تعريفدر خصوصيله تعريف بالاعم قائل اولان متقدمين

80

مذهبى اوزره جوازى غيرخفيدر وبو سببدن ايچون جزئينك بحسب الخارج
يعنى فى نفس الامر كنديده منحصر اولان وجه كلى اوزره تعريفى ممكن اولديغنى
اتيان ايله جناب بارى تقدس ذاته‌نك واجب الوجود مفهوميله تعريفنى معرض
تمثيلده ايراد ايلمشدر زيرا بو مفهوم شريف ذهنده افراد كثيره اوزره صادق
اوله بيلان كلى اولوب لكن بحسب الخارج وفى نفس الامر جناب بارى تعالى يه
منحصردر حاصلى مصنف بو كلاميله جزئينك تعريف بالاعمى تجويز ايدن
متقدمين مذهبى اوزره حد تامك غيرى تعريفات ايله وجه كلى اوزره جواز
تعريفندن فضله تعريف بالاعمى مجيز اولميان متأخرين مذهبى اوزره دخى وجه كلىٔ
منحصر اوزره تعريفنك عدم امتناعنه اشارت ايلمشدر

هذا آخر حدود الكلمات التامات بعونه وتوفيقه تعالى فى قسم التصورات
نسئله تيسر شرح المبادى والمقاصد مع اللطائف الغزيرة والفوائد
الكثيرة فى قسيمه التصديقات نحمد على توفيق اتمامه قولا
شارحا وحسن انتظامه سهلا واضحا والصلوة على نبيه
البالغ غاية المنطق الفصيح وعلى آله واصحابه
الواصلين فى كشف سرائر العلوم
اقصى مفاوز التلويح
والتوضيح

تم الجلد الاول ويليه الثانى

81

فهرست الجلد الثانی من المیزان ترجمة البرهان

نومرو

84

85

جلد ثانینك سهو وصواب جدولی

صحیفه	سطر	سهو	صواب
٢	١٢	جتك	جنك
٣	١٠	عكسی	عكس
٣	١٧	وهمزه نك القین	وهمزه القین
٣	١٩	اولمشیدر	اولمسیدر
٤	١	البیاق	البیان
٥	٣	وانشادن	وانشاآت
٨	٩	اولمق	اولمسی
٩	٤	حكم حكم ایدیلورسه	حكم ایدیلورسه
٩	١٣	اجزا	اجزاء
١٠	٣٠	دخی دخی اجزاء	دخی اجزاء
١٣	١	استنادناشی	استنادندناشی
١٦	٢١	نسبتی	نسبت
١٧	٤	بووجهله	شووجهله
٢٠	١٠	ایسه	ایسه‌ده
٢٣	١٤	قصدر	قصددر
٢٨	٣٠	مفیده	مفید
٢٩	١٢	وحرفی	وحرف
٣٠	٢٣	سلبنه منافی اولوب	اوشیئك كلیسنه ایجابی منافی اولوب
٣٣	١٦	افرادر خالی	افراددن خالی
٣٤	٦	تحقق	تحقق
٣٤	١٣	حیثیتندر	حیثیتندندر
٣٦	١٠	اخل	داخل
٣٦	١٥	بویله افظ مجموع	بویله‌اولوب لفظ‌مجموع
٤٢	١٠	حلیه	حلیهٔ
٤٣	١٢	سالبته	سالبة
٤٣	٢٢	موجبه ذهنیة	موجبة ذهنیة
٤٣	٢٢	سالبته	سالبة
٤٩	١٧	وقسیمنه	وقسیمنه
٥٣	٢	اولتمشدر	اولمشدر
٥٤	٣٦	وسالهٔ	وسالبهٔ

86

صحیفه	سطر	سهو	صواب
٥٦	٢٥	موجوده	موجود
٥٦	٣٠	موجوده	موجود
٦١	١٨	معدولی	معدول
٦٢	٢١	كندیسی عدم موضوع ایله برابر تحقق ایجابه‌راضی موجبه‌ده وجودموضوع ایله برابرتحقق‌ایجابه غیرراضی‌وموجبه ده وجود موضوعك لزومیله قاضیدر	كندیسی‌عدم موضوع ایله برابر تحقق ایجابه غیرراضی وموجبه‌ده وجودموضوعك‌لزومیله قاضیدر
٦٤	٥	وسالبه	وسالبهٔ
٦٦	٣٠	تعد	تعدد
٧٠	١٤	مادم	مادام
٧٥	٦	اوله‌ق	اوله‌رق
٧٥	٣١	ضروو یدر	ضرور یدر
٧٧	٢	اشبووقت وقت معینده	اشبووقت معینده
٧٩	١٣	مجمرعه	مجموعه
٧٩	٢٥	احدازمه‌ده	احدازمنده
٨٢	١٤	بالضرروره	بالضروره
٨٥	٢٠	لادام	لادوام
٨٥	٢٨	وجزء ثانی	وجزء ثانیسی
٨٦	١٤	اشتبا	اشتباه
٨٦	٢٢	موجبه	موجبهٔ
٨٩	٢	لادام	لادوام
٩٠	٢	ومنتشرهٔ	ومنتشره
٩٠	٨	عامه	عامهٔ
٩٠	١٤	وخاصیندن	وخاصیتندن
٩٠	٢٤	مطقهٔ	مطلقهٔ
٩٠	٢٦	جانبدن‌ضرورة	جانبدن‌لاضرورت‌ضرورت
٩١	١٥	لادام	لادوام
٩٣	١٠	ایدر	ایدرلر

صحیفه	سطر	سهو	صواب
٩٣	٢١	حکم شی	حکم شیٔ
٩٤	٥	ومحمولك	ومحمولده
٩٤	٢٩	برجهتله	جهاتدن برجهتله
٩٤	٣٠	ودوام	ودوامی
٩٥	٢٦	اوولوب	اولوب
٩٧	١٥	لکن معتبر	لکن غیرمعتبر
٩٧	٢٠	موضوعك	بعضاً موضوعك
٩٩	٢١	بوجهله	بووجهله
٩٩	٢١	ثبوت	ثبوت قیام
١٠٠	٢٥	منشائی	یعنی منشائی
١٠٢	١٩	بوانده عدم قیامی تحقق ایتمش ایسه ده	بوانده الان عدم قیامی تحقق ایسه
١٠٩	١١	تالینك صدق	تحقیقا صدق تالینك
١١٣	١٧	و قضیه	وقضیهٔ
١١٥	٣٠	قرینه	قرینهٔ
١١٦	٢٤	جزئیندن	جزئیندن
١١٦	٢٧	عددن	عدددن
١١٨	١٦	حیوانیت	زیددن حیوانیت
١١٩	٢١	النهاد	النهار
١٢٠	٣٠	افرده	افراده
١٢٤	١٥	جوهر	جوهرا
١٣٥	٩	قضیتیندن کاذبه ایکیسیده کاذب اولوب	قضیتیندن ایکیسی ده کاذبه اولوب
١٣٥	١٧	تاقص	تناقض
١٣٥	٢٤	دخی اختلاف	دخی کمّا اختلاف
١٤٥	٩	واللانسان	واللا انسان
١٤٧	١٠	اخص قضایا اوزه	قضیه‌لرك اخصی اوزره
١٤٧	٢٦	قومنده	قومده
١٤٨	٢٧	انسان	کل انسان
١٥٢	٢٥	مطقهٔ	مطلقهٔ
١٥٤	٣٠	اصابع	الاصابع
١٥٤	٣١	نقیض	نقیضی

صحیفه	سطر	سهو	صواب
١٥٦	١٦	مذکوره‌ده	مذکوره‌ده
١٥٦	٢٠	زیدا	زید
١٥٨	٤	اوالی هو	اوالی ماهو
١٥٨	٢٥	من اجزا	من اجزاء
١٥٩	٢٠	اواسه	اولسه
١٦٠	٤	کافیدر	کافلدر
١٦٠	١٢	موجبه	موجبهٔ
١٦٠	١٤	موجبه	موجبهٔ
١٦١	٢	لیس بعض	لیس بعض مالیس
١٦١	٣	کل مالیس مالیس بحجر لیس بانسان	کل مالیس بحجر لیس بانسان
١٦٢	٢٦	تصدیق	تصدیق اولان
١٦٣	١	مصنفه	مصنف
١٦٤	٥	قضیهٔ	قضیهٔ
١٦٦	١٩	لدلیل	الدلیل
١٦٨	١	اولسونکه	اولسون
١٦٩	٢٦	مطاوب	مطلوب ایسه
١٧٠	١٦	هر برمادده	هر برماده‌ده
١٧٠	٢٥	حد واسطك	حد اوسطك
١٧١	١٣	اولدیغندن	اولندیغندن
١٧١	١٧	علمدن	علم
١٧٤	٨	ترتت	ترتب
١٧٤	١٩	مذهبلرنی	مذهبلر بنی
١٧٥	٨	اولدیغنده	اولمدیغنده
١٧٥	١٧	اخسنده دلیله تابعدر	اخسنه تابعدر
١٧٥	٢٩	تابعه	تابعه‌در
١٧٦	٢٤	ظاهرة	ظاهر
١٧٨	٧	قوللری	قوللر بله
١٨١	١٢	وتقدیرده	و بوتقریرده
١٨١	١٩	ثابت	ثالث
١٨٢	٩	واکبرنی	واکبر بنی
١٨٤	١	ذاع	ذایع

صحیفه	سطر	سهو	صواب
١٨٦	٢٢	مقدمة	مقدمۀ
١٨٧	١٨	کان کان ممکناً	کان ممکناً
١٨٨	١٦	اولوب اولوب	اولوب
١٨٨	١٧	واجباً بالذات	واجباً اوممکناً بالذات
١٨٨	١٨	اکر صادق اولان شیئك	اولیدن صادق اولان اکر شیئك
١٩٠	١٤	دبوا	دبو
١٩٠	١٦	مقدمة	مقدمۀ
١٩٣	٢٩	منافیدر	منافیدر
١٩٦	٣١	اولسه	اولسه
١٩٩	١٧	کلیه	کلیۀ
١٩٩	١٧	وجزئیه	وجزئیۀ
١٩٩	٢٦	الضرب	الضرب الاول
١٩٩	٢٦	کلیه	کلیۀ
٢٠٠	١٠	بالکزی	یالکز
٢٠٦	٣	عسکدن	عکسدن
٢١٦	٥	بتعظلم	بظلم
٢١٨	٨	بریسی اولمسیله	بریسی انعکاس سالبه اولمسیله
٢١٨	١٣	ووقتین	ووقتیتین
٢١٩	١	منعکسه‌در	منعکسه‌دن
٢١٩	١٤	واکبر	واکر
٢١٩	٢٧	سابعده عکس	سابعده نتیجه عکس
٢٢٣	٣	قیاس	برقیاس
٢٢٣	٤	للزوم	للزوم
٢٢٣	٢٤	ثانی یی	ثانی یه
٢٢٣	٣١	معلومه لترتیب	معلومه قبل الترتیب
٢٢٤	٢٢	والزما	والزام
٢٢٤	٢٣	وقتکه	وقت
٢٢٤	٢٣	اولدیسه	اولسه
٢٢٤	٢٥	هرنه زمانکه	هرنه زمان
٢٢٤	٢٥	اولدیسه	اولسه

صحیفه	سطر	سهو	صواب
٢٢٥	٥	والزما	والزاما
٢٢٧	١١	کان بعض بعض	کان بعض
٢٢٩	٨	اتاجی	انتاج
٢٢٩	١٢	المصتلة	المتصلة
٢٢٩	٢٠	مقدمی	مقدمندن
٢٣٠	١١	تقدیره	تقدیرده
٢٣١	١	احتمالی	احتمال
٢٣١	١٦	جز	جزء
٢٣١	٢٧	واشبوا	واشبو
٢٣١	٢٧	متصله‌سنی	متصله‌سی
٢٣٥	٢٦	فردا	فرد
٢٣٦	٦	اسط	اوسط
٢٣٦	٢٠	مشکارکك	مشارکك
٢٣٧	٨	تألیفدر	تألیفندر
٢٣٧	١٢	مشارکتین	جزئین مشارکین
٢٣٧	١٦	کبراسنك	کبراسنده
٢٣٨	١١	بینده	کبراسی بینده
٢٣٨	١١	جز	جزء
٢٣٩	٧	شرطیه‌نك	شرطیه
٢٤١	١٦	بین المقدم والصغری	بین المقدم الصغری
٢٤١	٢٣	مثال کلما کان کلما کان العالم	مثال کلما کان العالم
٢٤٣	٢	حلیه	حلیۀ
٢١٤	١٤	مرکبدو	مرکبدر
٢٤٦	٢٠	الفرداکما	الفرد کما
٢٤٧	١	تألیفات	تألیفاتدن
٢٤٩	١٥	اجراء	اجزاء
٢٥١	٩	ثلثه‌در	ثلثه واردر
٢٥١	٣١	موجبۀ	صغری موجبۀ
٢٥٢	١	منفصلۀ	کبرای منفصلۀ
٢٥٣	١٣	حدودده	حدودوا واسطه

صحیفه	سطر	سهو	صواب
٢٥٣	١٨	تانی	تالی
٢٥٣	٢٩	باقینك	مانعتینك
٢٥٣	٣٠	لازاعم	لازم اعم
٢٥٥	١٠	حلی	حلیه
٢٥٥	١١	حلی	حلیه
٢٥٥	١٢	حلی	حلیه
٢٥٥	١٣	ونتیجهٔ و بعضا	و بعضا
٢٥٥	١٤	حلی	حلیه
٢٥٥	١٦	حلی	حلیه
٢٥٥	١٧	حلی	حلیه
٢٥٧	٦	والاستثانی	والاستثنائی
٢٥٧	١٢	انسال	انسان
٢٥٧	٢٠	عدد	عدم
٢٥٨	٦	غیر	عین
٢٥٩	٢	الاول	الثانی
٢٦٢	١	اولور	اولنور
٢٦٣	٧	دکالر	دکلردر
٢٦٢	١٦	امابدیهیته	امابدیهیة
٢٦٨	١٧	التلیدیان	التقلیدیان
٢٦٩	٩	قسمنه	قسمینه
٢٧٢	٢٧	اشاتدر	اشارتدر
٢٧٦	٢٧	الاختلاط	الاخلاط
٢٧٧	٤	مفیدر	مفیددر
٢٧٧	١٦	علتنه	علیتنه
٢٧٧	٣١	نسبتی	نسبتنی
٢٨٠	٥	موضوعده	موضوعدن
٢٨٠	٢٠	بواسطه	بوواسطه
٢٨٣	١٩	معله	متعله

89

(الجلد الثانی من میزان)

(البرهان)

بسم الله الرحمن الرحيم

وحدانیت و صمدانیه سنه قاطبهٔ کلیات وجزئیات کائنات حجج و براهین واضحات اولان جناب رب مستعانه هزاران حمد وتحیات ورحمت عالمین اولان فخر مرسلین وآل واصحاب کزینه صلوات متواصلات ایله بسط لوازم تشکرات اولنورکه اشبو شرح لطیف عذب البیان یعنی میزان البرهانك حاوی حدود ورسوم مباحث تصورات اولان جلد اولی بعونه وتسهیله تعالی حدختامه رسیده اوله‌رق قلم شبدیز بوزمیندن قطع شکال مقال ایدوب مشارع تصدیقاته وضع قدم شروع وتوجه ایله ابرازشکال معارفپردازی ایچون غبار انکیز آفاق دلائل و براهین واستدعای تیسر حسن ختامیله درکاه حضرت مسهل الصعابدن مستعین اولمشدر ومنه التوفیق

قال المصنف رحمه الله تعالی (الباب الثالث فی القضایا واحکامها) جناب مؤلف مباحث قول شارحدن قطع رشتهٔ بیان ایله مبادی ومقاصد قیاس وحجتی ممدد اثنانده ابحاث غامضهٔ حجتك تیسر معرفت وانحلالی اجزای اقیسه اولان قضیه‌لر ایله احکامنه کسب وقوف واطلاعه متوقف اولدیغندن ایراد مبادی ایچون اشبو باب ثالثی وضع ایدرك فصول تسعه اوزره ترتیب ایلمشدر چونکه فن منطقدن مقصد اقصا ومطلب اعلا مبحث قیاس اولوب قیاس استحصال مطالب تصدیقیه‌ده عمده ومبحث قیاسه شروعدن مقدم اجزای قیاس اولان طرفینیله طرفینی بیننده اولان نسبت یعنی کیفیت ارتباطدن وتناقض وعکوس امثالی احکامیله تعریفات وتقسیماتدن ایضاحات کافیه اعطاسی اهمیت واضحه تحتنده در

فصل اول قضیه‌نك بیان حقیقتیله حملیه وشرطیه‌یه صورت انقسامنده وفصل ثانی حملیه نك شخصیه وطبیعیه ومهمله ومحصوره‌یه تقسیمنده وفصل ثالث

حملیه‌نك اقسام خارجیه وحقیقیه وذهنیه سنده ورابع عدول وتحصیلده وخامس بحث غامض موجهاتده وفصل سادس شرطیاتده وسابع تناقضده وثامن عکس مستوی وتاسع عکس نقیضده‌در چونکه حملیه لرده حکم بحسب الافراد وشرطیه‌لرده بحسب الازمان والاحوال اوله‌رق بونلرك بریرندن تفریقی لازمکله‌جکی کبی حکملرك کلیت وجزئیتی وعنوان ویاخود تحتنده اولان افراد اوزره اولمسی وکل وبعض کبی کمیتك ذکر اولنوب اولنمامسی امثالی حکمیجه موجب تغیرات اولان اسبابدن ناشی بونلرك دخی تقسیماتی وحکمك افراد محققه ویا مفروضهٔ خارجیه ویا ذهنیه اوزره اجراسی وحرف سلبك محمولدن جزاوله‌رق معدول ویاخود جز اولمیه‌رق محصل اولمسی وبعض حکملرك ضروری ودائمی وموقت اولمق کبی احد موجهات ایله مقید وبعضیلری مطلق بولنمسی وقضیه‌لرك عکسی ونقیضلری تعیین صحت وفسادلرنده میزانی حکمنده عد ایدلمسی حسبیله بوجهتلرله دخی بالتفریق سرد ایضاحاتی تحت احتیاجده کورلمشدر

قضایا جمع قضیه اولوب قضیه فعیله بمعنی مفعوله اوله‌رق مقضی فیها ویاخود فاعله اوله‌رق اسناد مجازی اوزره قاضیه دیمکدر وقضایا وزنی باعتبار الاصل فعایل اولوب اصلی یائیله قضاییدر بعده یاء اولی صحائف ورسائل امثالنده اولان قیاسه بناءً همزه‌یه تبدیل اولنه‌رق تخفیف وثانیه‌نك الفه قلب ایدلمسنه توصل ایچون مفتوح قلنه قدنصکره ثانیه الفه قلب ایدلمشدر وهمزه‌نك الفین بیننده وقوعندن ایچون یایه قلب اولنه‌رق بووجهله اعمال اربعه دنصکره قضایا اولمشدر قضیه حکم معناسنه قضادن اولوب سبب تسمیه حکمی متضمن اولمشیدر شویله‌که حکم قضیه‌دن جز اوله‌رق قضیه حکمی مشتملدر

قال رحمه الله (فصل القضیة کالتعریف والدلیل اماملفوظة وهی الجملة الخبریة الحاکیة عن الواقع وقد سبقت) باب ثالثدن اشبو فصل اولده حقیقت قضیه‌دن عبارت اولدیغی وحملیه وشرطیه‌یه صورت تقسیمی بیندر اصطلاح اهل فنده قضیه ایکی معناده مستعمل اولدیغندن ابتداء بووجهله استعمالنی بیان ایله بعده معنیینه شامل اوله‌جق صورتده تعریف ایلمشدر شویله‌که قضیه تعریف ودلیل اطلاقلرنده دخی جاری اولدیغی اوزره یاملفوظه‌در یعنی بعضا قضیه دینلوب قضیهٔ ملفوظه مراد اولنور قضیهٔ ملفوظه‌دن مقصود زید قائم امثالی واقعدن حکایه ایدن جملهٔ خبریه اولوب بونك بیان وایضاحاتی بحث الفاظده سبق ایلمسیله تکرار واعاده‌دن مستغنیدر

قال رحمه الله (واما معقولة هی معناها المؤلف من المحکوم علیه وبه والنسبة التامة الخبریة التی هی وقوع النسبة اولا وقوعها) ویاخود قضیه معقوله‌در یعنی بعضا دخی

قضیه ایله قضیهٔ معقوله مراد اولنور قضیهٔ معقوله مسبوق البیاق قضیهٔ ملفوظه نك
معناسی اولوب محکوم علیه و محکوم به و نسبت تامهٔ خبریه دن مؤلفدر چونکه قضیه
حکمسز اولمزیرا صدق و کذبه محتمل اولان حکمدر و حکم ایچون اوزرینه حکم ایدیله جك
برشی ایله کندیله حکم اولنه جق دیکر برشیئك وجودی لابددر بو صورتده محکوم علیه
ایله محکوم به قضیه نك ماده سی و بونلردن برینی آخرینه ربط ایدن حکم دخی قضیه نك
صورتی منزله سنده در و مذهب مختارده نسبت تامهٔ خبریه نسبت تقییدیه نك نفس الامرده
واقع اولوب اولمدیغنی مفیددرکه اولدن وقوع نسبت و ثانیدن لاوقوع نسبتله
تعبیر اولنور مثلا زید قائمدر قولمز قضیه اولوب قیامی زیده نسبتمز قیامك زید
ایچون ثبوتنی تصوردن یعنی قیامك زیده تعلق و ارتباطنی ملاحظه دن عبارت
اوله رق بو نسبت نسبت تقییدیه درکه بلا حکم طرفینك حال تصورنده دخی موجود
و بیان اولنه جغی وجهله بو نسبت اجزاء قضیه دن غیر معدوددر و زید ایچون
اشبو نسبت قیامك یعنی ثبوتك وقوعی نسبت تامهٔ خبریه اولوب قضیه دن جزء
اولان بو نسبتدر و زید محکوم علیه و قائم محکوم بهدر
قضیه نك ملفوظه و معقوله ده استعمالی یا بطریق الاشتراك و یاخود معقوله ده حقیقت
و ملفوظه ده مجاز اولوب وجه ثانی موافق اعتبار ارباب عقولدر زیرا فنده معتبر
اولان قضیهٔ معقوله اوله رق ملفوظه یی اعتبارلری معقوله یه دلالت ایچوندر
قال رحمه الله (فالقضیه قول ملفوظ او معقول یصح ان یقال لقائله انه صادق فیه
او کاذب فیه) بو کلام ملفوظه و معقوله دن تعمیم و حقیقة معرفی تقسیم طریقیله
مطلقا قضیه یی تعریفدر یعنی قضیه بر قول ملفوظ و یا معقولدرکه قائلی حقنده
بو قولنده صادقدر و یاخود کاذبدر دینلك صحیح اولور قول لفظی عقلی و لفظی
معنیینده مستعمل اولمسیله قول ملفوظی قضیهٔ ملفوظه یه و قول معقولی معقوله یه
جنس اولاق اوزره ایراد ایتمشدر ایمدی قولدن مراد قضیهٔ ملفوظه ده لفظ مرکب
و قضیهٔ معقوله ده مفهوم عقلی اولان معنای مرکب اولوب اقوال تامه و ناقصه دن
اعمدر و صدق و یاخود کذب ایله قولدن مراد مجرد مفهوم قولك تصوریله لذاته
صدق و کذبه احتمالیدر و مجرد تصور مفهومدن مراد خصوص ماده و نفس الامر
و دلیلدن قطع نظر یالکز مفهومی تصور و ملاحظه ایتمکدر حاصلی مفاد قضیه کرك
ثبوت و کرك انتفا هر نه وجهله ایسه نفس الامرك طبقیسی اولاق معتبردر مثلا زید
قائم قضیه سی زید ایچون قیامك وقوع ثبوتنی مفید اوله رق بو ایسه واقعده ثابت
اولمق اعتبارنی حامل اولمسیله فی نفسها مطابقت لازمکاور حالبوکه نفس قضیه دن
واقعك حالی معلوم اوله میه جغی جهتله نفس الامره موافق اولمسیده محتمل موافق
اولمامسیده محتمل اولور بو حالده اکر قضیه ده اعتبار ایدلدیکی وجهله نفس الامرده

زید ایچون ثبوت قیام واقع ایسه قائلی بو قولده صادق دکل ایسه کاذب اوله رق
قائل مذکور حقنده نفس الامردن و خصوص ماده دن قطع نظر بو قولده یا صادق
و یا کاذبدر دینلك صحیح اولور لکن تقییدات و انشادن و کذلك مفردات
و مرکباتدن سائر تصورات بونك خلافنده اوله رق بونلرده مطابقت و غیر مطابقتدن
برشی معتبر دکلدرکه حتی صدق و کذبه احتمالی اولسون ایمدی تعریفده یصح
ان یقال الخ لفظی فصل اولوب بو قید ایله اقوال ناقصه و انشائیه نك جمله سی یعنی
امر و نهی و استفهام و غیریسی خروج ایدر
قال رحمه الله (فان حکم فیها بوقوع ثبوت شیء لشیء اولا وقوعه سمیت حملیة
والمحکوم علیه موضوعا والمحکوم به محمولا کقولنا زید قائم و زید لیس بقائم)
بو کلام قضیه یی حملیه و شرطیه قسمینه تقسیمدر چونکه قضیه لردن بعضلری بعض
آخرلرینه شبیه اولمیوب بینلرنده فرق کلی موجود اولمسیله ایکی قسمه تفریق
ایتمکلکه مجبور اولمشلردر و بو تقسیمده اکثر ارباب فن طرفینه نظر ایدرك اکر
قضیه دن ادوات ارتباطك حذفی حینده طرفین مفرد اوله رق قالورسه حملیه
والا شرطیه در دیو بیان ایتدیلر مثلا زید هو عالم قولی حملیه اولوب ادات ربط
اولان هو حذف اولنسه باقی زید ایله عالم اولوب ایکیسیده مفرددر
و ان کانت الشمس طالعة فالنهار موجود قولی شرطیه اولوب ادات ربط اولان ان و فا
اسقاط ایدلسه باقی الشمس طالعة ایله النهار موجود اوله رق ایکیسیده مرکبدر فقط بو کلام
الشمس طالعة یلزمه النهار موجود امثالی حملیه اولوب ده طرفینی مفرده منحل اولمیانلر ایله
منتقض اولمسیله مفردی مفرد بالفعل ایله مفرد بالقوه اولمسندن تعمیم ایدرك مفرد بالقوه ایله
محلنده هذا ذاك و یاخود هو هو امثالی الفاظ مفرده ایله تعبیر ممکن اولاق معناسنی
مراد ایتمشلردر چونکه شرطیه بویله اولمیوب محلنده ایرادی ممکن اوله جق تعبیراتك
اقلی ان تحقق هذه القضیة تحقق تلك القضیة و یاخود اما ان تحقق هذه القضیة
او تحقق تلك القضیة اولوب بو ایسه طرفینی الفاظ مفرده اولمدیغی معلومدر لکن
هذا ملزوم لذاك و یاخود ذلك معاند لتلك دینلمسی ممکن اولمسیله حملیه ده دخولی
لازم کله جکندن انحلال قیدندن صرف نظرله اکر قضیه ده محکوم علیه ایله محکوم به
مفردین اولور ایسه قضیه حملیه والا شرطیه در دیو بیان ایدلمشدر بو بابده سید شریفك
حاشیهٔ صغراده اولان تحقیقاتی شو وجهله درکه اکر بر قضیه نك طرفیندن هیچ
برنده نسبت موجود اولماز ایسه مثلا الانسان حیوان کبی بو قضیه حملیه در و کذلك
نسبت موجود ایسه ده بو نسبت تقییدیه اوله رق تامه اولماز ایسه الحیوان الناطق
جسم ضاحك کبی بو دخی حملیه در و کذلك نسبت موجود و تامه اولمسی صحیح ایسه ده
لکن اجمالا ملحوظ اولور ایسه زید قائم بناقضه زید لیس بقائم کبی ینه حملیه در

واکر طرفینده نسبت موجوده وتفصیلا ملحوظه اولورسه ان کانت الشمس طالعة فالنهار موجودکبی بوصورتده قضیه شرطیه اولور ایمدی بوتحقیقدن ظاهر اولورکه اطراف حملیه یا بالفعل ویاخود بالقوه مفرددر زیرا ذکر اولندیغی اوزره مطلقا نسبت تقییدیه ویاخود نسبت خبریه اوزره مشتمل اولوبده نسبت اجمالا ملحوظه اولورسه دلالتی اجمالیه اولمسندن طولایی موضعنده مفرد وضعی ممکندر لکن اطراف شرطیات بویله اولمیوب موضعلرنده وضع مفردات ممکن اولهمز زیرا مفرداتدن محکوم علیه وبه ایله نسبت خبریه‌نك تفصیل اوزره ملاحظه‌لری غیر ممکندر بوصورتده تقسیم قضیه‌ده اینسترا اکر طرفینی بالفعل ویاخود بالقوه مفردین اولورسه حملیه والاشرطیه‌در واسترسه اکر قضیه‌نك طرفینی تفصیلا ملحوظه اولان نسبت تامه اوزره مشتمل اولازسه حملیه ومشتمل اولورسه شرطیه‌در دینامون ما لاری متحددر وبعضیلرك اکر قضیه‌نك طرفینی قضیتینه منحل اولورسه شرطیه‌در دیمه‌لرندن مراد طرفیندن هر بری بالقوه قضیه وتفصیلا ملحوظه اولورسه دیمکدر بو معناجه فعله قریبه اوله‌رق بالقوة قضیه اولوب بو وجهله‌ده تقسیم صحیحدر چونکه شرطیه‌نك طرفیندن هیچ برنده حکم موجود اولمیوب بلکه حکمی شرطیه‌نك برقسمی اولان متصله‌ده فرض ایتمك ظاهردر لکن منفصله‌ده فرض حکم انجق منفصله‌یه لازمکلان متصله‌نك ملاحظه‌سی تقدیرده ظاهر اولور مثلا هذا العدد اما زوج واما فرد منفصله‌سی ان کان هذا العدد زوجا لم یکن فردا وان کان فردا لم یکن زوجا متصله‌سی قوه‌سنده در سائر منفصلانده بو مثله قیاس ایله معلوم اولور ومصنف رحمه‌الله بو وجهله طرفینك افراد وترکیبنه بناء تسمیه‌ده اولان تکلفدن آزاده اولق اوزره تقسیمی قضیتینده اولان حکمك جهتینه بنـا ایدرك بیورمشدرکه

اکر قضیه‌ده برشیئك برشیء ایچون وقوع ویاخود لاوقوع ثبوتیله حکم اولنورسه بو قضیه حملیه تسمیه اولنور ومحلنده مبین اولدیغی وجهله معنای حمل موجبه‌ده محقق اولدیغی جهتله فی‌الحقیقه حملیه موجبه اولوب لکن چوق کره بطریق الاتساع اعدام ملکاتیله تسمیه اولنمسیله هرنقدر معنای حمل غیرموجود ایسه‌ده سالبه‌یه دخی اطلاق اولنمشدر وطرفیندن محکوم علیه‌ه موضوع ومحکوم به‌ه محمول دینلور حاصلی محکوم علیه وبه طرفینی حملیه وشرطیه‌دن ایکیسنده دخی موجود وایکیسنده‌دخی بو تعبیرایله مستعمل اولوب فقط موضوع ایله محمول تعبیرلری یالکز قضایای‌حملیه‌یه خاصدر مثلا زید قائم قضیه‌سنده زیده ایچون قیامك وقوع ثبوتیله وزیدلیس بقائم قضیه‌سنده ثبوت قیامك لاوقوع یعنی انتفاسیله حکم اولنه‌رق بوقضیه‌لر حملیه‌در واحد طرفینی اولان زید محکوم علیه اوله‌رق موضوع وطرف آخر

اولان مفهوم قائم محکوم به اوله‌رق محمولدر وبو وجهله حملیه‌یه خاص اوله‌رق محکوم علیهك موضوع تسمیه ایدلمسی طریق اثبات ونفیدن بریله اوزرینه حکم ایچون وضع وتعیین قلنمسی اعتباریله اولوب فن معانی ونحوده مسندالیه ومبتدا اطلاق اولنور فاعله دخی شمولی اوله‌رق قال زید امثالنده زید موضوع وقال محمولدر زیرا محصل معناسی زید قائل ویاخود ذوقول فی‌الزمان الماضی ایله مأولدر ومحکوم به‌ه ذات اوزره حمل اولنمسی اعتباریله محمول اطلاق اولنه‌رق مسند وخبر دخی تسمیه اولنور ومحط فائده محمول اولمسیله قضیه بو جزئه نسبت اولنه‌رق حملیه دینلوب موضوعه نسبت ایدلمامشدر

قال رحمه الله (والاسمیت شرطیة و لمحکوم علیـه مقدما والمحکوم به تالیـا) واکر قضیه‌ده حکم برشیئك برشیء ایچون وقوعی یالاوقوع ثبوتیله اولمزسه قضیهٔ شرطیه تسمیه اولنور بوده ذکر اولندجغی وجهله ایکی قسم اولوب برقسمی طرفین بیننده وقوع ویالاوقوع اتصال ایله وقسم آخری وقوع ویالاوقوع انفصال ایله اولور واشبو اتصال وانفصال ایله حکم نفس قضیتین بیننده اولوب صدقده ویاخود تباینده قضیتین بیننده توافق اولمسیله ویاخود موافقتك سلبیله‌در واشبو قضیهٔ شرطیه ده محکوم علیه اولان قضیهٔ اولی‌یه مقدم ومحکوم به اولان قضیهٔ ثانیه‌یه تالی تسمیه اولنور تالی تابع معناسنه اولوب محکوم بهك مقدمه لفظا ورتبة نبعیتی معلومدر

قال رحمه الله (والشرطیة ان حکم فیها بوقوع اتصـال مضمون قضیـة بمضمون قضیة اخری اولاوقوعـه سمیت متصـله) قضیـهٔ شرطیه دخی ایکی‌یه منقسمدر شویله‌که اکر قضیهٔ شرطیه‌ده برقضیه مضمونك قضیهٔ اخرا مضمونه یعنی مضمون تالیك مضمون مقدمه وقوع اتصال ویاخود لاوقوع اتصالیله حکم اولنورسه بوقسم قضیهٔ شرطیه‌یه متصله تسمیه اولنور (نحو کلما کانت طالعة فالنهار موجود) اشته بوقضیه‌نك مفهومی هرنه وقت شمس طلوع ایدرسه نهار موجوددر دیمك اولوب جزء اولك مضمونی اولان شمسك جمیع زمان طلوعنه مضمون ثانی اولان وجود نهارك اتصالی واقع اولمسیله حکمی مفید اوله‌رق شرطیهٔ متصلهٔ موجبه‌در (اولیس کلما کانت طالعة فالیل موجود) بوقضیه‌نك مفهومی هرنه وقت شمس طلوع ایلسه ایل موجود دکلدر دیمك اولوب جزء اولك مضمونی اولان شمسك جمیع زمان طلوعنه مضمون ثانی اولان وجود نهارك لاوقوع اتصال یعنی انتفاسیله حکمی مفید اوله‌رق بودخی شرطیهٔ متصلهٔ سالبه‌در واشبو مثالینده اولان کلما کانت الشمس طالعة هر ایکیسنده محکوم علیه اوله‌رق مقدم وفالنهار موجود اولده وفالیل موجود ثانیده محکوم به اوله‌رق تالیدر

قال رحمه الله (اوبوقوع انفصال احدهما عن الآخر اولاوقوعه سميت منفصلة)
واكر قضيهٔ شرطيه ده حكم مضمون قضيتيندن برينك مضمون اخرادن وقوع
ويالاوقوع انفصاليله اولورسه منفصله تسميه اولنور (نحواما ان يكون هذا العدد
زوجا واما ان يكون فردا) بوقضيه‌نك مفهومی شو عدد یاچفت ویاخودتك اولور
يعنی زوج ايسه فرد اوله‌مز فرد ايسه زوج اوله‌مز ديمك اولوب جزء اولك
مضمونی اولان عدد معينك زوج اولمسندن مضمون ثانی اولان فرد اولمسنك وقوع
انفصاليله يعنی تمانع طرفين ايله حكمی مفيددر (اوليس اما ان يكون الشمس طالعة
واما ان يكون النهار موجودا) بومثالك مفهومی یاشمس طالعه ویانهار موجود
اولمق يعنی برينك وجوديله آخرك موجود اولمامسی اوله‌مز ديمك اولوب جزء
اولك مضمونی اولان طلوع شمسدن مضمون ثانی اولان وجود نهارك لاوقوع
انفصاليله حكمی مفيد اوله‌رق مثالیندن ایکیسیده اول موجبه وثانی سالبه
اوله‌رق شرطيهٔ منفصله در وجزء اولری مقدم وثانيلری تاليدر

خفی اولمسونكه مقدم ايله تالينك يكديكرندن تميزی متصله ده وضعا وطبعا ومنفصله ده
يالكز وضعادر شويله‌كه مقدم ايله تالی ايچون ايكی اعتبار اولوب اول بحسب
ماصدق عليه اوله‌رق كرك متصله وكرك منفصله ده مقدم ايله تالينك بو اعتبار ايله
يكديكرندن امتيازلری غيرخفيدر وامتياز وضعيدن مراد بودر واعتبار ثانی بحسب
المفهوم اولوب متصله ده مقدمك تاليدن امتيازی بواعتبار ايله‌ده متحقق اوله‌رق
منفصله ده بو اعتبار ايله امتياز موجود دكلدر وامتياز بحسب الطبع ايله مرادبودر
اما متصله ده بواعتبار ايله امتياز مقدمك تحقق زيرا اتصالده مفهوم مقدم ملزوم
ومفهوم تالی لازمدر حالبوكه بعضا واقع اولوركه برشی آخرايچون ملزوم اولوب
عكس اوله‌مز زيرابعضالازم ملزومدن اعم اوله‌رق بوتقديرده لازمك ملزوم وملزومك
لازم اولمسی صحيح اوله‌مز

ومعلوم اولسونكه قضيه‌نك حمليه وشرطيه‌يه انقسامی حصر عقلی اولوب لكن
شرطيه‌نك متصله ومنفصله‌يه انقسامی حصر عقلی ايله دكلدر زيرا ذكر اولندیغی
وجهله شرطيه‌نك طرفينی قوهٔ قريبه ده قضيتين اولوب بالفعل قضيتين اولمقلغه قريبدر
وقضيتين بيننده نسبت احدهماتك آخر اوزرينه حمليله اولمسی ممكن اولميوب بلكه
بونده حالك غيری برنسبتك وجودی لابددر وحالك غيريله اولان نسبتك اتصال
وانفصالده حصری لازمكلميوب وجه آخر ايله‌ده اولمسی تحت جوازده دربوجهتله
شرطيه‌نك متصله ومنفصله‌يه تقسيمی قسمت استقرائيه اولوب علومده ومتعارف
اولان لغتده اطراف قضاياده وجه آخر ايله نسبتك وجودنه ظفرياب اوله‌مامشلردر
نته‌كيم سيد شريف حاشيهٔ صغراده بيان ايلشدر

قال رحمه الله (وكل من الحملية والمتصلة والمنفصلة اماموجبة ان حكم فيهما بوقوع
النسبة واما سالبة ان حكم فيها بلا وقوعها) وقضيهٔ حمليه‌دن وشرطيهٔ متصله
ومنفصله‌دن هربری ايكی قسمه منقسم اوله‌رق اكر بونلردن برقضيه‌ده طرفين بيننده
اولان نسبتك وقوعيله حكم اولنورسه قضيه موجبه‌در واكر لاوقوعيله حكم
حكم ايديلورسه قضيه سالبه‌در نته‌كيم امثله‌سی قريباً مرور ايتشدر الحاصل ايجاب
وسلبده طرفينك حالی منظور اولميوب بلكه نظر محمولك موضوعه وتالينك مقدمه
نسبت وارتباطی بطريق الايجاب ايسه موجبه وسلب ورفع طريقيله ايسه سالبه‌در

قال رحمه الله (وقدظهران اجزاء كل قضية موجبة كانت اوسالبة ثلثة المحكوم عليه
والمحكوم به والنسبة التامة التی هی الوقوع فی الموجبات واللاوقوع فی السوالب
واما نفس الثبوت والاتصال والانفصال المسمات بالنسبة بين بين فخارجة عن الاجزاء
خروج البصر عن العمی عند اهل التحقيق من القدماء) ايضاحات مسروده‌دن
متحقق وظاهر اولديكه هر برقضيه‌نك كرك موجبه وكرك سالبه اجزاسی اوچدر
يعنی عموم قضيه‌لری تركيب ايدن اجزا ثلثه اولوب بوده محكوم عليه ومحكوم به
ايله نسبت تامهٔ خبريه‌دركه بوده موجبانده وقوع وسوالبده لاوقوعدن عبارتدر
يعنی ذكری كذران ايتديكی وجهله نسبت تامه حمليهٔ موجبه‌ده محمولك ذات
موضوعه وقوع ثبوتی ومتصلهٔ موجبه‌ده تالينك بحسب الصدق مقدمه وقوع
اتصالی ومنفصله ده وقوع انفصالی اولوب سالبه‌لرده اشبو ثبوت ويا اتصال
ويا انفصالك لاوقوعيدر واما نسبت بين بين ايله تسميه اولنان نفس ثبوت و اتصال
وانفصال اجزاء قضيه‌دن معدوده اولميوب بصرك عمادن خروجی كبی خارجه‌در
وبو وجهله اجزاء قضيه اشبو اجزاء ثلثه‌دن عبارت اولوب نسبت بين بينك
خارج عد ايدلمسی قول محققين قدما اوله‌رق مذهب منصوردر

چونكه اجزاء قضيه‌يی تعيينده متقدمين ايله متأخرين اختلاف ايدرك متقدمين قضيه‌نك
اجزاء ثلثه‌دن كوردن تركيبنه قائل ومتأخرين نسبت بين بينك دخی اعتبار انضماميله
اجزاء اربعه‌دن مركب اولمسی جهتنه مائل اولمشلردر ومصنف بووجهله بيان مذهب
متقدمين ايله مذهب مذكوری اختيارده ارباب تحقيقه تابع اولرقدنصكره قول
متقدمينی بيانده مشهور اولان كلام حمليهٔ صحتدن عاطل ايدوكنی حاشيه‌سنده ايضاح
ايدرك ديمشدركه متنده مذكور اولان (واما نفس الثبوت والاتصال والانفصال الخ)
قولی بوبابده مشهور اولان كلامك بطلاننه اشارتدر زيرا بيان مذهب متقدمينده
مشهور اولان كان قدما نسبت بين بينی كلياً انكار ايدرك وقوع ولاوقوعك اشبو نسبته
تعلقنه قائل اولمامشلردرشويلكه وقوع ولاوقوعی حمليه‌ده محمولك موضوع ايله اتحاد
وعدم اتحادندن ومتصله ده اتصال ولا اتصالدن ومنفصله ده انفصال ولاانفصالدن

عبارت قيلوب حمليه ده اتحادك وقوع ولا وقوعى ومتصله ده اتصال ومنفصله ده
انفصالك وقوع ولا وقوعى اولمسنه قائل اولمامشلردر وآنجق بونى متأخرين اثبات
ايدرلروقوع ولاوقوعى اشبو اتحاد واتصال وانفصالدن برينك وقوع ولاوقوعندن
عبارت قلمشدر بوذهاب اوزره زيدقائم وزيدليس بقائم قضيهٔ موجبه وسالبه لرينك
معناسى عندالمتقدمين مفهوم قائم من جهة الذات زيدايله متحد وياخود متحدكلدر
ديمك اولوب عندالمتأخرين قائمك زيدايله اتحادى واقع وياخود واقع دكلدر
مفادنده اولمش اولور

اشته كلام مشهور بوندن عبارت اولوب لكن قول متقدمينى بومعنايه حمل ايتمكده
اولان فساد غير خفيدر زيرا قدمادن بعضيلرى تصديق تعريفنده تصديق نسبتك واقعه
وياخود غير واقعه اولديغنى ادراكدر ديو بيان ايتديلرى متقدمينك نسبت مذكوره يه
قائل اولدقلرينى اثباته كافيدر چونكه آزادهٔ اشتباهدركه وقوع ولاوقوع ايله اوزرينه
حكم اولنان نسبت موجبه ايله سالبه بيننده مشترك اولان نسبتدن عبارت اولمدرق
بوايسه اتحاد واتصال وانفصالك غيرى دكلدر تسليم ايدلمكه بوتعريف لازمايله
تعريف اولوبده قدمانك نسبت مذكوره يه قائل اولدقلرينى اثباته مدار اولمسون
ديرزكه مثلا اتحادى تصور ايتمكسزين عدم اتحاد ايله حكم مستحيلدر زيرا اعدام انجق
ملكاتيله بيانور بوصورتده كرك موجبه وكرك سالبه بيننده بالضروره اتحاد مشترك
اولمدرق متصور اولوب نسبت مذكوره يى انكارلرى تقديرده هارب وممتنع اولدقلرى
شيده وقوعلرى لازمكلور بوحالده نسبت بين بينى نه كيفيتده انكاره مجاللرى
اوله بيلور

بلكه موافق صواب اولان كلام بودركه قدمانسبت بين بينك وجودنى انكار ايتيوب
انكار ايلدكلرى نسبت مذكوره نك ذهاب متأخرين كبى اجزاء قضيه دن اولمسيدر
شويله كه وقوع ولاوقوع ايله حكم نسبت مذكوره نك تصورينه توقف ايده جكى
غير منكر اولوب فقط بوتوقف نسبت مذكوره نك اجزاء قضيه دن اولمسنى مستلزم
اولمز والا (العمى صفة عدمية) قولنده موضوع اولان عمانك تصور بصرى
تصوره متوقف اولمسيله بوقضيه دن بصرك جز اولمسنى اقتضا ايدر زيرا مفهوم عمى
عدم البصر اولوب تصور اعدام ايسه ملكاتيله اولمدرق بلا معرفت بصر عمى تصور
اولنه مز حالبوكه بصر قضيهٔ مذكوره نك اجزاسندن خارج اولمسنده فريقين متفقلردر
بوصورتده موضوع اولان عمانك تصوريچون لازم اولان بصر قضيهٔ مذكوره دن
خارج اولديغى كبى تصور حكم ايچون لازم اولان ثبوت واتصال وانفصالك دخى
دخى اجزاء قضيه دن خارج اولمسنى اقتضا ايدر بوتمامى وجه مشروح اوزره فهم
وادراك ايتمك لازمكلوركه مزالق اقدامدندر

﴿ واشبو ﴾

واشبو نسبت تقييديه نك نسبت بين بين ايله تسميه سى موجبه ايله سالبه بيننده مشترك
اولديغنه مبنى اولمدرق صورت اشتراكارى ياجزئيت وجهيله در تدكيم عندالمتأخرين
بويله در وياخود خارج موقوف عليه اولمسيله درته كيم عندالمتقدمين بووجهله در (١)
قال رحمه الله (ولا تنعقد القضية مالم يتعلق بهذه الأجزاء الثلثة ادراكات اربعة تصور
المحكوم عليه بكنهه او بوجه صادق عليه مصحح للحكم عليه وتصور المحكوم به كذلك
وتصور النسبة التامة الخبرية كذلك) وذكر اولنان اجزاء ثلثه يه ادراكات اربعه
تعلق ايتديكجه قضيه منعقد اولمز وادراكات اربعه دن برنجيسى محكوم عليهه تعلق ايدر
بوده محكوم عليهك كنهيله وياخود اوزرينه صادق ومحكوم عليه اولمسنى مصحح
اوله جق بروجه ايله تصورندن عبارتدر زيرا ذهنك توجه والتفاتى اولمقسزين
برشى اوزرينه حكم ايتمك صحيح اولمز وبوتعميم واسطه سيله واجب الوجود
اوزره حاكم وقادردر ديو حكم ايتمز وكذلك مسافهٔ بعيده دن انسان وياحجر اولديغنى
فرق ايتديكمز شبح اوزرينه شاغل حيزدر ديو حكممز ايله نقضه محل قالمز وادراكات
اربعه دن ثانى كذلك كنهيله وياخود وجه صادق مصحح ايله محكوم بهى تصوردر
وثالث نسبت بين بينك وقوع ولاوقوعندن عبارت اولان نسبت تامهٔ خبريه يى
كنه ويا وجه مذكور ايله تصوردر زيرا محكوم بهك وجود ويا
انتفا جهتندن محكوم عليه ايله اولان حالى نسبت مذكوره ايله مشاهده اولنور (٢)
قال رحمه الله (ثم الاذعان بها جازما او غير جازم ثابتا او غير ثابت مطابقا للواقع
او غير مطابق) ذكر اولنان ادراكات ثلثه دن صكره ادراك رابع اشبو نسبت تامهٔ
خبريه يى اذعان وقبولدركه وقوع ولاوقوعدن برطرفه نفسك سكون واطمئنانندن
عبارتدر وبوده جزم وحسم صورتيله اولوب اولمامقدن وحال ثبوت ورسوخده
بولنوب بولنمامقدن وواقعه مطابق وياخود مخالف اولمقدن اعمدر (وهذا الاذعان
مشروط بهذه التصورات الثلثة) واشبو ادراك اذعانى محكوم عليه وبه ايله نسبت
تامهٔ خبريه نك تصوراتيله مشروطدر يعنى اذعان ادراك واحد بسيط اولوب
كنديسيچون جزء يوقدر فقط اشبو تصورات ثلثه ايله مشروطدر الحاصل قضيه ده
درت شى موجود اولوب اول محكوم عليه يعنى مثلا زيد وثانى محكوم به يعنى
مثلا قائم وثالث نسبت بين بين يعنى قيامك زيده ايجاب ايله سلبى بيننده اولان
نسبت اولوب بونسبت ذكرى مرور ايتديكى وجهله عندالمحققين اجزاء قضيه دن

(١) تدكيم نسبت تقييديه تسميه سى قيد متصور وجهى اوزره مأخوذ اولديغنه ونسبت حكميه تسميه سى
ده بالواسطه مورد حكم اولديغنه مبنيدر (عبدالمجيد خربوتى)

(٢) بعضيلر نسبتك كنه ويا وجهله تصورى طرفينك تصورينه تابعدر ديديلر ايسه ده بوكلام حق اولديغى
ظاهردر زيرا نسبتك طرفين ايله قائم اولوب طرفينك ارتباطنه آلت اولمسى تصورى طرفينك تصورينه
تابع اولمسنى اقتضا ايتمز بلكه نسبت ايچون حقيقت مختلفه ووجوه واعتبارات صادقهٔ مخصوصه
واردر (عبدالمجيد)

معدود اولمدیغی جهتله مصنف بونسبتی وتعلق ایده‌جك ادراکی مذهب منصور متقدمینه اتباعا انعقاد قضیه ده ذی مدخل اولان اجزا وادراکاتدن عد وایراد ایتمامشدر ورابع بونسبتك وقوع ویاخود لا وقوعیدرکه نسبت تامهٔ خبریه بودر واشبو درت شیٔ معلومات اولوب بونلردن اولکی اوچ شیٔ یعنی محکوم علیه وبه ونسبت بین‌بینی ادراك قول شارحله اکتساب اولنمق شانندن اولان تصورلردر وشیٔ اخیری یعنی نسبت تامهٔ خبریه اولان وقوع ولا وقوعی ادراك عندالمحققین ایکی وجهله اولوب اول وجوداً ویاانتفاء محکوم بهك محکوم علیه ایله اولان حالنی مشاهده ایچون نسبت مذکوره‌یی تصور والتفاتدن عبارت اولوب بو وجهله نسبت تامه‌یی تصور ذکر اولنان نسبت بین‌بینی تصوردن مغایردر ومصنفك بیان ایلدیکی ادراکات اربعه‌دن ثالث بوتصوردر ونسبت تامه‌یه تعلق ایدن ادراك ثانی اذعان یعنی وقوع ویالا وقوعی قبول وقلبا اطمینادر ونسبت تامه‌یه تعلق ایدن ادراکیندن اول قول شارحله وثانی حجتله اکتساب اولنور وبیان اولنه‌جغی وجهله حکم وتصدیق ایله مسمی اولان اشبو ادراك ثانیدر سید شریف قدس سره حاشیهٔ صغراده بیور مشدرکه حق اولان حکم ادراکدر زیرا وجداننزه رجوع ایتسك بیلورزکه بزنسبت حکمیهٔ حملیه ویاخود اتصالیه ویا انفصالیه‌یی ادراك ایتدکدن صکره بزم ایچون حاصل اوله‌جق شیٔ انجق بونسبت واقعه‌در یعنی نفس الامرده اولان شیئه مطابقدر ویاخود واقعه ونفس الامرده اولان شیئه مطابقه دکلدر دیو ادرا کدن عبارتدر

مصنف حاشیه‌ده اذعانی ادراك اذعانی ایله تفسیر ایدرك حاشیهٔ صغرادن نقلی کذران ایلدیکی وجهله حکم ایله مسمی اولان اشبو اذعان ایله مراد ادراك اذعانی اولوب بعضیلرك توهم وذهابی کبی حکم نفسدن صادره اولان افعال نفسانیه‌دن برفعل اولمدیغنه اشارت ائلشدر وثم الاذعان قولنده ثم تراخیٔ رتبی ایچون اولوب تراخیٔ زمانی ایچون دکلدر زیرا ادراکات ثلثه اشبو ادراك اذعانی ایچون شرط اولوب رتبهٔ مشروط ایسه رتبهٔ شرطدن متأخردر واکر تراخیٔ زمانی‌یه حمل ایدلسه اولیاتده مطرد اوله‌مز چونکه هر نقدر نظریات وبعض بدیهیاتده ادراك اذعانینك تصورات ثلثه‌دن تأخری زمان ایله اولسه‌ده اولیاتده زمان ایله اولمیوب بلکه ذکر اولندیغی وجهله رتبه ایله‌در اولیاتدن مراد هر بر عقل سلیمك مجرد ملاحظهٔ طرفینیله کندینه حکم ایلدیکی شیدر تفصیلاتی خاتمهٔ کتابده ذکر اولنور

معلوم اولسونکه ادراك نسبت اقسام سبعه‌یه منقسم اولوب اول تخیلدرکه تردد وترجیح وجزمدن عاریدر ومع التردد ادراك شك ومع المرجوحیة وهم ومع الراجحیة ظندر وجزم ایله اولورسه واقعه عدم مطابقتی تقدیرده جهل مرکب وواقعه

مطابق اولورسه برهانه عدم استنادنناشی ثابت اولمدیغی حالده تقلید مصیب ودلیله استناد ایله ثابت اولورسه یقیندر ومصنفك ایراد ایلدیکی وجه تعمیم اذعانك جزم ایله رجحاندن اعمیتی بیاندر وجزم یقین وجهل وتقلیده شاملدر ورجحان عینیله ظندر وشکیات ووهمیات ومخیلات قضیه‌دن غیر معدود در

قال رحمه الله (وهو علی الاطلاق یسمی تصدیقا وحکما وبشرط تعلقه بالوقوع یسمی ایجابا وایقاعا وبشرط تعلقه باللا وقوع یسمی سلبا وانتزاعا) واشبو اذعان یعنی نفسك نسبت تامهٔ خبریه‌یی انفعالی واضطراری اوله‌رق قبولی علی الاطلاق یعنی وقوع ولا وقوعدن برینه تعلقی معتبر ومنظور اولمیه‌رق بونلردن قطعینه تعلق ایدر ایسه اینسون تصدیق وحکم تسمیه اولنور ووقوعه تعلقی شرطیله ایجاب وایقاع ولا وقوعه تعلقی شرطیله سلب وانتزاع دینلور بوجهتندرکه معنای ایقاع وقوعه جزم ذهنیٔ اختیاری ومعنای انتزاع لا وقوعه جزم ذهنیٔ اختیاری اولق اوزره تفسیر ایدلمشدر الحاصل تصدیق وحکم ایقاع وانتزاع قسمینه شامل اوله‌رق بونلر تصدیق وحکم ایچون وجهیدر حاصلی معنای ایقاع وانتزاع وقوع وعدم وقوعی ادراکدن عبارت اوله‌رق نفس مدرك ایله قائمدر

قال رحمه الله (وقد یطلق الایجاب والایقاع علی الوقوع والسلب والانتزاع علی اللاوقوع کما یطلق الحکم علی کل منهما) وایجاب وایقاع وسلب وانتزاع تعبیرلری ادراك اذعانی‌یه یعنی وقوع ولاوقوعه تعلق ایدن اذعان وقبوله اطلاق اولندیغی کبی اهل فنك بعض استعمالاتنده عملك اسمی معلومه اطلاق قبیلندن اوله‌رق بونلردن ایجاب وایقاع نفس وقوعه وسلب وانتزاع نفس لاوقوعه دخی اطلاق اولنور نته‌کیم حکم دخی بوبله اولوب حکم دینلوب ایقاع وانتزاع معناسی قصد ایدلدیکی کبی بعضا دخی نفس وقوع ولا وقوعدن هر بریسی اوزره‌ده حکم اطلاقی استعمالارنده جاریدر (۲) حاصلی اصطلاح اهل فنده شو ایکی معناده دخی مستعمل اولوب فقط معنای اولده استعمالی کثیردر الحاصل حکم ایکی معناده مستعمل اولوب اول نفس وقوع ولا وقوع اولوب بومعناجه حکم قضیه‌دن جزدر وقضیه ایچون حکمدن لابدر قولرنده اولان حکمدن مراد بودر ومعنای ثانی وقوع ولا وقوعی یعنی نسبت تامهٔ خبریه‌یی ادراك واذعان اولوب ایقاع وانتزاع معناسنه اطلاق اولنور وبو معناجه حکم نفس مدرك ایله قائم اوله‌رق قضیه‌دن جزء دکلدر وبو معناده استعمالی کثیردر وبرده حکم ایچون مصطلح

---

(۱) حکمك اشبو معنی اوزره اطلاقی زیرا وقوع ولاوقوع ذهنده حاصل اولدقلری حیثیله ایقاع وانتزاعدن عبارتدر یعنی خبرك مدلولی ایقاع وانتزاع معناسنه اولان حکمدن عبارتدر بوخصوصده وقوع ولا وقوع معناسنه اولان حکمدن عبارتدر دیومشهوردر اولان نزاع نزاع لفظیدرکه محقق سیالکوتی حاشیهٔ مطولده بیان ایتمشدر (عبدالحمید)

اصولیین اولان معنای ثالث اولوب بوده خطاب الله تعالی المتعلق بأفعال المکلفین بالاقتضاء او التخییر یعنی افعال مکلفینه اقتضا ویاخود تخییر ایله تعلق ایدن خطاب الهی معناسندن عبارتدرکه محمولات مسائل فقهیه واقع اولان احکام خمسه اصولیه اولوب وجوب واباحه وندب وکراهت وحرمتدن عبارت اوله‌رق موضوعاتی افعال مکلفیندر

قال رحمه الله (واللفظ الدال علی الوقوع واللاوقوع ولو بالالتزام یسمی رابطة) وقوع ولاوقوع اوزره دلالت ایدن لفظ ولوکه دلالت التزامیه ایله اولسه دخی رابطه تسمیه اولنور چونکه قضیه اجزاء ثلثه‌دن مرکبه اوله‌رق بو اجزانک ملحوظ اولمسی لابددر لکن احد اجزا اولان نسبت مذکوره یالکزجه مخبر به اولنلغه غیرصالح وبلکه مفهومیته غیر مستقل اولمسیله بو جزئه دال اولان لفظ انجق ادات اوله بیلور ومحکوم بهی محکوم علیهه ربط ایدن شیئه دال اولدیغی جهتله رابطه دینلور مثلا لغت فارسیه‌ده است ونیست ادات ربطدر ولغت عربیه‌ده رابط بعضا کان ولیس ویجب ویمتنع امثالی قالب کلمه‌ده اوله‌رق رابطهٔ زمانیه اطلاق اولنور وبعضا زید هو قائم امثالنده اولان هو کبی قالب اسمده اولور زیرا هو بونده اتحاده دال اولوب بوایسه وقوع معناسنه حکمدر وبو قسمه رابطهٔ غیرزمانیه دینلور نته کیم مصنف بیان ایده‌جکدر

لکن بو کلام مورد بحث واشکال اولمسیله مصنفک ولو بالالتزام قولی بو سؤالدن معرض جوابده مورود اولدیغی حاشیه‌سنده بیان ایلمشدر شویله که زید هو القائم امثالنده اولان ضمیر فصل موضوعه عائد وافراد وتثنیه وجمع جهتندن موضوعه مطابق ومتحددر نته کیم تثنیه‌ده الزیدان هما القائمان وجمعده الزیدون هم القائمون قوللری بو مدعایه شاهددر بو صورتده ضمیر فصلک مدلولی نسبت یعنی وقوع ویاخود لاوقوع اولمیوب بلکه موضوعه دال اولمسیله اسم اوله‌رق ادات دکلدر هر برابطه ایسه ادات اولوب بو صورتده ضمائر مذکوره رابطه اوله‌مز

حاصل دفع بو سؤالک ورودی عندالقوم هر برابطه ادات اولملغک ملتزم اولمسی تقدیرده اولوب بوایسه غیر مسلمدر بلکه مراد قوم نسبته دال اولان لفظ ولوکه دلالتی تضمن والتزام طریقیله اولسه‌ده رابطه تسمیه ایدرز دیمکدر بو لفظده ایستر ادات اولسون نته کیم ادوات نفی بویله‌در وایستر کلمه اولسون نته کیم قام زید امثالنده رابطه بالتضمن نسبته دلالتی جهتیله نفس محمول یعنی قامدر وایستر اسم اولسون نته کیم زید هو عالم امثالنده ضمیر فصل بو نوعدندر کذلک عندالنحاة خبر ویاخود حال ویا صفت واقع اولان روابط جمل دخی اسم اولدقلری حالده روابطدر ورابطه‌نک بالمطابقه

96

معنای مستقل اوزره دال اولمسیله بالالتزام معنای غیر مستقل اوزره‌ده دال اولمسی بیننده قطعا منافات یوقدر

وعندالقوم هر برابطه ادات اولمق ملتزم ایدوکنی تسلیمز تقدیرده جواب آخره رجوع ایله دیرزکه رابطه اداتدر دیه‌لم لکن اداتدن بعضیسی کلمه واسم اولقده نه بأس واردرکه لفظ مفردک اسم وکلمه ایله اداته تقسیمی اداتدن برقسمنه نظرا تقسیم اعتباریه محمول اولسون ونه محذور واردرکه ضمیر فصل دلالت مطابقیه‌سی اعتباریله اسم ودلالت التزامیه‌سی اعتباریله ادات وکلمه‌لر معنای مستقل اوزره دلالت تضمنیه وبلکه مطابقیه‌سی اعتباریله کلمات ونسبت جزئیه یعنی فاعل معینه نسبتدن عبارت اولان معنای غیر مستقل اوزره دلالت تضمنیه اعتباریله ادات اولمش اولسون

خلاصهٔ جواب اول رابطه‌یی ادات وغیریسی اولقدن تعمیم وخلاصهٔ جواب ثانی رابطه‌یی اداته تخصیص ایله تقسیم لفظ مفردی تقسیم اعتباری‌یه حمل ایدوب برلفظک من جهة ادات ومن جهة اسم ویاخود کلمه اولمسنی تجویزدن عبارتدر اشته بو بیان ایله سؤال مندفع وعلامهٔ تفتازانینک تهذیبده ذاهب اولدیغی وجهله قومک ضمیر فصلی نسبته دلالت ایچون استعاره ایتمش اولدقلرینی اعتباره احتیاج مرتفع اولور وبویله دینلک لازمکلسه کلام عرب عربیه‌ده حقیقة رابطه بولنماسنی مستلزم اولور قوم ایسه لغاتک کافه‌سنه شامله اولان ابحاث صددنده دراشنه حاشیه‌ده اولان کلام مصنفک ایضاحاتی بو وجهله‌در

آنجق علامهٔ تفتازانینک کلامی فارابینک ذکر وتصریح ایلدیکی شیدر زیرا دیمشدرکه حکمت فلسفه‌نک لغت یونانیه‌دن عربیه‌یه حین نقلنده قوم لغت عربیه‌ده رابطهٔ زمانیه موجود اولدیغنی مشاهده ایتمشلردرکه بوده افعال ناقصه‌در لکن لغت فارسیه‌ده است ویونانیه‌ده استین مقامنه قائم اوله‌جق رابطهٔ غیرزمانیه‌یی بوله‌مدقلرندن هو وهی وامثالی اصلنده ادوات اولمیوب اسما اولان لفظلری رابطهٔ غیرزمانیه ایچون استعاره ایتمشلردر اشته کلام فارابی بو وجهله اولوب علامهٔ تفتازانینک تهذیبده اولان بیانی بو اصله اشارت اوله‌جغی بی اشتباهدر وبعضا رابطهٔ غیرزمانیه ایچون افعال ناقصه‌دن اسماء مشتقه دخی ذکر وایراد اولنور مثلا زید کائن قائما واومیرس موجود شاعر امثالنده اولان کائن وموجود بو قبیلدندر

قال رحمه الله (وهی فی الحملیات امانفس المحمول المرتبط بنفسه کافی قام زید او جزؤه کافی زید قائم ابوه اوخارج عنه کافی زید هوالجسم وکادوات النفی فی نحو لم یقم زید ولیس زید قائما وکذا کان زید قائما وامثاله ومثل الاخیر یسمی رابطة زمانیة) وقضایای حملیه‌ده رابطه برقاچ وجهله اولوب یا بنفسه موضوعه مرتبط اولان

نفس محمول رابطه اولور نته كيم قام زيد امثالنده قام كلمه‌سى محمول اوله‌رق بنفسه
وبلا واسطة موضوع اولان زيده مرتبط اولمسيله بومثال وامثالنده رابطه نفس
محمولدر مصنفك حاشيه‌ده بيانى وجهله قام وامثالنك بنفسه موضوعه ارتباطى
شبهه‌سز شهاده اولان تحقيقاتى جمله‌سندندر واشته عربيدنك افعال حدث وزمان ايله
على الاختلاف فاعل معين وياخود فاعل مايه نسبتك مجموعنه موضوعدر ديو بيانلرى
دخى ارتباط مذكورى مؤيددر بو تقديرده اكر هر بر رابطه ادات اولمق طرفى
التزام اولنورسه لفظك اقسام ثلثه‌يه اولان تقسيمى تقسيم اعتبارى‌يه حمل ايتمك
لازمكلور واكر رابطه اداتدن اعم اعتبار ايديلوبده ادات رابطه‌دن بعضدر
دينلورسه تقسيمك اعتبارى‌يه حملنه حاجت قالميوب بومثللو رابطه‌لر اداتك غيرى‌سى
اولمش اولور نته كيم تفصيلاتى مرور ايتمشدر بو صورتده محمول واقع اولان كلمه موضوعه
نسبتى اوزره دلالتى اعتباريله رابطه وحدثه دلالتى اعتباريله محمول اوله‌رق
بو ارتباطى افاده ايچون تقدير ضميره حاجت يوقدر

وياخود رابطه محمولك جزئى اولور نته كيم زيد قائم ابوه بوقبيلدندر زيرا محمول
مجرد قائم اولميوب بلكه قائم ابوه مجموعى ورابطه ابوه ضميرى اوله‌رق مجموع
محمولدن جزدر زيرا بالمطابقه زيد اوزره وبالالتزام جمله‌نك زيده ارتباطنه دال
اولمسيله عند النحات رابطه اولديغى كبى اهل فن اصطلاحنده دخى رابطه‌در

وياخود رابطه محمولدن خارج اولور مثلا زيد هو الجسم بوقبيلدندر زيرا محمول
يالكز الجسم لفظى اوله‌رق رابطه اولان هو محمولك خارجنده‌در ورابطه اولان
ادوات نفى دخى بويله اولوب لم يقم زيد وليس زيد قائما امثالنده ادوات نفى رابطه
اوله‌رق محمولدن خارجدر سيد شريف ليس هو اداتنده ليس لفظ هونك دلالت
ايلديكى نسبتى ايجابيه‌يى رفع ايچون اولوب ليس ايله هو مجموعى نسبت سلبيه‌نك
وضعنه دال اوله‌رق بو صورتده بونلرك مجموعى نسبت سلبيه ايله محكوم بهى محكوم
عليه‌ده رابط اولديغنى بيان ايتمشدر

وكذلك كان زيد قائما امثالى قالب كلمه‌ده اولان ادوات دخى محمولدن خارج اولوب
محصل معناسى زيد قائم فى الزمان الماضى ديمكدر واشبو كان زيد قائما امثالى زمانه
دلالتلرى جهتيله رابطه زمانيه تسميه اولنور مصنف حاشيه‌ده ديمشدر كه نحات
كان امثالنى معناى مستقله دلالت ايدن افعال ناقصه‌دن قيلوب منطقيون ايسه
رابطه قلديله قولين بيننده اولان منافات غير خفيدر ومعرض جوابده تخالف
اصطلاحينه حمل ايتمك محل نظردر زيرا نحاتك بيانى وجهله معناى مستقله دلالت
ايدوب بو حالده اهل ميزانك ادات اولمسيله ذهابى باطل اولور وياخود معناى
مستقله دلالت ايتميوب بو تقديرده كلام نحات حليه صحتدن عاطل اولور وبو

اشكالدن مدار خلاص آنجق ماسبقده ذكر اولنان شيدركه بوده كلام اهل فنى
تأويل اوله‌رق يا عندلرنده هر بر رابطه ادات دكلدر وياخود اداتى اسم وكلمه‌دن تعميم ايله
لفظ مفردى اسم وكلمه واداته تقسيملرى اعتباريدر ديمكدن عبارتدر شرح مطالعه‌ده
اولان كلامك خلاصه‌سى بووجهله‌دركه كلمات وجوديه نسبته دلالتله برابر
نسبتك زمانه دخى دلالت ايدر وكلمات وجوديه ايله كلمات حقيقيه بيننده فرق
هر نقدر محمول يعنى موضوع معينه نسبت ايچون موضوع اولمقده مشترك
ايسه‌لرده كلمه حقيقيه بنفسها محمول معينه دلالت ايدوب كلمه وجوديه نه محمول ونه
موضوع معينه دلالت ايدر بوجهتله موضوعك تصريحى حينده كلمه حقيقيه
نسبت حكميه‌يه دلالت ايتديكى كبى كلمه وجوديه دخى موضوع ايله محمولدن
هر ايكيسى تصريح اولنديغى حينده نسبته دلالت ايدر

قال رحمه الله (وفى الشرطيات ادوات الاتصال والانفصال وسلبها) ومطلقا
شرطياتده رابطه ادوات اتصال وانفصال ايله بونلرك سلبيدركه ادوات اتصال
ان وفا وادوات انفصال اما واو وادوات سلب ليس امثالى اولوب عند النحات ادات
شرط وجزا وادات ترديد تعبير اولنور وعند اهل المعقول نسبت اتصاليه وانفصاليه‌يه
دلالتلرى اعتباريله رابطه دينلور

قال رحمه الله (فالقضية ان اشتملت على الرابطة الخارجية تسمى ثلاثية كما تقدم والا
فثنائية نحو زيد جسم وامثاله) يعنى مطلقا قضيه ملفوظه يعنى كرك حمليه وكرك
شرطيه اكر رابطه خارجيه اوزره مشتمله اولورسه ثلاثيه تسميه اولنور نته كيم
امثله‌سى كذران ايلشدر الحاصل ايستر نفس محمول وياخود جزئى وايستر خارجى
اولسون بونلرك جمله‌سى ثلاثيه‌در واكر قضيه رابطه خارجيه اوزره مشتمله
اولمزسه ثنائيه تسميه اولنور مثلا زيد جسم بوقبيلدندر بوده قضيه‌ده محمول اسم
جامد اولديغى صورتده واقع اولوب زيرا بو صورتده قضيه‌ده نسبته دلالت
ايده‌جك برشى بولنمز

قال رحمه الله (واعلم ان الموضوع اما ذكرى هو ما يفهم من لفظ الموضوع كليا كان او جزئيا
ويسمى عنوان الموضوع ووصفه فى الكلى والافراد المندرجة تحته يسمى ذات الموضوع)
ومعلوم اولسونكه قضيه حمليه‌نك اجزاء ثلثه‌سندن برىسى موضوع اولديغى بيان
سابقدن معلوم اولمسيله اطلاق اهل فنده معناى موضوعك بيلنمسى لازمكله‌جكندن
بوكا اشارتله بيوررلركه موضوع يا ضم ذال ايله موضوع ذكريدر بوده قضيه‌ده
محكوم عليه دال اولان لفظدن فهم اولنان معنادركه كلى وياخود جزئى اولمقدن
اعمدر ولفظك كنديسنه كسر ذال ايله موضوع ذكرى دينلورچونكه لغتده كسر ايله
ذكر لسان اوزره جارى اولان شى اولوب ضم ايله ذكر قلبده اولان معنايدر

واشبو موضوع ذكرى به كلى اولديغى محلرده عنوان موضوع ووصف اطلاق اولنور واشبو موضوع ذكرينك يعنى عنوان موضوع اولان مفهومك تحتنده مندرجه اوله‌رق شامل اولديغى افراده ذات موضوع تسميه قلنور مثلا كل انسان حيوان قضيه‌سنده لفظ انسان كسر ايله موضوع ذكريدر بو لفظك دلالت ايلديكى مفهوم انسان ضم ايله موضوع ذكرى اولوب كلى اولديغى جهتيله عنوان موضوع ووصف موضوع دخى اطلاق اولنور ومفهوم انسانك تحتنده بولنان زيد وعمرو امثالى افراده ذات موضوع دينلور .

قال رحمه الله (واما حقيقى هو مايقصد بالحكم اصالة) وياخود موضوع حقيقيدركه بوده اوزرينه حكم ايله مقصود بالاصاله اولاندر يعنى موضوع حقيقيده معتبر اولان اصالة مقصود بالحكم اولمسيدركه قضيه‌ده حكمدن بالاصاله مقصود ذات موضوع ايله مفهومدن قنغيسى ايسه موضوع حقيقى اودر چونكه بعض قضيه‌لرده حكم مفهوم اوزرينه وبعضيلرنده تحت مفهومده اولان ذات موضوع اوزره اولور بو صورتده موضوع ذكرى ايله موضوع حقيقى بيننده عموم وخصوص من وجه اولور اشته بوكا اشارتله مصنف رحمه الله بيورورلركه (فربما يختلفان فى القضية فيما قصد الحكم على ذات الموضوع وكان العنوان مرآة لملاحظته) يعنى اشبو موضوع ذكرى ايله موضوع حقيقى اكثر واقع اولوركه يكديكريله اختلاف ايدرلر يعنى قضيه‌نك موضوع ذكريسى بشقه وموضوع حقيقيسى بشقه اولور بوده برقضيه‌ده تحقق ايدركه حكم ايله مقصود ذات موضوع اولوب عنوان موضوع ذات موضوعى ملاحظه‌يه مرآت اولور (نحو كل انسان او بعضه حيوان) اشته بوقضيه‌لرده موضوع ذكرى مفهوم انسان وموضوع حقيقى افراد شخصيه اوله‌رق مختلفلردر زيرا مقصود افراد انسانك كلّيسى وياخود بعضيسى اوزره مفهوم حيوان ايله حكمدركه مفهوم انسانى ملاحظه ايدرك تحتنده موجود بولندقلرى زيد وعمرو امثالى افراد اوزرينه حيوانيتله حكم ايلرز بو صورتده موضوع حقيقى مقصود بالحكم اولديغى جهتله افراد انسان اولوب ومفهوم موضوع اولان حيوان ناطق افراد مذكوره‌يى ملاحظه‌يه مرآت اوله‌رق مقصود بالحكم اولمامسيله موضوع ذكرى اولوب موضوع حقيقى دكلدر (وربما يتحدان فيماعداه مما كان الموضوع جزئيا حقيقياً اوكلياً قصد الحكم عليه) وچوق كره واقع اولوركه موضوع ذكرى ايله موضوع حقيقى متحد يعنى شئ واحد اولورلر بوده ذكر اولنديغى وجهله حكم ذات موضوع اوزره اولوب عنوان موضوع مرآت ملاحظه اولان قضيه‌لرك ماعداسنده تحقق ايدر بوده موضوع جزئى حقيقى وياخود مقصود بالحكم اولان كلى اولديغى صورتده اولور (نحو زيد عالم والانسان كلى) مثال اولده مفهوم

زيد ذات مشخصه زيد اولوب ومفهوم عالم ايله محكوم عليه اولان اشبو ذات زيددر ومثال ثانيده كلى اولمسيله محكوم عليه اولان مفهوم انساندر زيرا هر نقدر انسان ايچون زيد وعمرو وامثالى افراد موجود ايسه‌ده لكن بو بابده عنوان افرادك غيريسى اولدقلرى اعتبار ايدوبده افراد اوزرينه حكمى قصد ايتمك جائز اولمز والا افرادك كلى اولمقله محكوميتنى اقتضا ايدر افراد ايسه جزئى اولوب عروض كليت بحسب العنواندر حاصلى كليدر ديو اوزرينه حكم اولنان شئ افراديله متحد اعتبار ايديلان مفهومدر بوجهتله مفهوم زيد لفظ زيدك مدلولى اولمسى حسبيله موضوع ذكرى ومحكوم عليه اولديغى جهتله موضوع حقيقى اولوب كلى اولمسيله محكوم عليه اولان مفهوم انسان دخى مدلول لفظ انسان اولديغى جهتدن موضوع ذكرى ومقصود بالحكم اولمسيله‌ده موضوع حقيقى اوله‌رق بو امثال قضيه‌لرده اتحادلرى تحقق ايدر .

قال رحمه الله (وذات الموضوع ماصدق عليه العنوان بالفعل ولو فى احد الازمنة عند الشيخ وهو الحق وبالامكان الذاتى عند الفارابى) وقريبا عرض ايضاحات ايدلديكى وجهله ذات موضوع ايله مراد عنوان موضوعك تحتنده اولان افراددركه عنوانك ماصدق عليهيدر انجق بو وجهله ذات موضوع اوزره صدق عنوان فعلى وياخود امكانى اولمق صورتلرنده محتمل اولمسيله شيخ ابن سينا عندنده بالفعل صدق اولوب واو ازمنهٔ ثلثه‌دن برنده اولورسه‌ده بالفعل عنوانك وقوع صدقنى مقتضى وياليكز امكان صدقى ذات موضوع اولمقده غير كافيدر حاصلى عند الشيخ ذات موضوع بالفعل كندوسيچون عنوان موضوع ثابت اولان شى اوله‌رق ايستر خارجى وياخود ذهنى اولسون وايستر دائمى ويا لادائمى اولسون وايستر ثبوتى وصف محمولك حين ثبوتنده وياخود مقدم ويا مؤخر بر وقتده اولسون بونلرى منظور اولميوب جمله‌سندن مطلقدر بناء عليه هربر نائم مستيقظدر قضيه‌سى نائم حين نومده مستيقظ اولمديغى حالده صادقدر واصلا عنوان ايله متصف اوليان شى هر نقدر اتصافى ممكن اولسه‌ده افراد موضوعدن غير معدوددر وابو نصر فارابى عندنده معتبر اولان امكان ذاتى ايله عنوانك صادق اولمسيدركه بالفعل وبالقوة اولنلره متناولدر (فقولنا كل مركوب السلطان فرس صادق بالاعتبار الاول دون الثانى لامكان ركوبه على الحمار) بو وجهله فارابى ايله ابن سينا بيننده اولان اختلافك ثمره‌سى بو مثالده ظاهر اولوركه مصطلح شيخ اولديغى وجهله عنوانك ذات اوزره صدق بالفعل اولمسنى اعتبار ايتديكمز صورتده سلطانك هربر مركوبى فرسدر ديمك صادقدر زيرا سلطانك هيچ بر وقتده اسبك غيرى برحيوانه ركوبى واقع اولمامسيله بالفعل مركوب سلطان اولمغله متصف سائر برحيوان موجود اولمديغندن كليت اوزره قول مذكور

صادقدر لكن مذهب فارابى اوزره صدق عنوانده امكان اعتبارى جهتله قضيهٔ
مذكوره كاذبه اولور زيرا فرسك غيرى بر حيوانه دخى ركوبى هرنقدر واقع
اولمسه ده ممكندر وشيخك كلامى قول متبع اولوب عرف ولغت رأى شيخه مساعددر
شويله كه مثلا كل ابيض كذا دينلسه قول فارابى اوزره قطعا بياض ايله متصف
اولميوب لكن اتصافى ممكن اولنلره دخى متناول اولور حالبوكه مثلا بر تكفورى
عربك بياض اولمسى ممكن ايسه ده شيح بروقتده بياض ايله متصف اولمسى واقع
اولماسيله عرف ولغتده ابيض اطلاق غيرجاريدر وشرح مواقفده بيان اولنديغى
وجهله بعضيلر مذهب فارابى يه عرف ولغت مساعد اولمديغى كبى تحقيقده ده مخالفدر
زيرا مثلا نطفه نك انسان اولمسى ممكن اولمسيله اكر نطفه انسانده داخل اولسه كل
انسان حيوان قولمز كاذب اولوردى دينشلر ايسه بوكلام اسمك اشتراكى حسبيله
مغالطه در (١) زيرا لفظ امكان بالاشتراك ايكى معنايه اطلاق اولنوركه بريسى
بالفعل مقابلى اولان قوه وديكرى مقابل ضرورت اولان امكان عامدر بوصورتده
اكر نطفه انسان اولمسنك امكانيله بالقوه انسان اولديغى مراد اولنورسه بوكلام
صادق اولوب لكن مذهب فارابى اوزره ارادهٔ صالح اولهمز زيرا فارابينك امكان
ايله مرادى امكان عام اولمسيله نطفه اوزرينه امكان عام ايله انسانك صدقى غير
مسلمدر

مصنف حاشيه ده دينشدركه كل مركوب السلطان فرس مثالنك مذهب شيخ اوزره
صادق اولمسى بوقضيه قضيهٔ خارجيه اعتبار اولنديغى تقديرده اولوب واكر
حقيقيه يه حمل اولنور ايسه هر ايكى مذهب واعتبار اوزره كاذبه در چونكه
قريبا بيان ايديله جكى وجهله قضيهٔ خارجيه ده حكم احد ازمنه ده موجود ومحقق
اولان ذات موضوع اوزرينه اولوب وشيخك عقد وضعده اعتبار ايلديكى فعل
قضيهٔ خارجيه ده واقعده محقق اولان فعلدر يعنى ذات موضوعك عنوان موضوع
ايله واقعده بالفعل متصف اولمسى لابدر حمار ايسه واقعده وهيچ بروقتده مركوب
سلطان اولمق عنوانيله متصف اوليه رق مركوبده حمار داخل دكلدر بوجهتله
مذهب شيخ اوزره كل مركوب السلطان فرس قضيهٔ خارجيه سى صادقدر لكن
قضيهٔ حقيقيه ده معتبر اولان افراد مفروضه اوله رق مراد عنوان موضوع ايچون
فرد اولديغى حالده وجودى فرض وتقدير ايديلان افرادر بوصورتده عقد

(١) شويله كه امكان ايكى معنايه اطلاق اولنوب بريسى بالفعل مقابلى اولان امكان امكان استعدادى وديكرى
مجامع للفعل او لان امكان ذاتيدر پس فارابينك امكان ايله مرادى مجامع فعل اولان ذاتى اولمسيله نطفه نك
امكان مجامع الفعل ايله انسان اولمسى ممكن اولديغى ظاهر اولديغندن مثال مذكورده واقع انسانك نطفه يه
مذهب فارابى اوزره دخى شمول اوليه جغى دركاردر (عبدالحميد)

وضمده شيخك اعتبار ايلديكى فعل قضيهٔ حقيقيه ده فعل محقق فى الواقع ايله
فعل فرضيدن اعم اوله رق حمار ايسه فرد فرضئ مركوبده داخل اولوب
بوجهتله قضيهٔ مذكوره حقيقيه يه حمل اولنديغى تقديرده مذهب شيخ اوزره ده
صادقه اولهمز

قال رحمه الله (وصدق العنوان على ذاته يسمى عقد الوضع وصدق المحمول عليه
باحدى الجهات الآتية يسمى عقد الحمل) واصطلاح اهل فنده عنوان موضوعك
ذات موضوع اوزره صادق اولمسنه عقد وضع تسميه اولنور ووصف محمولك
ضرورت ودوام امثالى بحث موجهاتده ذكر اولنه جق جهتلردن بريله موضوع
اوزره صدقنه عقد حمل تسميه قلنور چونكه قضيهٔ حمليه يه نظر ايتديكمزده
برشى ايله ايكى وصفك وجودنى مشاهده ايدرز بوجهتله شئ مذكور احد
وصفين ايله برتركيب ووصف آخر ايله ديكر بر تركيب اوله رق محصل مفهومى ايكى
عقده رجوع ايدر وبوندن اول عنوانك ذات موضوع اوزره صدقى اولوب عقد
وضع بودر وثانى جهاتدن بريله وصف محمولك ذات موضوع اوزره صدقى
اولوب عقد حمل بودر الحاصل عقدك معناى لغويسى ربط اولوب بوراده مراد
تركيب حاصل اوله رق عقد اول قبل التركيب معلوم الثبوت اولمسيله تركيب
تقييديدر نته كيم (الاخبار بعد العلم بها اوصاف) قاعده سى معلومدر وعقد ثانى
ثبوت وياخود نفيى اعلام واخبار ايچون اولمسيله تركيب خبريدر مثلا كل انسان
حيوان قولمزده حيوان مفهوميله حكم ايلديكمز افراد انسان يعنى زيد وعمرو
ايچون ايكى وصف بولورزكه بريسى ذاتا معلومز اولاق لازمكلان انسان
واكنجيسى خبرويرمك استديكمز حيوان وصفلرى اولوب اشبو وصفيدن عنوان
موضوع اولان انسانك افراد موضوع اولان زيد وعمرو اوزره صدقى يعنى بونلرك
عنوان مذكور ايله اتصافى عقد وضع وبو افراد اوزره محمول اولان حيوانك
صدق وثبوتى عقد حملدر كأن حمليه ايكى تركيبى حامل اولوب اول تقييدى
وثانى خبريدر

قال رحمه الله (ولا يراد بالمحمول الافراد فى القضايا المتعارفة بل فى المنحرفات)
وقضاياى متعارفه ده محمول ايله افراد مراد اولنمز يعنى موضوع كبى مفهوم محمول
ايله متصف اولان افراد موجود ايسه ده قضاياى مستعمله ومتعارفه ده مقصود
بالحمل افراد اوليوب بلكه مفهومدر مثلا الانسان حيوان قضيه سيله مراد مفهوم
حيوانيتله افراد انسان اوزرينه حكم وافراد انسانك وصف حيوان ايله متصف
اولديغى اخبار اولوب يوخسه افراد حيوان ايله افراد انسان اوزرينه حكم
دكلدر بلكه بو وجهله محمول ايله افراد مراد ايدلمسى قضاياى منحرفه ده اولور

نحو الانسان كل ناطق بو قضيه منحرفه اولوب مراد جميع افراد ناطق ايله مفهوم انسان اوزرينه حكمدر

مصنفك حاشيه‌ده بياني وجهله بو كلامدن مراد شو مجثه اشارتدركه علوم‌ده مستعمله اولان قضاياى متعارفه جانب موضوعدن افراد جانب محمولدن مفهوم مراد اولنان قضايادر وبو قضيه‌لرك غيريسى جاده‌دن منحرفه وغير متعارفه در وقضاياى غير متعارفه بعضا متعارفه‌نك عكسى اوله‌رق جانب موضوعدن مفهوم وجانب محمولدن افراد مراد ايدلمسيله اولور نته‌كيم متنده ذكر اولنان مثال بو قبيلدندر وبعضا جانبيندن افراد مراد اولنور وبوده يا طرفين سور كلى ايله مسور اوله‌رق مثلا كل انسان كل ناطق دينلوب هر بر افراد انسان عينيله هر بر افراد ناطق اولديغنى افاده مراد اولنور وياخود طرفين سور جزئى ايله مسور اوله‌رق مثلا بعض الحيوان بعض الجسم دينلوب افراد حيواندن بعضيسى افراد جسمدن بعض اولديغنى افاده ايدر وياخود احدهما سور كلى وآخر سور جزئى ايله مسور اوله‌رق مثلا كل انسان بعض الحيوان دينلور مراد افراد انساندن جمله‌سى افراد حيواندن بعضيسى اولديغنى افاده اولور وياخود بالعكس بعض الحيوان كل الانسان دينلوب معناى مذكورى افاده ايدر وياخود طرفينده سور موجود اولاز بو اعتبارله سلب جهتى دخى ضم ايدلسه عدد منحرفات مقدار كثيره ترقى ايدر وبعض اهل فن بونلرك سرد تفصيلاتنى التزام ايتمش ايسه‌ده بونكله افاده اولنه‌جق بر فائده اولمديغى جهتله متون وبلكه اغلب شروحده ترك اولنمشدر وحتى اولسونكه جانبيندن مفهوم مراد اولنان قضيه‌لر منحرفه‌ده داخل اولميوب بلكه قضاياى طبيعيه‌در مثلا الانسان نوع قولنده مراد مفهوم نوع ايله مفهوم انسان اوزرينه حكم اوله‌رق قضيهٔ طبيعيه‌در

قال رحمه الله (فصل الحملية مطلقا موجبة كانت او سالبة ان كان موضوعها الذكرى جزئيا حقيقيا سميت شخصية ومخصوصة نحو زيد او هذا عالم او ليس بعالم) فصول تسعه‌دن اشبو فصل ثانى قضيهٔ حمليه‌نى باعتبار الموضوع اقسام اربعه‌يه تقسيم ايچون موضوع اولوب قسم اول شخصيه وثانى طبيعيه وثالث محصورات اربعه ورابع مهمله‌در شو يلكه مطلقا قضيهٔ حمليه ايستر موجبه وايستر سالبه اولسون اكر موضوع ذكريسى جزئى حقيقى اولورسه بو نوع قضيه‌يه شخصيه ومخصوصه تسميه اولنور زيرا موضوعى شخص مخصوص اولوب شتركه غير محتملدر مثلا زيد عالم وهذا عالم موجبه‌لرله زيد ليس بعالم وهذا ليس بعالم سالبه‌لرنده موضوع متشخص ومعين اوله‌رق جزئى حقيقى اولمسيله بو قضيه‌لر قضيهٔ شخصيه اولوب قضيهٔ مخصوصه دخى اطلاق اولنور اكر ايراد ايديلورسه‌كه موضوعك جزئى حقيقى اولمسيله مراد مدلول موضوعك شخصى اولمسى ايسه هذا كاتب وانا قائم امثالى بويله اولميوب

على قول اسماء اشارات ومضمرات معانئ كليه‌يه موضوعدر جوابنده ديرزكه مراد موضوعك كنديدن اشتراكه محتمل اولميه‌جق صورتده شخص معين فهم اولنه‌جق حيثيتده اولمسيدر نته‌كيم شخص معين مخصوصه اشارتله هذا كاتب وانا قائم دينلديكى صورتده دخى بو معنى فهم اولنور سعد الدين تفتازانى شرح شمسيه‌ده بو وجهله بيان ايلمشدر (١) ايمدى قضيهٔ شخصيه كندوسنده موضوع جزئى حقيقى اولان قضيهٔ حمليه‌در

قال رحمه الله (وان كان كليا فان كان الحكم على العنوان من غير ان يقصد سرايته الى ذات الموضوع سميت طبيعية وان امكن سرايته فى نفسه) واكر حمليه‌ده موضوع ذكرى كلى اولورسه ذات موضوعه حكمك سرايتى مقصود اولوب وياخود اولمامسى صورتلرينه منقسم اوله‌رق اكر حكم ذات موضوعه سرايتى قصد اولنقسزين عنوان موضوع اوزرينه اولورسه بو نوع قضيه‌يه قضيهٔ طبيعيه تسميه اولنور زيرا بو امثال قضيه‌ده مقصود بالحكم طبيعت يعنى حقيقت اولوب افراده سرايتى مقصود دكلدر وبو حكمك فى نفسه افراده سرايتى ممكن اولسه‌ده مانع اولميوب معتبر اولان عدم قصدر نحو الانسان حيوان ناطق او كلى او ليس بجنس مثال اول وثانى‌ده ايجابا وثالثده سلبا حكم مفهوم انسان اوزرينه اولوب قضاياى طبيعيه‌در وارادهٔ حيوان ناطق ايله حكمك زيد وعمرو امثالى افراده سرايتى ممكن ايسه‌ده بو سرايت مقصود اولميوب مراد حقيقت انسان حيوان ناطق اولديغنى بياندر وافراد كلى اوله‌ميه‌جغى جهتله مثال ثانيده افراده سرايت حكم غير ممكندر ايمدى قضيهٔ طبيعيه كنديده موضوع ذكرى كلى اوله‌رق حكم افراده سرايتى قصد اولنقسزين عنوان موضوع اوزرينه اولان قضيه‌در

قال رحمه الله (وان كان الحكم عليه مع قصد السراية الى ما تحته من الافراد الشخصية او النوعية فان لم يبين فيها كمية الافراد كلا او بعضا سميت مهملة نحو الانسان فى خسر او ليس فى خسر) واكر موضوع كليده عنوان اوزرينه حكم تحتنده اولان افراد شخصيه ويا نوعيه‌يه سرايتى قصديله اولورسه بوده ايكى قسم اولوب اكر كنديده كلا ويا بعضا كميت افراد بيان اولنمزسه بو امثال قضيه مهمله تسميه اولنور مثلا ذكر اولنان الانسان فى خسر قضيه‌سنده موضوع اولان انسان كلى اولوب ومفهوم انسان اوزره خسرانده اولمسيله حكمده بر معنا اولميه‌رق مراد افراد انسان خسرانده درديلك اولديغى وافرادك كليسى وياخود بعضيسى اولديغنه دلالت ايده‌جك

---

(١) ايراد مذكورك ورودى اسماء اشارات ومضمراتده وضع وموضوع له‌نك عام اولديغنه مبنيدركه مختار تفتازانى ومذهب مشهور بودر اما مولانا عضد الدين واتباعى اولان سائر محققين بونلرده وضع عام وموضوع له خاص اولديغنى اختيار ايلدكلرى جهتله آنلرك مذهبنه كوره ايراد مذكورك وارد اوله‌ميه‌جغى ظاهردر (عبد المجيد)

سور كلى وجزئى موجود اولمديغى جهتله بوقضيه مهملهٔ موجبه والانسان ليس في خسر دخى مهملهٔ سالبه‌در ايمدى قضيهٔ مهمله كندوسنده حكم افراده سرايتى قصد اولنه‌رق وكلا وبعضا كميتى بيان اولنميه‌رق عنوان اوزرينه اولان قضيهٔ حمليه‌در (٤)

قال رحمه الله (والاسميت محصورة ومسورة والدال على الكمية سورا) واكر كندوسنده موضوع ذكرى كلى وعنوان اوزره حكمدن مقصود افراده سرايتى اولمسيله برابر كلا ويابعضا كميت افراد بيان اولنورسه بونوع قضيه‌يه قضيهٔ محصوره وقضيهٔ مسوره تسميه اولنور محصوره اطلاقى كلا ويابعضا افراد موضوعى استيعاب ايتمسندن ومسوره تسميه‌سى سور اوزره اشتمالندن ايچوندرتنه كيم امثله‌سى ايراد اولنور ايمدى قضيهٔ محصوره كندوسنده موضوع ذكرى كلى اولوب وعنوان اوزرينه افراده سرايتى قصديله حكم اولنه‌رق كلا ويابعضا كميت افرادى بيان اولنان قضيه‌در وكميت افراد اوزره دلالت ايدن كل وبعض وامثالى لفظلره سور تسميه اولنور

متنده اولان من الافراد الشخصية او النوعية قوليله افرادى بونلردن تعميم ايتمسنك سببنى ايضاح ايله مصنف حاشيه‌ده ديمشدركه افراد شخصيه كل انسان حيوان قضيه‌سنده ناظر اولوب مراد زيد وعمرو وسائر افراد شخصيهٔ انساندر وافراد نوعيه كل نوع كلى قضيه‌سنده ناظر اولوب مراد نوع انسان ونوع فرس وسائر افراد نوعيه‌در زيرا قولمزدن ايكيسنده محصورهٔ كليه اولوب حالبوكه مثال ثانيده كلى اولمسيله حكم افراد شخصيه اوزرينه اولميه‌رق افراد نوعيه اوزرينه‌در بوجهتله اكر افراد شخصيه ونوعيه‌دن تعميم ايدلمسه بوامثال قضيه‌لرك خروجيله تعريف منتقض اولور لكن كل جنس كلى قولمز امثاليله اشكال واقع اولور زيرا بوقول محصورهٔ كليه اولديغى حالده تحت عنوانده اولان افرادنه فرد شخصى ونه‌ده فرد نوعى اوله‌رق بلكه فرد جنسيدركه حيوان ونبات امثاليدر مكركه بومقامده نوع ايله نوع اضافى مراد اولنورسه نوع اضافى تفصيلاتى مرور ايتديكى وجهله اجناسه شامل اولديغندن مثال مذكور امثاليله سؤال مندفع اولورسه‌ده نوع اضافيده داخل اولميان جوهر كبى جنس عالى ايله اشكالدن آزاده اولنه‌مز شوقدركه نوعدن عنواندن اخص اولان مطلق كلى معناسى مراد ايدلسه‌رك جنس وخاصه وغيريسندن تعميم اولنورسه او حالده اشكاله محل قالمز (٦)

---

(٤) بعدا خفى اولميه‌كه مصنفك وان كان الحكم عليه مع قصد السراية الخ قولنده مذهب متقدمينك اختيارينه اشارت واردركه انلره كوره قضيهٔ محصوره ومهمله‌ده حكم مفهوم اوزره‌در افراده سرايت ايتديكى حيثيتله امامتأخرين عندنده امر بالعكسدر (عبدالحميد)

(٦) بودخى خفى اولميه‌ونكه مصنفك حاشيهٔ منقوله‌ده اولان كلامندن منفهم اولديكه من الافراد الشخصية او النوعية قولى اختيار مذهب جمهوره اشارت اولميوب بلكه مذهب محققينده واقع اولان قصورك ازالنه اشارتدر شويلكه محققون قضيتين مذكورتينده حكم يالكز افراد شخصيه اوزرينه اولمسنى اختيار ايتشلردر ايسه‌ترسه موضوع نوع وياخود جنس قريب وياجنس بعيد اولسون واما جمهور تفصيل ايليوب اكر موضوع نوع سافل اولورسه حكم افراد شخصيه اوزرينه‌در واكر جنس قريب اولورسه حكم افراد شخصيه ونوعيه اوزرينه‌در واكر جنس بعيد اولورسه حكم افراد شخصيه ونوعيه وجنسيه اوزرينه‌در ديمشلردر (عبدالحميد)

قال رحمه الله (اما كلية ان حكم فيها على كل فرد واما جزئية ان حكم فيها على بعض الافراد) بوكلام محصوراتى كليه وجزئيه‌يه تقسيم اولوب شويلكه اكر محصوره‌ده حكم هربر فرد موضوع اوزرينه اولورسه بونوع قضيه محصورهٔ كليه‌در واكر حكم بعض افراد اوزرينه اولورسه بونوع قضيه محصورهٔ جزئيه‌در وكليه وجزئيه‌دن هربريسى موجبه وسالبه قسمنده منقسم اوله‌رق بوجهتله اقسام محصورات درت قسم اولمش اولور

قال رحمه الله (فالمحصورات اربع اشرفها الموجبة الكلية وسورها نحو كل ولا تصدق الا اذا كان المحمول مساويا للموضوع الذكرى او اعم منه مطلقا) ايمدى محصورات درت قسم اوله‌رق اول موجبهٔ كليه وثانى سالبهٔ كليه وثالث موجبهٔ جزئيه ورابع سالبهٔ جزئيه‌در زيرا قضيهٔ محصوره‌ده اكر افرادك كليسى اوزره ايجاب ايله حكم اولنورسه بوقضيه موجبهٔ كليه‌در مثلا كل انسان حيوان قولمز بوقبيلدندر واكر افراد موضوعك كليسى اوزره سلب ايله حكم اولنورسه سالبهٔ كليه‌در مثلا لاشئ من الانسان بحجر بوقبيلدندر واكر بعض اوزره ايجاب ايله حكم اولنورسه موجبهٔ جزئيه‌در مثلا بعض الحيوان انسان بوقبيلدندر واكر بعض افراد اوزره سلب ايله حكم اولنورسه سالبهٔ جزئيه‌در مثلا بعض الحيوان ليس بانسان بوقبيلدندر

واشبو اقسام اربعهٔ محصوراتدن اشرفى ايجاب وكليت شرفيني حامل اولمسندن طولايى موجبهٔ كليه‌در وموجبهٔ كليه‌نك سورى كل لفظيله امثاليدركه مثلا لام استغراق واضافهٔ استغراقيه دخى سوردن معدوددر حاصلى لغت عرب والسنهٔ سائره‌ده كل لفظنك مفادنى ادا ايدن هربرشى موجبهٔ كليه ايچون سوردر مثلا فارسيده همه لفظى سور كليدر وآتيده بيان مصنفدن دخى معلوم اوله‌جغى وجهله كلدن مراد كل انسان لايحويه بيت امثالى كل مجموعى دكلدر زيرا بوقضيه‌دن مراد مجموع انسانى بربيتك حاوى ومشتمل اولميه‌جغى افاده اولمسيله بوامثال قضيه مهمله وعندالبعض شخصيه‌در وكذلك مراد كل انسان نوع امثالى كلى معناسنه اولان كل دخى دكلدر زيرا بوقضيه‌نك مفادى حقيقت انسان نوعدر ديمك اولوب طبيعيه‌در بلكه مراد كل واحد من الافراد معناسنه كل افراديدر

واشبو موجبهٔ كليه انجق قضيه‌نك محمولى موضوعنه مساوى وياخود موضوعدن مطلقا اعم اولديغى صورتده صادقه اولور زيرا موجبهٔ كليه‌ده حكم موضوع ذكريده معتبر اولان هربر فردك محمول ايچون فرد ضرورى ويا دائمى اولمسنى مقتضى اولوب بوايسه محمولك موضوعه مساوى وياخود موضوعدن اعم اولمسنه متوقفدر (نحو كل انسان ناطق او حيوان) مثال اولده محمول موضوعه مساوى اولوب هر برافراد انسان ناطق وهربرافراد ناطق انساندر بوجهتله هر بر انسان ناطقدر ديمك

صادقدر وعکسیده بویله‌در وکل انسان حیوان مثال ثانیسنده حیوان مطلقا انساندن اعم اولمسیله هر بر انسان حیواندر دینلك صادق لکن حیوان ایچون فرس وامثالی افراد موجود اولمسیله عکسی غیر صادقدر

قال رحمه‌الله (ثم السالبة الکلیة وسورها لاشئ ولا تصدق الافیما کانا متباینین کلیا) درجهٔ ثانیه‌ده اشرف محصورات احد اشرفین اولان کلیه‌یی اشتمالندن ناشی سالبهٔ کلیه‌در وبونك سوری لاشئ ولا واحد لفظلریدر وسالبهٔ کلیه‌نك صدقی انجق موضوع ایله محمول یکدیکره تباین کلی ایله متباین اولدقلری موضعده مخصوصدر (نحو لاشئ من الانسان بفرس) ایمدی بوقضیه لاشئ سوریله محصوره اولوب سالبهٔ کلیه وانسان ایله فرس مفهوملری بیننده تباین کلی اوله‌رق نه انساندن برفرد فرس ونه فرسدن برفرد انسان اولمسیله قضیهٔ صادقه‌در ومرجعی سالبتین کلیتین اولوب لاشئ من الانسان بفرس صادق اولدیغی کبی لاشئ من الفرس بانسان دخی صادقدر

قال رحمه‌الله (ثم الموجبة الجزئیة وسورها نحو بعض وتصدق فیما عدا المتباینین کلیا) ومحصوراتدن درجهٔ ثالثه‌ده بولنان احد اشرفینی اشتمالی جهتیله موجبهٔ جزئیه‌در وسوری بعض لفظی امثالیدر واشبو موجبهٔ جزئیه بینلرنده تباین کلی اولان شیئینك ماعداسنده صادقه اولور (نحو بعض الحیوان انسان) بومثالده موضوع محمولدن اعم اولمسیله افرادیمدن بعضیسی اعتباریله حیواندن بعضیسی انساندر دینلك صادق اولدیغی کبی انساندن بعضیسی حیواندر دینلك دخی صادقدر ومثلا انسان ایله ناطق بیننده مساوات اولمسیله هر بر انسان ناطقدر دینلك صادق اولدیغی کبی بعض انسان ناطقدر ویاخود بعض ناطق انساندر دینلمسی دخی صادقدر یعنی ضمن کلیه‌ده تحقق جزئی حقیقته مطابقدر لکن فرس ایله انسان بیننده مباینت کلیه اولمسیله بعض الانسان فرس ویاخود بعض الفرس انسان دینلمسی غیر صادقدر

قال رحمه‌الله (ثم السالبة الجزئیة وسورها نحو لیس بعض وبعض لیس ولیس کل وتصدق فیما لم یکن المحمول مساویا للموضوع اواعم منه) ومحصوراتدن درجهٔ اخیرهٔ رابعه‌ده واقع اولان سالبهٔ جزئیه اولوب سوری اوچ لفظدر که اول لیس بعض وثانی بعض لیس وثالث لیس کل امثالیدر واشبو سالبهٔ جزئیه محمول موضوعه مساوی ویاخود مطلقا موضوعدن اعم اولمایان مواضعده صادقه اولور (نحو بعض الحیوان لیس بانسان) اشته بو قضیه سالبهٔ جزئیه ومحمول اولان انسان موضوع اولان حیواندن اخص اولمسیله صادقه‌در لکن بالعکس بعض الانسان لیس بحیوان دینلسه محمول موضوعدن اعم اوله‌جغی جهتله صادق اوله‌میه‌جغی کبی بعض الانسان لیس بناطق قولی دخی طرفین بیننده مساوات اولمسیله غیر صادقدر

مصنفك

مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله لیس کل سورنی زیاده ایتمسی اعتبار قومده رفع ایجاب کلی سلب جزئیه مندرج اولدیغنه اشارتدر وبواندراجدن ناشی ذکر اولنه‌جغی وجهله ایجاب کلینك نقیض حقیقیسی رفع ایجاب کلی ایکن سلب جزئی قلمشلردر ایضاح مقام بووجهله درکه لیس لفظنك مدلولی حکم سلبی اولوب حکم سلبی ایسه یاموضوعدن محمولی سلب ویاخود موضوع ایچون ثبوت محمولی نفی معنیسی بیننده دائر اوله‌رق اول سلب حکمی وثانی رفع ایجابدر ایمدی موضوعدن مراد اکر بعض افراد اولورسه حاصل معنی یامحمولك اشبو بعضدن انتفاسی اولوب اشته سلب جزئی بودر ویاخود بعض مذکور ایچون محمولك انتفاء ثبوتی اولوب بوده رفع ایجاب جزئی اوله‌رق سلب کلی یه مساویدر واکر موضوعدن مراد کل افراد اولورسه حاصل معنی یاهر بر افراد ایچون محمولك انتفاء ثبوتی اوله‌رق اشته رفع ایجاب کلی بودر واشبو رفع ایجاب کلی سلب جزئی یه مساویدر ویاخود هر بر افراد موضوعدن محمولك انتفاسی اولوب بوده سلب کلیدر

اشته اهل فنك بو اساس اوزرنه سالبهٔ جزئیه‌نك اسوار ثلثه‌سی بیننده اولان فرقی ایضاحده ایراد ایلدکلری کلام شایان بیان اولمسیله ترك واهمالی مناسب مقام کوریله‌مامشدر شویله‌که اسوار مذکوره‌دن لیس کل سوری بالمطابقه رفع ایجاب کلی یه وبالالتزام سلب جزئی یه دلالت ایدر زیرا مثلا کل حیوان انسان قولنك معناسی هر بر افراد حیوانه انسانك ثبوتی اوله‌رق ایجاب کلیدر وبو قضیه‌یی سالبه‌یه تحویل ایدرك لیس کل حیوان بانسان دیدیکمز صورتده مفهوم صریحی جمیع افراد حیوانه ثبوت انسانیتی رفع اوله‌رق رفع ایجاب کلیدر بوجهتله لیس کل سورینك مدلول مطابقیسی رفع ایجاب کلی اولدیغی تحقق ایدر واما بالالتزام سلب جزئی یه دلالت ایتمسی شوجهتدندرکه ایجاب کلینك ارتفاعی ایکی وجهله اولوب شویله‌که یامحمولك جمیع افراد موضوعدن مسلوب اولمسیله اولور اشته سلب کلی بودر ویاخود بعض افراددن مسلوب وبعضیسی ایچون ثابت اولمسیله اولور چونکه بعض افراددن مسلوب اولدیغی کبی ایجاب کلی مرتفع اولور اشته سلب جزئی بودر ایمدی بوبیاندن رفع ایجاب کلی سلب کلیدن اعم اولدیغی معلوم اولور الحاصل سلب جزئی بعض افراددن سلب محمول اولوب بعض آخرنده مسلوب ویاخود بعض آخر ایچون ثابت اولمسی ملتزم اولمدیغی جهتله سلب جزئی رفع ایجاب کلینك محتمل اولدیغی سلب کلی ایله بعض افرادان مسلوب وبعض آخر ایچون ثبوت اولاق صورتلرندن ایکیسی ایچونده لازمکلور یعنی سلب عن الکل وسلب عن البعض شقلرندن ایکیسنده دخی سلب جزئی تحقق ایدر وبولزوم شو طریق ایله‌ده اثبات اولنورکه هرنه وقت ایجاب کلی مرتفع اولسه سلب

عن البعض صادق اولور زيرا اكر محمول افراد موضوعك هيچ برندن مسلوب اولمسه اوحالده افرادك كايسنه ثابت اولمش اولور مفروضمز ايسه بونك خلافيدر اشته بوتحقيقات ايله ليس كل سورى مفهومنده ايكى احتمال اوزره سلب جزئى قطعيا متحقق اولوب سلب كلى ايسه احتمالده قالمسيله مقطوع معنى اخذ ومحتمل مشكوكى ترك ايچون ليس كل سلب جزئى ايچون سوريته كسب رجحان ائلشدر

ليس بعض سورى دخى هرنقدر مفهوم صريحى رفع ايجاب جزئى اولەرق سلب كلى وسلب عن البعضه محتمل ايسەده ايكى صورتده دخى سلب جزئى لازمكله جكندن عينيله بودليلدن ناشى سلب جزئى ايچون سوريتى اختيار ايدلمشدر

ايمدى ليس كل سورى بووجهله بالمطابقه رفع ايجاب كلى يه وبالالتزام سلب جزئى يه دلالت ايتمسيله ليس بعض وبعض ليس سورلرندن افتراق ايدر زيرا بونلرك دلالتى بالعكس اولەرق بالمطابقه مدلوللرى سلب جزئى اولديغى ظاهردر شو جهتله كه بعض الحيوان ليس بانسان وياخود ليس بعض الحيوان انسانا قوللريمزده بعضى تصريح ايله برابر حرف سلبى ادخال ايتديكمز حينده صريحا فهم اولنه جق معنا بعض افراد حيواندن مفهوم انسانى سلبدر بو ايسه سلب جزئى در وبونلرك رفع ايجاب كلى اوزره دلالتلرى بالالتزامدر زيرا محمول بعض افراد موضوعدن مسلوب اولديغى حينده جميع افراده ثابت اولەمز بو صورتده ايجاب كلى مرتفع اولور

لكن شرح مطالعده مبين اولديغى وجهله ليس بعض سورنك بالمطابقه بعضدن سلب حكمه دلالتى محل نظر اولوب ليس كل سورنك مفهوم صريحى رفع ايجاب كلى اولديغى كبى ليس بعض سورنك دخى مفهوم صريحى رفع ايجاب جزئى اولمسيله صواب اولان ديملكدركه ليس كل وليس بعض سورلرنده اكر سلبلرى قضيه يه قياس ايله اعتبار اولنورسه ليس كل رفع ايجاب كلى يه وليس بعض رفع ايجاب جزئى يه مطابقدر واكر سلبلرى محموله قياس ايله اعتبار ايدیلور ايسه بوصورتده ليس كل سلب كلى يه وليس بعض سلب جزئى يه مطابقدر

وبعض ليس وليس بعض سورلرى بيننده دخى فرق شوجهتدن متحققدركه ليس بعض سورى بعضا سلب كلى ايچون ذكر اولنوب بوده حرف سلب موجبهٔ جزئيه يى رفع ايچون قلنديغى حينده اولور مثلا ليس بعض الانسان بحجر سلب كليدر زيرا بعض افرادى تعيين مفهوم جزئيدن خارج اولمسيله مراد بعض غير معين اولەرق نكرەنك سياق نفيده وقوعنه شبيه اولور وسياق نفيده واقع اولان نكره عمومى مفيده اولديغى كبى بومحلده دخى عمومى افاده ايدر شويله كه افراددن قنقى بعضده اولورسه اولسون

سلب محمولى فهم ايتمك محتمل اولوب بوايسه سلب كليدر لكن سيد شريف بوكلام كلام ظاهرى اولديغنى بيان ايله شووجهله تحقيق مقال ائلشدركه مثلا ليس بعض الحيوان انسانا ديوب حرف سلب ايله موضوعدن محمولى سلب ايتمك مراد اولنورسه سلب جزئى اولور واكر بوقضيه نفس الامرده متحققه دكلدر معناسنجه سلب ايتمك مراد ايديلورسه سلب كلى اولور زيرا سلب ايجاب جزئى سلب كلى يى مستلزمدر اشته بوتحقيقه بناء ليس كل سلب كلى وسلب جزئى يه محتمل اولوب سلب كلى اولمسى حرف سلب ايله محمولى موضوع مذكورك هر برافرادندن سلب ايتمك قصديله اولور وسلب جزئى اولمسى حرف سلب ايله سلب قضيه قصد ايدلمسيله اولور وكأن سيد علامەنك مأخذ تحقيقى شرح مطالعدن نقل ايتديكمز كلامدر

واشبو ليس بعض سورى قطعا ايجاب ايچون ايراد ايدلمز زيرا حرف سلبك موضوع اوزره تقدميله برابر تصور ايجاب ممتنع وحرفى سلبك شانى مابعدنى رفعدر و بعض ليس سورى بونك عكسى اولەرق لفظ بعضك وضعى ليس اوزره مقدم اولوب حرف سلب ايسه وسطده وقوعى حينده كنديدن تأخر ايدن شيئى شيء متقدمدن رفعى مقتضى اولەرق شيء مقدم ايسه بعض اولمسيله انجق سلب جزئى ايچون ايراد اولنور وهرنقدر بودخى بعض غير معين ايسەده سياق نفيده واقع اولميوب وسلب محمولده صريحدر واشبو بعض ليس بعضا ايجاب عدولى ايچون ذكر اولنوب مثلا تقديم رابطه ايله بعض الحيوان هو ليس بانسان دينلور بوايسه ايجاب اولوب مراد بعض حيوانه لاانسانيتى اثبات اولەرق انسانيتى سلب دكلدر

قال رحمه الله (فكل من الكليتين اخص مطلقا بحسب التحقق من الجزئية الموافقة لها فى الكيف اعنى الايجاب والسلب ومباينة للجزئية المخالفة بها و بين الكليتين مباينة كلية و بين الجزئيتين عموم وخصوص من وجه) بوكلام محصورانك اقسام اربعەسى بيننده اولان نسبتلرى بياندركه نسبتلره دائر تفصيلات بحث مخصوصنده مرور ايتمشدر ايمدى موجبهٔ كليه وسالبهٔ كليەدن هر برى بحسب التحقق كيفده يعنى ايجاب وسلبده كنديلره موافقه اولان جزئيەدن مطلقا اخص ومخالفلرى اولان جزئيه يه مباينەدر يعنى موجبهٔ كليه موجبهٔ جزئيەدن وسالبهٔ كليه سالبهٔ جزئيەدن مطلقا اخص اولەرق بينلرنده نسبت عموم وخصوص مطلقدر وموجبهٔ كليه سالبهٔ جزئيه يه وسالبهٔ كليه موجبهٔ جزئيه يه مباين اولەرق بينلرنده نسبت تباينڈر وكليتين بيننده نسبت مباينت كليه اولەرق موجبهٔ كليه سالبهٔ كليه يه وبالعكس كليا بحسب التحقق مباينڈر وموجبهٔ جزئيه ايله سالبهٔ جزئيه بيننده نسبت عموم وخصوص من وجه اولەرق برمادەده

تحقق و دیکر ماده‌لرده افتراق ایدرلر و بو نسبتلر مفهومات محصوره‌نك صادق اولدیغی قضیه‌لر بیننده بحسب الازمان والاوضاع ماده واحده‌ده صدق و تحقق مضمونلری اعتباریله اولوب یوقسه محصوره‌نك مفهوماتی بیننده دیمك دکلدر زیرا مفهومات مذکوره متباینه اوله‌رق موجبهٔ کلیه‌دن هیچ برشی موجبهٔ جزئیه دکلدر

ایمدی موجبهٔ کلیه اولان قضیه‌نك موجبهٔ جزئیه‌سندن مطلقا اخص اولمسی زیرا ایکی شی بیننده هر نه زمان ایجاب کلی صادق اولسه ایجاب جزئی دخی صادق اولور لکن بالعکس ایجاب جزئینك صدقندن ایجاب کلی دخی صادق اولمسی لازمکلمیوب بعضا واقع اولورکه موجبهٔ جزئیه‌ده مسکوت عنه اولان بعض آخر حکمندن خارج بولنور مثلا هر بر انسان حیواندر موجبهٔ کلیه‌سی صادقه اولدیغی کبی بعض انسان حیواندر موجبهٔ جزئیه‌سی دخی صادقه اولور لکن بعض حیوان انساندر موجبهٔ جزئیه‌سی صادقه اولدیغی حالده حکمندن خارج بولنان فرس و امثالنده وجودی جهتله هر بر حیوان انساندر موجبهٔ کلیه‌سی غیر صادقه‌در وسالبهٔ کلیه‌نك سالبهٔ جزئیه‌سندن مطلقا اخص اولمسی زیرا هر نه زمان سالبهٔ کلیه صادق اولسه موجبهٔ جزئیه دخی صادقه در لکن بالعکس سالبهٔ جزئیه‌نك صدقندن سالبهٔ کلیه‌نك صدقی لازمکلمیوب سالبهٔ جزئیه‌ده مسکوت عنه اولان بعض آخرك حکمندن خارج اولمسی جائزدر مثلا انساندن هیچ بری حجر دکلدر سالبهٔ کلیه‌سی صادقه اولمسیله انساندن بعضیسی حجر دکلدر سالبهٔ جزئیه‌سی دخی صادقه اولوب لکن حیواندن بعضیسی انسان دکلدر سالبهٔ جزئیه‌سنك صدقیله برابر حیواندن هیچ برشی انسان دکلدر سالبه‌سنك عدم صدقی معلوم اوله‌رق بینلرنده عموم و خصوص مطلق اولدیغی تحقق ایدر

وکلیهٔ سالبه‌نك جزئیهٔ موجبه‌یه وکلیهٔ موجبه‌نك جزئیهٔ سالبه‌یه وکلیتینك یکدیکرینه مباینتلری زیرا برشینك شیء آخرك کلیسندن و کرك بعضیسندن سلبنه منافی اولوب عکسی دخی بویله‌درکه برشینك شیء آخرك کلیسندن سلبی اوشینك کلیسنه ویاخود بعضیسنه ایجابنه منافیدر مثلا هر بر حیوان جسمدر موجبهٔ کلیه‌سی صادقه اولمسیله سالبهٔ جزئیه اوله‌رق بعض حیوان جسم دکلدر ویاخود سالبهٔ کلیه اوله‌رق حیواندن هیچ بری جسم دکلدر دینلك صادقه اوله‌مز ومثلا حیواندن هیچ برشی حجر دکلدر سالبه‌سی صادقه اولمسیله هر بر حیوان ویاخود حیواندن بعضیسی حجردر دینلك قضیهٔ مذکوره‌یه مباین و غیر صادقدرکه اولی موجبهٔ کلیه وثانی موجبهٔ جزئیه‌در

وموجبهٔ جزئیه ایله سالبهٔ جزئیه بیننده عموم و خصوص من وجه اولمسی موضوع اعمده ایکیسیده صادقه اولوب سلب کلیده سلب جزئی صادق و ایجاب جزئی

مفترق وبالعکس ایجاب کلیده ایجاب جزئی صادق و سلب جزئی مفترق اولدیغندن ایچوندر مثلا بعض الحیوان انسان دینلکده صادق و بعض الحیوان لیس بانسان قولیده صادقدرکه ایکیسنده‌ده موضوع اولان حیوان انساندن اعمدر وکل انسان حیوان موجبهٔ کلیه‌سی صادقه اولدیغی حالده بعض الانسان حیوان موجبهٔ جزئیه‌سی صادقه و بعض الانسان لیس بحیوان سالبهٔ جزئیه‌سی غیر صادقه‌در کذلك لاشیء من الحیوان بحجر کلیهٔ سالبه‌سی صادقه اولمسیله بعض الحیوان لیس بحجر سالبهٔ جزئیه‌سی صادقه و بعض الحیوان حجر موجبهٔ جزئیه‌سی کاذبه‌در

قال رحمه الله (والمهملة فی قوة الجزئیة) وقضیهٔ مهمله یعنی تفصیلاتی مرور ایلدیکی وجهله موضوعی کلی ومقصود بالحکم افراده سرایتی اولوبده مسور اولمیان قضیه‌لر قضیهٔ جزئیه قوه‌سنده‌در شویله‌که موجبهٔ مهمله موجبهٔ جزئیه قوه‌سنده وسالبهٔ مهمله سالبهٔ جزئیه قوه‌سنده اولوب هرنقدر کلیه اولمقلغه احتمالی وار ایسه‌ده اهل معقول مهمله‌نك مداول مقطوعنی اخذ ایله محتمل مشکوکی ترك ایچون مداول قطعیسی اولان جزئیه قوه‌سنده اولمسنی التزام ایتمشلردر حاصلی رعایتده البته جزئیه در لکن مسائل علوم کلیات اولدیغی جهتله مهملات مسائل علوم قوهٔ کلیه‌ده اوله‌رق مثلا الفاعل مرفوع قولاری کل فاعل مرفوع قوه‌سنده‌در وکذلك جدولیانده کلی به صالحدر

مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله قضیهٔ مهمله‌نك قضیهٔ جزئیه قوه‌سنده اولمسنك معناسی یکدیکره تلازملریدرکه هر قنقی ماده‌ده مهمله صادقه اولسه جزئیه دخی صادقه اولوب عکسی دخی بویله در ایمدی مثلا الانسان فی خسر قضیهٔ مهمله‌سی صادقه اولمسیله بعض الانسان فی خسر قضیهٔ جزئیه‌سیده صادقه اولوب عکسیده بویله‌در اما مهمله‌نك صدقی حیننده جزئیه‌نك دخی صدقی زیرا مهمله‌ده حکم افراد موضوع اوزرینه اولدیغی جهتله بو حکم یا افرادك جمیعی ویاخود بعضیسی اوزرینه اوله‌رق بو ایکی تقدیر اوزره‌ده بعض افراد اوزرینه حکم جائز و جاری اولور بو ایسه جزئیه‌در واما بالعکس جزئینك صدقی حیننده مهمله‌نك صدقی زیرا هر نه وقت بعض افراد اوزرینه حکم صادق اولسه مطلقا یعنی کلیت و بعضیتی معتبر اولمیه‌رق حکم صادق اولور بو ایسه مهمله‌در

قال رحمه الله (والشخصیة فی حکم الکلیة) وقضیهٔ شخصیه یعنی بیانی مرور ایلدیکی اوزره موضوع ذکریسی زید کاتب و هذا عالم کبی جزئی حقیقی اولان قضیه‌لر کلیه حکمنده اوله‌رق شکل اول ایچون کبری واقع اولور مثلا هذا زید و زید کاتب دینلوب هذا کاتب قولنی انتاج ایدر ایمدی شکل اولده کلیت کبری شرط اولدیغی

حالده زید کاتب قضیهٔ شخصیه‌سی کبری واقع اولمشدر کذلك قضیهٔ شخصیهٔ محمولی کلی اولدیغی حینده عکس مستوی ایله موجبهٔ جزئیه‌یه منعکس اوله‌رق زید انسان قضیه‌سی بعض الانسان زید موجبهٔ جزئیه‌سنه منعکس اولور وکذلك عکس نقیض ایله موجبهٔ کلیه‌یه منعکس اوله‌رق مثلا زید انسان شخصیه‌سنك عکس نقیضنده کل لاانسان هو لازید دینلور بو ایسه موجبهٔ کلیهٔ معدولة الطرفیندر قضیهٔ کلیه دخی کرك عکس مستویسی موجبهٔ جزئیه وکرك عکس نقیضی موجبهٔ کلیه اولمقده بو وجهله اوله‌رق قضیهٔ شخصیه بو جهتلردندخی حکم کلیه‌ده‌در واشبو قضیهٔ شخصیه حکم کلیٔ حکمیه‌ده دخی مندرجه اوله‌رق مباحث علم حکمتده مستعمله‌در وبو سببدن ناشی متقدمین دخی بو قضیه‌یه اعتبار ایدرك تقسیمده ادخال ایتمشلردر نته‌کیم حواشیدن بعضیلری بیان ایتمشلردر.

بو بابده لایح خاطر اولان بودرکه قضیهٔ کلیه ایله جزئیه بیننده فرق معنوی اولده حکم بالمحمولك جمیع افراد موضوعه شمولی وثانیده بو شمولی عدم اعتبار ایله افراددن بعض اوزرینه اجراسیدر بو صورتده شخصیه‌ده بعض افراد اعتبارینه قطعا محل اولماسیله جزئیه حکمنده اولنقلغه مساغ معنوی اولمیوب فقط هرنقدر افراد موضوع متعدد دکلسه‌ده حکم ذات موضوعی استیعاب ایدرك عینیله کلی کبی حکمدن خارج برفرد موجود اولماسیله شخصیه‌نك کلیه حکمنده اعتباری حق کلام اوله‌رق شکل اولده کبری وقوعنك منشائی دخی بو جهت اولدیغی امر ظاهردر.

قال رحمه الله (ولا استعمال للطبیعیات فی العلوم الحکمیة الباحثة عن احوال اعیان الموجودات) اقسام حملیه‌دن ذکری مرور ایدن قضایای طبیعیه‌که موضوع ذکریلری کلی اولوب حکملری افراده سرایتی مقصود اولمیه‌رق عنوان موضوع اوزرینه اولان قضیه‌لردن عبارتدر بو قضیه‌لرك کرك کندیلری وکرك عکسلری عوارض موجودات خارجیه‌دن بحث ایدن علوم حکمیه‌ده مستعمل دکلدر وعلوم حکمیه‌نی احوال اعیان موجوداتدن باحثه اولنسیله تقییدی قید احترازی اولمیوب بلکه حاشیه‌ده بیانی وجهله طبیعیاتك علوم حکمیه‌ده عدم استعمالندن مراد علوم مذکوره مسائلنده عدم وقوع استعمالی اولوب یوقسه اوموادی مسائلنده دخی غیر مستعمل دیمك اولمدیغنه اشارتدر والا بو وجهله علی الاطلاق عدم وقوع استعمالی محل نظردر بناء علیه خادمی مرحوم عرابسنده طبیعیه‌دن بحث اولندیغنی بیان وکل جنس موصل بعید واحد التام موصل الی کنه الشیٔ شاهدلرینی سرد ایلدکدنصکره بلکه علوم حکمیه‌ده‌ده بحث اولندیغنی ایراد ایتمشدر

قال رحمه الله (فائدتان احدیهما ان لام التعریف فی نحو قولك الانسان کذا ان حملت علی العهد الخارجی الشخصی کانت قضیة شخصیة وان حملت علی الجنس من حیث

هو هو کانت طبیعیة او من حیث تحققه فی ضمن الافراد مطلقا کانت مهملة او فی ضمن کل فرد کما هو الاستغراق کانت کلیة او فی ضمن البعض الغیر المعین کما هو العهد الذهنی کانت جزئیة فهی علی الاخیرین سور) مصنف مسائل فن آخردن اولوب من جهة مقامه تعلقی اولان ایکی مسئلهٔ مفیده‌نك ایرادنی شو ایکی صورته اشارت ایچون عنوان فائده ایله معنون قلمشدرکه برنجیسی لام تعریفه و دیکری کل کلمه‌سنه دائردر معلوم اولدیغی وجهله علوم عربیه‌ده حرف تعریفك استعمال اولندیغی معانینك بیان اجمالیسی شو وجهله‌درکه علی قول لام تعریف ذوین حقیقته دال اولوب بو ذوینك حیثیاتی اعتباریله تنوع ایدر شویله‌که بعضا ذوین حقیقت شخص ویاخود نوع معینك ضمننده وجودی حیثیتندن اولوب بو وجهله ذوین یا حاضر و یا مسبوق بالذکر اولماسیله اولنور مثلا جائنی رجل فاکرمت الرجل قولی وقسمدن اوله‌رق لام عهد خارجی تسمیه اولنور و بعضا ذوین حقیقت من غیر ذوین مخاطبك معلومی اولان شخص ویاخود نوع مالك ضمننده وجودی حیثیتندن اولور مثلا ادخل السوق واشتر اللحم قوللری بو قبیلدن اوله‌رق لام عهد ذهنی تعبیر اولنور و بعضا ذوین حقیقت عهد موجود اولمدیغی محلده کلك ضمننده وجودی حیثیتندن اولور مثلا ان الانسان لفی خسر الا الذین آمنوا بو قبیلدن اوله‌رق لام استغراق اطلاق اولنور و بعضا ذوین حقیقت حقیقت من حیث هی هی یعنی اعتبار افرادن خالی اولدیغی حیثیتندن اولوب بو قسمه لام جنس ولام طبیعت ولام حقیقت دینلور حاصلی مفهوم لام جنسده افراد جنس منظور ومعتبر دکلدر و برشیئك عدم اعتباری عدمی اقتضا ایتمیه‌جکی جهتله ایکی‌یه منقسم اولمش اولور برقسمی امر حاصل فی العقل اولدیغی حیثیتندن نفس حقیقته اشارت اولنانلردرکه مثلا الانسان نوع بو قبیلدن اولوب مراد مفهوم انساندر واصل لام جنس بودر و برقسمیده مطلقا افراد ضمننده وجودی حیثیتندن نفس حقیقته اشارت اولنانلردرکه اطلاق افراد ایله مراد بیان کیفیته تعرض اولنمامیدر مثلا الرجل خیر من المرأة بو قسمدندر بو مقامك مطول ترجمه مزده تعریف مسند الیه مبحثنده ایضاحات مبسوطه‌سی اولنسیله طالب تفصیلات اولان ذواتك مراجعتی اخطار اولنور

ایمدی فائدتیندن برنجیسی بودرکه الانسان کذا قولنده قضیه‌نك ایجاب ومساغنه کوره اکر لام عهد خارجیٔ شخصی‌یه حمل اولنوبده مثلا انسان ایله زید مراد اولنورسه قضیه شخصیه اولور ومصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله اشبو لام عهد عهد خارجیٔ نوعی‌یه حمل اولنوبده مثلا انسان ایله رومی مراد اولنورسه بو صورتده ایکی جهته محتمل اوله‌رق مراد اونوعك بلا اعتبار افرادن حیث هو هو جنسی اولورسه قضیه طبیعیه واکر مراد ضمن افرادده تحققی حیثیتندن جنسی اولورسه قضیه مهمله

اواور لکن طبیعیه‌ده حکم نفس عنوان اوزرینه ومهمله‌ده مطلقا افراد وانواع
عنوان اوزرینه اولوب عهدخارجی ایسه شخص ویاخود نوع معین اعتباریله
اولمسنه نظرا حاشیه‌ده اولان اشبو کلام مصنف محل نظر دقتدر

واکر لام مذکور من‌حیث هوهوجنسه حمل اولنور یعنی ضمن افرادده اولمسی
معتبر اولمیه‌رق نفس‌حقیقت قصد ایدیلورسه قضیه طبیعیه اولور

واکر مطلقا افراد ضمننده تحقق حیثیتدن جنسه حمل اولنورسه قضیه مهمله اولور
مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله جنسك مطلقا افراد ضمننده تحققندن مراد کلا
ویابعضا کیت افراده تعرض ایدلمامیسیدر ولامدن بوقسم لام استغراق وعهد ذهنی
کبی اقسام لام جنسدن برقسم اولوب لکن اهل‌عربیه بوقسمه تعرض وبشقه‌جه
برقسم اعتبار ایتمیه‌رك لام جنسده ادراج ایتمشلردر وبوسببدنناشی لام جنسی
الرجل خیرمن المرأة قولیله تمثیل ایتمشلردر ومعلومدرکه مفهوم رجله خیریت مفهوم اولمسی
حیثیتدن عارض اولمیوب بلکه مفهوم مذکوره عروضی ضمن افرادده تحقق
حیثیتندر بوصورتده لام جنسك ذکری مرورایدن اصل معناسنه حملی صحیح
اوله‌مز واستغراقه حمل ایدوبده هربر رجل هربرمرأه‌دن خیراو اولمسی مراد
ایدلمسی دخی تجویز اولنه‌مز وعهد ذهنی‌یه حمل ایدیلوبده رجالدن بعض غیرمعین
نسادن بعض غیرمعیندن خیراودر دینلکده دخی برفائدهٔ معتدبها حاصل اوله‌مز
بلکه مراد جنس رجل ضمن افرادده تحقق حیثیتدن کذلك ضمن افراده تحقق
حیثیتدن جنس نسادن خیرلیدر دیمك اولوب وبومعنایه حملیله کلامدن بمعونة
القرینه فائدهٔ جیده حصوله کلور شویله‌که نسادن خیرلی برفرد بوقدر الا جنس
رجالده اندن خیرلوکسنه موجوددر معناسنی مفید اولوب بوفائده ایسه آنجق
جنسك بو وجهله جنس اوزرینه تفضیلندن مستفاد اوله‌بیلوب ذکر اولندیغی
وجهله نه استغراقه ونه عهد ذهنی‌یه حمل ایله استفاده اولنه بیلور

واکرلام مذکور هربرفرد ضمننده تحقق حیثیتدن جنسه یعنی جنسدن برقسم اولان
استغراقه حمل اولنور ایسه قضیه کلیه اولور واکر بعض افراد غیرمعین ضمننده
تحقق حیثیتدن جنسه یعنی جنسدن قسم آخر اولان عهد ذهنی‌یه حمل
اولنورسه قضیه جزئیه اولور ایمدی لام تعریفك اشبو استغراق وعهد ذهنی معنای
اخیرلری اوزره داخل اولدیغی قضیه ایچون سور اوله‌رق اولده سورکلی
وثانیده سور جزئیدر اشته بوبیاندن معلوم اولورکه ماسبقده سور کلی اوله‌رق
مصنفك ایراد ایلدیکی لنظر تمثیل قبیلندن اولوب حتی سیاق نفیده واقع
اولان نکره واضافهٔ استغراقیه دخی سور کلیدن اولدیغی عرایس وامثالنده
بیان ایتمشلردر

کتب عربیه‌ده مسرود اولدیغی وجهله لام تعریفده مذاهب ثلثه اولوب اول مذهب
جمهوردرکه بودلالك عهدخارجی وجنس واستغراق وعهد ذهنی معانیٔ اربعه‌سی
بیننده مشترکا موضوع اولمسیدر ومذهب ثانی محقق برکوینك مختاریدرکه لام‌تعریف
لفظ خاص اوله‌رق معنای واحده موضوع اولوب بوده جنسدن عبارتدر لکن
اشتراك معنوی ایله معانیٔ اربعهٔ مذکوره‌یه تنوع ایدرکه کیم ایضاح مقام ایچون
ایراد ایتدیکمز تقسیم بومذهبه موافقدر ومذهب ثالث سعدالدین تفتازانی امثالی
محققینك مختاریدرکه لفظ مشترك اولوب عهد خارجی ایله جنسه موضوعدر بعده
جنس قصد حقیقت اعتباریله جنس واستغراق وعهد ذهنی‌یه منقسم اولور کلام مصنف
بومذهبه مبتنی اوله‌رق اشبو مذهب محققینی اختیار ایتمشدر

قال رحمه‌الله (وثانیهما ان کلمة کل قد تستعمل افرادیا یراد به کل فرد من الافراد
الممکنة المحققة فی الخارجیات اوالمقدرة فی الحقیقیات اومن الافراد الذهنیة فی الذهنیات
کما اضیفت الی النکرة فحینئذ تکون سورا کما سبق) فائدهٔ تینك ایکنجیسی بودرکه
کل کلمه‌سی بعضا افرادی اوله‌رق استعمال اولنوب هربر فرد مراد اولنور شویله‌که
قضایای خارجیه‌ده افراد ممکنهٔ محققه‌دن وقضایای حقیقیه‌ده افراد مقدره‌دن
وقضایای ذهنیه‌ده افراد ذهنیه‌دن هربر فرد مقصود اولور نته‌کیم نکره‌یه مضاف
اولان کل کلمه‌سندن مراد بومعنی اولوب بوصورتده ذکری سبق ایلدیکی وجهله
سور اولور مثلا کل نارحارة قضیهٔ خارجیه‌سنده مراد خارجده محققه اولان
افراد ممکنه‌نار وکل عنقاء طائر قضیهٔ حقیقیه‌سنده مراد خارجده وجودی اولمیوب
فقط مفروض ومقدره اولان افرادممکنهٔ عنقا وکل اربعة من الکلیات زوج قضیهٔ
ذهنیه‌سنده مراد خارجده نه حقیقة ونه فرضا وجودی اولیوب فقط ذهنده موجوده
اولان افراد اربعهٔ کلیاتدر

قال رحمه‌الله (وقد تستعمل مجموعیا یراد به مجموع الاجزاء کما اذا اضیفت الی المعرفة
نحو کل الرمان اکلته فحینئذ لاتکون سورا بل عنوان الموضوع کما فی قولك مجموع
افراد الانسان فان ارید المجموع المشخص کانت شخصیة اوکل مجموع اوبعضه
کانت کلیة اوجزئیة علی حسب الارادة) وبعضا کل کلمه‌سی کل مجموعی اوله‌رق
استعمال اولنوب بوصورتده مراد مدخولنك مجموع اجزاسی اولور نته‌کیم کلمهٔ
مذکوره معرفه‌یه مضاف اولدیغی حینده بومعنایی افاده ایدر الحاصل لفظ کلك
موضوع لهی اولان معنای عمومك تأثیری مضاف الیهده ظاهر اولوب اکرمضاف
الیه نکره اولورسه اثرعموم افراد نکره‌ده ظاهر اوله‌رق مضاف الیهك افرادنه
شمول حکم اوزره دلالت ایدر واکرمضاف الیه معرفه اولورسه اثرعموم معرفه‌نك
اجزاسنده ظاهر اوله‌رق مضاف الیهك اجزاسنه شمول حکم اوزره دلالت ایلر

مثلا كل زمان اكانه دينلسه كل افرادی اولوب اكاده احاطهٔ افرادزمان مستحيل اولمسيله بوقضيه كاذبه اولور وكل الزمان اكانه دينلسه مضاف اليه معرف باللام اولمسيله مرادكل مجموعی اولەرق اجزاء زماندن مجموعنى اكل ايلديككى مفيداولوب واكاده زمانك احاطهٔ اجزاسى ممكن اولديغى جهتله بوقضيه صادقەدر نته كيم ريزوی مرحوم حاشيه سنده بيان ايتمشدر (٨) واسكيجى زاده مرحوم ايساغوجى حاشيه سنده حمليه ده موجبهٔ كليه نك سورى اولان كل كلمه سى كل افرادى اولەرق كل واحد واحد معناسنه اولوب بوده نكره يه داخل اولان كل كلمه سيدر بوقسه معرفه يه داخل اولان كل مجموعی دكلدر وبوندن ايچون كل زمان ما اكول كاذب وكل الزمان ما اكول صادق دينلمشدر ديوا اثبات ايتمشدر ومطول حاشيه سنده حسن چلبى مرحوم لفظ كل نكره يه داخل اولورسه احاطهٔ افراد ايچوندر ومعرفه يه اضافه اولنورسه احاطهٔ اجزا ايچوندر ديو قوللرى كلى اولميوب بلكه اكثريدر زيرا نه كيفيتده كلى اولەبيلوركه كل الطعام كان حلا لبنى اسرائل نظم جليلنده مراد جزئيات اولوب اجزا دكلدر ديو اجالهٔ كيت براعه بيورمشلردر ايمدى كل كلمه سى مجموعی اولەرق استعمال اولنديغى حينده سور اولميوب بلكه عنوان موضوع اولور نته كيم متداولى اولان مجموع افراد الانسان لفظى موضوع اولديغى صورتده ده بويله لفظ مجموع عنوان قضيه در بوصورتده اكر مراد انساندن مجموع مشخص اولورسه موضوع قضيه جزئى حقيقى منزله سنده اولەرق قضيه شخصيه اولور واكر مراد اضافه يى استغراقه حمل ايله مجموعك كليسى وياخود عهد ذهنى يه حمل ايله مجموعك بعضيسى قصد اولنورسه اوله نظرا كليه وثانى يه كوره جزئيه اولەرق متكلمك اراده سنه تابعدر واكر مراد مفهوم مجموع من حيث هو هو اولورسه قضيه طبيعيه اولور زيرا

---

(٨) كل زمان ما اكول دينلسه كل افرادى اولوب اكلك اجزاء زمانه احاطه وعمومنى افاده ايلديكى جهتله بوقضيه صادقه اولور وكل مجموعى اولەرق اجزاء زمانك مجموعنى اكل ايلديككى مفيداولوب زمانك جميع اجزاسى اكله غير صالح اولديغى جهتله زمانك احاطهٔ اجزاسى ممكن اولمديغندن بوقضيه كاذبه در لكن معرفه يه داخل اولان كل لفظى كل مجموعى اولوب عموم اجزا افاده ايتمسى بين العلما قضاياى مشهوره دن ايسه ده كل الطعام كان حلا لبنى اسرائيل وكلهم آتيه يوم القيمة فردا آيت كريمه لرى والناس كلهم هلكى الا العالمون حديث شريفى وامثالنده منتقض اولديغى كى بعضه ثابت اولان فرض كفايه مثلو مجموعه دخى من حيث هو حقيقه ثابت اولديغى جهتله اكر كل الزمان ما اكول ده كل مجموعى اولسه قضيهٔ مذكوره كاذبه اولميوب بوتبيم تترى المذنب وتحمى الحريم مثلو صادقه اولور ايدى ديو استشكال اولنمشدر مولانا شمس الدين فنارى فصول بدايعده برتوانداز صحيفهٔ تحقيق اولەرق طريق حل شكالدن توجيهله دفع غلت حيرت ايتمشدركه كل مجموعى وكل افرادى معناريلك بيننده عموم وخصوص من وجه واردركه من حيث الانفراد حكم اولنان محلده يعنى كل افرادى صادق اولوب لامن حيث الانفراد حكم اولنديغى يرده بالعكس كل مجموعى صادقدر ايستريوصورتده من حيث الاجتماع حكم اولنسون ايسترايكى اعتباردن بنى حكم اطلاق اولنسون وايكى اعتبار يعنى من حيث الانفراد ومن حيث الاجتماع حكم بولنديغى يرده ايكيسى دخى صادق اولوب صدقده اجتماع ايده بيليرلر وقومك مرادى الله اعلم معرفه يه داخل اولان كل لفظنى جزء منكر تقديرنده اومعرفه نك اجراسنده عموم افرادى ايجاب ايدر ديمكدر پس قضيهٔ مذكوره نك معناسى كل جزء من اجزاء الزمان ما اكول فيه اك اولمغندن كاذبه اولمسنده اشتباه يوقدر هذا (عبد الحميد)

اشبو معانئ اربعه يى لام تعريف مفيد اولديغى مثلو هر نقدر اصل وضعلرى عهد ايچون ايسه ده بحسب الاستعمال اضافه وموصول دخى معانئ مذكوره يى افاده ايدر كذلك بعض كلمه سى دخى مثلا بعض الزنجى اسود امثالى كنديله بعض اجزا مراد اولنورسه كل مجموعى كبى سور اولميوب بلكه عنوان موضوعدر

قال رحمه الله (فصل الحملية مطلقا ان حكم فيها بوقوع الثبوت الخارجى اولاوقوعه للموضوع باعتبار امكانه ووجوده فى الخارج تحقيقا ولو فى احد الازمنة سميت خارجية كما فى كل نارحارة) تفصيلات سابقه دن معلوم اولديغى وجهله قضاياى حمليه ده حكم وصف محمول ايله موضوع اوزرينه اولوب برشيئك بر امر ايچون ثبوتى ايسه مثبت ايلك وجودى اعتبار يله اولەرق وجود ايسه محققا وياخود بطريق الفرض والتقدير ظرف خارجده وياخود بو وجهله ظرف ذهنده اوله جغندن بو اعتبار ايله قضاياى حمليه يى خارجيه وحقيقيه وذهنيهٔ حقيقيه وفرضيه يه تقسيم ايتمش اولدقلرى جهتله مصنف فصول سبعه دن اشبو فصل ثالثده اقسام مذكوره نك تحقيقاتنى ايراد ايلمشدر

ايمدى مطلقا حمليه يعنى كرك موجبه وكرك سالبه اكر كنديده موضوع ايچون امكانى واحد ازمنه ده خارجده وجود محققله وجودى اعتباريله ثبوت خارجئ محمولك وقوع وياخود لاوقوعيله حكم اولنورسه قضيهٔ خارجيه تسميه اولنور مثلا كل نارحارة لاباردة قضيه لرى خارجيه اولوب نارك امر ممكن اولمسى وفى وقت من الاوقات خارجده وجودى اعتباريله نارجده حرارتك وقوع ثبوت وبرودتك لاوقوع ثبوتيله اوزرينه حكم ايدلمشدر حاصلى قضيهٔ خارجيه ده حكم موضوعك محمول ايله خارجده وقوع ويالاوقوع اتصافيله اولوب بو ايسه موضوعك امكانى وازمنه دن برزمانده خارجده تحقق وجودنى اعتبار ايله حاصل اولور زيرا موضوعك ولو وقت حكمك غيرى بر زمانده خارجده وجودى متحقق اولديغى صورنده خارجده محمول ايله اتصافى مستحيل اولەرق بلا اعتبار وجود حكم حليهٔ صحتدن عاطل اولور

مصنفك حاشيه ده بيانى وجهله متنده اولان للموضوع باعتبار امكانه ووجوده عباره سى محلنده ظاهرا مناسب اولان للموضوع الممكن الموجود ديمك ايدى زيرا مقصود بالافاده خارجيه ده موضوعك شئ ممكن وموجود فى الخارج اولمسى اولوب بو معنايى افاده ده ايسه عبارهٔ مذكوره كفايت ايدر لكن بوعباره يى عدم اختيار ايله اعتبارى زياده واختيار ايلمسى شو سببدن منبعثدركه قضيهٔ خارجيه وحقيقيه نك موضوعى فى نفسه ممكن وخارجيه نك موضوعى خارجده موجود محقق وحقيقيه نك موضوعى خارجده تقديرا موجود اولمسى غير واجبدر چونكه بويله اولمق لازم كاسه

خارجيه ویاخود حقيقيه اولمق اوزره كنديلرنده حكم ممتنعات اوزرينه اولان قضيه‌لر
خارجده قالەرق افرادنی جامع اولەمزلر شويله‌كه خارجيه وحقيقيه‌ده موضوعلری
فی نفسه ممكن اولنلره وخارجيه‌ده وجود فی نفسه وجود محققه وحقيقيه‌ده وجود مقدره
حصر اولندیغی صورتده ممتنعات ايچون فی انفسها امكانه محل اولمدیغی كبی خارجده وجود
محقق دخی اولەمیەجغی وبناء عليه فرض وجود خارجيسنه دخی مساغ بولنەمیەجغی
جهتله بونلر افراددن اولدیغی حالده تعريف بونلره شامل اولەمیوب منتقض
اولوردی بناء عليه انظ اعتبارك علاوه سيله بووجهله كنديده ممتنعات اوزرينه
حكم اولنان قضيه‌لر دخی تعريفده داخل اولەرق موجبه‌لری كاذبه وسالبه‌لری
صادقه اولور

تحقيق مقام شووجهله‌دركه قضيهٔ خارجيه كندوسنده حكم خارجده موجود
محقق اولان افراد اوزرينه وقضيهٔ حقيقيه كندوسنده حكم خارجده وجودی
فرض وتقدير اولنان افراد اوزرينه اولان قضيه‌در ديو تعريف اولنمسيله
بو تعريفه كوره هيچ برقضيهٔ كليه‌نك صادقه اولمامسی لازمكله‌جكی ايراد ايدلمشدر
شووجهله‌كه مثلا هر بر انسان حيواندر موجبهٔ كليه‌سی صادقه اولەمز ديرز زيرا
اكر حيوان اولميان بر انسانك وجودی فرض ايدلسه واو ممتنع ايسه‌ده وجودی
تقديرده انسان اولوب حالبوكه فرض اولندیغی اوزره حيوان دكلدر بو صورتده
اكر موجود اولسه انسان اولەجق افراددن بعضيسی بر حيثيته ملابس اولوركه
موجود اولمق لازمكلسه حيوانك غيری اولور بوايسه هر بر انسان حيواندر موجبهٔ
كليه‌سنه مناقضدر چونكه كلينك افرادی اوزره صدقنده بحسب نفس الامر اولمسی
معتبر اولميوب بلكه معتبر اولان مجرد فرض وتقدير حسبيله صدقدر بوحالده
حيوان اولميان بر انسان فرض ايدلسه انساندر ديو فرض ايدلمش اولدیغندن
افراد انساندن اولور كذلك لاشیء من الانسان بحجر سالبهٔ كليه‌سی دخی صادقه
اولەمز زيرا اكر حجر اولان بر انسان موجود اولمق لازمكلسه هم انسان وهم
حجر اولور بو صورتده اكر موجود اولسه افراد انساندن بعضيسی حجر اولور بوايسه
سالبهٔ كليهٔ مذكوره‌يه مناقضدر زيرا مفهومی خارجده وجودی تقديرده انسان
اولەجق شيدن هر بر فرد بر حيثيته ملابسدركه اكر موجود اولسه هيچ برسی
حجر دكلدر ديمكدر اشته قضيهٔ حقيقيه‌نك وجه مشرح اوزره تعريفنه وارد اولان
بو اشكالدن خلاص اولمق اوزره بعضيلر تعريفده مأخوذ اولان افرادی افراد
ممكنه‌يه تخصيص ايله قيد امكانی علاوه ايتمشلردر فقط بو قيدك علاوه‌سی تقديرده
شريك البارى ممتنع وكل ممتنع معدوم امثالی موضوعاتی ممتنعه اولان قضيه‌لر خارجده
قالمسيله بوندن تفصيده كلام ارباب تحقيق حال اضطرابده اولوب بعضيلر جوابده

﴿ قومك ﴾

قومك زعمی جميع قضايانك خارجيه وحقيقيه‌ده انحصاری اولميوب بلكه علومده
مستعمله واكثريت اوزره مأخوذه اولان قضيه بو ايكی اعتبار ايله اولدیغنی
بيان ايله علومده انتفاع ايچون بونلری وضع واحكامنی استخراج ايتمشلردر وبو ايكی
اعتبار ايله اخذی ممكن اولەميان قضيه‌لرك احكامی هنوز معلوم اولەمامشدر
وتعميم قواعد طاقت بشريه مقداريدر ديو بيان ايتمشلردر وبعضيلر بومثللو قضيه‌لری
قضايای ذهنيه‌دن عد ايدرك كل ممتنع معدوم قضيه‌سنك معناسی هر بر شیكه ذهنده
اوزرينه خارجده ممتنعدر ديو صادق اوله ذهنده اوشی اوزرينه خارجده معدومدر
ديو حكم صادق اولور ديمكدر ديو اختيار ايدرك بو وجهله قضايای اوچ قسمه
تقسيم ايتمشلردركه بر قسمی حقيقيه اولەرق كنديده اولان حكم افراد خارجيهٔ محققه
ومقدره‌نك جميعسنه متناول اولور وبر قسمی خارجيه اولوب بونده حكم يالكز
افراد خارجيهٔ محققه اوزرينه‌در وبر قسمی ده ذهنيه اولوب بونده حكم يالكز ذهنده
موجوده اولان افراده متناول اولور وبوذيلده سيد علامه بيورمشلردركه اولی
اولان ديمليكدركه احوال اشيا اوچ قسم اولوب اول كرك محققه وكرك مقدره اولسون
افراد خارجيه وذهنيه‌دن جمله‌سنه متناول اولەرق احوالدن بو قسمه لوازم
ماهيات تسميه اولنور مثلا اربعه ايچون زوجيت وثلثه ايچون فرديت وقائمتين
ايچون اولان زوايای ثلاثك مثلثه تساويسی امثالی بو قسمدندر وبر قسمی موجود
خارجی‌يه مختصدركه حركه وسكون واضائه واحراق امثالی احوال بو قسمدندر
وبر قسمی موجود ذهنی‌يه مختص اولوب كليت وذاتيت وجنسيت وغيريسی
بو قسمدندر بو وجهله اوچ قسم قضيه اعتباری موافق حالدركه برنجيسی كنديده حكم
كرك ذهنی كرك خارجی وكرك محقق وكرك مقدر اولان افراد موضوعك جميعسی
اوزرينه اوله مثلا قضايای هندسيه وحسابيه كبی وحقيقيه ايله تسميه‌يه لايق اولان
بو قسمدر وايكنجيسی كنديده حكم كرك محققه وكرك مقدره مطلقا افراد خارجيه‌يه
مخصوص اوله قضايای طبيعيه كبی وخارجيه ايله تسميه‌يه مناسب اولانده بو قسمدر
واوچنجيسی كنديده حكم افراد ذهنيه‌يه مخصص اوله منطقده مستعمله اولان
قضايا كبی وذهنيه اطلاقنه جسبان اولان بو قسمدر

اشته بو سؤال وتكلفاتدن عاری وصورت تقسيم مختار قوم اوزره جاری اولمق
مقصديله مصنف رحمه الله تعريفده مأخوذ امكان ووجود خارجی‌يه قيد اعتباری
علاوه ايدرك امكاندن مراد امكان ذاتی وخارجده وجوددن مراد فی نفس الامر
وجودی اولميوب بلكه افرادك امكانی وخارجيه‌ده خارجده وجود محققی
وحقيقيه‌ده وجود مقدرنی اعتبار ايدرك حكم اولنمسی طريقيله تعريف وتقسيمربنی
اختيار ايلمشدر بو صورتده كنديلرنده حكم افراد ممتنعه اوزرينه اولان قضيه‌لر

دخی اعتبار امکانیله برابر وجود محقق اعتباریله اولورسه خارجیه‌ده ووجود مقدری اعتباریله اولورسه حقیقیه‌ده مندرج اولور مثلا اجتماع النقیضین بصیر مثالنده اجتماع نقیضینك امکانی وخارجده وجود محقق اولمق اعتباریله بصیردر دیو حکم اولنورسه بوقضیه خارجیه اولوب فقط عدم امکان ووجود خارجیسی جهتله کاذبه وبو اعتبار ایله بصیر دکلدر دیو سلب ایدیلیرسه صورتده خارجیه صادقه اولور وبووجهله امکان ووجود مقدر خارجیسی اعتباریله حکم اولندیغی تقدیرده قضیهٔ حقیقیه اولوب لکن اجتماع نقیضین ایچون امکان ذاتی اولمامسیله کاذبه وسالب صورتده صادقه اولور اشته بو وجهله اعتباری اعتبار ایله سؤال مندفع واضطراب واقع مرتفع وتعریفلری افرادنی جامع اولور

قال رحمه الله (او تقدیرا سمیت حقیقیة کما فی هذا المثال وکما فی کل عنقاء طائر بمعنی کل مالو وجد من الافراد الممکنة کان نارا او عنقاء بالفعل هو علی تقدیر وجوده فی الخارج یکون حارا او طائرا فی الخارج) واکر قضیهٔ حملیه‌ده موضوع ایچون امکانی وخارجده فرضا وتقدیرا وجودی اعتباریله ثبوت خارجیٔ محمولك وقوع ویاخود لاوقوعیله حکم اولنورسه قضیهٔ حقیقیه تسمیه اولنور کانْ قضایای ثلثه‌دن بوقسم قضیه علومده مستعمله اولان قضیه‌لرك حقیقتیدر بوده ایکی قسم اولوب اول افرادندن بعضیسی موجود وبعض آخری معدوم ممکن اوله‌رق کندیده حکم خارجیه‌ده اولدیغی کبی یالکز خارجده موجود افراد اوزرینه اولمیوب بلکه فرض وتقدیر وجودیله معدوم اولان افراد ممکنه‌یه دخی شامل یعنی افراد موجوده ومعدومه بو حکمده داخلدر نته‌کیم کل نار حارة مثالی افراد موجوده‌یه حصری اعتباریله خارجیه اولدیغی کبی حقیقیه اعتبار ایدلدیکی تقدیرده بوقسمدن اوله‌رق افرادلردن برطاقمی موجود وتصوری امکان وجودلریله برابر معدوم اولمسیله خارجده حار اولمق اوزره حکمده شو ایکی نوع افراد داخلدر وبو وجهله افراد معدومه‌نك دخی حکمده دخولی فرض وجود خارجیلری اعتباریله‌در وقسم ثانی افرادندن هیچ برشی خارجده موجود اولمیوب یالکز وجود خارجیلرینك فرض وتقدیریله افراد ممکنهٔ معدومه اوزرینه حکمدن عبارتدر نته‌کیم عنقا اوزرینه خارجده طائردر دیو حکم ایدلمسی بوقبیلدن اوله‌رق افراد عنقادن هیچ برشیٔ خارجده موجود اولدیغی حالده فرض وجودیله صرف افراد ممکنهٔ معدومه اوزرینه حکم ایدلمشدر وفرض وجودلرینه مجبورایدن وجودی فرض اولنمزسن استحالهٔ تصدیقدر ایدی مفاد مثالین خارجده وجودلری حینده بالفعل نار ویاخود عنقا عنوانیله متصف اوله‌جق هربر افراد ممکنه خارجده فرض وجودلری اوزره حار ویاخود

﴿ طائردر ﴾

طائردر دیمك اولور وبالفعل قیدی عقد وضعده مرور ایدن مذهب شیخه مبنیدر

قال رحمه الله (وان حکم فیها بوقوع الثبوت الذهنی اولا وقوعه لما اعتبر وجوده فی الذهن تحقیقا واو فی احدا لازمنة اوتقدیرا سمیت ذهنیة سواء کان موضوعها ممکنا یوجد فی الاذهان بلافرض کقولنا زید ممکن واربعة من الکلیات زوج وتسمی ذهنیة حقیقیة اوممتنعا یحتاج وجوده فی الذهن الی الفرض کالحکم علی المحالات نحو زوجیة الخمسة متصورة واجتماع النقیضین محال وتسمی ذهنیة فرضیة) واکر قضیهٔ حملیه‌ده ولو احد ازمنه‌ده تحقیقا ویاخود تقدیرا ذهنده وجودی اعتبار اولنان شی ایچون ثبوت ذهنیٔ محمولك وقوع ویالاوقوعیله حکم اولنورسه بومثللو قضیه‌یه ذهنیه تسمیه ایدلمشدر بوده ایکی وجهله اولوب شویله که ایستر موضوعی فرض وتقدیره محتاج اولمیه‌رق اذهانده موجود اوله‌جق شیٔ ممکن اولسون بوصورتده ذهنیهٔ حقیقیه تسمیه اولنور مثلا زید ممکن قضیه‌سی بوقسمدن اوله‌رق مفهوم امکان عوارض ذهنیه‌دن اولمسیله زید ایچون امکان ایله حکم ذهنیدر وزیدك فرضه احتیاجی اولمیه‌رق خارجده وذهنده وجودی معلومدر کذلك اربعة من الکلیات زوج قضیه‌سی دخی ذهنیهٔ حقیقیه اوله‌رق کلیاتدن اربعه‌نك بلا فرض ذهنده وجودی ظاهردر وبووجود دائمی وموقت اولور

ومعلوم اوله که اصطلاح قومده امکان ایکی معناده مستعمل اولوب اول امکان خاصدر که وجود وعدم طرفیندن سلب وجوب معناسنه‌در مثلا انسان ممکندر قوللرنده مراد اشبو امکان خاصدر زیرا انسانك وجودنده ضرورت اولمیوب والا اصلا منعدم اولمامسی لازمکلور کذلك عدمنده دخی ضرورت اولمیوب والا اصلا موجود اولمامسی لازمکلور وثانی امکان عامدر که بوده احد طرفیندن سلب وجوب اوله‌رق اکر طرف عدمدن سلب وجوب اولورسه امکان عام مقید بجانب الوجود اولوب جانب وجودده عموم ایله مقید اولمش اولور مثلا الواجب والانسان ممکنان قوللرنده اولان امکان بومعنایه اولوب عدمی واجب دکل دیمکدر وعدمی واجب اولمامسی یاوجودی واجب اولمسیله اولور نته‌کیم واجب تعالی واجب الوجوددر ویاخود وجودی دخی واجب اولمامسیله اولور نته‌کیم انسان بویله اولوب نه وجود ونه عدمی واجبدر واکر طرف وجوددن سلب وجوب ایله اولورسه امکان عام مقید بجانب العدم اوله‌رق جانب عدمده عموم ایله مقید اولمش اولور مثلا الانسان واجتماع النقیضین ممکنان قوللری بویله‌در زیرا بونده اولان معنای امکان وجودی واجب دکلدر دیمك اولوب بوده یا عدمی واجب اولمسیله اولور اجتماع نقیضین بویله‌در ویاخود عدمیده واجب اولمامسیله اولور انسان

بوبله‌در ایمدی مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله اشبو تعریف ذهنیه‌ده اولان امکان ایله
مراد ممتنعه مقابله‌سی قرینه‌سیله امکان عامدن قسم اول اولان امکان عام مقید بجانب
الوجود اوله‌رق ذکر اولندیغی اوزره جانب وجود عموم ایله مقید اولوب مراد
عدمی واجب دکل دیمکدر وعدمنك عدم وجوب وجودی واجب وغیر واجب
اولمقدن تعمیمی وجهله‌در بو صورتده ذهنیهٔ حقیقیه‌نك تعریفی واجب تعالی‌یه
شامل اوله‌رق بعضیلرك اعتراضنه محل قالمز

وایسترسه موضوع ذهنیه زوجیة الخمسة متصورة واجتماع النقیضین محال امثالی
محالات اوزرینه حکم اولندیغی کبی ذهنده وجودی فرض وتقدیره محتاج اولان شیٔ
ممتنع اولسون بو صورتده ذهنیهٔ فرضیه تسمیه اولنور

الحاصل حملیه ذهنیه‌ده حکم تحقیقا ویا فرضا ذهنده وجودی اعتباریله افراد موضوع
اوزرینه ذهنده ثبوت محمولك وقوع ویاخود لاوقوعیله اولوب یعنی موضوعی ممکن
اولوبده بلافرض ذهنده موجود اولمسیله محال اولوبده ذهنده وجودی فرض
وتقدیره محتاج اولمسی صورتلرندن اعمدر وبو تعمیمدن ناشی ایکی قسمه منقسم اوله‌رق
موضوعی ممکن اولوبده ذهنده وجودی فرض وتقدیره محتاج اولمیان قسمه ذهنیهٔ
حقیقیه ومحال اولوبده ذهنده وجودی فرض وتقدیره محتاج اولان قسم آخره
ذهنیهٔ فرضیه دینلشدر

مصنفك حاشیه‌ده ایضاح مقام ایچون ایراد ایلدیکی کلامك مفادی بودرکه موضوعك
بلافرض اذهانده وجودندن مراد ذهنده وجودی تقدیرده فرض وتقدیر واسطه‌سیله
اولیه‌رق ذهنده حاصل اولمسیدر وبو وجهله حصولك مبنی علیهی ماهیات
ممکنات حقیقیه اولوب فرضیه اولمامسیدر واما محالات بونك خلافنده اولوب مثلا
خمسه‌نك زوج اولمسی فرض وتقدیردن عاری اوله‌رق کندی حال وطبیعتیله خالی
براقلسه بونك ایچون اذهانده هیچ برماهیت اولمیه‌جغی وذهنده ماهیتی بولنه‌بیلمسی
انجق اوکانت الخمسة زوجا یعنی بالفرض خمسه زوج اولسه دیمکلکه متوقف
اولدیغی قطعیاً معلومدر ایمدی محالاتك ذهنده حصولیچون وجود خارجیسنی
فرض ایتمکلکه محتاج اولورز لکن ممکنات بویله اولمیوب وجود خارجیسنی فرضه
قطعا محتاج اولمیه‌رق ماهیاتی اذهانده حاصله اولور وآنجق ماهیات ممکناتك
وجود خارجیسنی فرضه محتاج اولان خارجاً اوزرینه حکم ایجابیدر وبو سببدن ناشی
ماهیات ممکنات حقیقیه وماهیات محالات فرضیه اولمشدر .

قال رحمه الله (فقولك اجتماع النقیضین بصیر مثلا ان کان بمعنی ان الاجتماع الموجود
المحقق فی الخارج بصیر فی الخارج کان موجبة خارجیة کاذبة واذا سلبته بهذا المعنی
کان سالبة خارجیة صادقة لاستحالة کذب النقیضین معا) ایمدی موضوعی محالاتدن

اولمق اوزره مثلا اجتماع نقیضین بصیردر دینلسه اکر بو قولدن مراد خارجده
موجود محقق اولان اجتماع نقیضین خارجده بصیردر دیمك معناسنه اولورسه بو قضیه
موجبهٔ خارجیهٔ کاذبه اولور زیرا حکم خارجده موجود محقق اولمسی اعتباریله
اولدیغی جهتله موجبهٔ خارجیه وفقط اجتماع مذکور محال اوله‌رق خارجده هیچ
برزمانده وجودی محقق اولمامسیله کاذبه‌در .

وبو قولی معنای مذکور ایله سلب ایدوبده اجتماع النقیضین لیس ببصیر یعنی خارجده
موجود محقق اولان اجتماع مذکور خارجده بصیر دکلدر دینلسه سالبهٔ خارجیهٔ
صادقه اولور زیرا نقیض اولان موجبه کاذبه اولمسیله بودخی کاذبه اولمق لازمکلسه
نقیضینك ایکیسیده کاذبه اولمسی موجب اولوب کذب نقیضین ایسه ارتفاع نقیضین
اوله‌رق محالدر .

قال رحمه الله (وان کان بمعنی ان الاجتماع الممکن فی ذاته علی تقدیر وجوده فی الخارج
یکون بصیرا فی الخارج کان موجبة حقیقیة کاذبة واذا سلبته بذلك المعنی کان سالبة
حقیقیة صادقة) واکر قول مذکور ایله فی ذاته ممکن اولان اجتماع نقیضین خارجده
وجودی تقدیرده خارجده بصیر اولور معناسی مراد ایدیلور ایسه موجبهٔ حقیقیهٔ
کاذبه اولور زیرا حکم اجتماع نقیضینك ممکن وخارجده موجود اولمسنی فرض
وتقدیر اعتباریله اولدیغندن قضیهٔ حقیقیه واجتماع مذکور ممکن اولمیوب محال
اولدیغی جهتله کاذبه‌در واکر اشبو معنی ایله سلب ایدوبده اجتماع مذکور ممکن
وخارجده موجود اولدیغی تقدیرده بصیر اولمز دیمك مراد ایدلسه سالبهٔ حقیقیهٔ
صادقه اولور والایجاب اولندیغی وجهله نقیضینك معا کذبی لازمکلوب بو ایسه
مستحیلدر .

قال رحمه الله (وان کان بمعنی ان الاجتماع الموجود فی الذهن تحقیقا اوفرضا بصیر
فی الذهن کان موجبة ذهنیة کاذبة واذا سلبته بذلك المعنی کان سالبة ذهنیة صادقة)
واکر بو قول ایله تحقیقا ویاخود فرضا ذهنده موجود اولان اجتماع ذهنده بصیردر
معناسی مراد ایدلسه موجبهٔ ذهنیهٔ کاذبه اولور زیرا بصیر عوارض وجود
خارجیدن اوله‌رق ذهنده بر شیئه عروضیله حکم واقعه مطابق اولمز بو جهتله
ایجاب ذهنی فرضی وحقیقیدن قنغیسنه حمل اولنسه حکم مذکور کاذب اولور
ومصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله ایجاب ذهنیٔ حقیقی‌یه حملی تقدیرده بو اعتبار ایله
کاذب اولدیغی کبی اجتماعك تحقیقا ذهنده قید وجودی اعتباریله‌ده کاذبه اولور
حاصلی ذهنیٔ فرضی‌یه حملی تقدیرده کذبی جهت واحده‌دن وحقیقی‌یه حملی صورتنده
کذبی جهتیندندر مسائل دقیقه‌دن اولمسیله مصنف تأمل ایله تنبیه ایلمشدر .

قال رحمه الله (قالوجود المعتبر فی موجبة کل نوع فیها معتبر فی سالبته ایضا

ولذا وقع التناقض بينهما) اشته بو بياندن معلوم اولوركه خارجيه وحقيقيه وذهنيه‌دن هرنوعك موجبه سنده معتبر اولان وجود عينيله اونوعك سالبه سنده دخی معتبردر وبواعتباردناشی موجبه ايله سالبه بيننده تناقض واقع اولمشدر ومصنفك حاشيه‌ده بيانی وجهله موجبهٔ حقيقيه‌نك موضوعنده معتبر اولان امكان دخی سالبه سنده معتبر اوله‌رق موجبه‌ده حكم افراد ممكنه اوزرينه اولديغی كبی سالبه ده دخی بويله‌در

حاشيه‌ده مصنفك بيانی وجهله بو كلام قومك صدق سلب وجود موضوعه توقف ايتمز لكن صدق ايجاب بونك خلافنده‌در يعنی قضيهٔ سالبه‌نك صدقی موضوعك وجودنه متوقف اولميوب بلكه صدق وجود موضوعه توقف ايدن قضيهٔ موجبه‌در ديو ايراد ايلدكلری كلام اوزرينه واقع اولان سؤالدن جوابه اشارتدر حاصل سؤال اكر موضوعك عدم وجودی عندنده سلب صادق اولمق لازمكلسه موجبه ايله سالبه بيننده تناقض تحقق ايتمز زيرا بوتقديرده صدق ايجاب جميع افراد موجوده وصدق سلب موجود اولميان بعض افراد معدومه اوزرينه اولمسی جائزدر وحاصل دفع هرنوعك موجبه سنده هرنصل وجود معتبر ايسه سالبه سنده دخی عينيله اووجود معتبردر بوصورتده سلبك فرد معدومه انصرافی ممتنع اولور حاصلی قضيهٔ خارجيه وحقيقيه‌نك موجبه‌لرنده محققا ويافرضا موضوعك خارجده اعتبار وجودی لازمكله جكی كبی سالبه‌سنده دخی بووجود معتبر اولوب ذهنيه دخی بويله‌در بوجهتله موجبه ايله سالبه بيننده تناقض تحقق ايدرك احدهمانك صدقی آخرك كذبنی موجب اولور

وبو اعتباردن سلبك وجود موضوعه توقفی لازمكلمزكه حتی قومك كلام مذكورله بوكلام بيننده منافات اولسون زيرا سلب ايله حاكم اولان كمسنه‌نك موضوع سالبه‌ده اعتبار ايلديكی وجود حيز نفيده واقع اولوب نفيك صدقی ايسه حيزنده واقع اولان قيودك تحققنه توقف ايتمز لكن صدق ايجاب بونك خلافنده اولوب حيزنده بولنان قيودك تحققنه توقف ايدر مثلا ضربت زيدا بالسوط دينلسه اشبو موجبه‌نك صدقی ضربك قائلدن صدورنه وزيد اوزره وقوعنه وسوطك وجودنه توقف ايدر واما ماضربته بالسوط دينلسه اشبو سالبه‌نك صدقی وجود سوطه متوقف اولميوب متكلم ايچون اصلا سوط اولمسه بيله ينه صادقدر

قال رحمه الله (والوجود المعتبر مع موضوع الخارجية هو الوجود الخارجی المحقق ولو فی احد الازمنة ومع موضوع الحقيقية هو الوجود الخارجی المقدر الاعم من المحقق ومن المفروض الغير المحقق ابدا ومع موضوع الذهنية هو الوجود الذهنی المحقق ولو فی احد الازمنة او المفروض الغير المحقق فيه ابدا) وقضيهٔ خارجيه‌نك

موضوعيله معتبر اولان وجود ولو احد ازمنه‌ده اولسون وجود خارجئ محققدر زيرا خارجيه‌ده حكم تفصيلات سابقه‌دن معلوم اولديغی اوزره موجود محقق اولمسی اعتباريله افراد موضوع اوزرينه‌در لكن وقت حكمده وجودی معتبر اولميوب بلكه احد ازمنه‌ده وجودی كافيدر وقضيهٔ حقيقيه‌نك موضوعنده معتبر اولان وجود وجود خارجئ مقدر اوله‌رق وجود محقق ايله ابدا محقق اولميان وجود ممكن مفروضدن اعمدر وقضيهٔ ذهنيه‌ده موضوع ايله معتبر اولان وجود ولو احد ازمنه‌ده اولسون وجود ذهنئ محقق وياخود ابدا احد ازمنه‌ده محقق اولميان وجود ذهنئ مفروضدركه اول ذهنيهٔ حقيقيه وثانی ذهنيهٔ فرضيه‌در

قال رحمه الله (والمراد من الفرد المفروض ما فرض وجوده حال كونه فرد العنوان فيدخل الحمار فی مركوب السلطان فی الحقيقية والذهنية لا فی الخارجية اذ الفعل الذی اعتبره الشيخ فی عقد الوضع فعل محقق فی الواقع فی الخارجية واعم منه ومن الفعل الفرضی فی الحقيقية والذهنية) وذكر اولنان فرد مفروضدن مراد عنوان موضوع ايچون فرد اولديغی حالده وجودی فرض اولنان افراددر بوسببدن ناشی حقيقيه وذهنيه‌ده مركوب سلطانده حمار داخل اولوب خارجيه‌ده داخل اولمز زيرا مرور ايتديكی وجهله شيخك عقد وضعده اعتبار ايلديكی فعل قضيهٔ خارجيه‌ده واقعده محقق اولان فعلدر يعنی افراد موضوعك عنوان موضوع ايله واقعده بالفعل متصف اولمسی لابدر حمار ايسه واقعده مركوب سلطان اولمق عنوانيله قطعا متصف اولميه‌رق مركوبده حمار داخل اولمز وحقيقيه ايله ذهنيه‌ده عقد وضعده معتبر اولان فعل فعل محقق فی الواقع ايله فعل فرضيدن اعمدر بوصورتده فرد فرضئ مركوبده حمار داخل اولور

مصنف فعل محقق فی الواقع تعبير ايدرك فی الخارج تعبير ايتديكنك سببنی بيانده حاشيه‌ده ديمشدركه واقع تعبيرنی اختيار ايتمسی زيرا خارجيه‌ده عقد حمل كبی عقد وضعك خارجده صدقی واجب اولميوب بلكه بعضا صدق ذهنی اولور مثلا بعض ممكن انساندر وياخود جسمدر وياجوهردر وياخود حار ويابارددر دينلور امكان ايسه ذهنی اوله‌رق صدق خارجی‌يه غير صالح مع هذا بو قضيه‌لر خارجيه اولديغی واضحدر حقيقيه‌ده دخی كلام بويله‌در نته‌كيم ذهنيه‌ده دخی عقد وضع عقد حمل كبی ذهنی اولمسی واجب اولميوب بعضا خارجی اولور كل حار ممكن قضيهٔ ذهنيه سنده افراد اوزره حارك صدقی ذهنده اولميوب خارجيدر بوسببه مبنی نفس الامركبی خارجی وذهنيدن اعم اولان واقع اختيار ايدلمشدر [٦]

---

[٦] پس بوندن منفهم اولوركه قضايای مذكوره‌نك يكديكرندن فرق خصوصنده معتبر اولان انجق عقد حمل اولوب عقد وضع دكلدر (عبد الحميد)

قال رحمه الله (فالموجبات الكليات من الخارجية والحقيقية والذهنية كل منها اعم من وجه من الآخر اصدق الكل فيما كان الموضوع موجودا فى الخارج والذهن والمحمول ثابتا له فى الوجودين) تفصيلات سابقه به متفرع اوله رق قضايای حمليه نك اقسام ثلثه سيله بونلرك نقيضلری بيننده اولان نسبتلری بياندر

ايمدی قضايای خارجيه وحقيقيه وذهنيه دن موجبهٔ كليه اولنلردن هر بريسی آخرلرندن من وجه اعمدر زيرا موضوع خارجده وذهنده موجود اولوب ومحمول موضوع ايچون وجود خارجی وذهنيسنده ثابت اولان موجبهٔ كليه ده قضايای مذكوره دن هر بريسی صادقه اولور (نحو كل انسان حيوان وكل اربعة زوج) ايمدی بومثاللر قضايای ثلثه دن قنقيسی اعتبار ايدلسه صادقدر زيرا بونلرده موضوع اولان انسان واربعه خارجده وذهنده موجود اولوب وبرشيئك ذاتيات ولوازم ذاتياتی اوشی ايچون بحسب الوجودين ثابته اولديغی معلوم اولمسيله انسان ايچون حيوانيتك واربعه ايچون زوجيتك خارجده وذهنده ثبوتلری غير خفيدر

قال رحمه الله (وصدق الخارجية بدونهما فيما انحصر العنوان والحكم فى الخارج فى بعض افراده الممكنة) وكنديده كرك عنوان موضوع وكرك حكم خارجده بعض افراد ممكنهٔ موضوعده منحصر اولان محلده خارجيه صادقه اوله رق حقيقيه ايله ذهنيه صادقه اولميوب صدقده افتراق ايدرلر زيرا عنوان موضوع ايله حكمدن هر برينك خارجده بعض افراد ممكنه اوزره انحصاری حقيقيه وذهنيه نك صدقلرينه مانعدر (نحو كل مركوب السلطان فرس اذا انحصرا فى الفرس) اشته بومثالده كرك عنوان اولان مركوب سلطان وكرك فرسيتله حكم خارجده افراد ممكنهٔ مركوبدن فرسده منحصر اولديغی تقديرده خارجيه اولوب حقيقيه وذهنيه اوله مز حاصلی مركوب سلطان فرس مركوب وحمار مركوبدن اعم ايسه ده خارجده فرسده منحصر وثبوت حكم خارجی دخی فرسه منحصر وحماره غير متجاوز اولوب بوحالده قضيهٔ خارجيه اعتبار اولنورسه صادقه اولور

قال رحمه الله (وصدق الحقيقية بدونهما فيما كان الموضوع مقدرا محضا والمحمول من عوارض الوجود الخارجی) وكنديده موضوع مقدر محض اولوب محمول دخی وجود خارجی يه خاص اولان عوارض واحوالدن اولان ماده لرده حقيقيه صادقه اولوب خارجيه وذهنيه افتراق ايدرلر (نحو كل عنقاء يطير) اشته بومثالده موضوع اولان عنقانك خارجده قطعا وجودی اولميوب مقدر محض اولمسيله حقيقيه صادق وخارجيه مفارق اولوب ومحمول اولان طيران عوارض وجود خارجيدن اولمسيله ذهنيه دخی صادق اوله مز

قال رحمه الله (وصدق الذهنية بدونهما فيما كان المحمول من المعقولات الثانية) وكنديده محمول معقولات ثانيه دن اولديغی ماده ده ذهنيه صادقه اوله رق خارجيه وحقيقيه افتراق ايدرلر زيرا معقولات ثانيه يه خارجده هيچ برمحاذی اوله مز (نحو كل انسان ممكن) اشته بومثالده انسان اوزرينه حكم آنجق وجود ذهنی اعتباريله در (٢)

قال رحمه الله (وكذا بين نقايضها اعنى السوالب الجزئية الخارجية والحقيقية والذهنية اصدق الكل فى سلب بعض الانواع عن بعض وسلب العوارض عن غير موضوعاتها نحو بعض الفرس ليس بانسان او ضاحك لا فى الخارج ولا فى ذهن من الاذهان) وقضايای خارجيه وحقيقيه وذهنيه دن موجبهٔ كليه نك نقيضلری اولان سالبهٔ جزئيهٔ خارجيه وحقيقيه وذهنيه بيننده دخی اصللری كبی نسب اربعه دن عموم وخصوص من وجه واردر زيرا نوعلرندن بعضيسنی بعض آخرندن وعوارضی موضوعلرينك غيريسندن سلب صورتنده بونلرك جمله سی صادق يعنی كرك خارجيه وكرك حقيقيه ويا خود ذهنيه دن قنقيسی اعتبار ايدلسه بووجهله سلب جزئی واقعه مطابقدر مثلا انواع حيواندن نوع انسانی نوع فرسدن سلب ايدرك بعض الفرس ليس بانسان وكذلك عارض يعنی صفت انسان اولان ضاحكی موضوعنك غيری اولان فرسدن سلب ايله بعض الفرس ليس بضاحك دينلسه بوقضيه لر وجودينده افراد محققه ومقدره دن قنقيسی اعتبار ايدلسه واقعه مطابق وبوجهتله خارجيه وحقيقيه وذهنيه دن قنقيسی اعتبار اولنسه صادقدر شويله كه فرس خارجده واذهاندن برذهنده انسان وضاحك اولمديغی معلومدر مصنفك حاشيه ده بيانی وجهله اشبو عوارضدن مراد حرارت وبرودت كبی خارجيه وكليت وجزئيت كبی ذهنيه وزوجيت وفرديت كبی خارج ايله ذهن بيننده مشتركه اولمقدن اعمدر زيرا بونلرك جمله سی اعتبارات ثلثه دن هر بريله موضوعك غيريدن سلب ايتمك جائز اوله جغی غير خفيدر

قال رحمه الله (وصدق الخارجية بدون الحقيقية فى سلب عوارض الوجود الخارجی عن الموضوع المعدوم فى الخارج) ووجود خارجی يه مخصوص اولان عوارضی خارجده موضوع معدومدن يعنی وصف خارجيی مقدر محضدن سلب صورتنده خارجيه صادقه اوله رق حقيقيه صادقه اولماز (نحو بعض العنقاء ليس بصيرا فى الخارج) بو مثالده خارجيه اولمسی اعتبار ايدلسه عوارض وجود

---

(٢) معقولات ثانيه درجهٔ اولينك غيريده تعقل اولنوب كنديسيله خارجده هيچ برامر محاذی ومتصف اولميان معانيدر امكان وامتناع ووجوب خارجده اصلا وجودی اولميان امور اعتباريه دن اولمسيله خارجده هيچ برامر بونلر ايله متصف اوليه جغی شرح مواقف وامثالی مطولاتده مستدل ومتصادر (عبد الحميد)

خارجیه‌دن اولان بصیر اولمقلغی خارجده وجودی اولمیان عنقادن سلبی مقید اولمسیله صادقدر لکن حقیقیة اعتبار ایدیلوبده عنقانك افراد مقدره‌سندن سلب ایتمك صادق دکلدر زیرا عنقانك خارجده وجودی تقدیرده بصیر اوله‌جغی معلومدر

قال رحمه الله (و بدون الذهنیة فی سلب عوارض الوجود الذهنی عن موضوعاتها) وعوارض وجود ذهنی‌یی موضوعاتندن سلبده خارجیه صادقه اوله‌رق ذهنیه صادقه اولمز (نحو بعض العنقاء لیس بممکن فی الخارج) بو قضیه‌ده عوارض وجود ذهنیه‌دن اولان امکان موضوعاتندن بولنان عنقادن سلب اولنمسیله خارجیه‌یه حملی تقدیرده صادق وعنقانك خارجده امکان ایله عدم اتصافی فی نفس الامره موافقدر لکن ذهنیه اعتبار اولنسه امکان وجود ذهنی‌یه عارض اولان شیلردن اولمسیله سلبی غیر صادقدر

قال رحمه الله (وصدق الحقیقیة بدون الخارجیة فی مثل بعض المرکوب لیس بفرس و بدون الذهنیة فی مثل بعض العنقاء لیس بممکن فی الخارج) وبعض مرکوب سلطان فرس دکلدر امثالی مادۀ انحصاری سلبده حقیقیه صادقه اوله‌رق خارجیه غیر صادقدر زیرا خارجده مرکوب سلطان فرسه منحصر اولمسیله بوندن بعض افراد محققه فرس دکلدر دینله‌مز لکن افراد مقدره‌سنده فرسك غیریده داخل اولمسیله حقیقیه اعتبار ایدلدیکی صورتده صدق سلب غیر خفیدر وبعض عنقا خارجده ممکن دکلدر قضیه‌سی امثالنده صدق حقیقیه ایله ذهنیه غیر صادقه‌در زیرا امکان عوارض ذهنیه‌دندر .

قال رحمه الله (وصدق الذهنیة بدونهما فی سلب عوارض الوجود الخارجی عن موضوعاتها نحو لیس بعض النار بحارة فی الذهن) وعوارض وجود خارجی‌یی موضوعاتندن سلبده ذهنیه صادقه اولوب قسیمینی غیر صادقه‌در مثلا بعض نار ذهنده حاره دکلدر دینلوب ذهنیه‌یه حمل ایدلسه نارك ذهنده حرارتله اتصافی اولمامسیله صادقه اولوب فقط ناردن وجود خارجیسنده سلب حرارت غیر واقع اولمسیله خارجیه وحقیقیه‌یه حملی تقدیرده غیر صادقدر .

قال رحمه الله (واما الموجبات الجزئیات الخارجیة اخص مطلقا من الحقیقیة وهو ظاهر ونقیضاهما بالعکس لما سبق) واما خارجیه وحقیقیه وذهنیه‌دن موجبۀ جزئیه‌لر بیننده اولان نسبه کلنجه موجبۀ خارجیۀ جزئیه موجبۀ جزئیۀ حقیقیه‌دن مطلقا اخص اولوب بینلرنده عموم وخصوص مطلق اوله‌رق بوده ظاهردر زیرا موضوع حقیقیه محقق ومقدردن اعم وخارجیه یالکز محققه خاص اولمسیله خارجیه‌دن موجبۀ جزئیه‌نك صادق اولدیغی ماده‌لرده حقیقیه‌ده صادق اوله‌رق عکسی بویله

دکلدر مثلا بعض الانسان عالم وبعض مرکوب السلطان فرس قضیه‌لری خارجیه اوله‌رق صادقه اولدیغی کبی حقیقیه‌یه حملنده دخی بویله‌در لکن بعض العنقاء یطیر قولی حقیقیه‌یه حملنده صادق وخارجیه‌یه حملنده کاذبدر واشبو خارجیه وحقیقیۀ جزئیه‌لرك نقیضلری اصللرینك عکسی اوله‌رق موجبۀ جزئیۀ خارجیه‌نك نقیضی جزئیۀ حقیقیه‌نك نقیضندن اعمدر وموجبۀ جزئیه‌نك نقیضی سالبۀ کلیه‌در نته‌کیم بحث مخصوصنده بیان اولنور ایمدی موجبۀ جزئیۀ حقیقیه‌نك نقیضی اولان سالبۀ کلیۀ حقیقیه موجبۀ جزئیۀ خارجیه‌نك نقیضی اولان سالبۀ کلیۀ خارجیه‌دن اخصدر نته‌کیم بحث نسبده معلوم اولمشدر ایمدی هرنه زمان کل مقدردن سلب تحقق ایلسه کل محققدن دخی تحقق ایدوب عکسی بویله دکلدر .

قال رحمه الله (وکل من الخارجیة والحقیقیة اعم من وجه من الذهنیة اصدق الکل فی نحو بعض الانسان حیوان وصدقهما بدون الذهنیة فی نحو بعض النار حارة وبالعکس فی نحو بعض الانسان ممکن) وموجبۀ جزئیۀ خارجیه وحقیقیه‌دن هربری موجبۀ جزئیۀ ذهنیه‌دن من وجه اعمدرلر زیرا بعض انسان حیواندر امثالنده جمله‌سی صادقدر شویله که انسان ایچون خارجده وذهنده ثبوت حیوانیت معلومدر وبعض نار حاره‌در امثالنده خارجیه وحقیقیه صادق وحرارت عوارض ذهنیه‌دن اولمدیغی جهتله ذهنیه‌یه حملی تقدیرده غیر صادقدر وبعض انسان ممکندر امثالنده امکان عوارض ذهنیه‌دن اولمسیله ذهنیه‌یه حملی صورتده صادق وقسیمنه حملنده غیر صادقدر (وکذا بین نقیضیهما اعنی السالبتین الکلیتین الخارجیة والحقیقیة وبین نقیضها اعنی السالبة الکلیة الذهنیة ویظهر ذلك بالامثلة السابقة فی بیان العموم من وجه بین السوالب الجزئیة لصدقها سوالب کلیات ایضا غیر مثال المرکوب) وکذلك موجبۀ جزئیۀ خارجیه وحقیقیه‌نك نقیضلری اولان سالبۀ کلیۀ خارجیه وحقیقیه ایله موجبۀ جزئیۀ ذهنیه‌نك نقیضی اولان سالبۀ کلیۀ ذهنیه بیننده نسبت عموم من وجهدر یعنی مرور ایتدیکی اوزره هرنقدر سالبۀ کلیۀ خارجیه ایله سالبۀ کلیۀ حقیقیه بیننده عموم مطلق وار ایسه‌ده بونلردن هربریسی سالبۀ کلیۀ ذهنیه‌دن من وجه اعم اولوب بو ایسه سوالب جزئیه بیننده اولان نسبتی بیانده مسبوق اولان امثله‌دن ظاهر اولور زیرا امثلۀ مذکوره‌دن یالکز مثال مرکوبدن ماعداسی سوالب کلیه اوله‌رق دخی صادقه اولور .

شویله که امثلۀ مذکوره‌یی سلب کلی‌یه تحویل ایدرك لاشیٔ من الفرس بانسان ویاخود بضاحك دینلدیکی تقدیرده خارجیه وحقیقیه وذهنیه‌دن قنغیسی اعتبار ایدلسه جمله‌سی صادق اوله‌رق هیچ برفرس ذهنده وخارجده ووجود محقق ومفروضده انسان وضاحك اولمدیغی معلومدر ولاشیٔ من الانسان ویاخود من العنقاء بممکن

فی الخارج دینلوبده خارجیه و یاحقیقیه اعتبار ایدلدیکی صورتده امکان عوارض
خارجیه‌دن اولمدیغی حسبیله صادق ولکن عوارض ذهنیه‌دن اولمسیله ذهنیه‌یه
حمل اولنسه غیر صادقدر حاصلی بونلر ذهنده امکان ایله متصف اوله‌رق سلبی
نفس الامره مخالفدر ولاشیٔ من النار بحارة فی الذهن مثالنده حرارت عوارض
ذهنیه‌دن اولمدیغنه بناء بالعکس ذهنیه اعتبارنده صادق وخارجیه وحقیقیه‌یه
حملنده خارجده نار حرارتله متصف اولمسیله غیر صادقدر واما امثلهٔ مذکوره‌دن
مثال مرکوبده سلب کلی ایله لاشیٔ من مرکوب السلطان بفرس دینلک هیچ براعتبار
ایله صادق اوله‌مز زیرا افراد محصرهٔ خارجیه‌سی اعتباریله کلیسی وافراد
مقدره وذهنیه‌سی اعتباریله بعضیسی فرس ایدوکی معلومدر ٠

قال رحمه الله (فصل فی العدول والتحصیل) باب ثالثک فصول تسعه‌سندن اشبو
فصل رابع مبحث نافع عدول وتحصیلده‌در سبق ایدن تفصیلاتدن معلوم اولمشدرکه
ایجاب وسلب وقوع ولاوقوع نسبتدن عبارت اوله‌رق بر قضیه‌نک موجبه اولمسی
محمولک موضوع ایچون ایقاع نسبتیله وسالبه اولمسی نسبتک رفعیله‌در بوقسه
طرفین یعنی موضوع ومحمول اعتباریله دکلدر بوجهتله قضیه‌نک طرفینی ویاخود
طرفیندن بریسی عدمی اولمسیله برابر نسبت واقعه اولسه بوقضیه موجبه اولور
مثلا کل مالیس بحی فهو لاعالم قضیه‌سنده طرفینده لیس ولاحرف نفیلری موجود
اوله‌رق ایکیسیده عدمی ایکن حکم لیس بحی عنوانینک صادق اولدیغی هر برشی
اوزرینه لاعالمیتک وقوع ثبوتیله اولدیغی جهتله بو قضیه موجبه‌در کذلک طرفین
ویا بریسی وجودی اولمسیله برابر نسبت غیر واقعه اولسه قضیه سالبه اولور مثلا
لاشیٔ من المتحرک بساکن قضیه‌سنده طرفین یعنی متحرک وساکن وجودی ایکن حکم
اوزرینه متحرک عنوانی صادق اولان هر برشیدن رفع ساکن ایله اولدیغی جهتله
بوقضیه سالبه‌در بناء علیه حرف سلبک طرفین ویاخود احد طرفیندن جزء اولوب
اولمامسی اعتباریله‌ده قضایای حملیه‌نک تفریق وبینلرنده اولان فرق لفظی ومعنویلرک
تبیین وتحقیق لابد کورنمشدر وحاصلی قضیهٔ حملیه‌یی قضیهٔ معدوله ومحصله‌یه
تقسیمدر ٠

قال رحمه الله (الحملیة مطلقاً ان کان طرفاها وجودیین لفظـًا ومعنی تسمی محصلة)
مطلقا قضیهٔ حملیه یعنی کرک موجبه وکرک سالبه وکرک شخصیه ویا محصوره ویا مهمله
اکر طرفینی لفظا ومعنا وجودی اولورسه بومثللو قضیه‌لر فتح صاد ایله محصله
تسمیه اولنور چونکه طرفین وجودی اولدیغی حینده هر بری محصل وموجود
اولور (نحو الانسان حیوان اولیس بفرس) مثال اولده موضوع انسان ومحمول

حیوان اولوب ایکیسیده وجودی اوله‌رق بطریق الایجاب انسان اوزره
حیوانیتله حکم اولنمش اولدیغندن بو قضیه موجبهٔ محصله‌در ومثال ثانیده
موضوع انسان ومحمول فرس اولوب ایکیسیده وجودی اوله‌رق انساندن
فرسیت سلب ورفع ایدلمش اولدیغندن بوقضیه سالبهٔ محصله‌در الحاصل موجبهٔ محصله
محمول وجودینک موضوع وجودی اوزره وقوع ثبوتیله وسالبهٔ محصله محمول
وجودینک موضوع وجودی اوزره لاوقوع ثبوتیله حکم اولنان قضیه‌لردر

قال رحمه الله (والافعدولة الموضوع اوالمحمول اوالطرفین) واکر قضیهٔ حملیه‌نک
طرفینی لفظا ومعنا وجودی اولمزسه بوامثال قضیه‌لر معدوله تسمیه اولنور زیرا
حرف سلب سلب نسبته موضوع اولمسیله بومعنانک غیریسنده استعمال اولندیغی
حینده معنای اصلیسندن معدول اولمش اولور بوده یاالکز موضوع قضیه عدمی
اولمسیله اولوب بوتقدیرده معدولة الموضوع تسمیه اولنور (نحو اللاحی جماد)
اشته بو مثالده لاحی اوزرینه جماد اولمسیله حکم اولنوب موضوعی اولان لاحیدن
لاحرف سلبی جز اولمسیله عدمی ومحمول اولان جماد وجودی اوله‌رق معدولة
الموضوعدر

ویاخود یالکز محمول عدمی اولمسیله اولوب بو صورتده معدولة المحمول تسمیه
قلنور (والعقرب لاعالم اواعمی) اشبو مثالینده موضوع اولان عقرب وجودی واولده
محمول اولان لاعالمدن حرف سلب جز اولمسیله لفظا وثانیده اعمی عدم بصر
معناسنه اولمسیله معنا عدمی اولدقلرندن ایکیسیده معدولة المحمولدر ویاخود
موضوع ومحمولدن ایکیسیده عدمی اولوب بوصورتده معدولة الطرفین اطلاق
اولنور مثلا اللاحی لاعالم قولنده حرف سلب طرفیندن جز اوله‌رق ایکیسیده عدمی
اولمسیله بوقضیه معدولة الطرفیندر وبومثال سهل الانتقال اولمسیله مصنف تصریحنه
حاجت کورمامشدر وبومثالرک جمله‌سی موجبه اولوب سالبه‌لرنده اللاحی لیس بعالم
والعقرب لیس بلاحیوان والاعمی لیس بلاحیوان دیرسین اول سالبهٔ معدولة الموضوع
وثانی سالبهٔ معدولة المحمول وثالث سالبهٔ معدولة الطرفیندر وخفی اولمسونکه
معناً عدمی اولنلرک معدوله‌دن عدی مختلف فیه‌در

قال رحمه الله (وقد تخص المحصلة بالموجبة منها وتسمی السالبة بسیطة)واصطلاح
اهل فنده بروجه محرر طرفینی لفظا ومعنا وجودی اولان حملیه‌لره کرک موجبه
وکرک سالبه علی الاطلاق محصله دینلدیکی کبی بعضا دخی اشبو محصله اسمنک
موجبه اولنلره تخصیصیله سالبه اولنلره سالبهٔ بسیطه تعبیر ایدرلر زیرا سالبهٔ معدوله‌یه
نسبتله حکم بسیطده اولوب یالکز برحرف سلبی مشتملدر

قال رحمه الله (والفرق بین الموجبة المعدولة المحمول وبین السالبة البسیطة لفظی

ومعنوى) وموجبهٔ معدولة المحمول ايله سالبهٔ بسيطه بيننده اولان فرق لفظى ومعنوى
اوله‌رق هر ايكى جهتله ده بينلرنده فرق وامتياز موجوددر اكر سؤال اولنورسه‌كه
عدول جانب محمولده اولديغى كبى جانب موضوعده دخى اولديغى بيان ايدلمشيكن
بوراده كلامى يالكز معدولة المحموله حصر ايتمسنده سبب ندر جوابنده ديرزكه
وجه تخصيص بودركه فن منطقده عدولده معتبر اولان جانب محمولده اولان عدولدر
زيرا منــاط حكم ذات موضوع ايله وصف محمول ايدوكى تحقيقــات سابقه‌دن
معلوم اولمشــدر وخفى دكلدركه برشى اوزرينه امور وجوديه ايله حكم امور عدميه
ايله حكمه مخالفدر بوسببله قضيه‌نك عدول وتحصيل جهتنده اولان اختلافى مفهوم
قضيه‌يه تأثير ايدرك قطعيا مفهوم قضيه‌نك اختــلافنى موجب اولور مثــلا زيد كاتب
برقضيه وزيد لا كاتب قضيهٔ اخرى اولــوب مفهوملرى متخــالفدر لكن وصف
موضوعــده اولان عدول وتحصيــل بويله اوليوب ذات موضوعدن عبــارتدر
ومعــلومدركه برشى اوزرينه حكم اوشــيدن هر نصل عباره ايله تعبير ايدلســه
مفهوم قضيــه‌ده موجب اختــلاف اولمز زيرا مثلا برشــيئك ايكى وصفى اولوبده
بريــى جماد كبى وجودى وديكرى لاحى كبى عدمى اولسه واوشيدن بركره وجودى
ايله وديكر دفعه‌ده عدمى ايله تعبير اولنه‌رق ايكى حالده‌ده اوزرينه برشى ايله حكم ايدلسه
حقيقةً مفهومده بر برينه مخالف ايكى قضيه حاصل اولمز وتكرار سؤال اولنورسه‌كه بيان
فرقده موجبهٔ معدولة المحمول ايله سالبهٔ بسيطه‌يه حصر كلامه باعث ندر جوابنده
ديرزكه عدولك محمولده اعتبارى جهتيله درت قسم حاصل اولوب بوده موضوعك
عدول وتحصيلندن صرف نظرله قضيه‌نك باعتبار المحمول يامعدوله ويا محصله وبونلرده
ياموجبه وياسالبه اولمسى اعتباريله‌در ايمدى اول زيد كاتب كبى موجبهٔ محصله وثانى
زيد ليس بكاتب كبى سالبهٔ محصله وثالث زيد لا كاتب كبى موجبهٔ معدوله ورابع زيد
ليس بلا كاتب كبى ســالبهٔ معدوله در وبوقضيه‌لردن هيچ بر قضيتين بيننده التباس
اوليوب يالكز التباس سالبهٔ محصله ايله موجبهٔ معدوله بيننده‌در اما موجبهٔ محصله
ايله سالبهٔ محصله بيننده فرق ظاهردركه اولده حرف سلب مفقود وثانيده موجوددر
واما موجبهٔ محصله ايله موجبهٔ معدوله بيننده فرق كذلك معدوله‌ده حرف سلبك
وجوديله محصله‌ده عدميدر واما موجبهٔ محصله ايله سالبهٔ معدوله بيننده فرق سالبهٔ
معدوله‌ده ايكى حرف ســلبك وجوديله موجبهٔ محصله‌ده حرف ســلبك عدم
وجوديدر واما سالبهٔ محصله ايله سالبهٔ معدوله بيننده فرق سالبهٔ معدوله‌ده ايكى وسالبهٔ
محصله‌ده يالكز برحرف سلبك موجود اولمسيدر وموجبهٔ معدوله ايله سالبهٔ معدوله
بيننده فرق سالبه‌ده ايكى وموجبه‌ده يالكز برحرفك وجوديدر واما سالبهٔ محصله
ايله موجبهٔ معدوله‌دن ايكيسنده‌دخى برحرف سلب اولمسيله بينلرنده التباس موجود

اوله‌رق بناء عليه بونلرك بيننده تعيين فرق وتمييزه احتياج كورنمسى بين القضايا موجب
تخصيص اولنمشدر

قال رحمه الله (اما اللفظى فبأن الغالب فى العدول مثل لا وغير وفى السلب مثل ليس
و بتقديم رابطة الايجاب على اداة السلب فى المعدولة نحو زيد هو ليس بقائم
وتأخيرها فى البسيطة نحو زيد ليس هو بقائم وبهذا يفرق بين موجبة الشرطيات
وسالبتها) اما موجبهٔ معدولة المحمول ايله ســالبهٔ بسيطه بيننده فرق لفظى ايكى
وجهله اولوب اول غالب استعمالده قضيهٔ معدوله ده لا وغير وســالبهٔ بسيطه‌ده
ليس امثالنك ايراد ايدلمسيدر مثلا اكثر معدوله اوله‌رق زيد غير كاتب وياخود
لا كاتب وسالبهٔ بسيطه اوله‌رق زيد ليس بكاتب دينلوو وبو فرق قضاياى ثنائيه‌ده
جارى اوله‌رق ثلاثيه‌ده غير معتبردر

وفرق لفظيدن ثانى معدوله‌ده رابطهٔ ايجابيه‌نك ادات سلب اوزرينه تقديميله زيد
هو ليس بقائم دينلور هو رابطهٔ ايجابيه‌سى ليس اوزرينه تقديم ايدلمسى ربط
سلبه اشارت اولمسيله معدوله اولديغنه قرينهٔ لفظيه‌در وســالبهٔ بسيطه‌ده رابطهٔ
ايجابك ادات سلبدن تأخيريله زيد ليس هو بقائم دينلور وبونكله سلب ربطه اشارت
اولنه‌رق قضيهٔ سالبه بسيطه ايدوكنه قرينهٔ لفظيه اولور وبو فرق ثلاثيه‌ده مطرددر
واشــبو رابطهٔ ايجاب ايله حرف ســلبك قضيه‌ده يكديكرندن تقديم وتأخيريله
شرطيانك موجبه وسالبه‌سى بيننى فرق اولنه‌رق مثلا موجبه‌سنده ان كانت الشمس
طالعة فالليل هو ليس بموجود وســالبه‌سنده فالليل ليس هو بموجود دينلور
مصنفك حاشيه‌ده بيانى اوزره بو محلده ســائر اهل فن اشبو فرق ثانى‌يى رابطه‌نك
تقديم وتأخيرى اولمسيله صورت اطلاقده بيــان ايتمش اولدقلرى حالده بوراده
رابطه‌يى قيد ايجاب ايله تقييد ايتمسى زيرا سالبه‌ده رابطه ادات ســلب اوله‌رق
بوجهتله ســالبه‌ده ادات ســلبدن رابطهٔ سلبى تأخير اوليوب بلكه اداتدن تأخير
اولنان رابطهٔ ايجابدر

قال رحمه الله (واما المعنوى فبأن المعدولة حاكمة بوقوع ثبوت المحمول العدمى وهو
ربط السلب والبسيطة حاكمة بلا وقوع المحمول الوجودى وهو سلب الربط) واما
موجبهٔ معدولة المحمول ايله ســالبهٔ بسيطه بيننده فرق معنوى شو وجهله‌دركه
معدوله بحسب المفهوم محمول عدمينك موضوع ايچون وقوع ثبوتيله حاكم اولوب
وعدمينك وقوع ثبوتيله حكم ربط سلبدر مثلا زيد هو ليس بقائم قولنده حكم قائم
اولمامقلغك زيد ايچون وقوع ثبوتيله اوله‌رق سلبى ربطدر زيرا رابطه‌نك شــانى
مابعدنى ماقبلنه ربطدر بوجهتله قضيه موجبه اولور وســالبهٔ بســيطه محمول
وجودينك موضوع ايچون لا وقوع ثبوتيله حاكم اولوب بو ايسه ســلب ربطدر

مثلا زيد ليس هو بقائم قولنده حكم قيامك زيددن انفكاكيله اولەرق بو ايسە ربطى سلبدر زيرا حرف سلبك شانى مابعدنده اولان شيئى سلب ايتمكدر بو جهتله قضيه سالبه‌در حاصلى معدولەده حكم ايجاب ايله وبسيطه‌ده سلب ايله اولوب اولك مفهومى ربط سلب وثانينك مفهومى سلب ربط اولەرق من جهة المعنى بينلرنده فرق تحقق ايدر

قال رحمه الله (وايضا السالبة البسيطة من كل نوع من الخارجية والحقيقية والذهنية اعم مطلقا من موجبة المعدولة المحمول لان صدق موجبة كل نوع يتوقف على تحقق الوجود المعتبر مع موضوعه فى الواقع بخلاف سالبته) وبر فرق معنويده شو جهتندركه قضاياى خارجيه وحقيقيه‌دن هر بر نوعك سالبهٔ بسيطەسى او نوعك موجبهٔ معدولة المحمولندن مطلقا اعمدر زيرا قضاياى مذكورەدن هر نوعك صدق موجبەسى موضوعيله معتبر اولان وجودك واقعده تحققنه متوقفدر والا وجود معتبر مطابق واقع اولميوب قضيه صادقه اولمز لكن سالبهٔ بسيطه بونك خلافنده اولوب صدقى وجود معتبر موضوعك تحققنه توقف ايتمز زيرا موضوعيله معتبر اولان وجودك واقعده عدم تحققى حينده سلب اولى بالصدقدر

مصنف مرحوم ما سبقده اجمالا ايراد ايلديكى بر فائدهٔ مهمه‌يى ايضاح ايدرك حاشيه‌ده ديمشدركه وجود موضوعى وجود معتبر قيديله تقييد ايدوبده سائرلرى كبى صورت اطلاقده يتوقف على وجود الموضوع تعبيريله اكتفا ايتمامسى بو مقامده ذهنه تبادر ايدن شيئى دفع ايچون تحقيقه اشارتدر شويله‌كه موضوع قضايايده ايكى وجود اولوب برىسى قضيه ايله حاكم اولان كمسه‌نك موضوع ايچون اعتبار ايلديكى وجود وثانى موضوعك فى نفس الامر تحقق معناسنه اولان وجوددر واشبو وجودين بينلرنده عموم من وجه اولوب زيرا حاكمك وجود موضوعى اعتبار ايلسندن واقعده وجودى لازمكلميه‌جكى مثللو واقعده وجودى اولمقدن دخى حاكمك بو وجودى موضوع ايله اعتبار ايتمسى اقتضا ايتميه‌جكى معلومدر اشته بو ايكى صورتده افتراق ايتمش اولورلر وبعضا اولوركه حاكم وجود موضوعى اعتبار ايدوب نفس الامرده دخى بو وجود متحقق اولەرق وجوديندن ايكيسيده اجتماع ايدر ايمدى اعتبار حاكم ايله اولان وجود اول موجبه وسالبه بينلرنده مشترك اولەرق بينلرنده تحقق تناقض بو وجودى اعتبار ايله در وسالبهٔ خارجيه‌نك سالبهٔ حقيقيه وذهنيه‌دن وبونلرك سالبهٔ خارجيه‌دن امتيازلرى دخى بو وجود ايله‌در وصدق موجبه‌نك موقوف عليهى اولوب صدق سالبه‌نك توقف ايتمديكى وجود ايله مراد وجود ثانى يعنى وجود نفس الامرى اولوب وجود اعتبارى دكلدر اشته بو وجهله وجودين بينلرنده اولان فرقه مبنى قومك صدق سالبه وجود موضوعه غير متوقفدر ديو تصريحلريله برابر سالبه‌ده حكم موضوع موجود

اوزرينه‌در ديو كلاملرى بينلرنده تدافع اولمديغى معلوم اولور حاصلى صدق سالبه‌نك توقف ايتمديكى وجود موضوعك وجود نفس الامريسى وسالبه‌ده حكمك مقتضى اولديغى وجود وجود اعتباريدركه نفس الامرده موجود اولوب اولمامقدن اعمدر وبو مقام مزالق اقدام اعلام اولمسيله بو وجهله بيلنمسى لازمه‌دندر

قال رحمه الله (فيصدق السالبة البسيطة من الخارجية مع موجبتها المعدولة المحمول فيما وجد الموضوع فى الخارج تحقيقا وانفك عنه المحمول فيه) قضاياى خارجيه وحقيقيه وذهنيه‌دن هر نوعك موجبهٔ معدولەسى موضوعيله معتبر اولان وجودك نفس الامرده تحققنه متوقف وسالبەسى بو وجوده غير متوقف ايدوكى معلوم اولديسه ايمدى موضوعى تحقيقا خارجده موجود اولوبده محمول خارجده موضوعدن منفك اولان ماده‌لرده كرك سالبهٔ بسيطه وكرك موجبهٔ معدولة المحمول صادقه اولور (نحو كل انسان ليس بفرس اولا فرس) اول سالبهٔ بسيطه وثانى موجبهٔ معدولة المحمول اولەرق مفاد اول خارجده فرسيتك انسان ايچون لاوقوع ثبوتندن ومفاد ثانى لافرسيتك انسان ايچون وقوع ثبوتندن عبارت اولمسيله ايكيسيده صادقدر زيرا مفهوملرى خارجده فرسيتك انساندن انفكاكى اولوب بو ايسه واقعه مطابقدر (وبدونها فيما عداه سواء امكن الموضوع ولم يوجد فى الخارج تحقيقاً) وخارجده موضوع تحقيقاً وجود اولان ماده‌نك ماعداسنده يعنى موضوعى خارجده موجود محقق اولميان ماده‌لرده خارجيه‌دن سالبهٔ بسيطه صادقه وموجبهٔ معدولة المحمول غير صادقه اولەرق افتراق ايدرلر وموضوعك خارجده تحقيقاً عدم وجودى يا موضوع فى نفسه ممكن اولوبده خارجده تحقيقاً موجود اولمامسيله اولور (نحو لاشئ من العنقاء بجسم فى الخارج) ايشته بو مثالده موضوع اولان عنقا معدومات ممكنه‌دندر (اولم يمكن) وياخود موضوعك ممكن اولمامسيله اولور (نحو ليس شريك البارى تعالى بصيرا فى الخارج) بو مثالده موضوع اولان شريك معدومات غير ممكنه‌دندر حاصلى كرك عنقا وكرك شريك اول ممكن وثانى ممتنع اولمسيله برابر ايكيسيده تحقيقا خارجده موجود اولميوب وصدق سلب موضوعك وجود محققنه متوقف اولمديغى جهتله بونلر ايله امثالندن جسم وبصير امثالى مفهوماتى سلب ايتمك صادقدر لكن بو ماده‌لرده موجبهٔ خارجيهٔ معدولة المحمولى اعتبار ايتمك صحيح اولەمز زيرا معدوله‌يه حملى صورتده معنى عنقا ايچون لاجسميت وشريك ايچون لابصيرتك خارجده وقوع ثبوتى اولوب بر شيئك شئ آخر ايچون ايجاب خارجيسى ايسه مثبت لهك فرع وجود خارجيسى اولەرق عنقا وشريكك خارجده وجودنى مقتضى اولمسيله صادقه اولەمز .

قال رحمه الله (ومن الحقيقية مع موجبتها المعدولة فيما امكن الموضوع وانفك عنه

المحمول على تقدير وجوده فى الخارج) وقضيهٔ حقيقيه‌دن موضوع ممكن اولوب ده
خارجده وجودى تقديرده اشبو موضوعدن محمول منفك اولديغى ماده‌لرده سالبهٔ
بسيطه وموجبهٔ معدوله‌دن هرايكيسى صادقه اولور يعنى بومثللو قضيه كرك سالبهٔ
بسيطه اعتبار ايدلسون وكرك موجبهٔ معدولة المحمول اولسون هرايكى صورتده
صادقه اولور (نحو العنقاء اوالفرس ليس بكاتب اولا كاتب فى الخارج) يعنى
افرادى ممكن معدوم اولان عنقانك فرض وجود خارجيسى ايله سالبهٔ بسيطهٔ حقيقيه
اولمق اوزره ليس بكاتب فى الخارج وياخود موجبهٔ حقيقيهٔ معدولة المحمول اولمق
اوزره لا كاتب فى الخارج دينلسه ايكيسيده صادقه‌در كذلك افراد ممكنه‌سندن
بعضيسى خارجده موجود وبعضيسى مفقود اولان فرسك افراد معدومه‌سنك دخى
فرض وجوديله جميع افراد موجوده ومقدره‌سنه شامل اولمق اوزره سالبهٔ بسيطهٔ
حقيقيه اوله‌رق الفرس ليس بكاتب فى الخارج وياخود موجبهٔ حقيقيهٔ معدولة المحمول
اوله‌رق لا كاتب فى الخارج دينلسه ايكيسيده صادقه‌در زيرا حقيقيه‌ده حكم
خارجده فرض وجوديله افراد ممكنه اوزرينه اولديغى معلومدر (وبدونها فيما لم يمكن
كما فى سلب العوارض الخارجية عن المحالات) وموضوعى ممكن اولميان ماده‌لرده
حقيقيه‌دن سالبهٔ بسيطه موجبهٔ معدوله‌سندن افتراق ايدرك بسيطه صادقه ومعدوله
كاذبه‌در نته‌كيم محالاتدن عوارض خارجيه‌نك سلبى صورتنده بويله اوله‌رق مثلا
لاشئ من الشريك بصير فى الخارج بسيطهٔ حقيقيه‌سى صادقه اولوب لكن شريكك
استحالهٔ وجودى جهتله موجبهٔ معدولهٔ حقيقيه اوله‌رق الشريك غير بصير دينلك
صادقه دكلدر .

قال رحمه الله (ومن الذهنية الحقيقية مع موجبتها المعدولة فيما وجد الموضوع بذاته
فى الذهن تحقيقاً او تقديراً وانفك عنه المحمول فيه) وذهنيهٔ حقيقيه‌دن ذهنده
تحقيقاً و يا تقديرا موضوع بذاته موجود اولوب واشبو موضوعدن محمول ذهنده
منفك اولديغى محلده سالبهٔ بسيطه وموجبهٔ معدولة المحمولدن هر ايكيسى صادقه
اولور (نحو الاربعة ليس بفرد اولافرد فى الذهن) بومثالده ذات اربعه احد ازمنه‌ده
تحقيقا ذهنده موجوده اولوب وفرديت كنديدن منفك اولمسيله ايكيسيده صادقه‌در
زيرا اعتبار حاكدن قطع نظرله اربعه‌نك ذهنده بعض ازمانده تحقق وفرد اولمقدن
انفكاكى معلوم اوله‌رق اوزرينه سلب وايجابدن ايكيسيله‌ده حكمه صالحدر
مصنفك حاشيه‌ده بيانى وجهله بذاته ذهنده موجود اوله‌جق موضوع ايله مراد
كندوسيچون ماهيت حقيقيه اولان شيدر بو ده ايستر ذهنده محققا موجود اولسون
نته‌كيم احد ازمنه‌ده ذهنده موجوده اولان اربعه بوقبيلدندر وايستر ذهنده مقدر
اوله‌رق موجود اولسون نته‌كيم واجب تعالى حضرتلرينك كنهى هر نقدر ابدا

اذهانده واقع اولمزسه ده ذهنده امكان حصوليله بالفرض قائل اولمق لازمكلسه
بوقبيلدن يعنى ذهنده وجودى مقدر اولان ماهيتدن اولمش اولور ايدى بذاته
قولنده اولان ذاتدن مراد اذهانده حصولى تقديرده وجود خارجيسنى فرضه
محتاج اولمقسزين ذهنده حاصل اوله‌جق ماهيت حقيقيه‌در وذكرى سبق ايلديكى
وجهله ماهيات محالات بونك خلافنده‌در الحاصل بو محلده تقديردن مراد
موضوعك وجود ذهنئ ممكننه متعلق اولان فرضدر و (بل بواسطة الفرض)
قول آتيسنده اولان فرضدن مراد موضوعك وجود خارجئ مستحيلنه متعلق
اولان فرض وتقديردر وفرضين اشبو تغايردنناشى متقابلين اولمشلردر
(وبدونها فيما لم يوجد فى الذهن بذاته بل بواسطة الفرض) وموضوع بذاته ذهنده
موجود اولميوب ده فرض وتقدير ايله موجود اوله بيله‌جك ماده‌لرده ذهنيهٔ حقيقيه‌دن
سالبهٔ بسيطه صادقه اولوب موجبهٔ معدوله صادقه اولمز وبذاته ذهنده
موجود اوليان شى ماهيات محالاتدر (نحو لاشئ من المحالات ببصير فى الذهن
او بموجود فى نفسه) اشته بو مثالرك معناسى بانفسها ذهنده اولان محالاتدن
بصيريتى وياخود وجود نفس الامريى سلب اولوب ونه زمانكه محالاتدن
هيچ بر شى بأنفسها وحقيقتها ذهنده موجود اولديسه بو سلب بطريق الاولى
صادقدر وموجبهٔ معدوله اوله‌رق لا بصير فى الذهن وياخود لا موجود فى نفسها
دينلسه معنى بأنفسها ذهنده موجوده اولان محالات ايچون عدم بصر وياخود
عدم وجود نفس الامرينك وقوع ثبوتى اولوب واقع حال ايسه محالات بأنفسها
ذهنده موجوده اولمديغى جهتله اشبو محالات ايچون ذهنده بر شى موجود
اولمسى ممكن اوله‌ميوب بناء عليه حكم بالثبوت مطابق اوله‌ميه‌رق صادقه اوله‌مز
قال رحمه الله (ومن الذهنية الفرضية مع موجبتها المعدولة فيما وجد الموضوع
فى الذهن بواسطة الفرض وانفك عنه المحمول فيه كما فى هذا المثال) وموضوع
واسطهٔ فرض وتقدير ايله ذهنده موجود اولوب وبو موضوعدن ذهنده
محمول منفك اولديغى ماده‌ده ذهنيهٔ فرضيه‌دن سالبهٔ بسيطه وموجبهٔ معدوله‌نك
ايكيسيده صادقه اولورلر زيرا بو قضيه‌ده حكم ايله برابر معتبر اولان وجود
فرضى ذهنده موجود اولمسيله سلب وايجابدن ايكيسيده صحيح اولور نته‌كيم مرور
ايدن مثال محالاتده بويله‌در يعنى لا شئ من المحالات ببصير فى الذهن وياخود لا
شئ من المحالات بموجود فى نفسه سالبهٔ بسيطه‌لر ايله المحالات لا بصير فى الذهن
وياخود لا موجود فى انفسها معدوله‌لرى قضيهٔ ذهنيهٔ حقيقيه اعتبار اولندقلرى
تقديرده سالبه‌لر صادقه ومعدوله‌لر كاذبه اولديغى كبى ذهنيهٔ فرضيه اعتبار
ايدلدكلرى صورتده ايكيسيده صادقه‌در (وبدونها فيما لم يوجد فى الذهن اصلا)

وذهنده اصلا وجودی بولنمیان ماده‌ده ذهنیهٔ فرضیه‌دن سالبهٔ بسیطه صادقه اولوب موجبهٔ معدوله صادقه دکلدر (نحو لا شیٔ من المعدوم المطلق بمعلوم) اشبو سالبهٔ بسیطه‌نك صدقیله برابر المعدوم المطلق لامعلوم معدوله‌سی غیرصادقدر مصنف حاشیه‌ده بیان ایتشدرکه معدوم مطلق ایله مراد خارجده وذهنلردن بر ذهنده کندوسیچون اصلا وجود اولمیان معدومدر بوجهتدن ناشی معدوم مطلق بالضروره معلوم اوله‌مز زیرا علم وجود ذهنی ایله مشروطدر واشبو لاشیٔ من المعدوم المطلق بمعلوم قضیه‌سی مشروطهٔ عامه‌در زیرا مراد معدوم مطلق مادام مطلقا معدوم اولدقجه بالضروره معلوم دکلدر دیمکدر وهرنقدر بوقضیه‌ده معدوم مطلق اشبو معدوم مطلق عنوانیله معلوم ومتصور ایسه‌ده بوعنوان ایله تصور معلوم دکلدر دیو حکمه منافی ومناقض اولمیوب حکم مذکور صادقدر زیرا قضیهٔ مذکوره مشروطهٔ وصفیه اولوب ومشروطهٔ وصفیه ظاهرده حملیه ومعناده شرطیه‌در وبومقامده هرنقدر طرفینی واقعده ممتنع اولسه‌ده کلما کان الشیٔ معدوما مطلقا یلزم ان لایکون معلوما یعنی هرنوقتکه برشی معدوم مطلق اوله معلوم اولمامسی لازمکاور دینلك طریقیله شرطیه‌نك صدقی محل اشتباه اولمدیغی غیرخفیدر

حاصل سؤال بوقضیه‌ده معدوم مطلق معلوم دکلدر دیو حکم نوجهله صحیح اوله بیلورکه معلوم اولمامسیله اوزرینه حکم تصور موضوعه توقف ایدر بوصورتده معدوم مطلق عنوانیله اولسون معلوم اولمش اولور وحاصل جواب معدوم مطلق اوزرینه معلوم دکلدر دیو حکم ایدیله بیلمسنك صحتی معدوم مطلق عنوانیله متصور اولمسی جهتدن اولوب ومعلوم اولمامسیله حکمك صحیح اولمسی فی نفسه وبحسب مفهومه ذهنده ثابت اولمدیغی جهتدندور برشیئك ذهنده حصولی وجهدن ذو وجهك حصولی لازم کلمز وبوسببدرکه سلب ایله حکم صادق وایجاب ایله حکم کاذب اولور زیرا ایجاب ایله حکم خارجده ویاذهنده موضوعك وجودنی اقتضا ایلر اشبو معدوم مطلقده ایسه بالکز سلب حکمه مدار اولمق اوزره عنوان معدوم مطلق ایله تصوردن بشقه نه خارج ونه ذهنده نه حقیقة ونه فرضا وجود یوقدر وبوقضیه‌نك یعنی لاشیٔ من المعدوم المطلق بمعلوم قضیه‌سنك بووجهله امتناع موضوعیله برابر صدقنی فهمده اولان غموضتدن ناشی مشروطهٔ عامه‌ده انحصاری التزام ایدلمشدر چونکه مشروطهٔ عامهٔ وصفیه معناده شرطیه اولوب وشرطیه‌نك طرفی ممتنع اولسه‌ده صدق قضیه‌یه مخل اولمدیغی تفصیلات آتیه‌دن معلوم اولور وبومقال علم کلامده تمایز معدوماتده اولان اختلافك مباحث متفرعه‌سندندر

ومصنفك امکان رساله‌سنده بوکلامه مناسب اولان تحقیقاتك خلاصه‌سی بودرکه

بحسب نفس الامر اوزرینه مجهول مطلقدر دیو حکم صادق اوله‌جق هیچ برشیئك نفس الامرده وجودی اولمدیغی وبوجهتله بحسب نفس الامر اعتبار ایدلسه امتناع حکم ایله اوزرینه حکم ایتمك صادق اوله‌میه‌جغی معلوم ایسه‌ده فقط برشی اوزرینه مجهول مطلق عنوانك بالفعل صدقی تقدیرده اوزرینه برشی ایله حکم ایتمك ممتنعدر دیو حکم ایدلمسی صادقدر انکیچون شیخك عقد حملده اعتبار ایلدیکی فعل ایله مراد نسبتك بحسب نفس الامر قوه‌دن فعله خروجی اولمسنی متأخرین زعم ایتشیکن مذهب تحقیقده نسبتك بحسب الفرض قوه‌دن فعله خروجی معناسنه فعل فرضیدن تعمیم ایدلمشدر وسبب تعمیمی بیانده اکر متأخرینك زعمی وجهله بالکز اعیانده فعل اعتباریله فعل فرضیدن تعمیم ایدلمسه کل مجهول مطلق دائما یمتنع الحکم علیه امثالی ظاهرده حملیات ومعناده شرطیات اولان وصفیاتده حکم صحیح اوله‌مزدی دینلمشدر

قال رحمه الله (ولذا قالوا السالبة البسيطة والمعدولة المحمول متلا زمان فيما وجد الموضوع) تحقیقات مبسوطه‌دن معلوم اولدیکه قضایای حملیه‌دن هرنوعك موجبه‌سی موضوعیله معتبر اولان وجودك واقعده یعنی قضیه خارجیه ایسه تحقیقا وحقیقیه ایسه تقدیرا خارجده وذهنیهٔ حقیقیه ایسه تحقیقا وفرضیه ایسه تقدیرا ذهنده تحققنه متوقف وبونکله مشروطه اولوب سالبهٔ بسیطه ایسه بووجهله تحقق وجود معتبره غیر متوقف اولمسیله وجود معتبر موضوع محقق اولان محلارده موجبهٔ معدوله وسالبهٔ بسیطه‌دن ایکیسیده صادق ووجود موضوع تحقق ایتمیان محلارده یالکز سالبهٔ بسیطه‌نك صدقیله موجبهٔ معدوله مفترق اولور اشته بووجهله وجود معتبر موضوع واقعده متحقق اولان محلارده سالبهٔ بسیطه وموجبهٔ معدوله من جهة الصدق یکدیکرندن افتراق ایتمدکلرندن ایچون قوم موضوع موجود اولان محلارده سالبهٔ بسیطه ایله معدولهٔ محموله بربرینه متلازمدر دیو قائل اولمشلردر

قال رحمه الله (وكذا السالبة المعدولة المحمول اعم مطلقا من الموجبة المحصلة ومتلازمة معها فيما وجد الموضوع) وسالبهٔ بسیطه موجبهٔ معدولة المحمولدن اعم اوله‌رق وجود معتبر موضوع تحقق ایتدیکی محلده متلازم اولدقلری کبی سالبهٔ معدولة المحمول دخی عموم مطلق ایله موجبهٔ محصله‌دن اعم اوله‌رق وجود معتبر موضوع متحقق اولدیغی محلارده سالبهٔ معدوله موجبهٔ محصله ایله متلازمه یعنی بومحلده ایراد اولنه‌جق قضیه کرك سالبهٔ معدوله اولسون وکرك موجبهٔ محصله اوله‌رق اتیان ایدلسون ایکیسیده صادقه‌در (نحو ليس الانسان لا ناطقا والانسان ناطق) مثال اول سالبهٔ معدوله وثانی موجبهٔ محصله اوله‌رق ایکیسیده صادقدر مخشیٔ ریزوینك بیانی اوزره هرنوقت زید کاتب صادق اولسه لیس

زید بلاکانب صادق اولور وبعضا اول صادق اولیه‌رق ثانی صادق اولور بوده زید معدوم حقنده اولور ایدی اشبو محصله ایله سالبهٔ معدولة المحمول بیننده دخی موضوع موجود اولدیغی ماده‌ده تلازم واردر

قال رحمه الله (تنبیه قد یحکم بثبوت حکم السالبة بموضوعها کان یقال اجتماع النقیضین هو لیس بصیرا بمعنی انه متصف بعدم البصر وسماها المتأخرون موجبة سالبة المحمول) خفی اولمسونکه بعضا قضیهٔ حملیه‌ده حکم سالبه‌نك موضوع ایچون ثبوتیله اولور شویله‌که برشیٔ وضع اولنه‌رق بوشیدن بروصف سلب اولندقدنصکره بوسلبك شیٔ موضوع ایچون ثبوتیله حکم ایدیلور وذکری سبق ایدن معدولة المحمولده حکم محمول عدمینك موضوع ایچون ثبوتیله اولوب بینلرنده فرق موجوددر ومصنفك عنوان تنبیه ایله ایرادی اشبو مغایرته اشارتدر حاصلی معدوله‌ده حکم محمول عدمینك ثبوتیله وبو قضیه‌ده حکم حکم سلبك ثبوتیله‌در مثلا مثال مذکورك معناسی اجتماع نقیضین عدم البصر ایله یعنی بصرك کندیدن انتفاسیله متصفدر دیمکدر وبوقضیه‌یه متأخرون موجبهٔ سالبة المحمول تسمیه ایتمشلردر (وحکموا بأنها مساویة للسالبة البسیطة واعم من الموجبة المعدولة المحمول حیث صدق عند عدم الموضوع ایضا دون المعدولة المحمول) وبو قضیه‌نك سالبهٔ بسیطه‌یه مساویه اولوب وموجبهٔ معدولة المحمولدن اعم اولمسیله حکم ایتمشلردر شو جهتدنکه بوقضیه سالبهٔ بسیطه کبی موضوعك عدمی عندنده دخی صادقه اوله‌رق معدولهٔ محمول صادقه اولەمز (لکنها فی التحقیق موجبة معدولة المحمول من الذهنیة فیقتضی صدقها وجود الموضوع فی الذهن حال اعتبار الحکم ان آنافآن وان ساعة فساعة وان دائما فدائم وهکذا بخلاف السالبة الذهنیة وان توقف انعقاد الکل علی وجود الموضوع فی الذهن حال الحکم) لکن فاضل دوانینك تحقیق اوزره بوقضیه قضایای ذهنیه‌دن موجبهٔ معدولة المحمولدر بوتقدیرده صدقی موضوعك ذهنده اعتبار حکمك حال ومقدارنه کوره وجودنی اقتضا ایدر شویله‌که اعتبار حکم آن ایسه وجود ذهنیٔ موضوع دخی آن وساعت ایسه ساعت ودائم ایسه دائم وهکذا هرنصل اعتبار ایدیلور ایسه حال اعتباره کوره‌در وسالبهٔ ذهنیه بونك خلافنده اولوب صدقی بووجهله وجود موضوعی مقتضی دکلدر واقعا کرك موجبه وکرك سالبه بونلرك جمله‌سنك انعقادی ذهنده وجود موضوعه توقف ایدر سه‌ده بووجود موجبه‌نك مقتضی اولدیغی اعتبار حکمك حال ومقدارنه کوره اولمیوب بلکه حال حکمده موضوعك ذهنده حضور ووجودندن

عبارتدر ٩ مثلا الله تعالی موجود ازلا وابدا قولمزده ذهنده حکم ایچون موقوف علیه اولان وجود یالکز حال ایقاعده اولوب وثبوت محمول ایچون اولان وجود ازلی وابدیدر حاصلی ایجابده وجود موضوع محمولات موضوع ایچون نوجهله ثبوتی معتبر ایسه طبقیسی اولمسی مقتضی اولوب سالبه‌ده یالکز وقت ایقاعده ذهنده وجودی کافیدر ومصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله (انعقاد الکل) تعبیرنی اختیار ایلمسی تصور موضوع اوزره توقف ایدن انجق نفس انعقاد قضیه اولوب قضیه‌نك صدقی اولمدیغنه وکلام اولده یعنی انعقاد قضیه‌نك توقفنده اولمیوب بلکه صدق قضیه‌نك توقفنده اولدیغنه اشارتدر .

بوکلامك صورت اتضاحی شو وجهله بسط مقاله توقف ایدرکه شرح مطالعه مبسوط اولدیغی وجهله تحصلیندن برجاعت ایجاب معدول ایله سلب محصل بینی فرقده ایجاب معدول وقت حکمده برامر ایچون ثبوت شانندن اولان شیئك عدمی وسلب محصل وقت حکمده ثبوتی شانندن اولمیان شیئك عدمیدر دیدیلر بوصورتده کوسج اولان رجلدن لحیه‌نك عدمی ایجابدر زیرا لحیه‌دار اولمق شان رجلیتدر وطفلدن لحیه‌نك عدمی سلبدر زیرا لحیه شان طفل اولدیغی معلومدر وبعضیلر بومعنادن اعمه حمل ایدرك ایجاب معدول فی الجمله یعنی وقت حکمده ویاخود وقت حکمدن مقدم ومؤخر برامر ایچون ثبوتی شانندن اولان شیئك عدمی وسلب محصل برامر ایچون ثبوتی اصلا شانندن اولمیان شیئك عدمی اولمسیله تفسیر ایتدیلر بومعنایه کوره طفلدن عدم لحیه ایجاب معدولی ومرأه‌دن عدمی سلب اولور زیرا طفل ایچون وقت حکمدنصکره یعنی سن رجلیته بلوغنده لحیه دارلق شانندن اولوب نسا بویله دکلدر وبعضیلر بوتفسیردن دها اعم اولمق اوزره ایجاب معدولی برامر ایچون اوامرك ویاخود نوعنك اتصافی شانندن اولان شیئك عدمی ایجاب معدولدر دیو تفسیر ایتدیلر بوتقدیرده مرأه‌دن لحیه‌نك عدمی ایجاب معدول اولور زیرا لحیه ایله اتصاف ولوبعض افرادنه خاص اولسه‌ده نوع انسانك شانندندر لکن لحیه‌نك حماردن عدمی شان نوعی اولمدیغی جهتله سلبدر وبعضیلر بوندن دها اعم اوله‌رق اخذ ایدوب ایجاب معدول برامر ایچون اوامرك ویاخود نوعنك ویاخود جنس قریبنك متصف اولمسی شانندن اولان شیئك عدمی اولمسنی اختیار ایتدیلر بوصورتده حماردن عدم لحیه ایجاب معدول اولور زیرا حمارك جنس قریبی حیوان اولوب لحیه شانندن اولان انسان بوجنسده داخلدر لکن شجردن لحیه‌نك عدمی جنس قریبك شانندن اولمدیغی جهتله سلبدر وبعضیلر ایجاب معدولات تفسیرنده

---

٩ اشبو تقریردن منفهم اولدیغی وجهله حال حکمدن مراد حال حکم عقلی اولان حال ایقاع وانتزاعدر وحال اعتبار حکمدن مراد حال ثبوت حکمدرکه عندلرنده حال اعتبار حکم ایله مسمادر (عبدالحمید)

جنس بعیدك شأندن اولان شیئك عدمنی دخی ادخال ایدرك تعمیده غایت درجانه ابلاغ ایتمشدر بوتقدیرده شجردن عدم لحیه ایجاب معدول اولور زیرا لحیه شان جمعدر چونکه جسم شجر وانسان ایچون جنس بعیددر وجوهردن اشتداد وضعفك عدمی سلب اولور زیرا بونلر نه جوهرك ونه نوعنك ونهده جنسی اولمدیغی جهتله جنسنك شانیدر ·

ایشته ایجاب معدول ایله سلب محصلی تفسیرده اقوال مختلفه اولهرق شیخ بونلرك جملهسنی ابطال ایله دیمشدرکه بز شکل اولدن بر قیاس ترتیب ایدرك جوهر عرض دکلدر وعرض اولمیان هر برشیء موضوعدن غنیدر دیدیکمز صورتده بوقیاس جوهر موضوعدن غنیدر قضیهسنی بالضرور انتاج ایدر زیرا اصغرك اوسطده اندراجی بین وظاهر در حالبوکه شکل اولك انتاجی ایجاب صغری ایله مشروطدر بوجهتله الجوهر لیس بعرض قضیهسی سالبه اولمیوب معدوله اولدیغی محققدر مع ذلك عرض نهجوهرك ونهجنس قریب وبعیدنك شانیدر بوصورتدهذکر اولنان تعریفلرك جملهسی طارد اوعکسا منتقض اولور ·

شیخك بوکلامی اوزره بری اجمالی و بری تفصیلی اولمق اوزره ایکی نقض ایراد ایدلمشدرکه بونلردن نقض اجمالی صاحب کشفك ایراد ایلدیکی شیء اولوب بونك تقریری شووجهلهدرکه جوهر عرض دکلدر قضیهسنك موجبه اولمسنی اثبات ایچون ایراد اولنان دلیل جمیع مقدماتیله صحیح اولهمز والا ایجابده وجود موضوع مشروط اولمامسنی اقتضا ایدر زیرا بز الخلاء لیس بموجود وکل ما لیس بموجود لیس بمحسوس دیدیکمز تقدیرده بالضرور الخلاء لیس بمحسوس نتیجهسنی افاده ایدر اکر الخلاء لیس بموجود قضیهسی موجبه اولسه عدم موضوع ایله برابر ایجابك تحقق لازمکلور حالبوکه شیخ کندیسی عدم موضوع ایله برابر تحقق ایجابه راضی موجبهده وجود موضوع ایله برابر تحقق ایجابه غیرراضی وموجبهده وجود موضوعك لزومیله قائلدر

ونقض تفصیلینك تقریری شووجهلهدرکه شکل اولده صغرای سالبهنك عدم انتاجنی تسلیم ایتمیز بلکه سالبهنك عدم انتاجی نسبت سلبیهنك کبراده تکرر ایتدیکی صورتدهدرکه مثلا لاشیء من الانسان بحجر وکل حجر جسم قولی بوقبیلدن اولوب اصغرك تحت اوسطده عدم اندراجی محذورندناشی غیر منتجدر لکن ذکر اولنان مثاللرده اولدیغی کبی نسبت سلبیهنك تکرری حینده منتج اولور وانتاجنه بداهت شهادت ایدر

وصاحب مطالع اشبو نقضیندن جوابده دیمشدرکه شیخ ایله صاحب کشفك کلاملرنده مثال اولهرق سبق ایدن قیاسنك انتاجی صغری سالبة المحمول اولمسیله

برابر موجبه اولدیغندن ایچوندر وموجبهٔ سالبة المحمول سالبهیه مشابهتندناشی وجود موضوعی اقتضا ایتمز الحاصل موجبهنك وجود موضوعی اقتضاسی سالبة المحمول اولمدیغی صورتدهدر بوصورتده نقض اجمالی مندفع اولور واما نقض تفصیلینك دفعی زیرا شکل اولده سالبهٔ صغری اصلا نتیجه ویرمز ومثالین مذکورینده اولان قیاسلرك انتاجی صغری موجبهٔ سالبة المحمول اولوب سالبهٔ محصله اولمدیغندن ایچوندر حاصلی صغری سالبه اولدیغی حینده کبراده نسبت سلبیه تکرر ایتمیوب اصغر اوسطده مندرج اولمز ونسبت سلبیهنك تکرر ایلدیکی محلده صغری سالبه اولمیوب بلکه موجبهٔ سالبة المحمول اولور

سؤال اولنورسهکه مفاد تحقیقاتدن الجوهر لیس بعرض ویاخود الخلاء لیس بموجود قضیهلری نهمعدوله ونهده سالبهٔ محصله اولوب بلکه موجبهٔ سالبة المحمول ایدوکی اکلاشیلور ایسهده بوقضیهلر نوجهله قسمینك خارجنده اعتبار ایدلمك ممکن اوله بیلورکه اکر سلب محمولدن جزء دینلور ایسه قضیه موجبهٔ معدوله اولور واکر جزء دکلدر دینلورسه سالبه اولور بوصورتده اشبو قسمینك خارجنده سالبة المحمول تصور اولنهمز جوابنده دیرزکه سلب کرك سالبهده وکرك موجبهٔ سالبة المحمولده محمولدن خارجدر لکن سالبة المحمولده سالبهدن زیاده اولهرق براعتبار موجوددر زیرا سالبهده ابتدا موضوعی وبعده محمولی وبعده بینلرنده اولان نسبت ایجابیهیی تصور ایدهرك بعده اشبو نسبتی رفع ایدرز وسالبة المحمولده ینه بواوچ شیئی تصور وبعده نسبت ایجابیهیی رفع ایتدکدنصکره عودت ایدرك اشبو سلبی موضوع اوزرینه حمل ایلرز زیرا موضوع اوزرینده ایجاب محمول صادق اولمیان محلده سلب محمول صادق اولور بوجهتله موجبهٔ سالبة المحمولده اعتبار سلب تکرر ایدوب سالبهده تکرر ایتمز حاصلی ذکر اولندیغی وجهله سالبهده درت شی موجود اولوب سالبة المحمولده ایسه برده سلبك موضوع اوزرینه حملی معتبر اولهرق بشه بالغ اولور وسالبة الموضوعهده دخی اعتبار بووجهله اولوب عنوانك سلبیله موضوع اوزرینه حکم اولنور اشته بوسبدنناشی کلام قومدن ایشیدرسنکه سالبة المحمولك معناسی (ج) برشیدر که (ب) اندن مسلوبدر دیمکدر وسالبة الطرفینك معناسی کندیدن (ج) سلب اولنان شی برشیدرکه اوشیدن (ب) مسلوبدر دیمکدر وسالبهنك معناسی (ج) دن (ب) مسلوبدر دیمکدر وموجبهٔ معدولهنك معناسی (ج) اوزرینه لا (ب) صادق اولور دیمکدر دیو تقریر ایدرلر وبوبیاندن معلوم اولورکه سالبه وجود موضوعی اقتضا ایتدیکی کبی سالبة المحمول دخی وجود موضوعی اقتضا ایتمز

ایشته بو تحقیقات مبسوطهدن مستبان اولهجغی وجهله متأخرون دفع اشکال

ایچون الجوهرلیس بعرض والخلأ لیس بموجود امثالی قضیه‌لری موجبه‌ده ادخال وسالبه‌یه مشابهتندناشی سائر موجبه کبی وجود موضوعی مقتضی اولمدیغنی اعتبار ایدرك موجبهٔ سالبة المحمول تسمیه‌سیله قضایای موجبه‌دن قسم ثالث عداتمشلردر حاصلی بونوع قضیه‌نك موضوعی عدمی اولمسیله برابر صدقنه قائل اوله‌رق موجبهٔ معدوله‌دن اعم وسالبه بسیطه‌یه مساوی اولمسیله حکم ایتمشلردر وبووجهله قضایای موجبه‌دن معدود اولمسی حسبیله شکل اول ایچون صغری واقع اولمسی اشتراط ایجابی مخل اولمز ووجود موضوع ایله اشتراط صدق موجبه‌نك محصله ومعدوله قسمینه تخصیص اولنوب اشبو سالبة المحمول بوشرطدن مستثنا حکمنده اولمش اولور

لکن متأخرینك بووجهله موجبهٔ سالبة المحمول اعتبار ایلدکلری قضایاده مادامکه حکم سلبی اثبات ایله اولوب مطلقا اثباتده ایسه تحقق صدق ایچون مثبت لهك وجودی مشروط اولمسیله محقق دوانی متأخرینك بومذهبنه التفات ایتمیه‌رك بو امثال قضایانك قضایای ذهنیه‌دن موجبهٔ معدولة المحمول اولوب صدقلری وجود ذهنیٔ موضوعی مقتضی اولدیغنی تحقیق واختیار ومصنف دخی بوقوله اتباع وانتصار ایلشدر وتحقیق مقام ایله حاشیه‌ده دیمشدرکه بوقضیه‌لرك ذهنیه اولمسی شوجهتدندرکه محمول قضیه حکم سالبه اولوب بوایسه نسبیدر

شویله‌که حکم سالبه برشیئك فی نفسه انتفاسی اولیوب بلکه برشیئك شیٔ آخردن انتفاسی اوله‌رق بوایسه نسبیدر وهر نسبت معقول ثانی اولدیغی تحقیقات سابقه‌دن معلوم اولمشدر ومحمولاتی معقولات ثانیه‌دن اولان قضیه‌لر ذهنیه اولمسیله اشبو سالبة المحمول تعبیر اولنان قضیه‌لرك دخی ذهنیه‌دن اولمسی لازمکلور وهرنقدر العقرب اعمی ویاخود لاکاتب امثالی معدوله‌لرده دخی ادات نفی موجود ایسه‌ده کرك خارجیه اولسون وکرك ذهنیه اولسون بونلر ذکر اولنان قضیهٔ سالبة المحمولك خلافنده اولوب بونلرده محمول حکم سالبه دکلدر چونکه اشبو معدوله‌لرده محمول بلا اعتبار نسبت مفهوم وجودی ایله مفهوم ادات سلبدن مرکب اولان مفهوم عدمیدر بوصورتده معقولات اولی‌دن اولوب خارجده عقرب ایچون اثبات ایدلمشدر وبووجهله العقرب اعمی امثالی معدوله‌ده اولان ادات نفی نسبت ایجابیه‌یی سلب ایچون اولمدیغندن طولایی معدوله تسمیه ایدلمشدر شویله سلب نسبت ایچون موضوعه اولان ادات نفیك حقیقتندن عدول ایدلمش اولمسندناشی اسم معدوله‌یه جسبان اولمشدر

اکر بوکلام اوزره ایراد ایدیلورسه‌که اشبو مفهوم عدمی خارجده غیریسی ایچون نوجهله ثابت اوله بیلورکه خارجده مفهوم عدمینك نفسی معدومدر حالبوکه

خارجده غیریسی ایچون ثابت اولان شیئك خارجده وجودی واجبدر جوابده دیرزکه محلنده تقریر اولندیغی وجهله برشیئك خارجده شیٔ آخر ایچون ثبوتیکه اوزرینه حمل ایله دلالت اولنان ثبوت رابطی معناسنده‌در بوثبوتك موقوف علیهی یالکز مثبت لهك خارجده وجودی اولوب ثابت اولان شیئك خارجده وجودینه توقف ایتمز

وبوسؤالدن جوابده فی الخارج لفظی قید محمول اولوب قید ثبوت دکلدر بوصورتده خارج نفس محمول ایچون ظرف اوله‌رق وجود محمول ایچون ظرف اولمز وموجود خارجی خارج وجودنه ظرف اولان شیٔ اولوب نفسی ایچون ظرف اولان دکلدر وبوسببدنناشی زید موجود فی الخارج قولمز وجود زیدك خارجده موجود اولمسنی اقتضا ایتیوب بلکه نفس زیدك خارجده موجود اولمسنی مقتضیدر نته‌کیم سیدشریف مطول حاشیه‌سنده تحقیق ایتمشدر دینلك مداردفع اعتراض اوله‌مز زیرادیرزکه کلام ثبوت خارجی ایله‌حالکه اولان قضیهٔ خارجیه‌ده اولمسیله لامحاله فی الخارج قیدی قیدثبوت اولوب قیدمحمول اوله‌مز

اکر دینلورسه‌که اشبوتقریر وبیانك غایتی عدمینك خارجده جواز ثبوتی اولوب حالبوکه خارجیه ویاحقیقیه اولمق اوزره مثلا زید لاکاتب امثالنده عدمینك بعضا خارجده بالفعل ثابت اولدیغنه دلیل ندر جوابنده دیرزکه دلیل ارتفاع نقیضینی استلزامی اولوب بوایسه باطلدر شویله‌که مثلا فرس وجود خارجیسی اعتباریله کاتب اولمدیغی جهتله وجود خارجیسی اعتباریله لاکاتب اولمسی لازم کلور بوجهتله عدمی اولان لاکاتبك خارجده فرس ایچون ثبوتی تحقق ایدر والاامر موجوددن کاتب ولاکاتب نقیضینك ارتفاعنی مؤدی اولور وهمده موضوع اولان فرس امر موجود اولمسیله بومحلده خارجیه‌دن سالبهٔ بسیطه موجبهٔ معدولة المحمولی مستلزم اولور زیرا موضوع امر موجود اولدیغی حینده سالبهٔ بسیطه ایله موجبهٔ معدوله متلازم اولدقلری تحقیقات سابقه‌دن معلوم اولمشدر بوصورتده الفرس لیس بکاتب فی الخارج صادق اولمسیله الفرس لاکاتب فی الخارج دخی صادقدر

اکر سؤال اولنورسه‌که بودلیل مفهوم امکانك خارجده ثبوتنده جاری اولور زیرا دیرزکه زید وجود خارجیسی اعتباریله لاممکن دکلدر والاممکن اولیوب بلکه واجب ویاخود ممتنع اولمسنی اقتضا ایدر بوایسه محالدر ایمدی زید وجود خارجیسی اعتباریله ممکندر والاامر موجود یعنی زیددن ممکن ولاممکن نقیضینك ارتفاعی لازم کلور وهمده موضوع موجود اولوب وبووجهله موضوع امر وجودی اولدیغی مواضعده سالبهٔ معدولة المحمولك موجبهٔ محصله‌یی استلزام

ایلدیکی تحقیقات سابقه‌دن معلوم اولمسیله بوصورتده زیدلیس لاممکن فی‌الخارج قولی صادق اولدیغی کبی زید‌ممکن فی‌الخارج دخی صادق اولور حالبوکه بویله اولیوب مفهوم امکان معقولات ثانیه‌دن اولدیغی جهتله خارجده ثابت اولمدیغی معلومدر جوابنده دیرزکه زیدوجود خارجیسی اعتباریله لاممکن اولمدیغنی تسلیم ایتمیز زیرا وجود خارجیسی اعتباریله لاممکن اولمسندن لازمکله جك محذورك غایتی خارجده ممکن اولمامسیدر بوایسه خارجده امکان ایله متصف اولمامق معناسنه اولوب بوقسه واقعده ولوذهننده امکان ایله متصف اولمامق معناسنه دکلدرکه حتی واجب ویاخودممتنع اولمسی لازمکلسون ونه کیفیتده وجود خارجی اعتباریله لاممکن اولمزکه امکان معقول ثانی اوله‌رق باعتبار الخارج برشی ایچون ثابت دکلدر وبوجهتله مفهوم ممکن باعتبار الخارج ثابت اولمدیسه بواعتبار ایله بعضا مفهوم لاممکن ثابت اولور والا ارتفاع نقیضین لازمکلور

ایمدی مفهومات عدمیه ایکی قسم اولوب برقسمی معقول اول اوله‌رق بوندن بعضیسی اعمی کبی وجود خارجی یه مختص وبعضیسی لابصیر ولاممکن وبونلرك غیریسی اولوب احد وجودینه مختصه ویاخود وجودین بیننده مشترکه اولان مفهوماتك نقیضلری کبی وجودین بیننده مشترکدرودیکرقسمی معقول ثانی اولوب ممکن وممتنع وغیریلری کبی وجود ذهنی یه مختصدر

قال رحمه الله (فصل الحملیة مطلقا لابدلنسبتها الایجابیة اوالسلبیة من کیفیة الضرورة اواللا ضرورة والدوام اواللادوام والفعل والامکان فی نفس الامر وتلك الکیفیة تسمی مادة القضیة) فصول تسعه‌دن اشبو فصل خامس مباحث غامضهٔ موجهاتده اولوب قضایای حملیه‌یی جهتلری اعتباریله تقسیمدرچونکه برقضیه‌ده محمولك موضوعه نسبتی ایسترو جود وایستر انتفا ایله اولسون بونسبت ایچون مطابق ویاخود غیرمطابق اولدیغی برخارج بولنمق لازمکله جکی معلومدر مثلا زید قائم قضیه سنده قیامك زیده نسبتیچون مطابق ویاغیر مطابق اولدیغی برخارج اولوب بوده واقعده قائم ایسه مطابق دکل ایسه غیرمطابقدر ایمدی واقعده اولان اشبو نسبت ایچون بونسبتك ضروری ویاخود غیرضروری اولمسی کبی برجهتك وجودی لابددر مثلا قیامك زید ایچون ثبوتی ضروریمیدر یوقسه غیرضروریمیدر ویاخود دائمی ویاغیردائمیمیدر وبالفعل ویابالامکانمیدر البته بوجهاتدن بریسی معتبر اوله‌جغی وبواعتبارات مطلقااوقات اعتباریله ویاخود موضوعك جمیع اوقات ذات وصفاتنه ویاخود بونلردن بعض معین ویاغیرمعینه نظرایله اولمق صورتلرندن خالی اولمیه‌جغی جهتله اشته بوسبیلردناشی قضایای حملیه کسب تعدد وانقسام ایلشدر

ایمدی مطلقا حملیه‌نك نسبت ایجابیه وسلبیه سیچون نفس الامرده برکیفیت اولمسی

لابدرکه بوکیفیت ضرورت ویاخود لاضرورت ودوام ویاخود لادوام وفعل وامکاندرواشبو نسبتدن مراد وقوع ولاوقوع معناسنجه نسبت تامهٔ خبریه اولوب کیفیت مذکوره ایله متصف ومتکیف اولان بونسبت اوله‌رق نسبت بین بین دکلدر ووقوع ولاوقوع صفت محمول اولمیوب بلکه صفت محمول اولان نسبتك صفتلریدر زیراصفت محمول اولان موضوع ایچون محمولك ثبوتی اولوب ووقوع ولاوقوع اشبوثبوتك وصفلریدر

نفس الامرده اولان اشبو کیفیته مادهٔ قضیة وعنصر قضیه تسمیه اولنور بوصورتده ماده لفظی قضیه‌نك طرفینه اطلاق اولندیغی کبی کیفیت مذکوره‌یه دخی اطلاق اولنه‌رق بونلرده لفظ مشترك اولور وبیان اولنه‌جغی وجهله کیفیت ضرورت ولاضرورت محمولك موضوعدن امتناع وعدم امتناع انفکاکنه ودوام ولادوام باعتبار الاوقات محمولك موضوع ایچون ثبوت وانتفاسنه ناظر اولمسیله بونلرده فرق ظاهردر وفعلدن مراد قوه‌یه مقابل اوله‌رق بالفعل حصول وتحققیدر نفس الامردن مراد فرض فارض واعتبار معتبردن قطع نظرله حدذاتنده اولان کیفیت ثابته دیمك اولوب وجود خارجی وذهنیدن اعمدر

قال رحمه الله (فان لم یبین فی الحملیة کیفیة النسبة تسمی مطلقة کالامثلة السابقة) ایمدی اکر برقضیهٔ حملیه‌ده نسبتك نه کیفیتده اولدیغی مبین اولمز ایسه بومثللره مطلقه دینلور نته‌کیم شمدی‌یه دکین مثال اوله‌رق ایراد اولنان قضایای حملیه بوقسمدن اولوب هیچ بریسنده ضرورت ودوام امثالی برقید موجود دکلدر من الجمله کل انسان حیوان وکل انسان لیس بفرس حملیه‌لری هیچ برکیفیتله مقید اولمیوب حملیهٔ مطلقه‌در

قال رحمه الله (والافموجهة) واکر کندوسنده کیفیت مبین اولورسه مقید بولندیغی جهتی اشتمالندنناشی موجهه تسمیه اولنور وکذلك نوعی اوزره اشتمالندن ایچون منوعه وذات اجزاء اربعه اولمسیله رباعیه دخی تعبیراولنور مثلا کل انسان حیوان بالضروره موجهه اولوب ضرورتله مقید وجهتی مبیندر

قال رحمه الله (ومابه البیان من اللفظ الدال علی الکیفیة اوحکم العقل بهامطابقین للمادة اوغیرمطابقین جهة) وکندیله قضیه‌نك کیفیتی بیان اولنان شی یعنی قضیه ملفوظه ایسه کیفیت معتبره اوزره دلالت ایدن بالضروره ودائما امثالی لفظ ومعقوله ایسه فلان کیفیتله‌دیوعقلك حکمی ایستر مادهٔ قضیه‌یه یعنی نفس الامرده اولان کیفیته موافق اولسون وایستراولمسون جهت تسمیه اولنور بعضانوع قضیه دخی تعبیر ایدیلور مثلا کل انسان حیوان بالضروره قولنده بالضروره لفظی وکذلك بوقضیه‌نك تصور معناسنده عقلك انسان ایچون حیوانیتك ضرورتیله

حکم ایلمی حیوانك انسان ایچون نفس الامرده نسبتنه دال و بوکیفیتی مبین اولمسیله اشته بو لفظ وحکم عقلی جهت قضیه در ونفس الامرده دخی انسان ایچون ثبوت حیوان ضروری اولمسیله مادهٔ قضیه یعنی نفس الامرده اولان کیفیت ضرورته دخی مطابقدر ومثلا کل انسان حجر بالضروره دنیلسه بو قضیه ده دخی بالضروره وکذلك کل انسان ضاحك بالفعل دائما قضیه سنده دخی بالفعل دائما لفظلری جهت قضیه اولوب فقط نفس الامرده انسان حجر وبالفعل دائما ضاحك اولمدیغی جهتله مادهٔ قضیه یه غیر موافقدر .

قال رحمه الله (وکذب الموجهة کما یکون بعدم مطابقة النسبة للواقع یکون بعدم مطابقة الجهة للمادة) وقضیهٔ موجهه نك کاذبه اولمسی قضیه ده اولان نسبتك واقعه عدم مطابقتیله یعنی مثلا زید قائم دینلوبده واقعده زید قائم اولمامسیله اولدیغی کبی جهت قضیه نك مادهٔ قضیه یه عدم مطابقتیله ده اولور ومثلا کل انسان حجر بالضروره قضیه سنده انسان ایچون ثبوت حجریت وضرورت غیر واقع اولمسیله قضیهٔ مذکوره هر ایکی جهتدن کاذبه در ومثلا کل انسان حیوان لا بالضروره قولنده نسبت واقعه مطابق اوله رق هر انسان واقعده حیوان اولدیغندن قضیه من جهة النسبة صادقه اولسه ده جهت قضیه لاضرورت اولوب نفس الامرده ایسه انسان بالضروره حیوان اولمسیله ماده یه عدم مطابقتندن طولایی کاذبه در .

معلوم اوله که قضایای موجهه نك عددی محصور اولمیوب فقط کندیدن وعکس ونقیض امثالی احکامندن بحث اولنمسیله اکثریت اوزره عادت قوم جاری اولنلر اون اوچ ومصنفك ایراد ایلدیکی اون بش قضیه در وموجهات بسائط و مرکباته منقسم اوله رق سکزی بسیطه ویدیسی مرکبه در شویله که اکر ایجاب وسلب ایله مختلف ایکی حکمی مشتمله اولورسه مرکبه وایجاب وسلبدن یالکز حکم واحد اولورسه بسیطه در حاصلی موجههٔ بسیطه ایله مراد حقیقتی یعنی معناسی یالکز ایجاب ویاخود سلب اولان قضیه در مثلا کل انسان حیوان بالضروره قولی موجبهٔ بسیطه ولاشیٔ من الانسان بحجر بالضروره قولی سالبهٔ بسیطه اولوب اولده بالضروره انسان ایچون حیوانیتی ایجاب وثانیده انساندن حجریتی سلبدن عبارتدر وقضیهٔ مرکبه حقیقتی ایجاب وسلبدن ملتئم اولاندر مثلا کل انسان ضاحك لا دائما قولی مرکبه اولوب معناسی انسان ضاحکدر لکن دائما ضاحك دکلدر دیمك اولمسیله انسان ایچون ضحکی ایجاب ودوامی سلبدن مرکب اولمش اولور وبو وجهله مرکبه نك ایجاب وسلبدن ترکیبی حقیقت قضیه ده اعتبار ایلری بعضا لفظ قضیه ده ایجاب وسلبدن ترکیب موجود اولمامسیله برابر حقیقتنه نظراً مرکبه اولدیغندن ایچوندر مثلا کل انسان کاتب بالامکان الخاص مرکبه سی بو قبیلدن اولوب من جهة

اللفظ ایجاب وسلبدن مرکب دکل ایسه ده امکان خاص نسبتك ایجاب وسلب طرفیندن ضرورت ذاتیه یی سلب اولمسیله معناسی ممکن عام سالبه ایله ممکن عام موجبه دن مرکب اوله رق انسان ایچون کتابت وسلب کتابت ضروری اولمدیغنی مفیددر لکن لادوام ولاضرورتله مقید اولان قضیه لر بویله اولمیوب لفظا ومعنا ترکیب موجوددر .

قال رحمه الله (فالموجهة ان حکم فیها بضرورة النسبة التامة الخبریة مادام ذات الموضوع موجودا اومعدوما فی الخارج تحقیقا فی الخارجیة اوتقدیرا فی الحقیقیة اوفی الذهن فی الذهنیة تسمی ضروریة مطلقة) بسائط ثمانیهٔ موجهاتدن اولی ضروریهٔ مطلقه در معلوم اولسونکه ضرورتله مراد محمولك موضوعدن استحالهٔ انفکاکی یعنی محمولك موضوعدن آیرلمقلغی ممتنع اولمسیدر بو امتناع ایستر موضوعك ذاتندن نشئت ایلسون وایستر موضوعدن منفصل بر امردن منبعث اولسون بو ایکی صورتدن اعمدر بناء علیه ضرورت بش قسمه منقسمدر وتفصیلات آتیه دن بونلرك جمله سی معلوم اوله جقسه ده بر حدیث اجمالی اولمق اوزره اقسام مذکوره نك اثباتی مناسب کورلمشدر شویله که اولی ضروریهٔ ازلیه اولوب ازلا وابدا حاصله در مثلا الله تعالی عالم بالضرورة الازلیة کبی ازل ماضیده دوام وجود وابد مستقبلده دوام وجوددر ایکنجیسی ضرورت ذاتیه درکه ذات موضوع مادام موجود اولدقجه حاصله دیمکدر وبوده یا مطلقه اولور کل انسان حیوان بالضروره کبی ویاخود ضرورت ازلیه نك نفییله ویاخود دوام ازلیتك سلبیله مقیده اولور ضرورت ازلیه ضرورت ذاتیهٔ مطلقه دن اخصدر زیرا هر نه زمان ازلا وابدا ضرورت تحقق ایلسه ذات موضوع مادام موجود اولدقجه ضرورت دخی تحقق ایدر لکن عکسی بویله دکلدر فقط بینلرنده بو نسبتك وجودی ایجابه منحصر اولوب سلبده متساویلردر زیرا موضوعك جمیع اوقات وجودنده محمول موضوعدن مسلوب اولسه حال عدمده امتناع ثبوتندناشی ازلا وابدا موضوعدن مسلوب اولمش اولور وضرورت ذاتیهٔ مقیده نك هر ایکیسنه مباینه در اوچنجیسی ضرورت وصفیه درکه بو ضرورت موضوعك وصفی اعتبار یله در بوده معانیٔ ثلثه یه اطلاق اولنور اول ضرورت مادام الوصف اولوب مراد ذات موضوعك وصف عنوانیله متصف اولدیغی اوقاتك جمیعسنده حاصله اولمسیدر مثلا کل کاتب انسان بالضروره مادام کاتبا بو قسمدن اولوب ذات کاتبك کتابتله متصف اولدیغی جمیع اوقاتده انسان اولمسی ضروریدر دیمك اولور ثانی بشرط الوصف اولوب یعنی وصف ایچون ضرورتده مدخل اولدیغنی افاده ایدر کل کاتب متحرك الاصابع مادام کاتبا بو قسمدندرکه متحرك الاصابع اولمسنك ضرورتنده کتابتك مدخلی اولدیغنی افاده ایدر ثالث ضرورت لاجل الوصف اولوب یعنی وصف

منشأ ضرورت اولور مثلا کل متعجب ضاحك بالضروره مادام متعجبا بوقبیلدندر
دردنجیسی ضرورت بحسب الوقت اولوب بوده یاوقت معین حسبیله اولور
مثلا هر برقمر وقت حیلولت ارضده منخسفدر دینلور و یاخود غیر معین اولور
لکن مراد عدم تعیین معتبر دیمك اولمیوب بلکه تعیین اعتبار اولنمز دیمکدر
کل انسان متنفس بالضروره فی وقت ما بو قسمدندر و بو ایکی تقدیر اوزره ضرورت
یا مطلقه اولوب بو صورتده اکر وقت متعین اولورسه وقتیهٔ مطلقه و متعین اولمزسه
منتشرهٔ مطلقه دینلور بشنجی ضرورت بشرط المحمول اولوب بوده ثبوت
و یا سلب شرطیله محمولك موضوع ایچون ضرورت ثبوتندن عبارتدر و بو معناجه
هر برمحمول موضوع ایچون ضروری اولمسیله برفائده یی مفید دکلدر شرح
مطالعده اولان کلامك خلاصه سی بوندن عبارتدر
ایمدی اکر برقضیهٔ موجبه ده ذات موضوع قضیهٔ خارجیه ده تحقیقا وقضیهٔ حقیقیه ده
تقدیرا خارجده وقضیهٔ ذهنیه ده ذهنده مادام موجود و یا معدوم اولدقجه نسبت تامهٔ
خبریه نك ضرورتیله حکم اولنورسه ضروریهٔ مطلقه تسمیه اولنور (نحو کل انسان
حیوان او لیس بفرس بالضروره مادام موجودا) مثال اول ضروریهٔ مطلقهٔ موجبه
اولوب انساندن هر برفرد موجود ایچون جمیع اوقات وجودنده ثبوت حیوانیتك انفکاکی
ممتنعدر دیمك اولور و بو قضیه ایستر خارجیه به حمل ایله تحقیقا و ایستر حقیقیه یه حملیله
تقدیرا خارجده و یاخود ذهنیه یه حملیله ذهنده وجودی اعتبار اولنسون صادق
و واقعه مطابقدر زیرا حیوان انسانك ذاتیاتندن اولوب و ذاتیاتدن برشیئك ذاتدن
سلبی ممکن اوله میه جغی جهتله حیوانك هر برفرد انسان ایچون جمیع اوقات
وجودنده خارجده و ذهنده ثبوتی ضروریدر و مثال ثانی ضروریهٔ مطلقهٔ سالبه
اولوب معناسی انساندن هیچ برفردك جمیع اوقات وجودنده فرسیتله موصوف
اولمامسی ضروریدر دیمك اولوب بودخی خارجیه وحقیقیه وذهنیه دن قنقیسی
اعتبار ایدیلورسه ایدلسون صادقه اولور (ولاشیٔ من المحالات ببصیر فی الخارج
بالضروره مادام معدوما فی الخارج) بودخی ضروریهٔ مطلقهٔ سالبه اولوب فقط
بونده ذات موضوع معدوم اولمسیله ضرورت مادام الموضوع معدوما اعتبار
اولنور زیرا محال نه تحقیقا ونه تقدیرا خارجده موجود اولمامسیله مادام موجودا
دینلك صحیح اولمز و محال اولان شیدن خارجده جمیع اوقات عدمنده سلب بصر
ضروریدر
مصنفك تعریف ضروریه ده اشبو ومعدوما قیدنی علاوه واختراع ایتمسندن طولابی
حاشیه ده سببنی بیان ایله دیمشدرکه بوزیاده دن مقصود قید مذکوری ترك ایدنلر
حقنده تعریفك لاشیٔ من المحال ببصیر امثالی موضوع معدومدن سلب ضرورتیله اولان

افراد ضروریه یه عدم شمولیله وارد اولان سؤالدن محافظه در زیرا بو امثال
قضیه لر خارجیه وحقیقیه دن قنقیسنه حمل اولنسه تعریف مادام موجودا قیدیله
مقید اولدیغی تقدیرده صادق اولمز زیرا مادام موجودا قیدی کرك قید نسبتدر
دینلوبده معنی بصرك انتفاء متحقق محالك خارجده جمیع اوقات وجودنده واجبدر
دیمك اولسون وکرك ضرورت نسبتك قیدی اولوبده انتفاء واجب بصر محالك
جمیع اوقات وجودنده متحققدر معناسنه حمل ایدلسون بو ایکی صورتده دخی
وجود موضوعی مقتضیدر زیرا صدق سالبه نك موضوع ایله معتبر اولان وجودی
عدم استدعاسی نفی ایله منفی ویاخود نفی ایله منفینك قیدی اولەرق حیز نفیده دخولی
حیننده اولور بورادە ایسه مادام موجودا قیدی بویله اولمیوب علی کلا الاحتمالین
سلب قید مذکورك حیزنده واقع اولمشدر شویله که اکر قید نسبت دینلور ایسه
نفینك قیدی وقید ضرورت اعتبار اولنورسه قید نفینك قیدی اولەرق وقت
وجودایله موقت اولان نفی ایسه بدون الوجود تحقق ایتمیه جکندن وجود موضوعی
اقتضاسی متحققدر بو حالده اکر مادام موجودا قیدی التزام اولنسه موضوع محالده
موجبه وسالبه دن ایکیسیده کاذبه اولەرق بینلرنده تناقض قالمز واقعا اکر
عبد الحکیم سیلکوتینك اختیاری وجهله قید مذکور یعنی وقت وجود نسبت
بین بین ایچون ظرف اولمسی اعتبار ایدلسه بو صورتده نفس ثبوت کبی حیز نفیده
واقع اولەرق ضرورت سلب تحقق وجود موضوعی استدعا ایتمز ایسه ده لکن
ظرف مذکورك نسبت بین بین ایچون قید اولمسی حاشیهٔ تهذیبده میرابو الفتح ابطال
وتحقیق بطلاننده سوق مقال ایتمسیله مصنف محقق سیلکوتینك کلامندن اعراض
ایدرك سؤال مذکوردن هرب وتوقی مقصدیله مادام موجودا فی الخارج قولنه
او معدوما فیه قیدنی علاوه وبو قیدك اضافه سیله تعریفك موضوع معدومدن سلب
ضرورت ماده لرنده صدقی ایچون اختراع چاره ایلمشدر تعریفات آتیه ده اولان
کلامی دخی بو وتیره ده در ومحشی یزدوی بو قیدك لزوم علاوه سنه غیر قائل ومرد
ایلدیکی تحقیقات کلام سیلکوتینك انحصارنه کافلدر
واشبو مادام ذات الموضوع موجودا قیدنی التزام ایتملری ضروریات وقتیه
و وصفیه یی اخراج ایچوندر وضروریه دن بو قسمه ضروریهٔ ذاتیه اطلاق
اولنمیوبده مطلقه تسمیه ایدلمسی زیرا بونده اولان ضرورت ذاتك علیتیله مقید
اولمیوب بلکه ایستر یالکز ذاتدن نشئت ایلسون وایسترامر آخر ایله برابر ذات
اجلیچون ویاخود امر آخردن ایچون اولسون بونلرك جمله سندن مطلقه اولەرق
وجوب لذاته صادق اولدیغندن ایچوندر
قال رحمه الله (او بضرورتها مادام وصف الموضوع فمشروطة عامة اما بمعنى

ان النسبة ضرورية بشرط الوصف ووقته وان لم يكن نفس ذلك الوصف ضروريا للذات فی وقته) مرور ایدن بضرورة النسبة قولنه معطوف قدر یعنی واکر قضیه موجهه ده مادام وصف الموضوع محمولك موضوعه ضرورت نسبتیله حکم اولنورسه بو قضیه مشروطهٔ عامه تسمیه اولنور اشبو مشروطهٔ عامه بسائط ثمانیه نك ایکنجیسیدر ذکری مرور ایتدیکی اوزره ضرورت وصفیه اوچ وجهله اولوب اول مادام الوصف وثانی بشرط الوصف وثالث لاجل الوصف نسبتك ضروری اولمسیله مشروطهٔ عامه‌یی بعضا لاجل الوصف اولمق صورتندن اعم اولمق اوزره بشرط الوصف معناسیله وبعضا فی وقت الوصف معناسیله اخذ ایتمش اولدقلرندن مصنف اشبو معنییی بطریق الترديد ایراد ایلمشدر شویله که نسبتك مادام وصف الموضوع ضرورتیله حکمندن مرادیا هر نقدر نفس وصف عنوانی ذات موضوع ایچون وقت وصفده ضروری اولمسه ده ذات موضوعك وصف مذکور ایله اتصافی ووقت وصفده اولمسی شرطیله نسبتك ضروریه اولمسیدر اشته مشروطهٔ عامه ایچون بیان ایتدکلری معنییدن برنجیسی بودر ایدی بو معناجه محمولك موضوعه ضرورت نسبتی ایکی اعتبار ایله مشروطه اولوب اول وصف عنوانی ایله اتصافی وثانی وقت اتصافده اولمسیدر وذاتك وقت وصفده بو وصف ایله ضرورت اتصافی معتبردکلدر مثلا وقت ظهرده کاتب اولان کمسنه نك بالفعل کتابت ایتمسی شرطیله وقت مذکورده متحرك الاصابع اولمسی ضروری اولوب لکن وقت مذکورده کتابتی ضروری اولمیه‌رق کتابت ایتمامسی جائزدر (نحو کل کاتب متحرك الاصابع اولیس بساکنها بالضروره مادام کاتبا ای بشرط الکتابة فی ذلك الوقت) اشته بو مثاللر بری موجبه ودیکری سالبه اوله‌رق معنای مذکور اوزره مشروطهٔ عامه‌در مفهوم اول هر بر کاتب ایچون وصف کتابتله متصف اولمق شرطیله کتابتله متصف اولدیغی وقتده حرکتٔ اصابعك بالضروره ثبوتی واقع ومفهوم ثانی سکون اصابعك بالضروره ثبوتی غیر واقعدر یعنی بالفعل کاتب اولان افراد موجودهٔ کاتبدن هر بر فردك کتابت ایتمك شرطیله جمیع اوقات کتابتده اصبعلری ساکن اولمسی اصلا ممکن دکلدر دیمك اولورکه حاصلی افراد کاتب ایچون وقت کتابتده اولدە حرکتٔ اصابعك ایجابا وثانیده سکون اصابعك سلبا ضرورت نسبتده وصف کتابتك مدخلی اوله‌رق بو وصف ایله بالفعل متصف اولمسی حکم بالضروره ایچون شرطدر

مصنف حاشیه‌ده ضرورت بشرط الوصف ایله حکمندن مراد ذات موضوعك وصف موضوع ایله اتصافی شرطیله کندیده نسبتك ضرورتیله حکم ایدلمسیدر وضرورتك وصف ایله مشروطه اولمسنك معناسی موضوعك وصف ایله

اتصافی ایچون محمولك موضوعه ضرورت ثبوتنده مدخل اولوب ضرورتك وصف ایله اتصاف موضوعه توقف ایلمسیدر بوده ایسترسه اقتضاء ضرورتده اتصاف مستقل اولسون نته‌کیم کل کاتب متحرك الاصابع بالضروره مادام کاتبا مثال مذکوری بو قسمدن اوله‌رق کاتب ایچون تحرك اصابعك ضرورت نسبتنی اقتضاده کاتبك کتابتله اتصافی علت مستقله در وایسترسه بو اقتضاده مستقل اولمیوب شیء آخر ایله مشارکتی بولنسون نته‌کیم بعض الحار ذائب بالضروره مادام حارا بو قبیلدن اوله‌رق بعض حاردن مراد دهن حاردر ودهنك اریمسی اقتضا ایدن یالکز حرارتله اتصافی اولمیوب بلکه حرارت ودهنیتك مجموعیدر واکر بویله اولمیوبده مقتضیٔ ذوبان یالکز حرارت اولمق لازمکلسه حجر حارك دخی وجود وصف حرارتدناشی ذائب اولمسی لازمکلوردی

وینه حاشیه‌ده دیمشدرکه ووقته قیدنی علاوه ایتمسی موضوعك وصف ایله متصف اولدیغی وقتك غیرنده اولان ضرورت عندلرنده مشروطه تسمیه اولنمدیغنه اشارتدر نته‌کیم محمول ایچون عنوان موضوع علت معده اولدیغی محلده بویله اولوب مثلا کل حی مائت بالضروره قولنده عنوان موضوع اولان وصف حیات محمول اولان موت ایچون علت معده اوله‌رق وصف ایله متصف اولمق شرطی موجود ایسه‌ده موتك افراد حی ایچون ضرورت نسبتی مادام الحیات یعنی وصف حیات ایله وقت اتصافده اولمیوب بلکه بعد کونه حیا یعنی وصف حیات ایله متصف اولدیغی زماندنصکره ایدوکی معلومدر بناء علیه اشبو ضرورتده وقت وصفده اولمق شرطنك فقداندن ایچون مشروطهٔ عامهٔ معتبره دن غیر معدود در بو جهتله قومك اشمال ایتمش اولدیغی اشبو اشتراط وقتك تعریفده لزوم وجودی تحقق ایدر

قال رحمه الله (او بمعنی انها ضروریة فی وقت الوصف وان لم یکن للوصف مدخل فی الضرورة) ویاخود مشروطهٔ عامه‌یی تعریفده مادام وصف الموضوع نسبتك ضرورتیله حکمندن مراد هر نقدر ضرورت نسبتده وصفك مدخلی اولمسه ده موضوعك وصف ایله وقت اتصافنده نسبتك ضروریه اولمسی معناسنه اولوب اشته معنای ثانی بودر حاصلی بو معناجه مشروطهٔ عامه بر قضیه‌در که تحقق ضرورت نسبتده وصف موضوعك مدخلی اولوب اولمامسندن اعم اوله‌رق موضوعك وصف عنوانی ایله وقت اتصافده نسبتك ضرورتیله حکم اولنور (نحو کل کاتب حیوان بالضروره مادام کاتبا) بو مثال اشبو معنای ثانی اوزره مشروطهٔ عامه‌در شویله‌که افراد کاتب ایچون وصف کتابتله جمیع اوقات اتصافده حیوانیتك نسبتی ضروری اولوب لکن بو ضرورتده وصف کتابتك مدخلی اولمدیغی وکاتب اولان زید ایسترسه وصف کتابتله متصف اولسون وایسترسه اولمسون

ذات کاتب ایچون حیوانیت ضروری ایدوکی معلومدر ومعنای اولده وصفك
مدخلی مأخوذ اولمسیله بومثال معنای مذکور اوزره مشروطهٔ عامه اوله‌مز
قال رحمه الله (فبین المعنیین عموم من وجه اذیتفارقان فی هذین المثالین و یصدقان معا
فیما کان العنوان الذی له مدخل فی الضرورة ضرور یا للذات فی وقته) ایدی
مشروطهٔ عامه ایچون ذکر اولنان اشبو معنیین بینده عموم وخصوص من وجه
اولوب برماده ده تصادق وایکی ماده ده تفارق ایدرلر چونکه معنای اول اوزره
مشروطهٔ عامه ده محمولك موضوع ایچون ضرورت نسبتنده وصف موضوعك
مدخلی مشروط اولوب فقط وقت وصفده موضوع ایچون ثبوتی ضروری اولوب
اولمامسندن اعمدر ومعنای ثانی اوزره بالعکس محمولك ضرورت نسبتنده وصفك
مدخلی اولوب اولمامسندن اعم اولوب فقط وقت وصفده ضرورت نسبت شرطدر
بوجهتله بینلرنده عموم من وجه تحقق ایدر زیرا مرور ایدن مثالینده افتراق ایدرك
الاول للاول والثانی للثانی ماصدق اولور شویله که کل کاتب متحرك الاصابع
مثالی اوزره معنای اول صادق اوله‌رق حرکهٔ اصابعده وصف کتابت ذی مدخل
اولمسیله ذات کاتب ایچون وصف کتابتله اتصافی شرطیله نسبت تحرك ضروریدر
ومعنای ثانی غیر صادقدر زیرا ذات کاتب ایچون ثبوت تحرك اصابع هیچ بروقتده
ضروری اوله‌مز چونکه تحرکك شرطه تحقق ضرورتی اولان کتابت هیچ بروقتده
ذات کاتب ایچون اصلا ضروری دکلدرکه حتی بونکله مشروطه اولان حرکهٔ
اصابع ضروری اولسون زیرا کتابت افعال اختیاریه دن اولوب افعال
اختیاریه‌نك ایسه ذاته نسبتی ضروریه اوله‌میه‌جغی معلومدر ومثال ثانی اولان
کل کاتب حیوان بالضروره قضیه سنده ذات کاتب ایچون وقت کتابتده حیوانیتك
نسبتی ضروری اولمسیله معنای ثانی صادقدر لکن ذات کاتب ایستر وصف کتابتله
متصف اولسون وایستر اولسون حیوانیتك ثبوتی ضروری اوله‌رق بو ضرورتده
کتابتك مدخلی اولدیغنه ومعنای اولده وصفك ضرورتده مدخلی بولنمسی معتبر
اولدیغنه بناءً مثال مذکور اوزره اشبو معنای اول غیر صادقدر
وعنوان موضوعك ضرورت نسبتده مدخلی بولنمسیله برابر وقت اتصافده ذات
ایچون ضروری اولدیغی ماده‌ده معنییندن ایکسیده صادق اولور زیرا معنای
اولك مقتضی اولدیغی ضرورت نسبتده مدخلیت وصف موجود اوله جغی کبی
وقت وصفده ذات ایچون شرط ضرورت نسبت اولان عنوانك تحقق ضرورتیله
معنای ثانینك مقتضی اولدیغی اشبو وقت وصفده ذات ایچون ضرورت نسبت
دخی موجود اوله‌رق معنیینی استیعاب ایتمش اولور (نحو کل انسان حیوان
وکل منخسف مظلم مثلا) مثال اولده عنوان موضوع اولان وصف انسانیتك

افراد انسان ایچون ضرورت ثبوت حیوانیتده مدخلی معلوم اوله‌رق افرادك
حیوان اولمسی انسانیتله اتصافی جهتندن اولمسیله معنای اول اوزره مشروطهٔ عامه
اولدیغی مثلاو انسانیت و بونك ایجاب ایلدیکی حیوانیت انسانك ذاتیاتندن اوله‌رق
افراد انسان ایچون انسان اولدیغی وقتك جمیعسنده حیوانیتك ثبوت ونسبتی
ضروری اولمسیله معنای ثانی اوزره ده ضروریدر مثال ثانیده دخی منشأ اظلام
انخساف اوله‌ق قمر ایچون وقت انخسافده عنوان موضوع ذی مدخل بولنمسیله
معنای اول صادق اولدیغی کبی وقت حیلولت ارضده قول حکما اوزره انخساف
واظلام ضروری اولمسیله معنای ثانی دخی صادق اوله‌رق بومثال دخی ایکی معنی
اوزره مشروطهٔ عامه اولمش اولور
مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله ذاتیات ایله لوازم ذاتیات ولوازم وجود خارجی
وذهنیاندن جمله‌سی ایچون ضرورت نسبتده مدخل اولوب ووقت وصفده ضرورت
اولان شیلردر بوحالده بونلردن قنقیسی مشروطهٔ عامه‌ده عنوان موضوع اولسه هر ایکی
معنا تحقق ایدر و باقی قلان عرض مفارق اولوب بوده ایکی قسم اوله‌رق برقسمی
وقت وصفده موضوع ایچون ضروری اولاندر نته‌کیم ذات موضوعك افعال
اختیاریه سندن اولمیان عرض مفارقلر بویله‌در وقسم ثانی وقت وصفده ضروری
اولمیاندر نته‌کیم موضوعك افعال اختیاریه سندن اولدیغی صورتده بویله‌در
ایدی عنوان موضوع قسم اولدن اولوب وکندوسی ایچون ضرورت نسبتده
مدخل اولورسه بوقضیه‌ده معنییندن ایکیسیده صادق اولور نته‌کیم کل منخسف
مظلم مثالنده اظلام منخسف بوقبیلدن اوله‌رق ذات منخسف یعنی قمر ایچون
انخساف عرض مفارق اولوب وقت انخسافده ضروری واظلامك ضرورت
نسبتنده ذی مدخلدر نته‌کیم بیان اولنور وعنوان قسم ثانیدن اولدیغی محلده
اکر ضرورت نسبتده مدخلی بولنورسه معنای اول صادق اولوب لکن وقت
وصفده ثبوتی ضروری اولمامسیله معنای ثانی صادق اولمز مثلا کل کاتب متحرك
الاصابع بوقسمدندر زیرا کتابتك تحرك اصابعده مدخلی اوله‌رق معنای اول صادقدر
لکن معنای ثانی صادق اوله‌مز زیرا وقت کتابتده کرك کتابت وکرك بوکا تابع
اولان حرکه ضروری اولمیوب کتابت افعال اختیاریه‌دن وذات کاتب هر بر
زمانده فعل وترکنده مختار ایدوکی واضحه دندر واکر وصفك ضرورتده
مدخلی اولمزسه معنای اول صادق اولمیوب فقط وقت وصفده نسبت ضروری
اولمسیله معنای ثانی صادق اولور مثلا کل کاتب حیوان بالضروره بوقبیلدندر
زیرا ذات کاتب ایچون ثبوت حیوانیتك ضرورتنده کتابتك مدخلی اولمیوب
لکن وقت کتابتده وجمیع اوقاتده ضروریدر

وكل منخسف مظلم مثالنی ایضاحده دیمشدرکه قمر ایله شمس بیننده ارضك حیلولتی
اولان وقت معینده قمرك منخسف ومظلم اولمسنك ضروریتیله قول حکمانك افعال
الهیه موجب اولدیغی زعمرینه مبنیدر واما متکلمینك جناب خلاق عالم جمیع
افعال صمدانیه‌سنده مختار ویفعل مایشاء ویختار اولدیغی مذهب حق، اوزره
انخساف واظلامدن هیچ بر یسنده ضرورت موجود اولمیوب وقت حیلولت
ارضده قمرده خلق اضائه وحیلولتی ازاله جائزدر نته‌کیم عبادك افعال
اختیاریه‌سندن اولان کتابت بویله اولوب زمان کتابتدن هر بر آنده کلا ویا جزءاً
ترکی ممکندر اشته بوتحقیقات ایله بعضیلرك ضرورت فی وقت الوصف ضرورت
بشرط الوصفدن مطلقا اعمدر دیو ذهابلری مندفع اولوب معنیین بیننده عموم
وخصوص من وجه اولدیغی تحقق ایدر
بوبابده سید شریفك حاشیهٔ صغراده اولان تحقیقاتی شووجهله درکه مشروطهٔ
عامه بشرط الوصف اعتبار اولندیغی حینده محمولك ایجابا ویاسلبا موضوع
ایچون ضرورت نسبتی وصفیله برلکده مأخوذه اولان ذات موضوعه قیاس
ایله در بوصورتده ضرورت انجق ذات ووصفك مجموعنه قیاس ایله اولمش اولور
ومادام الوصف اعتبار اولندیغی حینده وصف اعتبار ضرورتك ظرفی اولمق
اوزره اولوب بوقسه ضرورت کندی یه نسبت اولنان شیئه یعنی ذات موضوعه
جز اوله‌رق معتبر اولمز واکر بویله اولمق لازمکلسه وصف برکره ضرورت
کندی‌یه نسبت اولنان شی ایچون جز وبرکرده ضرورت ایچون ظرف اوله‌رق
ایکی دفعه اعتبار ایدلمش اولمسنی موجب اولوب بوحالده معنی وصف ایله برابر
ذات موضوعك مجموعی ایچون محمولك نسبتی جمیع اوقات وصفده ضروریدر
دیمك اولوب حالبوکه بوصورتده اعتبار ظرفیت بر فائده‌یی مفید اولمز بوجهتله
مشروطه مادام الوصف اعتبار اولندیغی حینده محمولك ضرورت نسبتی یالکز
ذات موضوعه قیاس ایله اولدیغی تعین ایدر بو تقدیرده اکر کندوسیچون
نسبتك ضرورتنده مدخل اولان وصف ذات موضوع ایچون حال ثبوتنده
ضروری اولمزسه مثلا وصف کتابت کبی بوصورتده مشروطه بشرط الوصف صادق
اولوب مادام الوصف صادق اولمز واکر وصف مذکور وقت ثبوتنده موضوع
ایچون ضروری اولورسه ایکی معنی ایله ده مشروطه صادق اولور مثلا کل منخسف فهو
مظلم بالضروره مادام منخسفا قواندن ایستر بشرط کونه منخسفا معناسی مراد اولنسون
وایستر اشبو اشتراطی اعتبار ایتمیه‌رك مادام منخسفا معناسی قصد ایدلسون ارضك
وقت حیلولتنده قمر ایچون انخساف ضروری اولمسنه مبنی ایکی معنی ایله ده
صادقدر زیرا قمر ایله وصف انخسافك مجموعنه نسبت اظلام ضروری اولوب

کذلك وقت انخسافده ذات قمره نسبتی دخی ضروری اوله‌رق معنیین تحقق ایدر
زیرا زعم حکما اوزره اشبو وقت وقت معینده قمرك بلا انخساف وجودی مستحیلدر
ایمدی ذات قمر ذاتیله وصف انخسافدن مجموعنی مستلزم اولوب وبو مجموع اظلامی
مستلزمدر ومستلزمی مستلزم مستلزم اولمسیله ذات قمر وقت معین حیلولتده اظلامی
مستلزم اولمش اولور اشته بوتحقیق ایله ظاهر اولورکه مشروطه‌نك معنیینی بیننده
اولان نسبت آنجق عموم من وجه اولوب وبوکلام محقق اوله‌رق چوق کسنه‌لر
بونده خطا ایدرك معنیین بیننده نسبت عموم مطلقدر زیرا مادام الوصف بشرط
الوصفدن مطلقا اعمدر دیو زعم ایتمشلردر
قال رحمه الله (او بضرورتها فی وقت معین عینه الحاکم من بین اوقات الموضوع
فوقتیة مطلقة) واکر قضیهٔ موجهه‌ده حکم ایدن کسنه‌نك اوقات موضوعدن
تعیین ایلدیکی وقت معینده نسبت تامه‌نك ضرورتیله حکم اولنورسه بو قضیه
وقتیهٔ مطلقه تسمیه اولنور ایمدی وقتیهٔ مطلقه بر قضیه درکه کندیده اوقات
موضوعدن حاکمك تعیین ایلدیکی وقتده موضوع ایچون ثبوت محمولك ضرورت
وقوع ویالاوقوعیله حکم اولنور الحاصل وقتیه مطلقه موضوعك اوقات وجودو یا
عدمندن وقت معینده موضوعدن نسبتك امتناع انفکاکی اولوب بوده وقت وصف
اولوب اولمامسندن اعمدر ووقت معیندن مراد ذات موضوعك اوقات وجود
ویاعدمندن قضیه‌ده حاکم اولان کسنه‌نك تعیین ایلدیکی وقتدر بوده حیلولت ارض کبی
برحادثه‌یه ویاخود کل منخسف مظلم بالضروره وقت الانخساف کبی وصف غیر
دائمه اضافه‌سی طریقیله اولور
قال رحمه الله (اوفی وقت ماما لم یعینه وان کان متعینا فی نفسه فمنتشرة مطلقة) واکر
اوقات موضوعدن حاکمك تعیین ایتمدیکی بروقتده نسبتك ضروتیله حکم اولنورسه
هرنقدر نفس الامرده وقت مذکور متعین اولسه‌ده مانع اولمیه‌رق بوقضیه‌یه منتشرهٔ
مطلقه تسمیه اولنور ایمدی منتشرهٔ مطلقه برقضیه‌درکه کندیده اوقات ذات
موضوعدن فی نفس الامر متعین اولسه دخی بوجهتی منظور اولمیه‌رق حاکمك
تعیین ایتمدیکی وقت ماده محمولك موضوع ایچون ضرورت نسبتیله حکم اولنور
حاصلی انتشار مطلق ذاتك اوقات وجود ویا عدمندن وقت غیر معینده نسبتك
موضوعدن امتناع انفکاکی اولوب وقت غیرمعیندن مراد حاکمك قضیه‌ده اوقات
ذات بیننده تعیین وتمییز ایتمدیکی وقتدر وعدم تعیینی یا کل حیوان متنفس بالضروره
فی وقت ما امثالی عندنده عدم تعیینندن ویاخود کل قمر مظلم بالضروره فی وقت ما کبی
عندنده متعین ایسه‌ده قضیه‌ده تعیین ایتمامسندن ناشی اولور زیرا اکر منتشره‌ده
مأخوذ اولان وقتك فی نفسه عدم تعیینی اعتبار ایدلسه افرادندن هیچ بر فرد اوزره

صادقه اولماسنی اقتضا ایدر چونکه هر بروقت موجود فی نفسه متعیندر وکذلك منتشره ده مأخوذ اولان وقتك حاكم اولان كسنه عندنده معین اولماسی مشروط اولسه موادوقتیه ده صادق اولیه رق منتشره ایله وقتیه بیننده تباین کلی اولوردی بو ایسه باطلدر نته کیم رساله‌ء امکانده بیان ایتمشدر (نحو کل قمر منخسف اولیس بعضی بالضروره وقت الحیلولة اوفی وقت ما من اوقاته) مثلا کل قمر منخسف بالضرورة ویاخود کل قمر لیس بعضی بالضرورة وقت الحیلولة قضیه لرنده شمس ایله قمر بیننده حیلولت ارض واقع اولدیغی وقت معینده اولده خسوفك ایجابا وثانیده اضائه نك سلبا قمر ایچون ضرورت نسبتیله حکم اولنوب وقتی تعیین ایدلمش اولدیغندن اول موجبه وثانی سالبه اوله رق وقتیهء مطلقه در وکل قمر منخسف ویاخود لیس بعضی بالضرورة فی وقت ما من اوقات القمر قضیه لرنده خسوف ویاخود اضائه نك قمر ایچون ضرورت نسبتیله حکم اولنوب ووقت تعیین اولنمیه رق اوقات قمردن بر وقتده اولمق اوزره حکم ایدلمش اولدیغندن اول موجبه وثانی سالبه اوله رق منتشرهء مطلقه در مع هذا ثبوت خسوف وانتفاء اضائه وقتی وقت حیلولت ارض ایدوکی معلومدر

قال رحمه الله (او بدوامها مادام الذات فدائمة مطلقة کمثال الضروریة) خفی اولمسونکه مطلقا دوام عدم انفکاکدن عبارت اولوب بوده ضرورت کبی برقاچ قسمدر که اول ازلی اولوب بوده موضوعدن ازلا وابدا عدم انفکاکدر ثانی دوام ذاتیدر که موضوعك جمیع اوقات وجود ویاعدمنده عدم انفکاکدر ثالث جمیع اوقات وصفده عدم انفکاکدر ووقت معینده عدم انفکاکدن عبارت اولان دوام وقتی یی اعتبار ایتمامشلردر واما وقت ماده دوام ایچون برمعنی اولیوب وقت اطلاق عامده بویله در اشته بو کلام حدیث اجمالی اولوب ایمدی اکر نسبت تامه نك مادام الذات دوامیله حکم اولنورسه بوقضیه دائمهء مطلقه تسمیه اولنور یعنی دائمهء مطلقه برقضیهء حملیه در که کندیسنده ذات موضوعك جمیع اوقات وجود ویاعدمنده محمولك ذات موضوع ایچون وقوع ویالا وقوع ثبوتیله حکم اولنور ومثالی ضروریه ده مرور ایدن مثال کبی اوله رق موجبه سنده کل انسان حیوان مادام موجودا دینلوب افراد انسان موجود اولدقجه ذات انسان ایچون حیوانیتك دوام وقوع ثبوتیله حکم اولنور وسالبه سنده کل انسان لیس بفرس مادام موجودا دینلوب مادام الوجود انسان ایچون فرسیتك لاوقوع ثبوتیله حکم اولنور کذلك لاشیء من المحالات بمبصر فی الخارج مادام معدوما فی الخارج دینلوب محالات خارجده معدوم اولدقجه خارجده محالات ایچون بصرك لاوقوع ثبوتیله حکم اولنور

قال رحمه الله (اومادام الوصف فعرفیة عامة کمثال المشروطة) ویاخود مادام

الوصف نسبتك دوامیله حکم اولنورسه عرفیهء عامه تسمیه قلنور ایمدی عرفیهء عامه برقضیه در که کندیسنده موضوعك وصف عنوانی ایله جمیع اوقات اتصافنده محمولك ذات موضوع ایچون وقوع ویالا وقوع ثبوتیله حکم اولنور مثالی مثلا مشروطه نك نظیری اوله رق موجبه سنده کل کاتب متحرك الاصابع مادام کاتبا دینلوب کتابتله متصف اولدیغی اوقاتك جمیعسنده ذات کاتب ایچون تحرك صابعك دوام نسبتیله حکم اولنور وسالبه سنده لاشیء من الکاتب بساکن الاصابع مادام کاتبا دینلوب کتابتله متصف اولدیغی جمیع اوقاتنده سکون اصابعك انتفاسیله حکم اولنور

حاشیهء صغراده مبین اولدیغی وجهله مشروطه ده ذکری مرور ایدن معنیه قیاسا عرفیهء عامه ده دخی ایکی معنی اعتبار ایدلماسی شوجهتندرکه محمول ذات موضوع ایله وصفك مجموعی ایچون دائم اولدیغی حینده زمان وصفده ذات ایچون دائم اولمش اولور زیرا معنای دوام محمولك استمرار وعدم انفکاکیدر بوایسه مجرعه قیاس ایله ده حاصل اولور وزمان وصفده ذاته قیاس ایله ده حاصل اولور بوده ایستر مثال تحرك اصابعده اولدیغی کبی دوام محمولده وصف ایچون مدخل اولسون وایستر کل کاتب حیوان کبی مدخل اولمسون بونلرده فرق یوقدر لکن ضرورت بویله دکلدر

قال رحمه الله (اوبفعلیتها بمعنی خروجها الی الفعل ازلا وابدا اوفی احد الازمنة واومرة فمطلقة عامة) معلوم اوله که فعل قوه یه مقابل اوله رق برشیئك حصول شاندن اولوبده حاصل دکل ایسه بالقوه در وحاصل ایسه بالفعلدر مثلا امی اولان شخص بالقوه کاتبدر زیرا هر برانسان قابل صنعت کتابتدر وتحصیل کتابتدنصکره بالفعل کاتب اولور ایمدی بیوررکه

ویاخود قضیهء موجهه ده نسبتك فعلیتیله حکم اولنورسه مطلقهء عامه تسمیه اولنور ونسبتك فعلیتیله مراد قوه دن فعله خروجی اولوب ازلا وابدا ویاخود احداز منه ده واو بردفعه اولسون تحققندن اعمدر حاصلی موجهات بسیطهء ثمانیه نك بدنجیسی اولان مطلقهء عامه برقضیه درکه کندیسنده ازلا وابدا ویاخود احدازمنه ده واومرة محمولك موضوعه بالفعل وقوع ویالاوقوع ثبوتیله حکم اولنور (نحو کل حیوان متنفس بالفعل) بوقضیه موجبهء مطلقهء عامه اولوب هر بر حیوانك بالفعل متنفس اولمسیله حکم اولنمشدر سلبا لاشیء من الحیوان بمتنفس بالفعل دینلکده صادقدر زیرا هر برحیوان اوقات وجودندن بعضیسنده بالفعل متنفس وبعضیسنده بالفعل غیر متنفس اولدیغی غیر خفیدر

مصنف حاشیه ده ازلا وابدا قیدنی ایضاحده دیمشدرکه بوقید زمانی اولمیان حکملرك

جهتنه اشارتدر مثلا الله تعالى حى بالفعل والله تعالى عالم بالفعل قوللريمز بوقبيلدن
اولوب حى وعلم صفت قديمهلرينك بالفعل ازلا وابدا جناب بارى ايچون ثبوتيله
حكم اولوب بونده زمان ايچون علاقه يوقدر وفى احد الازمنة قيدى زمانده حادثه
اولان احكام زمانيهنك جهتنه اشارت اولوب زيد قائم وياخود قاعد بالفعل
بوقبيلدندر ايمدى بو بيان ايله فى احد الازمنة قولى ازلا وابدا قيدندن مستغنى
اولمسيله سؤاله محل قالمز

الحاصل فعل نسبت ايجابيه وياخود سلبيهنك نفس الامرده تحققندن عبارت
اولوب ايستر زمانيات حادثه ده اولديغى كبى احدازمنه دهاولسون وايسترزماندن
متعالى اولسون بوايكى صورتدن اعمدر ايمدى حقيقت فعل نسبتك عدمدن تحقق
نفس الامرى يه خروجى اولوب بوايسه زمانياتده انجق زمان خروجنده
اوله بيلوب نه قبل الخروج ونهده بعد الخروج فعل اوله بيلور والاطفال كاتب
اولمسى بالفعل اولوب بالقوه اولمامسى لازمكلور ومادن منقلب اولان هوانك
بالفعل ماولمسنى اقتضا ايدر بوايسه باطلدر والافعل ايله قوه بيننده تباين كلى
اولمامسنى مؤدى اولوب بوايسه عندلرند باطلدر وبيانى قريبا مرور ايتديكى وجهله
زعم متأخرين اوزره شيخك عقد حلده اعتبار ايلديكى بومعنادر وشيخك قضية
حقيقيهده اولان موضوعدن مراد ماضيده وياخود حال ويا استقبالده اوزرينه
عنوان صادق اولان شيدر ديوقولندن مقصود زمانياتده زمان فعليتى تعميم اولوب
يوقسه مفهوم فعلده احد ازمنه معتبر ديمك دكلدر يعنى مرادى موضوع حقيقينك
فعليت عنوان ايله اتصافى زمان حكم حاكده وياخود وقوع ويالا وقوع معناسنه
حكمك زماننده اولمسى واجب اولميوب بلكه اتصاف حكم اوزره سابق وياخود
حكم ايله مسبوق اولمسى جائز اولور ديمكدر مثلا كل نائم مستيقظ قولنده محكوم به
اولان استيقاظ عنوانده ثابت اولان نوم اوزره سابق وياخود مسبوق اولمسى جائز
اوله رق معنى احد ازمنهده نومى فعله خروج ايدن هر كمسنه احد ازمنهده
استيقاظى فعله خروج ايدن كمسنهدر ديمك اولوب يوقسه بالفعل حال نومنده
مستيقظدر وياخود حال استيقاظنده بالفعل نائمدر ديمك دكلدر

وبوقضيه يه مطلقه تسميهسى زيرا اصلده مطلقه جهاتدن برجهتله مقيده اولميانلر
بوايسه فعليات وممكناته عام اولور لكن عرفا ولغة قضيهدن نسبتك فعليه اولديغى
مفهوم اولمسيله مطلقه فعليه يه تخصيص اولنهرق ممكنات خروج ايتمشدر ايمدى
مطلقه معناى اصليسيله موجهاتدن اولمديغى ظاهر اوله رق واما بومعنى ايله
موجههدر زيرا فعليت نفس نسبتده كيفيت زائده اولوب نفس نسبت بالفعل
وياخود بالامكان اولمقدن اعمدر نتهكيم علامهٔ تفتازانى تهذيب حاشيهسنده بيان

ايتمشدر وعامه اطلاق وجوديهٔ لاضروريه ولا دائمهدن اعم اولديغندن ايچوندر

قال رحمه الله (اوبأمكانها بمعنى سلب الضرورة الذاتية عن جانبها المخالف لها
ممكنة عامة) واكر موجههده نسبتك امكانيله يعنى نسبتك جانب مخالفندن ضرورت
ذاتيهنك سلبيله حكم اولنورسه قضيه ممكنهٔ عامه تسميه اولنور حاصلى آخر بسائط
ممكنهٔ عامه اولوب بوده بر قضيهدركه كنديده حكم نسبتك امكانيله يعنى نسبتك
جانب مخالفندن مادام وجود الموضوع سلب ضرورتيله اولور شويله كه اكر
قضيهده حكم ايجاب ايله اولورسه مفهوم امكان ضرورت سلبى سلب اولور
زيرا ايجابك جانب مخالفى سلبدر واكر قضيهده حكم سلب ايله اولورسه مفهوم
امكان ضرورت ايجابى سلب اولور زيرا سلبك جانب مخالفى ايجابدر (نحو كل
انسان كاتب بالامكان العام) ايشته بو قضيه ممكنهٔ عامه اولوب معناسى هر برانساندن
سلب كتابت يعنى هر بر انسانك كاتب اولمامسى ضرورى دكلدر ديمك اولور

بيان سيد علامه اوزره امكان عام بعضا ذكر اولنديغى وجهله حكم ايچون اولان
جانب مخالفدن سلب ضرورت ذاتيه ايله تفسير اولنوب وبعضا جانب موافقدن
امتناع ذاتينك سلبيله مفسر اولور ايمدى امكان ايجابك معناسى ايجابك عدم
امتناعى وسلبك عدم ضروريتيدر كذلك امكان سلبك معناسى سلبك عدم امتناعيله
ايجابك عدم ضروريتيدر بوجهتله متساوى اولدقلرى غيرخفيدر الحاصل امكان
عام احد طرفيندن ضرورت مطلقه يعنى ذاتيهيى سلبدر واحد طرفيندن مراد
طرف وجود وعدمدن بريسى اولوب بوده قضيهده اولان حكمك طرف مخالفيدر
وبعضا امكان عام بو معنايه لازمكلان عباره ايله تفسير اولنوب طرف موافقدن
سلب امتناعدر دينلور ايمدى اكر حكم ايجاب ايله اولورسه امكان معناى اول
اوزره ضرورت سلبى سلب وتفسير ثانى اوزره امتناع ايجابى سلب اولور واكر
حكم سلب اولورسه مفاد امكان ضرورت ايجابى سلب وياخود امتناع سلبى
سلب اولور مثلا كل نار حارة بالامكان العام قولمزك معناسى تفسير اول اوزره
ناردن سلب حرارت ضرورى دكلدر وتفسير ثانى اوزره نار ايچون ثبوت
حرارت ممتنع دكلدر ديمك اولور ولا شئ من الحار بارد بالامكان العام قولمزك
معناسى حار ايچون ايجاب برودت ضرورى دكلدر وياخود حاردن سلب برودت
ممتنع دكلدر ديمك اولور

وامكان لاضرورت ديمك اولوب بالاشتراك درت معنايه اطلاق اولنور اول امكان
عامى اولهرق بيان اولنان امكان عامدر ثانى امكان خاص وثالث امكان اخص

ورابع امكان استقبالى اولەرق مصنف ذيل بحثندە ايضاح ايدەجكى جهتلە بورادە
بياندن صرفنظر قلندى

مصنفك حاشيەدە بيانى وجهلە بو مقامدە بيلنمەسى اقتضا ايدركە ذكر اولنان كل انسان كاتب بالامكان العام امثالى قضايادە اولان بالامكان قيدى اكر قيد نسبت اعتبار ايديلور ايسە قضيهٔ ممكنەدر واكر قيد محمول اعتبار اولنور قضيهٔ مطلقه اولەرق ضروريهٔ مطلقه ضمننده تحقق ممكن اولور زيرا هر نقدر انسان ايچون بالفعل كتابت ضرورى دكل ايسەدە انسانك كتابتى ممكن اولمق جميع اوقات وجودندە ضروريدر

قال رحمه الله (وهذه الثمانية هى البسائط المشهورة) واشبو ايراد اولنان قضاياى ثمانيه عند القوم مشهوره اولان بسائطدر وتقرير اجماليسى اول ضروريهٔ مطلقه اولوب بونده حكم جميع اوقات ذاتده محمولك موضوع ايچون ضرورت نسبتيله وكيفيت دلالت بالضروره مادام موجودا لفظيلەدر وثانى مشروطهٔ عامه اولوب بونده حكم على اعتبار المعينين جميع اوقات وصفده وياخود بشرط الوصف محمولك ضرورت نسبتيله وكيفيته دلالت بالضروره مادام كاتبا امثاليلەدر وثالث وقتيهٔ مطلقه اولوب بونده حكم اوقات ذاتدن وقت معينده نسبتك ضرورتيله وكيفيته دلالت بالضروره وقت الحيلولة امثالى تعيين وقت قيديلەدر ورابع منتشرهٔ مطلقه اولوب بونده حكم وقت غير معينده وكيفيته دلالت بالضروره فى وقت ماايله درخامس دائمهٔ مطلقه اولوب بونده حكم جميع اوقات ذاتده نسبتك دواميله وكيفيت دلالت مادام موجودا لفظيلەدر سادس عرفيهٔ عامه اولوب بونده حكم مادام الوصف نسبتك دواميله وكيفيته دلالت مادام متصفا لفظيلەدر سابع مطلقهٔ عامه اولوب بونده حكم نسبتك فعليتيله وكيفيته دلالت بالفعل وياخود بالاطلاق العام لفظيلەدر ثامن ممكنهٔ عامه اولوب بونده حكم نسبتك امكانيله وكيفيته دلالت بالامكان العام قيديلەدر ايمدى كل انسان حيوان بالضروره مادام موجودا ضروريهٔ مطلقه وكل كاتب متحرك الأصابع بالضروره مادام كاتبا معناى اول وكل كاتب حيوان بالضروره مادام كاتبا بمعناى ثانى وكل انسان حيوان بالضروره مادام انسانا معنيين اوزره مشروطهٔ عامه وكل قمر منخسف وقت الحيلولة وقتيهٔ مطلقه وكل قمر منخسف فى وقت مامن اوقاته منتشرهٔ مطلقه وكل انسان حيوان مادام موجودا دائمهٔ مطلقه وكل كاتب متحرك الأصابع مادام كاتبا عرفيهٔ عامه وكل حيوان متنفس بالفعل مطلقهٔ عامه وكل انسان كاتب بالامكان العام ممكنهٔ عامەدر

قال رحمه الله (واعم الجهات الامكان العام ثم الاطلاق العام ثم الدوام) وموجهات

بسيطهٔ ثمانيەدە اولان جهاتك اعمى امكان عام وبعده اطلاق عام ودرجهٔ ثالثەدە قصورندن اعمى دوامدر اما امكان عامك اعم جهات سائره اولان اطلاق عامدن اعميتى زيرا امكان عام جانب مخالفدن سلب ضرورت واطلاق عام فعليت نسبت اولوب وهرنوقت ايجاب بالفعل صادق اولسە لااقل سلب ضرورى اولمز وضرورت سلبى سلب امكان ايجابدر بوتقديردە هرنوقت ايجاب بالفعل صادق اولسە ايجاب بالامكان صادق اولوب عكسى بويلە دكلدر زيرا ايجاب ممكن اولوبدە اصلا واقع اولمامسى جائزدر وكذلك سلب بالفعل صادق اولسە ايجاب ضرورى اولمز ضرورت ايجابى سلب ايسە امكان سلب اولوب بو صورتدە هرنوقت بالفعل سلب صادق اولسە بالامكان سلب صادق اولەرق عكسى بويلە دكلدر زيرا سلبك ممكن غيرواقع اولمسى جائزدر واطلاق عام سائر جهاتدن اعم اولوب واعمدن اعم اعم اولمسيله ممكنهٔ عامەنك قصور موجهات بسيطەدن اعميتى تحقق ايدر .

واطلاق عامك امكان عامدن ماعدا جهاتدن اعم اولمسى زيرا اطلاق عامدە نسبت بالفعل محكوم اولوب فعليت نسبت ايسە بحسب الذات وبحسب الوصف ضرورت ودوامى مستلزم اولماميلە نسبتك فعليه اولديغى هر بر محلدە ضروريه ويادائمه اولمسى لازمكلمز لكن عكسى بويلە اولميوب هرنە وقت بحسب الذات وياخود بحسب الوصف ضرورت ويا دوام صادق اولسە البتە فعليت نسبت تحقق ايدر .

ودوامك امكان عام ايلە اطلاق عامدن ماعدا جهاتدن اعم اولمسى زيرا مفهوم ضرورت نسبتك موضوعدن امتناع انفكاكى ومفهوم دوام جميع ازمنه واوقاته شمولى اولوب وهرنوقت نسبتك امتناع انفكاكى صادق اولسە جميع اوقاتده تحقق ضروريدر لكن عكسى بويلە اولميوب نسبتك جميع اوقاتده تحققندن امتناع انفكاكى لازمكلمز چونكه برشيئك برشيدن قطعا انفكاكى واقع اولماميلە برابر امكان انفكاكى جائز وحاصلى عدم وقوع امكانه غيرمانعدر زيرا هر برممكنك واقع اولمسى واجب دكلدر .

قال رحمه الله (واخصها الضرورة لكن الضرورة الوصفية بكل من المعنيين اعم من وجه من الدوام الذاتى وان كان اخص مطلقا من الدوام الوصفى) وبسائط مذكوره جهاتك اخصى ضرورتدر زيرا ديكرلرينك اعميتى ثابت اولمسيله باقى ضرورت اولوب اخصيتى تحقق ايدر شوقدركه ضرورت وصفيه كرك بشرط الوصف ضرورت معناسنه حمل اولنسون وكركسه وقت وصفده ضرورت معناسنه اولسون هر نقدر دوام وصفيدن مطلقا اخص ايسەدە دوام ذاتيدن من وجه اعمدر شويلەكه ضرورت ودوام ذاتيدن ايكيسيدە موجود اولان محلدە

تصادق ایدرك ودوام ذاتیدن مجرد اولو بده یالكز اوقات وصفده ضرورت اولدیغی محلده ضرورت وصفیه موجود اولوب دوام ذاتی تفارق ایدر وضرورتدن عاری اولان ماده دوامده بالعكس دوام ذاتی موجود اولوب ضرورت تفارق ایدر مثلا كل انسان حیوان قولمزده ایكیسیده صادق اولوب كل فلك متحرك قولنده یالكز دائمه صادق اولەرق مشروطهٔ عامه غیر صادق وكل كاتب متحرك الاصابع قولنده بالعكسدر وضرورت وصفیەنك معنییی دوام وصفیدن اخص اولمسی زیرا اول ثانی بی مستلزم اولەرق هرنوقت ضرورت مادام الوصف تحقق ایلسه دوام تحقق ایدر لكن مادام الوصف وجود نسبتدن ضرورت نسبتك تحقق لازمكلمز

قال رحمه الله (وكل من الضرورتین الوقتیتین اعم من وجه من الدوامین) وضرورت وقتیه ومنتشرەدن هربری دوام ذاتی ووصفیدن من وجه اعمدر شویله كه وقت معین ویاخود وقت ماده ضرورتله برابر جمیع اوقات ذات ویا صفاتده دوام موجود اولدیغی محلده ایكیسیده تصادق ایدرك بحسب الوقت ضرورت موجود اولوبده بحسب الذات ویاخود بحسب الوصف دوام اولمدیغی مادەده ضرورت وقتیەنك صدقیله دوام تفارق ایدر وضرورتدن خالی اولان محلده دوامك صدقیله ضرورت وقتیه تفارق ایدر

قال رحمه الله (واما النسبة بین الضرورتین والدوامین فالضرورة بشرط الوصف اعم من وجه من سائر الضرورات) واما ضرورتین ودوامینك كندی قسملری بیننده اولان نسبت شو وجهله دركه مشروطهٔ عامەنك معنای اولی اولان ضرورت بشرط الوصف سائر ضروراتدن من وجه اعمدر شویله كه اشبو ضرورت بشرط الوصف ایله مشروطهٔ عامەنك معنای ثانیسی اولان ضرورت فی جمیع اوقات الوصف بیننده عموم من وجهك صورت تحقق ایضاحات سابقەدن معلوم اولمشدر وضرورت ذاتیەدن من وجه اعم اولمسی زیرا ضرورت ذاتیه موجود اولوبده ضرورتده وصفك مدخلی اولمیان محلده ضرورت ذاتیه صادق اولەرق ضرورت بشرط الوصف موجود اولمز ووصف حسبیله ضرورت اولوبده ضرورت ذاتیه موجود اولمیان محلده ضرورت بشرط الوصف تحقق وضرورت ذاتیه تفارق ایدر وانسان كبی وصف ایله ذات متحد اولوبده ضرورت نسبت بشرط الوصف اولدیغی محلده ایكیسیده صادق اولور وضرورت وقتیەلر دخی بویله اولوب ضرورت وقتیه بشرط الوصف اولورسه تصادق وبشرط الوصف اولوبده وقتیه اولمز ویاخود وقتیه اولوبده شرط وصف بولنمزسه تفارق ایدرلر

قال رحمه الله (ومافی جمیع اوقات الذات من الضرورة والدوام اخص مطلقا مما

فی بعضها كما انما فی وقت مخصوص اخص مطلقا مما فی مطلق الوقت) وجمیع اوقات ذاتده اولان كرك ضرورت وكرك دوام بعض اوقات ذاتده اولان ضرورت ودوام ذاتیدن مطلقا اخصدر زیرا هرنوقت جمیع اوقات ذاتده ضرورت صادق اولسه بعض اوقاتنده دخی صادق اولوب لكن بعض اوقاتنده صدقندن جمیع اوقاتنده صدقی لازم كلمز دوام دخی بویلەدر نته كیم وقت معینده اولان ضرورت وقت ماده اولان ضرورتدن مطلقا اخصدر زیرا وقت معین وقت ماده داخل اولمسیله حاكك تعیین ایلمدیكی وقتده ضروری اولان شی وقت ماده ضروری اولوب عكسی بویله دكلدر شویله كه وقت ماده ضروری اولوب لكن وقتی معین اولمز

مسبوق اولان تحقیقاتدن معلوم اولمشدیكه نسب اربعك بین القضایا تحقق قضیەلرك صدق وتحقق حسبیله اولوب یوقسه برشی اوزرینه حملی حسبیله دكلدر زیرا بحسب الحمل نسبت مفرداتایله حكم مفرداتده اولنلره مخصوصدر غفلت اولنمیه

قال رحمه الله (وقد تقید باللادوام الذاتی المشروطة والعرفیة العامتان فتسمیان مشروطة خاصة وعرفیة خاصة) موجهات بسیطەدن فراغتله بیان مركباته شروع ایلمشدر وموجهات مركبه لفظا ویا معنی نفی واثباتدن مركب اولوب وبین القوم معتبر ومبحوث عنها اولان یدی قسم اولدیغی اول بحثده بیان ایدلمشدر ایمدی بسائطده ذكری مرور ایدن قضایادن مشروطهٔ عامه كه بشرط الوصف ویاخود اوقات وصفده ضرورت نسبتله حاكەدر وعرفیهٔ عامه كه مادام الوصف نسبتك دوامیله حاكه در بعضا اشبو قضیتین لادام ذاتی قیدیله تقید اولنەرق بو قیدایله مقید اولمسی سببیله مشروطهٔ خاصه وعرفیهٔ خاصه تسمیه اولنور الحاصل مشروطهٔ خاصه برقضیهٔ موجهەدركه مشروطهٔ عامه ایله لادوام ذاتیدن مركب اولور وعرفیهٔ خاصه برقضیەدركه عرفیهٔ عامه ایله لادوام ذاتیدن مركب اولور

(نحو كل كاتب متحرك الاصابع بالضرورة اودائما مادام كاتبا لادائما بحسب الذات) مثال اول كل كاتب متحرك الاصابع بالضرورة مادام كاتبا مشروطهٔ عامه سیله لادائما بحسب الذات قیدندن مركب اولەرق جزء اولی بشرط الكتابة تحرك اصابعك ضرورت نسبتیله وجزء ثانی ذات كاتبك جمیع اوقات وجودنده نسبتك دائمی اولماسیله حاكەدركه محصولی مثلا زید كاتب ایكن حركت اصابعك ضرورتی بالفعل كتابت ایتمسی شرطیله مشروطه اولەرق وقت كتابتده اولوب یوقسه زیدك جمیع اوقاتنده دائمی دكلدر دیمك اولور ومثال ثانی كل كاتب

متحرك دائما مادام كاتبا عرفيهٔ عامه سيله لادائما بحسب الذات قيدلندن مركب اوله‌رق جزء اولی جميع كاتب ايچون كتابتله متصف اولديغی مدتجه حركهٔ اصابعك دوام نسبتيله وجزء ثانی ذات كاتبك جميع اوقات وجودنده نسبتك دائمی اولماسيله حاكمه‌در

لادوامی بحسب الذات اولمسيله تقييدی زيرا مشروطهٔ عامه ضرورت وعرفيهٔ عامه دوام بحسب الوصف اولوب بوتقديرده لادوام بحسب الوصف اعتبار اولنسه برشی اوزره هم دوام وهم لادوام وصفی ايله حكمينك اجتماعنی موجب اولوب بوايسه غير صحيحدر شويله‌كه عرفيهٔ عامه دوام بحسب الوصف اولديغی كبی مشروطهٔ عامه دخی ضرورت وصفی ايله حاكمه اولوب ضرورت وصفی ايسه دوام وصفی‌يی مستلزمدر لكن لادوام ذاتی ايله تقييدده بومحذور اولميوب اصل قضيه نسبتك مادام الوصف ضرورت ودواميله ولادوام بحسب الذات بعض اوقات ذاتده يعنی وصف ايله عدم اتصافی حينده لادواميله حاكم اوله‌رق اصل قضيه بلاتغير حاليله باقی وحكمين بينی منافاتدن عاری اولور وكأن ضرورت ويادوام وصفی ايله حكم اولنمسی جميع اوقات ذاتده دوامك موجود اولوب اولمديغنده اشتبا وترددی داعی اولمسيله وصفك عدم وجودی حينده دوام موجود اولمديغی تعيين ايچون قيد مذكور ايله قضيه‌نك تقييدنه احتياج مس ايتمش اولور واشبو لادائما قيدلرينك مقيدلری بولنان اصل قضيه‌يه حال مقارنتلرنده افاده ايلدكلری مفهوملر بسائطدن برقضيه‌نك مفهومنه مطابق اولمسيله بونلر من جهة المآل برقضيه عد اولنه‌رق بسائط مركبه‌نك بری اصل قضيه وديكری مفهوم لادوام اولان ديكر قضيه اولمق اوزره ايكيشر قضيهٔ بسيطه‌دن تركبنی اعتبار ايتمشلردر واصل موجبه ايسه مفهوم لادوام سالبه واصل سالبه ايسه مفهوم لادوام موجبه اولمق اوزره تقرير ايلمشلردر

شويله‌كه اشبو موجبهٔ مشروطهٔ خاصه‌نك جزء اولی موجبهٔ مشروطهٔ عامه اولديغی كبی لادوام قيدی دخی من جهة المفهوم سالبهٔ مطلقهٔ عامه اوله‌رق ظاهری لادائما قيديله متقيد اوله‌رق مشروطهٔ عامه وحقيقتی مشروطهٔ عامه ايله مطلقهٔ عامه‌دن مركب ايكی قضيه اولوب اول بحسب الوصف نسبتك ضرورتيله وثانی نسبتك فعليتيله حاكملردر چونكه كل كاتب متحرك الأصابع بالضروره مادام كاتبا لادائما مشروطهٔ خاصه‌سنك جزء اولی اولان مشروطهٔ عامه‌نك مفهومی ذات كاتب ايچون حركهٔ اصابعك بحسب الوصف ضرورت ايجابی اولمسيله جزء ثانينك افاده‌سنه صالح اوله‌جق معنی ذات كاتب ايچون ايجاب حركهٔ اصابع دائمی اولمديغی مفهومندن عبارت اولوب وجميع اوقات ذاتده ايجاب تحقق ايتمديكی حينده فی الجمله سلب تحقق ايده‌جكی معلومدر بوايسه معنای سالبهٔ مطلقهٔ عامه اوله‌رق بوتقديرده

لادائما قيدی بحسب المفهوم لاشیء من الكاتب بمتحرك الأصابع بالفعل مقامنده اوله‌رق ذات كاتبك بالفعل ولو واحد ازمنه‌ده انتفاء تحرك اصابعنی افاده ايدر وسالبهٔ مشروطهٔ خاصه يعنی مثلا لاشیء من الكاتب بساكن الاصابع بالضروره مادام كاتبا لادائما قولی جزء اولی اولان سالبهٔ مشروطهٔ عامه ايله مفهوم لادوام اولان كل كاتب ساكن الأصابع بالفعل موجبهٔ مطلقهٔ عامه‌سندن مركبدر زيرا جميع اوقات ذاتده سلب تحقق ايتمديكی حينده فی الجمله ايجاب تحقق ايدوب بوايسه موجبهٔ مطلقهٔ عامه‌نك مفهومی اوله‌رق هر بر ذات كاتبك ولو واحد ازمنه‌ده بالفعل ساكن الأصابع اولمسندن عبارتدر

وموجبهٔ عرفيهٔ خاصه موجبهٔ عرفيهٔ عامه ايله مفهوم لادوام اولان سالبهٔ مطلقهٔ عامه‌دن وسالبهٔ عرفيهٔ خاصه عرفيهٔ عامه ايله موجبهٔ مطلقهٔ عامه‌دن مركب اوله‌رق مثال وايضاحات سابقه عينيله بونده دخی جاريدر

وخفی اولمسونكه مشروطه وعرفيهٔ خاصه‌لرده وصف موضوعك كاتب كبی ذات موضوعدن مفارق اوله‌جق اوصافدن اولمسی واجبدر زيرا بووجهله اولميوبده عنوان موضوع ذات ايچون دائمی اولديغی صورتده نسبت محمول دخی دوام وصف ايله دائمه اوله‌رق ذات موضوع ايچون نسبتك دوامنی مقتضی اولوب لادوام بحسب الذات ايله تقييدی خلف اولور

ومشروطهٔ خاصه ايله دائمتين بيننده تباين اولوب زيرا دائمهٔ مطلقه دوام ذاتيله متقيد اولمسيله لادوامه مباين اولديغی مثللو ضروريهٔ مطلقه دخی ضرورت بحسب الذات ايله مقيد وضرورت بحسب الذات دوام بحسب الذاتدن اخصدر نقيض اعم اولان لادوام ايسه عين اخصه يعنی ضرورت بحسب الذاته مباينت كليه ايله مباينــدر ومشروطهٔ خاصه لادوام ايله مقيد اولوب ومقيد مطلقدن اخص اولمسيله مشروطهٔ عامه‌دن اخصدر وقضايای سائره مشروطهٔ عامه‌دن اعم اولدقلری جهتله مشروطهٔ خاصه بونلردن دخی بالطبع اخصدر وعرفيهٔ خاصه مشروطهٔ خاصه‌دن اعم اوله‌رق هر نوقت ضرورت بحسب الوصف لادائما صادق اولسه دوام بحسب الوصف لادائما صادق اولوب لكن منعكس اولماز زيرا ذكری سبق ايلديكی وجهله ضرورت دوامی مقتضی ودوام ضرورتی غير مقتضيدر وعرفيهٔ خاصه دائمتينه مباين اولوب كيفيتی مشروطهٔ خاصه‌ده اولان بياندن منفهمدر ومشروطهٔ عامه‌دن من وجه اعم اوله‌رق مادهٔ مشروطهٔ خاصه‌ده تصادق ايدوب مادهٔ ضرورت ذاتيه‌ده بدون الخاصه مشروطهٔ عامه ومن غير ضرورة دوام بحسب الوصف صورتنده بدون العامه مشروطهٔ خاصه صادقه اولورلر وعرفيهٔ عامه‌دن اخص اولوب زيرا عرفيهٔ خاصه لادوام ايله مقيد ومقيد

ایسه مطلقدن اخصدر وقصور قضایا عرفیهٔ عامه‌دن اعم اولملریله بونلردن دخی بالطبع اخصدر

قال رحمه الله (والوقتیتان المطلقتان والمطلقة العامة قسمی وقتیة ومنتشرة ووجودیة لادائمة) وموجهات بسیطه‌دن وقتیهٔ مطلقه ومنتشرهٔ مطلقه ومطلقهٔ عامه‌دن هر بری ذکر اولنان لادوام ذاتی ایله تقیید اولنه‌رق بو وجهله بعد الترکیب مطلقه‌سز اوله‌رق یالکز اوله وقتیه وثانی به منتشره وثالثه وجودیهٔ لادائمه تسمیه اولنور ایدی بسائطدن وقتیهٔ مطلقه که اوقات ذاتدن حاکمك تعیین ایلدیکی وقتده نسبتك ضرورتیله حاکمدر ومنتشرهٔ مطلقه که بونده حکم وقت غیر معینده نسبتك ضرورتیله‌در ومطلقهٔ عامه که بونده حکم نسبتك فعلیتیله‌در بعضا اشبو قضایای ثلثهٔ بسیطه لادوام ذاتی ایله قیدایدیله‌رك مقید اولمسی سببیله اطلاقدن عاری اولوب بو وجهتله وقتیهٔ مطلقه یه یالکز وقتیه ومنتشرهٔ مطلقه یه یالکز منتشره ومطلقهٔ عامه یه وجودیهٔ لادائمه دنیلور (نحو کل قمر منخسف بالضرورة وقت الحیلولة اوفی وقت ما او بالفعل لادائما) مثال اول موجبهٔ وقتیه اوله‌رق کل قمر منخسف بالضرورة وقت الحیلولة وقتیهٔ مطلقه سیله لادائما جزئلرندن مرکبدر واشبو لادوام من جهة المآل لاشیٔ من القمر بمنخسف بالاطلاق العام مفهومنده اوله‌رق سالبهٔ مطلقهٔ عامه‌در زیرا جزء اول اولان وقتیهٔ مطلقه حاکمك تعیین ایلدیکی وقت حیلولت ارضده انخسافك ذات قمر ایچون ضرورت نسبتیله حاکم اولمسیله مفاد لادوام جمیع اوقات قمرده بالفعل منخسف اولمدیغی اولور بو ایسه مطلقهٔ عامه اوله‌رق اشبو وقتیهٔ موجبه من جهة المفهوم وقتیهٔ مطلقهٔ موجبه ایله مطلقهٔ عامهٔ سالبه‌دن مرکب اولمش اولور ومثلا لاشیٔ من القمر بمنخسف بالضرورة وقت التربیع (٩) لادائما دنیلسه وقتیهٔ سالبه اولوب جزء اولی وقتیهٔ مطلقهٔ سالبه وجزء ثانیسی لادوام اوله‌رق مفهومی کل قمر منخسف بالفعل اولمسیله من جهة المآل موجبهٔ مطلقهٔ عامه‌در که انخسافك احد ازمنه‌ده ولو مرةً اولسون بالفعل ضرورت نسبتیله حکمدن عبارتدر حاصلی موضوعدن انتفاء محمول دائمی اولمدیغی حینده فی الجمله ثبوت متحقق اوله‌رق بو ایسه مطلقهٔ عامهٔ موجبه‌در

وقتیه ووجودیهٔ لادائمه ووجودیهٔ لاضروریه‌دن مطلقا اخصدر زیرا مع اللادوام وقت معین حسبیله ضرورت قید لادوام ولاضرورتله برابر اطلاقی مستلزم اوله‌رق

---

(٩) خفی اولمیه که لاشیٔ من القمر بمنخسف بالضرورة وقت التربیع لادائما مثالك معناسی هر نوقت قرشمسدن اوچ برج بعید اولور ایسه انخساف ضروری دکلدر دیمکدر زیرا صورت مذکوره‌ده قرایله شمس بیننده موجب انخساف اولان حیلولت ارضك وقوعی متصور دکلدر بلکه حیلولت وقت تنصیفك یعنی قرشمسدن آلتی برج بعید اولدیغی وقتده وقوعه کلیجیدر معنین مذکوریندن تربیع وتنصیف تعبیرلری بروج اثنی عشره‌دن بری ثلث ونصفی سته اولمسندن نشئت ایتمشدر (عبد المجید)

منعکس اولمز حاصلی هر نوقت ضرورت بحسب الوقت لادائما صادق اولسه وجودیهٔ لادائمه یعنی لادوام ایله مقیده اولان مطلقهٔ عامه ایله وجودیهٔ لاضروریه یعنی جانب موافقدن لاضرورت ذاتیه ایله مقیده اولان مطلقهٔ عامه صادق اوله‌رق منعکس اولمز ومشروطه وعرفیهٔ خاصه‌لردن من وجه اخص اوله‌رق بونلردن جمیعیسی مع اللادوام مادهٔ ضرورت وصفیه‌ده وصف ذات ایچون بحسب وقت ماضروری اولدیغی حینده تصادق ایدوب وصف فی وقت ماضروری اولمدیغی حینده مشروطه وعرفیهٔ خاصه‌لر صادق اوله‌رق وقتیه تفارق وجمیع اوقات وصفده ضرورت ودوام صادق اولمدیغی محلده وقتیه‌نك صدقیله مشروطه وعرفیهٔ خاصه‌لر افتراق ایدر مثلا کل منخسف مظلم لادائما ماده سنده جمله سی صادق وکل کاتب متحرك الاصابع لادائما ماده سنده مشروطه وعرفیهٔ خاصتین صادق ووقتیه غیر صادق وکل قمر منخسف وقت الحیلولة لادائما ماده سنده اولینك عدم صدقیله وقتیه صادقدر لکن بو نسبت مشروطه‌نك ضرورت بشرط الوصف ایله تفسیری تقدیرده اولوب واما ضرورت فی وقت الوصف معناسنجه مشروطهٔ خاصه وقتیه‌دن مطلقا اخص اوله‌رق جمیع اوقات وصف بعض اوقات ذات اولمسیله هر نوقت ضرورت فی جمیع اوقات الوصف تحقق ایلسه ضرورت فی بعض اوقات الذات تحقق ایدرك منعکس اولمز دینلمشدر الحاصل بو معناجه مشروطهٔ خاصه‌ده معتبره اولان ضرورت زمان وصفده ذات موضوعه قیاس ایله‌در وبو زمان وقت معین اوله‌رق مشروطهٔ خاصه صادقه اولدیغی کبی ضرورت وقتیه دخی صادقه اولور زیرا ضرورت وقتیه وقت معینده ذاته قیاس ایله‌در اوله اولنجه هرنقی ماده‌ده معنای مذکور ایله مشروطهٔ خاصه صادقه اولسه وقتیه‌نك صدقی دخی تحقق ایدر وضرورت وصفیه بولنیان مثال مذکورده وقتیه‌نك صدقیله مشروطهٔ خاصه صادق اولمز بو جهتله وقتیه معنای مذکور اوزره مشروطهٔ خاصه‌دن اعم اولمش اولور لکن مشروطهٔ خاصه بشرط الوصفك بدون الوقتیه مثال کتابت وتحرك اصابعده اولدیغی کبی بدون الوقتیه صدقی ممکندر زیرا بو صورتده محمول زمان وصفده ذات موضوعه قیاس ایله ضروری النسبه اولمیوب بلکه وصف ایله برابر مأخوذ اوله‌رق ذاته قیاس ایله‌در معنای وقتیه ایسه وقت معینده یالکز ذاته قیاس ایله ضرورت اوله‌رق بو محلده صادقه اوله‌مز نته‌کیم سید شریف حاشیهٔ صغراده بیان ایتمشدر مثال ثانی موجبهٔ منتشره اولوب جزء اولی اولان کل قمر منخسف بالضرورة فی وقت ما موجبهٔ منتشرهٔ مطلقه سیله مفهوم لادوام اولان لاشیٔ من القمر بمنخسف بالفعل سالبهٔ مطلقهٔ عامه سندن مرکبدر وسالبه سنده بالضروره لاشیٔ من القمر بمنخسف فی وقت ما لادائما دینلوب سالبهٔ منتشرهٔ

مطلقه ایله مفهوم لادوام اولان کل قمر منخسف بالفعل موجبهٔ مطلقهٔ عامه‌سندن مرکبه اولمش اولور ومنتشره وقتیه‌دن اعم اواوب وقت معینده ضرورت لادائما تحقق ایتدیکی حینده وقت ماده ضرورت لادائما صادق اوله‌رق منعکس اولماز زیرا ذکری سبق ایلدیکی وجهله منتشره‌ده معتبر اولان تعیینك عدم اشتراطی اولوب عدم تعیین مشروط دکلدر ومنتشره ایله قضایای سائره بیننده اولان نسبت بلافرق وقتیه‌ده ذکری مسبوق اولان نسبتدر

ومثال ثالث موجبهٔ وجودیهٔ لادائمه اولوب جزء اولی اولان کل قمر منخسف بالفعل مطلقهٔ عامهٔ موجبه‌سیله لیس کل قمر بمنخسف بالفعل مطلقهٔ عامه سالبه سندن مرکبه اولوب سالبه‌سی دخی بونك عکسیدر زیراجزء اولده حکم بالفعل موضوع ایچون محمولك وقوع ثبوتیله اولوب مفهوم لادوام دخی بالفعل لاوقوعیله اولمش اولور ووجودیهٔ لادائمه وجودیهٔ لاضروریه‌دن اخص اوله‌رق هرنه‌وقت مطلقتین صادقه اولسه مطلقه وممکنه‌نك صدقی تحقق ایدوب منعکس اولمز ووجودیهٔ لادائمه مطلقتیندن مرکبه اولدیغی کبی وجودیهٔ لاضروریه مطلقه وممکنه‌دن مرکبدر وخاصیتدن اعم اولوب هرنوقت ضرورت ویاخود دوام بحسب الوصف لادائما بحسب الذات تحقق ایلسه نسبتك لادائما فعلیتی تحقق ایدرك منعکس اولمز ودائمتینه مباینتی بیان مسبوقدن معلوم اولمشدر وعامتیندن من وجه اعم اوله‌رق مشروطهٔ خاصه ماده سنده تصادق ایدرك بدون الوجودیه عامتین ماده‌ٔ ضرورتده وبدون العامتین یالکز وجودیه لادوام بحسب الوصفده صادقه اولورلر ومطلقه وممکنهٔ عامتیندن اخصیتی ظاهردر

قال رحمه الله (وقدتقید المطلقة العامة والممکنة العامة باللاضرورة الذاتیة فی الجانب الموافق فتسمیان وجودیة لاضروریة وممکنة خاصة) وبعضا مطلقهٔ عامه ایله ممکنهٔ عامه نسبته موافق اولان جانبده یعنی موجبه ایسه ایجاب وسالبه ایسه سلب طرفنده لاضرورت ذاتیه ایله تقیید ایدیله‌رك مطلقهٔ عامهٔ مقیده‌یه وجودیهٔ لاضروریه وممکنهٔ عامهٔ لاضروریه‌یه ممکنهٔ خاصه تسمیه اولنور مطلقهٔ عامه‌ده حکم نسبتك فعلیتیله وممکنهٔ عامه‌ده حکم نسبتك امکانیله اولوب نسبته مخالف اولان جانبدن ضرورة ذاتیه‌یی سلب معناسنه ایدوکی آنفا ذکر ایدلمشدر (نحو کل حیوان متنفس بالفعل اوبالامکان العام لابالضرورة الذاتیة) مثال اول موجبة وجودیهٔ لاضروریه اولوب جزء اولی اولان کل حیوان متنفس بالفعل مطلقهٔ عامه وجزء ثانیسی جانب موافقدن لاضرورت ذاتیه‌در واشبوجزء اولده اولان نسبت ایجاب ایله اولوب بوصورتده جانب موافقدن لاضرورتك معناسی ذات حیوان ایچون ضرورت ایجاب تنفسی سلبدر وایجابك ضروری اولمامسی مفهوم ممکن عام سالب اوله‌رق

بوصورتده جزء ثانی اولان لابالضروره قیدی من جهة المآل ممکنهٔ عامه‌در وسالبه‌سنده لاشیء من الحیوان بمتنفس لابالضرورة اولوب بونده مفهوم لاضرورت ذات حیواندن سلب تنفس ضروری اولمدیغنی مفید اوله‌رق ضرورت سلبی سلب ایسه ممکنهٔ عامهٔ موجبه‌در حاصلی وجودیهٔ لاضروریه برقضیه‌درکه جزء اولی مطلقهٔ عامه وجزء ثانیسی نسبته موافق اولان جانبدن لاضرورت ذاتیه اوله‌رق من جهة المآل ممکنهٔ عامه‌در ومطلقهٔ عامه‌یی بحسب الوصف لاضرورتله دخی تقیید ممکن ایسه‌ده قوم بو ترکیبه عدم اعتبار ایله احکامنی دخی بیان ایتمامشلردر

ووجودیهٔ لاضروریه خاصیتدن اعمدر زیرا هرنه وقت بحسب الوصف لادائما ضرورت ویاخود دوام صادق اولسه‌لر لابالضروره فعلیت نسبت صادقه اولوب لکن منعکس اولمز ووجودیه لاضرورتله مقیده اولدیغندن ضروریه‌یه مباینه‌در ودائمه‌دن من وجه اعم اوله‌رق ضرورتدن خالی اولان ماده‌ٔ دوامده تصادق ایدوب ماده‌ٔ ضرورتده لاضروریه‌سز دائمه وماده‌ٔ لادوامده بدون الدائمه وجودیهٔ لاضروریه صادقه اولورلر ومشروطه وعرفیهٔ عامتیندن دخی من وجه اعم اولوب ماده‌ٔ مشروطهٔ خاصه‌ده تصادق ایدرك ماده‌ٔ ضرورتده بدون الوجودیه عامه‌لر وماده‌ٔ لادام بحسب الوصفده بدون العامتین وجودیه صادقه اولورلر ومقید مطلقدن اخص اولدیغی جهتله مطلقهٔ عامه‌دن اخص اولدیغی کبی مطلقهٔ عامه‌دن اعم اولان ممکنهٔ عامه‌دن دخی اخصدر

ومثال ثانی موجبهٔ ممکنهٔ خاصه اولوب جزء اولی اولان کل حیوان متنفس بالامکان العام موجبهٔ ممکنهٔ عامه وجزء ثانیسی جانب موافقدن لاضرورت ذاتیه‌درکه من جهة المآل ممکنهٔ خاصه بری موجبه ودیکری سالبه اوله‌رق ایکی ممکنهٔ عامه‌دن مرکب اولوب مفهومی طرفیندن یعنی نسبته موافق ومخالف اولان هرایکی طرفدن سلب ضرورت ذاتیه‌در .

(وکثیرا مایکتفی فی الممکنة الخاصة بعبارة اخری بان یقال کل حیوان متنفس بالامکان الخاص لان الامکان الخاص هوسلب الضرورة الذاتیة عن طرفی النسبة معا) ممکنهٔ خاصه ذکر اولندیغی وجهله ممکنهٔ عامه ایله لاضرورت ذاتیه‌دن مرکب اولمسیله موارد استعمالنده مثلا کل حیوان متنفس بالامکان العام لابالضرورة عباره‌سیله ایراد ایدلدیکی کبی چوق کره دخی قصد اختصار ایچون دیکر عباره ایله اکتفا اولنه‌رق کل حیوان متنفس بالامکان الخاص دینلور وبوعباره ایله کالاول معنای مقصود افاده اولنور زیرا امکان خاصك محصول مفادی نسبتك طرفیندن یعنی جهت ایجاب وسلبندن ضرورت ذاتیه‌یی سلبدرکه جزء اولی اولان امکان عام جانب مخالفدن ولا بالضرورة الذاتیه جزء ثانیسی جانب موافقدن سلب

ضرورت اولمسیله بالامکان الخاص عبارهٔ مختصره سی بو معنایی مفید اولور

وممکنهٔ خاصه‌نك موجبه وسالبه‌سی بیننده فرق معنویٔ معتدبه اولمیوب بلکه فرقلری یالکز جهت لفظدن اوله‌رق اکر عبارهٔ ایجابیه ایله تعبیر ایدیلور ایسه موجبه وعبارهٔ سلبیه ایله معبر اولورسه سالبه‌در زیرا ایسترکل انسان کاتب بالامکان الخاص دینلسون وایسترلاشیٔ من الانسان بکاتب بالامکان الخاص تعبیر ایدلسون ایکیسنده دخی مقصود انسان ایچون کتابت وعدم کتابت ضروری اولمدیغنی بیاندر شوقدرکه اولده ایجاب صریح وسلب ضمنی وثانیده بالعکسدر

واشبو ممکنهٔ خاصه سائر مرکباتدن مطلقا اعمدر زیرا ممکنهٔ خاصه‌نك ترکبی آنجق بری سائر موجباتدن اعم اولان ممکنهٔ عامهٔ موجبه ودیکری سوالب سائره‌دن اعم اولان ممکنهٔ عامهٔ سالبه اوله‌رق ایکی جزدندر ومفهوم ممکنهٔ خاصه اولان مجموع جزئین موجبه وسالبه‌دن مرکب اولان هربر مجموعدن اعم اولور حاصلی ایجاب وسلب مرکباتك جمله‌سنده موجود اولوب ایجاب وسلبك اقل مرتبه‌سی ایسه امکان عام ایله ممکنه اولمسیدر بوحالده مرکباتدن هربرینك صادق اولدیغی محلده ممکنه‌ده صادقه اولور لکن ایجاب وسلبك امکانندن بونلردن برینك بالفعل ویاخود ضروری ویادائمی اولمسی لازم کلیه جکندن ممکنه‌نك صادق اولدیغی محلده بونلرك صدقی لازم کلز و بسائطدن ضروریهٔ مطلقه‌یه مباینت وممکنهٔ عامه‌دن اخصیتی ظاهردر و قصور بسائطدن من وجه اعم اوله رق مادهٔ وجودیهٔ لاضروریه‌ده تصادق ایدوب ممکن بالفعل واقع اولمدیغی محلده من غیر بسائط ممکنهٔ خاصه ومادهٔ ضرورتده ممکنهٔ خاصه سز بسائط صادقه اولورلر

خلاصهٔ تفصیلات مرکبات مشهورهٔ سبعه‌دن اول مشروطهٔ خاصه اولوب بوده لادوام ذاتی ایله جمیع اوقات وصفده نسبتك ضرورتی وثانی عرفیهٔ خاصه اولوب بوده لادوام ذاتی ایله برابر جمیع اوقات وصفده نسبتك دوامی وثالث وقتیه اولوب بوده لادوام ذاتی ایله برابر وقت معینده ذات موضوع ایچون نسبتك ضرورتی ورابع منتشره اولوب بوده لادوام ذاتی ایله برابر وقت ماده نسبتك ضرورتی وخامس وجودیهٔ لادائمه اولوب بوده لادوام ذاتی ایله برابر نسبتك بالفعل تحققی وسادس وجودیهٔ لاضروریه اولوب بوده لاضرورت ذاتیه ایله برابر نسبتك بالفعل تحققی وسابع ممکنهٔ خاصه اولوب بوده نسبتك ایجاب وسلب جهتیندن ضرورت ذاتیه‌نك سلبیدر

وذکر اولندیغی اوزره اعم قضایای بسیطه ومرکبه ممکنهٔ عامه واعم مرکبات

ممکنهٔ خاصه اولوب وضروریه اخص بسائط واحد معنیین اوزره مشروطهٔ خاصه اخص مرکباتدر

وستیر اولسونکه قوم روم اختصار ایچون ضروریه ودائمهٔ ذاتیه‌لردن دائمتین ایله تعبیر ایدرلر وعامتین اطلاق ایدرك مشروطهٔ عامه ایله عرفیهٔ عامه‌یی قصد ایدرلر وخاصتین تعبیرلریله مشروطهٔ خاصه وعرفیهٔ خاصه‌یی مراد ایدر وممکنهٔ عامه وخاصه‌یه ممکنتین دیرلر ووقتیتین بسیطتینه وقتیتین ووقتیتین بسیطتین ایله برابر مرکبتینه وقتیات اطلاق ایدرلر ووجودیات ثلثه ایله مطلقهٔ عامه ووجودیهٔ لاضروریه ووجودیهٔ لادائمه‌یه اشارت ایتمك ایسترلر ودائمتین وعامتین وخاصتینك جمله سنه قصد اشارتله دائمات ستهٔ منعکسة السوالب دیرلر ووصفیات اربعه دیوب عامتین وخاصتینی مراد ایدر

قال رحمه الله (وهذه السبع مرکبات من حکمین بسیطین متوافقین فی الموضوع الحقیقی والمحمول والکمیة من الکلیة والجزئیة متخالفین فی الکیفیة من الایجاب والسلب) وذکر اولنان قضایای سبعه ایکی حکم بسیطدن مرکبه اوله‌رق بو حکملر موضوع حقیقیده ومحمولده وکمیت یعنی کلیت وجزئیتده متوافق ومتحد وکیفیتده یعنی ایجاب وسلبده متخالفلردر

موضوعی حقیقی ایله تقییدی موضوعدن مراد اصالةً مقصود بالحکم اولان موضوع اولوب موضوع ذکری اولمدیغنه تنبیه ایچوندر زیراموضوع ذکریده اتحادلری کافی اولماز والادائمهٔ جزئیه‌نك قید لادوام ایله صدقی لازم کلور مثلا بعض الجسم حیوان لادائما دینلوبده ایجاب دائم بعض جسم ایچون وسلب بالفعل اشبو بعض جسم اولمق عنوانده متوافق اولان بعض آخر ایچون اولمق طریقیله بو قضیه‌نك صادقه اولمسی لازمکلور حالبوکه عندلرنده کاذبه‌در شویله‌که جزئیتنده حکم شی واحد اوزرینه اولمسیله اکر بومرکبه صادقه اولسه بعض وقتده حیوانیتله متصف ووقت آخرده حیوانیتله غیر متصف برجسمك وجودی لازم کلور بو ایسه باطلدر

قال رحمه الله (لان اللادوام اشارة الی مطلقة عامة واللاضرورة الی ممکنة عامة موافقتین للبسیطة المقیدة بهما فی الموضوع والمحمول والکمیة ومخالفتین لها فی الکیفیة) ومرکباتك بووجهله حکمین بسیطیندن مرکب اولمسی زیرا قید مرکبات اولان لادوام بسائطدن مطلقهٔ عامه‌یه ولاضرورت ممکنهٔ عامه‌یه اشارت اولوب بوقضیه‌لر لادوام ولاضرورتله مقیده اولان بسیطه‌یه یعنی مرکبه‌نك جزء اولنه موضوع ومحمول وکمیتده موافقه وکیفیتده مخالفه درحاصلی بسیطهٔ اولی‌ده هر نصل محمول ایله نصل موضوع اوزرینه حکم اولنورسه بسیطهٔ ثانیه دخی بونك

طبقیسی اولوب واولی کلیه ایسه ثانیه دخی کلیه وجزئیه ایسه جزئیه‌در فقط کیفیتجه مخالفه اوله‌رق اولی موجبه ایسه ثانیه سالبه وسالبه ایسه موجبه‌در

مصنف حاشیه‌ده دیمشدرکه اشبو مفهوم لادوام ولاضرورت اولان قضیه‌لرك موضوع ومحمولك جزء اولمر ایله اتحادی کتب سائره‌ده غیرمقید ایکن بو وجهله اعتبار اطمی قضیه‌نك مجرد ایجاب وسلب ایله مختلفین اولان حکمین اوزره اشتمالی عرف قومده مرکبه اولمقده کافی اولمدیغنه مبنیدر والاعندلرنده جمیع احکام حصریه‌نك قضایای مرکبه اولمسنی اقتضا ایدر مثلا ما جاءنی الازید قولمزده جزئین بیننده ایجابا وسلبا اختلاف موجود اولمسیله برابر مرکبه اولمیوب بو مثللو قضایاده ایجاب وسلب جهتندن مختلفین اولان حکمینك موضوعده عدم اتحادلرندن ناشی بسیطه‌درلر زیرا کندیسیچون مجیٔ اثبات ایدیلان زید اولوب وکندیدن مجیٔ سلب اولنان زیدك غیریسی اوله‌رق موضوعده متخالفلردر وبوسببله بوامثال قضیه‌لر حکمین اوزره اشتماللریله برابر بسیطه اولوب مرکبه دکللردر لکن کل کاتب متحرك الاصابع بالفعل لادائما قولنده لادائمانك معناسی لاشیٔ من الکاتب بمتحرك الاصابع بالفعل اوله‌رق موضوع ومحمول متحد اولدقلری جهتله مرکبه‌در بومقامده ایضاحات نفیسهٔ شریفه‌دندرکه اولا محمولك موضوع ایچون ایجابیله حکم اولندقدنصکره اشبو محمول ایله موضوع بیننده سلب ایله حکم اولنه‌رق بوحکم ایسه عبارهٔ مستقله ایله اولمیوب بلکه بینلرنده اولان نسبت ایجابیه‌نك کیفیتی اوزره دلالت ایده‌جك عبارهٔ غیرمستقله ایله اولسه بو صورتده مجموعی قضیهٔ واحدهٔ مرکبه عد اولنور مثلا کل انسان ضاحك لادائما قولمزده لادائما لفظی انسان ایله ضاحك بیننده اولان نسبت ایجابیه‌نك دائمه اولمدیغنه دلالت ایدرك بو صورتده بالفعل سلب واقع اولور والا ایجاب دائمه اولمق لازمکلور ایمدی لادائما لفظی نسبتك کیفیتنه دلالت ایتدیکی حیثیتدن جهت قضیه اولوب وحکم سلبی‌یه دلالتی حیثیتدن ترکیب قضیه‌یی موجب اولور وبوحکمك عبارهٔ مستقله ایله اولمامسنی اشتراطه سبب زیرا حکم سلبیدن عبارهٔ مستقله ایله تعبیر اولنسه اولحینده ایکی قضیهٔ مستقله اوله‌رق مجموعی قضیهٔ واحدهٔ مرکبه اولمز وموضوع ایله محمول بیننده اولا سلب ایله حکم اولنوب‌ده بعده اسلوب مذکور اوزره تکرار ایجاب ایله حکم ایدلسه بنه حال ذکر اولندیغی وجهله‌در ایمدی هر بر قضیهٔ مرکبه بر جهتله موجهه اولوب لکن هر بر موجهه مرکبه دکلدر زیرا ضرورت ودوام اعتبار ایتمك ترکیب قضیه‌یی موجب اولمز شو جهتدنکه ضرورت ودوام سببیله موضوع ایله محمول بیننده ایجابا وسلبا ایکی حکم مختلف حاصل اولماز لکن

لاضرورت ولادوامی اعتبار بونك خلافنده اولوب ایجاب وسلبده حکم سابقه مخالف بر حکم آخری ایجاب ایدرلر

قال رحمه الله (واعلم ان ههنا موجهات اخر ربما یحتاج الیها فی ابواب التناقض والعکس والاختلاطات) ومعلوم اولسونکه ذکر اولنان احکام موجهاتك خارجنده اوله‌رق بو مقامده دیکر موجهات دخی اولوب ابواب تناقض وعکس ومختلطاتده بونلره دخی احتیاج مس ایدر

قال رحمه الله (فان الحملیة ان حکم فیها بفعلیة النسبة فی وقت معین فتسمی مطلقة وقتیة او فی وقت ما فمطلقة منتشرة او فی بعض اوقات وصف الموضوع فحینیة مطلقة) زیرا اکر قضیهٔ حملیه‌ده محمولك موضوع ایچون وقت معینده فعلیت نسبتله یعنی وقت فلانیده بالفعل نسبتك تحققیله حکم اولنورسه بو قضیه مطلقهٔ وقتیه تسمیه اولنور مثلا موجبه‌سنده کل قمر منخسف بالفعل وقت الحیلولة وسالبه‌سنده کل قمر لیس بمضیٔ وقت الحیلولة دینلور ویاخود حملیه‌ده فی وقت ما فعلیت نسبتله حکم اولنورسه مطلقهٔ منتشره اطلاق اولنور مثلا موجبه‌سنده کل قمر منخسف بالفعل فی وقت ما من اوقات وجود القمر وسالبه‌سنده کل قمر لیس بمضیٔ بالفعل فی وقت ما من اوقاته دینلور وذکری سبق ایدن وقتیهٔ مطلقه ایله منتشرهٔ مطلقه‌ده حکم ضرورت نسبتله اولدیغندن بینلرنده فرق ظاهردر زیرا بونلرده ضرورت معتبر دکلدر ویاخود حملیه‌ده حکم وصف موضوعك بعض اوقاتنده فعلیت نسبتله اولورسه حینیهٔ مطلقه تسمیه اولنور مثلا کل مجنوب یسعل بالفعل فی بعض اوقات کونه مجنوبا دینلور شویله که داء ذات الجنبه مبتلا اولان کسه‌نك بو علتله معلول اولدیغی اوقاتك بعضیسنده اوکسوردیکنی افاده ایدر

قال رحمه الله (وان حکم فیها بسلب الضرورة الوصفیة عن الجانب المخالف فتسمی حینیة ممکنة او بسلب الضرورة فی وقت معین عنه فممکنة وقتیة او فی وقت ما فممکنة دائمة) و اکر حملیه‌ده جانب مخالفدن یعنی قضیه موجبه ایسه سلب وسالبه ایسه ایجاب جهتندن ضرورت وصفیه‌نك سلبیله حکم اولنورسه حینیهٔ ممکنه تسمیه اولنور مثلا کل مجنوب یسعل بالامکان العام وقت کونه مجنوبا قولی حینیهٔ ممکنه اوولوب بونده حکم داء جنبه مبتلا اولنلرك اوکسورماسی ضروری اولماسیله‌در ویاخود حملیه‌ده اوقات وجود موضوعدن وقت معینده جانب مخالفدن سلب ضرورتله حکم اولنورسه ممکنهٔ وقتیه ووقت ماده ضرورتله حکم اولنورسه ممکنهٔ دائمه تسمیه اولنور مثلا کل قمر منخسف بالامکان العام وقت الحیلولة ویاخود فی وقت ما دینلور

قال رحمه الله (وهذه الست بسائط غیر مشهورة) وذکر اولنان اشبو آلتی قضایای

موجبه‌كه اول مطلقهٔ وقتيه وثانى مطلقهٔ منتشره وثالث حينيهٔ مطلقه ورابع حينيهٔ ممكنه وخامس ممكنهٔ وقتيه وسادس ممكنهٔ دائمه اولوب بونلر بسائط غير مشهوره‌در وآنف البيان بسائط ثمانيه‌يه علاوه اولندقلرى حالده مجموع بسائط مورودهٔ اون درده بالغ اولمش اولور

قال رحمه الله (وقد تقيد الحينية المطلقة باللادوام الذاتى فتسمى حينية لادائمة وهذه مركبة غير مشهورة) وبعضاً مار البيان بسائط غير مشهوره‌دن حينيهٔ مطلقه لادوام ذاتى ايله تقييد اولنه‌رق حينيهٔ لادائمه تسميه اولنور واشبو حينيهٔ لادائمه مركبهٔ غير مشهوره‌در مثلا كل مجنوب يسعل بالفعل وقت كونه مجنوبا لادائما حينيهٔ لادائمه اولوب جزء اولى حينيهٔ مطلقهٔ موجبه وجزء ثانيسى مفهوم لادوام اولان مطلقهٔ عامهٔ سالبه‌در زيرا ايجاب محمول دائمى اولمديغى حينده معناسى جميع اوقات وصفده ايجابك عدم تحققى اولوب وجميع اوقاتده ايجاب تحقق ايتمديكى حينده فى الجمله سلب تحقق ايدرك بو ايسه معناى مطلقهٔ عامهٔ سالبه‌در وسالبه‌سنده لاشئ من المجنوب يسعل بالفعل وقت كونه مجنوبا لادائما دينلور بو دخى حينيهٔ مطلقهٔ سالبه ايله مفهوم لادوام اولان مطلقهٔ عامهٔ موجبه‌دن مركبدر زيرا سلب دائم اولمديغى حينده فى الجمله ايجاب تحقق ايدوب بو ايسه موجبهٔ مطلقه‌در

قال رحمه الله (ويمكن مركبات اخر اذ يمكن تقييد ماعدا الضرورية باللاضرورة الذاتية وماعدا الدائمتين باللادوام الذاتى كما امكن تقييد ماعدا المشروطة العامة باللاضرورة الوصفية وماعدا العامة باللادوام الوصفى وماعدا الوقتية او المنتشرة المطلقة باللاضرورة الوقتية المعينة او غير المعينة وان لم يعتبروا جميعا) ودها سائر مركباتك اعتبار واختراعى ممكن اولوب زيرا ضروريهٔ مطلقه‌دن ماعداسنى لاضرورت ذاتيه ايله تقييد ايتمك ممكندر لكن ضروريه‌يى تقييد بينلرنده تباين اولمسيله ممكن اوله‌مز ودائمهٔ مطلقه ايله ضروريهٔ مطلقه‌دن ماعداسنى لادوام ذاتى ايله تقييد ايتمك ممكن اولور لكن مفهوم دائمه‌ده دوام معتبر اولمسيله مباينتدن ناشى لادوام ايله مقيد اوله‌مزلر نته‌كيم مشروطهٔ عامه‌نك ماعداسنى لاضرورت وصفيه ايله قيد ايتمك ممكن اولوب لكن مشروطهٔ عامه ضرورت بحسب الوصف اولديغى حسبيله لاضرورته مباين اوله‌رق بونكله تقييدى ممكن اوله‌مز ومشروطه وعرفيهٔ عامه‌دن ماعداسنى لادوام وصفى ايله تقييد ممكندر واما عامتينك مفهوملرنده معتبر اولان دوام وصفى‌يه مباينتدن ناشى لادوام وصفى ايله تقييدى ممكن اوله‌مز ووقتيهٔ مطلقه وياخود منتشرهٔ مطلقه‌دن ماعداسنى لاضرورت وقتيهٔ معينه ويا غير معينه ايله تقييد ممكندر زيرا بونلرك ماعداسيله لاضرورت وقتيه بينلرنده مباينت اولميوب

فقط بونلرك مفهومنده ضرورت وقتيه مأخوذه اولمسيله بينلرنده مباينتدن طولايى تقييدلرى ممكن اوله‌مز

مصنفك حاشيه‌ده بيانى وجهله عامتيندن ماعداسنده لادوام وصفى ايله امكان تقييددن مراد بعض ماعداسنك امكانيدر تاكه اشبو ماعداده داخل اولان ضروريه ودائمه‌نك تقييدى ممكن اوله‌ماميله ايراد سؤاله محل قالميه زيرا ضرورت ودوام ذاتيلر دوام وصفيدن اخص اولوب نقيض اعم ايسه عين اخصه مباينذر سائر اخواتنده دخى اشبو قيد بعضيتك اعتبار ايدلمسى لازمكلور وبنه حاشيه‌ده دينلدركه او المنتشرة قولنده او منع خلو محمول اولمسيله بو صورتده منتشرهٔ مطلقه‌دن ماعداده داخل اولان وقتيهٔ مطلقه‌نك لاضرورت وقتيهٔ غير معينه ايله تقييدى ممكن اوله‌ميه‌جغى سؤالنه محل قالمز وفقط اعتبار بعضيتله منع جمعده حملى صحيح اولور

الحاصل قضاياى مذكوره‌نك بو وجهله تقييد وتركيبلريله مركبات سائره‌نك حصولى مراد اولنورسه مفهوم مقيد ايله قيد بيننده منافات اولميان محللرده ممكن الاعتبار اولوب لكن قوم بونلره اعتبار ايتمامشلردر سيد شريفك حاشيهٔ صغراده بيانى وجهله موجهاتده تركيب قضايا ايچون وجوه كثيره اوله‌رق بونلردن بعضيسى غير صحيح وبعضيسى صحيح لكن معتبر وبعضيسى هم صحيح وهم معتبردر

قال رحمه الله (تنبيه الضرورة تطلق عندهم على الضرورة الناشئة عن ذات الموضوع وهى الوجوب الذاتى الذى هو ان يكون ذات الموضوع وماهيته آبية عن انفكاك النسبة بحيث لو فرض الانفكاك انقلب الى ماهية اخرى) خفى اولمسونكه اصطلاح قومده ضرورت معانىٔ متعدده‌ده مستعمله‌در شويله‌كه عندلرنده ضرورت موضوعك ذاتندن نشئت ايدن ضرورته اطلاق اولنور يعنى ضرورتك منشأى ذات اولوب حاصلى ضرورتى اقتضا ايدن ذات موضوع اولور وبو معناجه ضرورت وجوب ذاتيدركه موضوعك ذات وماهيت مطلقه‌سى انفكاك نسبتدن آبيه يعنى نسبتك ذات موضوع ايله اجتماعى ممكن اولديغى جميع احوال وتقادير اوزره نسبتدن عدم انفكاكنى موجبه اولمسيدر برحيثيتده كه اكر نسبتك ذاتدن انفكاكى فرض وتقدير ايدلسه او حالده موضوع ديكر بر ماهيته منقلب اولمسنى اقتضا وحاصلى نسبتدن انفكاكى تغير ماهيتى استدعا ايدر (فسلب الفردية واجب لذات الاربعة والا انقلب الى ماهية واحد من الافراد دون ثبوت الزوجية لها اذ لو فرض انفكاك الزوجية لم يلزم الانقلاب بل غاية مايلزم ان لا تكون موجودة فى شئ من الخارج والذهن ولا امتناع فيه اذ ليس الوجود فى احدهما مقتضى ماهيتها) يعنى مثلا اربعه‌دن سلب فرديت ذات اربعه ايچون واجب اوله‌رق الاربعة ليست بفرد بالضرورة قولمزده اولان ضرورتدن مراد بو معنا اوزره ضرورت ذاتيه‌در زيرا اكر سلب فرديت واجب اولميوبده ذات اربعه‌نك بو سلبدن انفكاكى فرض اولنسه ماهيت اربعه افراددن ثلثه

وخمسه كبى بر فردك ماهيتنه منقلب اولور بوجهتله ذات اربعه ايچون سلب فرديت بومعنى ايله واجب والا افراددن برينك ماهيتنه انقلابنى موجبدر لكن ذات اربعه ايچون ثبوت زوجيت بويله اوليوب مثلا الاربعة زوج بالضرورة دينلسه بوضرورتدن مراد معناى مذكور اوزره وجوب ذاتى اوله‌مز چونكه ذات اربعه‌دن زوجيتك انفكاكى فرض ايدلسه ماهيتى بشقه برماهيته منقلب اولمسى لازمكلميوب بلكه اشبو فرض انفكاكدن لازمكله‌جك شيئك غايتى اربعه‌نك خارج وذهن ظرفلرندن برنده موجوده اولما مقلغيدر بولزومده ايسه امتناع يوقدر زيرا خارج وذهندن بريسنده وجودى اربعه‌نك مقتضاى ماهيتى دكلدر ايمدى ذات موضوع انفكاك نسبتدن آبيه اولوب فرض انفكاكده انقلاب ماهيتى مؤدى اولمق معناسنجه وجوب ضرورت سلبده تحقق ايدەرك وجود موضوعه متوقف اولان ضرورت ايجابده تحقق ايتميوب يالكز موضوع واجب الوجود اولديغى موضعده متحقق اولور مثلا الله تعالى عالم وياخود حى بالضرورة قولزده اولان ضرورت ايجاب وجوب ذاتيدر

وبونى ايضاحده مصنف حاشيه‌ده ديمشدركه زيرا علم وحيات امثالى صفات ذاتيه جناب بارينك لوازم وجود خارجيسندن اولمسيله اكرصفات مذكوره‌نك انتفاء ثبوتى فرض اولنسه بوصفاتك ملزومى اولان وجودك منتفى اولمسى لازمكله‌رك اوحالده ماهيت واجب تعالى شانه‌نك ماهيت ممكنه‌يه انقلابنى مؤدى اولور زيرا بوجه من الوجوه كنديدن انتفاء وجود ممكن اولان هربر ماهيت ممكنه‌در ايمدى ماهيت واجب تعالى شانه صفات مذكوره‌دن هربرينك انفكاكندن آبيه وممتنعه اوله‌رق صفات مذكوره‌نك واجب تعالى ايچون ثبوتى بالذات واجبدر لكن وجود موضوعه توقف ايتديكى سلبده حكم حكم ايجابك خلافنده اوله‌رق وجوب ذاتى تحقق ايدر وبوسببدنناشى مثلا كلما كان الشئ انسانا لم يكن فرسا بالضرورة قولنده انساندن سلب فرسيتك ضرورتى وجوب ذاتيدر چونكه انسان كرك خارجده ويا ذهنده موجود اولسون وكرك بونلردن برنده موجود اولمسون بالضروره فرس اوله‌مز والا ماهيت انسانيه‌نك انقلابنى مستلزم اولور وايجابده موضوع واجب الوجود اولديغى حينده وجوب ذاتينك عدم تحققدن ناشى انسانك جميع ذاتياتيله لوازم ذاتيه‌سنك انسان ايچون ضرورت ثبوتى وجوب ذاتى دكلدر الحاصل ايجابده وجوب ذاتى آنجق واجب الوجوده مخصوص اولوب ممكن وممتنعدن هيچ برشئ ايچون برشيئك ثبوتنده وجوب ذاتى معناسنجه ضرورت تحقق ايتمز لكن برشيئك برشيدن سلبنده كرك واجب وكرك ممكن ويا ممتنع على الاطلاق وجوب ذاتى تحقق ايدر

قال

قال رحمه الله (وتطلق على الضرورة بشرط المحمول الواقع نحو زيد قائم بالضرورة بشرط كونه قائما بالفعل اوليس بقاعد بالضرورة بشرط ان لايكون قاعدا بالفعل اذالممكن بعد تحققه بعلته الموجبة فى وقت لايمكن ان لايقع فى ذلك الوقت وان كان فعلا اختياريا لايجب ايقاعه على الفاعل فى ذلك الوقت فهو بشرط ايقاعه ضرورى فى ذلك الوقت لابدونه) وبعضا ضرورت محمول واقع شرطيله ضرورت معناسنه اطلاق اولنور بوده موجبه‌ده محمولك وجودى وسالبه‌ده عدمى شرطيله ضرورت ديمك اولور ووجود ايله عدمدن مراد محمولك حين وجود وياعدمنده اولان وجود وياعدميدر زيرا مثلا زيدك يوم فردا قيامنده بركونه ضرورت يوقدر شويله‌كه قيام هنوز واقع اولمديغى جهتله وجود قيامده ضرورت اولمديغى كبى وقتى اولان غددخى هنوز تحقق ايتمديكندن ايچون عدمنده دخى ضرورت يوقدر الحاصل هنوز واقع اولميان قيامك ايجاب وسلب طرفيننده‌دن هيچ برنده ضرورت موجود اوليوب واكر ضرورت ايچون محمولك وجود وياعدمندن بريسى شرط ايدلوبده مثلا زيد ايچون وجود قيام شرطيله قيام ضروريدر دينلسه مراد شرط واقع اوله‌رق بوقسه واوفرض وقوعيله اولمقدن اعم اولان شرط دكلدر وبوسببدن ايچون محمول واقع ايله تقييد ايلمشدر مصنفك ايضاح مقام ايچون ايراد ايتمش اولديغى كلام بودر

ايمدى ضرورت بشرط المحمول نسبت ايجابيه‌نك بشرط ثبوت المحمول ونسبت سلبيه‌نك بشرط سلب المحمول موضوعدن امتناع انفكاكى اولوب مثلا نسبت ايجابيه‌ده زيد قائم بالضرورة بشرط كونه قائما بالفعل ونسبت سلبيه‌ده زيد ليس بقاعد بالضرورة بشرط ان لايكون قاعدا بالفعل دينلور مفهوم اول زيد مادامكه قائمدر بوجهله بالفعل قيامك ثبوت وتحقق شرطيله اشبو وقت تحققنده زيد ايچون ثبوت ضروريدر ومفهوم ثانى مادامكه زيد قاعددكلدر بووجهله قعودك بالفعل ثابت ومتحقق اولمامسى شرطيله قعودك اشبو عدم تحقق حينده زيددن ارتفاعى ضروريدر ديمك اولور وبونك تحقيقى چونكه ثبوت امر ممكن اولوب ممكن ايسه علت موجبه‌سيله بروقتده تحققندنصكره هرنقدر وقت مذكورده ايقاعى فاعل اوزرينه واجب اولميان فعل اختيارى دخى اولسه اشبو متحقق اولديغى وقتده واقع اولمامق غيرممكن وكذلك علت موجبه‌سيله متحقق اولمديغى وقتده دخى واقع اولمق غير ممكندر بوجهتله وقت مذكورده وجودا وياعدما وقوعى ضروريدر شويله‌كه ضرورى اولمامق لازمكلسه علتى علت موجبه اولمامقلغنى وياخود ممكنك علت موجبه‌دن مستغنى اولمقلغنى مقتضى اولور بونلرك ايسه هربرى باطلدر بوجهتله ممكن ايقاعى شرطيله وقت مذكورده ضرورى وبدون الايقاع غير ضروريدر

قال رحمه الله (فالضرورة بشرط المحمول مساوية للفعل) ايمدى ضرورت بشرط المحمول قوه يه قسيم اولان فعله مساويه در يعنى فعل صادق اولديغى محلده ضرورت بشرط المحمول دخى صادقه اولوب عكسيده بويله در وفعل كون الشئ من شانه ان يكون وهو كائن وقوه كون الشئ من شانه ان يكون وليس بكائن ايله مفسر اولوب هرنقدر ايكيسنده ده كينونته قابليت موجود ايسه ده مفهوم فعلده تحقق كينونت وقوه ده عدم تحقق كينونت مأخوذ اوله رق يكديكرندن افتراق ايله احدهما آخره قسيم ومقابلدر

قال رحمه الله (فلهم ضرورات ست الضرورة الناشئة عن ذات الموضوع والضرورة الذاتية اعنى الضرورة فى جميع اوقات الذات والضرورة الوصفية والضرورة الوقتية المعينة والضرورة الوقتية الغير المعينة والضرورة بشر المحمول) ايمدى اصطلاح قومده ضرورت التى قسم اولوب محلنه كوره لفظ ضرورتى بو معنالرده استعمال ايدرلر بونلردن برنجيسى ذات موضوعدن نشئت ايدن ضرورتدركه قريبا ذكرى مرور ايتديكى وجهله نسبت ايجابيه وياسلبيه نك انفكاكندن ماهيت مطلقهٔ موضوعك آبيه وممتنعه اولمسيدر ايكنجيسى ضرورت ذاتيه اولوب ذات موضوعك جميع اوقات وجود وياعدمنده نسبتك ضرورت ثبوت وانتفاسيدر وجميع اوقات وجودده ضرورت حكم ايجابى وياسلبينك موجود اوزرينه اولديغى صورتده اولوب وجميع اوقات عدمده ضرورت معدوم اوزره حكم سلبي صورتنده جاريدر ثالث ضرورت وصفيه اوله رق بوده ذات موضوعك وصف موضوع ايله اتصافى شرطيله اولان ضرورتدر رابع ضروت وقتيهٔ معينه دركه ذات ايچون نسبتك وقت معينده ضرورتيدر خامس ضرورت وقتيهٔ غير معينه اولوب وقت ماده ضرورت نسبتدر سادس ضرورت بشرط المحمول اولوب محمول واقع شرطيله ضرورتدن عبارتدر (ومطلق الوجوب كمطلق الضرورة شامل للكل والوجوب الذاتى مختص بالاولى والوجوب بالغير بماعداهما) ومطلق وجوب يعنى ذاتى وغير ذاتى اولمقله مقيد اولميان وجوب لابشرط شى مطلق ضرورتكى ضروراتك جمله سنه شامل اولوب ووجوب ذاتى ضرورت اولى يه منشأئى ذات موضوع اولان ضرورته خاصدر ووجوب بالغير قصور ضرورات خمسه يه مختصدر

قال رحمه الله (فان سلب عن الطرف المخالف الضرورة بمعنى الوجوب الذاتى فالامكان ذاتى او مطلق الضرورة فالامكان وقوعى ويسمى امكانا بحسب نفس الامر او الضرورة الذاتية فالامكان عامى او الضرورة الوصفية فالامكان حينى او الضرورة الوقتية المعينة فالامكان وقتى او الضرورة فى وقت ما فالامكان دوامى) هر بر ضرورتك

مقابلنده برامكان محققدر زيرا نسبتك معناى امكانى نفس نسبتك ممتنع اولميه جق حيثيته ملابستى وياخود خلافنك عدم وجوبيدر ايمدى اكر حكمه مخالف اولان طرفدن وجوب ذاتى معناسنه ضرورت سلب اولنورسه اشبو ضرورتك مقابلى امكان ذاتيدر حاصلى امكان ذاتى طرف مخالفى واجب بالذات اولميانددر مثلا اربعه دن زوجيتك امكان سلبي امكان ذاتى اولوب اربعه ايچون زوجيت بالذات واجب دكلدر واما اربعه نك وجودى شرطيله وجوب زوجيت مانع اولميوب بو وجوب وجوب بالغير اوله رق وجوب ذاتى يعنى مقتضاى ذات دكلدر نته كيم تفصيلات سابقه دن معلوم اولمشدر واكر طرف مخالفدن مطلق ضرورت سلب اولنورسه بو صورتده مقابلى اولان امكان امكان وقوعى اولوب امكان بحسب نفس الامر وامكان استعدادى دخى تسميه اولنور ايمدى امكان وقوعى طرف مخالفك كرك بالذات وكرك بالغير واجب اولماسيدر شو حيثيتله كه طرف موافقك وقوعى فرض اولنسه بوندن هيچ بروجهله محال لازم كلميه واكر طرف مخالفدن ضرورت ذاتيه سلب اولنورسه بو صورتده امكان امكان عاميدر ضرورت ذاتيه دن مراد جميع اوقات ذاتده ضرورت نسبت اولديغى مرور ايتمشدر و بو امكان امكان عوامدر واكر طرف مخالفدن ضروت وصفيه سلب اولنورسه بو تقديرده امكان امكان حينيدر واكر جانب مخالفدن ضرورت وقتيهٔ معينه سلب اولنورسه بو صورتده مقابلى اولان امكان امكان وقتى اولور وياخود طرف مخالفدن وقت ماده ضرورت سلب اولنورسه بو حالده امكان امكان دوامى اولور و بو امكان دوامى بحسب الازمان كايدر مثلا يمكن ان يكون القمر منيرا دائما مادام ذاته موجودا وياخود يمكن ان لا يكون منخسفا فى وقت اصلا من اوقات وجوده قضيه لرنده اولان امكان دواميدر

قال رحمه الله (وكل منها اما امكان عام كما سبق) واشبو اقسام ستهٔ امكاندن هر برى يا امكان عام اولور نته كيم ممكنهٔ عامه بحثنده مرور ايلديكى وجهله امكان عام نسبتك طرف مخالفندن سلب ضرورت ذاتيه اولوب ايمدى اكر طرف مخالفندن وجوب ذاتى معناسنه اوله رق سلب ضرورت مراد اولنورسه امكان عام ذاتى وبلاقيد مطلق ضرورتى سلب قصد اولنورسه امكان عام وقوعى وضرورت ذاتيه يى سلب اولورسه امكان عام عامى وضرورت وصفيه يى سلب قصد اولنورسه امكان عام حينى وضرورت وقتيهٔ معينه يى سلب مراد ايديلورسه امكان عام وقتى ووقت ماده ضرورتى سلب مراد اولنورسه امكان عام دوامى اولور

قال رحمه الله (واما خاص ان سلب الضرورة المأخوذة فى مفهومه عن الطرفين ويسمى الخاص من العامى امكانا خاصيا ومن الوقوعى امكانا استقباليا اذ لا يمكن سلب مطلق الضرورة الشاملة للضرورة بشرط المحمول عن الطرفين الا بالنسبة الى زمان الاستقبال

كقيام زيد وعدم قيامه غدا وهو الامكان الصرف الخالى عن جميع الضرورات
بخلاف البواقى فان احد طرفيها قديشتمل على ضرورة ما واقلها الضرورة بشرط
المحمول) وياخود اقسام ستهٔ امكاندن هربريسى امكان خاص اولور بوده مفهومنده
مأخوذه اولان ضرورتك طرف مخالف وموافقك هرايكيسندن سلبى صورتده تحقق
ايدر مثلا كل انسان كاتب بالامكان الخاص قولمزك معناسى انسان ايچون كتابت
وعدم كتابتك سلب ضرورتيدر واسملرى على حالها اولوب فقط قسم عامدن
اولان امكان خاصه امكان خاصى ووقوعيدن اولان امكان خاصه امكان استقبالى
اطلاق اولنور ايعدى امكان استقبالى زمان مستقبلده نسبتك طرفيندن مطلقا سلب
ضرورتيدر زيرا امكان وقوعى بلاقيد مطلق ضرورتى سلب اولوب ومطلق
ضرورت ضرورت بشرط المحموله‌ده شامله اولمسيله بونك صورت اطلاقده
طرفيندن سلب ايدله بيلمسى آنجق مثلا زيدك غدا قيامى و ياعدم قيامى كبى زمان
استقباله نسبتله ممكن اوله بيلور زيرا زمان ماضى وحالده واقع اولان شيئك سلب
ضرورتى ضرورت بشرط المحمولك تحققيله برابر ممكن اوله ميوب بعدالوقوع عدم
وقوع احتمالى ساقطدر

واشبو امكان استقبالى جميع ضروراتدن خالى امكان صرفدر مصنف بوكلامى
ايضاح ايچون حاشيه‌ده ديمشدركه زيرا مثلا يوم فرداده قيام زيدك بوكون جانب
ايجابنده ضرورت اولمديغى ظاهردر والا بوكون وياخود ماضيده علتيله واقع
اولمسى لازمكلور كذلك اليوم جانب سلبنده دخى ضرورت يوقدر زيرا هر نقدر
بوآنده عدم قيامى تحقق ايتمش ايسه‌ده يوم فرداده عدم قيامى اليوم تحقق ايتميوب يوم
فرداده قيام وعدم قيامنك تحققى آنجق يارينكى كونده اوله جقدر بوجهتله زيدك قيام
مستقبلى ممكن صرف اولوب طرفيندن هيچ بريسنده يعنى قيام وعدم قيامنده
ضرورت يوقدر لكن حال وياخود ماضيده واقعه اولان امور باقيهٔ امكان بونك
خلافنده‌در زيرا باقيلرك احد طرفينى بعضا ضرورت ما اوزره مشتمل اولور زيرا
اشبو امور واقعه علل موجبه‌لريله بالفعل وقتلرنده متحققه اوله‌رق ضروريه‌در
وبوضرورتك اقلى ضرورت بشرط المحمولدر يعنى بومثللو حال وياخود ماضيده
تحقق ايدن اموردە سائر ضرورات موجود اولمسه بيله ضرورت بشرط المحمولدن
خالى اوله‌مز ايشته بووجهله شيخ رئيس ابن سينا تحقيق ايدرك شارح مطالع
نقل وايراد ايلمشدر وبو تقرير ايله بعضيلرك امكان وقوعى وقوعى مستلزم اولور ديو
كلاملرينك بطلانى ظاهر اولور زيرا امكان وقوعينك وقوعى استلزامى آنجق امور
حاليه وماضويه‌ده اولوب اطلاق وجهله دكلدر خلاصهٔ كلام شيخ امكان استقبالى
صرافت امكانينك غايتيدر زيرا فرض اولنان هربرشيئك وجود وياعدمندن برطرفى

زمان ماضى وزمان حالده متعين اوله‌رق ضرورتدن خالى اوله‌مز واقلى
ضرورت بشرط المحمولدر لكن احد طرفينك ازمنهٔ مستقبله‌دن بر زمانده
تعينى آنجق اوزمانك حضورنه موقوف اوله‌رق اصلا برضرورت اوزره مشتمل
اولمز بوجهتله زمان مستقبله قياس ايله اعتبار اولنمسى امكان حقيقىٔ صرفك لوازمندندر
ايعدى امكان استقبالى زمان استقبالده طرفيندن سلب ضرورت اوله‌رق بين الطرفين
وسط حقيقيده‌در

بنه مصنف حاشيه‌ده ديمشدركه واقلها الضرورة بشرط المحمول قوليله اقلى تعبير
ايتمسى چونكه ضرورت بشرط المحمول فعله مساوى اولمسيله سائر ضروراتدن
اعم اولور فرد اعمك وجدانى ايسه فرد اخصك وجداندن اسهل ومن جهة المؤنه
اقلدر زيرا فرد اعم اكثر وفرد اخص اقلدر وديله‌مزكه بشرط المحمول ضرورت
وقت محمولده ضرورت اولمسيله وقت ماده ضرورتدن اعم اوله‌مز زيرا جوابنده
ديرزكه ضرورت بشرط المحمول ضرورت فى وقت مادن شو جهتدن اعمدركه
ضرورت بشرط المحمول فاعل موجبك فعلنده تحقق ايلديكى كبى فاعل مختارك
فعلنده دخى تحقق ايلر لكن ضرورت فى وقت مابوبله اوليوب فاعل مختارك فعلنده
تحقق ايتمز و بوسببدن ناشى كتابت وسائر افعال اختياريه‌دن اولان امثالى فى وقتها
واجبة الوقوع اولان ضروريه‌دن دكلردر نته‌كيم غير خفيدر

الحاصل امكان خاص حكم قضيه‌ده مأخوذه اولان ضرورتك ايجاب وسلب
طرفيندن سلبى اولوب حاصلى محمولك ذات موضوع ايچون نه وقوع ثبوت ونه
لاوقوع ثبوتنده ضرورت واردر ديمك معناسنى افاده ايدر ايعدى مفهومنده اقسام
ستهٔ ضرورتدن مأخوذه اولان وجوب ذاتى معناسنه ضرورت اولورسه
امكان خاص ذاتيدر واكر مطلق ضرورت اولورسه امكان استقبالى اولور واكر
ضرورت ذاتيه اولورسه امكان خاصى ديلور وضرورت وصفيه اولورسه امكان
خاص حينى وضرورت وقتيهٔ معينه اولورسه امكان خاص وقتى ووقت غيرمعينده
ضرورت اولورسه امكان خاص دوامى اولمش اولور

قال رحمه الله (وقد يطلق الامكان على سلب الضرورة الذاتية والوصفية والوقتية
عن الطرفين وان وجدت الضرورة بشرط المحمول فى احدهما ويسمى امكانا
اخص) وبعضا امكان اصطلاح اهل فنده طرف ايجاب وسلبدن ضرورت ذاتيه
ووصفيه ووقتيه‌نك سلبى اوزره اطلاق اولنور وبونده هرنقدر احد طرفنده
بشرط المحمول ضرورت بولنسه‌ده مانع اولمز وبومعناجه امكان امكان اخص ايله
مسمى اولوب كأن امكان اخص امكان اخص خواصدر وبوامكان امور حاليه وماضويه

واستقباليه‌نك جمله‌سنده تحقق ايتديكى جهتله امكان استقباليدن اعم وامكان خاصدن اخصدر زيرا طرفيندن ضرورات ثلاثه‌يى سلب ضرورت ذاتيه‌نك سلبنى مؤدى اوله‌رق غير منعكسدر

قال رحمه الله (فصل الشرطية ان حكم فيها بوجوب اتصال التالى للمقدم او انفصاله عنه لعلاقة معلومة توجبه كعلية المقدم للتالى فى المتصلة او لنقيضه فى المنفصلة او معلوليته لاحدهما او معلوليتهما لعلة واحدة او بسلب ذلك الوجوب سميت المتصلة لزومية نحو كلما كانت الشمس طالعة يلزم ان يكون النهار موجودا اولا يلزم ان يكون الليل موجودا والمنفصلة عنادية نحو لامحالة اماان يكون هذا العدد زوجا واماان يكون فردا اوليس اما ان يكون زوجا او منقسما بمتساويين) مباحث قضاياى حمليه‌دن فراغتله اشبو فصل ثالثده قضاياى شرطيه‌نك ايراد اجزاسيله سرد اقسامنه شروع ايتمشدر وسبق تعريفى جهتله اعاده‌سنه تعرضدن ابا ايلمشدر ماسبقدن معلوم اولديغى اوزره شرطيه ايكى قضيه‌دن مركب اولمسيله اكر كنديسنده اشبو قضيتيندن برقضيه مضموننك قضيه‌ٔ اخرى مضمونه وقوع ويالاوقوع اتصاليله حكم اولنورسه شرطيه‌ٔ متصله ومضمون قضيتيندن احدهمانك آخرندن وقوع ويالاوقوع انفصاليله حكم اولنورسه شرطيه‌ٔ منفصله تسميه قلنه‌رق اشبو متصله ومنفصله قسمينى دخى كنديسنده اتصال وانفصال ايله حكم بر علاقه‌دن نشئت ايدوب وايتماسى اعتباريله لزوميه وعناديه واتفاقيتين اقسامنه منقسم اولور

ايمدى اكر قضيه‌ٔ شرطيه‌ده وجوب اتصال ويا انفصالى موجب ومقتضى اوله‌جق برعلاقه‌ٔ معلومه‌دن ناشى تالينك مقدمه اتصال وياخود مقدمدن انفصالنك وجوبيله وياخود بو وجوبك سلبيله حكم اولنورسه متصله يه علاقه‌ٔ لزومى اشتمالندن ايچون لزوميه و منفصله يه علاقه‌ٔ تعاندى مشتمل اولديغندن عناديه تسميه اولنور مثلا كلما كانت الشمس طالعة آه مثال مذكورنده وجود نهارك طلوع شمسه وجوب اتصاليله حكم اولنديغندن بوقضيه متصله‌ٔ لزوميه‌دن موجبه ولا يلزم ان يكون الليل موجودا تاليسيله ايراد اولنديغى حيثده وجود ليلك طلوع شمسه وجوب اتصالنك سلبيله حكم اولنمسيله متصله‌ٔ لزوميه‌دن سالبه ولامحالة اما ان يكون هذا العدد آه مثالنده تالى اولان عدد فرد اولمقلغك مقدم اولان زوج اولمقلغندن وجوب انفصاليله حكم اولنمسيله منفصله‌ٔ عناديه‌دن موجبه وليس اماان يكون زوجا او منقسما بمتساويين مثالنده تالى اولان عددك متساويننه منقسم اولمقلغك زوج اولمقلغندن انفصالنك سلب وجوبيله حكم اولنمسيله منفصله‌ٔ عناديه‌ٔ سالبه‌در وجوب ايله مراد لزوم اوله‌رق حقيقى ويا ادعائى اولمقدن اعمدر

وذكر اولنان علاقه‌ٔ موجبه مثلا مقدمك متصله‌ده تالى يه ومنفصله ده نقيض تالى يه عليتى وياخود تالى ايله نقيضنين بريسيچون معلوليتى وياخود مقدم ايله تالى ويا نقيضنك علت واحده ايچون معلوليتلرى كبيدر الحاصل علاقه‌دن مراد مصاحبت وياخود مفارقتى طالب اولان شيدر ايدى مثلا ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود قضيه‌ٔ متصله‌سنده علاقه مقدم اولان طلوع شمسك تالى اولان وجود نهاره عليتيدر وان كان النهار موجودا فالشمس طالعة متصله‌سنده علاقه مقدم اولان نهارك تالى اولان طلوع شمسه معلوليتيدر وان كان النهار موجودا فالعالم مضئ متصله‌سنده علاقه مقدم اولان وجود نهار ايله تالى اولان عالمك مضئ اولمقلغى علت واحده اولان طلوع شمسك معلوليتى اولمليدر واما ان يكون الشمس طالعة اولا يكون النهار موجودا منفصله‌سنده علاقه مقدم اولان طلوع شمسك تالى اولان عدم وجود نهارك نقيضى اولان وجود نهاره عليتيدر سائرلرينده بوكا كوره قياس اولنور

(٩) علاقه‌نك موجبه اولمسيله تقييدى موجب ارتباط اولميان علاقه‌دن احترازدر شويله‌كه بعضا علت واحده‌نك معلولى بيننده ارتباط بولنمز بوده حكمينك علت واحده‌دن صدورى بشقه بشقه جهتلردن اوله‌رق تخالف جهت مانع ارتباط اولمسندن نشئت ايدر

علت واحده ايچون معلولين اولمقدن مراد بو علت سببيله بينلرنده مجرد حصول مناسبت اولميوب بلكه حكمينك انفكاكلرى ممتنع اوله‌جق حيثيده يكديكره ارتباطى مقتضى اولمسيدر زيرا مرادكيف ما اتفق بينلرنده برمناسبتك حصولى اولمق لازمكلسه جميع موجودات علت واحده‌ٔ واجب ايچون معلول اولمسيله جميع موجودات باسرها متلازمه اولمسنى اقتضا ايدر ايدى وشوراسيده بيلنملك ايجاب ايدركه معلولين بيننده مشتركه اولان علت واحده عندلرنده علت تامه اوله‌مز

(٩) علاقه‌نك موجبه اولمسيله تقييدى مصاحبت ويامفارقتى طالب لكن احدهمانى غير موجب اولان علاقه‌دن احترازدر علت واحد ايچون معلولين اولمقدن مراد كيف ما اتفق علة واحده‌يه معلولين اوله ديمك اولميوب بلكه بونكله برابر علة مذكوره احدهمانك آخردن انفكاكى ممتنع اولمجق حيثيته بينلرنده ارتباطى اقتضا ايلك دخى لازمدر والا جميع موجودات واجب تعالى ايچون معلول اولمغله موجودات باسرها متلازمه اولمق لازمكلور نته كيم محقق طوسينك شرح اشاراتده اولان كلامندن بو جمله استفاده اولنمشدر پس بو تحقيقله قضيه‌ٔ اتفاقيه‌ده اصلا علاقه بولنماديغى ظاهر اولمغله لزوميه واتفاقيه بينلرنده اولان فرق محل اشتكال دكلدر اما قطب الدين علامه قضيه‌ٔ اتفاقيه دخى مشتمله علاقه اولمسنه ذاهب اولوب لزوميه‌ده علاقه مشعور بها واتفاقيه‌ده بولنان علاقه علاقه‌ٔ غير مشعور بها در ديو بونلرى فرق ايتمشدر پس مصنف مرحوم بو محاده علاقه‌يى معلومه وآتيده غير مشعور بها ديو تقييد ايله بو مقامات تحقيقنده مذهب علامه‌يه تبعيت واقتفا وياخود بعض حواشى‌ٔ قناريده بسط وبيان اولنديغى وجهله مآل ومحصل كلام علامه ايله تحقيق طوسينك اتحادينه اشارت وايما ايتمشدر (عبد المجيد)

والا معلولينك اتحادنی موجب اولور شو جهتدنكه عندلرنده الواحد لايصدر عنه الاالواحد قاعده‌سی مطرده در

مصنف حاشيه‌ده ديمشدركه اكثر كتبده مذكور اولديغی حالده عداد علاقه بيننده تضايفی ايراد ايتمامسی ذكر اولنانلر ميانده داخل اولديغندن ايچوندر زيرا متضايفين علت واحده‌نك معلولينی اولوب بوده مثلا ابوت وبنوتده معينه اولان نطفه‌دن والدك انجساديدر كلام مصنف بوندن عبارت اولوب تضايف امرينك رحيثيته ملابس اولميدركه احدهمانك تعقلی آخرينه قياس ايله اولوران كان زيدابا لعمرو فعمرو ابله شرطيه‌سنده علاقه تضايفدر زيرا ابوت وبنوتدن هر برينك تعقلی آخرينه قياس ايله‌در صاحب قسطاس تضايفی عليته مندرج قيله‌رق مصنف دخی بوكا اتباع ايلشدر شويله‌كه متضايفين علت واحده ايچون معلولين اولوب مثلا ابوت وبنوتك علتی انسانك نطفهٔ انسان آخردن تولديدر

ايمدی شرطيهٔ متصلهٔ لزوميه كنديسنده علاقهٔ معلومه وموجبه دنناشی تالينك مقدمه وجوب اتصال و ياخود سلب وجوب اتصاليله حكم اولنسان قضيه در و بووجهله وجوب و ياخود سلب وجوب اتصال ايله مقصود مقدمك صدقی تقديری اوزره تالينك صادق اولمسيله حكمدر و بوتعريف لزوميهٔ كاذبه‌يه شاملدر شويله‌كه برعلاقه دنناشی بووجهله حكم اكر واقعه مطابق اولورسه حكم وعلاقه‌دن ايكيسده متحقق اوله‌رق قضيه صادقه واكر حكم واقعه مطابق اولمز ايسه بوده ياواقعده حكمك عدم تحققندن وياخود بين الطرفين علاقه موجود اولميه‌رق حكمك ثبوتندن نشئت ايدرك ايكی صورتده دخی حكم بالعلاقه كاذب اولمش اولور

ومتصلهٔ لزوميه تعريفدن مستبان اوله‌جغی وجهله موجبه وسالبه قسمينه منقسم اوله‌رق اكر حكم وجوب اتصال ايله اولورسه قضيه موجبه در نته‌كيم مرور ايدن كلما كانت الشمس طالعة يلزم ان يكون النهار موجودا مثالی متصلهٔ لزوميهٔ موجبه در شويله‌كه مقدمك علاقهٔ عليتيله تالی اولان وجود نهارك مقدم اولان طلوع شمسه اتصاليله حكم ايدلمشدر واكر حكم وجوب اتصالی سلب ايله اولورسه متصلهٔ لزوميهٔ سالبه اولوركه مفادی سلب لزوم اولوب لزوم سلب دكلدر مثلا كلما كانت الشمس طالعة لايلزم ان يكون النهار موجودا مثالی لزوميهٔ سالبه اولوب مقدمك نقيض تالی اولان وجودنهاره عليتی علاقه‌سيله تالی اولان وجود ليلك مقدم اولان طلوع شمسدن سلب وجوب اتصاليله حكم ايدلمشدر

وشرطيهٔ منفصلهٔ عناديه كنديسنده برعلاقهٔ موجبه دنناشی تالينك مقدمدن وجوب انفصال وياخود سلب وجوب انفصاليله حكم اولنان قضيه‌در و بووجهله وجوب

وياخود سلب وجوب انفصالدن مقصود ذات جزئين ايچون تنافی ايله حكمدن يعنی واقعدن قطع نظرله احد قضيتينك مفهومی مفهوم آخره منافی وياخود غير منافی اولمسيله حكم اولنمندن عبارتدر مثلا مرور ايدن لامحالة اما ان يكون هذا العدد زوجا واما ان يكون فردا مثالی موجبهٔ عناديه اولوب عددك زوج اولمسی نقيض تالی اولان لافرديتی استلزامندن ناشی مقدمك نقيض تالی‌يه عليتی علاقه‌سيله تالی اولان فرديت عددك مقدم اولان زوجيتندن انفصاليله حكم ايدلمشدركه محصولی عددك زوجيتيله فرديتی بيننده لذاتهما تنافی ايله حكمدر ولامحالة ليس اما ان يكون العدد زوجا اومنقسما بمتساويين مثالی منفصلهٔ عناديهٔ سالبه اولوب نقيض مقدم اولان زوجيت عدد عددك متساويينه علت انقسامی اولمسی علاقه‌سيله تالينك مقدمدن سلب انفصاليله حكم ايدلمشدركه بوده عددك زوج اولمسيله متساويينه انقسامی بيننده منافات اولمامسيله حكمدن عبارتدر

قال رحمه الله (وان حكم فيها باتفاق الاتصال او الانفصال من غير علاقة مشعور بها اوبسلب ذلك الاتفاق سميتا اتفاقيتين) واكر شرطيه‌ده برعلاقهٔ مشعور بها اولميه‌رق اتصال وياخود انفصالك اتفاقيله وياخود بواتفاقك سلبيله حكم اولنورسه ايكيسنده‌ده اتفاقيه تسميه اولنور يعنی ايجابا ويا سلبا اتفاق اتصال ايله حكم اولنانه متصلهٔ اتفاقيه واتفاق انفصال ايله حكم ايدلنه منفصلهٔ اتفاقيه دينلور

مصنفك حاشيه‌ده بيانی وجهله اتفاق اتصال ايله حكمدن مراد اتصالی ايجاب ايده‌جك علاقه‌دن عاری ومجرد اتفاقی وتصادفی اوله‌رق صدق تالينك صدق مقدمه متصل اولمسيله حكم ايدلمسيدر ومقدم ايله تالينك صدقلرندن مراد واقعده ولو احدازمنه‌ده تحقق مضمونلريدر ايمدی مثلا اذا طلعت الشمس غدا ايجيء عمرو دينلسه بوكلام اتفاقيهٔ خاصه‌در بوبيان اوزره معنای انفصال دخی جزئين بيننده موجب تنافی اوله‌جق برعلاقه موجود اولمديغی حالده مجرد اتفاق اوله‌رق صدق تالينك صدق مقدمدن منفصل ومفارق اولمسيدر

علاقه‌نك مشعور بها اولمسندن مراد اتصال ويا انفصال ايله حكم ايدن كمسنه‌نك علاقه‌يه تعلق شعور وادراكی اولوب فی نفس الامر بين الطرفين علاقه موجود اولوب اولمامسی غير منظوردر حاصلی علاقه‌نك مشعور بها اولمسی ايكی شی بيننده اتصال ويا انفصال ايله حاكم اولان كمسنه علاقه‌يی ملاحظه ايدرك حكمی اشبو علاقه اوزرينه بنا ايتمسندن ومشعور بها اولمامسی ملاحظه وحكمی بوكا بنا ايتمامسندن عبارت اولوب علاقهٔ غير ملحوظه حاكمك معلومی اولوب اولمامسندن اعم ايدوكنی اسكيجی زاده مرحوم بيان ايلشدر سعدالدين تفتازانی دخی اتفاقيه

کنديسنده علاقه اعتبار ايدلميان قضيه اولوب عدم علاقه معتبر اولان قضيه اولديغى
شرح شمسيه ده تصريح ايتمشدر لكن سيد شريف حاشيهٔ صغراده اكر حكم بالاتصالده
اتصالك لعلاقة اولديغى اعتبار اولنورسه متصلهٔ لزوميه ولا لعلاقة اولديغى اعتبار
اولنورسه متصلهٔ اتفاقيه واكر بونلردن بريسى اعتبار اولنمزسه متصلهٔ مطلقه اولديغى
تصريح ايلمشدر وموضع آخرده متصلهٔ موجبه بر قضيه دركه كنديسنده بر قضيه نك تحقق
قضيهٔ اخرانك تحققنده اتصال ايله حكم اولنور واكر بونده مطلق اشبو اتصال ايله حكم
اولنورسه متصلهٔ مطلقه تسميه اولنور واكر اتصال لزوميه اولمسيله تقييد اولنورسه
متصلهٔ لزوميه واتفاقيه اولمسيله تقييد ايديلورسه متصلهٔ اتفاقيه دينلور ومتصلهٔ
سالبه كنديسنده بو اتصالك سلبيله حكم اولنان قضيه اولوب بوده يا مطلق ويا
لزوميه ويا خود اتفاقيه اولور ومنفصلهٔ موجبه بر قضيه دركه كنديسنده قضيتين بيننده
تنافى ايله حكم اولنور بوده يا معا تحقق وانتفاده ويا خود بونلردن برنده اولور ايمدى
اكر مطلق تنافى ايله اكتفا اولنورسه منفصلهٔ مطلقه تسميه اولنور واكر تنافى
ذاتى اولمسيله تقييد ايديلور ايسه منفصلهٔ عناديه واتفاق ايله تقييد ايديلورسه منفصلهٔ
اتفاقيه تسميه اولنور ومنفصلهٔ سالبه بر قضيه دركه كنديسنده بو تنافيك سلبيله حكم اولنور
بوده يا مطلق ويا خود عناد واتفاقدن بريله مقيد اولور ديو سرد ايضاحات ايلمشدر (۹)

(نحو كلما كان الانسان ناطقا فالفرس صاهل واما ان يكون الانسان موجودا
واما ان يكون العنقاء موجودا) مثال اول متصلهٔ اتفاقيه اولوب تالينك مقدمه يعنى
صاهليت فرسك ناطقيت انسانه اتفاق ووقوع اتصاليله حكم ايدلمشدر وناطقيت
انسان ايله صاهليت فرس بيننده يكديكرى مقتضى ومستصحب اوله جق بر علاقه
اولميوب عقل بونلردن هر برينك بدون الآخر تحققنى يعنى انسان ناطق اولوبده
فرس صاهل اولمامسنى وبونك عكسنى تجويز ايلر لكن واقعده بونلر صدق اوزره
متوافق يعنى انسانك ناطق و فرسك صاهل اولديغى صادقدر و مثال ثانى منفصلهٔ
اتفاقيه اولوب وجود انسان ايله وجود عنقا بيننده تنافيى موجب بر علاقه اولميوب
اتفاقى وتصادفى اولمق اوزره بينلرنده انفصال واقع اولمشدر يعنى انسان موجود
وعنقا غير موجوددر

قال رحمه الله (فالمتصلة الاتفاقية بهذا المعنى ما يحكم فيه باتفاق التالى للمقدم فى الصدق
المحقق بالفعل او بسلب ذلك الاتفاق وتسمى اتفاقية خاصة) ايمدى ذكر اولنان
معنى ايله متصلهٔ اتفاقيه بر قضيه دركه كنديده تالينك مقدمه بالفعل صدق محققده
اتفاق ويا خود سلب اتفاقيله حكم اولنور وبو معنى اوزره اتفاقيهٔ خاصه تسميه قلنور

---

(۹) ومولانا عصام مدقق متصله نك لزوميه واتفاقيه يه اولان تقسيم وحصرينده متصلهٔ مطلقه ايله نقض ايراد
ايلمشدر بو بابده واقع اولان كلام شريفينك متانت وسلامتينه رمز ايلمشدر (عبد المجيد)

صدقدن مراد تحقق وتحققدن مراد مجرد صدق مفروض اولميوب بالفعل تحقق
واتفاقدن مراد تصادفدر و بالفعل اولمسى فى وقت من الاوقات طرفينك صدقده
تصادفلريدر مثلا مرور ايدن كلما كان الانسان ناطقا فالفرس صاهل قولى اتفاقيهٔ
خاصه اولوب انسانك بالفعل ناطق اولمسنك صدق وتحققنده بالفعل فرسك صاهل
اولمسنك صدق وتحققى اتفاقى وتصادفى اوله رق ايكيسيده واقع وصادقدر وبو وجهله
بينلرنده قطعا علاقه مشعور ومعتبر اولميه رق صاهليت فرسك صدقده ناطقيت
انسانه اتفاقيله حكم اولنمشدر

قال رحمه الله (وقد يطلق على المعنى الاعم وهو ما يحكم فيه باتفاق صدق التالى
تحقيقا لصدق المقدم فرضا وان لم يصدق فى نفسه او بسلب ذلك الاتفاق وتسمى
اتفاقية عامة) وبعضا متصلهٔ اتفاقيه ذكر اولنان معنادن اعم اولان معنى اوزرده
اطلاق اولنور بوده بر قضيه دركه كنديده تالينك صدق مقدمك هر نقدر فى نفسه
صادق اولمسه ده فرضا وتقديرا صدقنه اتفاقيله ويا خود بو اتفاقك سلبيله حكم
اولنور وبو معناجه متصله يه اتفاقيهٔ عامه تسميه اولنور حاصلى ايكى معنى اوزرده
مناط اتفاقيه صدق اوزرينه اولوب فقط خاصه ده معتبر اولان صدق محقق اوله رق
ذكرى مرور ايتمشدر وعامه ده معتبر اولان تالينك صدق محققيله مقدمك صدق
مفروضيدر (نحو كلما كان) ويا خود ليس كلما كان (الفرس كاتبا فالانسان ناطق)
بو مثال اتفاقيهٔ عامه اولوب مقدم اولان كاتبيت فرسك كذبيله برابر فرض صدقيله
تالئ صادق اولان ناطقيت انسانك اتفاق ويا سلب اتفاقيله حكم اولنمشدر ايمدى
اتفاقيه كاذبتيندن و مقدم صادق ايله تالئ كاذبدن تركب ايتميوب يا صادقتيندن
مركب اولوب خاصه ويا خود فرض صدق مقدمله تالئ صادقدن مركب اولوب
عامه در وبرشينك فرض صدقى فى نفسه صادق ويا خود كاذب اولمق جهتيندن شامل
اولمسينه عامه خاصه دن اعمدر وشوراسيده بيلنمك لازمكلوركه علامهٔ تفتازانينك
شرح شمسيه ده بيانى وجهله تقدير صدق مقدم اوزره تالينك صادق اولمسى واجب
اوله رق حتاكه اكر مثلا ان لم يكن الانسان ناطقا فالانسان ناطق امثالى تالئ صادق
مقدمه منافى اولسه اتفاقيه صادقه اولمز

قال رحمه الله (ثم المنفصلة مطلقا ان كانت حاكمة بالانفصال فى الصدق والكذب معا
او بسلب ذلك الانفصال سميت منفصلة حقيقية كما سبق) بو كلام منفصله نك اقسام
ثلثه يه تقسيميدر ماسبقدن معلوم اولديغى اوزره منفصله كنديده برى مقدم وديكرى
تالى واقع اولان ايكى قضيه بيننده منافات ايله حكم اولنان قضيهٔ شرطيه اولوب
بو وجهله حكم ايسه يا صدق وكذبدن ايكيسنده دخى منافات ايله اوله رق بو صورتده
ايكيسيده صادق وايكيسى بردن كاذب اولميوب احدهما صادق اولديغى كبى آخرى

كاذب اولەجغنی افادە ایدرویاخود منافات یالکز طرفینك صدقندە اولەرق بوصورتدە ایکیسی بردن صادق اولەمیوب یالکز بعضا ایکیسیدە کاذب اولەبیلەجکنی مفید اواورویاخودمنافات یالکز کذبدەاولەرق بوصورتدە ایکیسی بردن کاذب اولەمیوب لکن بعضا ایکیسیدە صادق اولەبیلەجکنی افادە ایلر ایشتە بونلر منفصلۀ موجبە اواوب حکم بومنافاتدن برینك سلبیلە اولورسە منفصلۀ سالبە اولور

اعدی اکر مطلقا قضیۀ منفصلە یعنی کرك عنادیە وکرك اتفاقیە اکر صدق وکذبك ایکیسندەدە انفصال یعنی جزئینی بیندە صدقا وکذبا تنافی ایلە ویاخود بو انفصال وتنافینك سلبیلە حاکم اواورسە منفصلۀ حقیقیە تسمیە اولنور مثلا ذکری سبق ایلدیکی وجهلە اما ان یکون هذا العدد زوجا اوفردا مثالی منفصلۀ عنادیەدن موجبۀ حقیقیە اواوب عددك زوج ویا فرد اولمسی بیندە صدقا وکذباتنافی ایلە حاکمدر یعنی بر عدد فرد اواورسە زوج اولەمز وزوج اواورسە فرد اولەمز بوحالدە صدقا تنافی متحققدر والبتە عدد یافرد ویاخود زوج اولەرق احدهمادن خالی اولەمز بوجهتلەدە کذباتنافی موجوددر بناء علیە هذا العدد زوج قولیلە هذا العدد فرد قولی نەایکیسی بردن صادق ونەدە ایکیسی بردن کاذب اولورلر وسالبەسندەلیس البتةامان یکون هذا الشیٔ انسانا او حیوانادینلوب جزئینی بیندە صدقا وکذبا منافات اولمدیغنی افادە ایدرور شی هم انسان وهم حیوان ونەانسان ونەحیوان اواور بناء علیە بر شی اواور کە حقندە هذا الشیٔ انسان وهذا الشیٔ حیوان قضیەلرینك ایکیسیدە صادقە وشیٔ آخرەنسبتلە ایکیسیدە کاذبە اولەرق بینلرندە صدقا وکذبا منافات یوقدر

قال رحمه الله (اوفی الصدق فقط اوبسلبه سمیت مانعة الجمع) ویاخود قضیۀ منفصلە اکر جزئینی بیندە یالکز صدقدە انفصال ایلە ویاخود بو انفصالك سلبیلە حاکمە اواورسە مانعة الجمع تسمیە قلنور زیرا جزئینی بیندە منع جمعی مفیددر حاصلی مانعة الجمعدە حکم صدقا تنافی وکذبا عدم تنافی ایلە اواوب جزلری اولان قضیەلر معاصادقە اولەمز لکن معا کاذبە اولەبیلور (نحواماان یکون هذا الشیٔ حجرا اوشجرا) بومثال مانعة الجمع اواوب برشی هم حجر وهم شجر اولەمز بوجهتلە هذا الشیٔ حجر وهذا الشیٔ شجر قضیەلری بیندە صدقا تنافی متحقق اولەرق بر شی اوزرینە معا ایکیسیدە صادق اولەمز لکن حجر ویاشجردن بریسی اولەرق احدهما صادق وآخری کاذب اولەجغی مثلاو مثلا حیوان اواوبدە ایکیسیدە کاذب اولملریدە جائزدر بوجهتلە کذباعدم تنافی تحقق ایدر وسالبەسندە لیس اما ان یکون هذا الانسان حیوانااواسود دینلور زیراانسان اسوداوزرە هذا الانسان حیوان وهذاالانسان اسود دینلك صادق اولەجغندن بینلرندە صدقاتنافی یی سلب ایتمك صادقدر لکن ارتفاعلری جائز اولمیوب

والانسانك لاحیوان اولمسی لازم کاور کذلك لیس اما ان یکون هذا الشیٔ لاحجرا اولاشجرا قولی دخی سالبۀ مانعة الجمع اواوب برشی هم لاحجر وهم لاشجر اولەرق مثلا حیوان اولەبیلەجکندن هذا الشیٔ لاحجر وهذا الشیٔ لاشجر دینلك صادق اولەجغندن صدقا سلب تنافی واقعدر

قال رحمه الله (او فی الکذب او بسلبه سمیت مانعة الخلو) ویاخود قضیۀ منفصلە اکر یالکز کذبدە انفصال ایلە ویاخود سلب انفصال ایلە حاکمە اولورسە مانعة الخلو تسمیە اولنور زیرا واقع احد جزئیندن خالی اولەمز حاصلی مانعة الخلودە حکم کذبدە منافات وصدقدە عدم منافات ایلە اواوب جزئیندن ایکیسیدە کاذب اولمیەرق البتە بریسی صادق اولور نحو اما ان یکون هذا الشیٔ لاحجرا اولاشجرا بومثال موجبۀ مانعة الخلو اواوب برشی هم حجر وهم شجر اولەمیەجغندن برشی ایچون هذا الشیٔ لاحجر وهذا الشیٔ لاشجر دینلوبدە ایکیسی بردن کاذبە اولمق ممکن اولەمز والانقیضلری اولان هذا الشیٔ حجر وهذا الشیٔ شجر قضیەلرینك صدقی لازم کاور بوایسە محال اولەرق کذبدە منافاتلری تحقق ایدر لکن صدقدە منافاتلری اولمدیغی معلوم اولمشدر ومثلا لیس اما ان یکون هذا الانسان رومیا اوزنجیا دینلور زیرا بر انسان نە رومی ونە زنجی اولەرق ایکیسینکدە ارتفاعی جائز اولمسیلە بینلرندە کذبدە منافاتی سلب متحققدر لکن هم رومی وهم زنجی اولەمیەجغندن صدقدە سلب منافات ممکن اولەمز مصنف حاشیەدە دیمشدر مانعة الجمع ایلە مانعة الخلوی تعریفدە مأخوذ اولان فقط لفظلری قید حکم اولمیوب قید انفصالدر والا بوتعریفلر مانعتیندە منفصلۀ حقیقیەیە شامل اولان معنای اعملرینە مساوی اواور زیراقید حکم اولدیغی تقدیردە تعریف مانعة الجمعك مفهومی کذبدە انفصال ایلە عدم حکمی مفید اواوب کذبدە انفصال ایلە عدم حکمدن ایسە کذبدە عدم انفصال لازم کلمز لکن لفظ مذکور صدقدە انفصال ایچون قید اولدیغی صورتدە بونك خلافندە اولور شویلە کە فقط صدقدە انفصالك معناسی کذبدە عدم انفصال اولەرق بو صورتدە معنی اکر صدقدە انفصال وکذبدە عدم انفصال ایلە حکم اولنورسە مانعة الجمع وبالعکس کذبدە انفصال وصدقدە عدم انفصال ایلە حکم اولنورسە مانعة الخلو تسمیە قلنور دیمك اولور الحاصل اشبو معنای اخص اوزرە مانعتیندە ایکی شی ایلە حکم معتبر اولەرق بودە مانعة الجمعدە صدقدە انفصال وکذبدە عدم انفصال ومانعة الخلودە کذبدە انفصال وصدقدە عدم انفصال ایلە حکم اولنمشیدر

خفی اولمسونکە موجبۀ مانعة الجمع صادقە اولدیغی هر برمادەدە سالبۀ مانعة الجمع کاذبە وسالبۀ مانعة الخلو صادقە اواور مثلا ذکری مرور ایتدیکی وجهلە اما ان یکون هذا الشیٔ حجرا اوشجرا قولمز موجبۀ مانعة الجمع اواوب برشیٔ هم شجر

وهم حجر اولمسنك استحالەسی جهتله صادقدر وبونی سلب ایدرك لیس اما ان یكون هذا الشیء حجرا او شجرا دینلوبده سالبهٔ مانعة الجمعه حمل اولنسه برشیئك شجر ایله حجر اولمسی بیننده تنافی یوقدر دیمك اولوب بوایسه كاذبدر لكن منع خلوه حمل ایدلسه برشیئك هم شجر وهم حجر اولمامسنده منافات یوقدر دیمك اولوب صادقدر وكذلك موجبهٔ مانعة الخلو صادقه اولدیغی هربر مادەده سالبهٔ مانعة الخلو كاذبه وسالبهٔ منع جمع صادقه اولور وبو اعتبار سالبتین جهتندن دخی عینیله جریان ایدر وهرایكی شیئك عینلری بیننده منع جمع صادق اولسه نقیضلری بیننده منع خلو صادق اولوب عكسی دخی بویلەدر فقط ایجاب وسلبده توافقلری شرطدر

قال رحمه الله (وقد یطلق الاخیرتان علی المعنی الشامل للمنفصلة الحقیقیة بحذف قیدفقط عنها) وبعضا مانعة الجمع ومانعة الخلو مفهوملرندن فقط قیدلرینك حذف واسقاطیله منفصلهٔ حقیقیەیه شامل اولان معنایه اطلاق اولنور بومعنایجه مانعة الجمع برقضیه اولور كه كندیسنده بین الجزئین مطلقا صدقده تنافی ایله ویاخود بوتنافینك سلبیله حكم اولنور ومانعة الخلو برقضیه اولور كه كندیسنده مطلقا كذبده تنافی ایله ویاخود بوتنافینك سلبیله حكم اولنور واولده مطلقا صدق وثانیده مطلقا كذبدن مراد اولده كذب وثانیده صدقده تنافی وعدم تنافیدن تعمیم اولەرق بوجهتله صدق كبی كذبده دخی تنافی تحقق ایلدیكی مادەلرده مانعة الجمع وكذب كبی صدقده دخی تنافی تحقق ایلدیكی محلده مانعة الخلو منفصلهٔ حقیقیه ایله اجتماع ایتمش اولورلر وبوحالده فرق حقیقیەده صدق وكذب جهتلرنده تنافی معتبر اولوب مانعتینده یالكز برجهت معتبره اولەرق جهت اخری منظور اولمامقدن عبارت اولمش اولور حاصلی فقط لفظیله مقید اولان معنای سابق معنای اخص وبوقیددن عاری اولان اشبو معنای ثانی معنای اعم اولەرق اثیسدهده معتبر اولان اشبو معنای ثانیٔ اعمدر

خلاصهٔ تحقیق مقام بودر كه قضیهٔ متصلەنك لزومیه واتفاقیه قسمینه وقضیهٔ منفصلەنك عنادیه ایله اتفاقیەیه صورت انقساملری معلوم اولدیغی كبی منفصلەنك حقیقیه ومانعة الجمع ومانعة الخلو اقسام ثلثه سنه انقسامی صورت اطلاقده اولەرق عنادیه واتفاقیه قسمینك ایكیسنده دخی ایجابا وسلبا معتبر اولدیغی ایضاحات مبسوطه دن مستبان اولمشدر ایمدی قضیهٔ منفصله عنادیه اولدیغی صورتده موجبهٔ حقیقیەنك معاصدق وكذبلری ممتنع اولان جزئیندن تركبی واجب اولمسیله اشبو حقیقیهٔ عنادیه برقضیه ایله بوقضیەنك نقیض ویاخود مساویٔ نقیضندن تركبی مقتضیدر مثلا اماان یكون هذا العدد زوجا اولازوجا وكذلك اماان یكون هذا

145

العدد زوجا اوفردا قولری حقیقیه اولوب اول كون العدد زوجا ایله نقیضی اولان كونه لازوجادن وثانی زوجك مساویٔ نقیضی اولان كونه فردادن تركب ایلمشدر وهیچ برعدد اوزرینه بونلردن یعنی زوج ولازوج ویاخود زوج وفرددن ایكیسی معا صادق اولەمیه جغی كبی احدهمادن دخی هیچ برعدد خالی اولەمز وعنادیەدن مانعهٔ جمعك فقط صدقلری ممتنع اولان جزئیندن تركبی واجب اولمسیله برقضیه ایله بوقضیەنك اخص نقیضندن تركبی واجب اولور مثلا اماان یكون هذا شجرا او حجرا قولمزده حجر ایله شجر یكدیگرك نقیضندن یعنی حجر لاشجردن وشجر لاحجردن اخص اولەرق بر شیء هم شجر وهم حجر اولەمز لكن نه شجر ونه حجر اولەرق مثلا انسان اولور وعنادیەدن مانعة الخلوك فقط كذبلری ممتنع اولان جزئیندن تركبی واجب اولمسیله برقضیه ایله بوقضیەنك اعم نقیضندن تركبی واجب اولور مثلا اما ان یكون هذا لا شجرا اولاحجرا قولمزده لاحجر اولاشجرا یكدیگرك نقیضندن اعم اولەرق البته لا شجر حجردن ولا حجر شجردن اعمدر وبر شیء هم حجر وهم شجر اولەمیوب لكن لاحجر ولاشجر اولەرق انسان اولور واشبو مانعتینده ذكر ایتدیكمز صورت معنای اخص ایله اخذی تقدیرده اولوب معنای اعم ایله اعتباری تقدیرده بونلردن هر بریسی اشبو ایراد اولنان قضیەلر ایله حقیقیەنك مركبه اولدیغی شیلردن یعنی بر قضیه ایله بونك نقیض ویامساویٔ نقیضندن دخی تركب ایدرلر

وقضیه منفصله اتفاقیه اولدیغی صورتده چونكه اتفاقیەده حكم مجرد اتفاق ایله یعنی احدجزئینك مفهومی مفهوم آخره منافی اولمقلغی مقتضی دكلسەده مجرد جزئین بیننده واقعده منافات اولمقلغك اتفاق وتصادف اثریله اولدیغندن بونده منفصلات ثلثەیی اعتبار واقعده اتفاقه نظر اولنمق طریقیلەدر مثلا اسود لا كاتب ایچون اما ان یكون هذا اسود او كاتبا قولمز حقیقیهٔ اتفاقیه اولور زیرا اسود ایله كاتب مفهوملری بیننده منافات اولمیوب فقط واقعده سواد ایله انتفاء كتابتك اتفاق تحققلری جهتله سواد ایله كتابت معاصادق اولمیەجقلری كبی وجود سواد دنناشی ایكیسی بردن كاذب اولەمز بوایسه حقیقیه دیمكدر واما ان یكون هذا لا اسود او كاتبا دینلدیكی تقدیرده اتفاقیهٔ مانعة الجمع اولور زیرا هذا ایله اشارت اسود لا كاتب اولمسیله جزئینك ایكیسی برلكده صادق اولەمیوب لكن واقعده لاسواد ایله كتابتدن ایكیسیده منتفی اولمسیله ایكیسیده كاذب اولور بوایسه مانعة الجمعدر واما ان یكون هذا اسود اولا كاتبا دینلسه اتفاقیهٔ مانعة الخلو اولور زیرا واقعده سواد ایله لاكتابتك تحققندناشی كاذب اولەمیوب معاصادق اولورلر بوایسه مانعة الخلودر

سالبەلرده بونلره قیاس ایله معلوم اولوب شویله كه اكر بر منفصلەده بین الجزئین

رفع عناد ایله حکم اولنورسه منفصلهٔ سالبهٔ عنادیه اوله‌جغندن اکر بو حکم
صدق وکذبدن ایکیسنده رفع عناد ایله اولورسه سالبهٔ عنادیهٔ حقیقیه و اکر
صدقده رفع عناد ایله اولورسه سالبهٔ عنادیهٔ مانعة الجمع واکر کذبده رفع
عناد ایله اولورسه سالبهٔ عنادیهٔ مانعة الخلو اولور ومنفصلهٔ اتفاقیه‌ده حکم
اتفاق منافاتی سلب ایله اوله‌جغندن حکم انحاء مذکوره‌دن قنقیسیله اولورسه
اکا کوره یا سالبهٔ اتفاقیهٔ حقیقیه ویا مانعة الجمع ویاخلو اولمش اولور

قال رحمه الله (ویجری جمیع الاقسام الثلثة فی الحملیة المرددة المحمول بل فی
مطلق الترديد اذا لتردید کما یکون بین القضایا کما فی المنفصلات یکون بین المفردات
المحمولة علی شیٔ کما فی الحملیات المرددة المحمول وفی التقسیمات وغیر المحمولة کما
فی سائر القیود والکل لایخلو عن احدها فی الاغلب) واشبو اقسام ثلثه‌دن
جمیعیسی یعنی حقیقیه ومانعة الجمع ومانعة الخلودن هر بریسی حملیهٔ مردده
المحموله‌ده وبلکه مطلقا تردیده‌ده دخی جریان ایدر زیرا تردید منفصلاتده اولدیغی کبی
نصلکه قضایا بیننده جریان ایدرسه بر شی اوزرینه حمل ایدیلان مفردات بیننده
دخی اولور نته‌کیم العدد اما زوج واما فرد امثالی محمولرنده تردید بولنان قضایای
حملیه‌ده وتقسیمانده بویله‌در وبر شی اوزرینه حمل اولنمیان مفرداتده دخی اولور
نته‌کیم مفاعیل وحال امثالی قیودده دخی تردید ایله ایراد اولندیغی واردر واشبو
حملیه وغیریسنده اولان تردیدلرك جمله‌سی اغلبیت اوزره احد اقسام ثلثه‌دن
خالی اولمیوب یا حقیق ویاخود جمع وخلودن برینك منعی اعتبار اولنور

مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله اغلب اولمسیله قیدلمسی بعضا تردید اقسام مذکوره‌دن خالی
اولدیغنه اشارتدر نته‌کیم اهل معانینك مثلا تقدیم مسندده اولان اغراضی بیانده
اما تقدیم المسند فلتخصیصه بالمسند الیه اوالتنبیه من اول الامر علی انه خبر لا نعت
اوالتفأول قوللرنده نه حقیقیه ونه مانعتیندن بری موجود دکلدر زیرا نکتتین بیننده
منع جمع اولمیوب بین النکات تزاحم اولمدیغی بیان ایتمشلردر بو صورتده تقدیم
ذکر اولنان نکته‌لردن ایکیسندن ویاخود اوچندن ایچون اولمسی جائزدر وکذلك
نکتتین بیننده منع خلو دخی اولمیوب تقدیم ایچون ذکر اولنان اغراضده انحصار
قصد ایتدکلری جهتله سائر اغراض دخی موجود اولمسی وحاصلی بیان اولنان
اغراضدن هیچ بریسی ایچون اولمیوب دیکر بر غرضدن نشئت ایلمسی جائزدر
وبو ایکیسندن خالی اولدیغی کبی حقیقیه‌دن دخی خلوی طبیعیدر

تحقیقات شریفیه‌دندرکه مثلا هذا اما واحد او کثیر دنیلوبده هذا واحد وهذا کثیر
قوللری بیننده منافات اراده اولنورسه بو قضیه ایکی قضیه‌دن مرکب اوله‌رق منفصله
اولور وبو قضیه‌ده منع جمع جزئیی اولان قضیتین بیننده صدق وتحقق اعتباریله اولوب

146

ذات واحده اوزرینه مفهومینك حملیله دکلدر واکر هذا اوزرینه صدق وحمله
واحد ایله کثیر مفهومینی بیننده منافات مراد ایدیلورایسه قضیه حملیه اولوب موضوع
واحددن مرکبه اوله‌رق فقط محمولده اولان تردیددن ناشی حملیهٔ شبیهه بالمنفصله اولور
وبعضا منافات مثلا سواد ایله بیاض کبی مفهومینك محل واحدده وجودی اعتباریله
اوله‌رق بو صورتده اشبو منافاتدن السواد والبیاض متنافیان بحسب الوجود فی
محل واحد عباره‌سی امثالی سواد ایله بیاض محل واحدده وجودلری حسبیله
متنافی اولدقلرینی افاده ایده‌جك بر عباره ایله تعبیر ایدیلورایسه صرف حملیه اولور
واکر اشبو منافاتدن اما ان یکون السواد موجودا فی هذا المحل او یکون البیاض
موجودا فیه امثالی عباره ایله ایراد اولنورسه قضیهٔ منفصله اولور واکر الموجود
فی هذا المحل اما سواد او بیاض اسلوبنده ایراد ایدیلورایسه حملیهٔ شبیهه بالمنفصله اولور
حاصل کلام بعضا حملیه طلوع الشمس ملزوم اوجود النهار کبی معناده ومآلده
متصله ایله مشترکه اوله‌رق لکن صریح مفهومده متصله‌یه مخالفتی لابد اولدیغی مثللو
بعضا دخی هرنقدر مفهوم صریحلرنده اختلاف اولسه‌ده محصول معناده ومآلده
منفصله ایله مشترکه اولور

وبنه سید علامه رسالهٔ مخصوصه‌ده بیورمشلرکه تردید انفصالی تقسیمه غیر مشتبهدر
زیرا انفصالده تردید قضیه‌نك نفس الامرده صدق وتحقق حسبیله قضیتین بیننده
دائر اولوب تقسیمده اولان تردید ایسه بونك خلافنده اوله‌رق الحیوان اما انسان
واما فرس امثالی تقسیمانده طرفینی مورد قسمتده مندرج اولدقلری اعتباریله مفهومین
بیننده‌در وکذلك تردید حملی دخی اکر جزئی حقیقی ویاخود کلیٔ مسوره متعلق
اولورسه تقسیمه مشتبه اولمز لکن کلیٔ غیر مسوره تعلق حینده تقسیمه مشتبه اولور
مثلا العدد اما زوج او فرد قولمز تقسیم ویاخود حملیه اولمقلغه محتمل اوله‌رق اکر
تردید حملی اولمسی قصد اولنورسه حقیقة قضیه اولوب کندیسنده مفهوم عددك
صادق اولدیغی شی اوزرینه احدامرین ایله حکم اولنمش وفقط سوری اولان لفظ
کل اهمال ایدلمش اولور واکر بو قول ایله تقسیم قصد ایدیلورایسه بونکله عدددن
بر قسم حاصل اوله‌رق قضیه اولیوب صورت قضیه‌ده اولور وفاضل دارندوی‌یه
منسوب اولان رساله‌ده شو وجهله ایضاح ایدلمشدرکه قضیهٔ انفصالیه ایله مرددة
المحمول وتقسیم بینلرنده فرق شو وجهله‌درکه انفصالیه صورةً ومعناً مرددة المحمول
ایله تقسیمه مغایره‌در زیرا منفصله قضیهٔ مرکبه اولوب حملیه وتقسیم بویله دکلدر
وقضیهٔ حملیه ایله تقسیم صورتده متحده واعتبارده مختلفه اوله‌رق اکر موضوع
کلا ویا بعضا ادات سور ایله ویاخود قرینه داله ایله مشخص اولورسه حملیهٔ مرددة
المحمول والا تقسیمدر وبعضا حملیه ایله منفصله یکدیکره شبیهه اولوب بوده امرین

متقابلين ايله موضوع واحد اوزره حمل اولنديغى تقديرده واقع اولور بوصورتده اكرمثلا العدد امازوج واما فردكبى موضوع حرف عناداوزرينه تقديم اولنورايسه قضيه حمليهٔ شبيهه بالمنفصله‌در واكر اما ان يكون العدد زوجا اوفردا كبى موضوع حرف عنادٮن تأخر ايدر ايسه قضيه منفصلهٔ شبيهه بالحمليه اولور

قال رحمه الله (وقديكون كل من هذه المنفصلات ذات اجزاء ثلثة فصاعدا نحو العدد امازائد اوناقص اومساو) ومنفصلات ثلثه يعنى حقيقيه ومانعة الجمع ومانعة الخلودن هربررلرى ذوات جزئين اوله‌رق العدد اما زوج اوفرد دينلديكى كبى بعضاًدخى اجزاء ثلثه ودها زياده‌يى حامل اولورلر مثلا العدد امازائداوناقص اومساوقولمز اوچ جزدن تركب ائلشدركه منفصله اعتبارايدلديكى تقديرده اماان يكون العددزائدا واماناقصا وامامساويا دينلور (٩) اصطلاح اهل حسابده اكر برعدده موجود اولان كسور تسعه‌نك موجودى اوعدددن زياده اولورسه عددزائد ومساوى اولورسه عدد مساوى وناقص اولورسه عدد ناقصدر مثلا اون ايكى عددنده نصف التى وثلث درت وربع اوچ وسدس ايكى اولوب مجموعى اون بشه بالغ اولمسيله اصل عدددن اوچ زياده‌سى اوله‌رق اون ايكى عددزائددر ومثلا اربعده نصف ايكى وربع براولوب كسوراتدن بشقه برشى موجوداولماسيله مجموعى اولان اوچ اصل عدددن بر نقصان اوله‌رق درت عدد عدد ناقصدر ومثلا آلتيده نصف اوچ وثلث ايكى وسدس براوله‌رق مجموعى اولان التى اصل عدده مساوى اولمسيله التى عدد عدد مساويدر ايشته عددك زائدوناقص ومساوى بينده ترديدندن مراد بومعنى اولوب يوقسه اعدادك يكديكره نسبتله زائد وناقص ومساوى اولمسى معناسنه حملى اصطلاح اهل حسابدن غفلته مبنى ظن غير واقعدر نته‌كيم مصنف حاشيه‌ده بو وجهله تحقيق ايدرك مثال بومعنى اوزره مبنى ايدوكنى بيان ايتمشدر (٦)
بنه حاشيه‌ده ديمشدركه متنده كل من هذه المنفصلات عبارهسنده كل لفظنى تصريح ايتمسى بعضيلرك منفصلهٔ حقيقيه نك جزئيندن اكثر اجزادن تركبى جائز اولمز والاهربرجزئينى بينده صدق وكذبدن ايكيسنده معا انفصال اولمز ديو كلاملرينى رده اشارتدر وحاصل رد قضيهٔ حقيقيه‌نك هربرجزئينى بينده انفصال حقيقى بولنمى

(٩) بوشالده عددن اصطلاح اهل حسابده ما كان لماحد الكسور التسعة تعريفى ايله معرف اولان منفق مراد اولنوب مطلق وياخود منطقك قسمى اولان اسم مراد دكلدر پس بونلر ايله نقضنك عدم ورودى غيرخفيدر (عبدالمجيد)
(٦) بعضيلردخى كسوردن مجتمع وموجود اوزره زائد اولان عدده زائدواندن ناقص اولانه ناقص وانا مساوى اولانه مساوى دينلور ديو بيان اصطلاح اهل حساب ايتمش ايسده مشهور اولان مصنفك بيانيدر (عبدالمجيد)

واجب اولميوب بلكه اجزاء ثلثه وياار بعه‌سنك مجموعى بينده وجودى كافيدر نته‌كيم مثال مذكورده بويله اولوب عدد واحد هرنقدر اقسام ثلثهٔ مذكوره‌نك ايكيسندن خالى اوله‌رق مثلا زائد وناقص اولميوبده مساوى اولورسه‌ده اقسام ثلثه‌نك مجموعندن خالى اولەمز
مصنفك رد ايلديكى بعضدن مراد صاحب مطالع اولوب شارح مطالع مصنفك بيان ايلديكى وجهله رد ائلشدر وبومقامى تحقيق وايضاحده علامهٔ تفتازانينك شرح شمسيه‌ده اولان كلامى شووجهله دركه حق اولان اكر بز ظاهره اعتبار ايدر ايسك حقيقيه دخى مانعتين كبى بعضا جزئيندن اكثردن تركب ايدر مثلا اللفظ المفرد اما اسم اوكلمة اواداة وكذلك الشكل اما اول اوثان اوثالث وكذا الكلى امانوع اوجنس اوفصل اوخاصة اوعرض عام امثالى كنديلرنده جميع اجزانك صدق وكذب اوزره اجتماعى ممتنع اولان تقسيمات بووجهله‌در واكر جانب تحقيقه رجوع ايدر ايسك مطلقا منفصله آنجق جزئيندن تركب ايدر زيرا منفصله نك تحقق انفصال واحد ايله اولوب نسبت واحده ايسه آنجق شيئين بينده اولور بو صورتده اجزا اثنيندن زياده اولديغى حينده منفصله تعدد ايدر ايمدى مثلا اللفظ اما اسم اوكلمة اواداة قولمز ايكى منفصلهٔ حقيقيه اوله‌رق اللفظ اما اسم اوغيره وغيره اما كلمة اواداة معناسنه محمول اولور ومثلا اماان يكون شجرا اوحجرا اوانسانا قولمز اوچ منفصلهٔ مانعة الجمع واماان يكون لاشجرا اولاحجرا اولاانسانا قولمز اوچ مانعة الخلو اولمش اولور وحاصلى هر برامرين بينده اعتبار انفصال ايله تعدد ظاهردر

قال رحمه الله (بخلاف المتصلات) لكن قضاياى متصله منفصلاتك خلافنده اولوب آنجق جزئيندن تركب ايدرك اجزاء ثلثه ومافوقندن مركبه اوله‌مز
قال رحمه الله (ثم الحكم فى الشرطية مطلقا ان كان على جميع الازمان والاوضاع الممكنة الاجتماع مع المقدم وان كانت ممتنعة فى نفسها فكلية) بوكلام قضيهٔ شرطيه‌يى حمليه‌ده اولديغى كبى محصوره ومخصوصه ومهمله اقسام ثلثه‌سنه تقسيمدر

شارح مطالع ديمشدركه بعضيلر شرطيه‌نك حصر واهمال وشخصيتى اجزاسيله اولوب اكر جزئلرى كليه ايسه شرطيه دخى كليه ومهمله ايسه شرطيه دخى مهمله وشخصيه ايسه شرطيه دخى شخصيه اولمسنه قائل اولديلر لكن عين تحقيق ايله نظر ايتسه‌لر حقيقت امرى بونك خلافنده بولورلر زيرا حمليه‌نك كليه اولمسى موضوع ومحمولك كليتندن ايچون اولميوب بلكه حكمك كليتندن ايچوندر وحمليه‌ده حكم حملدر وشرطيه‌ده حملك نظيرى اتصال وعناددر ايمدى حمليه‌ده اجزايه نظر اولنميوب بلكه حكمه نظر ايتمك واجب اولديغى كبى شرطيه‌ده دخى احوالك

حكمه لزوم وعنادیله صورت ارتباطنه نظرا ایتك واجبدر حاصلی منشأ تقسیم حكمدر

ایمدی مطلقا شرطیه یعنی كرك متصله وكرك منفصله‌ده اكرحكم جمیع ازمان ومقدم ایله اجتماعلری ممكنه اولان جمیع اوضاع اوزرینه اولورسه هرنقدر بو اوضاع واحوال فی‌نفسها ممتنعه اولسه دخی بوامثال شرطیه‌لر كلیه‌در حاصلی شرطیه‌نك كلیتی انجق جمیع ازمان ایله مقدمك حصولی ممكن اولان اوضاعك جمله‌سی اوزره متصله‌ٔ لزومیه‌ده تالینك مقدمه لزومیله ومنفصلهٔ عنادیه‌ده تالینك مقدمه عنادیله حكم ایدلمسیله اولور واشبو اوضاع ممكنه‌دن مراد مقدمله برابر اجتماعی ممكن اولان اموره مقدمك اقترانی سببیله حاصل اولان وضع وهیئتدر مثلا كلما كان زید انسانا فهو حیوان قولمزك معناسی حیوانیت زیدك انسانیت زیده لزومی انسانیت زیدایله اجتماعی ممكن اولان هر بروضع وجمیع زمان اوزره ثابتدر دیمك اولور وبو وضع مثلازیدك قائم ویاخود قاعد ویاخود كاتب وضاحك اولمسی وشمس طالعه ویاخود غیر طالعه اولمسی مثالیدركه زید انسان اولدقجه بو امورك جمله‌سنه مقارنتی ممكن اوله‌رق بونلره مقارن اوله جغی ازمانك وبو مقارنتلردن حاصل اوله‌جق اوضاعك جمیعسنده زید ایچون حیوانیت ثابت اولوب هیچ برزمان ووضع ممكنده حیوانیت مفارقت ایتمامسیله اشبو حكم باللزوم صادقدر ویالكز عموم اوقات ویاخود فقط عموم اوضاع ایله اكتفا ایتیوبده علی جمیع الازمان والاوضاع اولمسی اعتبار ایلمسنك سببی بعضا نسبتده یعنی لزوم وعدم لزوم وعناد وعدم عنادده خصوص وقتك مدخلی اولمیوب خصوص وضعك مدخلی اولمسی وبعضا بالعكس خصوص وقتك مدخلی اولوب وضعك مدخلی اولمامسیدر واوضاع مذكوره‌نك فی‌انفسها امكانی عدم اشتراطه سبب مقدم كاذب اولدیغی صورته قصد شمولیدر مثلا كلما كان الفرس انسانا فهو حیوان قولمز متصلهٔ كلیه اولوب معناسی فرسك انسان اولماغیله اجتماعی ممكن اولان مثلا ضاحك وكاتب وناطق اولمسی كبی اوضاعك جمیعسیله برابر حیوانیتك انسانیت فرسه لزومیدر حالبوكه بونلرك جمله‌سی فی‌انفسها محالدر واوضاعك مقدم ایله ممكنة الاجتماع اولمسیله تقییدی زیرا بعض اوضاع بولنوركه كندیله لزوم صحیح اوله‌مز مثلا تالینك عدمیله ویاخود تالینك مقدمه عدم لزومیله وكذلك نقیض تالینك مقدمه لزومیله مقدمك فرض ایدلمسی دخی جملهٔ اوضاعندر واولین ایله لزومك عدم صحتی معلوم اولدیغی كبی برشیئك نقیضنی امتناع استلزامندن ناشی صورت ثالثه‌ده دخی تالینك مقدمه لازمكلمیه جكی بی اشتباهدر كذلك بعض

اوضاع واردركه كندیله مقدم ایله تالی بیننده عناد صحیح اوله‌مز مثلا مقدم ایله برابر تالینك وجودی فرض اولنسه ویاخود مقدمك تالی‌یه عدم عنادی فرض ایدلسه ویاخود مقدمك نقیض تالی‌یه عنادی مفروض اولسه اشبو اوضاعك هیچ بریله تالی مقدمه معاند اوله‌مز زیرا بونده دخی اولین معلوم اولوب ثالثده دخی برشیئك نقیضنه امتناع معاندسی بی اشتباهدر بو صورتده اكر امكان اجتماع قیدی معتبر اولمسه اوضاع مذكوره جملهٔ اوضاع مقدمدن اولمسنه نظرا كلیهٔ شرطیه‌نك قطعا صادقه اولمامسنی اقتضا ایدر دی

قال رحمه الله (اماموجبة وسورها فی‌المتصلات نحو كلما ومهماومتی وفی‌المنفصلات نحو دائما والبتة) شرطیهٔ كلیه‌ده یاموجبه اولور وموجبهٔ كلیهٔ متصله‌نك سوری كلماومهما ومتی لفظلری امثالیدر مثلا مرور ایدن كلما كان زیدانسانا كان حیوانا قولی موجبهٔ كلیهٔ متصله اولوب سوری كلما لفظی اوله‌رق انسانیت زیده حیوانیتك جمیع اوقاتده واوضاع ممكنه‌نك جمله سیله‌لزومنی افاده ایدر وموجبهٔ كلیهٔ منفصله‌نك سوری دائما والبتة لفظلری امثالی اولوب مثلا دائما اماان یكون العدد زوجا اوفردا قولمز منفصلهٔ كلیهٔ موجبه اوله‌رق سوری لفظ دائمادركه جمیع ازمانده وزوجیت عددله اجتماعی ممكن اولان اوضاعك جمیعسی اوزره فردیت عددك زوجیت عدده منافی اولمسیله حكمی مفیددر

قال رحمه الله (واماسالبة وسورها فیهما نحو لیس البتة ودائما لیس) ویاخود شرطیهٔ كلیه سالبه اولور واشبو شرطیهٔ كلیهٔ سالبه‌نك متصلات ومنفصلاتده سوری لیس البتة ویاخود دائما لیس لفظلریدر مثلا سالبهٔ متصله‌ده لیس البتة ویاخود دائما لیس اذا كانت الشمس طالعة فاللیل موجود وسالبهٔ منفصله ده لیس البتة ویاخود دائما لیس اما ان تكون الشمس طالعة واما ان یكون النهار موجودا دینلور

قال رحمه الله (اوعلی بعضها المطلق فجزئیة) واكرشرطیه‌ده حكم لاعلی التعیین بعض ازمان واوضاع اوزره اولورسه شرطیهٔ جزئیه‌دریعنی متصله ومنفصله‌نك كلیتی جمیع ازمان وواوضاع ایله اولدیغی مثللو جزئیتی دخی اشبو ازمان واوضاعك بعض غیر معینی اوزره لزوم ویاعناددن بریله حكم اولنمسیله اولور ومطلق یعنی غیرمعین اولمسیله تقییدی ذكر اولنه‌جق شخصیه‌دن احترازدر

قال رحمه الله (اماموجبة وسورها فیهما قدیكون واماسالبة وسورها فیهما نحوقد لایكون) واشبو شرطیهٔ جزئیه یاموجبه اوله‌رق متصله ومنفصله‌ده سوری قدیكون امثالی اولور مثلاقدیكون اذا كان الشیٔ حیوانا كان انسانا قولی متصلهٔ موجبهٔ جزئیه اوله‌رق شیئك حیوان اولقلغنده بعض احیان واوضاع غیرمعینه

اوزره لزوم انسانيتله حكم ايدلمشدر بوده ناطق اولمسى وضعيدر كذلك قديكون
اما ان يكون الشئ ناميا اوجادا قولى منفصلهٔ جزئيه‌در زيرا شيئك نامى وياخود
جاد اولمسى بيننده عناد بعض اوضاع اوزره اولوب بوده عنصريادن اولمسى
وضعندن عبارتدر زيرانامى وجاد آنجق اجسام عنصريه اوزرينه اطلاق
اولنور وياخود شرطيه جزئيهٔ سالبه اولوب وسورى بومعنايى افاده ايده‌جك
قدلايكون امثاليدر مثلا متصله‌ده قدلايكون اذا كانت الشمس طالعة كان الليل
موجودا ومنفصله‌ده قدلايكون اما ان يكون الشمس طالعة واما ان يكون النهار
موجودا دينلور وبعضا سالبهٔ جزئيه‌ده حرف سلب ادخاليله سورِ ايجاب كلى
استعمال اولنه‌رق متصله‌ده ليس كلما وليس مهما وليس متى ومنفصله‌ده ليس دائما
لفظلرى سور اولور زيرا مثلا كلما كان كذا كان كذا قولنك مفهومى ايجاب كلى
اولمسيله حرف سلب داخل اولوبده ليس كلما كان كذا دينلديكى حينده لامحاله
معناسى رفع ايجاب كلى اولور وايجاب كلى مرتفع اولديغى كبى سلب جزئى
تحقق ايدرباقيلريده بوسياقده‌در

قال رحمه الله (اوعلى بعضها المعين فشخصية نحو اذا حلت الشمس بنقطة الحمل فى السنة
الآتية كان كذا) وياخود شرطيهٔ جزئيه‌ده حكم بعض ازمان واوضاع معين اوزره
اولور يعنى خارجا وياخود ذهنا تعيين شخصى ايله معين اولان بعض اوضاع اعتباريله
حكم اولنور بوصورتده قضيه شخصيه اولور مثلا ذكر اولنان اذا حلت الشمس
آه قضيه‌سى شخصيه‌در كذلك ان جئتنى اليوم وياخود راكبا اكرمتك مثالى دخى
بويله‌در حاصلى حمليه‌ده فرد معين اوزرينه حكم اولنديغى صورتده حمليه شخصيه
اولديغى كبى شرطيات‌ده اوضاع وازمنه حملياتده افراد منزله‌سنده اولديغى جهتله
شرطيه‌ده‌ده اكر اتصال وياخود انفصال ايله حكم وضع وزمان معين اوزره اولورسه
شخصيه اولور

قال رحمه الله (والاخيرة كالمصدرة بلفظان واذا ولو بدون تعيين الوضع لانها للاهمال
هناك) واكر شرطيه‌ده حكم ازمان واوضاعك نه كليسى ونه بعضيسى اوزره
اولمزسه مهمله‌در مثلا مقدمك وضع وحالنى تعيين ايتمكسزين متصله‌ده ان واذا
ولو ومنفصله‌ده يالكز اما لفظلريله مصدره اولان قضيه‌لر مهمله‌در زيرا بومقامده
الفاظ مذكوره اهمال ايچوندر مثلا ان كان الشئ انسانا فهو حيوان قولى
مهمله‌در

قال رحمه الله (فيجرى فيها المحصورات الاربع ومافى حكمها ايضا لكن فيها
باعتبار ازمان المحكوم عليه واوضاعه وفى الحمليات باعتبار افراده) ايمدى تفصيلات
مبسوده‌دن معلوم اولديكه موجبهٔ كليه وجزئيه وسالبهٔ كليه وجزئيه محصورات

اربعه سيله بونك حكمنده اولان شخصيه ومهمله حمليه‌ده جارى اولديغى كبى
شرطيه‌ده‌ده جريان ايدر لكن جهتلرى مخالف اوله‌رق شرطيه‌ده جريان ايدن كليت
وجزئيت وغيريسى محكوم عليهك ازمان واوضاعى اعتباريله وحملياتده محكوم
عليهك افرادى اعتباريله‌در ايمدى ماآل شرط تالينك مقدم ايله برابر بروضع وزمانده
اجتماعى وماآل حمل محمولك موضوع ايله برفردده اجتماعى اولمش اولور
وبوذكر اولنانلرك جمله‌سى لزوميات ايله عناديانه مخصوص اولوب امااتفاقيات تحصيل
مطالبده كثير النفع اولمديغى جهتله بوندن بحثه تعرض ايتامشدر انجق شو مقدار
معلوم اولمسى لازمكلوركه اتفاقيه‌ده معتبر اولان جميع اوضاع ممكنة الاجتماع اولميوب
معتبر اولان فى نفس الامر اوضاع كليه‌در شويله‌كه اتفاق تحقيقده مصاحبتدن عبارت
اولمسيله بونده معتبر اولان اوضاع مجتمعه بالفعلدر والا اصلا كليه صادقه اولمز
شويله‌كه متصله‌ده نقيض تالينك مقدم ايله يعنى مثلا عدم ناهقيت حمارك ناطقيت
انسان ايله اجتماعى ممكن اوله‌رق بوتقديرده صدق اوزره توافق تحقق ايتمز
ومنفصله‌ده عدم تنافئ طرفين ممكن اولوب وبوحالده تنافى تحقق ايتمز ونفس الامرده
اولان اوضاع اعتبار اولنديغى حينده اكر حكم تقدير جميع اوضاع اوزره
اولورسه اتفاقيهٔ كليه وبعضيسى اوزره اولورسه جزئيه واوضاعدن معين اوزره
اولورسه مخصوصه والا مهمله اولور

قال رحمه الله (وانما تصدق الموجبة الكلية من المتصلة فيما كان التالى مساويا
للمقدم او اعم منه مطلقا) بوكلام اقسام شرطيه‌نك قنقى محللرده صادق اوله‌جغنى
مبيندر شويله‌كه شرطيهٔ متصله‌دن موجبهٔ كليه آنجق تالى مقدمه مساوى وياخود
مقدمدن مطلقا اعم اولديغى ماده‌لرده صادقه اولور مثلا كلما كانت الشمس طالعة
كان النهار موجودا قولمز شرطيهٔ متصله‌دن موجبهٔ كليه اولوب هرنوقت ونصل
وضع اوزره شمس طلوع ايتسه وجودنها رتحقق ايدرك عكسى دخى بويله اوله‌رق
بنلرنده مساوات اولمسيله بوقضيه صادقه‌در كذلك كلما كان هذا الشئ حيوانا
كان انسانا متصلهٔ كليه‌سنده مقدم تاليدن اعم اولمسيله بنه صادقه‌در

[قا]ل رحمه الله (ومن مانعة الجمع فيما اذا كان بينهما تباين كلى ومن مانعة الخلو فيما
[كا]ن بين نقيضهما تباين كلى) ومنفصلهٔ مانعة الجمعدن موجبهٔ كليه انجق مقدم
[اي]له تالى بيننده تباين كلى اولان ماده‌ده صادقه اولور مثلا دائما اما ان يكون زيد
[ض]احكا اوباكيا قولنده ضاحك وباكى اولمق بيننده تباين كلى اولمسيله صادقدر
[و]حاصل زيد بروقتده هم ضاحك وهم باكى اوله‌مز لكن نه ضاحك ونه باكى
[او]لور بوايسه مفهوم مانعة الجمعدر ومانعة الخلودن موجبهٔ كليه انجق مقدم ايله
[تالي]نك نقيضلرى بيننده تباين كلى اولديغى ماده‌ده صادقه اولور مثلا دائما اما

ان يكون زيد فى البحر واما ان لايغرق قولى موجبهٔ كليهٔ مانعة الخلو اولهرق زيدك بحرده اولماسيله غرق اولمسى بيننده تباين اولديغى جهتله صادقدر حاصلى زيد بحرده اولميوب وغرق اولمسى واقع وصادق اولهمز لكن هم بحرده اولوب همده غرق اولماسى واقع اولور بو ايسه مفهوم مانعة الخلودر

قال رحمه الله (والسالبة الجزئية من كل نوع منها تصدق فى مادة لم تصدق فيها الموجبة الكلية) ومتصله ايله مانعتيندن هر نوعك سالبهٔ جزئيه‌سى كنديده او نوعدن موجبهٔ كليه صادقه اولميان ماده‌ده صادقه اولور متصله‌دن قد لا يكون اذا كانت الشمس طالعة كان الليل موجودا صادقه اولوب لكن كليهٔ موجبه اولمق اوزره كلما كانت الشمس طالعة كان الليل موجودا دينلسه صادقه اولهمز ومثلا قد لايكون اما ان يكون هذا الشئ لاحجرا اولا شجرا قولى مانعة الجمع اولوب بر شيئك لاحجر اولسيله لاشجر اولمسى بيننده صدقا منافات اولميوب بعضا نه حجر ونه شجر اولمسى صادقدر لكن كلى اولهرق دائما اما ان يكون هذا الشئ لاحجرا اولا شجرا دينلوب مانعة الجمع اعتبار ايدلسى صادق اولهمز ومثلا قد لايكون اما ان لايكون زيد فى البحر واما ان يغرق دينلوب جزئيهٔ مانعة الخلو اعتبار اولنسه صادقه‌در زيرا مفهومى كذبده منافاتى سلب اولوب زيدك بحرده اولماسيله غرق اولماسى بيننده كذبا منافات اولميه‌رق هم بحرده اولور وهمده غرق اولمز لكن كليهٔ موجبه اولهرق دائما اما ان لايكون زيد فى البحر واما ان يغرق دينلسه صادقه اولهمز زيرا بحرده اولماسيله غرق اولماسى بيننده كذبا منافات يوقدر

قال رحمه الله (وانما تصدق السالبة الكلية من المتصلة فيما كان بينهما تباين كلى ومن مانعة الجمع فيما كان بينهما مساوات ومن مانعة الخلو فيما كان بين نقيضيهما مساوات) ومتصله‌دن سالبهٔ كليه مقدميله تاليسى بيننده تباين كلى اولان محلده صادق اولور مثلا ليس البتة ان كانت الشمس طالعة فالليل موجود قولى سالبهٔ كليهٔ صادقه اولوب طلوع شمس ايله وجود ليل بيننده تباين كلى ظاهردر ومانعة الجمعدن سالبهٔ كليه بينلرنده مساوات اولان ماده‌ده صادقه‌در مثلا دائما ليس اما ان يكون النهار موجودا او تكون الشمس طالعة سالبهٔ كليهٔ مانعة الجمع اولهرق صادقه اولوب وجود نهار ايله طلوع شمس متوافق ويكديكردن غير مفارق اولهرق بينلرنده مساوات معلومدر بو جهتله بينلرنده قطعا عناد اولماسيله سلب كلى صادقدر ومانعة الخلودن سالبهٔ كليهٔ نقيضينى بيننده مساوات اولان ماده‌ده صادقه اولور مثلا ليس البتة اما ان يكون زيد فى البحر واما ان يغرق قولنده مقدم ايله تالينك نقيضلرى اولان بحرده اولمامقله غرق اولمامق بيننده مساوات اولهرق مانعهٔ خلودن سلب كلى صادقد

150

شويله‌كه بحرده اولماسيله برابر غرقدن دخى سالم اولهرق طرفينك كذبى بيننده عناد موجود اولماسيله كذبده سلب عناد واقعه موافقدر

قال رحمه الله (والموجبة الجزئية من كل نوع منها تصدق فى المواد التى كذب فيها سالبته الكلية) ومتصله ايله مانعتيندن هر نوعك موجبهٔ جزئيه‌سى كنديده او نوعك سالبهٔ كليه‌سى كاذبه اولان مواده صادقه اولور يعنى متصله‌دن طرفين بيننده تباين كلى اولميان ماده‌ده موجبهٔ جزئيهٔ متصله ومانعة الجمعدن بينلرنده مساوات اولميان ماده‌ده موجبهٔ جزئيهٔ مانعة الجمع ومانعة الخلودن طرفينك نقيضينى بيننده مساوات اولميان ماده‌ده موجبهٔ جزئيهٔ مانعة الخلو صادقه اولور

قال رحمه الله (وطرفا الشرطية فى الاصل قضيتان اما حمليتان كالامثلة المتقدمة) وچونكه قضيهٔ شرطيه‌نك طرفينى نسبت تامهٔ خبريه اولمقلغه صلاحيتى بولنان نسبتى مشتمل اولمسى جهتله ذاتا واصلا قضيه اولوب لكن شرطيه‌يه جز واقع اولدقلرندن ايچون بالفعل قضيه اولمق حكم اصليسندن ساقط اولهرق بالقوه قضيه اعتبار ايدلدكلرى حيثيله اشبو طرفينك اصلرينه نظرا حمليه وشرطيه اولملرى جهتندن قضاياى شرطيه‌نك تفصيل صور تركيبيه‌سندن بحث اولنمق مناسب مقام عد ايدلمشدر

شويله‌كه شرطيه‌نك طرفينى اصلده يعنى شرطيه ايچون مقدم وتالى اولمقسزين يا ايكيسيده حمليه اولوب نه‌كيم مرور ايدن مثالر بو نوعدندر مثلا كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود متصله‌سنده مقدم الشمس طالعة وتالى النهار موجود اولهرق بينلرنده اعتبار اتصالدن قطع نظر اولنديغى كبى هر بريسى مستقلا بر قضيهٔ حمليه‌در كذلك اما ان يكون هذا العدد زوجا او فردا منفصله‌سى هذا العدد زوج وهذا العدد فرد طرفيندن مركب اولوب بينلرنده اعتبار انفصالدن قطع نظر اولنسه هر بريسى مستقلا بر قضيهٔ حمليه‌در وقس على ذلك

قال رحمه الله (او متصلتان) وياخود قضيهٔ شرطيه‌نك طرفينى اصلرى اعتباريله شرطيتين متصلتين اولورلر (نحو كلما ثبت انه كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود يلزم انه كلما لم يكن النهار موجودا لم تكن الشمس طالعة) ايمدى بو قضيه من حيث المجموع متصله اولديغى كبى طرفينى دخى بينلرنده اعتبار لزوم واتصالدن قطع نظر بشقه بشقه برر قضيهٔ متصله‌در شويله‌كه مقدم اولان كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود قولنه آيريجه نظر ايتديكمزده وجود نهارك طلوع شمسه اتصاليله حكمى شامل بولورز بو ايسه قضيهٔ متصله اولوب تالى اولان كلما لم يكن النهار موجودا لم تكن الشمس طالعة دخى بويله‌در لكن بونلر مقدم وتالى اولهرق اشبو قضيتين بيننده بيان اتصال ايله ايكيسندن مركب بر قضيه تركبى جهتنه نظر

ایتدیکمز صورتده بالفعل قضیه اولمق اعتبارندن سقوطلرینی مشاهده ایدرز
قال رحمه الله (او منفصلتان) ویاخود شرطیه‌نك طرفینی قضیۀ منفصله اوله‌رق منفصلتیندن مرکبه اولور (نحو كلما ثبت انه دائما اما ان یكون هذا العدد زوجا اوفردا یلزم انه دائما اما ان یكون هذا العدد منقسما بمتساویین اوان لایكون) ایمدی بومثال قضیۀ متصله اولوب طرفینی منفصله‌در شویله‌كه مضمون مقدمك ثبوت وتحققنه مضمون تالینك لزوم ثبوت وتحققنی افاده‌دن قطع نظرله بشقه بشقه اعتبار ایتدیكمز صورتده مقدم اولان دائما اما ان یكون هذا العدد زوجا اوفردا قولی مستقلا برقضیۀ منفصله وتالی اولان اما ان یكون هذا العدد منقسما بمتساویین اوان لایكون منقسما بمتساویین دیكر برمنفصله اولدیغی ظاهردر
قال رحمه الله (اومختلفتان) و یاخود شرطیه‌نك طرفینی مختلفه اوله‌رق بری حملیه ودیكری متصله ویامنفصله و یاخود بری متصله ودیكری منفصله اولور مثلا كلما ثبت ان الشمس علة لوجود النهار فتی كانت الشمس طالعة كان النهار موجودا شرطیۀ متصله‌سی الشمس علة لوجود النهار حملیه‌سیله متی كانت الشمس طالعة كان النهار موجودا متصله سندن مركبه‌در ومثلا كلما ثبت ان العالم حادث فهو اما ان یكون جوهرا اوعرضا متصله سی العالم حادث حملیه سیله اما ان یكون العالم جوهرا اوعرضا منفصله‌سندن مركبه‌در ومثلا متی ثبت انه كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود فدائما اما ان یكون الشمس طالعة واما ان لایكون النهار موجودا متصله‌سی مقدم اولان متصله ایله تالی اولان منفصله‌دن مركبه اولدیغی ظاهردر
قال رحمه الله (فهذه ستة اقسام لكن ادوات الاتصال والانفصال اخرجتهما عن حد القضیة بالفعل) ایمدی اشبو ذكر اولنان شرطیه‌لر طرفینی یاحملیتین و یاخود متصلتین و یامنفصلتین و یاخود احد طرفین حملیه وآخری متصله و یاخود بریسی حملیه ودیكری منفصله و یاخود بری متصله وآخری منفصله اولمق اوزره آلتی قسمدر و بونلرك تقدیم وتأخیری امثالی اعتبارات ایله برچوق اقسامك حصولی معلومدر لكن طرفین اولان قضیتین بیننده ادوات اتصال وانفصال بونلری بالفعل قضیه اولمق حد واعتبارندن اخراج واسقاط ایلمشدر
قال رحمه الله (وهما ایضا اما صادقتان نحو كلما كان زید انسانا كان حیوانا اوكاذبتان نحو كلما كان زید فرسا كان صاهلا او مختلفتان بان یكون المقدم كاذبا والتالی صادقا نحو كلما كان زید فرسا كان حیوانا اوبالعكس كعكس الاخیر مستویا) قضیۀ شرطیه‌نك صدق وكذبی تالینك مقدمه اولان اتصال و یاخود انفصالیله اولنان حكمك نفس الامره مطابقت وعدم مطابقتیله اولوب طرفینك صدق وكذبیله اولدیغی وادات شرط طرفینی صدق وكذبلرینه اعتباردن بشقه بالفعل قضیه لكدن بیله اخراج ایلدیكی بیان سابقدن معلوم اولمشدر لكن بوجهتدن

قطع نظرله خارجدن باقلدیغی حیده جزئینی بیننده مشهود اولان حكملرك نفس الامر یسنه مطابقت وعدم مطابقتنه ونفس الامرده تحققلرینه نظرا صدق وكذبه صالح اولدقلری جهتله طرفین صادق و یاكاذب و یامختلف اولمق اقسام ثلثه‌سنه منقسم اولور
ایمدی شرطیه‌نك طرفینی یاصادقه اولورلر نته‌كیم ذكر اولنان كلما كان زید انسانا كان حیوانا متصله سنده اعتبار اتصالدن صرف نظر كرك مقدم اولان زید انسان وكرك تالی واقع اولان زید حیوان حملیه‌لرندن ایكیسیده صادقلردر ویاخود شرطیه‌نك طرفینی كاذبه اولورلر مثلا كلما كان زید فرسا كان صاهلا متصله سنده كرك مقدم اولان زید فرس وكرك تالی اولان زید صاهل حملیه‌لرندن ایكیسیده كاذبه‌در ویاخود طرفین مختلف اوله‌رق بونلردن بری صادق ودیكری كاذب اولور شویله‌كه یامقدم كاذب وتالی صادق اولمسیله اولور نته‌كیم كلما كان زید فرسا كان حیوانا بویله اولوب مقدم واقع اولان زید فرس جمله‌سی كاذبه وتالی واقع اولان زید حیوان صادقه‌در و یاخود بالعكس مقدم صادق وتالی كاذب اولمسیله اولور مثلا كلما كان زید فرسا كان حیوانا مثالنك عكس مستویسی اولان قدیكون اذا كان زید حیوانا كان فرسا بوقبیلدن اوله‌رق مقدم واقع اولان زید حیوان صادق وتالی اولان زید فرس كاذبدر
قال رحمه الله (لكن الموجبة الكلیة من المتصلة اللزومیة لاتصدق فی الرابع بل مختصة بالثلثة الاول) لكن متصلۀ لزومیه‌دن موجبۀ كلیه طرفینك محتمل اولدیغی اشبو وجوه اربعه‌دن وجه رابعده یعنی مقدم صادق وتالی كاذب اولدیغی ماده‌ده صادق اولمیوب بلكه صدقی اولكی وجوه ثلثه‌یه مختصه‌در اما رابعده صادقه اوله‌مامسی زیرا صدقی تقدیرده صادقك كاذبی مستلزم اولمسی لازمكلور بوایسه ممتنعدر والا صادقك كذبی وكاذبك صدقی مؤدی اولور اما صادقك كذبی مؤدی اولمسی زیرا لازم كاذب اولوب لازمك كذبی ایسه ملزومك كذبنی مستلزم اولور واما كاذبك صدقنی مؤدی اولمسی زیرا بونده ملزوم صادقدر ملزومك صدقی ایسه صدق لازمی مستلزم اولور نته‌كیم مصنف حاشیه‌ده بیان ایلمشدر
نه مصنف حاشیه‌ده تحقیق مقام ایله دیمشدركه بووجهله متصلۀ لزومیه‌دن موجبۀ كلیه‌نك قسم رابعده یعنی مقدم صادق وتالی كاذب اولدیغی ماده‌ده عدم صدقی اهل فنك قائل اولدقلری شیدر لكن متصلۀ لزومیه‌دن موجبۀ جزئیه‌ده احتمالات اربعه‌نك جریانی وموجبۀ كلیه‌نك احتمالات ثلثۀ اوله اختصاصی كلام ظاهریدر وتحقیق اولان متصلۀ لزومیه‌دن كرك كلیه وكرك جزئیه مطلقا موجبه صادقتین ایله كاذبتینه مختصه‌در نته‌كیم قریبا كسب اطلاع ایدیله‌جكدركه مثلا كلما كان زید

فرسا كان حيوانا قولنده تالى ضمن فرسيتده حيوان اولمسيله مقيداولوب مطلق
حيوانيت دكلدر والا اشبو موجبهٔ كليه قد يكون اذا كان زيد حيوانا كان فرسا
موجبهٔ جزئيه سنه منعكس اولهمز زيرا زيدك فرس اوله بيلمسى ضمن فرسيده
حيوان اولديغى تقديرده اولوب بوقسه ضمن انسانيتده حيوان اولديغى تقديرده
فرس اولهميه جغى ظاهردر وزيدك ضمن فرسيتده اولمسيله برابر حيوانيتى اجتماعى
ممتنعه اولان اوضاعدندر الحاصل بوتقديرده عكسك مقدمى زيدك مطلقا حيوانيتى
اولوب بو ايسه معيتى ممكن اولان اوضاعدن بروضع اوزره زيدك فرسيتنى مستلزم
اولهميوب آنجق اشبو مقدم اولان حيوانيت زيدك ضمن انسانيتده اولميهرق ضمن
فرسيتده حيوانيتى حالده مستلزم اولور وضمن فرسيتده اولمقله برابر حيوانيت زيده ممكن
الاجتماع دكلدر بوصورتده اكر تالى مقيداولميدرق اطلاق ايدلسه يعنى ضمن فرسيتده
حيوانيتله تقييد اولنميهرق مطلقا حيوانيت محمول اولسه مقدم ايله تالى بيننده لزوم
بعض اوضاع ممتنعه اوزره اولمسنى مقتضى اولوب كليت وجزئيتده معتبر اولان
اوضاع ممكنه اوزره اولمامش اولور واكر تالى ضمن فرسيتده حيوانيتله قيد
اولنورسه مفادى زيد ضمن فرسيتده حيوانيتله متصفدر ديمك اولهرق بو صورتده
تالى دخى مقدم كبى كاذب اولوب طرفين كاذبين اولور

قال رحمه الله (كما ان مطلق الموجبة الاتفاقية الكلية او الجزئية منهما مختصة
بالصادقين او بتالى صادق) نته كيم متصله دن مطلقا موجبهٔ اتفاقيه كرك كليه وكرك
جزئيه مقدم وتاليدن ايكيسيده صادقين وياخود تالى صادق اولمسنه مختصه در
وتالينك صادق اولمسى مقدمك صادق ويا كاذب اولمسى صورتيندن اعمدر
ومصنفك حاشيه ده بيانى وجهله اعتبار صدق طرفين اتفاقيهٔ خاصه اولديغى
صورتده اولوب ومقدمك صدق وكذبى منظور اولميهرق تالينك اعتبار صدقى
اتفاقيهٔ عامه اولمسى حيثيه دركه

الحاصل اتفاقيهٔ خاصه ده صدق طرفين لابد ومعتبر اولوب اتفاقيهٔ عامه ده لازم
ومعتبر اولان تالينك صدقى اولهرق مقدمك فى نفس الامر صادق وياخود كاذب
اولمسى غير منظور ويالكز فرض صدقى كافيدر

قال رحمه الله (ومطلق الموجبة كلية كانت او جزئية عنادية كانت او اتفاقية
من المنفصلة الحقيقية مختصة بالمختلفتين) ومنفصلهٔ حقيقيه دن مطلق موجبه ايستر كليه
وايستر جزئيه اولسون وكرك عناديه وياخود اتفاقيه اولسون ذكر اولنان احتمالات
اربعه دن يالكز مختلفتينه مختصه دركه احد طرفينى صادق وآخرى كاذب اولور مثلا
دائما وياخود قديكون اما ان يكون زيد حيوانا او حمارا قولارنده مقدم صادق وتالى
كاذب وعكسلرى بالعكسدر

قال رحمه الله (ومن مانعة الجمع مختصة بغير الصادقين ومن مانعة الخلو بغير
الكاذبين) ومنفصلهٔ مانعة الجمع دن مطلق موجبه صادقتينك غيرى به مختصه در
يعنى طرفينى كاذبتين وياخود احدهما كاذب وآخرى صادق اولهرق مختلفتين
اولمق احتمالات ثلثه سنده مانعة الجمع صادقه اولوب فقط طرفينى صادقتين اولهمز
ومنفصلهٔ مانعة الخلودن موجبه كاذبتينك غيرى به مختص اولهرق طرفينى صادقتين
وياخود مختلفتين اولمق احتمالات ثلثه سنده صادقه اولوب فقط طرفينى كاذبتين
اولهمز

مصنفك حاشيه ده بيانى وجهله مانعة الجمعدن موجبه نك صادقتينك غيرى به اختصاصى
زيرا عنادا ويا اتفاقا صدقده اجتماع اثنان قضيتين يا ايكيسيده كاذبه وياخود
برى كاذبه وآخرى صادقه اولور مانعة الخلوده دخى كلام بو وجهله
اولوب عنادا ويا اتفاقا كذبده اجتماع اثنان قضيتين يا ايكيسيده صادقه
وياخود احدهما صادقه وآخرى كاذبه اولور وبو ذكر اولنان حكم موجبات
اولوب واما سالبه موجبه نك كاذبه اولديغى ماده لرده صادقه وصادقه اولديغى
محلده كاذبه اولور زيرا اتصال وياخود انفصال ايله حكم صحيح اولديغى حيثده
عدميله حكم صحيح اولهمز عكسى دخى بويله در تنكيم علامهٔ سعدالدين شرح
شمسيه ده بيان ايتمشدر

قال رحمه الله (وايضا طرفاها كطرفى المحصلة والمعدولة اما موجبتان كما سبق او
سالبتان) كذلك شرطيه نك طرفينى حمليهٔ محصله ومعدوله نك طرفينى كبى يا موجبه
اولورلر تنكيم موجبه وسالبه دن موجبة الطرفين اولهرق امثلهٔ متعدده مرور ايتمشدر
وياخود طرفينى سالبه اولور (نحو كلما لم تكن الشمس طالعة لم يكن النهار موجودا)
بوقضيه موجبهٔ متصله اولوب طرفينى سالبه در (او مختلفتان) وياخود طرفينى
ايجابا وسلبا مختلفه اولهرق احدهما موجبه وآخرى سالبه اولور (نحو كلما كانت
الشمس طالعة لم يكن الليل موجودا) بوقضيه دخى موجبهٔ متصله اولوب مقدمى
موجبه وتاليسى سالبه در ومثال عكس عكس مثالدر

قال رحمه الله (ولا عبرة فى ايجاب الشرطية وسلبها بايجاب الاطراف وسلبها ايضا
بل بوقوع الاتصال والانفصال ولا وقوعهما فالحكم بلزوم السلب ايجاب وبسلب اللزوم
سلب) وقضيهٔ شرطيه نك صدق وكذبنده طرفينك صدق وكذبنه اعتبار اولنمديغى كبى
شرطيه نك ايجاب وسلبنده دخى طرفلرينك ايجاب وسلبنه اعتبار اولنميوب بلكه
اعتبار طرفين بيننده اولان اتصال وانفصالك وقوع وياخود بونلرك لاوقوعنه در
ايمدى لزوم سلب ايله حكم ايجاب وسلب لزوم ايله حكم سلبدر وشرطيه ده
موجبه ايله سالبه بيننده اولان فرق معنوى بودر بوسببدنناشى بعضا وقوع بولوركه

طرفین سالبه وشرطیه موجبه اولور مثلا کما لم تکن الشمس طالعة لم یکن النهار موجودا قولمز بوقبیلدن اولەرق انتفاء وجود نهارك انتفاء طلوع شمسه اتصالیله حکم اولندیغندن طرفین سالبه وقضیه موجبەدر وبعضا طرفین موجبه ایکن قضیه سالبه اولور مثلا لیس البتة اذا کان الانسان حجرا کان ناطقا بوقبیلدن اولەرق ناطقیت انسانك حجر اولمقلغنه لاوقوع اتصالیله یعنی طرفین بیننده اتصالك انتفاسیله حکم اولنمسیله طرفین موجبه وقضیه سالبەدر

قال رحمه الله (وقد اشیر الی الفرق اللفظی بتقدیم ادات السلب علی ادات الشرط فی السالبة نحو لیس ان کانت الشمس طالعة فاللیل موجود) وبعضا شرطیه ده سالبەده ادات سلبك ادات شرط اوزرینه تقدیمیله اشارت اولنمشدر مثلا لیس ان کانت الشمس طالعة فاللیل موجود قولی سالبه اولوب لیس ادات سلبی ان اداتِ شرطی اوزرینه مقدمدر

مصنف حاشیه ده دیمشدرکه بتقدیم ادات السلب فی السالبة قولیله اکتفا یعنی بیان فرقی یالکز سالبه جهتنه حصر ایدرك وتأخیرها فی الموجبة عدیلنی ایراد ایتمامسی زیرا ادات سلبك تقدیمی سلب اوزره دلالتده کلی ومطرد اولوب لکن تأخیر ادات سلبك ایجاب اوزره دلالتی بعضا تخلف ایدرك غیر مطرددر شویلەکه شرطیهٔ متصله بعضا ادات سلب مؤخر اولدیغی حالده سالبه اولور مثلا ان کانت الشمس طالعة لایلزم ان یکون اللیل موجودا قولنده ادات سلب اولان لا ادات شرطدن مؤخر اولمسیله برابر قضیه سالبەدر زیرا مفهومی سلب لزوم اولوب لزوم سلب ایله حکم دکلدر بوصورتده مثلا ان جاءنی زید لم یجیٔ عمرو قولنده اکر یلزم ان لایجیٔ عمرو معناسی قصد اولنورسه یعنی عمروك کلمامسی لازمکلور دینلك مراد ایدیلورسه موجبه اولور واکر لایلزم ان یجیٔ عمرو معناسی قصد اولنور یعنی عمروك کلمسی اقتضا ایتمز دینلك استنلورسه سالبه اولور حاصلی حصول فرق ایچون ادات سلبك تالیدن جزاولوب اولمامسنی اعتبار ایتمك لازمکلور

قال رحمه الله (تنبیه کل حکمین لایلزم من فرض اجتماعهما فی الواقع محال فبینهما لزوم جزئی علی بعض الاوضاع الممکنة هو وضع وجوده مع الآخر وان لم یجتمعا فی الواقع اصلا) لازم التیقظ مسائل فندندرکه هر ایکی حکمك واقعده اجتماعلرینی فرض ایتمکدن محال لازمکلمیه اشبو حکمین هرنقدر واقعده اصلا اجتماع ایتمسەلر دە بینلرندە بعض اوضاع ممکنه اوزره لزوم جزئی موجوددر واشبو بعض اوضاعدن مراد احد حکمینك آخریله وضع وجودیدر چونکه سالبهٔ کلیهٔ لزومیەنك صدقی مقدم ایله تالی بیننده بحسب اللزوم تباین کلینك وجودنه متوقف اولمسیله مجرد بحسب الواقع تباین موجود اولمسندن طولایی لزوما سلب کلی صادق اولەمز بوجهتله خارجده وجودی اولمیان برشیئك

شیٔ آخر ایله قطعا اجتماعی اولمامسندن ناشی هرنقدر ظاهرده بینلرنده مباینت کورینور ایسەدە لکن مادامکه اکر وجودی اولوبدە اجتماعلری فرض اولنسه محال لازمکلمیه اشبو وضع وجود اوزره بینلرنده لزوم جزئی تحقق ایدرك سلب کلی صادق اولەمز ومصنفك حاشیەدە بیانی وجهله حکمین مذکورینك وضع وجود فرضیده لزوملری یا حکمیندن ایکیسنی علت واحده اقتضا ایتمسیله ویاخود علتلری بشقه ایسەدە هربرینك علتی بیننده برجهتدن اقتضا موجود اولمسیله اولور زیرا حکمیندن هربرینك ذاتی وضع مذکوردن ابا وامتناع ایتمز بوصورتده بعضیلرك احد حکمینك آخریله وضع وجودنك غایتی بین الحکمین مقارنتدن عبارت اولوب لزوم دکلدر زیرا عندلرنده مطلق لزوم امتناع انفکاك ایله مفسردر دیو کلاملری وارد اولمز وحاصل سؤال مقدمك بروضع اوزره فرضی مقدمك بووضع ایچون ملزوم اولمسنی اقتضا ایتمیوب بلکه او وضع ایله مجامع اولمسنی اقتضا ایدر بوتقدیرده وضع مذکورك غایتی مقارنت اولوب لزوم اولمز وحاصل جواب احدهما آخریله وضع وجودندن مراد علتلری متحد ویاخود علتلری بیننده اقتضا موجود اولەرق احدهما آخرینی مستلزم اولەجق صورتده آخریله فرض وجودی اولوب وبووجهله فرض اولنمسنك منشائی ایسه ذات حکمینك بومثللو وضعدن آبی اولمامسیدر (کوجود الانسان ووجود العنقاء) مثلا وجود انسان ایله وجود عنقا بویله اولوب واقعده عنقانك وجودی متحقق اولمامسیله واقعده اصلا اجتماع ایتمزلر ایسەدە عنقانك موجود اولمسی فرض ایدلسه انسان ایله وجودده اجتماعلری مستحیل اولمیوب وذاتلری بووضعدن آبی وممتنع اولمدیغندن وضع وجودده بینلرنده لزوم اولدیغی بودخی اوضاع ممکنة الاجتماعدن بروضع اولمسیله لزوم ایجابا لزوم جزئی ایدوکی درکاردر (فلا یصدق هناك السالبة الکلیة وان صدقت من الاتفاقیة) بوصورتده بینلرنده وجه مشروح اوزره لزوم جزئی اولان محلده لزومیەدن سالبهٔ کلیه صادقه اولەمز زیرا سالبهٔ کلیەنك مفادی اوضاع ممکنەدن هیچ بروضع اوزره لزوم واتصال اولمامسیدر مادهٔ مذکورەدە ایسه بعض اوضاع ممکنه اوزره لزوم موجوددر نتەکیم حاشیەدە بیان ایتمشدر لکن واقعده اصلا اجتماع ایتمدکلری جهتله اتفاقیەدن سالبهٔ کلیه صادقەدر

قال رحمه الله (وکل حکمین لایلزم من فرض انفکاك احدهما عن الآخر محال فلیس بینهما لزوم کلی وان لم ینفك احدهما عن الآخر ابدا کناطقیة الانسان وناهقیة الحمار لجواز الانفکاك علی بعض الاوضاع الممکنة هو وضع وجوده بدون الآخر) وهربر حکمینکه احدهمانك آخردن انفکاکنی فرض ایتمکدن محال لازمکلمیه هرنقدر واقعده احدهما آخردن ابدا منفك اولمسه ده اشبو حکمین بیننده لزوم کلی

تحقق ایتمز مثلا ناطقیت انسان ایله ناهقیت حمار بویله اولوب واقعده بربرندن افتراق ایتمسه‌لرده فرض افتراقلرندن محال لازمکلمیه جکندن لزوم کلی ایله کلما کان الانسان ناطقا فالحمار ناطق دینلك صحیح اوله‌مز زیرا بعض اوضاع ممکنه اوزره انفکاکلری جائز اولوب بوده احدهمانك بدون الآخر وضع وجودیدر حاصلی حمار ناهق اولمیه‌رق انسانك ناطق اولمسی امر مستحیل دکلدر مصنف حاشیه‌ده دیمشدرکه بونك بدون الآخر وضع وجودی نه حکمین بینده ونه‌ده علتلری بینده بوجه اقتضا اولمامسنك جوازنه مبنیدر زیرا حکمیندن هربرلری اشبو عدم اقتضادن ابی اولماسیله هربریسیله اشبو بدون الآخر وجودی وضعنك اجتماعی ممکن اولور بوصورتده مرور ایدن سؤال کبی بونك اوزرینده‌ده سؤال وارد اولاز حاصلی احد حکمینك بدون الآخر موجود اولمسی وضعندن ذات طرفین آبی اولیوب بدون الآخر موجود اولمق وضعیله اجتماعدن ابا وامتناع ایتمکلکی نه کندیلری ونه علتلری مقتضی اولمامسی جائزدر بوتقدیرده بینلرنده لزوم کلی اوله‌میوب سائلك ذهابی کبی بوندن لازمکله‌جك یالکز عدم مقارنتدر یوقسه لزوم کلی‌یه مانع اوله‌مز دینله‌مز زیرا بدون الآخر موجود اولمق وضعندن امتناعی اقتضا ایده‌جك نه کندیلرنده ونه علتلرنده بروجه بولنه‌دیغی صورتده او وضعده بینلرنده لزوم تحقق ایتمیه‌جکی درکاردر

(فلاتصدق هناك الموجبة الكلية من اللزوم وان صدقت من الاتفاقية) بوجهتله احد حکمینك آخرندن فرض انفکاکی مستلزم محال اولمیان ماده‌ده موجبهٔ کلیه صادقه اوله‌مز زیرا بعض اوضاع ممکنه اوزره بینلرنده لزوم موجود اولمیه‌رق لزوم کلی‌یه مانعدر لکن اتفاقیه‌دن ایجاب کلی صادق وابدا بربرندن منفك اولمدقلری جهتله واقعه مطابقدر

قال رحمه الله (وكذا الكلام فى العنادية الكلية والجزئية) قضیهٔ کلیه وجزئیهٔ عنادیه‌ده اولان کلام دخی ذکر اولندیغی وجهله‌در شویله‌که مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله هر بر حکمیکه احدهمانك آخردن صدقده انفصالی ممکن اوله هرنقدر بینلرنده عدم انفصال دائم ومستمر اولسه‌ده اشبو حکمین بیننده بعض اوضاع ممکنه اوزره عناد جزئی موجوددر واشبو بعض اوضاعدن مراد احدهمانك بدون الآخر وضع تحققیدر مثلا ناطقیت انسان وصاهلیت فرس بویله‌در ایمدی بوماده‌ده هرنقدر مانعة الجمعدن سالبهٔ کلیهٔ اتفاقیه صادقه اولسه‌ده سالبهٔ کلیهٔ عنادیه صادقه اوله‌مز زیرا بحسب الاتفاق ناطقیت انسان ایله صاهلیت فرس بیننده واقعده وهیچ براوقات واوضاعده قطعا انفصال اولمدیغی جهتله اتفاقیه‌دن سلب کلی صادق لکن احدهمانك بدون الآخر وجودی ممکن اولمسیله بو وضعده تحقق

انفصالرندناشی عنادیهٔ مانعة الجمعدن سلب کلی غیر صادقدر

وهر بر حکمیکه صدقده احدهمانك آخردن عدم انفصالی ممکن اوله هر نقدر بینلرنده واقعده انفصال دائم اولسه‌ده صدقده عناد کلی بولنمز مثلا وجود انسان ایله وجود عنقا بویله‌در شویله‌که هر نقدر عنقا موجود اولمدیغی جهتله دوام انفصاللرندن ایچون مانعة الجمعدن موجبهٔ کلیهٔ اتفاقیه صادقه اولسه‌ده موجبهٔ کلیهٔ عنادیه صادقه اولمز زیرا وجود عنقا امر ممکن اوله‌رق وجود انسانك بونکله تحقق تحت امکانده‌در ومانعة الخلوه کلنجه حکمین بیننده احدهمانك آخردن کذبده انفصالنده اولان کلام دخی بوسیاقده‌در ومنفصلهٔ عنادیهٔ حقیقیه‌نك حالی اشبو مانعتینك مجموعندن متضح اولور زیرا حقیقیه مانعتینی مشتمل اولدیغی تحقیقات سابقه‌دن معلوم اولمشدر

قال رحمه الله (وماقال الكاتبى من ان بين كل شيئين حتى النقيضين لزوما جزئيا ببرهان من الشكل الثالث بأن يقال كلما تحقق النقيضان تحقق احدهما وكلما تحقق النقيضان تحقق الآخر فقد يكون اذا تحقق احد النقيضين تحقق النقيض الآخر فسفسطة) عمر کاتبی هر برشیئین وحتی نقیضین بیننده لزوم جزئی اولدیغی بیان وشکل ثالثدن اقامهٔ برهان ایله هرنوقت نقیضان تحقق ایلسه احد نقیضین تحقق ایدر وهر نوقت نقیضان تحقق ایتسه نقیض آخر تحقق ایدر صغری وکبراسی بعضا اولورکه احد نقیضین تحقق ایتدیکی حینده نقیض آخر تحقق ایدر مطلوبنی انتاج ایلر دیو قائل اولمسی سفسطه ووهمیاتدن مرکب اوله‌رق مغلطه‌در

مصنف حاشیه‌ده دیمشدرکه بودلیلك نتیجه‌سی دلیله لازمکلور ویاخود کلمز یعنی بومقدمتین یابو نتیجه‌یی استلزام ایدوب یاخود ایتمامکدن خالی اولمز اکر نتیجه‌یی مستلزم اولورسه کاتبینك مدعاسی اولدیغی وجهله نقیضین بیننده ملازمهٔ جزئیه لازمکلوب بوحالده سالبهٔ کلیهٔ لزومیه‌نك هیچ برماده‌ده اصلا صادقه اوله‌مامسی مستلزم اولور بو ایسه باطلدر واکر دلیل مذکور نتیجه‌یی مستلزم اولمزسه بووجهله عدم انتاجی یاشکل ثالثك فساد هیئتندن ویاخود فساد ماده‌دن یعنی کل جزئی کلیا مستلزم اولمامسندن نشئت ایتمسی اقتضا ایدرك بونلردن ایکیسی دخی باطلدر بو صورتده اشبو دلیلك قدحی لازمکله‌رك بونی بیانده بیوررلرکه (لان الاصغر والاكبر ان قيدا بقيد وحده فسدت المقدمتان وان قيدا بقيد مع الآخر او فى ضمن المجموع صحتا وصحت النتيجة لكن اللازم حينئذ قد يكون اذا تحقق احد النقيضين مع الآخر تحقق الآخر معه وهو غير المطلوب) یعنی کلك مستلزم اولدیغی آنجق ضمننده اولان جزئدر نته‌کیم جزئینك مستلزم اولدیغی آنجق ضمننده بولندیغی کلیدر بوصورتده دلیل مذکور مقدمتیننك تالیلری اولان اصغر ایله اکبر اکر وحده

قیدیله تقیید اولنوبده کلما تحقق النقیضان تحقق احدهما وحده وکلما تحقق النقیضان تحقق الآخر وحده دیمك اولورسه مقدمه‌لر فاسد اوله‌رق نتیجه‌ده فاسد اولور زیرا کل منفردا جزئنی مستلزم اولمز و اکر اصغر ایله اکبر مع الآخر و یاخود فی ضمن المجموع قیدلرندن بریله تقیید اولنورسه مقدمه‌لر فساددن وارسته اوله‌رق نتیجه دخی صحیحه اولورسه ده لکن مطلوبی منتج اولمز زیرا بو تقدیرده لازم کلان نتیجه قدیکون اذا تحقق احد النقیضین مع الآخر تحقق الآخر معه اولوب بو ایسه مطلوبك غیریدر

مصنف حاشیه‌ده بو کلامی ایضاح ایدرك دیمشدرکه بو نتیجه مطلوبك غیری اولمسی زیرا مطلوب بین النقیضین احدهما بعض اوضاع ممکنه‌ده آخری مستلزم اولمق معناسنجه اثبات لزوم جزئیدر نته‌کیم شکل ثالث ایله استدلال اولنمسنك مقتضاسیده بودر وظاهردرکه نقیضیندن احدهمانك آخری استلزامی آنجق نقیض آخر ایله برابر وضع تحقق اوزره اولور بو وضع ایسه احد نقیضینك کندیله اجتماعی ممکنه اولان اوضاعندن دکلدر شویله که نقیضین ایکیسی بردن تحقق ایده‌مز بو صورتده اشبو نقیضین ماده‌سنده موجبهٔ جزئیهٔ لزومیه صادقه اوله‌مز زیرا نصلکه کلیه‌ده حکم جمیع اوضاع ممکنه اوزره اولدیغی کبی موجبهٔ جزئیهٔ لزومیه ده دخی حکم بعض اوضاع ممکنه اوزره‌در چونکه اکر کلیه‌ده حکم جمیع اوضاع ممکنه اعتباریله اولمسه کرك موجب وکرك سالب حکم کلیٔ لزومی صادق اولمز وذکر اولندیغی وجهله اکر مع الآخر قید ثانیسیله تقیید اولنوبده اذا تحقق النقیضان مع الآخر تحقق احدهما تقدیرنده اولسه بیان مذکورك خلافنده اولور زیرا بو تقدیرده آخر یله برابر تحقق اوضاع مقدم ممکندن اولیوب بلکه مقدم محالك نفسی اولور و بونك جزئی وبلکه کلی اوله‌رق آخری استلزامنده شك یوقدر اکر دینلورسه‌که مراد کانبی دخی بودر یعنی آخریله برابر اولقله مقید اولان نقیضین بعضا آخری مستلزم اولور دیمکدر جوابنده دیرزکه نقیضیندن هر بریسی آخریله برابر فرضی اعتباریله شی اولدیغی کبی بو فرض موجود اولمیه‌رق دخی شیدر حالبوکه مع الآخر قیدیله مقید اولدیغی صورتده شکل ثالث ایله ثابت اوله‌جق شیئی باعتبار الاول یعنی مع الآخر فرض وجودی تقدیرده بینلرنده لزوم جزئینك تحقق اولوب ثانی اعتباریله یعنی مع الآخر وجودی فرض اولنمیه‌رق بینلرنده لزوم جزئی متحقق دکلدر بو صورتده کاتبینك ادعاسی وجهله هر برشیئین بیننده لزوم جزئی ثابت اولمیوب وجه آخردن تقریب تام اولمز

قال رحمه الله (وکذا اذا لم یقیدا بقید لان المقدمتین حینئذ انما تصدقان اذا انصرف المطلق الى القید الثانی فهما مقیدان به معنى والا لبطل انعکاس الموجبة الکلیة اللزومیة الى الموجبة الجزئیة اللزومیة وسیتضح) وکذلك ذکر اولنان قیوددن بریله

اصغر واکبر تقیید اولنمسه کلام بنه مرور ایتدیکی وجهله‌در شویله‌که مقید اولمیه‌رق کلما تحقق النقیضان تحقق احدهما مطلقا وکلما تحقق النقیضان تحقق الآخر مطلقا دینلسه کل جزء مطلقنی استلزام ایتدیکی جهتله شرطیه‌لر کاذبه اوله‌جغی مثللو نتیجه دخی کاذبه اولور زیرا احدهما وضع موافق اوزره آخرینی مستلزم اوله‌مز واقعا آخریله برابر فرض تحقق اوزره مستلزم اولورسه ده لکن بو وضع اجتماع ایتمسی ممکنه اولان اوضاع ممکنه‌سندن اولمامسیله موجبهٔ جزئیهٔ لزومیه صادقه اولمز بو جهتله مقید اولمدیغی حینده آنجق مع الآخر و یاخود بو مفهومده اولان فی ضمن المجموع قید ثانیسیله ضمنا مقید اولمق جهتنه مطلقك انصرافنه توقف ایدر بو حالده مقدم ایله تالی هر نقدر صورت اطلاقده ایسه‌لرده معنا قید مذکور ایله مقید اولمش اولورلر واکر بو قید اعتبار ایدلمسه موجبهٔ کلیهٔ لزومیه‌نك موجبهٔ جزئیهٔ لزومیه‌یه انعکاسی باطل اولور نته‌کیم عکس مستویده اولان فان قلت فلا عکس للموجبة الکلیة الى آخره فوائدن کسب اتضاح ایدر وحاصلی اکر مقدمتین مع الآخر قیدیله مقید اولمزایسه مقدم ممکن اشبو وضع محالده اجتماع ایدرك آخری مستلزم اوله‌مزکه حتی موجبهٔ جزئیه صادقه اولسون واکر مقید اولورسه مقدم محالدن جز اولوب او حالده آخرینی استلزام ایله موجبهٔ جزئیه صادقه اولور

قال رحمه الله (فصل فی التناقض وهو اختلاف القضیتین بالایجاب والسلب بحیث یقتضی لذاته امتناع صدقهما معا وکذبهما معا) فصول تسعه‌دن اشبو سابع بحث تناقضده در مرور ایدن ابحاث تعریف واقسام قضایایه دائر اوله‌رق مصنف بونلردن اشباع قلم تحقیقات ایله اواحق واحکام قضایایه شروع ایدرك بونلردن بحث تناقضله بدأ ایلمشدر معلوم اولسونکه تناقض قضایاده ومفرداتده شایع اوله‌رق قضیتین بیننده معتبر اولدیغی کبی مفرداتده دخی انسان ایله لاانسان وفرس ایله لافرس کبی مستعملدر نته‌کیم مباحث نسب اربعه‌ده متساوینك نقیضلری حقنده کلام سبق ایلمشدر وهر برشیئك نقیضی رفعیدر دیلری دخی بونی مؤیددر فقط بو مقامده مقصود تناقض قضایادر زیرا کلام احکام قضایاده در وهمده قیاس خلف قضایا بیننده اولان تناقضی معرفته متوقف اولوب قیاس خلف ایسه علوم حقیقیه‌ده اثبات مطالبده وبلکه بونلرك احکامی اولان عکوس وانتاج اقیسه‌یی اثباتده عمده اولمسیله بین القضایا اولان تناقضه تخصیص نظر ایتمشلردر واما مفردات اطراف قضایاده اولان تناقض مقایسه ایله بیلنه‌جکی جهتله بو مقامده بین المفردات اولان تناقضی تعریف تناقضده ادراجه حاجت کورمامشلردر انکچون مصنف دخی اختلاف القضیتین ایله تعریف ایلمشدر (٨)

---

(٨) اشنه‌حقه اقرب اولان بودر هرنقدر بعضیلری مفردین بیننده‌حقیقتا تناقض بوندرآ مجق مفردین بیننده اولان تناقض قضیتینه ارجاع اعتباریله‌در دیمش ایسه‌ده (عبدالمجید)

ایدی اصطلاح اهل فنده تناقض ایکی قضیه‌نك ایجاب وسلب ایله برحیثیده
اختلافلریدرکه بو اختلاف لذاته قضیتینك معا امتناع صدقلریله معا امتناع
کذبلرینی اقتضا ایدر یعنی ایکی قضیه‌نك بری موجبه ودیکری سالبه اولوب
وبوندن بریسی صادق ودیکری کاذب اوله‌رق نه ایکیسی بردن صادق ونه‌ده
کاذب اوله‌لر وبو وجهله معا امتناع صدق وکذبلری مجرد سلباً وایجابا
اختلافلرندن نشئت ایلسه اشبو ایکی قضیه بیننده تناقض تحقق ایدوب احدهما آخره
مناقض اولور الحاصل تعریفده اولان لفظ اختلاف جنس بعیددر شو یله‌که ذکر اولندیغی
وجهله اختلاف قضیتین ومفردین وقضیه ایله مفرد بینلرنده بولنه جغندن قضیتین ایله
تقیید اولنه‌رق ماعداسی خروج ایتمشدر وایجاب وسلب ایله مقید اوله‌رق عدول
وتحصیل امثالیله اولان اختلاف دخی اخراج ایدلمشدر وایجاب وسلب ایله
اختلاف على الاطلاق تناقض اولمیوب بلکه بو اختلاف احد قضیتینك صدقیله
قضیهٔ اخرانك کذبنی مقتضی وبعضا غیر مقتضی اوله‌جغی ومقتضی اولدیغی
صورنده دخی بو اقتضا ذات اختلافدن ویاخود خصوص ماده دن نشئت ایتمی
احتماللرندن خالی اولمیه‌جغی جهتله معا امتناع صدق وکذبی لذاته مقتضی اولمق حیثیتیله
تقیید ایدرك دیکر صورتله اولان اختلاف تناقضدن معدود اولمدیغی بیلدرمشدر
شویله‌که ایجاب وسلب ایله قضیتینك اختلافی اشبو قضیتینك ایکیسی بردن صادق ویاخود
کاذب اوله‌میوب احدهما صادق ایسه آخرینك کاذب اولمسنی اقتضا ایدرك
وبو اقتضایه اختلاف مذکورك ذات وشکلی منشأ اولمسی لازمدر مثلا زید قائم
وزید لیس بقائم قضیه‌لری بری موجبه ودیکری سالبه اولوب بو وجهله
اختلافلرندن ناشی ایکیسی بردن صادق ویا کاذب اوله‌میه‌جقلری حسبیله بینلرنده
تناقض متحققدر

قال رحمه الله (ویشترط التناقض فى الکل باتحاد القضیتین فى المحکوم علیه الذکری
والمحکوم به وقیودهما الملحوظة بأسرها) وقضایای مخصوصه ومحصوره‌نك
جمله‌سنده تحقق تناقض قضیتینك محکوم علیه ذکریده ومحکوم بهده وبأسرها
قیود ملحوظه‌لرنده اتحادیله مشروطدر حاصلی جمیع قضایاده تحقق تناقضك شرطی
اوچ شی اولوب اول مفهوم موضوعده قضیتینك اتحادیدر زیرا اکر مفهوم
موضوعده اختلاف ایتسه‌لر ایکیسی بردن صادق ویاخود کاذب اولملری جائزدر
مثلا زید قائم وعمرو لیس بقائم بویله اولوب ایکیسیده قائم ویاخود غیر قائم اولملری
جائزدر بو جهتله اشتراط اتحاد لازمکلور وبو اتحادك مفهومده اعتباریله ذات
موضوعده اعتبار ایدلمامسی زیرا کلیه‌ده ذات موضوع جمیع افراد وجزئیه‌ده
بعض افراد اوله‌رق اختلافك وجودیله برابر تناقض موجوددر وشرط ثانی

قضیتینك محمولده اتحادلریدر زیرا محمولده مختلف اوله‌رق مثلا زید شاعر وزید لیس
بعاشق دینلسه تناقض بولنمز وشرط ثالث قیودك وحدتی اولوب زیرا مثلا
زید نائم فى الصباح وزید نائم فى العصر دینلسه بینلرنده تناقض تحقق ایتمز

قال رحمه الله (واختلافهما فى الکیف والجهة) وقضایانك کلیسنده کیف وجهتده
اختلافلری دخی مشروطدر یعنی قضیتینك ایجاب وسلبده ودوام وضرورت
وفعل کبی جهتده اختلافلری لازمدر زیرا کیفده متحد اولورده مثلا زید قائم
زید قائم دینلسه احدهما آخرك عینی اولور وجهتده متحد اولسه‌لر مثلا
ضروریتنده ایکیسیده کاذب وممکنتینده مادهٔ امکان خاصده ایکیسیده
صادق اولورلر مثلا زید کاتب بالضروره وزید لیس بکاتب بالضروره
قضیتیندن کاذبه ایکیسیده کاذب اولوب زیدك کتابت وعدم کتابتی ضروری
اولمدیغی معلومدر ومثلا زید کاتب بالامکان وزید لیس بکاتب بالامکان قضیتیندن
ایکیسیده صادقه‌در

قال رحمه الله (وفى المحصورات معهما باختلاف فى کمیة المحکوم علیه لکذب
الکلیتین وصدق الجزئیتین معا فیما کان الموضوع او المقدم اعم) ومحصوراتده ذکر
اولنان اتحاد واختلاف شرطلریله برابر کمیه‌یعنی محکوم علیهك کلیت وجزئیتده دخی
اختلاف قضیتین ایله مشروطدر زیرا قضایای حملیه‌ده موضوع وقضایای شرطیه‌ده
مقدم اعم اولدیغی ماده‌لرده کلیتین معا کاذبه وجزئیتین معا صادقه اولورلر بو جهتله
بینلرنده کما اختلاف اولماسیله تناقض تحقق ایتمز (نحو کل حیوان انسان ولا شئ من
الحیوان با نسان) اشبو قضیتین محصورتینده شرائط خمسه‌نك وجودیله برابر یالکز
کما شرط اختلاف موجود اولمیوب ایکیسیده کلیه وموضوعلری اولان حیوان
انساندن اعم اولسیله ایکیسیده کاذبه اوله‌رق تناقض تحقق ایتمامشدر (وبعض
الحیوان انسان وبعضه لیس بانسان) اشبو حملیتین جزئیتینده دخی شرائط خمسه
موجود اولوب فقط کمیده اختلافلری اولمدیغندن ایکیسیده صادقه اوله‌رق بینلرنده
تناقض یوقدر (ونحو کلما کانت الارض مضیئة فالشمس طالعة ودائما اذا کانت
مضیئة فالشمس طالعة) شرطیهٔ کلیه‌لرنده دخی اختلاف مقدم شرطی موجود
اولمیوب ومقدم اعم اولمسیله ایکیسیده کاذبه‌در زیرا بعضا ارض مضیئه اولوب
شمس طالعه اولمز وبعضا اولور بو جهتله کلیتیندن ایکیسیده کاذبه اوله‌رق تناقض
تحقق ایتمز (وقد یکون اذا کانت مضیئة کانت طالعة وقد لا یکون اذا کانت مضیئة
کانت طالعة) اشبو جزئیتینده دخی کما اختلاف اولمیوب ومقدم اعم اولمسیله
ایکیسیده صادقه اوله‌رق تناقضدن سالمدر

خفی اولمسونکه قوم بین النقیضین وحدات ثمانیه اعتبار ایتمشلردرکه اول وحدت

موضوع وثانى وحدت محمول وثالث وحدت زمان ورابع وحدت مكان وخامس
وحدت شرط وسادس وحدت اضافه وسابع وحدت جز وكل وثامن وحدت
قوه وفعلدر شويله كه احد قضيتينده اشبو وحداتدن موجود اولان شيلره ديكر
قضيه ده دخى رعايت اونمق لازمكلور تاكه سلب ايجابك اثبات ايلديكى شيئى رفع
ايدرك تناقض تحقق ايليه والا قضيتينك صدق وياخود كذبلرى جائز اولەرق
تناقض تحقق ايتمز مثلا زيد قائم وعمرو ليس بقائم وكذا زيد كاتب وزيد ليس بحافظ
وكذا زيد نائم ليلا وزيد ليس بنائم نهارا وكذا زيد جالس فى الدار وليس بجالس
فى السوق وكذا الجسم مفرق للبصر بشرط كونه ابيض وليس بمفرق بشرط كونه
أسود وكذا زيد غلام عمرو وليس بغلام بكر وكذا الزنجى اسود اى بعضه وليس
بأسود اى كله وكذا الخمر مسكراى بالقوه وليس بمسكراى بالفعل مثاللرنده نظرا ولنسه
هربرنده وحدات مذكورەدن برينك عدم اعتبارى جهتله قضيتيندن ايكيسنكده
جواز صدق وكذبلريله بينلرنده تناقض اولمديغى معلوم اولور وفارابى يالكز وحدات
ثلثه اعتبار ايدرك موضوع ومحمول وزمانده اتحادلرينه حصريله شرطده وجز
وكلده وحدتى وحدت موضوعه ومكانده واضافەده وقوه وفعلده وحدتى وحدت
محموله الحاق ايله اولينك اختلافيله موضوع ووحدات ثانيەنك اختلافيله محمول مختلف
اولەجغى جهتله وحدتينك تحتنده اندراجلرينى بيان ايلمشدر وبعضيلر وحدت زمانى
دخى وحدت محموله الحاق ايدرك ذكر اولنان زيد نائم ليلا قضيەسنده محمول ليلا
نائم وزيد ليس بنائم نهارا قضيەسنده محمول نهارا نائم اولديغنى بيان ايله يالكز
وحدتينى اختيار ايتمشلردر وبعضيلر جميع وحداتك وحدت واحدەيه ردى ممكن
اولوب بوده نسبت حكميەنك وحدتيدر ديو غايت تقليله ابلاغ ايلمشلردر وبونى
بيانده چونكه سلبك ورودى ايجابك مورود عليهى اولان نسبت ايجابيه اولوب
هرنه زمان ذكر اولنان امورده يعنى موضوع ومحمول وسائرهٔ محررەده اختلاف
بولنسه نسبت حكميه مختلفه اولور مثلا احد متغاير ينه برشيئك نسبتى اشبو متغاير يندن
آخرينه نسبتك غيرى اولمسيله اختلاف موضوع اختلاف نسبتى موجب اولەرق وحدت
نسبت بولنمز كذلك احد متغاير ينك برشيئه نسبتى اشبو متغاير يندن آخرينك اوشيئه نسبتنك
غيرى اولمسيله اختلاف محمول ايله نسبتك دخى اختلافى تحقق ايدر وكذا احد شيئينك
آخرينه برزمانده نسبتى زمان آخردە نسبتنك غيرى اولمسيله اختلاف زمان ايلەده نسبتك
اختلافى واضحدر ديو اثبات مدعا ايتمشلردر وذكر اولنديغى وجهله مصنف موضوع
ومحمول ايله قيودك اتحادى تعبيرينى اختيار ايدرك وحدات سائرەيى وحدت قيود تعبير
موجزنده درج ايلمشدر قال رحمه الله (فالمناقض للموجبة المخصوصة هو السالبة المخصوصة
وبالعكس وللموجبة الكلية هو السالبة الجزئية وللسالبة الكلية هو الموجبة الجزئية) اولا

خفى اولمسونكه مصنفك اثناء بحثده اولان كلامندن دخى معلوم اولەجغى وجهله
هربرشيئك نقيضى اوشيئك رفعيدر وبومقدار برقضيه ايچون اخذ نقيضنده كافيدر
مثلا هر برانسان حيواندر قولمزك نقيضى بونك رفعيله هر برانسان حيوان دكلدر
دينلمسيدر سائر قضايادەده بويله اولوب لكن اكثر مادەده برقضيەنك نفس رفعى
كنديسيچون عند العقل مفهوم محصل معين اولان قضاياى معتبرەدن اولورسەده
بعض مادەلردە دخى نفس رفع قضيه كنديسيچون عند العقل مفهوم محصل معين
اولان قضاياى معتبرەدن اولەمامسيله بومثللرك عند العقل مفهوم محصلى اولان
لازم مساويلرى اخذ اولنەرق اشبو لازم مساوى يه احد متلازمينك اسمى آخره
مجاورت علاقه سيله اطلاق قبيلندن اولەرق تجوزا مفهوم نقيض اطلاق اولنور
ايمدى بوفصلده نقيض ايله مراد احدامرين اولەرق نقيض ذكر اولنوب محلنه كوره
بعضا نفس نقيض وبعضا نقيضك لازم مساويسى قصد اولنور استعمالده دخى
بويله اولەرق جارى تنبهدر
ايمدى قضيهٔ موجبهٔ مخصوصەنك نقيضى قضيهٔ سالبهٔ مخصوصه اولوب وبالعكس
سالبهٔ مخصوصەنك مناقضى موجبهٔ مخصوصەدر مثلا زيد انسان موجبهٔ
مخصوصه اولوب نقيضى زيد ليس بانسان سالبهٔ مخصوصەسى اولەرق عكسى
دخى بويلەدر وموجبهٔ كليەنك نقيضى سالبهٔ جزئيەدر وتحقيقات سابقەدن معلوم
اولديغى وجهله سالبهٔ جزئيەدن مرادلرى رفع ايجاب كليدن اعم اولاندر وايجاب
كلينك نقيض حقيقيسى رفع ايجاب كلى اولديغى غير خفيدر نتەكيم مصنف حاشيەده
بيان ايتمشدر مثلا كل انسان حيوان موجبهٔ كليەسنك نقيضى بعض الانسان
ليس بحيوان سالبهٔ جزئيەسى اولوب نقيض حقيقيسى اولان رفع ايجاب كلى
مفهومى سلب جزئيده مندرجدر وسالبهٔ كليەنك نقيضى موجبهٔ جزئيه اولوب
مثلا لاشئ من الانسان بحيوان سالبهٔ كليەسنه مناقض بعض الانسان حيوان
موجبهٔ جزئيەسيدر زيرا كلدن انتفاى رفع آنجق ثبوتدن برشى ايله تصور اولنه بيلور

قال رحمه الله (واما بحسب الجهة فالمناقض للضرورية هو الممكنة العامة المخالف فى
الكيف وللدائمة هو المطلقة العامة) واما جهت حسبيله يعنى موجهاتده ضروريەنك
مناقضى كيفده يعنى ايجاب وسلبده مخالفى اولان ممكنهٔ عامەدر مصنف حاشيەده
ديمشدركه كيفده مخالفى اولمسيله قيد ايلمى بوقيد تعريف تناقضده مأخوذ اولمسنه
نظرا مستغنى عنه كورينور ايسەده لكن قيد مذكورى ذكر وتصريحى دفع توهم
ايچوندر شويله كه ممكنهٔ عامه اعم موجهات اولمسيله نەكيفيده ضروريەيه نقيض
ومباين اولەبيلوركه هرنه محلده ضرورت صادق اولسه امكانده صادق اولەرق
تناقض موجود اولمز ديو توهم اولنه بيلور وحاصل دفع ضروريەدن اعم اولان

ممكنهٔ عامه كيفده موافقه اولان ممكنهٔ عامه اولوب نقيض ضروريه اولان ممكنهٔ عامه ايسه كيفده ضروريه يه مخالفه اولاندر و دائمه يه مناقض اولان مطلقهٔ عامه در و مطلقهٔ عامه دخی دائمه دن اعم اولوب لكن مناقض اولان كيفده دائمه يه مخالف اولاندر بناء عليه بونده دخی توهمه محل يوقدر

و ممكنهٔ عامه نك ضروريه يه مناقض اولمسی شو جهتدندركه برجانبك ضرورتی اوجانبدن رفع ضرورته مناقضدر بوايسه بعينه امكان خلافيدر بوجهتله ضروريهٔ ذاتيه نك مناقضی كيفده كنديه مخالف اولان ممكنهٔ عامه سی اولور زيرا اوقات ذاتدن هربر وقتده برجانبك وجوبی اوقات ذاتدن بعضيسنده امكان خلافيله متناقض اولدقلری غير خفيدر الحاصل امكان عام طرف مخالفدن سلب ضرورت اولوب و ضروريه يه كيفده مخالف اولان ممكنه نك طرف مخالفی اشبو ضروريه اولمسيله بوندن سلب ضرورت اثبات ضرورته منافی اولەرق بينلرنده تناقض تحقق ايدر مثلا كل انسان حيوان بالضروره مادام موجودا قولمزك نقيضی بعض الانسان ليس بحيوان بالامكاندر زيرا معناسی انسانك حيوان اولمسی ضروری دكلدر ديمك اولوب بو ايسه مادام الذات انسان بالضروره حيواندر قولمزه مناقضدر و دائمه نك نقيضی مطلقهٔ عامه اولمسی زيرا دائمهٔ مطلقه نسبتك دواميله و مطلقهٔ عامه فعليتيله حاكمه اولوب و كيفده مخالف بولنه جقلری جهتله برجانبك مفهومی دوام نسبت و جانب آخرك مفهومی بعض اوقاتده وقوع سلب نسبت وياخود بالعكس اولەرق يكديكره منافيدر مثلا كل انسان حيوان مادام انسانا دائمه سنك نقيضی بعض الانسان ليس بحيوان اولوب بينلرنده اولان منافات غير خفيدر

قال رحمه الله (وللمشروطة العامة هو الحينية الممكنة وللعرفية العامة هو الحينية المطلقة) مشروطهٔ عامه يه مناقض حينيهٔ ممكنه در چونكه مشروطهٔ عامه ده حكم مادام الوصف ضرورت نسبتله و حينيهٔ ممكنه ده حكم وقت ماده جانب مخالفدن سلب ضرورت وصفيه ايله اولەرق يكديكره مناقضدر مثلا كل منخسف مظلم بالضروره مادام منخسفا مشروطهٔ عامه سنك نقيضی بعض المنخسف ليس بمظلم بالامكان العام وقت كونه منخسفا اولوب اول مادام الانخساف ضرورت اظلام ايله و ثانی بعض اوقات انخسافده سلب ضرورت اظلام ايله حاكمه اولەرق بينلرنده اولان تنافی غير خفيدر و عرفيهٔ عامه ايچون مناقض حينيهٔ مطلقه در زيرا عرفيهٔ عامه جميع اوقات اتصافده دوام نسبتله و حينيهٔ مطلقه بعض اوقات وصفده فعليت نسبتله حاكمه اولدقلری جهتله بعض اوقات وصفده سلب نسبت جميع اوقات وصفده اثبات نسبته مناقضدر مثلا كل من به ذات الجنب يسعل مادام مجنوبا

قوليله بعض من به ذات الجنب لايسعل بالفعل فی وقت ما من اوقات كونه مجنوبا قولی بينده تناقض متحققدر

ايمدی حينيهٔ ممكنه نك مشروطهٔ عامه يه نسبتی ممكنهٔ عامه نك ضروريهٔ مطلقه يه نسبتنه نظير اولەرق نته كيم بحسب الذات ضرورته بحسب الذات سلب ضرورت مناقض اولديغی كبی ضرورت بحسب الوصفه دخی بحسب الوصف سلب ضرورت مناقضدر و حينيهٔ مطلقه نك عرفيهٔ عامه يه نسبتی مطلقه نك دائمه يه نسبتی كبی اولەرق نته كيم دوام بحسب الذات اطلاق بحسب الذاته منافی اولديغی كبی دوام بحسب الوصف دخی بحسب الوصف اطلاقه منافيدر

قال رحمه الله (وللوقتية المطلقة هو الممكنة الوقتية وللمنتشرة المطلقة هو الممكنة الدائمة) وقتيهٔ مطلقه نك نقيضی ممكنهٔ وقتيه در چونكه وقتيهٔ مطلقه حاكمك تعيين ايلديكی وقت معينده ضرورت نسبتله و ممكنهٔ وقتيه جانب مخالفدن وقت معينده سلب ضرورت وصفيه ايله حاكمه اولوب وقتيهٔ مطلقه نك كيفا مخالفی اولان ممكنهٔ وقتيه نك جانب مخالفی ايسه عينيله وقتيهٔ مطلقه اولان قضيه اولمسيله برطرف وقت معينده ضرورت نسبتله و طرف آخر سلب ضرورتله حاكمه اولەرق بينلرنده تنافی متحققدر مثلا كل قمر منخسف بالضرورة فی وقت الحيلولة قولی وقتيهٔ مطلقه اولەرق نقيضی بعض القمر ليس بمنخسف بالامكان وقت الحيلولة ممكنهٔ وقتيه سيدر و منتشرهٔ مطلقه نك نقيضی ممكنهٔ دائمه در چونكه منتشرهٔ مطلقه فی وقت ما ضرورت نسبتله و ممكنهٔ دائمه وقت ماده جانب مخالفدن سلب ضرورتله حاكمه اولەرق بينلرنده منافات متحققدر مثلا كل قمر منخسف فی وقت ما من اوقاته قولی منتشرهٔ مطلقه اولوب بعض القمر ليس بمنخسف بالامكان العام فی وقت من اوقاته ممكنهٔ دائمه سی اوله مناقضدر ايمدی ممكنهٔ وقتيه نك وقتيهٔ مطلقه يه و ممكنهٔ دائمه نك منتشرهٔ مطلقه يه نسبتلری ممكنهٔ عامه ايله حينيهٔ ممكنه نك ضروريهٔ مطلقه ايله مشروطهٔ عامه يه نسبتلری كبيدر و بونلرك جمله سنك عكسلرنده بويله اولوب بر طرفدن ايجاب و طرف آخردن سلب اعتباريله متضح اولور ايشته بو ذكر اولنانلر نقايض بسائطدر

قال رحمه الله (واما نقائض المركبات فهو المفهوم المردد بين نقيضی جزئيها) واما قضايای مركبه نك نقيضلری جزئينك نقيضلری بينده مفهوم مردددر يعنی قضيهٔ مركبه نك جزئيندن هربرينك نقيضلری اخذ اولنەرق اشبو نقيضين بينده اما هذا واما هذا ايله ترديد اولنمق صورتيله اولور (فنقيض كل كاتب متحرك الاصابع بالضرورة مادام كاتبا لا دائما) اشبو مشروطهٔ خاصه دن موجبهٔ كليه نك جزء اولی مشروطهٔ عامهٔ موجبه و مفهوم لا دوام اولان جزء ثانيسی مطلقهٔ عامه اولوب و مشروطهٔ عامه نك نقيضی حينيهٔ ممكنه اولەرق بوده بعض

الكاتب ليس بمتحرك الاصابع بالامكان الحينى قوليدر ومطلقهٔ عامه‌نك نقيضى دائمهٔ مطلقه اولوب بوده بعض الكاتب متحرك الاصابع بالدوام الذاتيدر ايمدى قضيهٔ مركبهٔ مذكوره نك نقيضى (قولك امابعض الكاتب ليس بمتحرك الاصابع بالامكان الحينى وامابعض الكاتب متحرك الاصابع بالدوام الذاتى) يعنى نقيضيندن بووجهله بطريق الترديد ترتيب اولنان قضيهٔ مانعة الخلودر حاصلى ذكر اولنان مشروطهٔ خاصه‌نك نقيضى اشبو حينيهٔ ممكنه ايله دائمهٔ مطلقه‌دن مرتب قضيهٔ منفصلهٔ مانعة الخلودر

ايضاح مقال شو وجهله دركه قضيهٔ مركبه من جهة المفهوم ايجاب وسلب ايله مختلفه اولان قضيتينك مجموعى اولمسيله نقيضى بومجموعك رفعى اولوب مجموعك رفعى ايسه آنجق لاعلى التعيين احد جزئينك رفعيله اولور زيرا جزئيندن هيچ بريسى رفع اولنميوبده ايكيسيده تحقق ايتسه‌لر مجموعى تحقق ايدر بوايسه خلاف مفروضدر وتعيين باطل باطل اولمسيله احد جزئينك رفعى لاعلى التعيين جزئينك نقيضيندن برى اولوب بوحالده لاعلى التعيين احدنقيضين نقيض مركب اولان رفع مجموع ايچون لازم مساوى اولمش اولور لاعلى التعيين احد نقيضين ايسه اشبونقيضين بيننده مفهوم مردد اولوب بين النقيضين ترديد وتقسيم اولنه‌رق يابودر وياخود بودر دينلك صورتيله حاصل اولور

ايمدى نقيض مركبه نك طريق اخذى مركبه نك بسيطلرينى بر برندن ايروب بونلرك نقيضلرينى اخذ ايله نقيضيندن برمنفصلهٔ مانعة الخلو تركيب ايدلمسيله حصوله كلور وبومنفصله قضيهٔ مركبه ايچون نقيض اولمش اولور زيرا هرنوقت اصل قضيه صادق اولسه منفصله كاذبه اولور شويله‌كه اصل صادق اولديغى حينده جزئين صادق اولور وجزئينك صدقى حينده كذب نقيضلرى تحقق ايدرك بووجهله تحقق كذب جزئيندناشى منفصلهٔ مانعة الخلو كاذبه‌اولور وهر نوقت اصل قضيه كاذبه اولسه منفصله صادقه اولور زيرا اصلك كذبى حينده منفصله‌دن احد جزئين صادق اوله‌رق منفصله‌نك صدقى تحقق ايلر الحاصل مركبه‌نك صدقى جزئينك صدقيله وكذبى احد جزئينك وياخود هرايكى جزئينك كذبيله اولوب بوصورتده اكر مركبه‌نك كذبى احد جزئينك كذبيله اولورسه نقيضى اولان منفصله نك احد جزئينى صادق وآخرى كاذب اولور واكر جزئينك كذبيله اولورسه نقيضك جزئينى صادق اولور بوصورتده نقيضده حكم بر صورتده اولمسى لازمكلوركه احد جزئينك وجزئيندن ايكيسنك صدقى محتمل اوله تاكه مركب ايله نقيضى بيننده تمانع موجود اوله بووجهله حكم ايسه آنجق منفصله‌نك

منفصلهٔ حقيقيه‌يه شامل اولان معناى اعم اوزره مانعة الخلو اولمسيله ميسر اوله بيلور

قال رحمه الله (ويسهل ذلك بعد تحقيق نقايض البسائط على ماسبق) وقضاياى بسيطه‌لرك تفصيلاتى مرورايتديكى اوزره نقيضلرى تحقيق اولندقدن صكره اشبو مركباتك نقايضنى تعيين ايتمك سهل اولور نته‌كيم ذكر اولنان مثال اوزرينه بيان ايديلان ايضاحاتدن معلوم اولور الحاصل مركبه‌نك برى اصل قضيه وديكرى مفهوم لادام ياخود لاضرورت اولان جزئينك نقيضلرندن برمنفصلهٔ مانعة الخلو ترتيبيله اشبو مفهوم مردد مركبك نقيضى اولور ايمدى مركباتدن عرفيهٔ خاصه‌نك جزء اولى عرفيهٔ عامهٔ موافقه ومفهوم لادوام اولان جزء ثانيسى مطلقهٔ مخالفه اولمسيله بوصورتده عرفيهٔ خاصه‌نك نقيضى اشبوجزئينك نقيضلرى اولان حينيهٔ مطلقهٔ مخالفه ايله دائمهٔ موافقه بيننده مفهوم مردد اولور ومشروطهٔ خاصه مشروطهٔ عامه ايله مطلقه‌دن مركبه اولمسيله نقيضى اشبوجزئينك نقيضلرى اولان حينيهٔ ممكنه ايله دائمه بيننده مفهوم مردد اولور ووقتيه وقتيهٔ مطلقه ايله مطلقهٔ عامه‌دن مركبه اولمسيله نقيضى ممكنهٔ وقتيه ايله دائمه بيننده مفهوم مردد اولور ومنتشره منتشرهٔ مطلقه ايله مطلقهٔ عامه‌دن مركبه اولديغندن نقيضى ممكنهٔ دائمه ايله دائمه بيننده مفهوم مردد اولور بوطريق اوزره وجوديهٔ لادائمه‌نك نقيضى دائمهٔ مخالفه ايله دائمهٔ موافقه ووجوديهٔ لاضروريه‌نك نقيضى دائمه وضروريه وممكنهٔ خاصه‌نك نقيضى ضروريهٔ مخالفه ايله ضروريهٔ موافقه بينلرنده مفهوم مردد اولور

قال رحمه الله (لكن الترديد فى نقايض المركبات الجزئية بالنسبة الى كل فرد فرد يعنى ان كل فرد لايخلو عن حكمى نقيضيهما على ان يكون حلية كلية مرددة المحمول) وذكر اولنديغى وجهله مركبه‌نك نقيضى منفصلهٔ مانعة الخلو اولمق اوزره نقيضى جزئينى بيننده مفهوم مردد اولمسى قضيهٔ كليه‌ده ظاهر ايسه‌ده مركبهٔ جزئيه‌نك نقيضى وجه مذكور اوزره اولمديغندن بيورلركه نقايض مركبات جزئيه‌ده اولان ترديد حليهٔ كليهٔ مرددة المحمول اولمق اوزره هربر فرده نسبتله‌در شو معناجه‌كه موضوعك هربر فردى نقيضينك حكميندن خالى اولمزديمك اولور (لابالنسبة الى نفس النقيضين الكليين على ان تكون منفصلة مانعة الخلو كما فى نقايض المركبات الكلية لان تلك المنفصلة كاذبة مع الجزئية المركبة فيما كان المحمول ثابتا لبعض الافراد دائما مسلوبا عن البعض الآخر دائما) يوقسه مركبات كليه‌نك نقايضنده اولديغى كبى منفصلهٔ مانعة الخلو اولمق اوزره ترديد نفس نقيضين كليتينه نسبتله دكلدر زيرا اكر بويله اولمق لازمكلسه محمولك بعض افراد

موضوع ایچون دائما ثابت وبعض آخردن دائما مسلوب اولدیغی ماده‌لرده جزئیهٔ
مرکبه ایله برابر اشبو کلیهٔ منفصله دخی کاذبه‌در (کما فی بعض الجسم حیوان بالفعل
لادائما وهو کاذب مع کذب قولنا اما لاشئ من الجسم بحیوان دائما واما کل جسم
حیوان دائما) اشته بو مثالده مرکبهٔ جزئیه اولان بعض الجسم حیوان بالفعل
لادائما کاذبه اولسیله برابر بونک نقیضی مانعة الخلو اولمق اوزره اما لاشئ من
الجسم بحیوان دائما واما کل جسم حیوان دائما اولمسی اعتبار اولنسه بو دخی
کاذبدر شویله که مصنفک حاشیه‌ده بیانی وجهله ماسبقدن معلوم اولدیغی اوزره مرکبه‌ده
حکم موضوع واحد اوزرینه اولوب قضیتین موضوعده متحده اولمق لازمدر بو
تقدیرده اشبو بعض الجسم حیوان بالفعل لادائما مرکبهٔ جزئیه‌سنک مفهومی بعض
جسم بروقتده حیوان اولوب وقت آخرده حیوان دکلدر دیمک اولور شوجهتدنکه
بعض جسمک بالفعل حیوان اولسیله حکم ایدلدکدنصکره لادائما قیدیله جسم مذکورک
وقت آخرده حیوان اولماسیله حکمی افاده ایدر چونکه حکمینک موضوعده
اشتراط اتحادلری جهتیله حکم ثانینک قضیهٔ اولیده حیوانیتیله حکم اولنان بعضک
غیری دیکر جسم اوزرینه اولمسنی اراده ایتمک غیر محتملدر بونک کذبی ایسه غیر
خفیدر الحاصل جسمک بعضیسی انسان وفرس کبی دائما حیوان وبعض آخری
حجر وشجر کبی دائما لیس بحیوان اوله‌رق بوقسه افراد جسمده بعضا حیوانیتله
وبعضا لاحیوانیتله متصف برجسم موجود دکلدرکه حتی مرکبهٔ جزئیهٔ مذکوره
بویله برفردک وجودنه نظرا صادقه اولمش اولسون وبو وجهله مرکبهٔ جزئیه‌نک صدق
انجق قیام وقعود امثالی محمولک عرض مفارق اولمسی حینده تصور اولنه‌بیلور
زیرا بعضا قائم ویاخود قاعد وبعضا لاقائم ویالاقاعد اوله‌رق افرادک وجودی معلومدر
واقعا بعض الجسم حیوان دائما وبعض الجسم لیس بحیوان دائما جزئیتینی صادقه
اولوب وبونلر موضوع ذکریده متحد ایسه‌لرده صدقلری موضوع حقیقیده عدم
اتحادلرندن منبعثدر شویله که ثانیده اولان بعض جسمدن مراد اولده اولان بعضک غیریدر
لکن مرکبهٔ جزئیه بویله اولمیوب جزئیتی موضوع حقیقیده متحددر نته‌کیم لادوام
ایله حکمک مقتضاسی بودر حاصلی مرکبه‌ده اصل قضیه‌ده حکم قنقی بعض
اوزرینه ایسه لادوام ویاضرورتله اولان حکم دخی اوبعض اوزرینه ایدوکی غیر
خفیدر ایشته بو تحقیق ایله ذکر اولنان بعض الجسم حیوان بالفعل لادائما جزئیهٔ
مرکبه‌سنک کذبی تحقق ایتمشدر بونکله برابر نقیضی اولمق فرض اولنان اما
لاشئ من الجسم بحیوان دائما واما کل جسم حیوان دائما منفصله‌سی دخی کاذبه
اولوب نه هیچ برجسمک دائما حیوان اولمدیغی ونه‌ده هر برجسم دائما حیوان
اولدیغی صادقدر زیرا هر برجسم یادوام حیوانیت ویادوام لاحیوانیتدن خالی

اولمدیغی معلومدر حالبوکه اصل ایله نقیضدن ایکیسیده کاذبه اولمسی باهر البطلاندر
ایشته بو سببدندر که مرکبات جزئیه‌نک نقیضنی منفصلهٔ مانعة الخلو اعتبار ایتمک
ممکن اوله‌مز (بخلاف ثالث الحملیة المرددة المحمول اذ کل جسم لایخلو من دوام
الحیوانیة اودوام اللاحیوانیة فهی صادقة مع کذب الاصل) لکن مرکبات جزئیه
ایچون نقیض اولمسی معتبر اولان حملیهٔ مرددة المحمول منفصله‌نک خلافنده اوله‌رق
محذور مذکوردن سالمدر زیرا هر برجسم یادوام حیوانیت ویاخود لادوام
حیوانیتدن خالی اولمدیغی جهتله اصل قضیه‌نک کذبیله برابر اشبو حملیهٔ مردده
صادقه اولور شویله که مصنفک حاشیه‌ده بیانی وجهله حملیهٔ مذکوره‌نک مفهومی ایکی
شی بینده تردیددن عبارتدرکه اول حیوانیت دائمه وثانی حیوانیتک سلب دائمیدر ایمدی
بو مفهوم جسمدن هر برفرد یادائما حیوانیتله ویاخود دائما لاحیوانیتله متصف اولمقدن
خالی اولمز معناسنجه جسمدن هر برفرد اوزره حکم اولندیغی صورتده ایستر هر برجسم
دائما حیوان اولسون وایستر لاحیوان اولسون وکرک جسمدن بعضیسی دائما حیوان
وبعض آخر دائما لاحیوان اولسون حکم مذکور علی کل الاحتمال صادق
اوله‌رق بوجهتله اصلک کذبیله برابر اشبو احتمالات ثلثه‌یه شامل اولان معنی
اوزره صدق نقیض تحقق ایلر مطلوب دخی اصل ایله نقیضدن برینک صدقیله
آخرینک کذبیدر ولادوام ایله مقید اولان اصل انجق بر ماده‌ده صادق اولورکه مثلا
بعض الانسان کاتب بالفعل لادائما قولمزده اولدیغی کبی محمول کتابت امثالی
عرض مفارق اولور وبو تقدیرده جزئینده دوام اخذ اولندیغندن معنای مذکور
ایله نقیض کاذب اولور شویله‌که بوتقدیرده معنای مذکور ایله نقیض هر
بر انسان یادائما بالفعل کتابتله ویاخود دائما بالفعل عدم کتابتله متصف
اولمقدن خالی اولمز دیمک اولوب بوایسه کاذبدر زیرا اکر صادق اولسه یاهر
بر انسان کاتب اولمسی ویاخود انساندن هیچ برشی دائما کاتب اولمامسی
ویاخود انساندن بعضیسی دائما کاتب اولوب وبعض آخر دائما کاتب اولمامسی
احتمالات ثلثه‌سندن بریسی واقع اولمق اقتضا ایدر حالبوکه بو احتمالاتک
جمله‌سی باطلدر حاصل کلام محمول عرض مفارق اولان محلرده اصل قضیه
صادق ونقیض کاذب اوله‌رق اولکینک عکسی اولمش اولور

واشبو تفصیلاتدن مرکبهٔ جزئیه‌نک اخذ نقیضی ایچون بر طریق آخر مستفاد
اولور بوده منفصله‌یی ذات اجزاء ثلثه قیله‌رق مثلا مثال مذکورده اولدیغی کبی اما
لاشئ من الجسم بحیوان او کل جسم حیوان دائما او بعضه حیوان دائما والبعض الآخر
لیس بحیوان دائما دیلمسیدر بو صورتده مرکبهٔ جزئیه‌نک نقیضی حملیهٔ مرددة المحمول

اولدیغی کبی منفصلهٔ ذات اجزاء ثلثه‌دخی اوله بیله‌جکی معلوم اولور وینه بو
تحقیقاتدن مستفاد اولورکه بیلرنده تردید واقع اولان حکمین ایله مراد اصلدن
جزئینك کیفیت نقیضینیله مکیف اولان حکمین اولوب مطلقا حکمین دکلدر حاصلی
اصلك جزء اولی ایجاب ایسه حکم اول سلب واصلدن جزء ثانیسی لادوام
کبی سلب ایسه حکم ثانی ایجاب اوله‌رق عکسی دخی بویله‌در
قال رحمه الله (ونقیض کل نوع من الخارجیة والحقیقیة والذهنیة موافق له فی ذلك
النوع ومخالف له فی الکیف والکم) وقضیهٔ خارجیه وحقیقیه وذهنیه‌دن هر بر
نوعك نقیضی او نوعده اصله موافق اوله‌رق موضوعده معتبر اولان وجودده
اصل ایله نقیضك اتحادلری واجبدر وکیف وکمده یعنی ایجاب وسلب ایله کلیت
وجزئیتده مخالفدر حاصلی قضیهٔ خارجیه‌ده حکم خارجده موضوعك افراد
محققهٔ خارجیه‌سی اوزرینه وحقیقیه‌ده افراد مقدره وذهنیه‌ده افراد ذهنیه
اوزرینه اولمسیله نقیضلرنده دخی اصللرینك عینی اولوب بو جهتدن متحد واصل
موجبه ایسه نقیض سالبه وبالعکس واحدهما کلیه ایسه آخری جزئیه اولمقده
مخالفدر
قال رحمه الله (کما ان نقیض الشرطیة موافق لها فی الجنس من الاتصال والانفصال
وفی النوع من اللزوم والعناد والاتفاق ومخالف لها فی الکیف والکم) نته‌کیم
شرطیه‌نك نقیضی جنسده یعنی اتصال وانفصالده اصله موافق اولوب اکر
اصل متصله ایسه نقیض دخی متصله ومنفصله ایسه نقیض دخی منفصله اولور
وکذلك شرطیه‌نك نقیضی نوعده یعنی لزوم وعناد واتفاقده دخی شرطیه‌یه موافق
اولوب اصل شرطیهٔ لزومیه ایسه نقیض دخی لزومیه وعنادیه ایسه نقیض دخی
عنادیه واتفاقیه ایسه اتفاقیه اولور وکیف وکمده اصل قضیه‌یه نقیض مخالف اولوب
احدهما موجبه ایسه آخر سالبه وکلیه ایسه آخر جزئیه اولور
قال رحمه الله (جمیع ذلك بناء علی ان نقیض کل شیء فی الحقیقة رفعه وان اطلقوه
مجازا علی مایساوی النقیض الحقیق ولذا جعلوا الاطلاق العام نقیضا للدوام
الذاتی مع ان نقیض الحقیق رفع الدوام) وصور مشروحه‌دن جمله‌سی هر بر
شیئك نقیضی فی الحقیقه او شیئك رفعی اولدیغنه مبنیدر مثلا کل انسان حیوان
بالضروره قولمزك حقیقةً نقیضی بویله دکلدر دیمکدن عبارتدر هرنقدر قوم
اسم نقیضی نقیض حقیقینك لازم مساویسی اوزره اطلاق ایتمشلر ایسه‌ده
بو اطلاق بطریق التجوزدر وبو اطلاق مجازی‌یی اعتبار ایتملرینك منبی ذکری
مرور ایتدیکی وجهله بعضا قضیه‌نك نقیض حقیقیسی اولمق لازم کلان
نفس رفع ایچون عندالعقل قضایای معتبره‌دن عدا اولنقلغه صالح بر مفهوم

محصل اولمیوب بلکه اشبو رفعك عندالعقل مفهوم محصلی اولان لازم مساویسی
بولنمسیله لازم اخذ اولنه‌رق نقیض حقیق محلنده اعتبار ایله اوزرینه مجازا اسم
نقیضی اطلاقدن عبارتدر وبو وجهله نقیض حقیقینك لازم مساویسی
اوزره نقیض اطلاق ایتدکلرندن ایچون دوام ذاتینك نقیض حقیقیسی رفع
دوام ایکن دوام ذاتی ایچون اطلاق عامی نقیض اعتبار ایتمشلردر زیرا اطلاق عام
رفع دوام ذاتی ایچون لازم مساویدر وایضاحی وللدائمة هو المطلقة العامة قولنك
ترجمه سندن مستبان اولمشدر (٦)
قال رحمه الله (وقد یطلق التناقض علی اختلاف المفهومین المفردین عدولا وتحصیلا
بحیث لا یصدقان معا علی شیء واحد ولا یرتفعان معا عن موجود فی ظرف الثبوت
وان جاز ارتفاعهما عن المعدوم فیه کالانسان واللاانسان فیسمی کل منهما نقیضا
للآخر کما سبق فی باب الکلیات) وبعضا تناقض ایکی مفهوم مفردك عدول وتحصیل
جهتندن بر حیثیتده اختلافلری اوزره اطلاق اولنورکه مفهومین ایکیسی بردن شیء
واحد اوزرینه صادق اولمیوب ذات اختلافدن ناشی شیء واحد ایچون معا ثبوتلری
ممتنع اولور وکذلك هرنقدر ظرف ثبوتده معدوم اولان شیدن ارتفاعلری جائز اولسه‌ده
ظرف مذکورده موجود اولان شیدن ایکیسی بردن مرتفع اولمزلر مثلا انسان ایله
لاانسان مفهومینی بویله اولوب عدول وتحصیل جهتندن مختلف اوله‌رق برشی
اوزرینه هم انسان وهمده لاانسان اولمق صادق اوله‌میه‌جغی کبی اشیاء موجوده‌دن
هیچ برشی یا انسان ویاخود لاانسان اولمقدن خالی اوله‌میه‌جغندن ناشی اشبو مفهومین
مفردیندن هر بری آخری ایچون نقیض تسمیه اولنور نته‌کیم باب کلیاتده ثم الکلیان
ان کان بینهما تصادق فی الواقع آه قولنده مرور ایتمشدر
قال رحمه الله (واما النقیضان بالمعنی الاول فلا یجتمعان ولا یرتفعان لا عن موضوع
موجود ولا عن موضوع معدوم) واما معنای اول ایله یعنی اختلاف بالایجاب
والسلب معناسیله اولان نقیضین قطعا اجتماع ایتمزلر زیرا اجتماعلری اجتماع وجود
وعدمی موجب اولوب بو ایسه تمانع ذاتیدن ناشی ممکن اوله‌مز کذلك نه موضوع
موجود ونه‌ده موضوع معدومدن مرتفع اوله‌مزلر شویله‌که ذکری مرور ایتدیکی
وجهله احدهمانك صدقیله آخرینك کذبی مقتضای ذات اختلاف اوله‌رق ارتفاع

---

(٦) بوندن صکره حق اولیه‌که مقدمهٔ مذکوره اعنی نقیض کل شیء رفعه سلبك نقیضی اولان ایجابه
عدم شمولی جهتله عام اوزرینه خاصه حکم قبیلندن اوله‌جغندن صحیح دکلدر دیو سید شریف محقق
حاشیهٔ صغراده استشکال واولی اولان عام ایله خاص اوزرینه حکم قبیلندن اوله‌رق رفع کل شیء نقیضه
دیمکدر بیوروب ختم مقال ایتمش وصکره کلان فضلای متأخرین اشکال مذکورك حلی استصعاب
ومخلصده هر بری بر طریق استصواب ایلمشدر ایرادینه مقامك مساعده‌سی اولمدیغندن بو بابده مؤلف
بولنان رسالهٔ مستقله‌نك مطالعه‌سنی توصیه ایله اکتفا اولندی فلیعذر (عبدالحمید)

نقيضين محالدر ومعلوم اولسونكه معنای اول ايله اولان نقيض نقيض سلبي ومعنای ثانی ايله اولان نقيض عدولی تسميه اولنور

قال رحمه الله (فصل فی العكس المستوی) فصول تسعه‌دن اشبو فصل ثامن عكس مستوينك تعريفيله بيان احكامنده‌در عكس اوچ معنايه اطلاق اولنوب اول عكس مستقيم اوله‌رق بوده اشبو فصلده ذكر اولنان عكس مستويدر ثانی قدما ايچون اولان عكس نقيض وثالث مختار متأخرين اولان عكس نقيضدر نته‌كيم بيان اولنور

قال رحمه الله (وهو تبديل احد جزئی القضية بالآخر مع بقاء كيف الاصل وصدقه فی جميع المواد) عكس مستوی اصلك بقاء كيفی وجميع مواددە صدقيله برابر قضيه‌نك احد جزئينی جزء آخره تبديل ايتمكدر مثلا كل انسان حيوان قولمزك عكسی بعض الحيوان انسان ولاشیء من الانسان بحجر قولنك عكسی لاشیء من الحجر بانساندر اصلك بقاء كيفندن مراد اصل موجبه ايسه عكسك دخی موجبه وسالبه ايسه عكسك دخی سالبه اولمسيدر وعكس ايچون بوشرطی اتخاذلری مجرد اصطلاح ايله اولميوب بلكه قضايای مستعمله‌يی تتبع ايدرك اكثر موادده بعد التبديل صادقه ولازمه اولنلرينی آنجق كيفده موافقه بولمرندن نشئت ايتمشدر واصلك بقاء صدقيله مراد اصل ايله عكسك بالفعل صدق ديمك دكلدر زيرا مثلا كل حجر انسان قولمزك عكسی بعض الانسان حجر اولوب وثانی اوله لازمكاور حالبوكه ايكيسيده كاذبلردر بلكه مراد اصلك فرض صدقندن عكسك دخی صدق لازمكلمسی حيثيتنه ملابس اولمسيدر يعنی اصلك صدقيله برابر عكسی دخی صادق اولور ديمك اولوب بوصورتده اكر كل حجر انسان صادق اولسه بعض الانسان حجر دخی البته صادق اوله‌جغی بی اشتباه‌در وبو صدق مجرد معيت مطلقه اولميوب بلكه صدق علی وجه اللزومدر وعكسی بقاء صدق ايله مشروط قلمری زيرا عكس لوازم اصلدن لازم خاصدر وملزومك صدقيله برابر لازمك كذبی مستحيلدر آنكچون بقاء كذبی شرط ايتمامشلردر زيرا ملزومك كذبيله برابر لازمك صدقی جائزدر وبقاء صدقك جميع موادده اولمسيله تقييدی بعض موادده تخلفی تقديرده عكس اوله‌ميه جغندن ايچوندر بوسبيد ناشی دركه موجبهٔ كليه‌نك هرنقدر بعض موادده صدقی باقی اولسه‌ده مواد اخراده تخلف ايتمسيله موجبهٔ كليه‌يه انعكاسی صحيح عد اولنميوب بلكه موجبهٔ كليه‌نك عكسی موجبهٔ جزئيه اولمسيله حكم ايتمشلردر مثلا كل انسان حيوان موجبهٔ كليه‌سی كل حيوان انسان موجبهٔ كليه سنه تبديل ايدلسه عكسده بقاء صدق تخلف ايلديكندن ايچون كل انسان ناطق قولمزی كل ناطق انسان قولمزه تبديل ايتديكمزده هرنقدر صدق باقی اولسه‌ده عكسی اوله ميوب بلكه عكسی

بعض الناطق انسان جزئيه سيدر حاصلی سيد شريفك شرح مختصر اصولده تصريحی وجهله قوم عكوس قضايادە مواد جزئيه‌يه نظر ايتميوب بختلری وجه كلی اوزره‌در

جزئيندن مراد جزء ذكری اولوب جزء حقيقی دكلدر زيرا اصلده جزء حقيقی ذات موضوع ايله وصف محمول اولوب حالبوكه تبديل ايله عكسده محكوم به قلنان وصف موضوع اوله‌رق وصف محمول دخی عكسده ذات موضوع ايچون مرآت اولور

قال رحمه الله (وقد يطلق علی اخص القضايا اللازمة للاصل الحاصلة بالتبديل) وبعضا عكس اصل ايچون لازمه ووجه مشروح اوزره احد جزئيی آخره تبديل ايله حاصله اولان اخص قضايا اوزره اطلاق اولنور حاصلی عكس ايچون ايكی معنای مستعمل اولوب معنای مصدريسی اولان نفس تبديل اوزرينه اطلاق اولنديغی كبی تبديل مذكوردن حاصله اولان قضيه‌يه دخی مجازا اطلاق اولنور مثلا موجبهٔ كليه‌نك عكسی موجبهٔ جزئيه‌در دينلور وبومعناجه عكسی (انها اخص قضية لازمة للقضية بطريق التبديل موافقة لها فی الكيف والصدق) قولريله تعريف ايتمشلردركه مفهومی بطريق التبديل قضيه‌يه لازمه وكيفده وصدقده موافقه اولان اخص قضيه در ديمك اولور بوصورتده اثبات عكسده ايكی امر لابد اولوب بوندن بريسی عكس اوله‌جق قضيه‌نك اصل ايچون لازمه اولمسيدر بوده جميع مواد اوزرينه منطبق اولان برهان ايله اولور وايكنجيسی عكس اوله‌جق قضيه‌دن اخص اولانك اصله لازمه اولماسيدركه بوده بعض صورده تخلف ايتمسيله ظاهر اولور چونكه بر قضيه‌نك معنای انعكاسی تبديلدن حاصله اولان اخص قضيه قضيهٔ مذكوره‌يه لازمه‌در ديمك اولديغندن بونی اثبات ايتمك جميع مواد اوزره منطبق اولان برهانه محتاج اولور لكن برقضيه‌نك ديكر قضيه‌يه عدم انعكاسنك معناسی اوقضيه‌يه لازم كلمز ديمك اولوب بونی اثباتده يالكز مادهٔ واحده حسيله نقض كافی اولور وعكسك اصله لازمه اولمسيله تقييدك سببی اشبو ايضا حاتدن معلوم اولور الحاصل اشبو تبديلدن حاصله اولان قضيه معناسنده عكس اصطلاح قومنده لوازم قضيه‌دن اولوب هرنقدر برقضيه اصله موافقه اولسه‌ده لزوم بولنمدقجه اشبو اصل ايچون عكس اوله‌مز وبو وجهله اصل ايله عكس بيننده اعتبار اولنان لزوم ايله مراد تلازم خارجی اولوب احدهما آخردن منفك اوليه‌رق هرنوقت اصل تحقق ايلسه آنكله برابر عكس دخی تحقق ايدر ديمكدر وبوسببدن يعنی لزومدن مراد بومعنی اولديغندن ايچون عكسده لزوم اتحاد منزله سنده يعنی عكس اصل ايله متحد اوله‌رق قطعا منفك اولماز مؤداسنده‌در

مصنف حاشیه‌ده عکس بعضا اخص قضایای لازمه‌یه اطلاق اولنور دیو قضایای لازمه‌نك اخصنه وجه تخصیصنی بیانده دیمشدرکه زیرا مثلا لاشیٔ من الحجر بانسان امثالی سالبهٔ کلیه ایچون تبدیل جزئین سببیله حاصله اولان قضایادن لوازم عدیده اولوب بوده نفس قضیه کبی لاشیٔ من الانسان بحجر سالبهٔ کلیه‌سی وبعض الانسان لیس بحجر سالبهٔ جزئیه‌سیدر چونکه حجردن هیچ برشی انسان اولماسیله حکم انساندن هیچ برشی وکذلك انساندن بعضیسی حجر اولماسیله حکمی مستلزم اولوب واشبو قضیتین قضیهٔ اولینك احد جزئینی آخره تبدیل سببیله حاصله‌در حالبوکه سالبهٔ کلیه‌نك عکسی بونلردن اول یعنی لاشیٔ من الانسان بحجر سالبهٔ کلیه‌سی اولوب سالبهٔ جزئیه‌دن اخصدر کذلك هرقضایای منعکسه ایچون تبدیل جزئین سببیله حاصله اولان لوازم عدیده واردرکه جهت حسبیله عکسلرندن اعمدر مثلا کل انسان حیوان بالضرورة قولنزه حینیه اوله‌رق بعض الحیوان انسان حین هو حیوان ومطلقهٔ عامه وممکنهٔ عامه اوله‌رق بعض الحیوان انسان بالاطلاق وبالامکان قضیه‌لری لازمکلور حالبوکه قول مذکورك عکسی بونلردن حینیهٔ مطلقه اولوب نه مطلقهٔ عامه ونه ممکنهٔ عامه‌در وبونلر حینیهٔ مطلقه‌دن اعمدر باقیلریده بونلره قیاس ایله معلوم اولور.

قال رحمه الله (ولا اعتبار لعکس المنفصلات لعدم امتیاز احد جزئیها عن الآخر بالطبع ولافائدة فی عکس الاتفاقیات فالمعتبر المفید لیس الاعکس الحملیات والمتصلات اللزومیة) وقضایای منفصله‌ده دخی عکس جاری اوله بیلورسه‌ده اعتباردن مهجوردر زیرا احد جزئینك جزء آخرندن بالطبع امتیازی اولمیوب جزئینی بیننده ترتیب طبیعی غیرموجوددر وقضایای اتفاقیه‌نك عکسی فائده‌دن عاریدر ایمدی معتبر ومفید اولان انجق حملیات ایله متصلات لزومیه‌نك عکسلریدر

قال رحمه الله (فالموجبة کلیة کانت اوجزئیة لاتنعکس الی موجبة کلیة لصدق الاصل بدونها فیما کان المحمول اوالتالی اعم) عکسك وجه اجمالیسنی بیاندنصکره تفصیلنه شروع ایدرك دیرکه ایمدی قضیهٔ موجبه ایسترکلیه وایسترجزئیه اولسون موجبهٔ کلیه‌یه منعکس اولمز زیرا حملیه‌ده محمول وشرطیه‌ده تالی اعم اولدیغی ماده‌ده اصل صادق اوله‌رق موجبهٔ کلیه صادق اولمز وعکس جمیع مواده بقاء صدق ایله مشروط اوله‌رق بعض مواده تخلفی مانع انعکاسدر (نحو انسان حیوان) اشبو قضیهٔ حملیه‌ده محمول واقع اولان حیوان انساندن اعم اوله‌رق صادق وعکس کلیسی اولان کل حیوان انسان قولی کاذبدر حالبوکه ذکراولندیغی وجهله عکس صدقده اصله موافق اولمق لازمکله‌جکندن وقوع تخلفه مبنی کلیه‌یه عدم انعکاسی تحقق ایدر (وکلما کانت الشمس طالعة فالمسجد مضیٔ) اشبو

قضیهٔ شرطیه‌ده دخی تالی اعم اوله‌رق صادق وعکس کلیسی اولان کلما کان المسجد مضیئا فالشمس طالعة قولی کاذبدر (ولایصدق عکسهما الکلی) واشبو مثالینك اصللری صادق اولمسیله برابر عکس کلیلری صادق اولمز تدکیم بیان اولندی وبووجهله محمول ویاخود تالی اعم اولدیغی صورتده عکسك کاذب اولمسی زیرا عند التبدیل محمول اعم موضوع وموضوع اخص محمول ویاخود تالیٔ اعم مقدم ومقدم اخص تالی اوله‌رق حملیه‌ده اخصك افراد اعم اوزره صدقنی وشرطیه‌ده اخصك تحقق اعمك استلزام تحققنی موجب اولور بوایسه محالدر (بل الی موجبة جزئیة فقط) بلکه موجبهٔ کلیه وجزئیه فقط جزئیه‌یه منعکس اولور مثلا کل انسان حیوان وبعض الانسان حیوان موجبه‌لرینك عکسی بعض الحیوان انسان در زیرا کل انسان حیوان دیدیکمز حینده موضوع ایله محمولك صادق اولدقلری افرادن عنوان موضوع اولان وصف انسان وکذلك وصف محمول اولان حیوان ایله متصف ذات انسان کبی برشی بولورز بوصورتده بعض حیوان انسان اولور واشبو بعض وصفین مذکورین ایله موصوف اولان شیدر بوجهتله کرك طرف موضوع وکرك طرف محمولدن جزئیه صادقه اولور وموجبهٔ جزئیه‌نك موجبهٔ جزئیه‌یه انعکاسی دخی بوجهتله تحقق ایدر حاصلی موجبه‌ده موضوع ایله محمولك شیٔ واحد اوزره تصادق عنوانلری وبو شیئك اشبو عنوانین ایله اتصافی واجب اولمسیله طرفیندن جزئیه صادق اوله‌رق کل انسان ویاخود بعض الانسان حیوان صادق اولدیغی کبی بعض الحیوان انسان دخی صادق اولور

قال رحمه الله (فن الدائمتین والعامتین تنعکسان الی حینیة مطلقة فاذا قلت کل انسان اوبعضه حیوان باحدی الجهات الاربع من الضرورة والدوام مادام الذات اومادام الوصف ینعکس الکل الی قولنا بعض الحیوان انسان بالفعل حین هو حیوان) ایمدی دائمتین وعامتیندن قضیهٔ موجبه‌لر حینیهٔ مطلقه‌یه منعکسه اولورلر یعنی موجهاتدن موجبهٔ ضروریهٔ مطلقه ودائمهٔ مطلقه‌که اول موضوعك جمیع اوقاتنده ضرورت وثانی دوام نسبتله حاکمه‌در وکذلك عرفیه ومشروطهٔ عامه‌لرکه اول جمیع اوقات وصفده دوام وثانی جمیع اوقات وصفده ضرورتله حاکمه‌در اشبو موجهات اربعه حینیهٔ مطلقه‌یه منعکس اولورلر زیرا عکسه صالح اوله‌جق دائمهٔ حینیه ودائمهٔ ذاتیه اولوب بونلره انعکاس ایسه مطرد اولمز زیرا کتابت کبی اوقات عنوان اقل وانسانیت کبی اوقات محمول اکثر اولمسی جائز اولوب بو حالده نه مادام الذات ونه‌ده مادام الوصف ذات ایچون عنوان دائم اوله‌باور بلکه انجق حینیهٔ مطلقه‌یه منعکس اولور

حينيهٔ مطلقه ذكری مرور ایتدیكی وجهله موجهات غیر مشهوره‌دن اوله‌رق وصف
موضوعك بعض اوقاتنده فعلیت نسبتیله حاكمدر ایمدی مثلا موجبهٔ كلیه ویا جزئیه اولمق
اوزره كل انسان ویاخود بعض الانسان حیوان قولمز جهات اربعه دن بریله تقیید
اولنه‌رق ایستر ضروریهٔ مطلقه اولوبده بالضروره ویاخود دائمهٔ مطلقه اولوبده
دائما مادام الذات وایستر عرفیهٔ عامه اوله‌رق دائما ویاخود مشروطهٔ عامه اوله‌رق
بالضروره مادام الوصف ایله مقید اولسون بونلرك جمله‌سی بعض الحیوان انسان
بالفعل حین هو حیوان حینیهٔ مطلقهٔ جزئیه‌سنه منعكس اولور چونكه هر نوقت
انساندن كلیسی ویاخود بعضیسی حیوان اولدیغی حینده حیوان اولان بر فرد
موجود اولمش اولوب فرد مذكور حیوان اولدیغی حینده انسان اولور بو
صورتده بعض حیوان حیوان اولدیغی حینده بالفعل انسان اولدیغی تحقق
ایدر وبو جهتله هر نه وقت كل انسان ویاخود بعض الانسان حیوان بالضرورة
ودائما قولمز صادق اولسه بعض الحیوان انسان بالفعل حین كونه حیوانا قولمز
دخی صادق اولور

وبونی طریق عكس ایله اثبات ایدرك دیرزكه اكر عین عكسی صادق اولمسه نقیضی
اولان لاشیٔ من الحیوان بانسان مادام حیوانا صادق اولمق لازم كلور
والا ارتفاع نقیضینی مؤدی اولور بونك عكسی ایسه بالبداهه سالبه اولوب اصله
منافی اولان شیئك صدقی لازم كلور زیرا نقیض مذكورك عكسی لاشیٔ من الانسان
بحیوان مادام انسانا اولوب اصل قضیه ایسه كل انسان ویاخود بعض
الانسان حیوان بالضروره ویاخود دائما اوله‌رق بینلرنده منافات ظاهردر

وكذلك طریق خلف ایله‌ده اثبات ایدرز برهان خلف مصنف دخی قریبا بیان
ایده‌جكی وجهله عكسك نقیضنی اصله ضم ایتمكدركه شكل اولدن برشیئك
نفسندن سلبنی موجب اولور بو ایسه نقیضك استحاله‌سندن نشئت ایدرك عكسك
صادق اولدیغی تحقق ایدر ایمدی دیرزكه اكر بعض الحیوان انسان بالفعل
حین هو حیوان حینیهٔ مطلقه‌سی صادقه اولمسه بونك نقیضی اولان لاشیٔ
من الحیوان بانسان مادام حیوانا صادق اولمق لازم كلور بو تقدیرده اشبو نقیضی
كبری واصلی صغری ایدرك شكل اولدن كل انسان حیوان بالضروره ویاخود دائما
ولا شیٔ من الحیوان بانسان بالضروره ویاخود دائما قیاسنی ترتیب ایتدیكمزده
لاشیٔ من الانسان بانسان بالضروره اودائما قولنی منتج اولور برشیئی نفسندن
سلب ایسه محالدر وشكل مذكورك اشبو محالی انتاجی كبری اولان نقیضك عدم
صدقندن نشئت ایتمیله اشبو نقیض كاذب اصلی اولان عكسك یعنی حینیهٔ
مطلقهٔ جزئیه‌نك صدقی تحقق ایدر وهو المطلوب

قال رحمه الله (ومن الخاصتین الی حینیة لادائمة) وقضایای مركبه‌دن مشروطهٔ
خاصه ایله عرفیهٔ خاصه‌كه اول لادوام ذاتی ایله برابر جمیع اوقات وصفده ضرورت
وثانی لادوام ذاتی ایله برابر جمیع اوقات وصفده دوام نسبتیله حاكمدر بو ایكیسندن
موجبه‌لر حینیهٔ لادائمه‌یه منعكس اولورلر حینیهٔ لادائمه لادوام ذاتی ایله مقیده
اولان حینیهٔ مطلقه اوله‌رق مع اللادوام الذاتی بعض اوقات وصفده فعلیت نسبتیله
حاكمدر مثلا بالضروره كل كاتب متحرك الاصابع مادام كاتبا لادائما قولمز
مشروطهٔ خاصه وبالضروره قیدی اولمیه‌رق عرفیهٔ خاصه اولوب جزءاولرلری
اولـده مشروطهٔ عامه وثانیده عرفیهٔ عامه‌در وجزء ثانیلری اولان لادائما
معناده سالبهٔ مطلقهٔ عامه اوله‌رق لاشیٔ من الكاتب بمتحرك الاصابع بالفعل
اولوب تفصیلاتی مرور ایتمشدر وبونلرك عكسی اولان حینیهٔ لادائمه بعض
متحرك الاصابع كاتب حین هو متحرك الاصابع لادائما اولوب اصللری صادق
اولدیغی كبی اشبو عكس دخی صادقدر وبونك اثباتی عكسك جزئینه نظر ایله
تحقق ایدر

ایمدی دیرزكه عكسك جزء اولی اولان بعض متحرك الاصابع كاتب حین هو متحرك
الاصابع حینیهٔ مطلقه‌سی اصللرك جزء اولری اولان عامتینه لازمكلور چونكه هر بر
كاتبك كاتب اولدقجه متحرك الاصابع اولمسی متحرك اصابعدن بعضیسنك كاتب
اولمسنی مستلزم اولور وعكسك جزء ثانیسی اولان لادوامك مفهومی ایسه بعض
متحرك الاصابع لیس بكاتب بالفعل اولوب بو قضیه صادقه اولمامق لازمكلسه
نقیضی اولان كل متحرك الاصابع كاتب دائما صادق اولمسی لازم كلور
حالبوكه بو نقیضك صدق ویا كذبنی تبیین ایچون اصلك جزء اولنه ضم
ایدرك شكل اولدن بر قیاس ترتیبله كل متحرك الاصابع كاتب بالضروره
ویا دائما ودائما كل كاتب متحرك الاصابع مادام كاتبا دیرز واشبو
مقدمتینك نتیجهٔ حاصله‌سی كل متحرك الاصابع متحرك الاصابع دائما
اولور واصلدن مفهوم لادوام اولان جزء ثانی‌یه ضم ایله ینه شكل اولدن
كل متحرك الاصابع كاتب دائما ولاشیٔ من الكاتب بمتحرك الاصابع بالفعل مقدمتینی
ترتیب ایتدیكمزده نتیجه‌سی لاشیٔ من متحرك الاصابع بمتحرك الاصابع بالفعل اولور
بو ایكی نتیجه ایسه بربرینه متناقض اوله‌رق بو صورتده اكر عكسدن جزء ثانینك
نقیضی اولان كل متحرك الاصابع كاتب دائما قضیه‌سی صادقه اولسه اشبو كل
متحرك الاصابع متحرك الاصابع دائما ولاشیٔ من متحرك الاصابع بمتحرك الاصابع
بالفعل نتیجتیندن ایكیسیده صادقه اولمق لازمكلور بو ایسه اجتماع نقیضین اولوب

بوجهله نقيضنك تحقق كذبيله اصلك يعنى عكسدن جزء ثانينك صدقى ثابت اولور

وخاصتين جزئيتينك دخى حينية لادائمه يه انعكاسنى اثباتنده اشبو طريق خلف ايله بيان كافى اولەمز زيرا شكل اولك ايت كبراسى شرط اولوب جزئيه غيرمنتجدر بناء عليه بونى اثباتنده طريق افتراضه مراجعت اولنور طريق افتراضدن مراد ذات موضوعى شئ معين فرض ايدوب اوزرينه وصف موضوع ايله وصف محمولى بشقه بشقه حمل ايدرك نتيجهٔ حاصله مفهوم عكس اولمسيله اولور ايمدى مانحن فيهمز اولان مشروطهٔ خاصه وعرفيهٔ خاصه‌دن موجبهٔ جزئيه‌لرك حينيهٔ لادائمه يه انعكاسلرينى اثباتنده اولاجزء اولنه نظرايدرك موضوعنى زيد فرض ايدوب عنوان موضوعمز اولان متحرك الاصابعى وبعده وصف محمول اولان كاتبى حمل ايله زيد متحرك الاصابع وزيد كاتب حين هو متحرك الاصابع ديديكمز صورتده بعض متحرك الاصابع كاتب حين هو متحرك الاصابع قولنى منتج اولوب بو ايسه عكسدن جزء اولك عينى اولمسيله صدقى تبين ايدر وجزء ثانيسنى اثباتنده زيد متحرك الاصابع وزيد ليس بكاتب بالفعل دينلوب نتيجه‌سى بعض المتحرك ليس بكاتب بالفعل اولور بو دخى مفهوم لادوامك عينى اولەرق اشبو جزء ثانينك دخى صدقى تحقق ايدر واشبو زيد ليس بكاتب بالفعل كبراسى محتاج اثبات كورلمسيله بونى دخى اثبانده ديرزكه اكرچه بو كبرى صادق اولمسه زيدك دائما كاتب اولمسى ودائما كاتب اولسه اصل قضيه‌ده كاتب اولدقجه متحرك الاصابع اولەجغيله حكم ايتمش اولدیغمزدن دائما متحرك الاصابع اولمسى لازم كلور حالبوكه متحرك لادائمادر بو حالده كاتب بالفعل اولمدیغى تبين ايدرك صدق كبرى دخى اشتباهدن سالم اولور

قال رحمه الله (ومن الوقتيتين والوجوديتين والمطلقة العامة الى مطلقة عامة) ووقتيتينكه بريسى وقتيهٔ مطلقه وديكرى منتشرهٔ مطلقه اولوب اول وقت معينده وثانى وقت ما‌ده ذات موضوع اوزره ضرورت نسبتله حاكم‌لردر كذلك وجوديتينكه بريسى وجوديهٔ لادائمه وديكرى وجوديهٔ لاضروريه اولەرق اول لادوام ذاتى وثانى لاضرورت ذاتيه ايله مقيده اولان مطلقهٔ عامه‌در وكذلك مطلقهٔ عامه‌كه تحقق نسبت بالفعلدن عبارتدر اشبو موجهات خمسه‌دن موجبه‌لر مطلقهٔ عامه يه منعكسه اولور مثلا جهاتدن بريله مقيد اولەرق كل انسان حيوان قولمزك عكسلرى بعض الحيوان انسان بالفعل مطلقهٔ عامه‌سيدر والالاشئ من الحيوان بانسان دائما نقيضى صادق اولوب بو ايسه اصله ضم اولنوبده كل انسان حيوان ولاشئ من الحيوان بانسان دينلسه لاشئ من الانسان بانسان قولنى منتج اولور بو ايسه شئ موجودى نفسندن سلب اولەرق بطلانى ظاهردر

قال

قال رحمه الله (ولا عكس للممكنتين على مذهب الشيخ فى عقد الوضع) وعقد وضعده اولان مذهب شيخ اوزره ممكنهٔ عامه وخاصه ايچون عكس يوقدر ممكنهٔ عامه جانب مخالفدن سلب ضرورت معناسنه امكان نسبت اولوب اكر جانب موافقده لاضرورت ذاتيه ايله مقيد اولورسه ممكنهٔ خاصه‌در وتفصيلى مرور ايتديكى وجهله ذات اوزره عنوانك صدقنه عقد وضع تسميه اولنور وعند الشيخ ذات موضوع بالفعل ولو واحد ازمنه‌ده عنوانك ماصدق عليهى وعند الفارابى امكان ذاتى ايله ماصدق عليهيدر مثلا كل مركوب السلطان فرس مذهب اول اوزره صادق ومذهب ثانى اوزره فرسك غيرى يه امكان ركوبندناشى غير صادقدر قدما موجبتين ممكنتينك ممكنهٔ عامه يه منعكس اولمسنه قائل اولەرق بونى اثباتده ديمشلردركه مثلا كل انسان متنفس بالامكان اكر بعض المتنفس انسان بالامكان ممكنه‌سنه منعكس اولمسه نقيضى اولان لاشئ من المتنفس بانسان بالضروره صادق اولوب وبونك عكسى لاشئ من الانسان بمتنفس بالضروره اولەرق بو ايسه خلفدر وياخود اصله نقيض عكس اولان لاشئ من المتنفس بانسان بالضروره ضم اولنسه شكل اولدن نتيجه‌سى بعض الانسان ليس بانسان اولور بو دخى باطلدر وياخود طريق فرض ايله زيد متنفس بالامكان وزيد انسان دينلوب شكل ثالثدن نتيجه‌سى بعض المتنفس انسان بالامكان اولور مطلوبده بودر انجق اشبو ادله‌دن اولك تماميتى سالبهٔ ضروريه‌نك مثل نفسنه انعكاسنك ثبوتنه متوقف اولوب حالبوكه ثابت اولان انجق دائمه يه انعكاسيدر وثانى وثالثده تماميتى شكل اول وثالثده ممكنهٔ صغرانك ثبوت انتاجنه منوط اولوب حالبوكه بونلر عقيم اولدیغى محلنده مبيندر وكابتى بونلرك جمله‌سنده توقف ايتمشدر لكن حق اولان مذهب شيخ اوزره عدم انعكاسلريدر زيرا مفهوم ممكنتين ذات موضوع ايچون وصف موضوعك بالفعل ووصف محمولك بالامكان ثبوتنى افاده‌دن ومفهوم عكس اشبو ذات موضوع ايچون وصف محمولك بالفعل ووصف موضوعك بالامكان بيان ثبوتندن عبارت اولوب ومفهوم اولك مفهوم ثانى يى عدم استلزامى ظاهردر چونكه بعضا برشى ممكن اولمسيله برابر اصلا فعله خروج ايتمز حاصلى برشيئك ممكن اولمسندن بالفعل وجودى لازم كلمزتنه كيم نوعين ايچون برصفت ممكن اولدیغى حالده احد نوعين ايچون بالفعل ثابت اولەرق بو وصف نوع آخر ايچون ثابت اولميوب يالكز امكانده قالور بو صورتده نوع ثانينك صادق اولدیغى افراد اوزرينه وصف مذكور بالامكان صادق اولوب بالفعل وصفك صادق اولدیغى افراد اوزره نوع ثانى صادق اولماز زيرا وصفك بالفعل ماصدق عليهى اولان هر برشى نوع اولدر مثلا مركوب زيد وصفى فرس وحماردن هر بر ايچون ممكن اولوب لكن يالكز فرس ايچون ثابت اولمسيله كل حمار مركوب زيد بالامكان دينلك صادق اولوب اكن

بعض مركوب زيد بالفعل حمار بالامكان العام دينلك صادق اولەمز زيرا لاشى
من مركوب زيد بالفعل بحمار بالضرورە صادقدر چونكه كل مركوب زيدبالفعل
فهو فرس صادق اولوب حالبوكه فرسدن هيچ برشى بالضرورە حمار اولمديغى
معلومدر لكن مذهب فارابى اوزرە عقد وضعى بالامكان اعتبار ايتديكمز حينده
ممكنه نفسى كبى ممكنەيه منعكسه اولور زيرا بوصورتده مفهوم اصل ماهو(ج) بالامكان
هو(ب) بالامكان اولوب بوحالده ماهو (ب) بالامكان لامحاله(ج) بالامكان اولور ايشته
مصنف حاشيەده بوتحقيقاته مجملا اشارتله ديمشدركه متنده مذهب الشيخ قولى ممكنهٔ
عامه وبلكه جزء ايجابيسى اعتبار يله كذلك ممكنهٔ خاصه عقد وضعده اولان مذهب
فارابى اوزرە ممكنهٔ عامەيه منعكس اولەجغنه اشارتدر وممكنهٔ عامەنك نفسنه
وسالبهٔ ضروريەنك يەنه نفسنه انعكاسلرى متلازم وبو وجهله يكديكرى استلزاملرى
طريق عكس ايله متحقق اولوب ومذهب فارابى اوزرە صغراى شكل اولده ممكنەنك
انتاجى معلوم اولەرق بوشيلرده كاتبنك توقفى ايچون بروجه بوقدر

قال رحمه الله (والسالبة الكلية تنعكس الى نفسها فى الدائمتين الى دائمة كلية)
وسالبهٔ كليه نفسى كبى سالبهٔ كليەيه منعكسه اولور ايدى دائمتين يعنى ضروريهٔ
مطلقه ايله دائمهٔ مطلقەدن سالبهٔ كليەلرك عكسلرى دخى دائمهٔ كليه اولەرق مثلا
بالضرورة وياخود دائما لاشئ من الانسان بحجر قولمزك عكسى دائما لاشئ من الحجر
بانسان در وهر نوقت اول صادق اولسه ثانينك صدق لازم كاور زيرا بو الانقيضى
اولان بعض الحجر انسان بالاطلاق العام صادق اولور واشبو عكسك صدقيله
نقيضك كذبنى اثبات ايچون نقيضى صغرى واصلى كبرى ايدرك شكل اولدن بعض
الحجر انسان بالاطلاق العام ودائما لاشئ من الانسان بحجر ديرز نتيجەسى بعض
الحجر ليس بحجر دائما اولوب بو ايسه محالدر حالبوكه مقدمتين اصولنه موافق
واصل مفروض الصدق اولمسيله محالى انتاجى صغراى قياس اولان نقيض عكسك
كذبندن نشئت ايلديكى تعين وبو جهتله صدق عكسى تبين ايدر

قال رحمه الله (ومن العامتين الى عرفية عامة كلية) ومشروطه وعرفيهٔ عامتيندن
سالبهٔ كليه سالبهٔ عرفيهٔ عامهٔ كليەيه منعكس اولور مثلا بالضرورە
وياخود دائما لاشئ من الكاتب بساكن الاصابع مادام كاتبا قولمزك عكسى دائما
لاشئ من ساكن الاصابع بكاتب مادام ساكن اصابع اولوب هرنوقت اول
صادق اولسه ثانى دخى صادق اولور والانقيض اولان بعض ساكن الاصابع

كاتب حين هو كاتب صادق اولق لازمكلوب بونى اصله ضم ايدرك بعض ساكن
الاصابع كاتب حين هو كاتب ودائما لاشئ من الكاتب بساكن الاصابع مادام
كاتبا قياسنى ترتيبزده بعض ساكن الاصابع ليس بساكن الاصابع حين هو ساكن
الاصابع قولنى منتج اولور بو ايسه محال اولوب ومنشأ محال نقيض اولمسيله كذبى
واوحالده عكسك صدقى تحقق ايدر
قال رحمه الله (ومن الخاصتين الى عرفية عامة كلية مقيدة باللادوام الذاتى فى
البعض) ومشروطه وعرفيهٔ خاصتيندن سالبهٔ كليه لادوام ذاتى فى البعض ايله
مقيده اولان سالبهٔ عرفيهٔ عامهٔ كليەيه منعكس اولور مثلا بالضرورة وياخود دائما
لاشئ من الكاتب بساكن الاصابع مادام كاتبا لادائما قولنك عكسنده دائما لاشئ
من ساكن الاصابع بكاتب مادام ساكنا فى البعض دينلور وهرنوقت اول صادق
اولسه ثانى دخى صادق اولور اما اشبو عكسدن جزء اول اولان عرفيهٔ عامەنك
صدقى زيرا عرفيهٔ عامهٔ مذكورە عامتينه لازم اولوب لازم عام ايسه لازم خاصدر
واما قيدى اولان لادوام فى البعض صادق اولمسى زيرا اكر صادق اولمسه
نقيضى اولان لاشئ من ساكن الاصابع بكاتب دائما اولەرق لاشئ من الكاتب
بساكن الاصابع دائمايه منعكس اولور لادوام اصل ايسه كل كاتب ساكن الاصابع
بالاطلاق اولوب ومفروض الصدق اولمسيله خلفدر واما لادوام فى الكلك عدم
لزومى زيرا لاشئ من الكاتب بساكن الاصابع مادام كاتبا لادائما صادق اولمسيله
برابر لاشئ من الساكن بكاتب مادام ساكنا لادائما فى الكل كاذبدر چونكه لادائما
فى الكل كل ساكن كاتب بالاطلاق مفهومنده اولوب حالبوكه ارض كبى بعض ساكن
دائما كاتب دكلدر وبونك سرى زيرا سالبەده بولنان قيد لادوام موجبه اولوب
موجبه ايسه انجق جزئيەيه منعكسه اولور بوجهتله سالبهٔ كليهٔ مذكورەنك
عكسى دائما لاشئ من ساكن الاصابع بكاتب مادام ساكن الاصابع فى البعض
اولديغى تحقق ايدرك مادام ساكن الاصابع فى البعض قيدنك مفهومى بعض ساكن
الاصابع كاتب بالاطلاق اولديغى معلوم اولور
قال رحمه الله (وهذه هى القضايا الست المنعكسة السوالب ولاعكس للبواقى التسع)
اشته سالبەلرى منعكسه اولان قضاياى سته اشبو ذكر اولنان دائمتين وعامتين
وخاصتين اولوب قصور قضاياى تسعەنك سوالب كليەسيچون عكس جريان ايتز
واشبو باقى اولنلر وقتيتين ووجوديتين وممكنتين ايله مطلقهٔ عامه ووقتيهٔ مطلقه
ومنتشرهٔ مطلقه وبونلرده عكس اولمامسى زيرا قضاياى مذكورەنك اخصى وقتيهٔ
مطلقه اولوب بونده ايسه عكس جارى اولەمز واخص منعكس اولمديغى كبى
اعم دخى منعكس اولماز اناوقتيەنك عدم انعكاسى زيرا مثلا لاشئ من القمر بمنخسف

بالضرورة وقت التربيع لادائما قولمز صادق ايكن بعض المنخسف ليس بقمر بالامكان العام غير صادقدر امكان عام ايسه اعم جهتدر و بونك عدم صدقی زيرا بالضروره هر منخسف قمردر واما اخص منعكس اولمامسندن اعمك دخی منعكس اوله مامسی شوجهتدندركه اعم منعكس اولديغی كبی اخص دخی منعكس اولور زيرا بوتقديرده عكس لازم اعم واعم لازم اخص اوله‌رق لازم لازم لازم اوله‌جغی معلومدر

قال رحمه الله (والسالبة الجزئية لاعكس لها الافی الخاصتين تنعكس فيهما الی العرفية الخاصة الموافقة لهما فی الكيف والكم) وسالبهٔ جزئيه ايچون اصلا عكس اولميوب يالكز مشروطهٔ خاصه ايله عرفيهٔ خاصه‌دن كيف وكمده كنديلره موافقه اولان عرفيهٔ خاصه‌يه منعكس اولورلر حاصلی اشبو خاصتين سالبه وجزئيه اولمقده نفسلری كبی اولان عرفيهٔ خاصه‌يه انعكاس ايدر شويله‌كه مثلا بالضروره وياخود دائما بعض الكاتب ليس بساكن الاصابع مادام كاتبا لادائما قولمز صادق اولديغی حينده دائما بعض ساكن الاصابع ليس بكاتب مادام ساكن الاصابع لادائما دخی صادق اولور زيرا ذات موضوعی معين يعنی مثلا زيد فرض ايتديكمزده عقد وضع حكميله زيد اوزرينه احيانا كاتبدر ديو حكم ايتمش اولديغمز كبی لادوام قيدی حكميله ده زيد اوزره احيانا ساكن الاصابعدر ديو حكم ايتمش اولورز زيرا قضيهٔ مذكوره‌ده لادوام بعض الكاتب ساكن الاصابع بالاطلاق مفهومنده‌در بو صورتده ذات زيد كاتبدن بعض اولديغی كبی ساكن الاصابعدن دخی بعض اولمش اولور وچونكه وقت كتابتده ساكن الاصابع اولمسی ممكن اولمامسيله كتابتله سكون اصابع زيدده ايكی وصف متنافيين اولور وبو وجهله هم زيدا اوزرينه كاتب وساكن الاصابع دينلك صادق وهمده اشبو وصفين متنافيين اولمسيله بعض ساكن الاصابع ليس بكاتب قولنك صدقی محقق اولور مطلوبده بودر

قال رحمه الله (وانعكاس القضايا الی عكوسها عكسا مستويا او عكس نقيض ثابت بالخلف وهو ان يضم نقيض العكس الی الاصل لينتظم قياس منتج لمنافی الاصل) وقضايانك عكس مستوی وياخود عكس نقيض ايله عكسلرينه منعكس اولملری وجوه ثلثه ايله ثابت اولوب اول طريق خلف ايله ثبوتيدر وخلف اصل قضيه‌يه منافی اوله‌جق شيئی منتج برقياس منتظم اولمسيچون نقيض عكسك اصله ضم ايدلمسيدر يعنی برقضيه ايچون عكس اولمسی اعتبار ايديله جك قضيه‌نك نقيضنی اخذ ايله اصل قضيه ايله برلشدريلور بری صغری وديكری كبری اولمق اوزره مثلا شكل اولدن برقياس نظم ايديلور تاكه بوقياسك نتيجه‌سی مفروض الصدق اولان اصله منافی

اولمسيله نقيضك فسادی تحقق ايدرك عكسك صدقی تبين ايدر مثلا كل انسان حيوان قولنك عكسی بعض الحيوان انسان اولوب هر نوقت اول صادق اولسه ثانی دخی صادق اولور والا اشبو عكسك نقيضی اولان لاشیء من الحيوان بانسان صادق اولمسی لازمكلور حالبوكه بو نقيضی اصله ضم ايدرك شكل اولده ايجاب صغری شرط اولمسيله اصلی صغری وكليتی جهتيله نقيضی كبری ايتديكمز صورتده منتج محال اولور شويله‌كه كل انسان حيوان ولاشیء من الحيوان بانسان دينلوب نتيجه‌سی لاشیء من الانسان بانسان اولور بو ايسه محال اولوب انسان اولان شیء دائما انساندر وشكل اولك بو وجهله منتج محال اولمسی صورت قياسدن نشئت ايتمديكی معلومدر كه ايجاب صغری وكليت كبری كبی شرطلری موجود اوله‌رق صورت قياس صحيحه‌در بلكه منشأيت ماده جهتنده اولوب صغری ايسه مفروض الصدق بولنان اصل قضيه اولمسيله موجب اخلال كبری اولديغی تعين ايدر بو صورتده كبری واقع اولان نقيض مستلزم محال اوله‌رق كاذبه اولديغی تحقق ايتمسيله مناقض اولديغی عكسك صدقی ثابت اولور زيرا ارتفاع نقيضين محالدر

واثبات عكسده وجه ثانی طريق افتراضدر بوده ذكری مرور ايتديكی وجهله ذات موضوعی شیء معين يعنی مثلا زيد فرض ايدرك بركره وصف محمولی حمل ايله عقد حملدن زيد حيوان وكذا عنوان موضوعی حمل ايله عقد وضعدن زيد انسان حاصل اولمسيله اشبو قضيتيندن هيئت شكل ثالث اوزره زيد حيوان وزيد انسان قياسنك ترتيب ايدلمسيدركه اشبو مقدمتيندن حد اوسط اولان زيدك اسقاطيله بعض الحيوان انسان مطلوبنی انتاج ايدر

واثباتده وجه ثالث طريق عكس اولوب بوده اصله مناقض اولان شيئك حصولی ايچون عكسك نقيضنی عكس ايتمكدن عبارتدر شويله‌كه مثلا كل انسان حيوان قضيه‌سنك عكسی بعض الحيوان انسان اوله‌رق اشبو عكس صادقدر والا بو عكسك نقيضی اولان لاشیء من الحيوان بانسان قولنك صدقی لازمكلوب بودخی لاشیء من الانسان بحيوان قولنه منعكس اولور بو ايسه مفروض الصدق اولان كل انسان حيوان اصلنه مناقض اوله‌رق خلفدر دينلور وبو وجهله عكس نقيض باطل اولديغی كبی نقيضك بطلانی دخی تحقق ايدرك اصل ايچون عكس اولان بعض الحيوان انسان قولمزك صدقی ثابت اولور

واشبو وجوه ثلثه‌دن خلف موجبات وسوالب بسيطه ومركبه‌نك جمله‌سنده جاری ولزوم دور كبی محذوردن سالم وعاری اوله‌رق جميعسنده خلف ايله بيان انعكاس ممكن اولمسيله مصنف بومقامده طريق خلفی اختيار ايتمشدر وطريق عكس ايله

انعكاس موجباتی بیان انعكاس سوالبی معرفته وانعكاس سوالبی بیان معرفت انعكاس
موجباته متوقف اولمسندن طولایی ابهام دوردن غیر جاری اولدیغی کبی طریق افتراض
دخی مركباتده جاری اولماسیله قاصردر

قال رحمه الله (وعدم انعكاسها رأسا اوالی هو اخص من عكوسها ثابت بالتخلف
فی بعض المواد) وقضایانك رأسا عدم انعكاسی ویاخود عكوسی اولان قضایانك
اخصنه منعكس اولماسی بعض مواددہ تخلف اتمسیله ثابت اولور شویله كه قوم بیان
عكوسده هیچ برماده‌ده تخلف اتمیه‌جك صورتده كلیتی التزام اتمش اولدقلرندن
بعض موادده اصله لزومدن تخلف ایدنلری عكوسدن عد واعتبار اتمامشلردر
ایمدی بوبابده ایكی شیئه احتیاج كورینوركه اول عكس واقع اوله‌جق قضیه‌نك
اصله لزومنك هیچ برماده‌ده تخلف اتمامسی وثانی عكس اوله‌جق قضیه‌نك اصله
لازمكله‌جك عكوسدن اخص اولمسیدر بناء علیه برقضیه‌نك برقضیه‌یه منعكس
اوله‌میه‌جغنی اثبات اتمك بیان تخلف ایله اولور

قال رحمه الله (فان قلت فلا عكس للموجبة المتصلة ایضا لصدق الاصل بدون
العكس فی قولنا كلما تحقق النقیضان تحقق احدهما نعم علی تقدیر كون تحقق احدهما
مع الآخر یصدق عكسه الجزئی لكن ذلك التقدیر من الاوضاع الممتنعة الاجتماع
مع ذلك المقدم الممكن) اكر دینلورسه كه مادام عدم انعكاس قضایا بعض مواضعده
تخلف ایله ثابتدر بوتقدیرده موجبهٔ متصله ایچونده عكس موجود اولمامسی لازمكلور
زیرا كلما تحقق النقیضان تحقق احدهما قولمزده اصل صادق اولوب لكن عكس
اولان قد یكون اذا تحقق احد النقیضین تحقق النقیضان صادق اولمزبوده ظاهردر
واقعا احدهمانك تحقق آخریله برابر اولمق تقدیری اوزره اولوبده لو تحقق
احدهما مع الآخر تحققا معادیتلك مراد ایدلسه عكس جزئی و بلكه كلیتك
صدقی مسلمدر لكن بوتقدیر اشبو مقدم ممكن ایله ممكنة الاجتماع اولان اوضاعدن
اولمیوب بلكه اوضاع ممتنعة الاجتماعدندر مقدم ممكن ایله مراد احدهمانك تحقق
وتقدیردن مراد مع الآخر فرض تحققیدر (قلت لما كان تالی الاصل مقیدا بقید مع
الآخر اوفی ضمن المجموع كما عرفت كان ذلك التقدیر من اجزا المقدم المحال لا
من الاوضاع الممتنعة الاجتماع مع المقدم الممكن فلا اشكال) جوابنده دیرزكه مع
الآخر قیدینك تالیٔ اصل اولان مقدم عكسدن وضع خارج اولدیغنی تسلیم اتمیز
زیرا اكثر متصله‌لرده تالیلر مقیده اولوب مثلا كلما كان زید فرسا كان حیوانا
قضیه‌سنده تالیسی كان حیوانا فی ضمن الفرسیة تقدیرنده اوله‌رق فی ضمن الفرسیة
قیدیله مقید ایدوكی مبیندر ایمدی نه زمانكه بو قضیه‌ده دخی اصلك تالیسی اولان
تحقق احدهما قولی مع الآخر ویاخود فی ضمن المجموع قیدیله مقید اولوب

واصلدن اشبو تالی بتمامه عكسده مقدم اولدیسه قید مذكورك افاده ایلدیكی تحقق
مع الآخر تقدیری اجزاء مقدم محالدن اولوب بوقسه مقدم ممكن ایله ممتنعة الاجتماع
اولان اوضاع خارجیه‌دن دكلدر بوصورتده اشكال مندفع اولور

مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله كان ذلك التقدیر قولنده اولان تقدیر مع الآخر
قیدندن مستفاد اولوب بوده احد نقیضینك تحقق نقیض آخرك تحققیله برلكده
اولمسیدر بوصورتده عكس قد یكون اذا تحقق احدهما مع تحقق الاخر لتحققا
مفهومنده اولمسیله تقدیر مذكور مقدم محالك جزئی اولور وبو بیان ایله بعضیلرك
تقدیر مذكور مقدم محالك عینی اولوب مقدم محالك اجزاسندن دكلدر دیو
ایرادلرندن آزاده اولور

قال رحمه الله (فائده لما كان مطلق العكس مستویا كان او عكس نقیض لازما
للاصل فتی انعكس الاعم من بین هذه القضایا انعكس الاخص منها ایضا ومهما لم
ینعكس الاخص لم ینعكس الاعم) اشبو عنوان فائده ایله مصدره اولان مهمه
شوندن عبارتدركه مطلقا عكس ایستر عكس مستوی اولسون وایستر عكس نقیض
نه زمانكه اصل ایچون لازم اولدیسه اصل عكس ایچون ملزوم اوله‌رق بوجهتله
هر نوقت اشبو قضایا بیننده اعم اولان منعكس اولسه اخص اولان دخی منعكس اولور
زیرا اعم هر نقدر بعض موادده اخصدن منفك اولسه‌ده دیكر بعض موادده اخص ایله
تحقق اتمسیله اكر انعكاس اعمه انعكاس اخص لازمكلمسه اعمك انعكاس كلی
مطرد ایله منعكس اولماسی موجب اولور حالبوكه عكسك جمیع موادده كلیت
وعدم تخلفی مشروطدر وهر نوقت اخص منعكس اولسه اعم دخی منعكس اولماز
زیرا اعمك انعكاسی اخصك انعكاسنی مستلزمدر شو جهتله عكس لازم اعم واعم
لازم اخص اولوب لازم لازم ایسه لازم اولمسیله اشبو مقدمهٔ اجنبیه وساطتیله
عكس لازم اخص اولور الحاصل انعكاس وعدم انعكاسی اثباتده بودخی بر طریق
سهل اوله‌رق انعكاس اعم ایله قضیه‌نك انعكاسنی وعدم انعكاس اخص ایله عدم
انعكاسنی اوزره استدلال اولنور

قال رحمه الله (فصل فی عكس النقیض هو عند القدماء جعل نقیض المحكوم به
محكوما علیه ونقیض المحكوم علیه محكوما به مع بقاء الصدق والكیف) فصول تسعه‌دن
اشبو فصل تاسع عكس نقیض بحثنده‌در قدمای اهل فن عندنده عكس نقیض
اصلدن محكوم بهك نقیضنی محكوم علیه ومحكوم علیهك نقیضنی محكوم
به قلمقدر وبقاء صدق وكیف ایله مشروطدر یعنی اصل قضیه صادق
اولدیغی كبی بونك دخی صدقی واصل موجبه ایسه عكس نقیض دخی موجبه

وسالبه ایسه سالبه اولمسی مقتضیدر ایشته بو وجهله بقاء صدق وکیف ایله برابر اصلده محکوم بهك نقیضنی محکوم علیه ومحکوم علیهك نقیضنی محکوم به قلق طریقیله حاصل اولان قضیه یه قدما عکس نقیض اطلاق ایتمشلردر نته کیم عکس مستویده مرور ایدن صراحت بو بیانی دخی کافیدر

قال رحمه الله (وحکم الموجبات من الحملیات والشرطیات ههنا حکم السوالب فی العکس المستوی وبالعکس) وعکس نقیضك حملیات وشرطیاتدن قضایای موجبه نك حکمی کرك کلیه وکرك جزئیه عکس مستویده اولان سالبه لرك حکمیدر وعکسی دخی بویله اولوب عکس نقیضده حکم سوالب عکس مستویده اولان حکم موجباندر

قال رحمه الله (فالموجبة الکلیة تنعکس الی نفسها فقولك کل انسان حیوان ینعکس الی قولنا کل لاحیوان هو لاانسان) یعنی موجبه کلیه عکس نقیض ایله نفسی کبی موجبهٔ کلیه یه منعکس اولور نته کیم عکس مستویده سالبهٔ کلیه نك نفسی کبی سالبهٔ کلیه یه انعکاسی بیان سابقدن معلوم اولمشدر مثلا کل انسان حیوان قولی عکس نقیض ایله کل لاحیوان لاانسان موجبه معدولة الطرفینه منعکس اولور شو وجهله که اصلده موضوع اولان انسانك نقیضی اولان لاانسانی محمول واصلده محمول اولان حیوانك نقیضی اولان لا حیوانی موضوع ایدرك اشبو عکس نقیض حاصل اولور واشبو عکس نقیضك بقاء صدقیله انعکاسنی اثباتده دیرزکه اکر اشبو عکس صادق اولمسه لازم نقیضی اولان بعض مالیس بحیوان انسان صادق اولمسی لازمکلوب بو ایسه عکس مستوی ایله بعض الانسان لیس بحیوان قولنه منعکس اولور حالبوکه کل انسان حیوان اصلی مفروض الصدق اولەرق خلفدر ویاخود نقیضی اصله ضم ایدرك بعض مالیس بحیوان انسان وکل انسان حیوان مقدمتینی ترتیب ایتدیکمز صورتده بعض مالیس بحیوان حیوان نتیجهٔ فاسده سنی انتاج ایدر

قال رحمه الله (ولا عکس للموجبة الجزئیة الا فی الخاصتین تنعکس فیهما الی عرفیة عامة جزئیة) وعکس مستویده سالبهٔ جزئیه دن خاصیتنك غیریسی منعکس اولمدیغی کبی عکس نقیضده دخی موجبهٔ جزئیه ایچون عکس اولمیوب یالکز خاصتینده جاری اولەرق خاصتینده موجبهٔ جزئیه عرفیهٔ عامهٔ جزئیه یه منعکسه اولور مثلا بعض الحیوان لاانسان صادق وعکس اولمق لازم کلان بعض الانسان لاحیوان کاذبدر

قال رحمه الله (والسالبة کلیة کانت اوجزئیة تنعکس الی سالبة جزئیة علی التفصیل المذکور) وعکس مستویده مطلقا موجبه موجبهٔ جزئیه یه منعکس اولدیغی کبی عکس

نقیضده دخی مطلقا سالبه کرك کلیه وکرك جزئیه اولسون سالبهٔ جزئیه یه منعکسه اولور مثلا لاشیءٌ من الانسان ویاخود لیس بعض الانسان بحجر قولمزك عکس نقیضی لیس بعض مالیس بحجر لیس بانسان سالبهٔ جزئیه سیدر والا اشبو سالبهٔ جزئیه نك نقیضی اولان کل مالیس مالیس بحجر لیس بانسان موجبهٔ کلیهٔ معدولة الطرفینی صادق اولەرق بو دخی عکس نقیض ایله کل انسان حجر قولنه منعکس اولور حالبوکه اصل اولان لاشیءٌ من الانسان ویاخود لیس بعض الانسان بحجر مفروض الصدق اولەرق خلفدر

حاصلی عکس مستویده موجبه نك احکامی عکس نقیضده سالبه نك احکامی اولوب عکسی دخی بویله اولمسیله هر بر موجهه نك صور انعکاس وعدم انعکاسنده سبق ایدن تفصیلاته توفیق اجراآت اولنمسی اقتضا ایده جکندن سرد ایضاحات زائده یه حاجب کورنمز

قال رحمه الله (وعند المتأخرین هو جعل نقیض المحکوم به محکوما علیه وعین المحکوم علیه محکوما به مع بقاء الصدق دون الکیف حتی تکون عکس قولك کل انسان حیوان قولك لاشیءٌ من اللاحیوان بانسان) وعند المتأخرین عکس نقیض اصلدن محکوم بهك نقیضنی محکوم علیه ومحکوم علیهك عیننی محکوم به قلقدر وصدقك بقاسی وکیفك عدم بقاسیله مشروطدر حتاکه بو جعل سببیله کل انسان حیوان قضیه سنك عکس نقیضی لاشیءٌ من اللاحیوان بانسان اولور حاصلی اصلدن حیوانی اخذ ایدرك نقیضی اولان لاحیوانی جزء اول وانسانی اخذ ایدرك عیننی جزء ثانی قلدیغمز حینده قضیهٔ مذکوره حصوله کلەرك رأی متأخرین اوزره عکس نقیض بو قضیه اولور واصل ایله اشبو عکسدن هر ایکیسی صادق اولوب واصل موجبه وعکس سالبه اولەرق کیفده مخالف اولدیغی معلوم اولور

قال رحمه الله (وحکم الموجبات ههنا ایضا حکم السوالب فی العکس المستوی لکن بدون العکس فالموجبات منعکسة الی ماانعکست الیه بالعکس المستوی) وقضایای موجبه نك حکمی اشبو رأی متأخرین اوزره اولان عکس نقیضده دخی ینه عکس مستویده اولان سالبه لرك حکمیدر یعنی بو جهتدن مذهب قدما اوزره اولان عکس نقیضدن فرقی یوقدر لکن عکسی بویله اولمیوب اشبو رأی متأخرین اوزره اولان عکس نقیضك حکم سوالبی عکس مستویده اولان حکم موجبات دکلدر زیرا جهتلری مختلفه در یعنی علی الاصطلاحین موجبهٔ کلیه لر سوالبك عکس مستوی ایله منعکسه اولدقلری قضایایه منعکسه اولەرق دائمتین کلیه یه وعامتین عرفیهٔ عامه یه وخاصتین عرفیهٔ دائمه فی البعضه منعکسه اولەرق غیرلرنده

انعکاس جریان ایتمز وموجبهٔ جزئیه‌دز یالکز خاصتین عرفیهٔ عامه‌یه منعکسه اولور

قال رحمه الله (واما السوالب فکلیة کانت اوجزئیة تنعکس الی موجبة جزئیة فمن الخاصتین الی حینیة لادائمة ومن الوقتیتین والوجودیتین الی مطلقة عامة والشرطیة الموجبة الکلیة تنعکس الی سالبة کلیة ولاعکس للبواقی من الحملیات والشرطیات)
واما سالبه‌لر کرک کلیه وکرک جزئیه اولسون عکس نقیض ایله موجبهٔ جزئیه‌یه منعکسه اوله‌رق خاصتیندن سالبه‌لرک عکسی حینیهٔ مطلقهٔ لادائمهٔ جزئیه ووقتیتین ووجودیتیندن مطلقهٔ عامهٔ جزئیه‌در وبوذکر اولنان احکام حملیات اولوب شرطیهٔ متصلهٔ لزومیه‌دن موجبهٔ کلیه سالبهٔ کلیه‌یه منعکسه‌در ایمدی کلما کانت الشمس طالعة کان النهار موجودا موجبهٔ کلیهٔ شرطیه‌سنك عکس نقیضنده مذهب قدما اوزره کلما لم یکن النهار موجودا لم تکن الشمس طالعة ومذهب متأخرین اوزره لیس البتة اذا لم یکن النهار موجودا کانت الشمس طالعة دیرسن
متصلهٔ اتفاقیه ایله منفصلات مذهب متقدمین اوزره عکس نقیض ایله اصلا منعکسه اولمیوب مذهب متأخرین اوزره یالکز موجبهٔ متصلهٔ اتفاقیه منعکسه اولور وعلی الاصطلاحین عکس نقیضده عکوس اوزره استدلال دخی عکس مستویده اولدیغی کبی خلف وعکس وافتراض طرق ثلثه‌سی ایله اولور
وذکر اولنان قضایادن باقی کرك حملیات وکرك شرطیات ایچون عکس یوقدر وخفی اولمسونکه علومده مستعمل اولان عکس نقیض طریق قدما اوزره اولوب مذهب متأخرین اوزره دکلدر حتی متأخرون قدمایه مخالفتلریله برابر علومده استعمال ایتدکلری بنه انجق عکس نقیض قدمادر زیرا علومده بحث احوال موجوداتدن اولوب وعکس قدما کلیات صادقه‌ده ثابتدر ومتأخرونك سبب مخالفتلری کلیات فرضیه‌ده عدم ثبوتندن نشئت ایدوب بوایسه علومده اعتباردن معزولدر
قال رحمه الله (الباب الرابع فی صورة الادلة والحجج) تفصیلات سابقه‌دن معلوم اولدیغی وجهله منطقیونك نظری تصدیقه موصل اولان شیده اولوب بوده یاموصلك موقوف علیهنده اولوب بونلرك سرد بیانیله فارغ اولمشدر ویاخود نفس موصلده اولوب بوده مقصود بالذات اولان اشبو باب بحثدر وموصل تصدیق شیئه دلیل وحجت دینلور زیرا لغتده دلیل مرشد معناسنه اولوب وموصل تصدیق اولان شیده مطلوبه ارشاد موجوددر واشبو موصله تمسکده خصم اوزرینه غلبه اولمسی جهتندن معنای لغویٔ حجتی دخی حائزدر واحتجاج یا کلی ایله جزئی ویا کلی اوزرینه اولوب بوایکی صورتده قیاس دینلور ویاخود جزئی ایله جزئی اوزره اولوب تمثیل تعبیر اولنور ویاخود جزئی ایله کلی اوزرینه اولوب استقراء

دینلور واستحصال مطالب تصدیقیه‌ده عمده قیاسدر بناءً علیه مصنف ابتداء اقسام موصله شامل اولان دلیلی تعریف واقسامنی بیانه شروع ایدرك بیورر که (الدلیل قول مؤلف من قضیتین فصاعدا یکتسب من التصدیق به التصدیق بقضیة اخری ولو فی الادعاء ظاهرا)
اصطلاحده دلیل برقوله اطلاق اولنور که ایکی ویاداها زیاده قضیه‌دن مرکب اوله‌رق بوقولی تصدیقدن قضیهٔ اخرانك تصدیق اکتساب واستحصال اولنور وبوده ظاهرا ادعاده اولمقدن اعمدر من قضیتین قولی حملیات وشرطیاته متناول اولوب عکس مستوی وعکس نقیضی مستلزمه اولان قضیهٔ واحده‌دن احترازدرکه دلیل اطلاق اولنمز وقضیتین قیدی قیاس بسیطه وفصاعدا قیدی قیاس مرکبه قصد شموله مبنیدر وواو فی الادعا قیدی مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله مادة ویاخود صورة فاسده اولوبده فسادی معلوم اولمیان ادله‌یی تعریفده ادخال ایچوندر کذلك ظاهرا قیدی فسادی مستدلك معلومی ایسه‌ده خصمك تغلیطنی قصد ایلدیکی مغالطاتك وبلکه قیاس شعرینك تعریفدن عدم خروجی مقصدنه مبنیدر شویله‌که مستدلك ظاهرا ادعاسی حصول تصدیق مفید اولدیغی کبی شاعر دخی مغالطه کبی ظاهر حالده ایراد ایلدیکی شی ایله تصدیق مطلوبك تحصلنی مدعیدر زیرا مراد شاعر هرنقدر تخییلدن عبارت ایسه‌ده ظاهر کلامه نظرا موصل مطلوب اوله‌جق طریقه افراغ ایتمسی حصول تصدیق ادعاسنی اشراب ایدر مثلا محبوبنی قمردر دیو ادعا ایدرك دعواسنی اثباتده تخییل ایلدیکی فلان حسن وکل حسن قمر قیاس شعریسی ظاهرده بومقدمتیندن مدعاسی اولان فلان قمردر قضیه‌سنك تحصل تصدیقنی معتقد اولدیغنی افهام ایدر لکن بحق اولان قیاس شعری حقیقة دلیل اولمیوب بلکه مجازا دلیل اولمسیله تعریفدن خروجنده بأس اولمیوب بلکه خروجی واجبدر (سواء کان له استلزام کلی لتلك القضیة بالذات اوبواسطة مقدمة اجنبیة اوغریبة اولم یکن وسواء اکتسب منه الیقین کما فی البراهین اوالظن کما فی الامارات اوغیرهما کما فی السفسطة) مفاد تعریفدن مستبان اولدیغی وجهله دلیلیتك مناطی دلیل اوله‌جق قول مؤلفك تصدیق وتحققنه علی قضیهٔ اخرانك تحققنی علمه ذریعه قلبقدر ایستر قول مذکورك فی نفسه تحقق بالذات قضیهٔ اخرانك تحققنی استلزام کلی ایله مستلزم اولسون نه‌کیم برشیئك حال کلیسیله اوشیئك حالی اوزره استدلال بوقبیلدندر ویاخود بالذات مستلزم اولمیوب بلکه مقدمهٔ اجنبیه ویاخود مقدمهٔ غریبه واسطه سیله مستلزم اولسون اول متعلق کلیسنك وثانی حال کلیسنی مستلزم اولان نقیضنك خالیله برشیئك حالی اوزره استدلال کبیدر ویاخود کلیا مستلزم اولمسون نه‌کیم برشیئك حال جزئیسیله ویاخود حال مثلیله اوشیئك حالی اوزره استدلال بووجهله‌در وایستر قول مؤلف مذکوردن براهینده اولدیغی کبی یقین

اكتساب اولنسون وياخود اماراتده اولديغى كبى ظن وياخود سفسطه‌ده اولديغى كبى يقين وظنك غيريسى اكتساب ايدلسون بونلرك جمله‌سى دليلدن معدود اوله‌رق صره‌سيله ايراد اولنه جغى جهتله سرد ايضاحاته حاجت يوقدر

قال رحمه الله (وتلك القضية المكتسبة تسمى مطلوبا ومدعى ونتيجة له) وقول مركبدن مكتسبه اولان قضية اخرايه مطلوب بالدليل اولمسى حيثيتدن مطلوب ودليل ايله ادعا اولنديغى حيثيتدن مدعا ودليله تفرع ايدوب دليلدن تحصيل قلنديغى جهتدن دليل ايچون نتيجه تسميه اولنور حاصلى مقامنه كوره بو اسملر ايله تسميه وايراد اولنور (وقدتطلق النتيجة على اخص القضايا اللازمة) وبعضا نتيجه دليل ايچون لازم كلان قضايانك اخصى اوزرينه اطلاق اولنور مصنف حاشيه‌ده بو وجهله نتيجه‌نك اخص قضاياى لازمه‌يه اطلاقنى بيانده ديمشدركه تكيم باب مختلطاتده بو معنايه اطلاق اولنه‌رق نتيجه صغرايه وياخود كبرايه تابعه‌در ديرلر وقوم اطلاق عكسده يالكز اخص قضاياى لازمه‌يى اعتبار ايله اعملر بنى عكس عد ايتدكلرى حالده اطلاق نتيجه‌ده دليله لازم كلان قضايانك على الاطلاق اخصنى اعتبار ايله بوكا قصر ايتملرى بعضا اخصى مستلزم اولان دليلدن اعم استنتاج اولنديغنه مبنيدر لكن عكس بويله دكلدر

قال رحمه الله (والقضية التى يتوقف صحته على صدقها تسمى مقدمة له سواء كانت جزأ منه كالصغرى والكبرى اوخارجة عنه كالمقدمة الاجنبية والغريبة وكالحكم الضمنى بايجاب صغرى الشكل الاول وكلية كبراه ونحوهما) وصحت دليل صدقى اوزره توقف ايدن قضيه‌يه مقدمهٔ دليل تسميه اولنور حاصلى فنق قضيه كه كاذبه اولمسى صحت دليلك اخلالنى موجب اوله‌رق صحت دليل انك صدقنه توقف ايده اشبو قضيه مقدمهٔ دليل اولوب بوده صغرى وكبرى كبى دليلدن جزء اولمقدن ومقدمهٔ اجنبيه وغريبه وشكل اولك ايجاب صغرى وكليت كبراسى ايله حكم ضمنى امثالى دليلدن خارج اولمقدن اعم اوله‌رق مقدمهٔ دليل اطلاقنده مساويلردر ايشته بو معنى مقدمه ايچون معناى اعمدر (وقد تخنص المقدمة بالقضايا الاجزاء) وبعضا مقدمه صغرى وكبرى كبى اجزاء دليل اولان قضايايه مختصه اولور (وقد تطوى بعضها لظهورها اويشار اليها بلفظ) وبعضا مقدملردن بعضيسى ظهور وحضورندنناشى طى وترك اولنه‌رق ذكر ايدلز تكيم امثله‌سى قريبا ايراد اولنور وياخود اشبو مقدمهٔ مطويه‌يه برلفظ ايله اشارت اولنور

مصنفك حاشيه‌ده بيانى وجهله مثلا مقدمه‌يه اشارت ايدن قيودات ومثلا وقوع مقدمه دال اولان اذ وتاليتك انتفاسنه دلالت ايدن لولفظلرى بويله‌در وبوندن ايچون اقيسهٔ استثنائيه‌ده يالكز برمقدمهٔ شرطيه ايله اكتفا اولنور مثلا نظم جليلده لوكان

فيهما الهة الاالله لفسدتا بيوريلوب رفعدن ادات شرطك انتفا اوزره دلالتيله اكتفا اولنمشدر زيرا مقام استدلالده ادات شرط انتفاء ثانيدنناشى انتفاء اول ايچوندر حاصلى طى وترك اولنان لكنهما لم تفسدا فلا يتعدد الاله مقدمهٔ استثنائيه سنك مفادى فسادك انتفاسيله جناب باريدن غيرى الهه‌نك انتفاسى اولوب او كلمه‌سى بومفهومه اشارتى كافلدر وبو معناجه لولو منطقيه ايله معبر اولوب عربيون لوجئتنى لاكرمتك امثالنده عكسنى يعنى انتفاء اولدنناشى انتفاء ثانى ايچون اولمسنى اختيار ايتمشلردر والفظ مذكور مقامنه كوره هرايكى معناده مستعمل اولور ونظم جليلده اشبو لوكان فيهما آلهة الاالله لفسدتا كريمه‌سى معناى اول اوزره وارد اولديغى كبى فلوشاء لهديكم اجمعين قول شريفنده معناى ثانى‌يه محمول اولوب خارجده هدايت جميعك انتفاسنه علت هدايت جميعه مشيتك انتفاء تعلق اولديغنى افاده‌ايدر وعلماء عربيه‌نك اشبو معناى ثانى‌يه اقتصارلرى كلمهٔ مذكوره‌يى علم بالنتائجى تحصيل ايچون قياساتده عدم استعماللرينه بناءدر ومنطقيون قياسات مذكوره‌ده استعمال ايتدكلرى جهتله معناى اوله حمل ايتمشلردر وبونك ايچون مطول ترجمه مزده تفصيلات مزيده مندرجه‌در

مخفى اولمسونكه تفصيلات آتيه‌دن معلوم اوله‌جغى وجهله مطلوبك موضوعى شكل اول وثانيده صغرانك موضوعى وشكل ثالث ورابعده محموليدر ومطلوبك محمولى شكل اول وثالثده كبرانك محمولى وشكل ثانى ورابعده موضوعيدر ايدى برمقدمه موضوع مطلوبى كنديده دخى موضوع اوله‌رق مشتمله اولورسه بو مقدمه ياشكل اول وياشكل ثانى ايچون صغرى اولور واكر برمقدمه موضوع مطلوبى محمول اوله‌رق مشتمله اولورسه بومقدمه ياشكل ثالث وياخود رابع ايچون صغرى اولور وبرمقدمه محمول مطلوبى محمول اوله‌رق مشتمله اولورسه بو مقدمه شكل اول وياخود ثالث ايچون كبرى اولور واكر محمول مطلوبى موضوع اوله‌رق مشتمله اولورسه شكل ثانى وياخود رابع ايچون كبرى اولور وبعضا مقدمات قياسدن بعضيسى طى وترك اولنه‌رق عبارده ذكر وايراد اولنمز اما كبرانك ترك اولنمسى مثلا عالمك حدوثنى اثباتده العالم محدث لانه مؤلف دينلوب وكل مؤلف محدث كبراسى ذكر اولنميه‌رق ظهورندنناشى طى اولنور واما صغرانك تركى مثلا العالم محدث لان كل مؤلف محدث دينلوب لانه مؤلف صغراسى طى اولنور بوصورتده قياس جمليده يالكز برمقدمه موجود اولوب مقدمهٔ اخرى مطويه اولديغنى كورديكمز محلده اشبو مذكور اولان مقدمه‌يه نظر ايدرز اكر موضوع مطلوبى كنديده موضوع اوله‌رق مشتمله اولورسه بو مقدمه‌يى ممكن اولديغى حالده شكل اولدن والاشكل ثانيدن صغرى اعتبار ايلرز واكر اشبو مقدمهٔ مذكوره موضوع مطلوبى محمول اوله‌رق مشتمله

اولورسـه شـكل ثالث وياخود رابع ايچون صغرى ايدرز وبو ايكى صورتده‌ده
كبراى قياس مطويه اولمش اوله‌جغندن اثبـات مطلوبه لازمكله‌جك كبرايى تقديره
محتاج اولورز واكر مقدمهٔ مذكوره محمول مطلوبى محمول اوله‌رق مشتمله اولورسه
شكل اول وياخود شكل ثالث ايچون كبرى ايدرز واكر محمول مطلوبى موضوع اوله‌رق
مشتمله اولورسـه شـكل ثانى وياخود رابع ايچون كبرى عد ايلرز واشـبو ايكى
صورتده‌ده صغراى قياس مطويه اولمش اوله‌جغندن تعيين صغرايه احتيـاج مس
ايدر واكر مقـدمهٔ مذكوره‌ده مطلوب اولان قضيه‌نك صغرى وكبراسـندن هيچ
بريسى موجود اولمزسـه بوصورتده قياس قياس مركب اولديغى معـلوم اوله‌رق
قيـاسـينك مقدمات مطويه‌سنى بولوب تنظيم وتركيب ايتمكلكه محتاج اولوزر مثلا
عالم ايچون برمؤثر اولديغى اثباتده العالم له مؤثر لان كل متغير حادث دينلسـه كل
متغير حادث مقدمه‌سـنده مطلوب اولان العالم له مؤثر قضيه‌سنك نه موضوعى اولان
عالم ونه‌ده محمولى اولان مؤثر لفظلرى موجود اولماسيله بومقدمه برقياس مركبه
اشارت واندن جزء اولديغى فهم ايلرز بوده قياسين اوله‌رق اول لان العالم متغير وكل
متغير حادث ثانى العالم حادث وكل حادث له مؤثر اولوب مطلوب اولان العالم له
مؤثر قضيه‌سنى انتاج ايلر وبعضا مقدمهٔ استثنائيه وكذلك مقدمهٔ شرطيه دخى طى
اولنور مثلا اعمال ايمانده داخل اولمديغنه استدلالده لان حقيقة الايمان هوالتصديق
القلبى دينلور مراد اوكانت الاعمال داخلة فى الايمان لم يكن حقيقة الايمان هوالتصديق
لكن حقيقة الايمان هو التصديق ديمك اولوب مقدمهٔ شرطيه طى ايدلمشدر
قال رحمه الله (وصحة الدليل مشروطة بصحة مادته وصورته اما صحة الصورة فبان
تكون مستجمعة لشرائط نذكرهـا بعد) ودليلك صحتى ماده وصورتنك صحتيـله
مشروطه اولوب بونلر صحيح اولمدقجه دليل اوله‌مز اماصورت دليلك صحتى بحث
قياسده ذكر وايراد اولنه‌جق شرائطى جامعه اولمسيله تحقق ايدر
قال رحمه الله (واماصحة المادة فبان تكون صادقة ومناسـبة للمطلوب بحيث ينتقل
من العلم بها مع الصورة الصحيحة الى العلم المطلوب) واما مادهٔ دليلك صحتى ماده‌نك
فى نفسها صادقه ومطلوبه مناسـبه اولمسيله اولور ومطلوبه مناسبتى بر حيثيتده
اولمق اقتضـا ايدركه صورت صحيحه سيله برابر ماده‌يه علمدن مطـلوب
اولان علم نتيجه‌يه انتقال اولنور (فلا يصح المادة الغير المرتبطة كزوجية الاربعـة
بالنسبة الى حـدوث العالم) وبو وجهله مادة دليلك مطلوبه اشتراط مناسبتندن
ناشى حدوث عالمه نسبتله زوجيت اربعه كبى مطلوبه ارتباطى اولميان ماده صحيح
اولمز شويله كه حدوث عالمى اثبات ايچون اتيان اولنه‌جق دليله زوجيت اربعه ماده
اولمق لازم كلسه ينـلرنده عـلم بالحدوثه انتقالى اقتضا ايده‌جك بر كونه ارتباط

ومناسبت اولماسيله ماده صحيحه اوله‌مز (ولا المادة التى لا يمكن ان تعلم بالعلم المناسب
للطلب كالمقدمة الظنية فى البرهان اذ لا يكتسب اليقين الا من اليقين) وكذلك مطلبه
مناسب اولان علم ايله معلوم اولمسى ممكن اولميان ماده دخى صحيحه اولمز مثلا برهانده
مقدمهٔ ظنيه بويله اولوب مفيد ظن اولان مقدمه مقـام برهانده صحيحه اوله‌مز زيرا
يقين انجق يقيندن اكتسـاب اوله‌جغى جهتله ظنيات واسطه سيله اكتساب يقين
ممكن اوله‌مز (ولا المادة التى لا تعلم قبل المطلوب سواء علمت معه كالمادة التى تدور
عليه دورا معياكما فى الاستدلال باحد المتضايفين عـلى الآخر) وكذلك مطلوبدن
مقدم معلوم اولميان ماده دخى صحيح اولمز يعنى مادهٔ قياس اولان مقدمه‌لر اثبـاتى
مطلوب اولان شيدن مقدم معلوم اولمسى لابدر زيرا فى نفسه مجهول اولان برشى
اكتساب علمـه واسطه اوله‌مز وماده‌نك قبـل المطلوب معلوم اولـامسى ايسـتر
مطلوبدن مقدم معلوم اولميوبده مطلوب ايله برابركده معلوم اولسون تكيم مطلوب
اوزره دور معى ايله دور ايدن ماده بووجهله اولوب مثلا احد متضايفين ايله آخرى
اوزره استدلال ايدلمسى يعنى هـذا ابن لانه ذواب وكل ذواب ابن دينلمسى صحيح
اوله‌مز زيرا ابن ايله اب تضايف مشهورى ايله متضايفلر دركه احد همـانك تعقلى
آخرينك تعقلنه متوقف اولان امرين متقـابليندر مصنفك حاشيه‌ده بيـانى وجهله
احـد متضايفين ايله آخرى اوزره استدلال اولنه‌ماسى زيرا بونلر ذهنـا وخارجا
متكافئين اوله‌رق بونلردن بريسى بدون الآخر نه علم تصورى ونه عـلم تصديق ايله
معلوم اولميوب بلكه معا معلوم اولورلر وشريف محقق بواستدلالك عـدم صحتنى
بعض كتبنده تصريح ايلمشدر (او علمت بعـده كمواد الادلة المشتملة عـلى المصادرة
بلادور باطل) وياخود مادهٔ قياس بعد المطلوب معلوم اولسون بودخى غير صحيحه
در تكيم دور باطلدن عارى اوله‌رق مصادره على المطلوب اوزره مشتمله اولان
ماده‌لر بو وجهله در مصنف حاشيه سنده بونى ايضاحده ديمشدركه زيرا مصادره
هرنقـدر مشهور اولان عين نتيجه‌يى وياخـود ملزومنى جزء قيـاس قلق اولوب
بومعناجه دوره مساوى ايسـه‌ده بومحلده مراد دليلك مدعا اوزره توقفى اولوب
بوتقديرده علم بالدليل مدعايه علمدن متأخر اولور ايمدى مصادره اوزره مشتمـله
اولان ادله‌نك بطلانى قبل المطلوب معلوم اولمق شرطنك فقدانندن ايچون اولوب
يوقسه بعضيلرك توهم ايلدكارى كبى دور باطـلى استلزامندن ايچون دكلدر زيرا
بوقبيلدن اولان دليلك منشأ ابطالى مجرد دليله علم مطلوبه علم اوزرينه توقف ايتمسى
اولوب ايسه بوتوقف جانب مطلوبدن دخى منعكس اوله‌رق علم بالدليل علم بالمطلوبه
توقف ايتـديكى كبى علم بالمطلوب دخى علم بالدليله توقف ايلسـون نته كيم دليل
مطلوب اشبو دليله منحصر اولديغى صورتده بويله اوله‌رق دور باطل بودر وياخود

جانب مطلوبدن منعكس اولمسونكه تا كيم مطلوب ايچون دليل آخر صحيح اولديغى حينده جانب مطلوبدن توقف موجود اولميه‌رق بو صورتده دور بولنمز حالبوكه بو تقديرده دخى دور باطلك عدم وجوديله برابر ماده غير صحيحه‌در (اولم يعلما اصلا كمواد الادلة التى تدور عليه دورا باطلا) وياخود مادهٔ دليل ايله مطلوبدن ايكسيده اصلا معلوم اولمسون يعنه قبل المطلوب معلوم اولميوب ماده صحيحه دكلدر تا كيم مطلوب اوزره دور باطل ايله دور ايدن موادادله بو وجهله‌در شويله كه مطلوب ايچون ايراد اولنان دليله علم مطلوبى علمه متوقف اولوب ومطلوب ايچون دليل مذكوردن بشقه بر دليل اولمديغى كبى علم بالمطلوب دخى اشبو دليلى علمه متوقف اوله‌رق طرفيندن تحقق توقفله دور باطل موجود وبو حالده ماده ايله مطلوبدن ايكسنده دخى تحقق علم مفقود اولور (اذالعلم الكاسب علة تجب تقدمها على المعلول المكتسب) وبو وجهله قبل المطلوب معلوم اولميان مادهٔ دليلك عدم صحتى زيرا علم كاسب علت اوله‌رق معلوم مكتسب اوزره تقدمى واجبدر

قال رحمه الله (فالدليل اربعة اقسام قسم مستلزم للنتيجة بالذات وهو القياس وسيجئ تفصيله) اقسام دليله شامل اولمق اوزره تعريف دليلى بعد الايراد تفصيل اقسامنه شروع ايتمشدر ايمدى دليل درت قسم اولوب بوندن برقسمى بالذات نتيجه‌يى مستلزمدر بوده قياس اولوب قريبا تفصيلى كلسه كركدر (وقسم مستلزم بواسطة صدق المقدمة الاجنبية هى مقدمة خارجة عن الدليل غير لازمة لاحدى القضايا المأخوذة فيه فى كل مادة كما فى القياس المساوات كقولنا الدرة فى الحقة والحقة فى البيت فالدرة فى البيت بواسطة صدق ان ظرف الظرف ظرف فى الظروف الخارجية) وقسم ثانى نتيجه‌يى مقدمهٔ اجنبيه‌نك صدقى واسطه‌سيله مستلزمدر كه بو مقدمه دليلدن خارجه اولوب ودليلده مأخوذه اولان قضايادن بريسنه هر بر ماده‌ده غير لازمه‌در نته كيم قياس مساواتده حال بويله اولوب مطلوبى انتاجى بر مقدمهٔ اجنبيه واسطه‌سيله اولور مثلا ذكر اولنان الدرة فى الحقة والحقة فى البيت مقدمه‌لرينك فالدرة فى البيت مطلوبنى انتاجى ظرف الظرف ظرف مقدمهٔ اجنبيه‌سنك ظروف خارجيه‌ده صادق اولمسى واسطه‌سيله‌در قياس مساوات ايكى قولدن مركب اولوب قول اولك متعلق محمولى قول ثانى ايچون موضوع اولان قياسدر وبونده اتحاد محمولين شرطدر ومقدمهٔ اجنبيه واسطه‌سيله صورت انتاجده بعضيلر بو مقدمه‌نك مقدمانه ضم اولنه‌رق وسطك قياس صحيح منتج هيئتى اوزره اولمسنى اعتبار وبو بابده بر طاقم تكلفاتى اختيار ايتمشلر ايسه‌ده محقق رازى بونلرى رد ايدرك توسيط مذكوره حاجت اولمديغى بيان

﴿ ايتمشدر ﴾

ايتمشدر شو جهتله كه بلا واسطه مقدمتينه لزوم نتيجه‌نك معناسى مجرد تعقل مقدمتينك تعقل نتيجه‌ده كافى اولمسيدر وواسطه ايله لزومك معناسى تعقل نتيجه‌ده يالكز مقدمتينى تعقل كافى اولميوب بلكه تعقل واسطه ايله برابر اولمسيدر الحاصل استلزام نتيجه‌ده تكرر وسط ايچون اختيار تكلفه حاجت اولميوب مقدمهٔ اجنبيه صادق اولديغى محلده يالكز مقدمهٔ اجنبيه‌نك تعقلى كافيدر مثلا ا مساوى ب وب مساوى ج مقدمتينيله برابر كل مساو المساوى للشئ مساو للشئ مقدمهٔ غريبه‌سى ملاحظه اولنديغى كبى فا مساوى ج نتيجه‌سنه جزم حاصل اولور لكن مقدمهٔ اجنبيه صادق اولمديغى حينده نتيجه حاصل اولمز ا نصف ب وب نصف ج دينلوبده بوكا نصف النصف نصف مقدمه‌سى منضم اولسه فا نصف ج نتيجه‌سنى مستلزم اولمز زيرا نصفك نصفى نصف اولميوب بلكه ربع اولمسيله مقدمهٔ مذكوره كاذبه‌در

مصنف حاشيه‌ده مثنده اولان فى الظروف الخارجية ظرفى صدقه متعلق اولوب ومقدمهٔ مذكوره‌نك صدقنى ظروف خارجيه‌ده اولمسيله قيداتلمسى ظروفدن بعضيسى ظرف ذهن اولديغى حينده اشبو ظرف الظرف للشئ ظرف لذلك الشئ مقدمه‌سى صادقه اولميه‌جغنه اشارتدر مثلا اجتماع النقيضين موجود فى الذهن والذهن موجود فى الخارج قولمزده مقدمتين صادق اولوب لكن نتيجه‌سى اولان اجتماع النقيضين موجود فى الخارج كاذبدر ومنشأ كذب صغراده ظرف وجودك ذهن اولمسيدر (وكما فى الادلة المنتجة لنتيجة غير موافقة للمطلوب فى الاطراف كقولنا كل انسان جسم لانه حيوان وكل حيوان حساس فانه يستلزم المدعى بواسطة صدق قولنا وكل حساس جسم) وكذلك دليلك مقدمهٔ اجنبيه‌نك صدقى واسطه‌سيله نتيجه‌يى مستلزم اولمسى اطرافده مطلوبه موافقه اولميان نتيجه‌يى انتاج ايدن ادله‌ده واقعه‌در يعنى بو مثللو قضيه‌لردن حاصل اولان نتيجه‌لرك طرفينى مطلوبه موافق اولميوب بو جهتله مطلوبى استلزام ايتمامش اولورسه‌ده بر مقدمهٔ اجنبيه ضم اولنديغى كبى عين مطلوبى استلزامى تحقق ايدر مثلا كل انسان جسم مطلوبنى اثباتده لانه حيوان وكل حيوان حساس دينلسه نتيجه فكل انسان حساس اولور مطلوب كل انسان جسم اولوب مطلوبه غير موافقدر زيرا مطلوبده محمول جسم ونتيجه‌ده حساسدر وبو مقدمه‌لرك مدعايى استلزامى وكل حساس جسم مقدمهٔ خارجيهٔ غير لازمه‌سنك صدقى واسطه‌سيله واشبو مقدمهٔ اجنبيه‌نك مجرد تعقلى ذكر اولنديغى وجهله استنتاج مطلوبده كافى كورينورسه قياس مفرد وكما فى عد اولنميوبده نتيجه صغرى ومقدمهٔ اجنبيه كبرى اولمق اوزره كل انسان حساس

جسم مقدمتینیله فکل انسان جسم نتیجه‌سنه توصل اولنورسه قیاس مرکب اولمش اولور وقدتکذب تلك المقدمة المشتملة على الاکبر کما اذا سیق هذا الدلیل لدعوى ان کل انسان رومی کما تکذب فی قیاس المساوات فی نحو اجتماع النقیضین موجود فی الذهن والذهن موجود فی الخارج) وبعضا حد اکبر اوزره مشتمله اولان اشبو مقدمهٔ اجنبیه کاذبه اولور اکبردن مراد مطلوبده اولان محکوم بهدر ومقدمهٔ مذکوره‌نك کذبی مثلا ذکر اولنان دلیل کل انسان رومی دعواسنی اثبات ایچون سوق وایراد اولنه‌رق لانه حیوان وکل حیوان حساس دینلسه وبو مقدمه‌لره کل حساس رومی مقدمهٔ اجنبیه‌سی ضم اولنسه بو مقدمه اکبر اولان رومی اوزره مشتمله‌در لکن کاذبه اوله‌رق کل انسان رومی مدعاسنی غیر مستلزمدر نته‌کیم قیاس مساواتده دخی اجتماع النقیضین موجود فی الذهن والذهن موجود فی الخارج امثالنده مقدمهٔ خارجیه اولمق لازمکلان ظرف الظرف ظرف مقدمه‌سی کاذبه‌در ومنشأ کذب احد ظروف ذهن اولمسی ایدوکی حاشیه‌دن نقل ایله مرور ایتمشدر

قال رحمه الله (وقسم مستلزم بواسطة المقدمة الغریبة هی مقدمة خارجة عن الدلیل لازمة فی کل مادة لاحدى القضایا المأخوذة فیه غیر موافقة لها الاطراف) وادله‌دن قسم ثالث مقدمهٔ غریبه واسطه‌سیله نتیجه‌یی مستلزم اوله‌رق اشبو مقدمهٔ غریبه دلیلدن خارجه اولوب ودلیلده مأخوذه اولان قضایادن برینه هر ماده‌ده لازمه واطرافده اشبو قضایایه غیر موافقه اولان مقدمه‌در مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله مقدمهٔ مذکوره‌نك دلیلدن خارجه اولمسیله تقییدی صغری وکبری کبی اجزادن وهر ماده‌ده لزوم قیدیله مقدمهٔ اجنبیه‌دن ودلیلده اولان قضایایه اطرافده لاموافقت قیدیله محکوم علیه ومحکوم بهده اصله موافق اولان عکس مستویدن احترازدر زیرا اشبو عکس مستوی نه مقدمهٔ اجنبیه ونه ده غریبه اولوب بو واسطه ایله نتیجه‌یی مستلزم اولان دلیل بالذات مستلزم اولان قیاسدن معدوددر شوقدر وارکه بعضا مجاز اوله‌رق مقدمهٔ اجنبیه اوزره مقدمهٔ غریبه اطلاقی جاریدر وعکس مستوی ایله استلزامك بالذات استلزامدن معدود اولمسنده ملخص کلام چونکه بالذات استلزام نتیجه‌ده حد واسطك وجوب تکرری معتقد اهل فن اولوب اشبو تکرر ایسه عکس مستوی ایله مبین اولانده حاصل وعکس نقیض وقیاس مساوات ایله اولانلرده غیر حاصلدر شوجهتله‌که قیاس مساوات وعکس نقیضده حدود دلیل تغیر ایدوب عکس مستویده تغیر ایتمیه‌جکی امر بیندر (وهو الادلة المستلزمة بواسطة عکس النقیض نحو کل انسان جسم لانه حیوان وکل لاجسم هو لاحیوان فانه انما یستلزمه بواسطة عکس نقیض الکبرى لیرتد الى الشکل الاول) ونتیجه‌یی مقدمهٔ غریبهٔ لازمه واسطه‌سیله مستلزم اولان اشبو قسم ثالث عکس نقیض واسطه‌سیله

نتیجه‌یی

نتیجه‌یی مستلزمه اولان دلیلدر مثلا کل انسان جسم مطلوبنی اثبات ایچون لانه حیوان وکل لاجسم هو لاحیوان دینلسه بو مقدمه‌لرك مطلوب مذکوری استلزامی آنجق کبرانك عکس نقیضی واسطه‌سیله اوله‌بیلور شویله‌که عکس نقیضی توسیط ایله شکل اوله ارتداد ایدرك مطلوبی منتج اولور وکبرانك عکس نقیضی کل حیوان جسم اولوب صغرای مذکوره ضم اولندیغی کبی کل انسان حیوان وکل حیوان جسم دیمك اوله‌رق بوایسه شکل اول اولمسیله مطلوب اولان کل انسان جسم قولنی استلزام وانتاج ایدر ومشهور اولان مثال جزء الجوهر یوجب ارتفاعه ارتفاع الجوهر وکل مالیس بجوهر لایوجب ارتفاعه ارتفاع الجوهر مقدمه‌لری اولوب زیرا مقدمهٔ ثانیه‌نك عکس نقیضی اولان کل مایوجب ارتفاعه ارتفاع الجوهر فهو جوهر واسطه‌سیله جزء الجوهر جوهر مطلوبنی مستلزم اولوب وبو مثال اوزره قیاس مذکور شکل ثانیدن اولمسیله نوجهله قیاسدن خارج اوله‌بیلور دیو سؤال مقدمهٔ ثانیه موجبه اولمق اوزره ایراد ایدلمسیله شکل ثانیدن اولمدیغی جوابی اعطا اولندیغندن مصنف کبراسی صریحا موجبهٔ معدوله اولان مثال مذکوری اختیار ایلشدر

قال رحمه الله (وقسم غیر مستلزم کلیا وان استلزم العلم به الظن بالنتیجة بناء على ان حصول الظن بالشیء من الشیء لایتوقف على الاستلزام الکلی بینهما کما فی الظن بالمطر عند استقبال السحاب المظلم مع التخلف کثیرا) وادله‌دن قسم رابع هرنقدر کندیسیله علمدن نتیجه‌یه ظنی مستلزم اولورسه‌ده استلزام کلی ایله نتیجه‌یی مستلزم اولمیاندر شوجهتله مبنیکه برشیدن برشیئه حصول ظن اشبو شیئین بیننده بلا تخلف استلزام کلینك وجودینه توقف ایتمز مثلا سیاه ومظلم اولان بر سحابك حین توجه واستقبالنده نزول مطره ظن حاصل اولور حالبوکه چوق کره تخلف ایدرك سحابده امطار ایچون استعداد تام مشاهده وهمان نزول ایده‌جکنه انتظار اولنور ایکن بر قطره بیله نازل اولمیه‌رق هوا منکشف وظلمت منصرف ودلیل ظن متخلف اولور مصنف حاشیه‌سنده دیمشدرکه بوکلام تعریف قیاسده استلزامك استلزام کلی وجزئیدن اعم اولان استلزامه حمل ایتمیه‌رك استلزام کلی اوزره حمل ایدلمسنه مبنیدر والاقید استلزام ایله استقراء وتمثیل تعریف قیاسدن خروج ایتمز حالبوکه قوم بونلری قید استلزام ایله اخراج ایدوب وقیاس مساواتی قید استلزام ایله اخراج ایتمیه‌رك لذاته قیدیله اخراج ایلشلردر بزدخی بومحلده آنلرك کلامی اوزره اقتفا وجریان ایدرك نتیجه‌یی مقدمهٔ اجنبیه واسطه‌سیله مستلزم اولان دلیلی مستلزم کلی قسمندن قلدق حالبوکه مستلزم کلی اولمیوب بلکه خصوص ماده واسطه‌سیله مستلزمدر بوصورتده قوم ایچون صواب اولان تعریف

مذكورده مأخوذ استلزامى متبادر اولديغى وجهله استلزام كلى به حمل ايدرك
بوقيد ايله استقراء وتمثيلى وقياس مساوات مثللوبى واذاته قيديله مقدمهٔ غريبه
واسطه سيله مستلزم اولان دليلى اخراج ايتمليدر وياخود استلزامى مطلق استلزامه حمل
ايدرك بونلرك جمله سنى لذاته قيديله اخراج ايتمليدر مكركه قوم استلزامى استلزام
كلى به حمل ايله برابر وحده يعنى مستقلا وياخود مقدمهٔ اخرى انضماميله
مستلزم اولمقدن تعميم ايتمش اوله لر نته كيم ميرابوالفتح بوصورته اشارت
ايتمشدر لكن بوتأويل اوزرينه هر نقدر مساواتى قيد استلزام ايله اخراج ايتميوب
لذاته قيديله اخراجلرنده مصيب اولورلر ايسه ده قيد استلزام ايله استقراء
وتمثيلى اخراجلرينه توجيه كلام اولنور شويله كه اشبو صورت تعميمده اولان
استلزام كلينك استقراء وتمثيلده عدمى محل نظر اولديغى ظاهردر زيرا استقراء
اتفاق جميع افراد وتمثيل عليت جامع ضميمه لريله كليا مستلزملردر وبوضميمه لر
اعتبار اولنميوبده وحده عد اولندقلرى تقديرده كليا مستلزم دكللر ايسه ده
قياس مساواتدخى بويله در بوصورتده استقراء وتمثيلك قيد استلزام ايله اخراجى
حاصل اوله مز وبو ايراددن قوم ايچون مخلص ومفر اولميوب مكركه استلزامى
وحده وياخود ضميمهٔ مقدمه ايله اولمقدن تعميم ايله برابر استلزام كليء مقطوعه
حمل ايتمك طريقيله تخليص ايدلمش اوله زيرا استقراء وتمثيلده حكم ضميمه
ايله استلزام كلى به قطع وجزم ممكن اولميوب لكن مساواتده ممكندر بوحالده
استقراء وتمثيل قيد استلزام ايله تعريفدن خروج ايدرك اخراج مساواتده لذاته
قيدنه مراجعت اولنمسى اقتضا ايلديكى تحقق ايدر

قال رحمه الله (ومن هذا القسم الاستقراء الناقص وهو الاستدلال على الحكم
الكلى بتتبع اكثر جزئياته كقولك كل حيوان غير التمساح يحرك فكه الاسفل
عند المضغ لان الانسان كذلك والفرس وغيرهما مما رأيناه من الحيوانات كذلك)
واستقراء ناقص دخى اشبو قسم رابعدن اولوب كلى وجميع موادده مطرد
اولمق صورتيله نتيجه يى مستلزم دكلدر استقراء ناقص حكم كلى اوزره اشبو
حكم كلينك اكثر جزئياتنى تتبع ايتمك طريقيله استدلالدر شويله كه حيوان كبى
بر كلينك انسان وفرس وبقر امثالى جزئياتنى تفتيش وتتبع ايدرك محكوم به
ايله حكم اولمقده متفق بولديغمزده حكم مذكور اوزرينه اشبو تتبعمزى دليل اتخاذ
ايلرز مثلا كل حيوان غير التمساح يحرك فكه الاسفل عند المضغ يعنى تمساح
ديدكلرى حيوان بحريدن ماعدا جميع حيوان كوش كتوردكلرى وقت آلت
چكه لرينى تحريك ايدرلر ديو دعوا ايدرك بونى اثباتده زيرا انسان بويله در
وفرس ايله دها سائر كورديكمز حيوانلرده بويله اولوب عندالمضغ فك اسفللرينى

تحريك ايدرلر ديو استدلال ايدرسن لكن جميع حيوانه وبونلرك كيفيت مضغنه اطلاع
ممكن اولميوب تخلفى جائز وغائبى شاهده قياس اوله رق ملازمه ظنيه اولمسيله نتيجه ايچون
آنجق ظنى مفيد اولوب افادهٔ يقينه غير متجاوزدر واكثر ايله تقييدى استقراء تامدن
احترازدر زيرا استقراء تام ذكر اولنه جغى وجهله قياس مقسمدر

قال رحمه الله (ومنه التمثيل المسمى عندالفقهاء قياسا وهو اثبات حكم فى شئ لوجوده
فى مثله بعلية الجامع بينهما كقولنا العالم كالبيت فى التأليف والبيت حادث فالعالم
حادث) عندالفقهاء قياس وعرف عامده قياس فقهى تسميه اولنان تمثيل دخى اشبو
قسم رابعدندر بوده برشيئك مثلنده برحكمك وجودندن ايچون بينلرنده اولان
جامعك عليتيله حكم مذكورى اوشيده اثبات ايتمكدر حاصلى برشى ايله اوشيئك
نظيرى اولان شئ آخر بينده برمعناى مشترك موجود اولوب وبومعنا اشبوشيئين
بينى جمع ايتمش اوله جغندن بومعنانك عليتيله شئ آخرده موجود اولان بر ديكر معنايى
اوشئ ايچون اثبات ايلمكدر وبعبارة اخرى برجزئى يى بينلرنده مشترك اولان
برمعناده جزئى آخره تشبيه ايدوب وبوتشبيهدن ايچون معناى مذكور ايله
معلل اوله رق مشبه بهده ثابت اولان حكمى مشبه ايچون اثباتدن عبارتدر مثلا
حدوث عالمى اشبو طريق تمثيل ايله اثباتده العالم حادث لان العالم كالبيت فى التأليف
والبيت حادث فالعالم حادث دينلور اشته بومثالده شيئين عالم ايله بيت اولوب
ايكيسنك بينى جامع يعنى هر ايكيسنده موجود اولان تأليفك عليتيله بينده موجود
اولان حكم حدوث عالم ايچون اثبات ايدلمشدر اعدى تمثيل ايچون اركان اربعه
اولوب بريسى مشبهدركه فرع تسميه اولنور وثانى مشبه به اولوب ثبوت حكمده
اصغرك مبنا عليهى اولمسيله اصل تعبير ايديلور وثالث طرفين بينده جامع اولان
معناى مشترك اوله رق علت دينلور وركن رابع تشبيه كنديده اولان شيدركه
بوركنه دخى عندلرنده حكم اطلاق اولنور مثال مذكورده فرع عالم واصل بيت
وحكم حدوث وعلت معناى مشترك اولان تأليفدر واكر بزبونى طريق تمثيلدن
صرفنظرله صورت قياسه رد ايلسك جامعى اوسط قله رق العالم مؤلف وكل مؤلف
حادث فالعالم حادث ديرز (واثبتوا علية الجامع اما بالدوران هو ترتب الشئ على
ماله صلوح العلية وجودا وعدما ويسمى الشئ الاول دائرا والثانى مدارا كان
يقال علة الحدوث هو التأليف لانه يدور عليه وجود اكما فى البيت وعدما كما
فى الواجب تعالى) وجامعك عليتنى اثباتده طرق عديده بيان اولنوب مصنف مشهور
اولنلرى ايراد ايدرك ديركه عليت جامعى بعضا طريق دوران ايله اثبات ايلديلر
دوران كندوسيچون وجودا وعدما عليته صلاحيت اولان شى اوزرينه برشيئك
ترتبيدر واشبو شيئيندن شئ مترتبه دائر وثانى اولان شئ مترتب عليهه مدار تسميه

اولنور مثلا مثال مذكورده جامع تاليف اولەرق بونك علت حدوث اولديغى اثباتده دیرزكه علت حدوث آنجق تألیفدر زیرا حدوث وجوداوعدما تألیف اوزرینه دائر اولەرق مؤلف اولان شیدن حدوث وغیر مؤلفدن عدم حدوث غیر مفارقدر نەكیم بیندە تألیف موجود اولدیغى كبى حدوث دخى موجود وواجب تعالى تألیف وحدوثدن منزه ومتعالیدر خلاصهٔ طریق دوران مدار اولان شیئك ثبوتى حیندە حكمك ثابت وانتفاسى عندندە منتفى اولمسیدر ودوران مدارك دائر ایچون علت اولمسنه اماره وعلامت اولەرق بوایسه یقین افاده ایتمیوب بلكه مفید ظندر زیرا بعض صوردە وجوداوعدما ترتب علیتى مفید اولمیوب وجمیع صوردە ترتبتا آنجق استقراء تام ایله اولەرق بوایسه متعذرویاخود متعسردروهمده مداربعضا دائر ایچون علت اولمز (واما بالتردید كان یقال علة الحدوث اما التألیف اوالامكان والثانى باطل لصفات الواجب تعالى فتعین الاول) وبعضا علیت جامعى طریق تردید ایله اثبات ایلدیلر مثلا مثال مذكورده جامع اولان تألیفك علت حدوث اولدیغى اثباتده دیناوركه علة حدوث یاتألیف ویاخود امكاندر امكاندن مراد وجودنى مقتضى اولمامق معناسنه امكان ذاتیدر وثانى یعنى علت حدوث امكان اولمسى باطلدر زیرا صفات واجب تعالى ایله منتقضدر (٨) بوصورتده اول یعنى علت حدوث تألیف اولدیغى تعین ایدرلكن بودخى مفیدیقین اولمیوب علیه علامت اولەرق افادهٔ ظندن تجاوز ایتمز زیرا تقسیم حاصر اولمیوب علت ذكراولنان شیلرك غیریسى اولمسى جائزدر وبالفرض وجهینك تام اولمسى وجامعك اصلده علت اولدیغنك ثبوتى تسلیم

---

(٨) مصنف فاضلك بومقامده اولان كلامنده متأخرین محققینك مذهبلرنى ترجیح وانلره ورودى متوهم اولان سؤالك جوابنه تلویح واردر شویله كه هر بر ممكن حادث اولوب واجب تعالینك صفات علیهسى ایسه قدیمه اولملرله ممكنه اولمیه جقلرنه هرنه قدر بعض متكلمین ذاهب اولدى ایسه ده ممكن ایله واجب بیننده واسطه اولدیغندن مذهب مذكورصفاتك واجب اولمسنى موجب وواجب لذاتهنك تعددنى مستوجب اولملرله منظور فیه اولدیغندن محققون صفات واجبك ممكنه اولمسنى اختیاروعلة حدوث امكان اولمسنك منعیله بطریق الاختیار صدور ایدن هر بر ممكن حادث اولمسنى اقرار وصفات اللهك صدورى بطریق الایجاب اولملرله امكاندن حدوثى لازم كلمیه جكنى اشعار ایتشلردر آنجق بومذهبه عرضك تعریفى بولنان مایقوم بالغیرده ماكلمهسنى ممكندن عبارت اولوب قیامك معناسى دخى تحقیقده اختصاص الناعت بالمنعوت اولملرله صفات اللهك عرض اولمامسى لازم كلوردیو اعتراض اولنوب اعتراض مذكورك جوابنده بعضیلرى صفات اللهك عرضده دخولنى تسلیم ایلیوب عرض اطلاقنك مانعنده شبو عندن ناشى خلاف مقصودى ایهام ایتكله صفات اللهیه اطلاق جائز اولمامسى عرضده دخولنه منافى دكلدر دیو جواب محقق سیالكوتینك مختارى اولدیغى حاشیهٔ شرح عقائد نسفیهده سوق كلامندن مستفاداولمشدر اما مصنف مرحوم حاشیهٔ شرح عقائد عضدیهده تحقیق كلام وتبیین حقیقت مرام ایدرك بیورمشلردركه اشاعرهنك بقاء الاعراض بتجدد الامثال وصفاته تعالى باقیة باعیانها ازلا وابدا غیر متجددة لاستحالة قیام الحوادث بذاته تعالى قوللرندن منفهم اولدیغى وجهله جوهر وعرضه منقسم اولان آنجق ممكن حادث اولدیغندن عند الاشاعرة عرضك تعریفى حادث یقوم بالغیر ویاخود ممكن یقوم بالممكن اولدیغى دركار اولملرله تعریف مشهورده واقع ماكلمهسى حادثدن عبارتدر ویاخود غیرایله مراد ممكن اولەجقندن صفات ذاتیهٔ الهیه عرضده داخل اولمیه جقنده اصلا اشتباه یوقدر فاحفظ هذا (عبدالمجید)

اولنسه فرعده دخى حكم ایچون علت اولمسنك لزومى غیر مسلمدرزیرا خصوصیت اصلك علیتهشرط ویاخود خصوصیت فرعك علیته مانع اولمسى جائز اولەرق بوحالده انتفاء شرط ویاخود وجود مانعدن ناشى فرعده علیت جامع منتفى اولور لكن بوذكراولنان كلاملر علت ایله حكمده فى الجمله مؤثر اولمق معناسنجه علیت مراد اولندیغى تقدیرده اولوب واكر اصلا بر قیداوزره توقف ایتمیه جك حیثیتده مؤثر تام مراد اولنورسه بوصورتده علیت ثابت اولدیغى تقدیر اوزره اصل حشو وتمثیل قیاس اولەرق اوسطى جامع اولور نەكیم بیانى مرور ایتمشدر وخفى اولمسونكه استقراء ایله تمثیل آنجق مفید ظن اولوب مفید یقین اولدیغنده بركمسه نزاع ومخالفت ایتمامشدر (فظهران الاستلزام الكلى من مقدمات البرهان دون الامارة) یعنى بو تفصیلاتدن ظاهر اولمشدركه من حیث التحقق نتایج ایچون استلزام كلى مقدمات برهاندن اولوب كندیله ظنه توصل اولنان مقدمات امارەدن دكلدر زیرا امارەنك صحتى استلزام كلى یه غیر متوقفدر شویله كه ذكرى مرور ایتدیكى وجهله برشیدن برشیئه حصول ظن شیئین بیننده استلزام كلى یه توقف ایتمز

قال رحمه الله (واعلم ان نتیجة الدلیل تابعة له لاخس مقدماته بمعنى الاعم كیفا وكما وعلما) ومعلوم اولسونكه نتیجهٔ دلیل معناى اعم ایله مقدمات دلیلك كیف یعنى ایجاب وسلب وكم یعنى كلیت وبعضیت وعلم یعنى یقین وظن جهتندن اخسنده دلیله تابعدر یعنى مشهور اولدیغى اوزره نتیجه اخس مقدماته تابع اولمسندن مراد دلیلك معناى اعم اوزره مقدمەلرندن بریسى سالبه ویاخود جزئیه ویاظنیه اولورسه نتیجهسى دخى بووجهله اولور دیمكدر یعنى مصنفك حاشیەدە بیانى وجهله اكر مقدمات ایچنده سالبه بولنورسه نتیجه دخى سالبه اولور واكر جزئیه بولنورسه نتیجه دخى جزئیه اولور واكر مقدمهٔ ظنیه بولنورسه نتیجه دخى ظنیه اولور وچوق كره نتیجه بونلردن ایكیسنده ویاخود كایسنده تابعه اولور حاصلى مقدماتده موجود ایكى اخس ایسه نتیجه اشبو ایكیده ومجموعى موجود ایسه مجموعنده تابعه اولور وبودخى اكثرى اولوب اخسك موجود اولمدیغى دلیللرده نتیجەدە دخى موجود اولمز مقدمى معناى اعم ایله تقییدى مقدمات دلیل برى اعم ودیكرى اخص اولەرق ایكى معناده مستعمل اولدیغى ماسبقده بیان ایدلمشدى بوراده مراد معناى اعم اولەرق نتیجه اشبو كیف وكم وعلمده اجزا اولان مقدمەلره تابعه اولدیغى كبى مقدمات خارجیه یه دخى تابعه نەكیم شكل ثالث ورابعدن ضرب اولك نتیجهسى عكس مستوى یه تابعه اولەرق موقوف علیه اولان عكس مستوى جزئى اولمسیله نتیجەلرى دخى جزئیه اولوب عكس نقیضده دخى بویلەدر كذلك براهینده استلزام

كلى قطعى اولديغى حيده نتيجه دخى قطعى اوله‌مز استلزام ايسه مقدمهٔ خارجه اولوب اجزاء دليلدن دكلدر

قال رحمه الله (فصل القياس دليل يستلزم النتيجة لذاته) اقسام ادله بيننده احتجاج واستدلالده عمده اولان قياس اولمسيله بو مبحث اصلى‌يى فصول سبعه‌ده سرد وبيانه شروع ايدرك اشبو فصل اولده قياسى تعريف ايله برابر استثنائى واقترانى‌يه تقسيمى وثانيده قياس استثنائينك احكامنى ثالثده قياس اقترانينك اقسامنى ورابعده اشكال اربعه‌سنى وخامسده بحسب الجهات مختلطاتى وسادسده اقترانيات شرطيه‌يى وسابعده مطلقا قياسك بسيط ومركبه انقسامنى ايراد ائلشدر

اقسام دليلى بيانده دليلدن بر قسمى نتيجه‌يى بالذات مستلزم اولوب بوده قياس اولديغنى ذكر ايتمشيدى بووجهله ضمن تقسيده معلوم اولان تعريف قياسى تصريح ايدرك بيورركه قياس بر دليلدركه نتيجه‌يى لذاته مستلزم اولور شويله‌كه هرنه وقت مضمون دليل تحقق ايلسه مطلوب اولان مضمون نتيجه ثابت اولور وتعريف قياسده مشهور اولان قول مؤلف من اقوال متى سلمت لزم عنها لذاتها قول آخر يعنى قياس ايكى ومافوقى اولان قضيه‌لردن مؤلف برقولدركه هرنه زمان بوقضيه‌لر تسليم وتصديق اولنسه ذات قضايادن ايچون بو قضيه‌لردن قول آخر لازمكلور عباره‌سى اولوب لكن مصنف مقام جنسده قول ايراد ايتميوب دليل ايراد ايتمسيله لفظ دليل سبق ايدن تعريفندن مستبان اولديغى وجهله قيود سائره دن مستغنى اولمسيله يالكز ادله‌نك اقسام سائره‌سندن تمييزده كافى كورينان لذاته استلزام نتيجه ايله اكتفا ائلشدر (والمراد من الاستلزام لذاته ان لايكون بواسطة مقدمة اجنبية اوغريبة وان كان بواسطة اخرى كالعكس المستوى فى الاشكال الغير البينة الانتاج) واستلزام ذاتيدن مراد تفصيلاتى قريبا مرور ايلديكى وجهله مقدمهٔ اجنبيه و ياخود غريبه واسطه سيله مستلزم اولمامسى اولوب سائر واسطه ايله اولسه‌ده بأس يوقدر نته‌كيم ظاهرة الانتاج اوليان شكللرك انتاجى عكس مستوى واسطه سيله اولوب بونلر ايسه قياسده داخلدر مصنف حاشيه‌ده بيان ايتمشدركه بومقامده قومك لذاته قوللرندن مرادلرى استلزام كلينك ثبوتنده واسطه‌يى نفى ايتمك اولميوب زيرا هر برقياس ايله نتيجه سى بيننده واسطه‌نك انتفاسى معلوم دكلدر شويله كه هر برقياس ايچون نتيجه‌يى استلزام كلينك ثابت اولمسى لذاته ميدر و ياخود لجزئه ميدر و ياخود بونلرك غيرى برامردن ايچونميدر بوراسى معلوم اولوب بده تعيين ايديله‌مامشدر بلكه مرادلرى اثباتده واسطه‌يى نفى اولوب اشبو استلزام كلينك اثباتنده مقدمهٔ اجنبيه و ياخود غريبه واسطه اولمز

هرنقدر بعض شكللرده استلزام مذكورك اثباتنده بعض مقدمات ايچون عكس مستوى واسطه اولورسه‌ده ديمكدر (٧)

معلوم اولسونكه نظر صحيح عقيبنده يعنى صورتاً ومادةً شرائطنى مشتمل اوله‌رق مقدمات قياسك استحضارنى متعاقب مطلوبه علمك حصولى نوجهله اولديغنده اختلاف آرا اوله‌رق تفصيلاتى كتب كلاميه‌ده مبسوط اولوب صورت اجماليه‌سى بودركه اهل سنت وجماعت عندنده نظر صحيحى علم بالمطلوب ترادف ايلمسى عاديدر شومعنايه‌كه بعد النظر الصحيح علم بالمطلوبك خلقى اوزره عادت الهيه جارى اولوب ايسترسه خلق ايتميه‌رك عدم حصولى غير ممتنعدر وعادت فعلك تكررندن ودائما وياخود اكثريا وقوعندن عبارتدر و بوكلام مسئلهٔ خلقه متفرع اولوب نه زمانكه عند اهل الحق مطلقا جميع حوادث جناب بارى تعالينك خلقيله اولديسه حصول علمك دخى نه بووجهله اولمسى دائرهٔ وجوبده‌در ومعتزله عندنده حصول علم توليديدر شومعناجه‌كه عقل ترتيب مقدمات واسطه سيله علمى توليد وايجاب ايدر و بوقولك مبناسى عندلرنده بعض حوادثك جناب بارينك غيرى‌يه استناديدر بعضيلر نتيجه‌يى توليد ايدن نظر صحيح اولمق اوزره بيان ايتمشلر ايسه‌ده لكن تقرير اول توليدى تفسيرلرينه اقرب وانسبدر زيرا توليدى فاعلك برفعلى فعل آخر واسطه سيله ايجاد ايتمسيله تفسير ايتمشلردر حاصلى ترتيب مقدمات مباشرتله فعل مستدل اولوب واستلزام نتيجه بوفعل اوزره اثر مترتب اولمسيله فعل بالتوليد اولمش اولور چونكه توليد فاعلدن فعلك حصولى فعل آخرك توسطيله اولميدر نته‌كيم حركهٔ مفتاح حركهٔ يد واسطه سيله‌در ومباشرت فعل آخرك توسطى اولمقسزين فعلك حصوليدر نته‌كيم حركت يد بويله‌در واهل سنت عندنده جميع افعالك استنادى بلا واسطه جناب بارى‌يه اوله‌رق متولداتده عبدك صنعى اولميوب خالق وموجدى الله تعالى اولمسيله عندلرنده توليد يوقدر

وعند الحكماء حصول علم اعداديدر شومعناجه‌كه نظر صحيح ذهن ناظرى اوزرينه فيضان نتيجه ايچون معد ومستعد ايدرك اورتيه‌ده قابل وفاعل تمام اولمسى ضروريتيله حصول نتيجه واجب واضطرارى اولمش اولور

---

(٧) مصنف مرحومك رسالهٔ مستقله‌ده بيان ايلديكى وجهله واسطه ايكى قسم اولوب برقسمى واسطه فى الثبوت ديكرى واسطه فى الاثباتدر واسطه فى الثبوت اول برشيدركه عارضك معروضه ثبوت وعروضنده واسطه اوله ايسترسه واسطهٔ مذكوره عارض مذكور ايله متصف اولسون آلهٔ نقاش اوتك مداد ملحوقنده واسطه اولديغى كبى ايسترسه متصف اولسون لحوق مذكوره نفس نقاشك واسطه اولمسى كبى اوله واسطه فى العروض دينلور پس واسطه فى العروض واسطه فى الثبوتدن برقسم اولوب واخص مطلق ايله اخص اولور واسطه فى الاثبات عندلرنده دليله اطلاق اولنوركه تعريفى سبقت ايلدى بومقامده تفصيل مراد ايليلر رسالهٔ مذكوره‌يه مراجعت ايلسونلر (عبد الحميد)
حسن چلبينك مطول حاشيه سنده مصنفك ومختصر فى ثمانية ابواب قولنى تحشيه‌ده دخى اشبو اقسام واسطه‌يه دائر ايضاحات موجوددر فليراجع (للمترجم)

سيدعلامه تقرير مذا هبده ديمشدركه نظر صحيح ايله علم بالمطلوبه توصل ياضروري اولوب بوده ياطريق اعداد ايله اوله‌رق مذهب حكما بودر وياخود طريق توليدايله اوله‌رق مذهب معتزله بودر وياخود ضروري اولميوب بلكه بطريق العاده دركه مذهب اهل سنت بودر ومحقق دواني شرح عضديه‌ده شو وجهله تحقيق ايلشدركه حصول علم عند الاشاعره عادي وعند المعتزله توليدي وعند الحكما اعدادي اولوب امام الحرمين ايله ابوبكر باقلاني عندلرنده لزومي ضروريدر وامام رازينك بعض كتبنده اولان كلامي اشبو امام الحرمين ايله ابو بكر باقلانينك قولري متفق اولوب لكن عندده مشهور اولان لزومي عقلي نظري اولميدر وامام اوزرينده اعتراض اولنه‌رق ديلشدركه اكر لزوم ايله مرادي لزوم عادي اولورسه مذهب اهل سنته رجوع ايدر واكر لزوم ذاتي مراد ايدرسه قول حكمايه رجوع ايدر لكن جوابده ديلشدركه شق ثانيي اختيار ايله دفع محذور ممكندر شو وجهله كه عند الاشاعره‌بين الاشيا استلزام ذاتي غير منكر اولوب واشبو استلزام ذاتي واجب تعالانك مضطر اولمسني ايجاب ايتميوب وجود استلزام ذاتي ايله برابر جناب باريناك نتيجه‌يه علم اعطا ايدوب وياخود مسببي اولان نظر صحيحي عدم اعطا سيله علم بالنتيجه‌يي اعطا ايتامسنده بنه مختاردر

قال رحمه الله (فالقياس ان اشتمل على مادة النتيجة وصورتها معا او صورة نقيضها يسمى قياسا استثنائيا) قياس هيئت اجتماعيه‌سي اعتباريله ايكي‌يه منقسم اوله‌رق اكر مادهٔ نتيجه اولان طرفيني ايله معا صورت نتيجه وياخود صورت نقيض نتيجه اوزره مشتمل اولورسه قياس استثنائي تسميه اولنور ايمدي قياس استثنائي نتيجه‌نك عيني وياخود نقيضي صورت وهيئتيله بالفعل كنديده مذكور اولان قياسدر وبووجهله نتيجه‌نك بالفعل مذكور اولمسندن مراد اجزاء نتيجه‌ده اولان ترتيب اوزره قياسده ذكر اولنمسيدر بوتقديرده نتيجه مقدم وتاليدن مركبه اولان مقدمهٔ شرطيه‌دن ظاهرده جزاولمش اولور جزايسه كله مغاير اوله‌رق قياس ايله نتيجه بينده واجب اولان مغايرت تحقق ايدر (٦) ونتيجه حكم اوزره مشتمله اولان قضيهٔ مستقله اولوب وقياسده مذكور اولان شرطيه‌دن برطرف واقع اوله‌رق حكمدن عاري اولمسيله‌ده مغايرت حاصله‌در واستثنائي تسميه‌سي حرف استثنا اولان لكن اوزره اشتمالندن ايچوندر واهل ميزانك نظري معاني‌يه اولمسيله لفظ

(٦) زيرا واجب اولان مغايرت نتيجه قياس افرازينك مقدمه‌لري اولان صغرى وكبرى وقياس استثنائينك مقدمه‌لري بولنان شرطيه ومقدمهٔ واضعه ويارافعه‌دن هيچ برشينك عيني اولمامقدن عبارت اولوب نتيجه قياسك مقدمه‌لرندن دخي جز اولمامسي ملتزم دكلدر (عبدالحميد)

مذكوري حقيقة حروف استثنادن عدايدوب لكن عندالنحويين حرف استثنا اولمسي حقيقي اولميوب مجازدر

قال رحمه الله (والمشتمل على صورتها مستقيما كقولنا كلما كان العالم متغيرا كان حادثا لكنه متغير فهو حادث) تعريفدن مستبان اولديغي وجهله قياس استثنائي ايكي وجهله اولوب برقسمي صورت نتيجه اوزره مشتمل وديكر قسمي نتيجه‌نك صورت نقيضي اوزره مشتمل اوله‌رق بونلردن صورت نتيجه اوزره مشتمل اولان قسمه قياس استثنائئ مستقيم تسميه اولنور مثلا العالم حادث مطلوبني اثباتده كلما كان العالم متغيرا كان حادثا لكنه متغير قولمز قياس استثنائي اولوب فالعالم حادث مطلوبني انتاج ايدر وجزء قياس اولان كان حادثا صورت نتيجه بصورتها قياسده مذكوره اولمسيله قياس مستقيمدر وان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود لكن الشمس طالعة فالنهار موجود مثالي دخي بويله اولوب نتيجه اولان النهار موجود قياسده مذكوردر

قال رحمه الله (وعلى صورة نقيضها غير مستقيم كقولنا لو لم يكن حادثا لم يكن متغيرا لكنه متغير فيكون حادثا) ونتيجه‌نك صورت نقيضي اوزره مشتمل اولان قياس استثنائي‌يه غير مستقيم تسميه اولنور مثال مذكور بوقبيلدن اولوب فيكون حادثا نتيجه‌سنك صورت نقيضي اولان لم يكن حادثا قياسده مأخوذدر ومثلا ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود لكن النهار ليس بموجود فالشمس ليست بطالعة قولي دخي بويله اولوب الشمس ليست بطالعة نتيجه‌سنك نقيضي اولان الشمس طالعة قياسدن جزدر

قال رحمه الله (والمقدمة التي ربما تصدر بكلمة لكن مقدمة استثنائية مطلقا وواضعة في المستقيم ورافعة في غير المستقيم والمقدمة الاولى شرطية) واشبو قياس استثنائيده بعضا لكن كلمه سيله مصدره اولان مقدمه‌يه مستقيم وغير مستقيمدن مطلق اوله‌رق مقدمهٔ استثنائيه وخاصةً استثنائئ مستقيمده مقدمهٔ واضعه وغير مستقيمده مقدمهٔ رافعه ومقدمهٔ اولي‌يه شرطيه تسميه اولنور مثلا مرور ايدن ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود مقدمه‌سي مقدمهٔ شرطيه ومثاليده اولان لكن الشمس طالعة وكذلك لكن النهار ليس بموجود مقدمه‌لري مقدمهٔ استثنائيه وبونلردن اول واضعه وثاني رافعه‌در حاصلي وضع اثبات ورفع نفي معناسنه اوله‌رق ايمدي مقدمهٔ استثنائيه ياشرطيه‌دن احد جزئينك وضعي يعني اثباتي اوزره داله اولوب بوصورتده مقدمهٔ مذكوره واضعه اولور وياخود احد جزئينك رفعي يعني نفيي اوزره دلالت ايدوب بوصورتده مقدمهٔ مذكوره‌يه رافعه دينلور ايمدي قياس استثنائي دائما

ایکی مقدمه‌دن مرکب اوله رق بر یسی شرطیه و دیکری اشبو شرطیه دن احد جزئینك وضع یعنی اثبات و یاخود رفعی اولوب بوواسطه ایله جزء آخرك وضع و یاخود رفعی لازمکاور شو یله که ذکر اوله‌جغی وجهله متصلاتده وضع وضعی ورفع رفعی ومنفصلاتده وضع رفعی ورفع وضعی منتج اولور

مصنفك حاشیه ده بیانی وجهله مقدمهٔ استثنائیه‌نك لکن کلمه سیله تصدیرینی ادات تقلیل اولان ربما ایله ایراد ایلسی اکثر مباحث کتبده کلمهٔ مذکوره ایله مصدره اولدیغنه اشارتدر و ینه حاشیه‌ده دیشدرکه مقدمهٔ اولی‌یه شرطیه تسمیه اولنمسی دائما شرطیه اولدیغنه مبنیدر لکن مقدمهٔ استثنائیه بونك خلافنده اوله رق بعضا شرطیه و بعضا حملیه اولور بوجهتله اشبو مقدمهٔ استثنائیه شرطیه تسمیه اولنسه حامی بعض افرادنه تخصیص قبیلندن اوله‌جغی خفی دکلدر

قال رحمه الله (وان اشتمل علی مادتها فقط یسمی اقترانیا کقولنا لان العالم متغیر وکل متغیر حادث فالعالم حادث) واکر قیاس نتیجه‌نك یالکز ماده سی یعنی موضوع ومحمولی اوزره مشتمل اولورسه قیاس اقترانی تسمیه اولنور مثلا حدوث عالمی اثباتده لان العالم متغیر وکل متغیر حادث قولمز قیاس اقترانی اولوب فالعالم حادث مطلوبنی منتج و بو نتیجه نك ماده لری اولان عالم وحادث جزئلری قیاسده متفرقا مأخوذ اوله‌رق قیاس استثنائیده اولدیغی کبی نه عین نتیجه و نه‌ده نقیضینك هیئتی اوزره مشتمل دکلدر وقیاس اقترانی تسمیه سنه سبب حدودنك یعنی حد اصغر واکبر واوسطك بلا استثنا اقترانیدر و یاخود بوقیاسده مقدمتینك جمعی جمع واقترانه دال اولان واو عاطفه ایله اولمسیدر

قال رحمه الله (والمحکوم علیه فی المطلوب حدا اصغر والمحکوم به حدا اکبر والمقدمة التی فیها الاصغر صغری والتی فیها الاکبر کبری) مطلوب اولان قضیه‌ده واقع محکوم علیه‌ه حد اصغر ومحکوم به‌ه حد اکبر تسمیه اولنور شوجهتله که محکوم علیه اغلب مواقعده اخص اولمسیله قلیل الافراد اوله رق محکوم به‌ه نسبتله اصغردر ومحکوم بهك افرادی اکثر اوله‌رق محکوم علیهه نسبتله اکبردر ایمدی مثلا حدوث جسمی اثبات مراد اولنسه مطلوب الجسم محدث قضیه سی اوله رق محکوم علیه اولان جسم حد اصغر ومحکوم به اولان محدث حد اکبردر وقیاس اقل مرتبه ایکی مقدمه‌دن مرکب اوله جغندن اشبو مقدمه لردن قنقیسنده حد اصغر بولنورسه بومقدمه‌یه صغری وقنقیسنده اکبر موجود اولورسه کبری تسمیه اولنور مثلا مطلوب مذکوری اثباتده لان الجسم مؤلف وکل مؤلف محدث دینلسه مطلوبده

اصغر اولان جسم مقدمهٔ اولیده مأخوذ اوله رق ذات اصغر اولمسیله صغری ومطلوبده اکبر اولان محدث مقدمهٔ ثانیه‌ده مأخوذ اوله رق ذات اکبر اولمسیله کبرادر

قال رحمه الله (والجزء المتکرر المشترك بین الصغری والکبری حدا اوسط لتوسطه بین المطلوب فی الشکل الاول المعیار للبواقی اولتوسطه بین العقل والنتیجة واذا یطرح عند اخذها) وصغری ایله کبری بیننده مشترك اولان جزء متکرره حد اوسط تعبیر اولنور مثلا ذکر اولنان الجسم مؤلف وکل مؤلف محدث مقدمتیننده لفظ مؤلف صغری وکبراده اعاده وتکرار ایدلمسیله حد اوسطدر زیرا شکل اولده مطلوبك طرفینی بیننده متوسطدر شکل اول ایسه نظم طبیعی اوزره اوله‌رق اشکال سائره شکل مذکوره راجعه‌در ویاخود عقل ایله نتیجه بیننده توسطندن ایچوندر و بو سببدنناشی نتیجه‌نك اخذی حینده جزء مذکور طرح اولنه‌رق نتیجه‌ده تکرار اولنمز نه‌کیم شان وسائط بودر و بو تقدیرده قیاس اقترانیدن نتیجه نوجهله اخذ واستنتاج ایدیله‌جکنك طریقنه اشارت واردر چونکه محصول کلام مطلوبك طرفیندن بریسی بر مقدمه‌ده ودیکری مقدمهٔ اخراده اولوب برده خارجدن بینلرنده مشترك ومتکرر بر واسطهٔ ارتباط اوله‌رق بعده بوواسطه‌یی طرح ایتکله نتیجه‌نك حصولنی افاده ایدر شرح مطالعده اشبو حد اوسطی بیانده دیشدرکه هر بر قیاس حملیٔ بسیطده بر حدده اشتراکلری اولان ایکی مقدمه‌نك وجودی لابددر زیرا نه زمانکه محمول مطلوبك موضوعنه نسبتی مجهول اولدیسه بو نسبته علی موجب اوله‌جق بر امر ثالث بولنمسی لازمکاور والانسبته عنده تصور طرفین کافی اوله‌رق نظری اولمامش اولور اشبو بین المقدمتین مشترك اولان امر ثالث ایسه ذکر اولنان حد اوسطدر حاصلی حد اوسطدن غرض احد مقدمتینك مقدمهٔ اخرایه ارتباطی اولوب اکرچه مقدمتین بیننده اشبو حد اوسط تکرر ایتمسه بینلرنده اولان ارتباط ونسبت معلوم اولمز قال رحمه الله (والهیئة الحاصلة من اقتران الحد الاوسط بالآخرین حملا اووضعا یسمی شکلا ومن اقتران الصغری بالکبری کیفا اوکما ضربا) وحد اوسطك حد اصغر واکبره حملا ویاخود وضعا اقترانندن یعنی اشبو حدبنه ویاخود بونلردن برینه محمول ویاخود موضوع اولمق جهتندن حاصله اولان هیئته شکل تسمیه اولنور شویله‌که شکل جسم ایچون کرو یانده حد واحد یعنی نهایت واحده‌نك ومضلعات امثالنده حدودك امتداد طولی وعرضی وعمقیدن عبارت اولان مقدار ایله احاطه‌سندن حاصله اولان هیئتدر بوتقدیرده هیئت حاصلهٔ قیاسه شکل اطلاقی معقولی محسوسه تشبیه اوزره مبنی اولمش اولور وصغرانك کبرایه کیف یعنی ایجاب وسلب جهتندن ویاخود کم یعنی کلیت وبعضیت جهتندن اقترانه قرینه

وضرب تسميه اولنور حاصلی مقدمتينك يكديكرينه كليه وجزئيه ويا سالبه وموجبه اوله‌رق مقارنتلری اشكال قياسك موجب تنوعی اوله‌رق آتيده ذكر اولنه‌جغی وجهله هر بر شكل منتج وغير منتج اولمق اوزره ضروب عديده‌يه منقسمدر

قال رحمه الله (وقد يطلق الصغرى على المقدمة الاولى والكبرى على ما بعدها وان لم تشتملا على الاصغر والاكبر) وبعضا اصطلاحلرنده صغری برنجی مقدمه‌یه وكبری مابعدی اولان مقدمه‌یه اطلاق اولنوب بو مقدمه‌لر هرنقدر حد اصغر واكبری مشتمله اولمسه‌لرده بو جهته نظر اولنمز الحاصل صغرويت وكبرويتده اصل اعتبار تقديم وتأخير ايله اولميوب بلكه نظر مطلوبك حد اصغر واكبرينی اشتماله ايسه‌ده بعضا هرنقدر مقدمهٔ اولی حد اصغری مشتمل اولميه‌رق اكبری مشتمل اولسه‌ده مقدم اولمسنه نظراً صغری ودرجهٔ ثانيه‌ده بولنانه كبری تسميه‌سی دخی متعارفدر تذكيم حاشيه‌ده بيانی وجهله قياس استقرائينك صغری وكبراسنده وعكس نقيض واسطه‌سيله مستلزم اولان قياسده بويله‌در وكذلك ذات اجزا اولان منفصله ايله اجزاء انفصال عددنجه حمليادن مركبات اولان اقيسه‌نك كبرا رنده دخی بويله‌در

قال رحمه الله (فصل القياس الاستثنائی مطلقا لا يتركب من حمليتين بل من حملية وشرطية او من شرطيتين) بو فصل قياس استثنائيده اولوب حاشيه‌ده بيانی وجهله سائر متونك خلافنده اوله‌رق قياس استثنائيی قياس اقترانی اوزره تقديم ايتمسی قياس استثنائی جميع اقساميله بين الانتاج اولوب قياس اقترانی بويله اولمديغندن وشكل اولدن ماعداسنك خلف وعكس وافتراض طريقلريله اثبات انتاجلرنده محتاج اليه اولديغنه مبنيدر مطلقا قياس استثنائی ايكی قضيهٔ حمليه‌دن تركب ايتميوب بلكه بری حمليه وديكری شرطيه اوله‌رق مختلفتيندن وياخود ايكی شرطيه‌دن تركب ايدر حاصلی يا مقدمتيندن بری حمليه وديكری شرطيه وياخود ايكيسيده شرطيه اولوب ايكيسيده حمليه اوله‌مز چونكه ماسبقدن منفهم اولديغی وجهله قياس استثنائيده نتيجه وياخود نقيض نتيجه مذكوره اولمسيله بو وجهله قياسده مذكوره اولان نتيجه ايكی احتمالدن خالی اولميوب يا مقدمات قياسدن مقدمهٔ تامه اولور بو ايسه محالدر زيرا بر شيئی نفسيله وياخود نقيضيله اثباتی مستلزمدر وياخود مقدمتيندن جز اولور نتيجه ايسه حكمی متضمن اوله‌رق قضيه اولوب وجزئی قضيه اولان مقدمه شرطيه‌در بو صورتده قياس استثنائی ايكی مقدمه‌دن مركب اوله‌رق بونلردن بريسی شرطيهٔ متصله ويا منفصله ومقدمهٔ ثانيه استثنائيه‌در واشبو مقدمهٔ استثنائيه مقدمهٔ شرطيهٔ مذكوره‌نك احد جزئينك عينی وياخود نقيضيدر وشرطيه حمليتيندن

وشرطيتيندن

وشرطيتيندن وياخود بری حمليه وديكری شرطيه اوله‌رق مختلفتيندن تركب ايده‌جكی جهتله مقدمهٔ استثنائيه حمليه وشرطيه اوله بيلور

قال رحمه الله (وهو بجميع اقسامه بين الانتاج وشرط انتاجه كون المقدمة الشرطية موجبة لزومية او عنادية) قياس استثنائی جميع اقساميله بالجمله جزئياتده انتاجی بين وظاهر اوله‌رق اصلا محتاج بيان دكلدر وقياس استثنائينك انتاجنده اوچ شرطك وجودی معتبر اوله‌رق بونلدن بريسی قياس مذكورده استعمال اولنان قضيهٔ شرطيه‌نك موجبه اولمسيدر زيرا اكر سالبه اولسه هيچ بر شيئی انتاج ايده‌مز چونكه شرطيهٔ سالبه‌نك معناسی لزوم وياخود عنادی سلب اولوب وامرين بينده لزوم وياخود عناد اولمديغی صورتده احدهمانك وجود وياخود عدمندن آخرك وجود وياخود عدمی لازم كلمز شرط ثانی مقدمهٔ مذكوره‌نك متصله‌ده عناديه اولمسيدر زيرا متصلهٔ اتفاقيه‌نك نه وضع مقدمی عين تالييی ونه رفع تاليسی رفع مقدمی انتاج ايتمز اما وضع مقدمنك عين تالييی انتاج ايتمامسی زيرا اتفاقيه‌ده وجود تالی‌يه علم وضع مقدمی علمه توقف ايتميوب بلكه وضع مقدمه علمدن مقدم حاصلدر وهمده اتفاقيه‌نك صدقنه علم صدق تالی‌يه علمدن مستفاد اولمسيله صدق تالی‌يه علم صدق اتفاقيه‌يه علمدن استفاده اولنمق لازم كلسه دوری مستلزم اولور واما رفع تالينك رفع مقدمی منتج اولمامسی زيرا اتفاقيه‌نك نقيض طرفينی بينده نه طريق لزوم ايله ونه‌ده طريق اتفاق ايله اتصال موجود اولمديغی معلومدر منفصلهٔ اتفاقيه دخی بويله اولوب احد طرفينك نه وضعی ونه رفعی منتج اوله‌مز زيرا احد طرفينك صدق وياخود كذبی قبل الاستثنا معلوم اولمسيله استثنادن معلوم اولمش اولمز (وكون احدی مقدمتيه كلية باعتبار الازمان والاوضاع ان لم يتحد حكمهما فی الوقت والوضع) شرط ثالث مقدمتيندن برينك جميع ازمان واوضاع اعتباريله كليه اولمسيدر الحاصل شرطيه وياخود استثنائيه‌دن برينك كليتی شرطدر زيرا بو شرطك انتفاسی تقديرده وضع لزوم وياخود عناد وضع استثنانك غيری اولمسی محتمل اوله‌رق بو حالده شرطيه‌نك احد جزئينی اثبات وياخود نفيدن جزء آخرك ثبوت وياخود نفيی لازم كلمز لكن اشبو احد مقدمتينك اشتراط كليتی مقدمتينك حكملری وقت ووضعده متحد اولمدقلری حينده اولور (والا فينتج دون كلية شیء منهما كقول المنجم اذا اقترن السعدان فی هذه السنة مع طلوع نجم كذا يكون سلطان الاسلام غالبا لكنه اقترنا مع طلوعه فيكون غالبا ان شاء الله تعالی) واكر حكم مقدمتين وضع ووقتده متحد اولورلر ايسه او حالده مقدمتيندن هيچ بريسی كليه اولميه‌رق قياس استثنائی منتج اولور الحاصل شرط ثالث امور ثلثه بينده متردد اولوب اول شرطيه‌نك وثانی مقدمهٔ استثنائيه‌نك كليتی وثالث اتصال وياخود انفصالك وقت ووضعی بعينهما استثنانك وقت ووضعی

اولمسيدر مثلا منجمك اكر بو سنهٔ مباركهده سعد ذابح وسعد السعود نام نجمين كوكب ذى ذنبك طلوعيله برابر اقتران ايدرلر ايسه سلطان اسلام اعداسى اوزرينه غالب اولور لكن بو سنه نجم مذكورك طلوعيله برابر سعدين اقتران ايتديلر ايمدى ان شاء الله تعالى سلطان اسلام غالب اولور قولى قياس استثنائى اولوب مقدمتيندن هيچ برينى كليه اولمديغى حالده حكمينك وقت وموضعده اتحادلرندناشى منتج اولمشدر ومثلا ان قدم زيد فى وقت الظهر مع عمرو اكرمته لكن قدم مع عمرو فى ذلك الوقت فاكرمته مثالى دخى بويلهدر وبوبابده مشهور اولان يالكز مقدمهٔ شرطيهنك اشتراط كليتى اولوب صورت ترديد شمسيه صاحبندن واقع اولمشدر وفاضل عصام رحمه المالك شرح شمسيهده بيانى وجهله مارآه المؤمنون حسنا فهو حسن كلام بديعى بومقامده دخى جاريدر زيرا كليت استثنا واعتبار اتحاد علومده ومتعارف نامده مستعمله اولان قضايادن دكلدر

مصنف حاشيهده ديمشدركه كليت شرطيه آنجق باعتبار الازمان والاوضاع اولديغى معلوم ايكن متنده باعتبار الاوضاع قولنى تصريح وثانيه داعى اولان سبب بودركه مقدمهٔ استثنائيه بعضا حمليه اولوب وماسبقدن معلوم اولديغى اوزره حمليهده كليت باعتبار الافراد اولهرق زمان واوضاع اعتباريله اولديغى جهتله بوقيد ايله تقييد ايدلمسه قياس استثنائيده شرط اولان مقدمهٔ شرطيهنك باعتبارالازمان والاوضاع ومقدمهٔ حمليهنك باعتبار الافراد كليتى اولديغى توهمنه باعث اولوردى حالبوكه بويله اولميوب بلكه استثنائيده شرط اولان كرك شرطيه وكرك حمليه ايكيسنك دخى باعتبار الازمان والاوضاع كليتيدر وازمان اوزره اوضاعى عطف ايدرك يالكز ازمان ايله اكتفا ايتامسى يالكز باعتبار الازمان كليت كافيه اولميوب بلكه اوضاع ممكنة الاجتماع اعتباريلهده كليتك لزومنه اشارتدر ينه حاشيهده ان لم يتحد حكمهما قولنده ديمشدركه قوم بو وجهله قائل اولديلر ايسهده خفى دكلدركه شكل اولك كبراسنده شرط اولان كليتى شخصيهدن تعميم ايتدكلرى كبى بو مقامده دخى باعتبار الازمان والاوضاع اولان كليتى شخصيهيى مشتمل اولمسى ايچون حقيقة ويا حكما كليه اولاندن تعميم ايتمش اولسهلر ايدى قيد مذكوردن ومابعددن مستغنى اولورلر ايدى

قال رحمه الله (فان كان الشرطية فيه متصلة فاستثناء عين المقدم ينتج عين التالى دون العكس واستثناء نقيض التالى ينتج نقيض المقدم دون العكس) قياس استثنائينك مقدمهسى شرطيه اولوب وشرائطى نهدن عبارت ايدوكى معلوم اولديسه ايمدى اكر قياس مذكورده اولان مقدمهٔ شرطيه قضيهٔ متصله اولورسه بوصورتده مقدمك عينى استثنا قياس مستقيم اولهرق عين تالى يى انتاج ايدر زيرا مقدم ملزوم تالى وتالى

لازم مقدم اولمسيله اكر عين تالى يى منتج اولمسه لازمك ملزومدن انفكاككى لازمكلور لكن عكسى بونك خلافنده اولهرق عين تالى يى استثنا عين مقدمى انتاج ايتمز زيرا لازم اولان تالينك ملزوم اولان مقدمدن اعم اولمسى جائز اولوب وجود اعم ايسه وجود اخصى غيرمستلزمدر ونقيض تالينك رفع واستثناسى قياس غير مستقيم اولهرق نقيض مقدمى انتاج ايدر

والابدون اللازم ملزومك وجودى لازمكلوب ملازمه باطل اولور لكن عكسى بويله اولميوب نقيض مقدمى استثنا نقيض تالى يى منتج اولهمز زيرا ملزومك لازمدن اخص اولمسى جائز اولمسيله اخص اولان ملزومك انتفاسى اعم اولان لازمك انتفاسنى غيرمستلزمدر (وقدتقدم مثالهما المؤلف من شرطية وحملية) وبوايكى قسمك حمليه وشرطيهدن مؤلف اولهرق مثالى فالقياس ان اشتمل آه قولنى ايضاحده مرور ايتمشدركه مثال اول كلما كان العالم متغيرا كان حادثا مقدمهٔ متصلهسيله لكنه متغير مقدمهٔ حمليه سندن ومثال ثانى لولم يكن العالم حادثا لم يكن متغيرا متصلهسيله لكنه متغير حمليه سندن مؤلف اولهرق اول عين مقدمك استثناسيله عين تالى اولان فهو حادث وثانى نقيض تالينك استثناسيله نقيض مقدم اولان فيكون حادثا قولرينى انتاج ايلمشدر وماسبقدن معلوم اولمشيديكه قياس استثنائينك مقدمهٔ اوليسى دائما شرطيه اولور وبوشرطيهنك ايسه ياجزئيندن ايكيسيده شرطيه وياخود احدجزئينى حمليه اولور بوصورتده مقدمهٔ استثنائيه اكر شرطيه اولان جزئى وياخود نقيضنى استثنا ايدرسه مقدمتين شرطيه واكر حمليه اولان جزئى استثنا ايدرسه مقدمهٔ استثنائيه حمليه اولور (والمؤلف من الشرطيتين فكقولنا كلما ثبت انه كلما لم يكن حادثا لم يكن متغيرا يثبت انه كلما كان متغيرا كان حادثا لكن ثبت الشرطية الواقعة مقدما فيثبت الواقعة تاليا اولكن لم يثبت الواقعة تاليا فلا يثبت الواقعة مقدما) ومتصله اولق اوزره شرطيتيندن مؤلف اولان قياس استثنائى اشبومتنده ذكر اولنان مثال كبيدركه مقدمهٔ اولى كلما ثبت انه كلما لم يكن حادثا لم يكن متغيرا يثبت انه كلما كان متغيرا كان حادثا متصلهسى اولوب جزئينى دخى شرطيهٔ متصلهدر ومقدمهٔ استثنائيه كرك وضع واثبات مقدمله لكن ثبت الشرطية الواقعة مقدما دينلسون وكرکسه رفع تالى ايله لكن لم يثبت الواقعة تاليا اعتبار ايدلسون ينه شرطيهٔ متصله اولوب شرطيتيندن مؤلف اولهرق اول فيثبت الواقعة تاليا وثانى فلا يثبت الواقعة مقدما قولرينى انتاج ايدر

مصنفك حاشيهده بيانى وجهله بومثالده استثنائى شرطيهنك جزء اولنى تصريح ايله لكن ثبت انه كلما لم يكن حادثا لم يكن متغيرا ديمويده لكن ثبت الشرطية الواقعة مقدما لفظيله ايراد ايتمسنده مثال مذكور دخى من جهة المعنى حمليه وشرطيهدن

مؤلف اولديغنه اشارت واردر زيرا معناسى كلما ثبت هذه الشرطية ثبت تلك الشرطية يعنى هر نوقت كلما لم يكن حادثا لم يكن متغيرا شرطيه سى ثابت اولسه كلما كان متغيرا كان حادثا شرطيه سى ثابت اولوركه اشبو شرطيهٔ ثانيه شرطيهٔ اولينك عكس نقيضيدر لكن ثبت الاولى فيثبت الثانية وياخود لكن بطلت الثانية فيبطل الاولى ديمكدر بو صورتده قياس مذكور من جهة المفهوم شرطيه ايله حمليه دن مؤلف اولمش اولور حاصلى استثنا حمليه اولوب موضوعى هذا القول وياخود هذه الشرطية تأويليله مقدمهٔ شرطيه ده مقدم وياخود تالى اولان قضيهٔ شرطيه ومحمولى ثبوت وياخود بطلاندر ديمك مرادايدر

قال رحمه الله (وان كانت منفصلة حقيقية فاستثناء عين اى الجزئين ينتج نقيض الآخر كمانعة الجمع نحو هذا الشئ اما حجر اوشجر لكنه حجر فليس بشجر اولكنه شجر فليس بحجر واستثناء نقيض ايهما ينتج عين الآخر كمانعة الخلو نحو هذا اما لاحجر اولا شجر لكنه حجر فيكون لاشجرا اولكنه شجر فيكون لاحجرا) واكر قياس استثنائيده مقدمهٔ شرطيه منفصلهٔ حقيقيه اولورسه مقدم وتاليدن هنغيسنك عينى استثنا اولنورسه مانعة الجمع كبى آخرك نقيضنى انتاج ايدر زيرا معاندين بيننى جمع ممتنع اولمسيله احدمعاندينك وجودى آخرك عدمنى مستلزم اولور مثلا هذا الشئ اما حجر اوشجر مقدمهٔ شرطيهٔ منفصله سندن جزء اولى استثنا ايدرك لكنه حجر دينلسه جزء ثانينك نقيضى اولان ليس بشجر قولنى منتج اولور وجزء ثانيسى استثنا اولندرق لكنه شجر دينلسه جزء اولك نقيضى اولان ليس بحجر قولنى انتاج ايدر وينه منفصلهٔ حقيقيه اولوبده مقدم وتاليدن هنغيسنك نقيضى استثنا اولنسه مانعة الخلوكبى جزء آخرك عينى منتج اولور زيرا كذبا معانديندن برينك عدمى امتناع خلودنناشى آخرك وجودنى مستلزم اولور مثلا هذا اما لاحجر اولا شجر مقدمهٔ منفصله سندن جزء مقدمك استثناء نقيضيله لكن حجر دينلسه جزء تالينك عينى اولان فيكون لاشجرا قولنى انتاج ايدر وجزء تالينك استثناء نقيضيله لكنه شجر دينلسه جزء مقدمك عينى اولان فيكون لاحجرا قولنى منتج اولور حاصلى قياس استثنائيده اكر شرطيهٔ موضوعه منفصلهٔ موجبهٔ عناديه اولورسه منفصلهٔ حقيقيه اولديغى صورتده بونده استثنادرت وجهله متصور اوله رق بونلرك جمله سى منتجه دركه بوندن ايكيسى جزئينك استثناء عينى وايكيسى جزئينك استثنا نقيضى اعتباريله اوله رق احد جزئينك عينى استثنا جزء آخرك نقيضنى واحدهمانك نقيضنى استثنا آخرك عينى انتاج ايدر ومانعة الجمع اولديغى صورتده بين الجزئين امتناع جمعدنناشى احدجزئينك عينى استثنا آخرك نقيضنى منتج اولوب انتاجى اشبو وجهينده جارى اوله رق بونده نقيض احد جزئينى استثنا عين آخرى انتاج

ايتمك وجهينى جريان ايتمز زيرا مانعة الجمعده خلو جزئين جائزدر ومانعة الخلو اولديغى صورتده بين الجزئين امتناع خلودنناشى احد جزئينك نقيضنى استثنا آخرك عينى منتج اوله رق بونده احد جزئينك عينى استثنا آخرك نقيضنى انتاج ايتمك وجهينى جريان ايتمز زيرا مانعة الخلوده جمع جزئين جائزدر

بو صورتده قياس استثنائيده قضاياى منتجه اون اولوب ايكيسى متصله ده اوله رق اول عين تالى بى انتاج ايچون عين مقدمى استثنا وثانى نقيض مقدمى انتاج ايچون نقيض تالى بى استثنادر وسكزى ذكر اولنديغى وجهله منفصله ده در ومحتمل اولدقلرى وجوهدن متصله ده ايكى ومنفصلهٔ مانعتينده درت وجه عقيم اوله رق عقيمات دخى آلتى يه ومنتجات وعقيماتك جمله سى اون آلتى يه بالغ اولور

قال رحمه الله (فصل الاقترانى ان تركب من حمليات صرفة يسمى اقترانيا حمليا كما تقدم) اشبو فصل ثالثده قياس اقترانى ايراد ايدلمشدر قياس اقترانى اكر صرف قضاياى حمليه دن تركب ايدرسه اقترانئ حملى تسميه اولنور نه كيم العالم متغير وكل متغير حادث فالعالم حادث قوليله تمثيلى كذران ايتمشدر واشبو اقترانئ حملى اقسام اقترانى بيننده اصل وقصورى من جهة الانتاج بو قسمه نسبتله قليل النفعدر زيرا مسائل علوم حمليات اولوب شرطياتدن اولنلر دخى تأويل حملياتده در

قال رحمه الله (والافشرطيا سواء تركب من متصلتين نحو كلما كان العالم متغيرا كان ممكنا غير لازم لذات الواجب تعالى وكلما كان ممكنا كذلك كان حادثا ينتج انه كلما كان متغيرا كان حادثا) واكر قياس اقترانى صرف حملياتدن تركب ايتمزسه باقيدن جمله سنه اقترانئ شرطى تسميه اولنور بوده متصلتين ومنفصلتين وياخود متصله وحمليه وياخود منفصله وحمليه وياخود متصله ومنفصله دن مؤلف اوله رق اقسام خمسه يه بالغ اولمسيله اقسام مذكوره بى ايراد ايله بيوررلركه ايستر متصلتيندن تركب ايلسون مثلا ذكر اولنان مثالده كلما كان العالم متغيرا كان ممكنا غير لازم لذات الواجب تعالى صغرى وكلما كان ممكنا كذلك كان حادثا كبرى اوله رق ايكيسيده متصله اولمسيله بو قياس متصلتيندن مؤلف اولوب كلما كان العالم متغيرا كان حادثا متصله سنى انتاج ايدر مصنف ممكنى ذات واجب تعالى ايچون غير لازم اولمسيله تقييد ايتمسنك سببنى حاشيه ده بيان ايتمشدركه بو قيد صفات الهيه دن احترازدر زيرا صفات الهيه نك وجودى ذوات صفاتك مقتضاسى اولميوب بلكه مقتضاى ذات بارى اولديغى جهتله قديمه اولملريله برابر ممكنات اولور ومصنفك اشبو كلامى بعض محققينك قولى اولوب صفات الله مع

قدمها ممکنه اولدیغی بیان ایدلمشدر وفقط اثر مختار آنجق حادث اوله‌جغندن صفاتك مقدوراتدن اولمسی غایت اشکالده بولندیغندن جناب باری تعالی‌نك حق صفات الهیه‌سنده موجب بالذات اولمسیله قوله مضطر اولمشلردر نونیه شارحی قرصینك بیانی وجهله جمهور سلف واکثر خلف صفات ذاتیه‌نك واجبات بالذات اوله‌رق وجودلری مقتضیات ذواتی اولوب اصلا اثر علت ومسبوق بالعدم اولمدقلرینه وجناب باری جمیع افعالنده فاعل مختار اولدیغنه وصفاتك قیامده ذاته احتیاجلری وجوب ذاتی‌یه منافی اولمیوب بلکه منافی اولان وجودده علته احتیاج ایدوکنه قائلردر وبعض اشاعره ممکنات بالذات وواجبات بالغیر اولوب جناب باریدن بالایجاب صادره اولدیغی ظن ایتمشلردر وآمدی بالاختیار صادره اولمسنی تجویز ایدرك صفات اوزره تقدم اختیار تقدم ذاتی اولمسیله حدوث لازمکلمیه‌جکنه بنا ایلمشدر

(۳) (اومن منفصلتین نحو الشیٔ اما ان یکون واجبا بالذات اولا یکون والثانی اما ان یکون ممکنا بالذات اوممتنعا بالذات ینتج ان الشی اما ان یکون واجبا بالذات اوممکنا بالذات اوممتنعا بالذات) ویاخود منفصلتیندن مرکب اولسون ینه اقترانیٔ شرطیدر مثلا مثال مذکورده الشیٔ اما ان یکون واجبا بالذات اولا یکون واجبا بالذات مقدمهٔ اولیسیله الثانی اما ان یکون واجبا بالذات اوممکنا بالذات اوممتنعا بالذات مقدمهٔ ثانیه‌سی منفصله اوله‌رق منفصلتیندن مؤلف اولوب اولوب الشیٔ اما ان یکون واجبا بالذات اوممتنعا بالذات منفصله‌سنی انتاج ایدر زیرا منفصلهٔ اولیدن اکر صادق اولان شیئك واجب بالذات اولمسی ایسه اقسام نتیجه‌دن بریسی بو اولوب نتیجه صادقه‌در واکر صادق اولان شیئك واجب بالذات اولمامسی ایسه واجب بالذات اولمامق یاممکن بالذات ویاخود ممتنع بالذات اولمق قسمینده منحصر اوله‌رق بودخی نتیجه‌نك دیکر شق اولمسیله ینه نتیجه صادقه‌در

قال رحمه الله (اومن متصلة وحملية نحو كلما كان العالم متغيرا كان ممكنا غير لازم وكل ممكن غير لازم فهو حادث ينتج انه كلما كان متغيرا كان حادثا اومن منفصلة وحملية نحو الموجود اما واجب بالذات اوما لايقتضى ذاته شيئا من الوجود والعدم وكل مالا يقتضيه فهو ممكن ينتج ان الموجود اما واجب بالذات اوممكن)

---

(۳) قارصیدن منقول اولان کلام بر تاج وجهله منظور فیه‌در اما اولا صفات ذاتیه‌یه واجبات بالذات دیمك قدیم بالذاتك تعددنی قائل اولمغی مستلزمدرکه بطلانی ظاهردر نته‌کیم سابقا تحریر اولندی واما ثانیا هر بر کالك معدنی اولان وجوب الوجوده منافات احتیاج علته منحصر اولمیوب بلکه مطلق احتیاج وجوب ذاتی‌یه منافی اولمق اوزره اجماع قطعی منعقد اولدیغنی مصنف مرحوم حاشیهٔ شرح عقائد عضدیه‌ده تفصیل بیورمشلردر واما ثالثا سوق کلامدن منفهم اولدیغی اوزره صفات ذاتیه‌واجبیه‌نك ممکنات بالذات وواجبات بالغیر اولمق مذهبنی تعریض وتضعیف ایلمسی سابقا بیان اولندیغی وجهله‌سیا لکوتی ومصنف وامثالی بولنان محققینك تحقیق ویاناترینه مخالفدر (عبد المجید)

ویاخود متصله ایله حملیه‌دن مرکب اولسون ینه اقترانیٔ شرطی اقسامندندر مثلا مثال مذکورده مقدمهٔ اولی متصله وکل ممکن غیر لازم فهو حادث مقدمهٔ ثانیه‌سی حملیه اوله‌رق مختلفتین اولوب کلما کان متغیرا کان حادثا متصله‌سنی منتج اولور ویاخود منفصله ایله حملیه‌دن ترکب ایدر مثلا ذکر اولنان الموجود اما واجب آه مقدمه‌سی منفصله ـ وکل مالایقتضیه فهو ممکن مقدمهٔ ثانیه‌سی حملیه اولوب الموجود اما واجب بالذات اوممکن منفصله‌سنی انتاج ایدر مفهوم قیاس ثانی موجود یاواجب بالذات اولوب ویاخود ذاتی وجود وعدمدن برشیئی مقتضی اولمیاندر ووجود وعدمدن برشیئی مقتضی اولمیان هر برشی ممکندر ایمدی موجود یاواجب بالذات ویاخود ممکندر دیمك اولور

قال رحمه الله (اومن متصلة ومنفصلة نحو كلما لم يكن الشیٔ واجبا بالذات كان ذاته غير مقتض للوجود ومالايقتضى ذاته الوجود اما ممكن اوممتنع ينتج انه كلما لم يكن الشیٔ واجبا بالذات فهو اماممكن اوممتنع فالاقترانى الشرطى خمسة اقسام) ویاخود متصله ایله منفصله‌دن مرکب اولسون نته‌کیم مثال مذکورده مقدمهٔ اولی متصله وثانیه منفصله اولوب کلما لم یکن الشیٔ واجبا بالذات فهو اما ممکن اوممتنع مطلوبنی منتج اولور مفهومی هر برشیکه واجب بالذات اولمیه ذاتی وجودنی مقتضی اولمز وذاتی وجودنی مقتضی اولمیان شی یاممکن ویاممتنعدر بوصورتده هر برشیکه واجب بالذات اولمیه اوشی یاممکن ویاممتنعدر دیمك اولور ایمدی اقترانیٔ شرطی بش قسمدر

قال رحمه (وكل من الاقترانى الحملى والشرطى ان كان الحد الاوسط فيه محكوما به اوعليه فى الصغرى سواء كان لنفس الصغرى اولاحد طرفيها فهو اقترانى متعارف كالامثلة المذكورة) وقیاس اقترانیٔ حملی وشرطیدن هر برنده اکر حد اوسط صغراده محکوم به ویاخود محکوم علیه اولورسه بوده ایستر نفس صغری ایچون محکوم به ویاعلیه اولسون ویاخود صغرانك احد طرفینی ایچون اولسون قیاسدن بوقسم قیاس اقترانیٔ متعارفدر نته‌کیم ذکری سبق ایدن مثاللر بووجهله اولوب جمله‌سی قیاس اقترانیٔ متعارفدر واوسطك نفس صغری ایچون محکوم به ویاخود محکوم علیه اولمسی حملیٔ متعارفده اولدیغی کبی صغری وکبرانك جزء تامده مشترك اولملرینه ناظردر وصغرانك احد طرفینی ایچون اولمسی اقترانیٔ شرطیٔ متعارفده اولدیغی کبی صغرا وکبرانك جزء ناقصده مشترك اولملرینه ناظردر نته‌کیم مصنف حاشیه‌ده بیان ایتمشدر وجزء تامده مشارکت مقدمتیندن هر برینك بکماله مقدم ویاخود تالی اولان جزده مشارکتیدر وجزء غیر تامده مشارکتلری مقدم ویاخود تالیدن برجزده مشارکتلریدر ویاخود برندن جزء تام ودیکرندن جزء غیر تامده اولور

قال رحمه الله (وان لم يكن كذلك بل من متعلقات احدهما فغير متعارف اما الحملى فكقولنا الدرة فى الصدف وكل صدف جسم فالدرة فى الجسم واما الشرطى فكقولهم كلما كانت الارض ثقيلة مطلقة كانت فى مركز العالم ومركز العالم فى وسط الافلاك ينتج لذاتها انها كلما كانت ثقيلة مطلقة كانت فى وسط الافلاك) واكر حد اوسط صغراده محكوم به و ياخود محكوم عليه اولميوب بلكه بونلردن برينك متعلقاتندن اولورسه بوقسم اقترانى غير متعارفدر اما اقترانى حملى غير متعارفه مثال الدرة فى الصدف وكل صدف جسم فالدرة فى الجسم قوليدر ايمدى حد اوسط اولان صدف صغراده محكوم بهك متعلقاتندن اولوب كبراده عين محكوم عليه واقع اولمشدر معلوم اولسونكه بومقامده متعلقدن مراد مطلق ارتباط اولوب تعلق نحوى دكلدر پس مثلا هذا غلام رجل وكل رجل انسان امثالى كنديلرنده حد اوسط صغراده مجروربة بالجار طريقنك غيريله محموله قيد اولهرق كبراده موضوع واقع اولان اقيسهٔ غير متعارفه ونظائرى ايله نقض وارد اولمديغى كبى مثال متنده محمول صغرانك متعلق جار ومجرورك مجموعندن عبارت اولوب موضوع كبرا ايسه يالكز مجروردن عبارت اولمغله اول ثانينك عينى اوله مز ديوا اعتراض اولنه مز واما شرطىٔ غير متعارفه مثال حكمانك كلما كانت الارض ثقيلة مطلقة كانت فى مركز العالم ومركز العالم وسط الافلاك قوللرى اولوب اشبو اقترانىٔ شرطى مقدمهٔ اخرى وساطتى اولميهرق انها كلما كانت ثقيلة مطلقة كانت فى وسط الافلاك قولنى انتاج ايدر ايمدى حد اوسط اولان مركز العالم صغراده كانت فى مركز العالم محكوم بهنه متعلقدر

قال رحمه الله (ويتألف من الاشكال الاربعة بشروطها كالمتعارف) واشبو قياس غير متعارف دخى متعارف كبى شروط وضروبيله اشكال اربعه دن تألف ايدر و بونى بيانده مصنف حاشيه ده ديمشدركه اكر حد اوسط صغراده متعلق محمول وكبراده موضوع اولورسه بوقياس شكل اولدر (٩) مثلا هذا غلام رجل وكل رجل انسان كبى نتيجه سى فهذا غلام انسان اوله رق حد اوسط اولان رجل صغراده مضاف اليه اوله رق متعلق محمول وكبراده موضوعدر و بوشكل ايجاب صغرى وكليت كبرى ايله مشروطدر زيرا ايجاب صغرى شرطى موجود اولميه رق مثلا غلام

(٩) مصنف مرحومك حاشيه سنده قياس غير متعارفك شكل اولى ايچون ذكر ايتديكى تعريف كلاملرنده وقوعى غالب اولان افراده نظر ايله در پس مذكور اولان صورنده عكس طريقيله يعنى كبراده موضوعك متعلق صغراده محمول اولق طريقيله غير متعارف اولان قياسك شكل اولنه تعريف مذكورك تناول اولمامغله باطلدر ديو نقض وارد اولماز وقس عليه الثلاثة الباقية بودخى معلوم اولسونكه بو وجه مذكور عكس طريقيله غير متعارف واقع اولان قياسه اصطلاحلرنده غير متعارف الغير المتعارف تسميه اولنور وبونك شكل اولدن مثالى الدنيا جيفة وطالبها كلاب حديث شريفيدركه طالب الدنيا كلاب قولنى منتجدر زيرا حد اوسط اولان جيفه لفظى صغراده محمول كبراده موضوع اولان كلابه بطريق الاستعار متعلق واقع اولمشدر (عبد الحميد)

﴿ المرأة ﴾

المرأة ليس بغلام رجل وكل رجل مذكر دينلسه بونده حق اولان نتيجه سالبه اوله رق غلام المرأة ليس بغلام مذكر اولمسيدر زيرا غلام مرأه غلام مذكر اولديغى معلومدر وكبرايى تبديل ايله وكل رجل مذكر مقامنده وكل رجل انسان دينلسه بونده حق اولان نتيجه موجبه اوله رق غلام المرأة غلام انسان اولمسيدر زيرا مرأه انسان اولوب سلب غير صادقدر بوجهتله صغرى سالبه اولديغى حينده بعض ماده ده سالبه يى وبعضيسنده موجبه يى منتج اولوب تخلف ايدرك بوتقديرده ايجاب صغرى ايله لزوم اشتراطى تحقق ايدر وكليت كبرى شرطى موجود اولميه رق مثلا غلام الرومى غلام انسان وبعض الانسان اسود دينلسه حق نتيجه غلام الرومى ليس بغلام الاسود اولور زيرا غلام رومى غلام اسود دكلدر وكبرى اولان بعض الانسان اسود محلنده بعض الانسان ابيض دينلسه حق نتيجه ايجاب اوله رق غلام الرومى غلام الابيض اولور بو ايسه تخلفدر

واكر حد اوسط صغراده متعلق محمول وكبراده محمول اولورسه بوقياس شكل ثانيدر مثلا هذا غلام رجل ولاشىٔ من المرأة برجل قوللرنده متوسط اولان رجل صغراده غلام ايچون مضاف اليه اوله رق متعلق محمول وكبراده محمول اولوب فهذا ليس بغلام امرأة قولنى انتاج ايدر واشبو غير متعارفدن شكل ثانى ايجاب وسلبده مقدمتينك اختلافى وكبرانك كليتى ايله مشروطدر زيرا مثلا مقدمتينى موجبه اوله رق غلام المرأة غلام حيوان وكل انسان حيوان دينلسه حق نتيجه ايجاب اوله رق غلام المرأة غلام انسان اولمسيدر وتبديل كبرى ايله وكل فرس حيوان دينلسه حق نتيجه غلام المرأة ليس بغلام فرس اولمسيدر بو ايسه تخلفدر ومثلا مقدمتينى سالبه اوله رق غلام المرأة ليس بغلام رجل ولاشىٔ من الرجل بمؤنث دينلسه حق نتيجه ايجاب اوله رق غلام المرأة غلام مؤنث اولمسيدر وتبديل كبرى ايله ولاشىٔ من الرجل بفرس دينلسه حق نتيجه سلب اوله رق غلام المرأة ليس بغلام فرس دينلمسيدر بو ايسه تخلف اولوب كيفا شرط اختلاف تحقق ايدر ومثلا كليت كبرى شرطى موجود اولميه رق غلام المرأة غلام حيوان وبعض الجسم ليس بحيوان دينلسه حق نتيجه ايجاب اوله رق غلام المرأة غلام جسم اولمسيدر وتبديل كبرى ايله وبعض الجماد ليس بحيوان دينلسه حق نتيجه سلب اوله رق غلام المرأة ليس بغلام جماد اولمسيدر وشرط اختلاف كيف موجود اولمسيله سبب تخلف جزئيت كبرى اولديغى تحقق ايدر

واكر حد اوسط صغراده متعلق موضوع وكبراده موضوع اولورسه بوقياس شكل ثالثدر مثلا غلام رجل انسان وكل رجل حيوان فغلام بعض الحيوان

انسان كبى وبونده ايجاب صغرى ايله مقدمتيندن برينك كليتى مشروطدر

واكر اوسط صغراده متعلق موضوع وكبراده محمول اولورسه بوقياس شكل رابعدر مثلا غلام الانسان حيوان وكل رومى انسان فغلام بعض الرومى حيوان كبى وبونده يا كليت صغرى ايله برابر مقدمتينك ايجابى وياخود احد مقدمتينك كليتيله برابر مقدمتينك كيفا اختلافى مشروطدر وبوبيان جملهانده اولوب شرطياتده بونلره قياسا معلوم اولور وشروط مذكوره دن بريسى موجود اولمديغى حينده تخلفى ارائه ايدهجك امثلهنك استخراجى عهدهٔ اذكيايه مفوضدر

قال رحمه الله (واعلم ان غير المتعارف ان اتحد فيه محمولا الصغرى والكبرى فله نتيجتان احديهما باثبات كلا المحمولين فيها وهى لازمة له لذاته والاخرى باسقاط احد المحمولين فيها وهى الصادقة فيما صدقت المقدمة الاجنبية لا فيما كذبت فذلك القياس بالنسبة الى النتيجة الثانية يسمى قياس المساوات واما بالنسبة الى النتيجة الاولى فندرج فى القياس المستلزم لذاته كالذى اختلف فيه المحمولان فقولنا الواحد نصف الاثنين والاثنان نصف الاربعة قياس غير متعارف مستلزم لذاته ان الواحد نصف نصف الاربعة و قياس مساوات بالنسبة الى نتيجة ان الواحد نصف الاربعة لكنه غير منتج له لكذب المقدمة الاجنبية القائلة بان نصف النصف نصف لانه ربع) ومعلوم اولسونكه قياس غير متعارفده اكر صغرى وكبرانك محموللرى متحد اولورسه بونوع قياس غير متعارف ايچون ايكى وجهله نتيجه اولوب بريسى نتيجهده محمولينك اثباتيله اولهرق بونتيجه قياس مذكور ايچون لذاته لازمكاور يعنى نتيجهٔ مذكورهيى استلزامى لذاته اولوب مقدمهٔ اجنبيه واسطهسيله اولمز ونتيجهٔ اخرى نتيجهده احد محمولينك اسقاطيله اولور وبونتيجه لذاته لازمكلميوب بلكه مقدمهٔ اجنبيه واسطهسيله لازمكله جكندن مقدمهٔ اجنبيه صادقه اولديغى محلده صادقه اولوب كاذبه اولديغى ماده ده صادقه اولمز ايمدى بونوع قياس نتيجهٔ ثانيهيه نسبتله قياس مساوات تسميه اولنور واما نتيجهٔ اولى يه نسبتله كنديده محموللر مختلف اولانلر كبى لذاته نتيجهيى مستلزم اولان قياسده داخل ومندرجدر ايمدى مثلا الواحد نصف الاثنين والاثنان نصف الاربعة قولمزده حد اوسط اثنين اولهرق صغراده متعلق محمول وكبراده موضوع اولمسيله قياس غير متعارف اولوب مقدمهٔ اجنبيه واسطهسنه محتاج اولمقسزين ان الواحد نصف نصف الاربعة نتيجهسنى مستلزمدر شوجهتله كه صغراده وكبراده محمول مضاف اليه اولان نصف اولهرق نتيجهٔ مذكوره ده اشبو محمولندن ايكيسيده اثبات ايدلمشدر ونتيجه ان الواحد

نصف الاربعة اولمسى اعتبار ايدلسه بونتيجهيه نسبتله قياس مذكور قياس مساوات اولور زيرا بوصورتده محمولندن يالكز بريسى اثبات اولنوب محمول نتيجه نصف الاربعة اولهرق احد محمولين اولان نصف آخر اسقاط ايدلمشدر لكن اشبو قياس مساواتك صدقى مقدمهٔ اجنبيهنك صدقنه متوقف اولوب وبوماده ده مقدمهٔ اجنبيهنك كذبندن ناشى قول مذكورى غير منتجدر شويله كه بوماده ده واسطهٔ استلزامدر دينلان مقدمهٔ اجنبيه نصف النصف نصف اولوب بوايسه كاذبهدر زيرا نصفك نصفى نصف اولميوب بلكه ربعدر (وكذا خروج التمثيل عن حد القياس انما هو بالنسبة الى النتيجة الغير المشتملة على اداة التشبيه لا بالنسبة الى النتيجة المشتملة عليها فقولنا النبيذ كالخمر والخمر حرام قياس غير متعارف مستلزم لذاته ان النبيذ كالحرام وتمثيل بالنسبة الى دعوى ان النبيذ حرام) وكذلك ذكرى مرور ايدن تمثيلك حد قياسدن خروجى آنجق ادات تشبيه اوزره مشتمله اولميان نتيجهيه نسبتله اولوب يوقسه ادات تشبيه اوزره مشتمله اولان نتيجهيه نسبتله دكلدر يعنى نتيجهٔ ثانيهيه نسبتله لذاته نتيجهيى مستلزم اولان قياسده داخل اولهرق قياس غير متعارفدر مثلا النبيذ كالخمر والخمر حرام قولمز ان النبيذ كالحرام نتيجهسنى لذاته مستلزم اولهرق قياس غير متعارفدر وكاف تشبيهى اسقاط ايله ان النبيذ حرام دعواسنه نسبتله تمثيلدر

قال رحمه الله (فائده للقياس اطلاق آخر على غير المستلزم لذاته كقياس المساوات وعلى المستلزم لذاته لا بطريق النظر والاكتساب كما فى القياسات الخفية للبديهيات كما سيأتى) قياس ماسبقده بيان اولنديغى وجهله لذاته نتيجهيى مستلزم اولان دليله اطلاق اولنديغى كبى بونك غيريسنه دخى اطلاق اولنهرق قياس مساوات كبى لذاته مستلزم اولميانلره دخى قياس دينلور وكذلك لذاته نتيجهيى مستلزم ايسهده مجهوله تأدى ووصول ايچون امور معلومهيى ترتيب معناسنه نظر واكتساب طريقيله اولميانلره دخى اطلاق اولنور نتهكيم ذكر اولنهجغى وجهله بديهيات ايچون اولان قياسات خفيه بويلهدر

مصنف حاشيهده ديمشدركه دليل يستلزم النتيجة لذاته معناى سابقيله اولان قياس نظر واكتساب طريقيله نتيجهيى مستلزم اولان دليلدر زيرا ماسبقده اشارت اولنمشدركه مطلق دليلك مفهومنده اكتساب معتبر اولوب دليل ايسه مفهوم قياسده مأخوذدر بديهياتده اولان قياسات خفيه بونك خلافنده اولوب زيرا بداهت اكتسابه منافيدر وقياسات خفيه ايله ادله بيننده فرق قياسات خفيه دفعة مرتبه اولهرق سانحه اولمسيله حصولى دفعى وادله تدريج وانتقالات ايله مرتبه اولهرق حصولى تدريجى اولمسيدر

قال (رحمه الله فصل القياس الاقترانى المتعارف حمليا كان او شرطيا ان كان الحد الاوسط فيه محكوما به فى الصغرى ومحكوما عليه فى الكبرى فهو الشكل الاول او بالعكس فهو الشكل الرابع اومحكوما به فيهما فهو الشكل الثانى اومحكوما عليه فيهما فهو الشكل الثالث) فصول سبعه‌دن اشبو فصل رابع حد اوسطك وضعا وحملا طرفينه نسبتى اعتبار يله قياس اقترانينك اشكال اربعه‌يه صورت انقسامنى مبيندر چونكه شكل قياسك صغرى وكبرادن هيئت تأليفى اولوب هيئت تأليف ايسه اوسطك اصغر واكبره وضع وياخود حمل ايله نسبتندن عبارت اولمسيله بونسبتدن حاصل اولان احتمالات اربعه برر شكل اعتبار ايدلمشدرشويله كه حداوسطك حدين آخرين عندنده وضعى ياحدين اوزرينه حملى وياخود حدين ايچون وضعى وياخود احد حدين اوزره حمليله حد آخر ايچون وضعى حسبيله اولوب بوايسه احتمالات اربعه‌دن غير زائددر

ايمدى قياس اقترانئ متعارف كرك حملى اولسون وكرك شرطى اولسون اكركنديده حد اوسط صغراده محكوم به وكبراده محكوم عليه اولورسه بو قياس شكل اولدر ومحكوم به وعليه تعبيرى حمليه وشرطيه قسمينك محمول وتالى وموضوع ومقدملرينه قصد شمول ايچوندر مثلا كل جسم مؤلف وكل مؤلف محدث قولمزده مؤلف لفظى حداوسط اولوب صغراده محمول وكبراده موضوع اوله‌رق تكرر ايتمسيله بوقياس شكل اولدندر نتيجه‌سنده فكل جسم محدث دينلور ومثلا ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجودو كلما كان النهار موجودا فالارض مضيئة قياس شرطيسنده حداوسط النهار موجود اولوب صغراده تالى وكبراده مقدم اوله‌رق تكرر ايتمسيله بوقياس شكل اولدندر نتيجه‌سنده فان كانت الشمس طالعة فالارض مضيئة دينلور

واكر كنديده حداوسطاولك عكسى اوله‌رق صغراده محكوم عليه وكبراده محكوم به اولورسه شكل رابعدر مثلا كل انسان حيوان وكل ناطق انسان قياس حمليسنده حد اوسط اولان انسان صغراده موضوع وكبراده محمول اولمسيله شكل رابعدندر نتيجه‌سنده فبعض الحيوان ناطق دينلور وقياس شرطيده مثلا كلما كان النهار موجودا فالشمس طالعة وكلما كانت الارض مضيئة فالنهارموجود قولمزده حداوسط اولان النهار موجود صغراده محكوم عليه يعنى مقدم وكبراده محكوم به يعنى تالى واقع اوله‌رق اشبو شكل رابعدن اولوب قد يكون اذا كانت الشمس طالعة فالارض مضيئة قولنى منتج اولور

واكر حداوسط صغرى وكبرادن هر بريسنده محكوم به اولورسه شكل ثانيدر مثلا كل انسان حيوان ولاشئ من الحجر بحيوان حد اوسط اوله‌رق صغراده وكبراده محمول اولمسيله شكل ثانيدن اولوب نتيجه‌سى فلا شئ من الانسان بحجردر وشرطيه‌دن

186

مثلا كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود وليس البتة اذا كانت الارض مظلمة فالنهار موجود قياسنده النهار موجود حداوسطى صغرى وكبراده محكوم به يعنى تالى واقع اوله‌رق اشبو شكل ثانيدن اولوب فليس البتة اذا كانت الشمس طالعة فالارض مظلمة قولنى انتاج ايدر

واكر حداوسط صغرى وكبرادن ايكيسنده دخى محكوم عليه اولورسه شكل ثالثدر مثلا كل انسان حيوان وكل انسان ناطق فبعض الحيوان ناطق قولمزده حداوسط اولان انسان مقدمتينده موضوع اولمسيله شكل ثالثدن اولوب نتيجه‌سى بعض الحيوان ناطق در وشرطيه ده كلما كان النهار موجودا فالشمس طالعة وكلما كان النهار موجودا فالارض مضيئة قياسنده النهار موجود حد اوسطى صغرى وكبراده محكوم عليه يعنى مقدم واقع اولمسيله اشبو شكل ثالثدن اولوب قد يكون اذا كانت الشمس طالعة فالارض مضيئة قولنى منتجدر

سيد علامه‌نك بيانى وجهله شكل اولك حاصلى ايجابا وياسلبا كلى اوله‌رق اكبر ايله محكوم عليه اولان وسطده اصغرك كليا ويابعضا اندراجى اولمسيله اصغر دخى كليا ويابعضا اكبر ايله ايجابا وياسلبا محكوم عليه اولور بوسببدن ناشى محصورات اربعى انتاج ايدر وبو وجهله موجبه وسالبهٔ كليه وجزئيه محصورات اربعه‌سنى انتاج ايتمك شكل اولك خواصندن اوله‌رق ماعداسى ايجاب كلى‌يى منتج اوله‌مز وحاصل شكل ثانى اصغر ايله اكبرك اوسطده ايجابا وياسلبا تنافيسى اوله‌رق بوجهتله قطعيا متنافيان اولوب اكبر كليا ويا جزئيا اصغردن مسلوب ويالكز سالبه‌يى منتج اولور وحاصل شكل ثالث اصغرك ايجابا واكبرك يا ايجابا وياخود سلبا اوسطه ملاقى اولملريدر بوجهتله اصغر ايله اكبر يا ايجابا وياسلبا فى الجملة متلاقى اوله‌رق يالكز جزئيه‌يى انتاج ايدر وشكل رابع موجبه‌دن يالكز جزئيه‌يى وسالبه‌دن كليه وجزئيه‌يى منتج اولور

قال رحمه الله (والشكل الاول منها لكونه على نظم بديع بين الانتاج والبواقى نظرية ثابتة بالخلف والعكس) واشبو اشكال اربعه‌دن شكل اول نظم بديع اوزره اولديغندن ايچون انتاجى بين وظاهر اوله‌رق محتاج اثبات دكلدر نظم بديع اوزره اولمسى حكم طبيعت ومقتضاى عقل اوزره ترتيبندن كنايتدر چونكه مراد العالم محدث كبى بر مطلوبك موضوعنه محمولنك نسبتنى بر واسطه ايله تبين ايتدرمك اولمسيله مقتضاى عقل ابتدا موضوع مذكوره واسطه‌نك نسبتيله حكم ايدرك العالم مؤلف دينلوب بعده محمول مطلوبى واسطه اوزرينه حمل وحكم ايدرك وكل مؤلف محدث دينلكدر تاكه اشبو ايكى حكمدن موضوع ايله محمول بيننده اولان حكم بالنسبه تحقق ايدرك مطلوب حاصل اوله وبونظم اوزره ذهنك موضوعدن

واسطه‌یه و واسطه‌دن مجهوله انتقال ایتمسی طریقیله نتیجهٔ مطلوبه‌یی وجه‌سهولتله
استحصالی شکل اولده جاری وقصورلری بوننلم معقوللدن عاریدر وشکل اول
مطالب اربعه‌یی یعنی موجبتین وسالبتیندن جمله‌سنی منتجدر واشکال باقیه نظریه
اوله‌رق خلف وعکس طریقلریله ثابته‌در یعنی بنفسها بین الانتاج اولمیوب جمله‌سی
محتاج بیاندر
قال رحمه الله (اما الخلف فهو ابطال صدق الشکل النظری بدون نتیجته بضم
نقیض النتیجة الی احدی مقدمتین لینتظم قیاس معلوم الانتاج لماینا فی المقدمة الاخری
ویلزم اجتماع النقیضین) اما اشکال باقیه‌نك اثبات انتاجنده استعمال اولنان برهان
خلف محتاج نظر اولان شکلك نتیجه‌سندن حال افتراقنده صدقنی ابطالدرکه
خلاصه‌سی شکل نظرینك نتیجه‌سیله برابر معیتی ونتیجه‌سندن عدم مفارقتی واجب
اولدیغنی اثبات ایتمکدرکه بوده نتیجه‌نك نقیضیله شکل مذکورك معیتی جائز اوله
بیلمسی ابطالدن عبارتدر شوطریق ایله‌که نتیجه‌نك نقیضنی شکلك مقدمتیندن برینه
ضم ایله منتظم اوله‌جق قیاس مفروض الصدق اولان مقدمهٔ اخرایه منافی اوله‌رق
برنتیجه‌یی استلزام ایتمش اولور بوحالده اشبو نتیجه صادقه اولسه منافی اولدیغی
مقدمه‌دخی مفروض الصدق اولمسیله اجتماع نقیضین لازم کلور وشکل اولك
اشبو نتیجهٔ باطله‌یی انتاجی ایسه قیاس منتظم ومعلوم الانتاج اوله‌رق صورت
قیاسدن نشئت ایتمیوب بلکه سبب نقیض نتیجه اولدیغی معلوم اوله‌رق شکل
نظرینك صدق انتاجی ثابت اولور مثلا غائب اولان شیئك صفتی مجهول
اولدیغی جهتله بیعی صحیح اوله‌میه‌جغنی بیانده نظری عدادنده بولنان
شکل ثانیدن کل غائب مجهول الصفة ولاشئ ممایصح بیعه بمجهول الصفة مقدمه‌لری
لاشئ من الغائب مایصح بیعه قولنی انتاج ایدرك بونی طریق خلفده مراجعتله
اثبات ایتمك استدیکمزده نتیجهٔ مذکوره‌نك نقیضی اولان بعض الغائب یصح بیعه
مقدمهٔ موجبه‌سنی صغری وشکل مذکورك کبراسی اولان لاشئ مما یصح بیعه
بمجهول الصفة مقدمه‌سنی کبری ایدرز بوایسه شکل اولدن قیاس منتظم اوله‌رق
بعض الغائب لیس بمجهول الصفة قولنی انتاج ایده‌جکی معلومدر حالبوکه بونتیجه
شکل نظریٔ مذکورك صغراسی اولوب مفروض الصدق اولان کل غائب مجهول
الصفة قولنه منافی ومناقض اولمسیله اکر بونتیجه صادقه اولسه جمع نقیضین
لازمکلور وشکل اول بین الانتاج اوله‌رق بوفساد صورت قیاسدن اولمیوب فساد
ماده‌دن نشئت ایلدیکی وضم اولنان کبری مفروض الصدق اوله‌رق موجب فساد
نقیض نتیجه ایدوکی تعین ایدرك فسادنقیض ایله اصل اولان نتیجه‌حق اولوب شکل
ثانیٔ مذکورك قول مذکوری انتاجی ثابت اولور حاصلی اکر نتیجه صادق اولسه

صدق نقیضی لازمکلور ونقیضك صدقی تقدیرده صدق نقیضینی مؤدی اولورکه بری
عین صغرای مفروض الصدق ودیکری نقیض نتیجه‌نك کبرایه ضمیله حاصله اولان
نتیجه‌در زیرا بونتیجه سالبهٔ جزئیه اولوب موجبهٔ کلیه اولان صغرایه منافیدر
وخفی اولمسونکه شکل ثانیده خلف ذکر اولندیغی وجهله نقیض نتیجه‌نك صغری وکبرای
قیاسك کبری قلنمسیله شکل اولدن منتظم اوله‌جق قیاسك نقیض صغرایی انتاجیله
وشکل ثالثده نقیض نتیجه کبری وصغرای قیاس صغری قلنه‌رق کبرایه منافی اوله‌جق
شیئی منتج اوله‌جق قیاسك منتظم اولمسیله وشکل رابعده نقیض نتیجه احدی مقدمتینه
ضم اولنه‌رق مقدمهٔ اخرانك نقیضنه منعکس اوله‌جق شیئی انتاجیله اولور

قال رحمه الله (واما العکس فهو اثبات لزوم النتیجة له بضم احدی مقدمتیه الی
عکس الاخری مستویا اواحد العکسین الی الاخری لینتظم قیاس معلوم الانتاج
لتلك النتیجة اولما ینعکس الیها) واما اثبات انتاج ایچون اولان طریق عکس
نتیجه‌نك قیاسه لزومنی اثباتدن عبارت اولوب بوده برقاچ وجهله اولور شویله‌که
یا احدی مقدمتینی مقدمهٔ اخرانك عکس مستویسنه ویاخود احدی مقدمتینك عکسنی
مقدمهٔ اخرانك عکسنه ضم ایله اولورتاکه بوطریق ایله یا شکل مذکورك عین نتیجه‌سنی
ویاخود نتیجهٔ مذکوره‌یه منعکس اوله‌جق برنتیجه‌یی انتاجی معلوم و بدیهی اولان
برقیاس منتظم اوله‌رق بوطریق ایله شکل نظرینك صحت انتاجی تحقق ایدر (او بعکس
الترتیب بأن یجعل الصغری کبری وبالعکس لینتظم ذلك) ویاخود اثبات لزوم نتیجه ترتیب
قیاسی عکس ایتمك طریقیله اولور شووجهله‌که صغرای قیاس کبری وکبرای قیاس
صغری قلنه‌رق تاکه نتیجهٔ مطلوبه‌یی ویاخود بونتیجه‌یه منعکسه اوله‌جق برنتیجه‌یی انتاجی
معلوم اولان برقیاس منتظم اولور
قال رحمه الله (واحد العکسین اوکلاهما هو معنی ارتداد الشکل الی شکل آخر)
و برشکلك شکل آخره ارتدادنك معناسی اشبو عکسیندن بری و یاخود ایکیسندن
عبارتدر یعنی بعضا یالکز مقدمتیندن برینك عکسی آخرینك عینه و یاعکسنه ضم
اولنمسیله و بعضا یالکز مقدمتینك بروجه مذکور عکس ترتیبیله و بعضا ضم وعکس
ترتیبدن ایکسیله برشکل شکل آخره رد وتحویل اولنور مثلا شکل ثانینك ضرب
اول وضرب ثالثی یالکز عکس کبرا ایله وضرب ثانیسی عکس صغرا ایله برابر
عکس ترتیبله شکل اوله ارتداد ایلر وشکل ثالثك ضروب اربعهٔ اولیسی یالکز
عکس صغرا ایله وضرب خامسی عکس کبری ایله برابر عکس ترتیبله شکل اوله
رد اولنور وشکل رابعك ضروب ثلثهٔ اولیسی یالکز عکس ترتیبله وضرب رابع
وخامسی مقدمتینك جمیعا عکسلریله شکل اوله مرتد اولور وضرب سادسی یالکز

عکس صغری ایله شکل ثانی یه وضرب سابعی یالکز عکس کبری ایله شکل ثالثه ارتداد ایدر نته کیم بو اجمالات تفصیلاتنه مصنف مرحوم ضروب اشکالی بیان صره سنده اشارت ایده جکدر

قال رحمه الله (ولكل من الاشكال الاربعة شروط) واشبو اشکال اربعه دن هر برلری ایچون مقدماتك کیفیات وکمیاتی حسبیله شروط معتبره اوله رق بو شرطلرك فقدانی حالنده منتج مطلوب اوله مز

قال رحمه الله (اما الشكل الاول فشرط انتاجه كيفا ايجاب الصغرى وكما كلية الكبرى لاختلاف النتائج ايجابا وسلبا عند عدم احدهما) اما شکل اولك کیفا شرط انتاجی صغراسی موجبه وکما شرط انتاجی کبراسی کلیه اولمسیدر زیرا بو شرطلردن بریسی موجود اولمدیغی حینده نتیجه‌لری ایجاب وسلب جهتندن مختلفه اوله رق بعضا نتیجه سی موجبه وبعضا سالبه اولوب اشبو اختلاف ایسه منافیٔ انتاجدر زیرا معنای انتاج ذات قیاسك نتیجه‌یی استلزامی اولمسیله بو وجهله بر قیاسك بعضا ایجاب ایله وبعضا سلب ایله صدق نتیجه‌نك ذات قیاسه لزومنه منافی اولوب عقم قیاسه دلیلدر اما صغری موجبه اولمدیغی تقدیرده اختلاف انتاجك منشائی اصغرك تحت اوسطده عدم اندراجیله حکمك اصغره تعدی وتجاوز ایده مامسیدر مثلا لاشیٔ من الانسان بحجر وکل حجر جسم دینلسه حق اولان کل انسان جسم موجبه سنی انتاج ایتمسیدر زیرا هر انسان جسم ایدوکی معلومدر وکبری کل حجر جماد اعتبار ایدلسه حق اولان لاشیٔ من الانسان بجماد سالبه سنی منتج اولمسیدر بو وجهله وقوع اختلافه سبب صغری سالبه اولوب اصغر اولان انسانك اوسط اولان حجردن سلبیله تحتنده مندرج اولمامسیدر واما کبری کلیه اولمدیغی تقدیرده منشأ اختلاف نتائج اکبر ایله اوزرینه حکم اولنان شی کندیله اصغر اوزره حکم اولنان شیئك غیریسی اولمق احتمالیدر مثلا کل انسان حیوان وبعض الحیوان ناطق قولنده حق اولان کل انسان ناطق موجبه سنی انتاجدر وکبری بعض الحیوان فرس اعتبار ایدلسه حق اولان لاشیٔ من الانسان بفرس سالبه سنی منتج اولمسیدر ومنشأ اختلاف کبری جزئیه اولمسندن طولایی اکبر اولان ناطق ویاخود فرس ایله اوزرینه حکم اولنان حیواندن بعض صغراده حیوان ایله محکوم علیه اولان بعضك غیریسی اولمسنك محتمل اولمقلغیدرکه بعض واقعده ایجاب وبعض مغایرده سلب صادق اولور

مصنف حاشیه‌ده دیمشدرکه اما ایجاب صغرانك اشتراطی اصغرك نفس اوسطده مندرج اولمسی ایچوندر واما کلیت کبرایی شرط اتملری جمیع افراد اوسطك ایجابا ویاخود سلبا حکم اکبرده اندراجندن ایچوندر زیرا اشبو اندراجینك مجموعیله اصغرك بالبداهه حکم اکبرده اندراجی ظاهر اولور نته کیم اهل فن بو وجهله بیان

ایتمشلردر واشتراط مذکور ایچون بو دلیل دلیل لمی اولوب متنده ذکر اولنان اختلاف نتائج دلیل انی یه اشارتدر وبو وجهله اشتراط مذکورك محتاج دلیل اولمسی شکل اولك بین الانتاج اولمسنه منافی دکلدر زیرا مثلا لان العالم متغیر وکل متغیر حادث قیاسنك نتیجه‌سی اولان العالم حادث قولنی استلزامی بدیهی اولمسی بعض شیلرله بداهت اشتراطنی مستلزم اوله مز بو صورتده شکل مذکورك نتیجه‌یی استلزامیله حکم بدیهی وامور مذکوره ایله اشتراطیله حکم نظری اولمسی جائز اولور شونکله برابر که مقام دلیلده ذکر اولنان شی تنبیه ایچون اولوب دلیل اولمامسی دخی جائز وممکندر

قال رحمه الله (فضروبه الناتجة للمحصورات الاربع اربعة مرتبة على وفق ترتيب شرف النتائج) ایمدی ذکر اولنان ایجاب صغری وکلیت کبری شرطیله اشتراطندن ناشی شکل اولك محصورات اربعه ایچون اولان ضروب ناتجه‌سی درت اولوب بوده ترتیب شرف نتائجه موافق اوله رق مرتبه‌در چونکه معلوم اولدیغی وجهله قضیه‌لر شخصیه ومحصوره ومهمله وطبیعیه‌ده منحصره اولوب بونلردن شخصیه محصوراتدن کلیه منزله‌سنده اوله رق شکل اولك کلیت کبراسی مشروطه ایکن شخصیه اولدیغی حینده انتاج ایدر مثلا هذا زید وزید انسان قولی بالضروره هذا انسان قولنی منتج اولور ومهمله قوهٔ جزئیه‌ده وطبیعیه نظر اعتباردن ساقطه اوله رق بو جهتله باب قیاسده معتبره اولان آنجق محصوراتدر ومحصورات کلیه موجبه وسالبه وجزئیه موجبه وسالبه اقسام اربعه‌سنه منقسم اولمسیله بونلرك صغری وکبراده اعتبار وجودلریله اون التی ضربك انعقادی ممکن ایسه‌ده بونلردن سکزی اشتراط ایجاب صغری ایله ودردی کلیت کبری ایله ساقطه اوله رق ضروب منتجه اربعهٔ متباقیه‌یه منحصره اولمشدر وساقطه اولنلر صغرای سالبتین ایله کبرای کلیتین وجزئیتین وکبرای جزئیتین ایله صغرای موجبتیندر واقیسه‌دن مقصود نتائجی اولمسیله ضروب منتجه‌یی ترتیبده ترتیب شرف نتائجه موافقت جهتی التزام اولنمشدر شویله‌که اشرف محصورات موجبهٔ کلیه وبعده سالبهٔ کلیه ایله موجبهٔ جزئیه واخسی موجبهٔ جزئیه اوله رق ترتیب ضروب دخی ذکر اولنه جغی وجهله بو سیاق اوزره در

قال رحمه الله (الضرب مؤلف من موجبتين كليتين ينتج موجبة كلية وقد تقدم مثاله من الحملي والشرطي) شکل اولك ضرب اولی ایکی موجبهٔ کلیه‌دن مؤلف اوله رق موجبهٔ کلیه‌یی انتاج ایدر یعنی کرك صغری وکرك کبراسی موجبه وکلیه اوله رق نتیجه‌سیده موجبه وکلیه اولور وبو وجهله ایجاب وکلیت شرفینی اوزره اشتمالندن ایچون ترتیبده ضروب باقیه اوزرینه مقدم واقع اولمشدر ومثالی حملی وشرطی اوله رق مرور ایتمشدر مثلا کل جسم مؤلف وکل مؤلف محدث مقدمه‌لری

موجبهٔ کلیه اولوب فکل جسم محدث موجبهٔ کلیه‌سنی منتج اوله‌رق ضرب اولدن قیاس حملیدر وکلما کان العالم متغیرا کان ممکنا وکلما کان ممکنا کان حادثا فکلما کان متغیرا کان حادثا قولی دخی بو ضربدن قیاس شرطیدر

قال رحمه الله (الثانی من کلیتین والکبری سالبة ینتج سالبة کلیة نحو کل مخلوق صادر عن الواجب تعالی بالاختیار ولاشیٔ من الصادر بالاختیار بقدیم ینتج انه لاشیٔ من المخلوق بقدیم ونحو کلما کان صادرا بالاختیار کان حادثا ولیس البتة اذا کان حادثا کان قدیما ینتج انه لیس البتة اذا کان صادرا بالاختیار کان قدیما) وضرب ثانی کلیتیندن مرکب اولوب کبراسی سالبهٔ کلیه‌یی منتجدر وسالبهٔ کلیه موجبهٔ جزئیه‌دن اشرف اولمسیله ترتیبده ثانی واقع اولمشدر زیرا شرف ایجاب یالکزی وجودی اولمسی جهتندن اولوب لکن شرف کلیت شامل ومضبوط وعلومده نافع اولمق کبی وجوه متعدده دندر وحملی وشرطیدن مثاللری متنده ذکر اولندیغی وجهله اولوب مثال اسهل کل جسم مؤلف ولاشیٔ من المؤلف بقدیم فلاشیٔ من الجسم بقدیم اوله‌رق نتیجه‌لری سالبه اولور

قال رحمه الله (الثالث من موجبتین والصغری جزئیة ینتج موجبة جزئیة کمثال الضرب الاول اذا جعل الصغری موجبة جزئیة) وضرب ثالث موجبتیندن مؤلف اوله‌رق صغراسی جزئیه اولوب موجبهٔ جزئیه‌یی انتاج ایدر وموجبهٔ جزئیه‌ده شرفیندن یالکز ایجاب موجود اوله‌رق سالبهٔ جزئیه‌دن اشرف اولمسیله مرتبهٔ ثالثده واقع اولمشدر ومثالی صغراسی موجبهٔ جزئیه قلندیغی تقدیرده ضرب اولك مثالی کبیدر شویله‌که بعض الجسم مؤلف وکل مؤلف محدث قولمز ضرب ثالثدن اولوب فبعض الجسم محدث موجبهٔ جزئیه‌سنی منتج اولور وشرطیه‌ده قد یکون اذا کان العالم متغیرا کان ممکنا وکلما کان ممکنا کان حادثا فقد یکون اذا کان متغیرا کان حادثا دینلور

قال رحمه الله (الرابع من المختلفین فی الکیف والکم والکبری سالبة کلیة ینتج سالبة جزئیة کمثال الضرب الثانی اذا جعل الصغری موجبة جزئیة) وضرب رابع کیف وکمده مختلفتین اولان قضیتیندن مؤلف اولوب کبراسی سالبهٔ کلیه ونتیجه‌سی سالبهٔ جزئیه‌در بو صورتده صغراسی موجبهٔ جزئیه وکبراسی سالبهٔ کلیه اولورو نتیجه‌سنده ایجاب وکلیت شرفیندن هیچ بریسی موجود اولمامسیله رتبهٔ رابعه‌ده بولنمشدر ومثالی صغراسی موجبهٔ جزئیه قلندیغی تقدیرده ضرب ثانینك مثالی کبیدر شویله‌که بعض الجسم مؤلف ولاشیٔ من المؤلف بقدیم قولمز ضرب رابعدن اولوب فبعض الجسم لیس بقدیم سالبهٔ جزئیه‌سنی انتاج ایدر وشرطیه‌سنده قد یکون اذا کان

صادرا بالاختیار کان حادثا ولیس البتة اذا کان حادثا کان قدیما فقد لایکون اذا کان صادرا بالاختیار یکون قدیما دینلور

قال رحمه الله (واما الشکل الثانی فشرط انتاجه اختلاف مقدمتیه فی الکیف وکلیة الکبری لاختلاف النتائج عند فقد احدهما ایضا) واما شکل ثانینك شرط انتاجی مقدمتینك کیفده اختلافیله کبرانك کلیتیدر زیرا اشبو شرطیندن برینك فقدانی حینده شکل اولده اولدیغی کبی نتایجنده اختلاف واقع اولور حاصلی شکل ثانینك کیفا شرط انتاجی ایجاب وسلب ایله اختلاف مقدمتین وکما کلیت کبرادر واکر بو شرطلردن بری منتفی اولسه اختلاف نتایجله عقیم ومنتقض اولور زیرا کل انسان حیوان وکل فرس حیوان دینلسه صادق اوله‌جق نتیجه لاشیٔ من الانسان بفرس سالبه‌سیدر واکر محل کبراده کل ناطق حیوان دینلسه صادق اوله‌جق نتیجه کل انسان ناطق موجبه‌سیدر بو اختلاف ایسه قضیتینك کیفده اتحادلریله شرط اختلاف موجود اولمامسندن متولددر ومثلا کل انسان حیوان وبعض الجسم لیس بحیوان دینلسه صادق اوله‌جق نتیجه الانسان جسم موجبه‌سیدر واکر محل کبراده بعض الحجر لیس بحیوان دینلسه صادق اوله‌جق نتیجه بعض الانسان لیس بحجر سالبه‌سیدر وبو اختلافه بادی کبری جزئیه اوله‌رق کلیت کبری شرطنك موجود اولمامسیدر

قال رحمه الله (فضروبه الناتجة للسالبتین فقط اربعة مرتبة علی وفق ترتیب شرف النتائج والصغری) یعنی شکل ثانینك یالکز سالبهٔ کلیه وجزئیه‌یی انتاج ایدن ضروبی دردر زیرا ایجاب وسلب ایله مقدمتینك اختلافی وکبرانك کلیتی شرطیله اون التی احتمالدن اون ایکیسی ساقط اوله‌رق یالکز درت ضرب باقی اولنشدر بوده نتیجه‌لرك وصغرانك ترتیب شرفنه موافق اوله‌رق مرتبه‌در وچونکه ایجاب وسلب ایله اختلاف مقدمتینی مشروط اولمسند ناشی احدی مقدمتین سالبه ونتیجه مقدمهٔ سالبه‌یه تابعه اولمسیله شکل ثانی دائما سالبه‌یی منتج اوله‌رق نتیجه‌سی موجبه اولمز

قال رحمه الله (الاول من کلیتین والصغری موجبة نحو کل جسم مؤلف ولاشیٔ من القدیم بمؤلف فلاشیٔ من الجسم بقدیم) ضرب اول ایکی قضیهٔ کلیه‌دن مرکب اولوب صغری موجبه‌در وصغری موجبه اولدیغی کبی اختلاف مقدمتین شرط اولمسیله کبری سالبه‌در حاصلی اشبو ضرب اولك صغراسی موجبهٔ کلیه وکبراسی سالبهٔ کلیه اوله‌رق سالبهٔ کلیه‌یی انتاج ایدر مثلا هر جسم مؤلفدر صغراسی موجبه وقدیم اولان هیچ برشی مؤلف دکلدر کبراسی سالبه واشبو مقدمتیندن ایکیسیده کلیه اوله‌رق جسمدن هیچ برشی قدیم دکلدر سالبهٔ کلیه‌سنی منتج اولور وایجاب وکلیت صغری وکلیت

نتیجه شرفینی شامل اولمسیله ضروب باقیه‌دن ترتیبده مقدم واقع اولمشدر

قال رحمه الله (الثانی من کلیتین والصغری سالبة نحو لاشیٔ من الجسم ببسیط وکل قدیم بسیط فلا شیٔ من الجسم بقدیم) ضرب ثانی کلیتیندن مؤلف اوله‌رق صغری سالبه‌در وصغراسی سالبه اولمسیله شرط اختلافدن‌ناشی کبری موجبه وایکیسیده کلیه اوله‌رق سالبهٔ کلیه‌یی انتاج ایدر مثلا جسمدن هیچ برشی بسیط دکلدر صغراسی سالبهٔ کلیه وهر بر قدیم بسیطدر کبراسی موجبهٔ کلیه اولوب ایمدی جسمدن هیچ برشی قدیم دکلدر سالبهٔ کلیه‌سنی منتج اولور واشبو ضرب ثانینک صغراسنده شرف ایجاب موجود اولمیوب فقط صغری ونتیجه‌ده شرف کلیت موجود اولمسیله مرتبهٔ ثانیه‌ده واقع اولمشدر

قال رحمه الله (ینتجان سالبة کلیة بالخلف وبعکس المقدمة السالبة وحدها فی الاول ومع عکس الترتیب والنتیجة فی الثانی) واشبو ضربین سالبهٔ کلیه‌یی منتج اولوب بوده طریق خلف ایله واولده یالکز مقدمهٔ سالبه‌نک وثانیده ترتیب ونتیجه‌نک عکسلریله برابر مقدمهٔ سالبه‌نک عکسیله تحقق ایدر اما طریق خلف نقیض نتیجه اولان موجبهٔ جزئیه‌یی صغری وکبرای قیاسی‌یه کبری قیله‌رق شکل اولک ضرب رابعندن ترتیب قیاس ایله قیاس اولک مفروض الصدق اولان صغراسنه مناقض نتیجه حصولیدر مثلا ضرب اولک نتیجه‌سی اولان لاشیٔ من الجسم بقدیم قولی صادق اولمسه نقیضی اولان بعض الجسم قدیم قولنک صدقی لازم کلور والا ارتفاع نقیضینی مستلزم اولور ایمدی اشبو نقیضی صغری وکبرای قیاسی ضم ایدرک بعض الجسم قدیم ولاشیٔ من القدیم بمؤلف دیرز بو ایسه شکل اولک ضرب رابعندن قیاس منتظم اوله‌رق بعض الجسم لیس بمؤلف قولنی انتاج ایدر بو ایسه قیاس اولک مفروض الصدق اولان کل جسم مؤلف صغراسنه مناقض اوله‌رق خلفدر وشکل اولک صورتی بدیهی الانتاج وکبری مفروض الصدق اولمسیله موجب خلف صغری ایدوکی تعین ایدرک بووجهله استحالهٔ نقیضدن ناشی عین نتیجه حق اولدیغی تحقق ایدر ضرب ثانینک طریق مذکور ایله اثبات نتیجه‌سی دخی عینیله بویله‌در

واما ضرب اولده یالکز مقدمهٔ سالبه‌نک عکسیله ثبوت انتاجک طریقی کبرایی عکس ایدرک شکل اوله‌ردیله عینیله نتیجه‌نک حصولیدر مثلا قیاس مذکورک لاشیٔ من القدیم بمؤلف مقدمه‌سنی عکس ایله کل جسم مؤلف صغراسنه ضم ایدرک لاشیٔ من المؤلف بقدیم دیدیکمزده بو قیاس شکل اولک ضرب ثانیسندن قیاس منتظم اوله‌رق لاشیٔ من الجسم بقدیم قولنی منتج اولوب بو ایسه اثباتی مطلوب اولان نتیجه‌نک عینیدر

وضرب ثانیده ترتیب ونتیجه ومقدمهٔ سالبه‌نک عکسلریله اثبات نتیجه شو وجهله درکه ابتداء سالبهٔ کلیه اولان صغری عکس اولنه‌رق ثانیا ترتیب قیاس وثالثا نتیجه عکس ایدیلور مثلا ضرب مذکورک سبق ایدن مثالنده لاشیٔ من الجسم ببسیط صغراسی لاشیٔ من البسیط بجسم قولنه عکس ایدیله‌رک بعده کبراسنی صغرا واشبو عکس صغرایی کبری ایدوب کل قدیم بسیط ولاشیٔ من البسیط بجسم دینلسه شکل اولک ضرب ثانیسندن قیاس منتظم اوله‌رق لاشیٔ من القدیم بجسم نتیجه‌سی حاصل اولور وبو نتیجه عکس اولندیغی صورتده لاشیٔ من الجسم بقدیم اولوب بو ایسه نتیجهٔ مطلوبه‌در

قال رحمه الله (الثالث من المختلفتین کیفا وکما والصغری موجبة جزئیة کمثال الضرب الاول ایضا الرابع منهما والصغری سالبة جزئیة کمثال الضرب الثانی ینتجان سالبة جزئیة بالخلف وبعکس الکبری فی الاول) وضرب ثالث کیفا وکما مختلفه اولان قضیتیندن مؤلف اوله‌رق صغراسی موجبهٔ جزئیه وکبراسی سالبهٔ کلیه‌در ومثالی صغراسنی موجبهٔ جزئیه قلمق طریقیله ضرب اولک نظیر مثالی اوله‌رق بعض الجسم مؤلف ولاشیٔ من القدیم بمؤلف اولوب لیس بعض الجسم بقدیم سالبهٔ جزئیه‌سنی انتاج ایدر

ضرب رابع یه مختلفتیندن مؤلف اوله‌رق صغراسی سالبهٔ جزئیه وکبراسی موجبهٔ کلیه‌در ومثالی ضرب ثانینک نظیر مثالی اولوب صغرایی جزئیه قیله‌رق لیس بعض الجسم ببسیط وکل قدیم بسیط دینلوب لیس بعض الجسم بقدیم سالبهٔ جزئیه‌سنی منتج اولور واشبو ضربین سالبهٔ جزئیه‌یی منتج اولوب بوده طریق خلف ایله ویالکز ضرب ثالث عکس کبری ایله‌ده اثبات اولنور صورت جریان خلف ضرب اولده مرور ایدن بیانک عینی اولوب وعکسده بعض الجسم مؤلف ولاشیٔ من المؤلف بقدیم فلیس بعض الجسم بقدیم دینلور وضرب رابعده اشبو طریق عکس غیر جاریدر

قال رحمه الله (واما الشکل الثالث فشرط انتاجه ایجاب الصغری وکلیة احدی مقدمتیه للاختلاف بدون احدهما ایضا فضروبه الناتجة للجزئیتین فقط ستة مرتبة علی وفق ترتیب شرف النتایج والکبری مع شرف انفسها) واما شکل ثالثک شرط انتاجی صغراسی موجبه واحدی مقدمتینی کلیه اولمسیدر زیرا بو شرطلردن بریسی موجود اولمسه اتحاد صورت قیاس ایله برابر اشکال سابقه‌ده اولدیغی کبی بعضا موجبه وبعضا سالبه‌یی انتاج ایله نتیجه‌ده اختلافی مؤدی اولور بو اختلاف ایسه نتیجه‌نک ذات قیاسه عدم لزومنه دالدر ایمدی بحسب الواقع شکل ثالثک ضروب ناتجه‌سی یالکز جزئیتین ایچون التی ضروب اولوب قصور ضروب محتملهٔ عشرهٔ عقیمه‌در واشبو

ضروب منتجه نفس ضربلرك شرفلريله برابر نتایج وکبرالك شرفلری وفق ترتیبی اوزره مرتبه‌در

قال رحمه الله (الاول من موجبتین کلیتین نحو کل مؤلف جسم وکل مؤلف حادث ینتج موجبة جزئیة لا کلیة لجواز کون الاصغر اعم من الاکبر) شکل ثالثدن ضرب اول موجبتین کلیتیندن مؤلفدر مثلا هر بر مؤلف جسمدر وهر بر مؤلف حادثدر دینلسه بو قیاس ضرب مذکوردن اولوب ایمدی بعض جسم حادثدر موجبهٔ جزئیه‌سنی انتاج ایدر وبو ضربك مقدمتنی کلیه اولمسیله برابر بونده اصغرك اکبردن اعم اولمسی جائز اولمسنه بناء نتیجه‌سی کلیه اوله‌مز مثلا کل انسان حیوان وکل انسان ناطق دینلسه اصغر اولان حیوان اکبر اولان ناطقدن اعم اولمسیله نتیجه‌سنده کلیه اوله‌رق کل حیوان ناطق دینلك صادق اولمیوب بلکه مقرون صدق اولان بعض الحیوان ناطق موجبهٔ جزئیه‌سیدر وبو ضربك صغراسنی عکس ایدرك شکل اوله رد ایله بعض الجسم مؤلف وکل مؤلف حادث دینلسه بعض الجسم حادث نتیجهٔ مطلوبه‌سنی انتاج ایدر وبو ضربك نتیجه‌سی موجبه اولدیغی کبی مقدمتینی کلیه وموجبه اولمسیله شرف نتیجه ومقدمتین ایله ضروب سائره‌دن مقدم واقع اولمشدر

قال رحمه الله (الثانی من کلیتین والکبری سالبة نحو کل مؤلف جسم ولا شیء من المؤلف بقدیم فبعض الجسم لیس بقدیم ینتج سالبة جزئیة لا کلیة لما تقدم) ضرب ثانی کلیتیندن مؤلف اولوب کبراسی سالبه‌در وایجاب صغری مشروط اولمسیله صغراسی موجبهٔ کلیه وکبراسی سالبهٔ کلیه اولمش اولور هر بر مؤلف جسمدر ومؤلفدن هیچ برشی قدیم دکلدر قولمز اشبو ضرب ثانیدن اولوب ایمدی بعض جسم قدیم دکلدر سالبهٔ جزئیه‌سنی منتج اولور وضرب ثانیده ذکری سبق ایلدیکی وجهله اصغرك اکبردن جواز اعمیتی جهتله کلیه‌یی انتاج ایده‌مز مثلا کل انسان جوهر ولا شیء من الانسان بفرس دینلسه نتیجه‌سنده کلی اوله‌رق لا شیء من الجوهر بفرس دینلك صادق اولمیوب بلکه صادق اولان بعض الجوهر لیس بفرس سالبهٔ جزئیه‌سیدر اشبو ضرب ثانی دخی ضرب اولده ذکر اولنان طریق ایله شکل اوله رد اولنه بیلور

قال رحمه الله (الثالث من موجبتین والصغری جزئیة ینتج موجبة جزئیة) ضرب ثالث موجبتیندن مؤلف اوله‌رق صغراسی موجبهٔ جزئیه وکبراسی موجبهٔ کلیه اولوب موجبهٔ جزئیه‌یی انتاج ایدر مثلا بعض المؤلف جسم وکل مؤلف حادث فبعض الجسم حادث قولمز اشبو ضرب ثالثدندر

(الرابع من المختلفین کیفا وکما والکبری سالبة کلیة ینتج سالبة جزئیة) وضرب رابع کیف وکده مختلفه اولان مقدمتیندن مؤلف اوله‌رق کبری سالبهٔ کلیه

﴿ ونتیجه ﴾

ونتیجه‌سی سالبهٔ جزئیه‌در وایجاب صغری مشروط اولمسیله صغراسی موجبهٔ جزئیه وکبراسی موجبهٔ کلیه دیمك اولور مثلا بعض المؤلف جسم ولا شیء من المؤلف بقدیم فبعض الجسم لیس بقدیم دینلور

قال رحمه الله (وانتاج هذه الاربعة ثابت بالخلف وبعکس الصغری) واشبو ضروب اربعه‌نك نتایج مذکوره‌یی انتاجی خلف وعکس صغری ایله ثابت اولوب بوندن طریق خلف نقیض نتیجه‌یی کلیتی حسبیله کبری وصغرایی صغری قیله‌رق شکل اولدن منتظم اوله‌جق قیاسدن مفروض الصدق اولان کبرایه مناقض بر نتیجه‌نك حاصل اولمسیله اولور مثلا ضرب اولك مثالنده کل مؤلف جسم ولا شیء من الجسم بحادث دینلسه نتیجه‌سی لا شیء من المؤلف بحادث اولور بو ایسه مثال مذکورده مفروض الصدق اولان کل مؤلف حادث کبراسنه منافی ظهور ایدر وشکل اولك اشبو نتیجهٔ فاسده‌یی انتاجی صورت شکلدن ومفروض الصدق اولان کبرادن اولمدیغی معلوم اوله‌رق نقیض نتیجه‌نك بطلانندن نشئت ایتمسیله اصل نتیجه حق اولدیغی تحقق ایدر واما عکس صغری ایله اثباتی ذکری سبق ایلدیکی وجهله اشبو عکس سببیله شکل اوله منتقل اولوب حاصل اوله‌جق نتیجه عین نتیجهٔ مطلوبه اولمسیله‌در

قال رحمه الله (الخامس من موجبتین والکبری جزئیة ینتج موجبة جزئیة بالخلف وبعکس الکبری مع عکس الترتیب والنتیجة) ضرب خامس موجبتیندن مؤلف اوله‌رق کبری ونتیجه‌سی موجبهٔ جزئیه‌در واحدی مقدمتینك کلیتی مشروط اولمسیله صغراسی موجبهٔ کلیه وکبراسی موجبهٔ جزئیه اولمش اولور مثلا کل مؤلف حادث وبعض المؤلف جسم فبعض الحادث جسم قیاسی اشبو ضرب خامسدن اولور وبو نتیجه‌یی انتاجی خلف طریقیله وترتیب قیاس ونتیجه‌یی عکس ایله برابر کبرانك عکسیله ثابتدر وطریق خلف بیان سابقدن معلوم اولوب وصورت عکسده مثلا مثال مذکورده بعض المؤلف جسم کبراسنك عکسنی صغری وصغرایی کبری ایدرك شکل اولدن منتظم اوله‌رق حاصل اوله‌جق نتیجه‌یی عکس ایتدیکمز کبی نتیجهٔ مطلوبه‌نك عینی ظهور ایدر بوده بعض الجسم مؤلف وکل مؤلف حادث فکل جسم حادث قیاس ونتیجه‌سندن عبارت اولوب اشبو نتیجه‌نك عکسی اولان بعض الحادث جسم عین نتیجهٔ مطلوبه‌در

قال رحمه الله (السادس من المختلفتین کیفا وکما والکبری سالبة جزئیة بالخلف فقط) ضرب سادس کیفا وکما مختلفتیندن مؤلف اوله‌رق کبری سالبهٔ جزئیه اولوب سالبهٔ جزئیه‌یی انتاج ایدر واحدی مقدمتینك کلیتی مشروط اولمسیله صغراسی موجبهٔ کلیه وکبراسی سالبهٔ جزئیه اولمش اولور مثلا کل مؤلف جسم وبعض المؤلف لیس بقدیم فبعض

الجسم ليس بقديم قياسى اشبو ضرب سادسدندر وبو ضربك انتاجى يالكز خلف ايله ثابت اولوب عكس جارى اولمز زيرا عكس صغرى جزئى اولەرق شكل اولە كبرى واقع اوليەجغى كبى كبرى دخى سالبۀ جزئيه اولەرق قبول عكسدن آبى وفرض قبوانده بنه شكل اوله كبرى اولمق صلاحيتندن عاريدر

قال رحمه الله (واما الشكل الرابع فشرط انتاجه ايجاب مقدمتيه مع كلية الصغرى اواختلافهما كيفا مع كلية احديهما للاختلاف) واما شكل رابعك شرط انتاجى ايكى امردن بريسى اولوب ياكليت صغرى ايله برابر مقدمتينك ايجابى وياخود احدى مقدمتينك كلى اولمسيله برابر مقدمتينك ايجاب وسلب جهتندن اختلافيدر زيرا احد شرطين موجود اولميوبده ايكيسيده منتفى اولسه امور ثلثەدن بريسى لازمكلور شويله كه يا مقدمتينك سلبى وياخود جزئيت صغرى ايله برابر مقدمتينك ايجابى وياخود مقدمتينك كيفده اختلافلريله برابر احداهمانك سلبى لازمكلور وبو اوچ تقدير اوزرەده عدم انتاجى موجب اولان اختلاف نتيجه تحقق ايدر زيرا مثلا مقدمتين سالبه اولەرق لاشئ من الانسان بفرس ولاشئ من الحمار بانسان دينلسه حق اولان لاشئ من الفرس بحمار سالبەسيدر وكبرى لاشئ من الصهال بانسان اولسه حق اولان كل فرس صهال موجبەسيدر ومقدمتين موجبه وصغرى جزئيه اولەرق بعض الحيوان انسان وكل ناطق حيوان دينلسه حق اولان بعض الانسان ناطق موجبەسى ومحل كبراده وكل فرس حيوان دينلسه حق اولان بعض الانسان ليس بفرس سالبەسيدر ومقدمتين جزئيه وكيفا مختلفه اولسه موجبه صغرى اولديغى صورتده مثلا بعض الناطق انسان وبعض الحيوان ليس بناطق وياخود بعض الفرس ليس بناطق قولنده اولده حق اولان ايجاب يعنى بعض الانسان حيوان وثانيده حق اولان سلب يعنى بعض الانسان ليس بفرسدر وموجبه كبرى اولديغى تقديرده مثلا بعض الانسان ليس بفرس وبعض الحيوان انسان وياخود بعض الناطق انسان قولمزده اولده حق اولان ايجاب يعنى بعض الفرس حيوان وثانيده حق اولان سلب يعنى بعض الفرس ليس بناطقدر

قال رحمه الله (فضروبه الناتجة لماعدا الموجبة الكلية ثمانية) ايمدى شكل رابعك موجبۀ كليەنك ماعداسنى انتاج ايدن ضربلرى سكزدر

قال رحمه الله (الاول من موجبتين كليتين نحو كل مؤلف حادث وكل جسم مؤلف فبعض الحادث جسم ينتج موجبة جزئية لا كلية لماتقدم الثانى من موجبتين والكبرى جزئية ينتج موجبة جزئية الثالث من كليتين والصغرى سالبة ينتج سالبة كلية وانتاج هذه الثلثة ثابت بعكس الترتيب ليرتد الى الشكل الاول المنتج لما ينعكس الى النتيجة) اشبو شكل رابعك ضرب اولى موجبۀ كليه اولان مقدمتيندن مؤلف اولور مثلا هر بر

مؤلف حادثدر وهر بر جسم مؤلفدر قولمز اشبو ضرب اولدن اولوب ايمدى بعض حادث جسمدر موجبۀ جزئيەسنى منتج اولەرق ذكرى سبق ايدن سببدنناشى كليەيى انتاج ايتمز وذكرى سبق ايدنشى حاشيەدەدخى بيانى وجهله اصغرك جواز اعميتندن عبارتدر نه كيم ذكر اولنان مثالده بو يله‌دركه بعض حادث عرض اولەرق جسم دكلدر ضرب ثانى موجبتيندن مؤلف اولوب كبراسى جزئيەدر وشكل مذكورده كليت صغرى وياخود احدى مقدمتينك كليتى مشروطه اولمسيله صغراسى كليه اولمش اولور مثلا كل مؤلف حادث وبعض الجسم مؤلف اشبو ضرب ثانيدن اولوب فبعض الحادث جسم موجبۀ جزئيەسنى انتاج ايدر وضرب ثالث كليتيندن مؤلف اولەرق صغراسى سالبەدر وكيفا اختلاف مقدمتينك اشتراطى ايجابنجه كبراسى موجبه اولەرق سالبۀ كليەيى انتاج ايدر مثلا لاشئ من المؤلف بقديم وكل جسم مؤلف فلاشئ من القديم بجسم قولمز اشبو ضرب ثالثندر واشبو ضروب ثلثەنك انتاجى ترتيب قياسى عكس ايتمك طريقيله ثابتدركه عكس اولنديغى صورتده شكل اوله ارتداد ايدرك نتيجۀ مطلوبەيه منعكس اولەجق شيئى انتاج ايدر عكس ترتيب ايسه كبرايى صغرى وصغرايى كبرى قلمقدن عبارت اولوب مثلا ضرب اولك عكس مثالنده كل جسم مؤلف وكل مؤلف حادث فكل جسم حادث ديرز اشبو نتيجه ايسه مطلوب اولان بعض الحادث جسم قولنه منعكس اولەرق صحتى تحقق ايدر

قال رحمه الله (الرابع من كليتين والكبرى سالبة ينتج سالبة جزئية بعكس كل من الصغرى والكبرى ليرتد الى الشكل الاول الخامس من المختلفتين كيفا وكما والكبرى سالبة كلية ينتج سالبة جزئية بعكس كل منهما ايضا) ضرب رابع كليتيندن مؤلف اولەرق كبراسى سالبه وحسب الاشتراط صغراسى موجبه اولوب سالبۀ جزئيەيى انتاج ايدر مثلا كل انسان حيوان ولاشئ من الفرس بانسان فبعض الحيوان ليس بفرس اشبو ضرب رابعدندر وسالبۀ جزئيەيى انتاجى صغرى وكبرادن هربرينى عكس ايدرك شكل اوله ارتداديله ثابتدر وبونلرك عكس ايدلمسى مثلا مثال مذكورده بعض الحيوان انسان ولاشئ من الانسان بفرس فبعض الحيوان ليس بفرس دينلك صورتيله اولور

ضرب خامس كيفا وكما مختلفه اولان مقدمتيندن مؤلف اولەرق كبراسى سالبۀ كليه وبالطبع صغراسيده موجبۀ جزئيه اولوب سالبۀ جزئيه يى انتاج ايدر مثلا بعض الانسان حيوان ولاشئ من الفرس بانسان فبعض الحيوان ليس بفرس قولى بو ضربدن اولوب بونده دخى اثبات نتيجه صغرى وكبرايى عكس ايدرك شكل اوله ارتداديله‌در

قال رحمه الله (السادس منهما والصغرى سالبة جزئية ينتج سالبة جزئية بعكس الصغرى ليرتد الى الشكل الثانى السابع منهما والصغرى موجبة كلية ينتج سالبة جزئية بعكس الكبرى ليرتد الى الشكل الثالث الثامن منهما والصغرى سالبة كلية ينتج سالبة جزئية بعكس الترتيب ليرتد الى الشكل الاول المنتج لما ينعكس الى النتيجة) ضرب سادس يعنى مقدمتين مختلفتيندن مؤلف اولەرق صغراسى سالبۀ جزئيه وبالطبع كبراسى موجبۀ كليه اولوب سالبۀ جزئيه‌يى منتج اولور مثلا بعض المستيقظ ليس بنائم وكل كاتب مستيقظ فبعض النائم ليس بكاتب ضرب مذكوردندر وبونده شكل ثانى يه ارتداد ايچون عكس صغرى ايله نتيجه ثابتدر وضرب سابع مختلفتيندن مؤلف اولەرق صغراسى موجبۀ كليه وبالطبع كبراسى سالبۀ جزئيه اولوب سالبۀ جزئيه‌يى منتج وبودخى شكل ثالثه ارتداد ايچون عكس كبرى ايله ثابتدر مثلا كل كاتب متحرك الاصابع وبعض ساكن الاصابع ليس بكاتب فبعض متحرك الاصابع ليس بساكن الاصابع بوضربدن اولور وضرب ثامن مختلفتيندن مؤلف اولەرق صغرى سالبۀ كليه وبالطبع كبرى موجبۀ جزئيه اولوب سالبۀ جزئيه‌يى انتاج ايدر وبوده نتيجۀ مطلوبه‌يه منعكس اولەجق نتيجه‌يى منتج اولان شكل اوله ارتداد ايچون ترتيب قياسك عكسى يعنى صغرى كبرى وكبرى صغرى قلنمسيله ثابتدر مثلا لاشئ من المتحرك بساكن وبعض المنتقل متحرك فبعض الساكن ليس بمنتقل اشبو ضرب ثامنه مثال ايراد ايدلمشدر

قال رحمه الله (ويمكن بيان الخمسة الاول بالخلف) وشكل رابعك اشبو ضروب ثمانيه‌سندن اولكى بش ضربك خلف طريقيله‌ده بيان انتاجى ممكن اولور بوده نقيض نتيجه‌يى ضرب اول وثانيده صغرايه وضروب ثلثه‌ده كبرايه ضم ايله اولوب اولنده نقيض كبرايه ودیكرلرنده نقيض صغرايه منعكسه اولان نتيجه‌يى منتج اولور مثلا ضرب اولده مرور ايدن مثالده نتيجه اولان بعض الحادث جسم قوا زصادق اولمسه نقيضى اولان لاشئ من الحادث بجسم صادق اولور والارتفاع نقيضين لازمكاور واشبو نقيضك صدقى لازمكلسه بونى صغراى قياسه كبرى اولەرق ضم ايدرك كل مؤلف حادث ولاشئ من الحادث بجسم دينلسه شكل اولدن برقياس تام الشروط منتظم اولەرق لاشئ من المؤلف بجسم قولنى انتاج ايدر بوايسه لاشئ من الجسم بمؤلف قولنه منعكس اولوب حالبوكه قياس اولده مفروض الصدق اولان كل جسم مؤلف كبراسنه منافى اولمسيله فساد نتيجه‌يى موجب اولان نقيضك ظهور بطلانيله نتيجۀ مطلوبه‌نك صدقى تحقق ايدر باقيلرنده بومثاله قياسا معلوم اولور

قال رحمه الله (وقد حصر القدماء ضروبه الناتجة فيها ذهولا عن انعكاس السالبة

الجزئية الى نفسها فى الخاصتين لكن فى الاقيسة الاقترانية الشرطية منحصرة فيها وفاقا) وقدما شكل رابعك ضروب ناتجه‌سنى اولكى بش ضربده حصر ايله ضروب اخيرۀ ثلثه‌نك عقيم اولديغنه قائل اولمشلردر وبونى اثباتده اختلاف نتايجى بيان ايله ضرب سادسده مثلا بعض الحيوان ليس بانسان وكل فرس حيوان دينلسه حق اولان سلب يعنى بعض الانسان ليس بفرس وكبراده وكل ناطق حيوان دينلسه حق اولان ايجاب يعنى بعض الانسان ناطق اولمسيدر وضرب سابعده مثلا كل انسان ناطق وبعض الفرس ليس بانسان وياخود بعض الحيوان ليس بانسان دينلسه‌يه مختلفه‌در وضرب ثامنده مثلا لاشئ من الانسان بفرس وبعض الناطق وياخود بعض الحيوان انسان دينلسه‌يه نتيجه‌لر سلبا وايجابا مختلفه‌در ديو ايراد ايتمشلردر وقدمانك منشأ كلامى سالبۀ جزئيه نفسى كبى سالبۀ جزئيه‌يه منعكس اولميوب اثبات نتيجه ايسه ضرب سادس وسابعده مقدمۀ قياس اولان سالبۀ جزئيه‌نك نفسنه عكسيله شكل ثانى وثالثه ارتداد ايتمسنه وضرب رابعده مقدمه‌لرينك تبديليله شكل اوله ارتداد ايدرك حاصل اوله‌جق نتيجه‌سى اولان سالبۀ جزئيه‌نك نتيجۀ مطلوبه اولان سالبۀ جزئيه‌يه منعكس اولمسنه توقف ايتمسيدر حالبوكه سالبۀ جزئيه‌نك نفسنه عدم انعكاسى قدمانك ذهابى كبى اطلاق اوزره اولميوب متأخرين اكر سالبۀ جزئيه مشروطۀ خاصه وياخود عرفيۀ خاصه‌دن بريسى اولورسه نفسنه منعكس اولديغنه ظفرياب اولدقلرى جهتله قدمانك كلامنى اشبو خاصيتك انعكاسندن ذهوللرينه حمل ايدرك ضروب مذكوره‌ده بيان ايتدكلرى نتايج امثلۀ مذكوره‌ده اولان مقدماتك بسيطه اولمسندن نشئت ايدوب بوضربلرك انتاجنده استعمال اولنه‌جق مقدمه‌لرك مشروطتيندن بريسى اولمسى شرط اتخاذ ايدلمسيله اختلافدن وارسته اوله‌جغنى بيان ايله ضروب ثلثۀ مذكوره‌نك انتاجنى طريق مذكور ايله اثبات ايتمشلردر لكن اقيسۀ اقترانيۀ شرطيه‌ده شكل رابع بالاتفاق ضروب خمسۀ اولده منحصره اولوب ضروب ثلثۀ اخيره‌نك انتاجى شرطياتده غير جائزدر

قال رحمه الله (فصل فى المختلطات) فصول سبعه‌دن اشبو فصل خامس مختلطاتده اولوب بوده موجهاتدن بعضيلرينك بعضيلرينه اختلاط وانضمامندن حاصل اولان قياسلردن عبارتدر وبوجهله مقدمات اقيسه‌نك جهات ايله تقييدى اعتبار اولنديغى حينده انتاج اشكال ايچون بشقه بشقه شرطلر اتخاذ ايدلمشدر

(الشكل الاول والثالث شرطهما بحسب الجهة فعلية الصغرى) شكل اول وثالثده جهت حسبيله معتبر اولان شرط فعليت صغرادر (بأن لاتكون ممكنة بل مطلقة عامة او اخص منها) وصغرانك فعليه اولمسى ممكنۀ عامه وياخاصه اولميوب بلكه مطلقۀ عامه وياخود مطلقۀ عامه‌دن اخص اولمسيله اولور زيرا اكر صغرى ممكنه

اولسه حكمك اوسطدن اصغره تعديسى واجب اولميه‌رق مطلوبى انتاج ايده‌مز
زيرا كبرى بالفعل اوسط اولان هر برشى اكبرايله محكوم عليه اولديغنه دلالت
ايدوب اصغر ايسه صغرى ممكنه اولديغى تقديرده بالفعل اوسط اولان شيدن
اوليوب بلكه بالامكان اوسط اولمسيله قوه‌ده قاله‌رق فعله خروج ايتامش
اولمسى جائزدر حاصلى عند الشيخ حكم اوسطك افراد فعليه‌سى اوزره اولوب
افراد امكانيه‌سى اوزره اولمديغى جهتله صغرى ممكنه اولاق لازمكلسه حكم
اوسطدن اصغره تعدى وتجاوز ايتمز مثلا كل حمار مركوب زيد بالامكان وكل
مركوب زيد فرس بالفعل دينلسه ايكيسيده صادقدر زيرا هرنقدر خارجده حمار
مركوب زيد اولديغى اصلا واقع دكلسه ده امر ممكن اولمسيله مقدمهٔ اولى صادقه
اولديغى كبى بالفعل مركوب زيد فرس اولديغى جهتله مقدمهٔ ثانيه دخى صادقه‌در
حالبوكه بوايكى مقدمه‌دن حاصله اولان كل حمار فرس بالامكان العام كاذبه اولوب
بوايسه صغرى ممكنه اولمسندن نشئت ايتمشدر زيرا معناى كبرى بالفعل مركوب
زيدك بالفعل فرس اولمسيدر حمار ايسه اصلا بالفعل مركوب زيد اولمامسيله
بالفعل مركوب اوزره اولان حكم حماره تعدى ايتمز (واما نتيجتهما فان لم يكن
الكبرى احدى الوصفيات الاربع هى المشروطتان والعرفيتان بل غيرهما فالنتيجة
فيهما كالكبرى فى الجهة من غير فرق)ومختلطاتدن اشبو شكل اول وثالثك نتيجه‌لرنده
ضابطه بودركه اكركبرى وصفيات اربعه‌دن يعنى مشروطهٔ عامه وخاصه دن
برينى اوليوبده موجهات سائره دن برينى اولورسه شكل اول وثالثده نتيجه
جهتده من غير فرق كبرى كبيدر يعنى كبراى قياس ضرورت ودوام امثالى هرقنقى
جهتله مقيد ايسه نتيجه ده دخى جهت مذكوره معتبره‌در مثلا كل انسان حيوان
دائما مادام الذات وكل حيوان جسم بالضرورة مادام الذات ضروريهٔ مطلقه
لردن مؤلف اولان شكل اولك نتيجه سى ضروريهٔ مطلقه اوله‌رق كل انسان
جسم بالضرورة مادام الذات اولور شكل ثالثده دخى كل انسان حيوان دائما
وكل انسان جسم بالضرورة فبعض الحيوان جسم بالضروة دينلور وبو وجهله
كبرى وصفيات اربعه‌نك غيرى اولديغى حينده نتيجه‌نك جهتده كبرايه موافق
اولمسى اصغرك جهت معتبره حسبيله تحت اوسطده اندراج بين ايله اندراجندن
ايچوندر زيرا بوتقديرده يعنى وصفيات اربعه‌نك غيرى اولديغى حينده كبرانك
مدلولى كنديسيچون بالفعل اوسط ثابت اولان هر شيئك كبراده معتبره اولان
جهت حسبيله اكبرايله محكوم عليه اولمسيدر اصغر ايسه بالفعل اوسط كنديسيچون
ثابت اولان شيدن اولمسيله جهت معتبره حسبيله اكبرايله محكوم عليه اولور (وان
كان احديهما فهى فى الشكل الاول كالصغرى وفى الشكل الثالث كعكس الصغرى

محذوفا عنهما قيد اللادوام واللاضرورة والضرورة المخصوصة بالصغرى فالباقى
جهة النتيجه ان لم يوجد فى الكبرى قيد اللادوام)واكركبرى وصفيات اربعه‌دن
برينى اولورسه شكل اوله‌ده نتيجه صغرى وشكل ثالثده عكس صغرى كبى اولوب
شوقدركه بونلرده لادوام ولاضرورت قيدلرى وكذلك كبرى ايله مشتركه اولميه‌رق
يالكز صغرايه مخصوصه ضرورت قيدى اولديغى صورتده بو قيدلر حذف
اولنه‌رق اوحالده كبرايه نظر اولنوب اكر كبراده قيدلادوام موجود اولمزسه بعد
حذف القيود اوله‌ده صغرى وثالثده عكس صغرادن باقى جهت نتيجه‌در ايمدى
لادوامك اشتراط حذفندناشى صغراى وقتيه وكبراى مشروطهٔ عامه‌دن مؤلف
اولان شكل اول وقتيهٔ مطلقه‌يى انتاج ايدر زيرا وقتيه‌دن تركيب يعنى لادوام
حذف اولنديغى حينده جزء اولى اولان وقتيهٔ مطلقه باقى قالور مثلا بالضرورة كل
قمر منخسف وقت الحيلولة لادائما وكل منخسف مظلم مادام منخسفا قوامزك نتيجه‌سى
كل قمر مظلم بالضرورة وقت الحيلولة‌در ولاضرورتك اشتراط حذفنه مبنى صغرى
وجوديهٔ لاضروريه وكبرى مشروطهٔ عامه اولورسه نتيجه صغرانك جزء اولى
اولان مطلقهٔ عامه‌در مثلا كل حيوان متنفس بالفعل لابالضرورة وكل متنفس
جسم بالضرورة مادام متنفسا فكل حيوان جسم بالفعل دينلور وصغرايه مخصوصه
اولان ضرورتك اشتراط حذفنه مبنى صغرى مشروطهٔ خاصه وكبرى عرفيهٔ عامه
اولديغى حينده نتيجه لادوام ولاضرورتك صغرادن حذفيله عرفيهٔ عامه اولور زيرا
مشروطهٔ خاصه‌دن جزء لادوام حذف اولنديغى كبى جزء اولى اولان مشروطهٔ
عامه باقى قالور بو ايسه ضرورت نسبت مادام الوصف اولوب ضرورت دخى
حذف اولنديغى كبى باقى دوام نسبت مادام الوصف اولور بوايسه عرفيهٔ عامه‌در
مثلا كل كاتب متحرك الاصابع بالضرورة مادام كاتبا لادائما بحسب الذات وكل متحرك
الاصابع جسم فكل كاتب جسم مادام كاتبا دينلور
حاشيه‌ده بيانى وجهله سياق كلامدن ظاهر اولان ضرورتك شكل اوله‌ده صغرايه
وشكل ثالثده عكس صغرايه مختصه اولمسى ايكن يالكز صغرايه حصر ايله
الضرورة المخصوصة بالصغرى تعبير ايلمسى عكوس قضايادن هيچ برنده ضرورت
وقيد لاضرورت اوليوب بلكه فقط قيد لادوام اولديغنه مبنيدر نه‌كيم باب عكسده
معلوم اولمشيدى ايمدى عبارهٔ متنده اولان قيد لادوام شكل اوله‌ده صغرايه وثالثده
عكس صغرايه ناظر اولوب قيد لاضرورتله ضرورت يالكز صغرايه ناظرلردر
وصغرايه مخصوصه اولان ضرورتدن مقصود مطلق ضرورت اولمسيله بوحالده
صغراى ضروريه ايله كبراى مشروطه‌دن تأليف اولنان قياسده هرنقدر ضرورت ذاتيه
صغرايه مختصه ايسه‌ده مراد مطلق ضرورت اولديغندن صغرايه مخصوصه اوله‌مز

كذلك بونك عكسندن تأليف اولنسه ينه بويله اولوب هرنقدر ضرورت وصفيه صغرايه مخصوصه ايسه ده مانع دكلدر حاصلى ايكى صورتده دخى كبراده ضرورت موجود اولوب هر نقدر برى ذاتيه وديكرى وصفيه وياخود وقتيه اولسه ده بأس اولميوب مراد مطلق ضرورتده عدم اشتراكدر

وبنه حاشيه ده ديمشدركه قوم متنده اولديغى وجهله ان لم يوجد فى الكبرى قيد اللادوام ديوب بوراده لاضرورت قيدنى ترك ايتمشلردر زيرا كلام كبرانك وصفيات اربعه دن بريسى اولسنده اولوب بونلرده ايسه لاضرورت قيدى اولمديغى وياالكز خاصتينلرنده قيد لادوام اولديغى معلومدر وخفى دكلدركه اكر قوم شكل اولده صغرادن مطلقا قيد لاضرورتله صغرايه مخصوص اولان قيد ضرورت وقيد لادوامك محذوف اولمسنى اعتبار ايدوبده محذوفا عن الصغرى قيداللاضرورة مطلقا وقيد الضرورة واللادوام المخصوصين بالصغرى ديمش اولسهلر ايدى اشبو ان لم يوجد فى الكبرى قيداللادوام قيدندن ومابعدنده اولان والافيضم اليه لادوام الكبرى قوللرينى ضم ايتمكدن مستغنى اولورلر ايدى

(والافيضم اليه لادوام الكبرى فالمجموع جهة نتيجتهما) واكر كبراده قيد لادوام موجود اولورسه صغرى وياخود عكسدن باقى يه لادوام كبرى ضم اولنه رق مجموعى شكل اول وثانينك جهت نتيجه لرى اولور ايمدى صغرى ضروريه وكبرى مشروطهٔ خاصه اولديغى صورتده نتيجه ضروريهٔ لادائمه اولوب مثلا كل انسان حيوان بالضروره وكل حيوان جسم بالضروره مادام حيوانا لادائما فكل انسان جسم بالضرورة لادائما دينلور شكل ثالثده شكل اوله قياس اولنور

وبووجهله كبرى وصفيات اربعه دن بريسى اولديغى حينده نتيجه نك جهتنده صغراى قياس كبى اولمسى زيرا بوصورتده كبرى اوسطك دواميله اكبرك دوامى اوزره داله در ونه زمانكه اوسط اكبر ايچون مستديم اولديسه اكبرك اصغر ايچون ثبوتى اوسطك اصغر ايچون ثبوتنه كوره اولور ايمدى اكر اوسط اصغر ايچون دائما ثابت اولورسه اصغر ايچون ثبوت اكبر دخى دائمى اولور واكر ثبوت اوسط وقت معينده اولورسه ثبوت اكبر دخى موقت اولور واكر مشروطتينده اولديغى كبى اكبر ايچون اوسط بالضروره مستديم اولورسه اكبرك اصغر ايچون ضرورت ثبوتى اوسطك اصغر ايچون ضرورت ثبوتى حسبيله اولور تقدكيم الضرورى للضرورى للشئ ضرورى له ذاتا او وقتا قاعده سى معلومدر

﴿ واما ﴾

195

واما قيد وجود يعنى لادوام ولاضرورتك صغرادن نتيجه يه تعدى ايتميوب بلكه حذف اولنملرينك لزومى زيرا هرنقدر كبرى كنديسيچون وصف اوسط ثابت اولان هر برشى ايچون وصف اوسطك مدت دوام ثبوتنده دوام اكبر ايله حاكم اولسه ده لكن اكبرك ثبوتى وقت ثبوت اوسط اوزره مقتصر اولمامسى جائزدر بوحالده هرنقدر اوسط ثابت اولمسه ده اكبر ثابت اوله بيلور بوصورتده اصغر ايچون اكبر دائما ثابت اوله رق صغرادن لادوام وكذلك لاضرورت نتيجه يه تعدى ايتمز مثلا كل انسان ضاحك لادائما وكل ضاحك حيوان مادام ضاحكا قولمزده لادوامك نتيجه يه تعديسيله كل انسان حيوان لادائما دينلسه كاذبدر وبعضيلر بونى تعليلده شكل مذكورده صغرى موجبه اولمسيله لادوام ولاضرورت قيدلرى سالبه اولوب وبوشكلك انتاجنده سالبه نك مدخلى يوقدر ديمشلر ايسه ده شارح مطالع فيه مافيه ايله ضعفنه تنبيه ايلمشدر ووجه ضعفنى سيلكوتى مرحوم تصديقات حاشيه سنده بيان ايتمشدر (٢)

واما صغرايه مخصوصه اولان ضرورتك نتيجه يه عدم تعديسيله لزوم حذفى زيرا عرفيتنده اولديغى وجهله كبرى ضروريه اولمديغى حينده اوسطك ثابت اولديغى شيدن اكبرك انفكاكى جائز وبوحالده اكبرك اصغردن انتفاسى ممكن اوله رق اصغر ايچون ضرورى اولماز

واما لادوام كبرى ايله مقيد اولمسى ينه اندراج بيندن ايچوندر زيرا بوتقديرده كبرى بالفعل اوسط اولان هربرشى ايچون اكبر غير دائم ايدوكنه دلالت ايدوب اصغر ايسه بالفعل اوسط اولان شيدن اولمسيله بوصورتده اكبر اصغر ايچون دائمى اولمز بوجهتله نتيجه لادوام كبرى ايله مقيد اولور مثلا مشروطهٔ عامه ايله برابر صغراى ضروريه ضروريه يى منتج اولور زيرا نتيجه بعينها صغرى كبيدر ومشروطهٔ خاصه ايله برابر صغراى ضروريه لادوام كبرانك صغرايه انضمامندن ناشى ضروريهٔ لادائمه يى انتاج ايدر لكن ضروريه ايله مشروطهٔ خاصه دن قياس صادق المقدمات تأليف اولنه مز وعرفيهٔ عامه ايله برابر صغراى ضروريه ضرورت مختصه نك حذفيله يالكز لادوام باقى قاله رق دائمه يى منتج اولور وعرفيهٔ خاصه ايله صغراى ضروريه حذف ضرورت مختصه وضم لادوام كبرى ايله دائمهٔ لادائمه يى انتاج ايدر لكن اشبو ضروريه وعرفيهٔ خاصه دن دخى قياس صادق المقدمات منتظم اولمز واحدماتين

---

(٢) مرحوم مذكورك بيان ايلديكى وجهك حاصلى بودركه تعليل مذكوردن لادوام صغرانك كبرا ايله برابر ضمى منتج اولمامق لازمكلوب لادوام كندوسيله برابر اعتبار اولنمقده نتيجه صغراكبى اولمامق لازم كلمز زيرا اوسطكه اكبره مستديم اوله اوسط اصغره هرقنغى جهتله ثابت اولورايسه نتيجه اول جهتله مقيد اولمسى لازم اولور نتيجه نك بووجهله مقيديتى شكل اولك صغراسنده لادوام سالبك انتاجنه توقف ايلمز (عبد الحميد)

ايله ضروريه ضروريۀ لادائمه‌يى واحد خاصتين ايله دائمۀ لادائمه‌يى منتج اولوب
اشبو احد خاصتين ايله ده قياس صادق المقدمات منتظم اولمز وبونلردن قياس
صادق المقدماتك عدم تركبى زيرا بونلرك نتيجۀ لازمه‌لرى اولان ضروريۀ لادائمه
وياخود دائمۀ لادائمـه محال اولوب محال ايسه لازم صادق اولماز وبعبارة اخرى
قياس ملزوم نتيجه اولمسيله اكر بونلردن قياس صادق المقدمات متألف اولسه‌يدى
اللازم ملزومك صدقنى مستلزم اولوب بوايسه محالدر

قال رحمه الله (فنتيجة المؤلف من المشروطتين مشروطة فى الشكل الاول وحينية
مطلقة فى الشكل الثالث) ومقدمتيى مشروطۀ عامه اولان قياسك شكل اولده
نتيجه‌سى ينه مشروطۀ عامه اوله‌رق عين صغرادر مثلا كل انسان حيوان بالضروره
مادام انسانا وكل حيوان جسم بالضروره مادام حيوانا دينلوب فكل انسان جسم
بالضروره مادام انسانا مشروطه سنى انتاج ايدر زيرا صغراده حذف اولنه‌جق
لادام ولا ضرورت اولمديغى كبى كبراده دخى جهت صغرايه ضم اولنه جـق
لادوام موجود اولميوب وضرورت صغرى كبرى ايله مشترك اوله‌رق نتيجـه
ابقاى ضرورت صغرى ايله عين صغرى اولور ومشروطۀ عامه حينيۀ مطلقه‌يه
منعكسه اولمسيله قياس مذكورك شكل ثالثده نتيجه‌سى عكس صغرى اولان حينيۀ
مطلقه‌در مثلا كل انسان حيوان بالضروره مادام انسانا وكل انسان جسم مادام
انسانا قولمزك نتيجه‌سى بعض الحيوان جسم بالفعل حين هـو حيوان حينيۀ
مطلقه‌سى اولور (ومن الصغرى المشروطـة والكبرى العرفية عرفية فى الاول
وحينية مطلقة فى الثالث ايضا) وصغراى مشروطۀ عامه ايله كبراى عرفيۀ عامه‌دن
مؤلف اولان قياسك شكل اولده نتيجه‌سى عرفيۀ عامه اولوب كل انسان حيوان
بالضروره مادام انسانا وكل حيوان جسم مادام حيوانا قولنك نتيجه‌سى كل انسان
جسم مادام انساناذر زيرا صغرى اولان مشروطـه دن ضرورت خاصه حـذف
اولنمسيله باقى عرفيۀ عامه اولور وشكل ثالثده نتيجه‌سى مشروطيتنده اولديغى كبى
ينه عكس صغرى اولان حينيۀ مطلقه‌در (ومن الصغرى المطلقة العامة والكبرى
المشروطة الخاصة وجودية لادائمـة فيهما) وصغراى مطلقۀ عامه ايله كبراى
مشروطـۀ خاصه‌دن مؤلف اولان قياسك شكل اول وثالثـدن هر ايكيسنده ده
نتيجه‌سى وجوديۀ لادائمـه در مثـلا شكل اولده كل انسان حيوان بالفعل وكل
حيوان جسم مادام حيوانا لادائمـا قولمز كل انسان جسم بالفعل لادائما وجـوديۀ
لادائمه‌سنى منتج اولور زيرا كبراده اولان لادوام صغرايه منضم اولوب لادوام ايله

مقيد اولان مطلقۀ عامه ايسه وجوديۀ لادائمه ايدوكى تفصيلات سابقه‌دن معلوم
اولمشدر وشكل ثالثده محل كبراده وكل انسان جسم مادام انسانا دينلوب بعض
الحيوان جسم بالفعل لادائمايى منتج اولور

قال رحمه الله (واعلم ان الباقى بعد حذف الضرورة المخصوصة من الضرورة الذاتية
دوام ذاتى) مصنف اكر مختلطاندن شكل اول وثالثده كبرى وصغريات اربعه‌دن بريسى
اولورسـه صغرادن لادوام ولاضرورت وضرورت مخصوصه قيدلرينك حذفيله باقى
نتيجۀ قيـاس اولديغنى بياندن صكره بونلرك حـذفندن صكره باقى ندن عبـارت
اوله جغى معلوم اولمق اوزره بيورركه حـذف اولنه‌جق ضرورت ضرورت
ذاتيه ايسـه باقى دوام ذاتيـدر (ومن الضرورة الوصفية دوام وصفى ومن
الضرورة الوقتية الاطلاق وقتى ومن الضرورة المنتشرة الاطلاق منتشر)
ومحذوف ضرورت وصفيه ايسه باقى دوام وصفى وضرورت وقتيه ايسه باقى اطلاق
وقتى وضرورت منتشره ايسه باقى اطلاق منتشردر (والباقى بعد حذف اللادوام
واللاضرورة الذاتيتين جهة البسيطة المقيدة بهما) وصغرى مركباتدن اولديغى
صورتده لادوام ذاتى ولاضرورت ذاتيه‌لرك حذفندن صكره باقى اشبو لادوام ولا
ضرورتله مقيده اولان جهت بسيطه‌در يعنى جزء اولده ضرورت مشتركه ودوام
وسائره‌دن هرنه‌كه موجود ايسـه باقى اشـبو جهت موجوده اوله‌رق نتيجـۀ
قياسـده اعتبار اولنور

قال رحمه الله (الشـكل الثانى شرط انتاجه بحسب الجهة امران كل منهما احد
الامرين الاول صدق الدوام الذاتى على صغراه بأن تكون ضرورية اودائمة
مطلقتين اوكون كبراه من القضايا الست المنعكسة السوالب وهى الدائمتان والعامتان
والخاصتان) شكل ثانينك جهت حسبيله شرط انتاجى ايكى شى اولوب اشـبو
شيئيندن هربريسى احدامريندر يعنى شرطيندن هربرى بين الامرين مردد اوله‌رق
احد امريندن خالى اولمز شرط اول صغراى شـكل اوزره دوام ذاتينك صدق
اولوب بوده صغرانك ضروريۀ مطلقه وياخود دائمۀ مطلقه اولمسيله اولور وياخود
كبرانك سـالبه‌لرى قابل انعكاس اولان قضاياى سته‌دن اولمسيدر قضاياى منعكسة
السوالب ضروريه ودائمه وعرفيه ومشروطۀ عامه وعرفيه ومشروطۀ خاصه‌دن
الحاصل شرط اول ياصغراى قياس اوزره دوام ذاتى صادق اولان قضايادن اولمسى
وياخود كبراى قياس قضاياى منعكسـة السوالبدن بولنمسى اولوب اشبو امريندن
بريسيدر ايمدى اكر صغرى ضروريه ويادائمۀ مطلقه اولورسه كبرانك فنقى قضايادن
اولديغنه نظر اولنميه‌رق على الاطلاق منتج اولور واكر صغرى اشبو دائمتينك
غيريسى اولورسـه اولحينده كبرايه نظر اولنه‌رق قضاياى سته مذكوره‌دن بريسى

اولورسه منتج والاغير منتجدر چونكه ضروريه ودائمه‌نك غيرى اولان قضايانك
اخصى مشروطهٔ خاصه ووقتيه اولوب وقضاياى منعكسة السوالبدن غيريسينك
اخصى دخى وقتيه اولمسيله بونلردن صغرى وكبرى اتخاذ ايدرك شكل مذكوردن
بر قياس تأليفيله مثلا كل منخسف مظلم بالضروره وقت التربيع لادائما ولاشئ
من القمر بمظلم بالضرورة وقت التربيع لادائما دينلسه نتيجه‌ده امكان عام ايله سلب
ممتنع يعنى بعض المنخسف ليس بقمر دينلك كاذبدر زيرا هر بر منخسف بالضروره
قمر اوله‌رق بوحالده صادق ايجابدر وكبراده قمر ثمسه تبديل ايديله‌رك لاشئ من الشمس
بمظلم بالضرورة وقت التربيع لادائما دينلسه حق اولان سلبدر وبو مقدمه‌لرك
اختلاطندن حاصل اولان قياس بووجهله وقوع اختلاف ايله غير منتج اولديغى كبى
بونلردن اعم اولان سائرلرينك عدم انتاجى تحقق ايدر زيرا اخصك عقيم اولمسى
اعمك عدم انتاجنى مستلزمدر

قال رحمه الله (الثانى ان لايستعمل الممكنة فيه الامع الضرورة المطلقة اومع الكبرى
احدى المشروطتين العامة والخاصة) انتاج شكل ثانيده شرط ثانى ممكنهٔ عامه‌نك
آنجق ضروريهٔ مطلقه وياخود احد مشروطهٔ عامه وخاصه اولان كبرى ايله
استعمال اولنمسيدر يعنى اكر ممكنهٔ عامه صغرى واقع اولورسه كبرى ضروريهٔ
مطلقه ومشروطهٔ عامه ويا خاصه‌دن برى اولمسى مشروطدر زيرا صغرى ممكنه
اولديغى حينده شرط اولدن معلوم اولديغى وجهله اوزرينه دوام صادق
اولمامسندن ناشى منعكسة السوالب اولميان قضايا ايله منتج اوله‌مز بوحالده
باقى منعكسة السوالب اولان قضاياى سته يعنى ضروريه ودائمه وعرفيهٔ عامه
وخاصه ومشروطهٔ عامه وخاصه اولوب وبونلردن ضروريه ايله مشروطتين
منتج اوله‌رق باقى قضاياى ثلثه يعنى دائمه ايله عرفيتيندر وممكنهٔ صغرى
اشبو قضاياى ثلثه‌دن دائمهٔ كبرى ايله نتيجهٔ صحيحه‌يى انتاج ايده‌مز زيرا برامر ايچون
بالامكان ثابت اولان شيئك امر مذكوردن دائما مسلوب اولمسى جائز اولمسيله
نتيجه مطرد اوله‌مز مثلا كل رومى فهو اسود بالامكان ولاشئ من الرومى باسود
دائما دينلسه حق اولان ايجابدر زيرا سلب الشئ عن نفسه ممتنعدر ومحل كبراده
لاشئ من التركى بأسود دائما دينلسه امتناع ايجاب ايله حق اولان سلبدر وبو
وجهله اختلاف نتيجه‌دن ناشى ممكنه ايله دائمه‌نك اختلاطى عقيم اولديغى تحقق ايدر
وبوندن ممكنهٔ صغرانك عرفيتين ايله اختلاطنك دخى عقيم اولمسى لازمكلور زيرا
دائمه عرفيهٔ عامه‌دن اخص اولوب واخصك عقيم اولمسى اعمك دخى عقمنى
موجبدر وعرفيهٔ خاصه‌نك جزء اولى عرفيهٔ عامه اولوب بروجه مشروح ممكنه ايله
عقيم اولديغى مثللو جزء ثانيسى اولان لادوام دخى اصل قضيه كيفده ممكنه‌يه
مخالف اولمسندن ناشى لادوام موافق اولوب اشبو شكل ثانيده ايسه كيفده متفقيندن

نتيجه حاصل اوله‌ميه‌جغى جهتله بنه ممكنه ايله غير منتجدر وبو وجهله جزئيندن
هر برينك ممكنه ايله عدم انتاجيله عرفيهٔ خاصه‌نك عقيم اولديغى تحقق ايلر زيرا
بر قضيهٔ مركبه‌نك قضيهٔ اخرى ايله انتاجندن مقصود قضيهٔ مركبه‌نك جزئيندن
برينك قضيهٔ اخرى ايله انتاجى وعدم انتاجيله مراد جزئينك قضيهٔ اخرى ايله عدم
انتاجيدر وبو جهتدندركه قوم بسيطيندن مركب اولان قياس قياس واحد ومركبه
ايله بسيطه‌دن مركب اولان قياس قياسين ومركبتيندن مؤلف اولان قياس اقيسهٔ
اربعه اوله‌رق ايدى بونلردن حاصل اولان قياس واحد اولورسه نتيجهٔ قياس
بسيطه اولور والانتاج حاصله تركيب اولنه‌رق نتيجهٔ قياس اولوزديو قائل
اولمشلردر واكر ممكنهٔ عامه كبرى واقع اولورسه صغرى آنجق ضروريهٔ
مطلقه اولور زيرا كبرى ممكنه اولوب وصغرى ضروريه‌ويادائمه‌نك غيرى اولديغى
حينده صغرى اوزره دوام صادق اولميوب كبرى دخى قضاياى ست منعكسه‌دن
اوله‌رق شرط اول بشقيه منتفى اولور بو حالده صغرى ضروريه ويادائمه اولمقده
منحصر اولوب دائمه اولديغى صورتده دخى منتج اوله‌مز زيرا بر شيدن بالامكان
مسلوب اولان شى اوشى ايچون دائما ثابت اولمق جائز اوله‌رق بوجهتله نتيجه‌ده
اختلاف موجبدر مثلا كل رومى ابيض دائما ولاشئ من الرومى بأبيض بالامكان
دينلسه حق اولان ايجابدر وكبرى لاشئ من الهندى بابيض بالامكان قوانه تبديل
ايدلسه ايجاب ممتنع اوله‌رق حق اولان سلبدر بو صورتده هر نوقت شكل ثانيده
كبرى ممكنه اولسه صغرانك ضروريهٔ مطلقه اولمسى شرط انتاج ايدوكى تحقق ايدر

قال رحمه الله (واما نتيجته فدائمة مطلقة ان صدق الدوام الذاتى على احدى مقدمتيه
والافكالصغرى محذوفا عنها قيد اللادوام واللاضرورة والضرورة مطلقا سوء كانت
مخصوصة بالصغرى اومشتركة بينها وبين الكبرى وسواء كانت وصفية اووقتية
اومنتشرة) واما شكل ثانينك مختلطاتندن تركبى تقديرده نتيجه‌سى اكر احدى مقدمتينى
اوزره دوام ذاتى صادق اولورسه دائمهٔ مطلقه‌در ودوام ذاتينك صدق صغرى وكبرادن
برينك ضروريه ويادائمه اولمسيله تحقق ايدروا كر احدى مقدمتين اوزره دوام ذاتى
صادق اولمزسه نتيجه صغراى قياس كبى اولوب فقط لادوام ولاضرورت ومطلقا
ضرورت قيدلرى حذف اولنور واطلاق ضرورتدن مراد ايستر صغرايه مخصوصه
وايستر صغرى ايله كبرى بينلرنده مشتركه اولسندن وايستر ضرورت وصفيه وياوقتيه
وياخود منتشره اولمقدن تعميمدر وبونلرك ادله وامثله‌سنى ايراده مفصلات كافله
اولمسيله احترازا عن الاملال طى مقال قلندى
مصنفك حاشيه‌ده بيانى وجهله اطلاق ضرورتى بيانده ضرورت ذاتيه‌يه
تعرض ايتامسى زيرا كلام مقدمتيندن برسى اوزره دوام ذاتى صادق اولديغى
صورتده اولمسيله صغراده ضرورت ذاتيه‌نك وجودى متصور اولديغنه مبنيدر

حاصلی ضرورت ذاتیه دوام ذاتیی مستلزم اولمسیله صغراده ضرورت ذاتیه موجود اولق لازمکلسه مانحن فیهمزدن خارج اولهرق صغرایه تابع اولمزکه حتی ضرورت ذاتیهنك دخی اشتراط حذفنه محتاج اولنمسون

قال رحمه الله (الشكل الرابع شرطه بحسب الجهة امور خمسة احدها فعلية المقدمات) شکل رابعك جهت حسبیله شرطی امور خمسه اولوب بوندن بریسی مقدمهلرینك فعلیه اولمسیدر بوصورتده مقدماتده ممکنتین استعمال اولنمز زیرا ممکنه قضایای منعکسة السوالبدن اولمیوب وذکر اولنهجق شروطدن بریسی اولمسیله احدی مقدمتینی ممکنهٔ سالبه اولهمز وممکنهٔ موجبه اولمسی تقدیرده دخی ایجابا وسلبا اختلاف نتیجهیی موجب اولور (وثانیها كون السالبة المستعملة فيه منعكسة) شرط ثانی شکل مذکورده استعمال اولنان سالبهنك منعکسه اولمسیدر یعنی استعمال اولنهجق سالبهلرك قابل انعکاس اولان قضایادن اولمسیدر بوصورتده منعکسة السوالب اولمیان قضایای خمسه یعنی وجودیتین ووقتین ایله مطلقهٔ عامهدن سالبه استعمال اولنمز زیرا بونلردن اخصی اولان سالبهٔ وقتیه موجب اختلاف نتیجهدر (وثالثها صدق الدوام الذاتی علی صغری الضرب الثالث اوالعرفی العام علی كبراه) شرط ثالث ضرب ثالثك صغراسی اوزره صدق دوام ذاتی ویاخود کبراسی اوزره عرفی عامك صدقیدر یعنی صغرانك ضروریه ویا دائمه اولمسی ویاخود کبرانك قضایای ستهٔ منعکسة السوالبدن اولمسیدر زیرا اشبو امرین منتفی اولسه صغراسی وصفیات اربعهدن یعنی مشروطتین وعرفیتندن بریسی اولوب بواختلاطاتك اخصی ایسه صغراسی مشروطهٔ خاصهنك وقتیه ایله اختلاطی اولهرق بودخی عقیمدر (ورابعها كون كبرى الضرب السادس من القضايا المنعكسة) وشرط رابع ضرب سادسك کبراسی قضایای ست منعکسة السوالبدن اولمسیدر زیرا بو ضربك انتاجی شکل ثانییه رد ایچون عکس صغراسنه متوقف اولمسیله بونده ایکی شرطك وجودی لابدرکه اول قبول انعکاس ایچون سالبهٔ خاصه اولمسی وثانی کبرای موجبهنك شکل ثانیده بحسب الجهه معتبر اولان شرط اوزره اولمسیدر واشبو شرط معتبر ایسه صغراسی اوزره دوام صادق اولدیغی حینده کبرانك قضایای ست منعکسهدن اولمسیدر بوبیننشی ضرب سادسده کبرانك قضایای ستهدن اولمسی مشروطدر (وخامسها كون صغرى الضرب الثامن من احدى الخاصتين وكبراه مما يصدق عليه العرفی العام) وشرط خامس ضرب ثامنك صغراسی مشروطه وعرفیهٔ خاصتیندن بریسی اولوب کبراسی دخی اوزرینه عرف عام صادق اولان شی اولمسیدرکه قضایای

198

ست منعکسهدر بریسیدر زیرا ضرب مذکورك انتاجی آنجق شکل اوله ارتداد ایچون عکس ترتیبله بعده نتیجهسی عکس ایدلمسیله تبینایدر سالبهٔ جزئیه ایسه آنجق خاصتیندن بریسی اولورسه منعکس اولور بوصورتده ضرب ثامنك مقدمتینی ترتیبنده اولمسی لازمکاورکه تبدیللری حینده شکل اولدن سالبهٔ خاصهیی منتج اوله شکل اول ایسه آنجق کبراسی احد خاصتین وصغراسی احد ست منعکسهدن اولدیغی صورتده منتج اولور بوصورتده ضرب مذکورك صغراسی خاصتیندن بریسی اولمسی لابدرکه شکل اولك کبراسیدر وکبراسی احد ست منعکسهدن اولمسی لابدرکه صغرای شکل اولدر

قال رحمه الله (واما النتيجة فهی فی الضربين الاولين كعكس الصغرى ان صدق الدوام الذاتی علی صغراهما اوكان القياس من الست المنعكسة السوالب والا فمطلقة عامة) ایدی مختلطاتدن مؤلف اولان شکل رابعك شروط مذکوره حسبیله نتیجهسی ضرب اول وثانیده اکر صغرالری اوزره دوام ذاتی صادق اولور یعنی ضروریه ودائمهدن بری صغری واقع اولورسه ویاخود قیاس منعکسة السوالب اولان قضایای ستهدن تألیف اولنورسه جهت نتیجه عکس صغری کبیدر واکر اشبو امرین موجود اولمز یعنی صغری اوزره دوام ذاتی صادق اولمیوب قیاس دخی قضایای ستهدن مؤلف اولمز ایسه نتیجه مطلقهٔ عامهدر (وفی الضرب الثالث دائمة مطلقة ان صدق الدوام الذاتی علی احدی مقدمتيه والا فكعكس الصغرى) وضرب ثالثده اکر احدی مقدمتینی اوزره دوام ذاتی صادق اولورسه نتیجه دائمهٔ مطلقه والا عکس صغری کبیدر (وفی الضرب الرابع والخامس دائمة ان صدق الدوام الذاتی علی كبراهما والا فكعكس الصغرى محذوفا عنه اللادوام) وضرب رابع وخامسده اکر کبرالری اوزره دوام ذاتی صادق اولوب یعنی ضروریه ودائمهدن بریسی کبری واقع اولورسه نتیجهسی دائمه والا قید لادوامك حذفیله عکس صغری کبیدر (وفی الضرب السادس كنتيجة الشكل الثانی الحاصل بعد عكس الصغرى) وضرب سادسده نتیجه عکس صغرادنصکره حاصل اولان شکل ثانینك نتیجهسی کبیدر زیرا ضرب مذکور عکس صغری ایله شکل ثانییه رجوع ایدر (وفی السابع كنتيجة الشكل الثالث الحاصل بعد عكس الكبرى) وضرب سابعده عکس کبرادنصکره حاصل اولان شکل ثالثك نتیجهسی کبیدر (وفی الثامن كعكس نتيجة الشكل الاول الحاصل بعد عكس الترتيب كما عرفت) وضرب ثامنده نتیجه عکس ترتیبدنصکره حاصل اولان شکل اولك عکس نتیجهسی کبیدر نتهکیم بیان انتاجده معلوم اولمشدر

قال رحمه الله (فصل فی الاقترانيات الشرطية وقد عرفت انها خمسة اقسام الذیم

الاول مايتركب من متصلتين وهو ثلثة انواع لان الحد الاوسط اما ان يكون جزأ تاما من كل منهما اى مقدما بكماله او تاليا بكماله فى كل منهما واما ان يكون جزأ ناقصا من كل منهما بان يكون محكوما عليه او به فى المقدم او التالى واما ان يكون جزأ تاما من احدهما وناقصا من الاخرى بان يكون احد طرفى احدهما شرطية متصلة او منفصلة) سادس فصول سبعه اقيسهٔ اقترانيات شرطيه يى مبين اولوب تصديقات شرطيه يى استحصالده محتاج اليهادر حاصلى حمليات فطريات ونظرياته منقسم اولديغى كبى شرطيات دخى بعضا فطريه اولور مثلا كلما كانت الشمس طالعة كان النهار موجودا بوقبيلدندر و بعضا نظريه اولور مثلا متى وجد الممكن وجد واجب الوجود بونوعدندر بوجهتدن ناشى اقيسهٔ اقترانيه يى معرفته حاجت مس ايلمشدر قياس شرطيدن مراد شرطياتدن مركب معناسى اولميوب بلكه صرف حمليادن مركب اوليان اقيسه در كه كرك شرطيات محضه دن وكرك شرطيات ايله حمليادن مركب اولاندن اعمدر و بيان سابقدن معلوم اولشيديكه اقترانيات شرطيه بش قسم اولوب قسم اول قضيهٔ شرطيهٔ متصلتيندن مركب اولاندر و بوده جزء مشترك اعتباريله اوچ نوعدر زيرا حد اوسط يا متصليتك هر برندن جزء تام اولور يعنى قضيتين متصلتيندن هر برندن بكماله مقدم وياخود بكماله تالى اولور وياخود متصلتيندن هر بريندن جزء ناقص اولور شويله كه مقدم وياخود تاليده محكوم عليه وياخود محكوم به واقع اولور وياخود احد متصلتيندن جزء تام وديكرندن جزء ناقص اولور شوطريق ايله كه متصلتيندن برينك احد طرفينى شرطيهٔ متصله وياخود منفصله اولور

قال رحمه الله (النوع الاول وهو المطبوع منها ينتج من الاشكال الاربعة متصلة على قياس الحمليات من غير فرق فى شرائط كل شكل وعدد ضروبه الا الثلثة الاخيرة من ضروب الشكل الرابع) اقترانيات شرطيه نك شرطيتين متصلتيندن تركب ايدن قسم اولندن نوع اولكه كنديده حد اوسط مقدمتيندن جزء تام اولاندر انواع ثلثه بينده مطبوع اوله رق اشكال اربعه نك انعقاديله متصله يى انتاج ايدر شويله كه اكر حد اوسط صغراده تالى وكبراده مقدم اولورسه شكل اول اولوب مثلا كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود وكلما كان النهار موجودا فالارض مضيئة فكلما كانت الشمس طالعة فالارض مضيئة دينلور حد اوسط النهار موجود قضيه سى اولوب صغراده تالى وكبراده مقدم اوله رق جزء تامدر واكر حد اوسط مقدمتينده تالى اولورسه شكل ثانى اولوب مثلا كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود وليس البتة اذا كانت الارض مظلمة فالنهار موجود فليس البتة اذا كانت الشمس طالعة فالارض مظلمة دينلور واكر حد اوسط مقدمتيندن ايكيسنده مقدم واقع اولورسه شكل

ثالثدر مثلا كلما كان النهار موجودا فالشمس طالعة وكلما كان النهار موجودا فالارض مضيئة فقد يكون اذا كانت الشمس طالعة فالارض مضيئة دينلور واكر حد اوسط شكل اولك عكسى اوله رق صغراده مقدم وكبراده تالى اولورسه شكل رابع اولوب مثلا كلما كان النهار موجودا فالشمس طالعة وكلما كانت الارض مضيئة فالنهار موجود فقد يكون اذا كانت الشمس طالعة فالارض مضيئة دينلور وبو وجهله شرطياتدن اشبو نوع اول اشكال اربعه دن متصله يى انتاج ايدرلرهر بر شكلك شرائط انتاجنده حملياتدن فرقى اولميوب حتى كه حملياتده اولديغى كبى شرطياتده دخى شكل اولده ايجاب صغرى وكليت كبرى وثانيده كليت كبرى ايله كيفده اختلاف مقدمتين واشكال سائره ده ذكرى مرور ايدن شروط معتبره در وعدد ضروبى دخى كذلك حملياته موافق اولوب يالكز شكل رابعده ضروب خمسه سى اوله رق ضروب ثلثهٔ اخيره دن غير منتجدر زيرا ذكرى مرور ايتديكى وجهله ضروب ثلثه نك انتاجى انعكاس سالبه يه متوقف اولوب شرطياتده ايسه سالبهٔ جزئيه نك انعكاسى غير قابلدر

(وفى تبعية نتيجة كل ضرب لاخس مقدمتيه فى الكيف والكم وفى الجهة من اللزوم ان تركب من اللزوميتين او من الاتفاق ان تركب من الاتفاقيتين او من المختلفتين) واشكال اربعه دن هر بر ضربك نتيجه سى كيف وكمده يعنى ايجاب وسلب وكليت وجزئيتده اخس مقدمتينه تابعه اولمقده دخى حملياتدن فرقى يوقدر وجهتده دخى بويله اولوب اكر لزوميتيندن تركب ايدرسه جهت نتيجه لزوم واتفاقيتيندن وياخود لزوميه ايله اتفاقيه دن تركب ايدرسه جهت نتيجه اتفاقدر نته كيم ضروريه نك ضروريه ايله نتيجه سى ضروريه ودائمه ايله دائمه در (وفى خصوص الاتفاق وعمومه الا فى الصورتين احديهما ان يكون الاتفاقية العامة كبرى الشكل الثانى وثانيتهما ان تكون الاتفاقية العامة صغرى المنتج للسلب من ضروب الشكل الرابع فان النتيجة فيهما سالبة اتفاقية خاصة) خصوص وعموم اتفاقده دخى حمليه دن غير فارقدر ماسبقده بيان اولنديغى وجهله اتفاقيهٔ خاصه دن مراد تالينك مقدمه بالفعل صدق محققده اتفاق وتصادفى وياخود سلب اتفاقيله حاكمه اولان قضيه اولوب وصدق محقق فرض وتقدير ايله اولمامسندن عبارتدر مثلا هر نوقت انسان ناطق اولديسه فرس دخى صاهلدر قواز اتفاقيهٔ خاصه اولوب انسانك بالفعل ناطق اولمسنك تحقق صدقنه فرسك تحقق صاهليتنده تصادف واتفا قيله حكم اولنمشدر وطرفينى صادقه در واتفاقيهٔ عامه مقدمك صدق مفروضنه تحقق صدق تالينك اتفاق وياخود سلب اتفاقيله حاكمه اولوب مقدم فى نفسه صادق اولمه ده

فرض صدقی كافیدر مثلا كلما كان الفرس كاتبا فالانسان ناطق اتفاقیهٔ عامه‌در
حاصلی اتفاقیهٔ عامه صادقین ویاخود تالیٔ صادق ایله مقدم كاذبدن تركب ایدر
ایمدی شرطیه‌ده دخی حملیه‌ده اولدیغی كبی اتفاقیهٔ خاصه‌نك نتیجه‌سی خاصه
وعامه‌نك نتیجه‌سی عامه اولوب یالكز ایكی صورت بوندن مستثنا اوله‌رق صورت
اولی اتفاقیهٔ عامه‌نك شكل ثانینك كبراسی اولمسی وصورت ثانیه اتفاقیهٔ عامه‌نك
ضروب شكل رابعدن منتج سلب اولانه صغری اولمسیدر زیرا بوایكی صورتده‌ده
نتیجهٔ قیاس سالبهٔ اتفاقیهٔ خاصه‌در
قال رحمه الله (لكن ان تركب من المختلفتین فیشترط لانتاجه كلیة اللزومیة مطلقا فان
ماله الی القیاس الاستثنائی المشروط بهما كما یأتی)لكن متصلتیندن مؤلف
اولان اشبو قسم اول اكر مختلفتیندن تركب ایدرك طرفیندن بری لزومیه
واخری اتفاقیه اولورسه بوقیاسك انتاجی ایچون مطلقا لزومیه‌نك
كلیه اولمسی مشروطدر زیرا مختلفتیندن مركب اولان قیاس شرطینك مرجع
ومآلی قیاس استثنائیه‌در چونكه بوقیاسك محصلی برشی ایله ملزومك صدقیله
اوشی ایله لازمك صدقی ویاخود برشی ایله لازمك كذبیله اوشی ایله ملزومك
كذبی اوزره استدلال اولوب بوایسه قیاس استثنائیدر وقیاس استثنائیده
لزومیه‌نك كلیتی مشروط ومعتبرایدوكی آتیده معلوم اولور (فان كان من الضروب
الناتجة للسلب فیشترط معها ان یكون الموجبة من المقدمتین لزومیة وان یكون
الاوسط تالیا فی اللزومیة) ایمدی اكر قیاس اشكال اربعه‌نك سلبی انتاج ایدن
ضربلرندن اولورسه كلیت لزومیه ایله برابر دیكر ایكی شرط ایله‌ده مشروطدر
شرط اول مقدمتیندن موجبه‌نك لزومیه اولمسیدر زیرا موجبه اتفاقیه ولزومیه
سالبه اولسه سلب لزومه تعلق ایدرك جواز اتفاق باقی قالمسیله مطلوب اولان
سلب اتفاق منتج اولەمز وشرط ثانی لزومیه‌ده اوسطك تالی اولمسیدر زیرا اكر
اوسط مقدم اولق لازمكلسه مطلوب اولان اصغر ایله اكبر بیننده سلب موافقتی
منتج اولەمز زیرا بوتقدیرده اتفاقیه ملزوم اولان اوسطك برشی ایله عدم موافقتنی
اثبات ایدوب بوایسه اوشی ایله لازمك عدم موافقتنی مستلزم اولەمز لكن اوسط
تالی اولورسه بونك خلافنده اوله‌رق لازمك برشی ایله عدم موافقتی ملزومك دخی
اوشیٔ ایله عدم موافقتنی مستلزمدر
مصنف حاشیه‌ده دیمشدركه اشبو فان كان من الضروب آه قولی ماقبلنه مترتبدر
زیرا برشیئك ملزوم ایله موافقتی لازم ایله موافقتنی مستلزمدر لكن بالعكس برشیئك
لازم ایله موافقتی ملزوم ایله موافقتنی مستلزم دكلدر زیرا لازمك اعم اولمسی جائزدر
وبرشیئك لازم ایله عدم موافقتی ملزوم ایله عدم موافقتنی موجب اولوب عكسی بویله

دكلدر زیرا برشیئك اخصه غیر موافق واعمه موافق اولمسی جائزدر ایمدی لزومیه
ایله اتفاقیه‌دن مؤلف اولان قیاس آنجق اشبو بیان اولنان شروط ایله منتج
اوله‌بیلور ومرجع ومآلی قیاس استثنائیه اولور بوده كلما كان شیٔ من الاصغر
اوالاكبر موافقا للزوم كان موافقا للازم الذی هو الاكبر اوالاصغر لكن المقدم
حق ومتی لم یكن احدهما موافقا للازم الذی هو الاوسط لم یكن موافقا للآخر
لكن المقدم حق دیمك طریقیله اولوركه اول ملزومك برشی ایله موافقتیله لازمك
دخی اوشی ایله موافقتی اوزرینه استدلال وثانی لازمك برشی ایله كذبیله ملزومك
دخی اوشی ایله كذبنی اثبات اولور وسلبی ناتجه اولان ضروب تفصیلات
متقدمه‌دن معلوم اولدیغی وجهله شكل اولك ضرب ثانی ورابعی وشكل ثانینك
جمیع ضروبی وشكل ثالثك ضرب ثانیسیله ضربین اخیرینی وشكل رابعك ضروب
ثلثهٔ اخیره‌سیدر (وان كان من الضروب الناتجة للایجاب فیشترط معها امران
احدهما ان یكون الاوسط مقدما فی اللزومیة وثانیهما احد الامرین هو اما
ان یكون الاتفاقیة خاصة اوعامة وقعت صغری الشكل الاول اوكبری الشكل
الثالث هذا) واكر قیاس ذكر اولنان ضروب اشكالك باقیسنده اولدیغی وجهله
منتج ایجاب اولورسه یعنی مطلوب اكبرك اصغره موافقتی اولورسه ذكر اولنان
كلیت لزومیه ایله برابر ایكی امر ایله مشروطدركه بونلردن بریسی لزومیه‌ده اوسطك
مقدم اولمسیدر زیرا اوسط لزومیه‌ده تالی اولدیغی صورتده لازم اولوب ولازمك
برشیئه موافقتندن ملزومك دخی اوشیئه موافقتی لازمكلمز مطلوب ایسه اكبرك
اصغره موافقتی اولوب اشبو مطلوبی انتاج ایده‌مز لكن اوسط مقدم اولدیغی
تقدیرده ملزوم اولوب ملزومك برشیئه موافقتی ایسه لازمك موافقتنی مستلزم
اوله‌جغندن مطلوب اولان اكبرك اصغره موافقتنی منتج اولور وامر ثانی احد
امرین اولوب بوده یا اتفاقیه‌نك خاصه اولمسی ویاخود عامه اوله‌رق شكل اوله صغری
ویاشكل ثالثه كبری اولمسیدر مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله بوصورتده اكر اتفاقیهٔ عامه
شكل اولده كبری وثالثده صغری واقع اولسه انتاج ایده‌مز وشكل ثانی‌یی عدم
تعرضی زیرا شكل ثانی منتج سلب اولوب كلام ایسه منتج ایجاب اولان قیاسده در
وشكل رابعه عدم تعرضی زیرا كبرای اتفاقیهٔ عامه‌ده اوسطك مقدم واقع اولمسی
شرط اولوب تذكیر محلنده تقریر اولنمشدر بوشرطدن ناشی بومحلده شكل رابعك
احتمالی ساقط اولمشدر زیرا شكل مذكورده اوسط تالیدر

قال رحمه الله (قیل المؤلف من الاتفاقیتین او المختلفتین لایفید الغرض من الترتیب وهو
العلم بالنتیجة اذ النتیجة فیه معلومة قبل الترتیب فلا یكون قیاسا) اهل فندن بعضیلر

دیمشدرکه اتفاقیه‌دن ویاخود مختلطه اوله‌رق لزومیه ایله اتفاقیه‌دن مؤلف اولان قیاس ترتیب قیاسدن مقصود اولان علم بالنتیجه‌یی افاده ایتمز زیرا بو قیاسده نتیجه قبل الترتیب معلومدر چونکه اکبرك اصغر ایله صدق ویاخود کذبی قبل الترتیب معلوم اولمسه بیله‌لرنده لزوم اولمدیغی جهتله اوسطله صدق وکذبلری بیله‌مز وقیاسك نتیجه‌یی مفید اولمسی واجب اوله‌رق بوصورتده قیاس اوله‌مز (والجواب عنه بأن المعتبر فی القیاسیة هو الاستلزام الذاتی لاالافادة فاسد لان الترتیب المذکور لیس بنظر والنظر معتبر فی مفهوم مطلق الدلیل فضلا عن القیاس) وبو سؤالدن جوابده قیاسیتده معتبر اولان استلزام ذاتی اولوب سائلك فهم ایلدیکی کبی ترتیبدن غرضی افاده دکلدر دینلك فاسددر زیرا مفید غرض اولمیان ترتیب مجهوله تأدی ایچون نظر دکلدر حالبوکه نظر یالکز قیاسده دکل مطلقا دلیلك مفهومنده معتبردر (والحق انه لاافادة فی غیر المؤلف من اللزومیتین الا المؤلف من الاتفاقیتین الخاصتین الناتج للسلب فانه مفید فی کل شکل مع ان المؤلف من الاتفاقیتین غیر منعقد فی الشکل الثانی وعقیم فی الرابع کما حقق فی موضعه) وحق اولان لزومیتیدن مؤلف اولان قیاسك غیریده نتیجه‌یی افاده ایدن آنجق اتفاقیتین خاصتیندن مؤلف اولوب سلبی منتج اولان قیاسدر زیرا هر بر شکلده مفیددر وناتج سلب اولمیان خاصیات ایله وعموما عامیات افاده‌دن عاریه‌در بونکله برابر اتفاقیتین عامتیندن مؤلف اوله‌رق شکل ثانیده قیاس منعقد اولمیوب وشکل رابعده عقیمدر نته‌کیم موضعنده تحقیق ایدلمشدر (واما ماورده الشیخ من الشك علی المؤلف من اللزومیتین من الشکل الاول بأن قولنا کلما کان الاثنان فردا کان عددا وکلما کان عددا کان زوجا صادق مع کذب النتیجة فمدفوع بمثل ماقدمنا من ان الاوسط مقید بقید فی ضمن الفردیة فح کذبت الکبری لاکما اشار الیه فی الشفاء من ان الصغری کاذبة بحسب نفس الامر صادقة الزاما لانها صادقة تحقیقا والزاما) واما شیخك شکل اولدن قضیتین لزومیتیندن مؤلف اولان قیاس اوزرینه مثلا هرنه وقتکه اثنین فرد اولدیسه عدد اولور وهرنه زمانکه عدد اولدیسه زوج اولور صغری وکبراسی صادقه اولوب حالبوکه بو قیاسك مستلزم اوله‌جغی هرنه زمانکه اثنان فرد اولدیسه زوج اولور نتیجه‌سی کاذبه‌در دیو ایرادی قبیل فصل تناقضده مرور ایدن جواب مثلیله مندفعدر شویله‌که قیاس مذکورده اوسط فی ضمن الفردیة قیدیله مقید اوله‌رق هرنه وقت اثنین فرد اولورسه ضمن فردده عدد اولور وهرنه زمان ضمن فردده عدد اولورسه زوج اولور دیملك تقدیرنده اولوب بوصورتده کبری کاذبه اولور زیرا ضمن فردده اولان عددك زوج اولمسنك کذبی بیندر واکرچه شیخ ایراد مذکوردن جوابه اشارتله شفاده قیاس مذکورك صغراسی اولان کلما کان الاثنان فردا کان عددا قضیه‌سی

بحسب نفس الامر کاذبه ویالکز بحسب الالزام صادقه‌در بوصورتده نتیجه دخی بحسب الالزام صادقه اولور زیرا برکسنه اثنین فرددر دیو قائل اولسه زوج اولمسنی دخی التزام ایلمسی لابددر دیمش ایسه‌ده مدار دفع اوله‌مز زیرا اثنینك فردیتی فرض اولندیغی تقدیرده اثنینك ضمن فردیتده عدد اولمقلغی لازم کله‌جکی قطعا معلوم اولدیغی جهتله صغری تحقیقا والزاما صادقه اولوب صدق یالکز الزاما دکلدر نتیجه ایسه بونك خلافنده‌در زیرا مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله بر شیئك فرض وقوعی اوشیئك فرض لوازمنی مستلزم اولور ایدی مثلا خمسه واقعده زوجدر یعنی متساویینه منقسم اولان عدددر دیو فرض اولنسه خمسه‌نك ضمن زوجیتده عدد اولمقلغی لازم کله‌جکی قطعیا معلومدر شویله‌که مقیدك بدون المطلق استحاله‌ٔ ثبوتی بدیهیدر وبعضیلر اکر زوج اولان خمسه عدد اولسه ذکر اولندیغی وجهله صغرانك صادقه اوله‌جغی معلوم ایسه‌ده لکن عدددن هیچ برشی واقعده خمسه‌ٔ زوج دکلدر دیمشلر ایسه‌ده بوکلام محل نظردر زیرا اشبو تقدیر محال اوزره بعض عدد خمسه‌ٔ زوجدر بوجهتله اشبو تقدیر محال کل ماهو زوج ولو فرضا عدد قولنك صدقنی مستلزم اولوب ایدی بوتقدیر اوزره برقیاس منتظم اوله‌رق الخمسة زوج وکل ماهو زوج ولو فرضا عدد دینلوب شکل اولدن الخمسة عدد قولنی انتاج ایدر بوصورتده لوکانت الخمسة زوجا یلزم ان لایکون عددا فی الواقع قولنه التفات اولنمز (ولایما قیل ان حملت الکبری علی اللزومیة کذبت کلیة لان الفردیة من اوضاع العددیة فلا یلزم الزوجیة علی هذا الوضع وان حملت علی الاتفاقیة انتفی شرط الانتاج من کون الاوسط مقدما فی اللزومیة کما تقدم لان مقدم الکبری عددیة الاثنین لامطلق العددیة لیکون الفردیة من اوضاعها الممکنة الاجتماع معها) ونه‌ده بعضیلرك اکر قیاس مذکورده اولان کلما کان الاثنان عددا کان زوجا کبراسی لزومیه‌یه حمل اولنورسه ممنوع الصدقدر زیرا کلیه اوله‌رق کاذبه اولور چونکه بونك کلی اوله‌رق صدقی عددیتك کندیله اجتماعی ممکنه اولان جمیع اوضاع اوزره زوجیتك عددیت ایچون لزومنه توقف ایدر حالبوکه بولزوم متحقق اولمیوب فردیت عددیتك جمله‌ٔ اوضاعندن ایکن بو وضع اوزره زوجیت عددیته لازم دکلدر حاصلی عددیتك فردیتله اجتماعی وضعنده زوجیت موجود اولمیه‌جغی جهتله کبری اولان قضیه‌ٔ مذکوره لزومیه‌یه حملی تقدیرده کلیه اوله‌مز واکر اشبو کبری اتفاقیه‌یه حمل اولنسه ذکری تقدم ایتدیکی وجهله لزومیه اوله‌جق مقدمه‌ده اوسطك مقدم اولمسی شرط انتاج ایجاب اولوب بونده ایسه شرط مذکور منتفی اولور الحاصل علی کلا التقدیرین منشأ فساد نتیجه فساد کبرادر قوللری دخی سؤال مذکوری دفعه صالح اوله‌مز زیرا کبرانك مقدمی مقید

اولەرق عددیت اثنین اولوب مطلقا عددیت دکلدرکه حتی فردیت عددینك
کندیلە ممکنة الاجتماع اولان اوضاعندن اولسون بو صورتده کلما کان الاثنان عددا
کان زوجا لزومیهٔ کلیەسی صادقه اولور

قال رحمه الله (النوع الثانی ینعقد فیه الاشکال الاربعة باعتبار الاجزاء الناقصة
للطرفین) متصلتیندن مؤلف اولان قسم اولادن نوع ثانی یعنی کندیده حد اوسط
متصلتیندن جزء ناقص اولان قیاس اقترانیٔ شرطیده طرفینك اجزاء ناقصەسی
اعتباریله اشکال اربعه منعقده اولور (فله اصناف اربعة لان انعقاد تلك الاشکال اما
بین مقدمی المقدمتین او بین التالیین او بین مقدم الصغری وتالی الکبری او بالعکس)
ایمدی نوع ثانی ایچون اقسام اربعه واردر زیرا اشکال مذکورەنك انعقادی
مقدمتینك مقدملری ویاخود تالیلری بیننده ویاخود صغرانك مقدمیله کبرانك تالیسی
ویاخود بالعکس صغرانك تالیسیله کبرانك مقدمی بیننده اولور حاصلی حد اوسط یا مقدمتینك
مقدملرندن ویاخود تالیلرندن ویاخود احداهما نك مقدمیله اخرانك تالیسندن جز اولمق
احتمالات اربعەسیله درت صنف حاصل اولوب بونلرك هر برلرندن اشکال اربعه
منعقد اولور (ونتیجة الکل متصلة جزئیة مقدمها متصله مؤلفة من الطرف الغیر المشارك
للصغری ومن نتیجة التألیف بین المتشارکین وتالیها متصلة مؤلفة من الطرف الغیر
المشارك للکبری ومن نتیجة التألیف) واشبو اقسام اربعەدن جملەسنك نتیجەسی
متصلهٔ جزئیه اولوب مقدمی صغرانك طرف غیر مشارك ایله متشارکین بینی تألیفدن
حاصله اولان نتیجەدن ترکب ایدن متصله وتالیسی کبرادن طرف غیر مشارك ایله
نتیجهٔ تألیفدن مؤلفه اولان متصلەدر نتیجهٔ تألیف بیان مثالده ایضاح اولنور
بشرط ان یکون وضع الطرفین الغیر المشارکین فی النتیجة کوضعهما فی القیاس من
کونهما مقدما او تالیا) واقسامك کلیسنده نتیجه ذکر اولندیغی وجهله متصلهٔ جزئیه
اولمسی طرفین غیر مشارکینك نتیجەده وضع وحالی قیاسده اولان وضع وحاللری کبی
اولمسیله مشروطدر شویله که صغرادن طرف غیر مشارك صغراده مقدم ایسه نتیجەده
دخی مقدم وتالی ایسه تالی وکذلك کبراده مقدم ایسه نتیجەده دخی مقدم وتالی ایسه تالی
اولور (کقولنا کلما کان کل انسان حیوانا کان کل رومی جسما وکلما کان کل جسم
متغیرا کان بعض الموجود حادثا) ایمدی شکل اولدن بو مثال ایکی متصلەدن مرکب
اولمسیله اقترانیات شرطیەنك قسم اولندر وحد اوسط اولان جسم اشبو جزئین
متصلتیندن جزء تام اولمیوب بلکه جزء ناقص اولمسیله قسم مذکورك نوع ثانیسندندر
شویله که متصلهٔ اولی اولان صغرانك جزء تالیسی بولنان کان کل رومی جسما قولیله
متصلهٔ ثانیه اولان کبرانك جزء مقدمی بولنان کان کل جسم متغیرا قولندن جز

202

اولەرق اشبو متصلتیندن جزء ناقصدر وبو وجهله قیاسك انعقاد وارتباطی تالیٔ
صغری ایله مقدم کبری بیننده اولمسیله صنف رابعندر اصناف ثلثهٔ باقیەنك مثاللری
دخی بوندن معلوم اولەجغی جهتله ایرادنه حاجت کوریلەمامشدر (ینتج انه قد
یکون اذا صدق قولنا کلما کان کل انسان حیوانا کان کل رومی متغیرا یصدق قولنا
اذا کان کل رومی متغیرا کان بعض الموجود حادثا) ذکر اولنان قیاسك نتیجەسی
اشبو متصلهٔ جزئیه اولوب متصلتیندن ترکب ایدرك مقدمیٔ اولان کلما کان کل انسان
حیوانا کان کل رومی متغیرا متصلەسی صغرای قیاسك طرف غیر مشارکی اولان
کلما کان کل انسان حیوانا جزئیله صغری وکبرانك مشارك اولدقلری کل رومی جسم
وکل جسم متغیر جزلرینی تألیف ایله بر قیاس ترتیب ایتدیکمز تقدیرده حاصل اولەجق
کل رومی متغیر نتیجەسندن مؤلفەدر وتالیسی اولان اذا کان کل رومی متغیرا کان
بعض الموجود حادثا متصلەسی کبرای قیاسك طرف غیر مشارکی اولان کان بعض
بعض الموجود حادثا جزئیله ذکر اولنان کان کل رومی متغیرا نتیجەسندن مؤلفەدر
وطرف غیر مشارکلر صغرای قیاسده مقدم وکبراده تالی واقع اولدقلری کبی نتیجەده
دخی بو وجهله اولەرق قیاس ونتیجەده اتحاد وضعلری شرطی موجوددر حاصلی
جزء صغری اولان کلما کان کل انسان حیوانا طرف غیر مشارکی قیاسده مقدم
اولدیغی کبی نتیجەده دخی مقدمدر کذلك جزء کبری اولان بعض الموجود حادثا
طرف غیر مشارکی قیاسده تالی اولدیغی کبی نتیجەده دخی تالیدر وطرف غیر
مشارك کندیده حد اوسط موجود اولمیان طرف ایدوکی تفصیلات سابقەدن معلومدر
(وهذه النتیجة لا تتوقف علی اشتمال الشکل المنعقد علی شرائط الانتاج بحسب
الکمیة والکیفیة والجهة) واصناف اربعهٔ مذکورەنك ذکر اولنان متصلهٔ جزئیەیی
انتاجی انعقاد ایدەجك شکلك اشکال اربعەده ذکری مرور ایتدیکی وجهله کمیت
وکیفیت وجهت حسبیله معتبره اولان شرائط اوزره اشتمالنه توقف ایتمز لکن شرائط
مذکورەیی مشتمل وغیر مشتمل اولنلرك انتاجی بیننده فرق اولەرق اشبو نوعیده یعنی
کندیسنده مقدمتین متشارکتینك تألیف منتج اوزره مشتمل اولنلریله تألیف منتج اوزره
مشتمل اولمیانلری بیننده بیان انتاج مختلف اولوب محتاج تفصیل اولمسیله بیورلرکه (لکن
المشتمل مشروط بکون المتصلة المشارکة التالی موجبة) لکن شکل منعقد شرائط انتاج اوزره
مشتمل اولان نوعده متصلهٔ مشارکة التالینك موجبه اولمسی مشروطدر یعنی هر نوقت
متشارکین کمیت وکیفیت وجهت حسبیله شرائط انتاج اوزره مشتمل اولورسه بو
صورتده قیاس نتیجهٔ مذکورەیی صغری وکبرای قیاسدن تالیسی مشارك اولان
مقدمەنك موجبه اولمسی شرطیله انتاج ایدر (فالمشارکة بین التالیین مشروطة بایجاب
المقدمتین وبین المقدم والتالی بایجاب احدیهما وبین المقدمین غیر مشروطة بایجاب

شئ) ایدی تالیین بیننده اولان مشارکت صغری وکبرای قیاسك ایجابیله ومقدم
ایله تالی بیننده اولان مشارکت اشبو مقدمتیندن برینك یعنی مقدمهٔ مشارکة التالینك
موجبه اولمسیله مشروطه اولوب ومقدمین بیننده اولان مشارکت مقدمتیندن هیچ
برینك ایجابیله مشروطه دکلدر (وغیر المشتمل من الصنف الاول
مشروط بأمرین احدهما کلیة احدی المتصلتین) وکندیده بین المتشارکین منعقد اولان
شکل شرائط انتاج اوزره مشتمل اولمیان قیاس صنف اولدن یعنی کندیده انعقاد
اشکال مقدمتینك مقدملری بیننده اولان صنفدن اولدیغی تقدیرده ایکی امر ایله
مشروط اولوب شرط اول صغری وکبری واقعه اولان متصلتیندن برینك کلیه
اولمسیدر (وثانیهما بعد رعایة القوی الآتیة ان یکون احد المتشارکین بنفسه
اوبکلیته المفروضة مع نتیجة التألیف اوکلیة عکسها المفروضتین منتجا لمقدم تلك
المتصلة الکلیة) وشرط ثانی ذکر اولنه جق فوائد نافعه ده مبین قواعده رعایت ایدلدکدنصکره
متشارکیندن برینك بنفسه ویاخود کلیت مفروضه سیله بین المتشارکین حاصله اولان
نتیجهٔ تألیف ایله برابر ویاخود اشبو نتیجهٔ مفروضهٔ تألیفك کلیت مفروضهٔ عکسیله
برابر صغری وکبرادن بریسی اولان متصلهٔ کلیهٔ مذکورهنك مقدمنی منتج اولمسیدر
حاصلی شرط ثانی احد متشارکین نتیجهٔ تألیف ایله برابر یکدیکره ضم اولندیغی
حینده کلیتی شرط اول اتخاذ اولنان متصلهنك مقدمنی انتاج ایتمسیدر لکن بونی
انتاجی احد متشارکینك بنفسه وبعینه منتج اولمسندن ویاخود کلی اولمیوبده کلیتنی
فرض وتقدیر ایتمك طریقیله منتج اوله بیلمسندن عامدر کذلك متشارکین دخی هر
نقدر تألیف منتج اوزره دکللر ایسهده منتج اولمسنك فرض وتقدیریله اشبو نتیجهٔ
تألیفك ویاخود بو نتیجهنك عکسی اخذ اولنهرق وهرنقدر بنفسها عکس کلی
ایله منعکس اولمز ایسهده کلیتی فرض ایدیلهرك اشبو عکس کلینك انضمامیله منتج
اولمقدن اعمدر مثلا کلما کان لاشئ من المؤلف بقدیم فکل حیوان متغیر وقد یکون اذا کان کل
قدیم بسیطا فبعض الموجود حادث قولمزك نتیجهسی قد یکون اذا کان لاشئ من المؤلف
بسیط فکل حیوان متغیر فقد یکون اذا کان لاشئ من المؤلف بسیط فبعض الموجود
حادث اولوب انشه بو قیاسده متشارکان یعنی لاشئ من المؤلف بقدیم ایله کل قدیم
بسیط شرائط انتاجی مشتمل اولمیوب شکل اولده شرط اولان ایجاب صغری مفقوددر
ومانحن فیهمزده اولدیغی وجهله اشبو شرط انتاجی مشتمل اولمیان قیاس مذکورك
انتاجیچون اتخاذ اولنان شرطیندن شرط اول اولان احد متصلتینك کلیتی
موجود اولهرق صغراسی اولان کلما کان لاشئ من المؤلف بقدیم فکل حیوان متغیر
مقدمهٔ متصلهسی کلیهدر واحد متشارکین اولان کل قدیم بسیط قولنك بنفسه
وبعینه نتیجهٔ تألیف اولان لاشئ من المؤلف ببسیط قولنه انضمامی لاشئ من المؤلف

بقدیم نتیجهسنی محصل اولوب وبو نتیجه متصلهٔ کلیهنك یعنی صغرانك مقدمیدر امثله
وایضاحات سائرهسی مفصلاتده مسروددر (ومن الصنف الثانی مشروط بکون
نتیجة التألیف مع احد المتشارکین منتجة للمشارك الآخر اذا اتفقت المتصلتان فی
الکیف ومع احد طرفی الموجبة منهما منتجة لتالی السالبة اذا اختلفتا) ومتشارکینك
تألیف منتج اوزره عدم اشتمالی صنف ثانیدن یعنی انعقاد اشکال تالیین بیننده اولان
صنفدن اولدیغی تقدیرده متصلتینك کیفده اتفاق واختلافلری اعتباریله بشقه بشقه
شرطلری موجود اولوب شویله که اکر مقدمتین متصلتین کیفده متفقه اولورلر
ایسه نتیجهٔ تألیفك احد متشارکین ایله برابر مشارك آخری انتاجی لازمی شرطدر
واکر مقدمتین متصلتین کیفده مختلفه اولورلر ایسه نتیجهٔ تألیفك متصلتیندن موجبه
اولان مقدمهنك احد طرفیله برابر مقدمهٔ سالبهنك تالیسنی منتج اولمسی مشروطدر
(ومن الصنفین الاخیرین مشروط بأحد هذین الاستنتاجین فی الصنفین الاولین الاان
الصنف الرابع ینتج تلك المصلة کلیة فیما اذا کانت المتصلتان موجبتین کلیتین وکان
تالی الصغری بنفسه اوبکلیته مع نتیجة التألیف اوعکسها الکلی منتجا لمقدم
الکبری کما فی المثال المذکور اذا فرض مقدم الکبری حملیة جزئیة) ومتشارکینك
تألیف غیر منتج اوزره اشتمالی صنفین اخیرینده اولورسه صنفین اولینده ذکر
اولنان استنتاجیندن بریله مشروطدر یعنی کندیده انعقاد اشکال مقدم ایله تالی
ویاخود تالی ایله مقدم بیننده اولان صنفین اخیرینده ایکی امرك بری شرط
اولوب وبو امرین صنف اول وثانیده اولان شرطیندرکه یا صنف اولده
اولدیغی کبی احد متشارکیندن بعینه ویاخود بکلیته نتیجهٔ تألیفه ویاخود
عکس کلیسنه ضمیله متصلهٔ کلیهنك استنتاج مقدمی ویاخود صنف ثانیده اولدیغی
وجهله استنتاج تالیسندن عبارتدر واستنتاج اولنان مقدم ایله تالی دخی صغری
وکبری مقدمتیندن برینك مقدم وتالیسی اولهرق درت قسم اولمش اولور وصنف
رابعك حکمی دخی شرائط مذکورهده ومتصلهٔ جزئیهیی انتاجده صنف ثالثك عینی
ایسهده شوقدر فرق واردرکه مقدمهلرك موجبهٔ کلیه اولوب وتالیٔ صغری بعینه
ویاخود بکلیته نتیجهٔ تألیف ایله ویاخود بو نتیجهنك عکس کلیسی ایله مقدم کبرایی
منتج اولدیغی صورتده شکل اولدن موجبهٔ کلیهیی انتاج ایدر نتهکیم مروراید ن
مثالده کبری حملیهٔ جزئیه فرض اولنسه بو قبیلدن اولور شویله که حاشیهده بیانی وجهله
کلما کان کل انسان حیوانا کان کل رومی جسما وکلما کان بعض الجسم متغیرا کان
بعض الموجود حادثا مقدمهلرك انه کلما صدق قولنا کلما کان کل انسان حیوانا
کان کل رومی متغیرا یصدق قولنا اذا کان کل رومی متغیرا کان بعض الموجود
حادثا قولنی منتج اولور زیرا تالیٔ صغری اولان کل رومی جسم نتیجهٔ مفروضهٔ

تألیف اولان کل رومی متغیرایله شکل ثالثدن مقدم کبری اولان بعض الجسم متغیر
قولنی منتج اولوب سبق ایلدیکی وجهله شرط انتاج موجود اولور
قال رحمه الله (فوائد نافعة فیما قبل وبعد) اشبو ذکر اولنه‌جق قواعد اربعه
ماقبلنده ومابعدنده موجب نفع وسود اولان قواعد مفیده اوله‌رق ایراد وضبطی
مهمدر (منها ان جزئیة مقدم المتصلة الکلیة موجبة کانت وسالبة فی قوة کلیته فتی
صدقت ومقدمها جزئی صدقت ومقدمها کلی) فوائد مذکوره‌دن برنجی شو قاعدهٔ
مطرده‌درکه متصلهٔ کلیه‌نك جزئیت مقدمی ایستر موجبه اولسون وایستر سالبه
کلیتی قوه‌سنده‌در بوجهتله هر نوقت متصلهٔ کلیه مقدمی جزئی اوله‌رق صادقه
اولسه مقدمی کلی اوله‌رق دخی صادقه اولور اماموجبه‌ده زیرا مقدم کلی ملزوم
جزئی وجزئی ملزوم تالی اولوب بوواسطه ایله مقدم کلی تالی ایچون ملزومدر واما
سالبه‌ده جزئی کلیدن اعم اولوب وبرشیئی اصلا اعم مستلزم اولمدیغی تقدیره اخص
دخی اصلا مستلزم اوله‌مز (ومنها ان کلیة مقدم المتصلة الجزئیة الموجبة اوالسالبة
فی قوة جزئیته) وفائده‌دن ثانی متصلهٔ جزئیهٔ موجبه ویاسالبه‌نك کلیت مقدمی
جزئیتی قوه‌سنده‌در اماموجبه‌ده زیرا خاص برشیئی جزئی اوله‌رق مستلزم
اولدیغی صورتده اوشیئی عام دخی جزئی اوله‌رق مستلزم اولور زیرا عام اصلا مستلزم
اولمسه خاص دخی مستلزم اولمز واماسالبه‌ده زیرا خاص بر شیئی جزئیا مستلزم اولمسه
عام دخی جزئیا مستلزم اولمز زیرا عام اوشیئی کلیا مستلزم اولسه خاص دخی کلیا مستلزم
اولور (ومنها ان جزئیة تالی السالبة الکلیة اوالجزئیة فی قوة کلیته) وفوائددن ثالث سالبهٔ
کلیه ویاجزئیه‌نك جزئیت تالیسی کلیتی قوه‌سنده‌در یعنی هرنه زمان تالیسی جزئی
اولدیغی حالده سالبهٔ کلیه ویاجزئیه صادقه اولسه تالیسی کلی اولدیغی حالده دخی
صادقه اولور زیرا برشیئه اصلا عام لازمکلمدیکی صورتده خاص دخی اصلا
لازم کلمز (ومنها ان کلیة تالی الموجبة الکلیة اوالجزئیة فی قوة جزئیته) ورابع
موجبهٔ کلیه ویاجزئیه‌نك کلیت تالیسی جزئیتی قوه‌سنده‌در اماموجبهٔ جزئیه‌نك بیانی
ظاهردر واماموجبهٔ کلیه‌نك بیانی زیرا جزئی کلی‌یه لازم اولوب ولازم لازم لازم
اولدیغی معلومدر
قال رحمه الله (النوع الثالث له ثمانیة اصناف) متصلتیندن مرکبه اولان اقترانیاتك
انواع منعقده‌سندن نوع ثالث یعنی کندیده حد اوسط احد متصلتیندن جزء تام
وآخرندن جزء ناقص اولان قیاس اقترانی سکز صنفدر (لان الشرطیة التی هی احد
جزئی احدی المتصلتین امامتصلة اومنفصلة مقدم الصغری اوالکبری اوتالی احدهما)
زیراقضیهٔ شرطیه‌که متصلتیندن برینك احد جزئیدر اشبو شرطیه یامتصله ویاخود
منفصله اوله‌رق علی کلا التقدیرین صغری ویاکبرانك مقدمی ویاخود بونلردن

برینك تالیسی اولوب ایکی‌یی درده ضربدن سکز احتمالی حاصل اولور (وینعقد
بین المتشارکین فی کل صنف الاشکال الاربعة بضروبها) واشبو اصناف ثمانیه‌دن
هر برصنفده جزئین متشارکین بیننده بضروبها اشکال اربعه منعقده اولور (والنتیجة
فی الکل متصلة احد طرفیها متصلة اومنفصلة) واصناف مذکوره فنق اشکالدن
منعقده اولورسه اولسون جمله‌سنده نتیجه متصله اولوب اشبو متصله‌نك احد
طرفینی متصله و یامنفصله اولور (کقولنا کلما کان العالم ممکنا فکلما تعدد الاله یلزم
امکان التمانع بینهما وکلما امکن التمانع یلزم امکان اجتماع النقیضین ینتج انه کلما کان
العالم ممکنا فکلما تعدد الاله یلزم امکان اجتماع النقیضین) نته‌کیم بوقولمز شکل اولدن
اولدیغی کبی امکان التمانع حد اوسطی متصلهٔ اولیدن جزء ناقص وثانیه دن جزء تام
اوله‌رق نوع ثالثدندر یعنی تالیٔ صغری اولان فکلما تعدد الاله یلزم امکان التمانع
بینهما جزئندن جز وکبرادن مقدم اوله‌رق جزء تامدر الحاصل متصلتیندن ترکب
ایدن اقترانیاتدن منعقده اولان اقسامدن اشبو قسم اخیر اوسطك احد متصلتیندن
جزء تام ومتصلهٔ اخرادن غیرتام اولمسیدر واوسطك احد متصلتیندن جزء تام
اولمسی حد اوسطك قضیه اولمسیله اولور و بو وجهله احد متصلتینده جزء تام
اولمسندناشی قضیه اولمسی لازمکلان اشبو حداوسطك متصلهٔ اخرادن جزء
غیرتام اولمسی جز متصله‌دن جز اولمسیله اولور وجزء جزء متصله‌نك قضیه اولمسی
آنجق متصله‌نك جزئی شرطیه اولمسیله تحقق ایدر بوصورتده متصلتیندن برینك
احد طرفینی شرطیه اولوب اشبو شرطیه ایله مقدمهٔ اخرانك احد طرفینده
متشارکین اولملری لابددر و بوشرطیه یامتصله ویامنفصله اولور وعلی کلا التقدیرین
یامقدم ویاتالیٔ صغری ویاخود مقدم ویاتالیٔ کبری اولور اشته بوجهتله سکز قسمه
بالغ اوله‌رق بونلردن هر برقسمده اشکال اربعه وضروب منعقده اولور مثلا مثال
مذکوره تطبیق ایله‌ده کسب اتضاح ایده‌جکی وجهله کلما کان ج د فکلما کان اب
فوز وکلما کان وز فکه قولمزده حد اوسط وز قضیه‌سی اولوب کبراده مقدم
اوله‌ق جزء تامدر وصغرادن جز اولان فکلما کان اب فوز تالیسندن جز اولوب
واشبو تالی شرطیه اولمسیله جزئی اولان فوز جز اوله‌رق قضیه‌در وصغری
ایله کبری احدهمادن جز وآخردن جزء جز اولان اشبو قضیه‌ده متشارکلردر
واشبو قیاسك نتیجه‌سی کلما کان ج د فکلما کان اب فکه متصله‌سی اولوب طرفینی
متصله‌در اقسام سائره‌سیده بوکا قیاسا معلوم اولور (وهذا النوع کالقیاس المؤلف
من الحملیة والمتصلة فی شرائط الانتاج وعدد الضروب فی کل صنف وستعرفها)
واشبو نوع ثالث شرائط انتاجده واصناف ثمانیه‌دن هر بر صنفك عدد ضروبنده
حملیه ایله متصله‌دن مؤلف اولان قیاسك نظیریدر

مثلا كلما كان اب بجد وكل ده قياسى متصله ايله حمليه دن مركب اوله رق كلما كان اب بجد متصله سنى انتاج ايدر نته كيم ان شاء الله شرائط انتاج وعدد ضروبى قريبا قسم ثالثده بيان اولنه جق ايضاحاتدن معلوم اولور شوقدر فرق موجود دركه حمليه ايله متصله دن مركب اولانده مشارك حمليه و بوراده شرطيه و بوراده نتيجهٔ تأليف متصلتين و ياخود متصله ايله منفصله دن مركب اولان قياس شرطيه دن واوراده قياس حمليدن حاصله در

قال رحمه الله (القسم الثانى مايتركب من منفصلتين وله ايضا ثلثة انواع النوع الاول مايكون اشتراك المقدمتين فى جزء تام من كل منهما) اقترانات شرطيه دن قسم ثانى قضيتين منفصلتيندن تركب ايدن قياسدر بو قسم ايچون دخى وسطك طرفيندن جزء تام ويا ناقص وياخود احد طرفيندن جزء تام وطرف آخردن جزء ناقص اولمق اعتباريله انواع ثلثه اولوب بوندن نوع اول اشتراك مقدمتين مقدمتيندن هر برندن جزء تامده اولاندر مثلا اما ان يكون اب او يكون ج د ودائما اما ان يكون ج د او يكون ر ه قياسى بوندن اولوب اما ان يكون اب او يكون ر ه قولنى انتاج ايدر وحد مشترك اولده تالى وثانيده مقدم اوله رق ايكيسنده ده جزء تامدر (وله ستة اصناف لانه اما مؤلف من حقيقيتين او من حقيقية مع مانعة الجمع او مع مانعة الخلو او مانعتى الجمع او مانعتى الخلو او مانعة الجمع مع مانعة الخلو) واشبو نوع اول ايچون آلتى صنف اولوب يا ايكى مقدمهٔ حقيقيه دن و ياخود بر مقدمهٔ حقيقيه ايله ديكر مقدمهٔ مانعة الجمع وياخود مانعة الخلودن مؤلف اولور وياخود ايكى مانعة الجمع ويا مانعة الخلودن و ياخود بر مانعة الجمع ايله ديكر مانعة الخلودن مؤلف اولور (ولايتميز الاشكال الاربعة فى المؤلف من المتجانسين منها بالطبع بل بالوضع فقط) وجزئين متجانسيندن مؤلف اولنلرنده اشكال اربعه يكديكرندن طبعا ومفهوما تميز ايتيوب بلكه يالكز وضع ايله تميز ايدر بو جهتله انعقاد اشكالى بيانه لزوم واحتياج كورمزو كذلك صغرى كبرادن واصغر اكبردن تميز ايتمز زيرا امور مذكوره دن بعضلرينك بعض آخرلرندن تمايزى مقدمتينده تمايز حدود حسبيله اولوب اشبو تمايز حدود ايسه بو محلده منتفيدر(ويشترط فى انتاج الكل ايجاب احدى المقدمتين وكلية احديهما) وبونلرك جمله سنك انتاجنده مقدمتيندن برينك ايجابى وكذلك مقدمتيندن برينك كليتى مشروطدر (ومنافات السالبة للموجبة المستعملتين فيه بأن لايصدق نوع تلك السالبة فى مادة تلك الموجبة ولذا ينتج سالبة كل نوع من انواع المنفصلة مع موجبته لامع موجبة نوع آخر الا السالبة المانعة الجمع اوالخلو مع الموجبة الحقيقية لامتناع صدقهما فى مادتها) وبونلرك كليسنده استعمال اولنان سالبه نك موجبه يه منافاتى دخى شرط انتاجدر شو طريق ايله كه اشبو سالبه نك نوعى موجبهٔ مذكوره نك

ماده

ماده سنده صادق اولميه و بو وجهله اشتراط منافاتدن ناشى انواع منفصله دن هر بر نوعك سالبه سى او نوعك موجبه سيله منتج اولوب نوع آخرك موجبه سيله انتاج ايتمز فقط سالبهٔ مانعة الجمع ومانعة الخلو موجبهٔ حقيقيه ايله مادهٔ موجبهٔ حقيقيه ده امتناع صدقلرندن ايچون منتج اولور اولور الحاصل سالبه نك موجبه يه منافاتى شرط اولوب بوده طرفينك اتحادنى يعنى مقدم وتاليده توافقلرينى فرض وتقدير ايتمك طريقيله اولور بو جهتله سالبهٔ حقيقيه ايله موجبهٔ حقيقيه سى بيننده منافات اولديغندن بونلردن مؤلف اولان قياس انتاج ايدر زيرا امرين بيننده بعينهما انفصال حقيقى ايله سلب انفصال حقيقى مستحيل اوله رق منافات متحققدر وسالبهٔ حقيقيه ايله موجبهٔ مانعة الجمع وكذلك مانعة الخلو بيننده منافات اولديغندن بونلردن مؤلف اولان منتجدر زيرا امرين بيننده منع جمع وياخود منع خلو اولوبده بينلرنده سلب انفصال حقيقى دخى صادق اولمسى جائز وبناء عليه بينلرنده منافات اولديغى بارزدر لكن سالبهٔ مانعة الجمع وياخود مانعة الخلو ايله موجبهٔ حقيقيه بونك خلافنده اوله رق بينلرنده منافات اولسيله بونلردن مؤلف اولان قياس منتجدر زيرا امرين بيننده منع جمع وياخود منع خلو اولسيله برابر انفصال حقيقى تصورى مستحيل اوله رق منافات متحققدر كذلك سالبهٔ مانعة الجمع موجبهٔ مانعة الجمع ايله منتج اولوب موجبهٔ مانعة الخلو ايله منتج اولمز وسالبهٔ مانعة الخلو موجبهٔ مانعة الخلو ايله منتج اولوب موجبهٔ مانعة الجمع ايله انتاج ايدمز ايمدى بحسب استقراء الاقسام ظاهر اولوركه سالبه موجبه بى نفى ايتديكچه منتج اولميوب انتاجى آنجق نفى ايلديكى صورتده حاصل اولور (واما النتائج فالمؤلف من الموجبتين الكليتين ينتج فى الصنف الاول متصلتين موجبتين كليتين من الطرفين ومنفصلة سالبة كلية بانواعها الثلثة) واما بو نوعك نتايجى شو تفصيلات اوزره دركه موجبتين كليتيندن مؤلف اولان قياس صنف اولده يعنى منفصلتين حقيقيتيندن مؤلف اولديغى صورتده طرفيندن كليه اوله رق متصلتين موجبتينى وانواع ثلثه سيله منفصلهٔ سالبهٔ كليه يى انتاج ايدر حاصلى مقدمتين منفصلتين موجبتين كليتين اولورسه طرفيندن كليتين اوله رق متصلتين موجبتينى وسالبتين مانعتى الجمع ومانعتى الخلو وحقيقيتينى انتاج ايدرلر (كقولنا دائما اما ان يكون الواجب تعالى فاعلا مختارا او يكون العالم قديما والبتة اما ان يكون العالم قديما او حادثا) ايمدى بو مثالده حد اوسط مقدمهٔ اوليده تالى ومقدمهٔ ثانيه ده مقدم ومقدمتين منفصله اوله رق نوع اولك صنف اولندن اولوب مقدمتين موجبتين كليتيندر (ينتج انه كلما كان الواجب تعالى فاعلا مختارا كان العالم حادثا) قياس مذكور اشبو متصلهٔ موجبهٔ كليه يى انتاج ايدر (وبالعكس الكلى) وقياس مذكور ذكر اولنان متصلهٔ موجبهٔ كليه يى منتج اولديغى

كبى بونك عكس كليسى اولان كلما كان العالم حادثا كان الواجب تعالى فاعلا مختارا متصلهٔ
كليهٔ اخراسنى منتج اولهرق طرفيندن متصلتين كليتين موجبتينى انتاج ايلديكى
منفهم اولور (وانه ليس البتة اما ان يكون فاعلا مختارا اويكون العالم حادثا)
وقياس مذكور اشبو منفصلهٔ سالبهٔ كليهيى دخى انتاج ايدر وبو نتيجه منفصلهنك
انواع ثلثه سنه حمل ايله قنغيسى اعتبار ايدلسه اولهبيلور شويلهكه واجب تعالىنك
فاعل مختار اولمسيله عالمك حادث اولمسى بينى جمعده سلب معانديه حمل ايله
سالبتين مانعة الجمع وواجب تعالىنك فاعل موجب وعالمك قديم اولمسنه قائل اولان
حكما عندنده فاعل مختار اولمسيله عالمك حادث اولمسنك خلونده سلب
معانديه حمل ايله سالبتين مانعة الخلو وبونلرك جمع وخلولرنده سلب معانده
معناسنه حمل ايله سالبتين حقيقيتين اولمقلغه صالحهدر (وفى الصنف الثانى
والثالث والسادس متصلة موجبة كلية مقدمها من غير الحقيقية فى الثانى ومن
الحقيقية فى الثالث ومن مانعة الجمع فى السادس) وموجبتين كليتين اولهرق منفصلتيندن
مؤلف اولان اقتران شرطى صنف ثانى اولان حقيقيه مع مانعة الجمع وصنف ثالث
اولان حقيقيه مع مانعة الخلو وصنف سادس اولان مانعتى الخلو والجمعده متصلهٔ
موجبهٔ كليهيى منتج اولهرق صنف ثانيده مقدمى غير حقيقيهدن وثالثده مقدمى
حقيقيهدن وسادسده مانعة الجمعدن جز اولور حاصلى اكر قياس منفصلهٔ حقيقيه
ايله مانعة الجمع وياخود مانعة الخلو اولهرق موجبتين كليتيندن مؤلف اولورسه
لازمكلهجك نتيجه متصلهٔ كليه اولوب اولده يعنى حقيقيهنك مانعة الجمع ايله
خلطنده اشبو متصلهنك مقدمى مقدمهٔ حقيقيهنك غيريدن وتاليسى حقيقيهدن
وثانيده يعنى حقيقيهنك مانعة الخلو ايله خلطنده مقدمى مقدمهٔ حقيقيهدن وتاليسى
مانعة الخلو اولان مقدمهدن جز اولور واكر قياس مانعة الخلو ايله مانعة الجمع
اولان موجبتين كليتيندن مؤلف اولورسه ينه طرفيندن متصلهٔ كليهيى منتج اولوب
مقدمى مانعة الجمع اولان مقدمهدن وتاليسى مانعة الخلودن جز اولهرق منعكس
اولمز (وفى الصنف الرابع والخامس متصلتين موجبتين جزئيتين كل منهما مؤلفة
من الطرفين فى الخامس ومن نقيضى الطرفين فى الرابع) وصنف رابع وخامسده
يعنى مانعتى الجمع ومانعتى الخلو اولهرق موجبتين كليتيندن مؤلف اولان قياسده
نتيجهلر متصلتين موجبتين جزئيتين اولوب بونلردن هربرى صنف خامسده طرفيندن
يعنى منفصلتينك مقدم صغرى وتالىٔ كبراسندن وصنف رابعده طرفينك نقيضيندن
مؤلف اولور وبو متصله كليه اولهرق لازمكلمز زيرا طرفيندن وكذلك نقيضيندن
هربرينك آخرندن من وجه اعم اولمسى جائزدر مثلا مانعة الخلوده دائما اما ان يكون
هذا الشئ لاحيوانا اولاشجرا ودائما اما ان يكون لاشجرا اولاحجرا قولمز قديكون

اذا كان هذا لاحيوانا يكون لاحجرا وقديكون اذا كان لاحجرا يكون لاحيوانا
متصلتينى منتج اولور ومانعة الجمعده هذا الشئ اما حيوان اوشجر واما شجر
اوحجر قولمز دخى قديكون اذا كان هذا لاحيوانا يكون لاحجر اوقديكون اذا كان
لاحجرا يكون لاحيوانا متصلتين مذكورتينى انتاج ايدر لكن كلى اولهرق كلما كان
لاحيوانا كان لاحجرا كاذبدر (والمؤلف من موجبتين احديهما جزئية فهو فى النتيجة
كالرابع فى الرابع والسادس ان كانت الجزئية فى السادس مانعة الجمع وكالخامس
فيما عداهما من الاصناف الاربعة والصنف السادس فيما كانت الجزئية مانعة الخلو)
ومنفصلتين موجبتيندن مؤلف اولوب اشبو موجبتيندن بريسى جزئيه اولورسه
صنف رابعده وكذلك اكر جزئيه مانعة الجمع اولورسه صنف سادسده نتيجهسى
كليتين موجبتينده مرور ايدن صنف رابعك نتيجهسى كيدر يعنى ايكى موجبهٔ
متصلهٔ جزئيهيى انتاج ايدوب اشبو متصلتيندن هربرى طرفينك نقيضلرندن مؤلف
اولور وقصور اصناف اربعه ايله كنديده منفصلهٔ جزئيه مانعة الخلو اولان
صنف سادسده نتايج كليتينده مرور ايدن صنف خامس كيدر يعنى متصلتين
موجبتين جزئيتينى منتج اولهرق اشبو متصلتيندن هربرى منفصلتينك مقدم
صغرى وتالىٔ كبراسندن مؤلف اولور (والمؤلف من الموجبة والسالبة
عقيم فى السادس ومنتج فى الاول احدى متصلتين سالبتين جزئيتين لا على
التعيين مقدم احديهما طرف الموجبة وتاليها طرف السالبة والاخرى بالعكس
وفى البواقى احديهما لا على التعيين مقدمها من مانعة الجمع فى الثانى ومن
الحقيقية فى الثالث ومن السالبة فى الرابع ومن الموجبة فى الخامس) وموجبه ايله
سالبهدن مؤلف اولان صنف سادسده عقيمدر وصنف اولده لا على التعين
متصلتين سالبتين جزئيتيندن بريني انتاج ايدوب اشبو متصلتيندن برينك مقدمى
طرف موجبه وتاليسى طرف سالبه ومتصلهٔ اخرى بونك عكسى اولهرق
مقدمى طرف سالبه وتاليسى طرف موجبه اولور مثلا الاثنان اما فرد او زوج
وليس البتة اما زوج اولا فرد دينلسه نتيجهسى لا على التعين ايكى متصلهدن برى
اولوب بوندن متصلهٔ اولى ليس ان كان الاثنان فردا فليس بفرد ومتصلهٔ اخرى
ليس ان لم يكن الاثنان فردا فهو فردا اولور قصور اصناف اربعهده لا على
التعين متصلتيندن بريني منتج اولهرق اشبو احد متصلتينك مقدمى صنف ثانيده
منفصلهٔ مانعة الجمعدن وتاليسى حقيقيهدن وصنف ثالثده مقدمى حقيقيهدن وتاليسى
مانعة الخلودن ورابعده مقدمى منفصلهٔ سالبهدن وخامسده موجبهدن جز
اولور

قال رحمه الله (النوع الثانى ما يكون اشتراكهما فى جزء ناقص من كل منهما وهو

المطبوع ويتألف بين المشاركين الاشكال الاربعة بضروبها وربما يجتمع فى قياس واحد منه شكلان فصاعدا اما من نوع او من انواع ويشترط فى انتاجه امور اربعة ايجاب المقدمتين وكلية احديهما وصدق منع الخلو بالمعنى الاعم عليهما واشتمال الشكل المنعقد الواحدا والمتعدد على شرائط الانتاج) انواع ثلثه‌دن نوع ثانى بر قياسدر كه مقدمتين منفصلتينك اشتراكى مقدمتينك هر برندن جزء ناقصده اولور يعنى حد اسط مقدمتينك ايكيسنده دخى جزء ناقص اولور وانواع ثلثه بيننده مطبوع اولان بو نوعدر ومتشاركينى بيننده اشكال اربعه مع ضروبها تألف ايدر وبعضا بو نوعدن قياس واحده ايكى شكل ودها زياده اجتماع ايدرك بونلرده يابر نوعدن وياخود انواع متعدده‌دن اولور وبو نوعك انتاجنده امور اربعه مشروطه اولوب اول مقدمتينك ايجابى وثانى احد مقدمتينك كليتى وثالث معناى اعم ايله منع خلوك مقدمتين اوزره صدقيدر ومعناى اعم ايله مانعة الخلودن مراد مرور ايتديكى وجهله طرف منفصله‌نك ايستر ضمن حقيقيه‌ده اولسون وايستر اولمسون مطلقا منافاتيدر بو صورتده حقيقيتينه ومانعتى خلوه وبر طرفى مانعة الخلو واخرى حقيقيه اولانه شامل اولمش اولور وشرط رابع شكل منعقد واحد ويا متعددك شرائط انتاج اوزره اشتماليدر (والنتيجة منفصلة موجبة مانعة الخلو بذلك المعنى ايضا مركبة من نتيجة التأليف والجزء الغير المشارك ان وجد ذلك الجزء والاغنى نتايج التأليفات) وبو نوعك نتيجه‌سى ينه معناى اعم ايله منفصلهٔ موجبهٔ مانعة الخلو اولوب اكر مقدمتينك طرفينده جزء غير مشارك موجود اولورسه نتيجه نتيجهٔ تأليف ايله اشبو جزء غير مشاركدن والا نتايج تأليفاتدن مركبه اولور وجزء غير مشارككك عدم وجودى نوجهله اوله‌جغى تفصيلات آتيه‌دن معلوم اولور (وله اصناف خمسة لامزيد عليها) اشبو اشتراك مقدمتين جزء ناقصده اولان نوع ثانى ايچون بش صنف اولوب بو مقدارى غير متجاوزدر (الاول مايشارك جزء واحد من احديهما جزأ واحدا من الاخرى مشاركة منتجة ينتج منفصلة ذات اجزاء ثلثة الطرفين الغير المشاركين ونتيجة التأليف) صنف اول كنديده احدى مقدمتيندن جزء واحد مقدمهٔ اخرادن برجزئنه مشاركت منتجه ايله مشارك اولان قياس اوله‌رق نتيجه‌سى ذات اجزاء ثلثه اولان منفصله‌در واشبو اجزاء ثلثه طرفين غير مشاركين ايله نتيجهٔ تأليفدن عبارتدر (كقولنا اما ان يكون كل جسم متغيرا او لامتغيرا واما ان يكون كل متغير حادثا او بعض الممكن قديما ينتج انه اما ان يكون كل جسم حادثا اولا متغيرا او بعض الممكن قديما) بو قياسده جزء مشارك متغير لفظى اولوب نتيجه غير مشارك اولان لامتغيرا وحادثا جزئيله نتيجهٔ تأليف اولان بعض الممكن قديم جزئندن مركبه اوله‌رق اجزاء ثلثه‌يى حاملدر (الثانى مايشارك جزء واحد من احديهما

جزئين من الاخرى ينتج منفصلة ذات اجزاء ثلثة الطرف الغير المشارك ونتيجتى التأليف كقولنا اما ان يكون كل جسم لامتغيرا او متغيرا واما ان يكون كل متغير حادثا اوكل متغير قديما ينتج اما ان يكون كل جسم لامتغيرا او حادثا او قديما) صنف ثانى بر قياسدر كه كنديده احدى مقدمتيندن بر جز مقدمهٔ اخرادن ايكى جزايله مشارك اوله‌رق اوچ جزئى شامل بر منفصله‌يى انتاج ايدر واجزاء مذكوره‌دن بريسى طرف غير مشارك وديكرلرى نتيجتين تأليفين اولور مثلا مثال مذكورده صغرادن متغير كبرادن ايكى جزئنه مشارك اولوب اجزاء نتيجه‌دن لامتغير صغرادن جزء غير مشارك واو حادثا او قديما ايكى نتيجهٔ تأليفدر (الثالث مايشارك جزء من احديهما جزأ من الاخرى والجزء الآخر من الاولى جزأ من الثانية ينتج باعتبار المشاركتين منفصلتين كل منهما ذات اجزاء ثلثة كما انتج الاول) صنف ثالث بر قياسدر كه احدى مقدمتيندن بر جز مقدمهٔ اخرادن بر جزئنه ومقدمهٔ اوليدن جزء اخر مقدمهٔ ثانيه‌دن جزء آخره مشارك اوله‌رق اشبو مشاركتين اعتباريله ايكى نتيجهٔ منفصله‌يى انتاج ايدر وبو نتيجتين منفصلتيندن هر بريسى صنف اول انتاج ايلديكى وجهله ذات اجزاء ثلثه اولور مثلا اما ان يكون كل انسان ناطقا واما ان يكون كل حمار ناهقا صغراسيله واما ان يكون كل ناطق متعجبا واما ان يكون كل ناهق متحركا كبراسنك صغرانك مقدمندن جزء ثانى ايله كبرانك مقدمندن جزء اول ناطق وصغرانك تاليسندن جزء ثانى ايله كبرانك تاليسندن جزء اول ناهق اوله‌رق هر ايكى جهتدن مقدمتين متشارك اولوب اشبو متشاركين اعتباريله اما ان يكون كل انسان ناطقا واما ان يكون كل ناطق متعجبا واما ان يكون كل حمار متحركا منفصلهٔ ذات اجزاء ثلثه سيله اما ان يكون كل انسان متعجبا واما ان يكون كل حمار ناهقا واما ان يكون كل ناهق متحركا منفصلهٔ اخراسنى انتاج ايدر اولده اسقاط ناهق وثانيده اسقاط ناطقله‌در (الرابع مايشارك كل جزء من احديهما كل جزء من الاخرى ينتج منفصلة ذات اجزاء اربعة هى نتايج التأليفات) صنف رابع بر قياسدر كه كنديده احدى مقدمتيندن هر بر جز مقدمهٔ اخرادن هر بر جزئنه مشارك اوله‌رق اجزاء اربعه‌يى شامل بر منفصله‌يى انتاج ايدر مثلا اما كل انسان ناطق واما كل ناطق كاتب صغراسيله واما كل كاتب انسان واما كل ناطق ضاحك كبراسى بيننده انسان وسط اول وناطق وسط ثانى ورابع وكاتب ثالث اوله‌رق وسائط اربعه موجود اولمسيله نتيجه‌سى اما بعض الناطق كاتب واما كل انسان ضاحك واما كل ناطق انسان واما بعض الكاتب ضاحك منفصله‌سيدر وجمله‌سى وسائط اربعهٔ مذكوره ايله حاصله اولان نتايج تأليفات اربعه اولمق اوزره ذات اجزاء اربعه‌در شويله كه منفصله‌نك اولبدن واقع يا جزء اول ويا ثانى اوله‌رق على

كلا التقديرين اشبو جزء واقعله منفصله‌ٔ ثانيه‌دن واقع يا جزء اول وياخود ثانى اوله‌جغندن بو صورتده نتايج تأليفات اربعه‌دن بريسى صادق اولور ونتيجهٔ اولينك قياسى شكل رابعدن ونتيجهٔ رابعه‌نك شكل ثالثدن ونتيجهٔ ثانيه وثالثه‌نك شكل اولدندر (الخامس مايشارك جزء من احديهما كل جزء من الاخرى والجزء الآخر من الاولى احد جزئى الاخرى فقط وينتج منفصلتين كل منهما ذات اجزاء ثلثة كما انتجهما الثانى) صنف خامس برقياسدركه كنديده مقدمتينك برندن جزء واحد مقدمهٔ اخرادن هر بر جزئه ومقدمهٔ اوليدن جزء آخر مقدمهٔ اخرادن يالكز بر جزئه مشارك اوله‌رق صنف ثانى منتج اولديغى وجهله هر بريسى ذات اجزاء ثلثه اوله‌رق ايكى منفصله‌يى انتاج ايدر مثلا اما ان يكون كل كاتب شاعرا واما ان يكون كل انسان ناطقا صغراسيله واما ان يكون كل ناطق متعجبا واما ان يكون كل ناطق كاتبا بيننده مشاركت مذكوره موجوده اوله‌رق اوليدن جز ناطق ثانيه‌نك مقدم وتاليسندن ايكيسنده ده مأخوذ واوليدن جزء كاتب ثانيه‌دن يالكز تاليده مأخوذدر بو جهتله منفصلتينى انتاج ايدرك نتيجهٔ اولى اما ان يكون كل كاتب شاعرا واما ان يكون كل انسان متعجبا واما ان يكون كل انسان كاتبا اولوب جزء ناطقك اسقاطيله‌در ونتيجهٔ ثانيه اما ان يكون بعض الشاعر ناطقا واما ان يكون كل انسان كاتبا واما ان يكون كل ناطق متعجبادر وهر برنده اولان اجزاء ثلثه‌دن بريسى جزء مشاركدن وايكيسى تأليفين ايچون اولان نتيجتيندن مؤلف اولوب اوليده جزء مشاركدن مركبه اولان اما ان يكون كل كاتب شاعرا وثانيه‌ده واما ان يكون كل ناطق متعجبا جزلريدر

قال رحمه الله (النوع الثالث مايكون اشتراكهما فى جزء تام من احدهما وناقص من الاخرى بان يكون احد طرفى احديهما شرطية متصلة او منفصلة) منفصلتيندن تركب ايدن اقترانى شرطيه‌دن نوع ثالث برقياسدركه كنديده اشتراك مقدمتين بر مقدمه‌دن جزء تامده ومقدمهٔ اخرادن جزء ناقصده اولور بوده احدى مقدمتينك بر طرفى شرطيهٔ متصله وياخود منفصله اولمق طريقيله تصور اولنور شويله‌كه منفصلهٔ اخرايه جزء تامده اشبو طرف شرطيه مشارك اولور (ويشترط انتاجه باشتمال المتشاركين على تأليف منتج من احد الاشكال الاربعة ويكون المنفصلة الشرطية الجزء موجبة مانعة الخلو بالمعنى الاعم) و بو نوعك انتاجى ايكى شرط ايله مشروط اولوب اول جزئين متشاركينك احد اشكال اربعه‌دن منتج اوله‌جق تأليف اوزره اشتمالى وثانى جزء اولان منفصلهٔ شرطيه‌نك معناى اعم ايله موجبهٔ مانعة الخلو اولمسيدر (والنتيجة ايضا منفصلة موجبة مانعة الخلو المؤلف من الجزء المشارك ومن نتيجة التأليف بين تالى الشرطية والمنفصلة البسيطة) وبو نوعك

نتيجه‌سى دخى منفصلهٔ شرطيه كبى منفصلهٔ موجبهٔ مانعة الخلو اولوب جزء مشارك ايله منفصلهٔ شرطيهٔ مذكوره ومنفصلهٔ بسيطه بيننده اولان نتيجهٔ تأليفدن مؤلفدر ايشته بو قياسك حكم اجماليسى بوندن عبارت اوله‌رق مصنف رحمه الله سرد تفصلاتيله بيوررلركه (فان كانت تالى الشرطية منفصلة فحكمها مع المنفصلة البسيطة كحكم القياس المركب من المنفصلتين المتشاركين فى جزء تام من كل منهما فى الشرائط والنتائج كما سبقت فيؤخذ فيه نتيجة التأليف بحسبهما وتجعل احد جزئى النتيجة) احدى مقدمتين منفصلتينك احد طرفينى اولان اشبو شرطيه‌نك منفصله اولورسه بو شرطيه‌نك ديكر مقدمه اولان منفصلهٔ بسيطه ايله حكمى منفصلتينك هر برندن جزء تامده متشاركين اولان منفصلتيندن تركب ايدن قياس مركبك شرائط ونتايجده ذكرى مرور ايدن حكميدر بو جهتله اشبو نوع قياسده بحسب المنفصلتين نتيجهٔ تأليف اخذ اولنه‌رق نتيجه‌نك احد جزئينى قلنور بو صورتده نتيجهٔ قياس منفصلهٔ مانعة الخلو اوله‌رق جزء غير مشارك ايله نتيجهٔ تأليفدن تركب ايتمش اولور (كقولنا اما ان يكون العدد زوجا او فردا) صغرى (واما ان يكون العدد كما واما ان لا يكون العدد فردا واما ان يكون منقسما) كبرى اوله‌رق (ينتج اما انه كلما كان العدد زوجا كان منقسما وبالعكس واما ان لا يكون العدد كما) اشبو موجبهٔ مانعة الخلوى انتاج ايدر وعكسدن مراد كلما كان العدد منقسما كان زوجادر (وان كانت متصلة فحكمها معها كحكم القياس المركب من المنفصلة والمتصلة وسيجئ فيؤخذ نتيجة التأليف بحسبهما) واكر شرطيهٔ مذكوره متصله اولورسه اشبو متصله‌نك منفصلهٔ بسيطه ايله حكمى منفصله ايله متصله‌دن مركب اولان قياسك نظير حكمى اولوب ان شاء الله تعالى قريبا ذكر اولنور بو صورتده نتيجهٔ تأليف متصله ومنفصله حسبيله اخذ اولنه‌رق نتيجهٔ قياسك احد جزئينى قلنور (كقولنا دائما اما كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود واما الشمس مظلمة) صغرى (ودائما اما ان يكون النهار موجودا او الليل موجودا) كبرى اولوب (ينتج اما ان يكون الشمس طالعة او الليل موجودا واما ان يكون الشمس مظلمة) اسقاط نهار ايله اشبو منفصلهٔ موجبهٔ مانعة الخلوى انتاج ايدر حاشيه‌ده مبين اولديغى وجهله بو نتيجه موجبهٔ مانعة الخلو اولوب مقدمى منفصلهٔ موجبهٔ مانعة الجمع وتاليسى حمليه‌در نه كيم مقتضاى شروط آتيه‌ده بودر

قال رحمه الله (القسم الثالث مايتركب من الحملية والمتصلة ولا يمكن المشاركة فيه بين الحملية والشرطية الا فى جزء تام من الحملية وجزء ناقص فى الشرطية وينعقد الاشكال الاربعة بضرو بها بين المتشاركين) اقترانيهٔ شرطيه‌نك اقسام

خمسه سندن قسم ثالث بر قیاسدر كه حملیه ایله متصله‌دن تركب ایدر
و بو قسمده حملیه ایله شرطیه بیننده مشاركت آنجق حملیه دن جزء تامده وشرطیه‌دن
جزء ناقصده ممكن اولور زیرا حملیه‌نك طرفیندن بر شی قضیه اولمسی مستحیل
اولوب بوجهتله دائما اشتراك یاموضوع ویاخود محمولیله اوله‌رق بونلر ایسه
مفرددر وبوقسمده بین‌المشاركین حدا وسطك اطراف مقدمات بیننه وضع اولنمسی
اعتباریله اشكال اربعه بضروبها منعقده اولور (وله انواع اربعة لان المشارك
للحملیة اما تالی المتصلة والحملیة اما كبری وهو المطبوع اوصغری واما مقدم المتصلة
والحملیة اما كبری اوصغری) واشبو قسم ثالث انواع اربعه‌یه منقسمدر زیرا حملیه‌یه
مشارك اولان یامتصله‌نك تالیسی اولوب بوتقدیرده حملیه یاكبری اوله‌رق بو
نوع انواع اربعه بیننده مطبوعدر ویاخود حملیه صغری اولور ویاخود حملیه
ایچون مشارك اولان متصله‌نك مقدمی اولوب بوتقدیرده حملیه بنه یاكبری ویاخود
صغری اولور بواعتبار ایله درت قسم حاصل اولور (والنتیجة فی الكل متصلة
تابعة للمتصلة فی الكیف) واشبو انواع اربعه‌نك جمله‌سنده نتیجه متصله اولوب
ایجاب وسلبده قیاسده اولان متصله‌یه تابعه‌در (فالنوعان الاولان ینتجان متصلة
مقدمها مقدم المتصلة وتالیها نتیجة التألیف بین التالی الصغری والحملیة الكبری
فی النوع الاول وبالعكس فی الثانی) ایمدی نوع اول وثانی یعنی كندیده مشارك
متصله‌ده تالی وحملیه‌ده كبری ویاخود صغری اولان نوعین متصله‌یی انتاج ایدرك
بومتصله‌نك مقدمی قیاسده اولان متصله‌نك مقدمی وتالیسی نوع اولده یعنی جزء
مشارك تالیٔ متصله اولوب حملیه كبری اولان نوعده تالیٔ صغری ایله حملیهٔ
كبری بیننده اولان نتیجهٔ تألیفدر وثانیده یعنی جزء مشارك تالیٔ متصله اولوب
حملیه صغری اولان نوعده اولك عكسی اوله‌رق تالیٔ كبری ایله حملیهٔ صغری
بیننده‌اولان نتیجهٔ تألیفدر (كقولنا كلما كان العالم متغیرا كان متغیرا) صغری(وكل
متغیرحادث) كبری اوله‌رق(ینتج انه كلما كان العالم متغیرا كان حادثا) اشبومتصله نتیجه
اولوب مقدمی مقدم متصله وتالیسی العالم متغیروكل متغیرحادث تألیفنك نتیجه‌سی اولان العالم
حادثدر وثانیه مثال كل جسم متحیزوكلما كان العالم متغیرا كان كل متحیزحادثا اولوب
نتیجه‌سی كلما كان العالم متغیرا كان كل جسم حادثادر حاصلی مثال اولده حملیه‌یه مشارك
تالیٔ متصله وحملیه كبری اولمسیله نوع اولدن ومثال ثانیده‌ینه جزء مشارك تالیٔ متصله
وحملیه صغری اولمسیله نوع ثانیدن اولوب نتیجه‌لر بنك برجزئی مقدمهٔ متصله وجزئی
ثانیسی اولده تالیٔ صغری ایله حملیهٔ كبری وثانیسده تالیٔ كبری ایله حملیهٔ صغری
بیننده حاصله اولان نتیجهٔ تألیفدر (وشرط انتاجهما ان یكون تألف هذه الحملیة مع
ذلك التالی منتجا ولوبالقوة لنتیجة التألیف ان كانت المتصلة موجبة ومع نتیجة

التألیف ولو بالقوة لتالی المتصلة السالبة ان كانت سالبة) اشبو نوعینك شرط
انتاجی نوع اولده حملیهٔ كبری ونوع ثانیده حملیهٔ صغرانك اكر متصله موجبه
اولورسه احد مقدمتین قیاس اولان متصله‌نك تالیسی ایله تألیفی ولو بالفعل اولمیوبده
بالقوه اولسون نتیجهٔ تألیفی منتج اولمسیدر واكر متصله سالبه اولورسه حملیهٔ
مذكوره‌نك نتیجهٔ تألیف ایله برابر تألیفی ولو بالقوه اولسون متصلهٔ سالبه‌نك
تالیسنی انتاج المسیدر مصنف حاشیه‌ده اشبو متصلهٔ سالبه ایچون ایراد مثال
ایله دیمشدركه مثلا كل انسان حیوان وقدلایكون اذا كان كل جسم متحیزا فبعض
الحیوان قدیم دینلسه متصلهٔ سالبه اوله‌رق قدلایكون اذا كان كل جسم متحیزا
كان كل انسان قدیما قولنی انتاج ایدر زیرا متصلهٔ سالبه‌نك تالیسی اولان
بعض الحیوان قدیم قولی هرنقدر حملیهٔ جزئیه ایسه‌ده لكن فوائد سابقه‌یه مبنی
قوهٔ كلیه‌ده در ایمدی اشبو تالی حملیهٔ صغری ایله برابر شكل اولدن كل انسان
حیوان وكل حیوان قدیم دینلوب كل انسان قدیم قولنی انتاج ایلر واشبو
نتیجهٔ تألیف حملیهٔ كلیه ایچون كبری قلندیغی صورتده شكل ثالثدن كل انسان
حیوان وكل انسان قدیم دینلوب بعض الحیوان قدیم قولنی منتج اولور بوایسه
متصلهٔ سالبه‌نك تالیسیدر باقیسینده بوكا قیاس اولنور (والنوعان الاخیران ینتجان
متصلة مقدمها نتیجة التألیف بین المقدم والصغری والحملیة الكبری فی الثالث
وبالعكس فی الرابع وتالیها تالی المتصلة) وانواع اربعه‌دن نوعین اخیرین متصله‌یی
منتج اوله‌رق اشبو متصله‌نك مقدمی نوع ثالثده مقدم صغری وحملیهٔ كبری بیننده
ورابعده بالعكس مقدم كبری وحملیهٔ صغری بیننده اولان نتیجهٔ تألیف اولوب
وتالیسی قیاسده اولان متصله‌نك تالیسیدر (كقولنا العالم متغیروكلما كان كل متغیر
حادثا كان الفلك حادثا ینتج كلما كان العالم حادثا كان الفلك حادثا) ایمدی بومثالده
مقدم متصله جزء مشترك وحملیه صغری اولمسیله نوع رابعدندر ونوع ثالثه
مثال كلما كان كلما كان العالم متغیرا كان الفلك حادثا وكل متغیرحادث دینلوب
ینه كلما كان العالم حادثا كان الفلك حادثا قولی منتج اولور (ولایشترط فیهما
اشتمال المتشاركین علی تألیف منتج فان اشتملا علی تألیف منتج بالفعل اوبالقوة بناء
علی القوی السابقة ینتجان مطلقا سواء كانت المتصلة موجبة اوسالبة كلیة اوجزئیة
والا فیشترط امران احدهما كلیة المتصلة وثانیهما كون الحملیة مع نتیجة التألیف
اومع كلیة عكسها المفروضتین منتجا لمقدم تالی المتصلة الكلیة) واشبو نوعین
اخیرینده اولینده اولدیغی كبی متشاركینك یعنی حملیه ایله مقدم متصله‌نك تألیف
منتج اوزره اشتماللری مشروط دكلدر ایمدی اكر بالفعل ویاخود قوای سابقه‌یه
بناء بالقوه تألیف منتج اوزره مشتمل اولورلر ایسه متصله ایستر موجبه ویاسالبه

وایستر کلیه ویا جزئیه اولسون مطلقا منتج اولور وتألیف منتجی بالقوه اشتمالی متصله کلیه ومقدمی جزئیه اولدیغی صورتده اولور زیرا کلیه یه مقدم واقع اولان جزئیه قوهٔ کلیه‌ده اولدیغی قوای خمسه‌ده بیان ایدلمشیدی واکر تألیف منتج اوزره مشتمل اولمزلر ایسه انتاجده ایکی امر شرط اولوب اول متصله‌نك کلیه اولمسی وثانی حملیه‌نك نتیجهٔ مفروضهٔ تألیف ایله ویاخود نتیجهٔ تألیفك کلیت مفروضهٔ عکسیله احد مقدمتین قیاس اولان متصلهٔ کلیه‌نك مقدمنی انتاج ایلمسیدر (کقولنا کلما کان کل انسان حیوانا کان کل رومی حساسا وکل فرس حیوان ینتج کلما کان انسان فرسا کان کل رومی حساسا) مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله بو نتیجه متصلهٔ موجبهٔ کلیه اولوب مقدمی ایجاب وسلب ایله مقدمتینك شرط اختلافی موجود اولیه‌رق بو محلده منعقد اولان شکل ثانینك نتیجه‌سیدر وبو وجهله شرط اختلاف موجود اولمامسیله برابر شکل مذکورك انعقاد واستنتاجی شو جهتندرکه بو موقعده نتیجهٔ محققه واجب اولیوب احد محصورات اربعه‌دن نتیجهٔ مفروضه کافیدرکه اصل اقتضا ایدن جهتی بو نتیجهٔ مفروضه ایله برابر حملیه‌دن مقدم متصله‌نك تحقق شرط امتناجیدر نته‌کیم اشبو مثالده تحقق ایلشدر زیرا کل انسان فرس قولی وکل فرس حیوان قولمزله برابر شکل اولدن کل انسان حیوان نتیجه‌سنی منتج اولور بو ایسه متصلهٔ کلیه‌نك مقدمیدر ایمدی نتیجهٔ تألیف مطلقا حملیهٔ صادقه واسطه‌سیله متصلهٔ مذکوره‌نك مقدمنی مستلزم اولوب متصله‌نك مقدمی دخی تالیسنی مستلزم اوله‌رق بو جهتله نتیجهٔ تألیف تالئ متصله‌یی مستلزم اولور وبو مقامده استلزام مذکور عین نتیجهٔ قیاسدر

قال رحمه الله (القسم الرابع مایترکب من الحملیة والمنفصلة سواء کانت الحملیة کبری اوصغری) اقترانیات شرطیه‌دن قسم رابع بر قیاسدرکه قضیهٔ حملیه ایله قضیهٔ منفصله‌دن ترکب ایدر ایستر حملیه کبری وایستر صغری اولسون (وهو علی نوعین النوع الاول ماینتج حملیة واحدة وهو المسمی بالقیاس المقسم المرکب من منفصلة وحملیات بعدد اجزاء الانفصال کل حملیة منها مشارکة لجزء آخر من اجزاء تلك المنفصلة بحیث یتألف بین الاجزاء والحملیات اقیسة متغایرة فی الاوسط متحدة فی النتیجة التی هی تلك الحملیة اما من شکل اواشکال مختلفة) واشبو قسم رابع ایکی نوع اوزره اولوب نوع اول حملیهٔ واحده‌یی منتج اوله‌رق قیاس مقسم‌له مسمی وبر منفصله ایله اجزاء انفصال عددنجه حملیاتدن مرکب اولوب بونلردن هربر حملیه اجزاء منفصلهٔ مذکوره‌دن جزء آخره برحیثیته مشارکه اولورکه اجزا ایله حملیات بیننده اوسطده متغایره ونتیجه‌ده متحده اوله‌رق قیاسلر تألف ایدر واشبو نتیجه ذکر اولنان حملیه‌در وبو وجهله اتحاد نتیجه کبریات حملیاتك محمولاتی

(متحده)

متحده اولمسیله اولور الحاصل حملیات مذکوره‌دن هربر حملیه‌نك اجزاء منفصله‌دن مشارکلریله ترکیبندن مطلوب بالقیاس اولان حملیه واحده‌یی منتج اوله‌جق اقیسهٔ حملیه حصوله کلور وبو قیاسلر یا شکل واحد ویاخود اشکال مختلفه‌دن اولور مثلا اقیسه شکل واحددن اوله‌رق اما ان یکون کل ذاتی جنسا اونوعا اوفصلا صغرای منفصله سیله وکل جنس کلی وکل نوع کلی وکل فصل کلی کبرای قیاس مقسم اوله‌رق کل ذاتی کلی حملیهٔ واحده سنی انتاج ایدر زیرا حملیهٔ اولی منفصله‌دن جزء اول ایله ترکیب اولنه‌رق کل ذاتی جنس وکل جنس کلی دینلسه شکل اولدن کل ذاتی کلی حملیه سنی منتج اولور کذلك حملیهٔ ثانیه اولان کل نوع کلی منفصله‌دن جزء ثانی اولان کل ذاتی نوع ایله ترکیب ایدلسه ینه شکل مذکوردن اوله‌رق نتیجه‌سی کل ذاتی کلی اولور حملیهٔ ثالثه ایله منفصله‌دن جزء ثالثك ترکیبی دخی کل ذاتی کلی نتیجه سنی منتج اوله‌رق نتیجه‌لری متحده‌در ومثلا اقیسه اشکال متعدده‌دن اوله‌رق اما ان یکون کل عدد فردا اوزوجا اولاشئ من الواحد بعدد منفصلهٔ صغراسیله لاشئ من الفرد بمبدأ الاعداد ولاشئ من مبدأ الاعداد بزوج وکل مبدأ الاعداد واحد حملیهٔ کبراسی دخی قیاس مقسم اولوب لاشئ من العدد بمبدأ الاعداد قولنی انتاج ایلر زیرا حملیهٔ اولی منفصله‌دن جزء اول ایله شکل اولدن مطلوب بالقیاس اولان لاشئ من العدد بمبدأ الاعدادی انتاج ایدر شو وجهله‌که کل عدد فرد ولاشئ من الفرد بمبدأ الاعداد فلاشئ من العدد بمبدأ الاعداد دینلور ومنفصله‌دن جزء ثانی اولان کل عدد زوج حملیهٔ ثانیه اولان لاشئ من مبدأ الاعداد بزوج ایله شکل ثانیدن ینه لاشئ من العدد بمبدأ الاعداد مطلوبنی انتاج ایدر ومنفصله‌دن جزء ثالث اولان لاشئ من الواحد بعدد حملیهٔ ثالثه اولان کل مبدأ الاعداد واحد ایله شکل رابعدن ینه مطلوب مذکوری انتاج ایدر (وشرط انتاجه ان یکون المنفصلة موجبة کلیة مانعة الخلو بالمعنی الاعم واشتمال جمیع تلك الاشکال شرائط الانتاج حتی یشترط فی الشکل الاول ایجاب اجزاء الانفصال الصغریات وکلیة الحملیات الکبریات وبالعکس) قیاس مقسمك شرط انتاجی مقدمهٔ منفصله‌نك موجبهٔ کلیه اولمسی ومعنای اعم ایله مانعة الخلو اولمسی وحملیات ایله اجزاء منفصله بیننده مطلوبی انتاج ایتلری معتبر اولان اشکالدن جمله‌سنك شرائط انتاج اوزره مشتمل اولمسی اولوب حتاکه شکل اولده صغری واقع اوله‌جق اجزاء انفصالك ایجابی وکبری واقع اوله‌جق حملیه‌لرك کلیتی وبالعکس حملیات صغریاتك ایجابی وکبریات اوله‌جق اجزاء انفصالك کلیتی مشروطه‌در (کقولنا اما ان یکون العالم جوهرا اوعرضا) صغراسیله (وکل جوهر حادث وکل عرض حادث) حملیهٔ کبراسی (فالعالم

حادث) نتیجه‌سنی منتج اوله‌رق منفصله‌نك جزء اولی ایله حملیهٔ اولیـدن ترکب ایده جك العالم جوهر وکل جوهر حادث قیاسی شکل اولدن اولوب ایجاب صغری وکلیت کبری شرطلری موجود ونتیجه‌سی اولان العالم حادث عین مطلوبدر جزء ثانی اولان العالم عرض ایله حملیهٔ ثانیه اولان وکل عرض حادث قیاسنده دخی بوشرطلر موجود اوله‌رق نتیجهٔ مذکوره‌یی منتجدر وعکسنده کل حیوان جسم وکل حیوان متحیز ودائما اماکل جسم جوهر واما کل متحیز جوهر دینلوب فکل حیوان جوهر نتیجه‌سنی انتاج ایلر وحملیتین ایله منفصله‌نك جزئینی بیننده اوله‌جق شکلین دخی ذکراولنان شرطلری حامل اوله‌رق اشبو مطلوبی انتاج ایدرلر

قال رحمه الله (تنبیه القیاس المقسم وامثاله فی الحقیقه قیاس مرکب من اقیسة مفصولة النتائج کما سیأتی بناء علی ان المنفصلة مع کل حملیة قیاس بسیط منتج لمنفصلة مؤلفة من نتیجة التألیف والجزء الغیر المشارك کما یأتی) غفلت ایدلمسونکه قیاس مقسم ایله مرکباتدن سائر امثالی نفس الامرده مفصولة النتائج اولان اقیسه‌دن قیاس مرکبدو تدکیم فصل قیاس مطلقده انشاءالله تعالی قریبا بیان اولنور شوجهته مبنی‌که منفصله هربر حملیه ایله برقیاس بسیط اوله‌رق نتیجهٔ تألیف ایله جزء غیر مشارکدن مؤلفه اولان منفصله‌یی انتاج ایدر نته‌کیم انشاءالله تعالی بیان آتیدن معلوم اولور

قال رحمه الله (النوع الثانی ماینتج شرطیة واحدة اومتعددة وهو القیاس الغیر المقسم المؤلف من منفصلة وحملیة واحدة اوحملیات متعددة مشارکة لجزء واحد من اجزائها اولاجزاء متعددة اما بعدد الاجزاء اواقل منها اواکثر بان یشارك حملیتان اواکثر بجزء واحد) قسم رابعدن نوع ثانی برقیاسدرکه شرطیهٔ واحده ویاخود شرطیهٔ متعدده‌یی منتج اولور ونتیجه‌سی واحده اولان قیاس بسیط ومتعدده اولان قیاس مرکبدر وبونوع قیاس قیاس غیرمقسم اولوب کرك صغری وکرك کبری بر منفصله ایله حملیهٔ واحده ویاخود حملیات متعدده‌دن مؤلف اولور بوده اجزاء منفصله‌دن یاجزء واحده ویاخود اجزاء متعدده‌یه مشارکه اولور ومع ذلك حملیات یابعدد الاجزاء اولوب ویاخود اجزاء منفصله‌دن اقل ویاخود اکثر اولور واکثر اولمسی ایکی ویاخوددها زیاده حملیه‌نك منفصله‌دن جزء واحده مشارك اولمسی طریقیله اولور (وله ثلثة اصناف لان المنفصلة فیه اما مانعة الخلو اومانعة الجمع اوحقیقیة وینعقد الاشکال الاربعة بضروبها فی الکل) وبونوع ایچون اصناف ثلثه اولوب زیرا احد مقدمتینی اولان منفصله یامانعة الخلو ویاخود

مانعة الجمع ویاخود حقیقیة اولور وبونلرك جمله‌سنده اشکال اربعه بضروبها منعقده اولور

(فالنصف الاول یشترط انتاجه بکون المشارکة منتجة مشتملة علی شرائط الانتاج فحینئذ ینتج موجبة مانعة الخلو مؤلفة من نتیجة التألیف ومن الجزء الغیر المشارك اما واحدة ان کانت المشارکة واحدة بأن یکون الحملیة واحدة مشارکة لجزء واحد) ایمدی نوع مذکوردن کندیده منفصله مانعة الخلو اولان صنف اولك انتاجی حملیه‌نك مشارکتی بالفعل منتجه اوله‌رق شرائط انتاج اوزره مشتمله اولمسیله مشروطدر وقوای سابقه‌یه مبنی بالقوه منتجه اولمسی مفید اوله‌من زیرا قوای مذکوره انجق قیاسده متصله اولدیغی محلده جاری اولوب بومحلده ایسه قیاسده متصله اولمامسیله بالقوه انتاج متصور اوله‌میه‌جغی غیر خفیدر نته‌کیم حاشیه‌ده بیان ایتمشدربوحینده قیاس مذکور نتیجهٔ تألیف ایله جزء غیر مشارکدن مؤلف اوله‌رق موجبهٔ مانعة الخلوی منتج اولور اشبو نتیجه‌ده یا واحده اولور شویله‌که حملیه واحده اوله‌رق منفصله‌دن جزء واحده مشارکه اولمسیله بر نتیجه‌یی انتاج ایدر (کقولنا اما ان یکون هذا العدد منقسما اوفردا وکل منقسم زوج ینتج اما ان یکون هذا العدد زوجا اوفردا) اشته بونتیجه منفصلهٔ موجبهٔ مانعة الخلو اوله‌رق نتیجهٔ تألیف اولان هذ العدد زوج ایله جزء غیر مشارك اولان فرددن مؤلفه نتیجهٔ واحده‌در وجزء اولك نتیجهٔ تألیف اولمسی زیرا منفصله‌دن هذا العدد منقسم جزء مقدم مشارکی کل منقسم زوج حملیه‌سنه ضم اولندیغی کبی نتیجه‌سی هذا العدد زوج اولور واشبو تألیف یعنی هذا العدد منقسم وکل منقسم زوج قیاسی شکل اولدن اوله‌رق ایجاب صغری وکلیت کبری شرطلری موجود اوله‌رق بالفعل هذا العدد زوج نتیجه‌سنی انتاج ایدر (وحینئذ یکون القیاس بسیطا) وبو وجهله حملیهٔ واحده اولوبده جزء واحده مشارکه اوله‌رق نتیجهٔ واحده‌یی منتج اولدیغی صورتده قیاس قیاس بسیط اولور (واما متعددة ان کانت المشارکة متعددة بان یشارك حملیة واحدة لجزئین فصاعدا اوحملیات متعددة لجزء واحد اولتعدد فحینئذ هو باعتبار کل مشارکة قیاس بسیط ینتج تلك المنفصلة وباعتبار مجموع المشارکتین فصاعدا قیاس مرکب ینتج منفصلة موجبة اخری) ویاخود صنف مذکورك انتاج ایلدیکی موجبهٔ مانعة الخلو متعدده اولور بوده مشارکتك متعدده اولمسیله اولور وتعدد مشارکت حملیهٔ واحده‌نك اجزاء منفصله‌دن جزئینه ودها زیاده‌یه ویاخود حملیات متعدده‌نك منفصله‌دن جزء واحد و یاخود متعدده مشارکتلریله اولور وبو حینده اشبو قیاس هر بر مشارکت اعتباریله قیاس بسیط اولوب اشبو موجبهٔ منفصلهٔ مانعة الخلوی منتج اولور

ومشاركتين وياخود مشاركاتك مجموعى اعتباريله قياس مركب اولهرق ديكر منفصلهٔ موجبه‌يى انتاج ايدر (اما مؤلفة من نتايج التأليفات ان لم يوجد الجزء الغير المشارك والا فمؤلفة منها ومن ذلك الجزء) وقياس مركبك نتيجه‌سى اولان منفصلهٔ اخرى اكثر قياسده جزء غير مشارك موجود اولمزسه نتايج تأليفاتدن مؤلفه اولور نته كيم مثال آتى بويله‌در واكر جزء غير مشارك موجود اولورسه بوصورتده منفصلهٔ مذكوره نتايج تأليفات ايله جزء غير مشاركدن مؤلفه اولور وحاشيه‌ده ايضاح ايلديكى وجهله جزء غير مشاركك وجودى قياسك احد مقدمتينى اولان منفصله ذات اجزا اولوبده حمليه وياخود حمليتين اشبو اجزادن جزئينه مشارك اولهرق حمليه‌نك مشارك اولمديغى بر جز باقى قالديغى صورتده تحقق ايدر (سواء كان عدد الحمليات مساويا لعدد الاجزاء وهو ظاهر) وبوصورتده ايسترعدد حمليات عدد اجزايه مساوى اولسون بوده ظاهردر مثلا اما ان يكون هذا العدد منقسما اوفردا صغراى منفصله‌سيله وكل منقسم زوج وكل فرد لامنقسم حمليتينى بينده مساوات اولهرق باعتبار البساطة اما ان يكون هذا العدد زوجا اوفردا وكذلك اما ان يكون هذا منقسما اولا منقسما منفصله‌لرينى وباعتبار التركيب اما ان يكون هذا العدد زوجا اولا منقسما منفصله‌سنى انتاج ايدر (اواقل منها) وياخود عدد حمليات اجزاء منفصله‌دن اقل اولور (كقولنا اما ان يكون هذا العدد زوجا اوفردا) منفصلهٔ ذات جزئينى ايله (وكل عددكم) حمليهٔ واحده‌سى (ينتج باعتبار البساطة قولنا اما ان يكون بعض الزوج كما اوهذا العدد فردا وقولنا اما ان يكون هذا العدد زوجا اوبعض الفرد كما) بساطتى اعتباريله اشبو قولينى انتاج ايدر (وباعتبار التركيب قولنا اما ان يكون بعض الزوج كما اوبعض الفرد كما) وتركيب اعتباريله قول مذكورى انتاج ايدر (اواكثر منها لكن حينئذ ينتج باعتبار التركيب منفصلات عديدة مركبة من نتايج التأليفات) وايسترسه عدد حمليات اجزاء منفصله‌دن اكثر اولسون لكن بوتقديرده باعتبار التركيب نتايج تأليفاتدن مركبه اولهرق منفصلات عديده‌يى انتاج ايدر (كقولنا اما ان يكون هذا العدد منقسما اولا منقسما) اشبو منفصلهٔ ذات جزئين ايله (وكل منقسم زوج وكل لامنقسم فرد وكل لامنقسم كم) حمليات ثلثه‌سى (ينتج باعتبار التركيب قولنا هذا العدد اما زوج اوفرد وقولنا هذا العدد اما زوج اوكم) وقولنا هذا اما زوجا وفرد وكم) باعتبار التركيب اشبو منفصلات ثلثه‌يى انتاج ايدر زيرا حاشيه‌ده بيانى وجهله منفصله‌دن جزء اولك حمليهٔ اولى‌يه وجزء ثانينك حمليهٔ ثانيه‌يه مشاركتى اعتباريله قول اولى وجزء اولك حمليهٔ اولى‌يه وجزء ثانينك حمليهٔ ثالثه‌يه مشاركتى اعتباريله قول ثانى‌يى وجزء اولك حمليهٔ اولى‌يه وثانينك ثانيه وثالثه‌دن هر برينه مشاركتى اعتباريله قول ثالثى منتج اولور واقوال ثلثه‌دن هر

برلرى منفصلهٔ مانعة الخلو اولوب نتايج تأليفات مؤلفه‌در وقول ثالثدن كمك فرد اوزره عطفى واو واصله ايله اولوب اوفاصله ايله دكلدر زيرا قول ثالثده جزء ثانينك حمليهٔ ثانيه وثالثه‌دن هر برينه مشاركتى معتبردر لكن قول ثانيده كمك زوج اوزره عطفى بونك خلافنده اولهرق اوفاصله ايله‌در (وربما يتحد بعض نتايج التأليفات مع بعض دون آخر فحينئذ يجعل المتحدان جزءا واحدا من النتيجة المنفصلة وغير المتحدة اوالجزء الغير المشارك جزأ آخر منها) وبعضا واقع اولوركه نتايج تأليفاتدن بعضيسى بعضيسيله متحد اولهرق بعض آخريله متحد اولمز بو حينده متحدين نتيجهٔ منفصله‌دن برجزو نتيجهٔ غير متحده وياخود جزء غير مشارك منفصله‌دن جزء آخر قلنور مثلا اما كل اب اوكل اج اوكل زه منفصله‌سيله وكل ب ط وكل ج ط وكل ه د حمليه‌لرندن مؤلف اولان قياس بويله اولوب فاما كل اط اوكل زد قولنى انتاج ايدر شويله‌كه حمليهٔ اولى‌يه منفصله‌دن جزء اول ضم اولنوبده كل اب وكل ب ط قياسى تركيب اولنسه نتيجه‌سى كل اط اوله‌جغى كبى حمليهٔ ثانيه ايله جزء ثانى اولان كل اج وكل ج ط دخى نتيجهٔ مذكوره‌يى انتاج ايتمسيله نتيجتين متحده اولهرق نتيجهٔ قياسدن جزء اول اولور وحمليهٔ ثالثه ايله جزء ثالث اولان كل زه وكل ه د قياس مؤلفنك نتيجه‌سى كل زد اولوب نتيجه‌دن جزء ثانى اولور حاصلى واقع يا كل اب ويا كل اج ويا كل زه اولوب وتقديرين اولين اوزره كل اط وتقدير ثالث اوزره كل زد اولهرق واقع بونلردن خالى اولمز

قال رحمه الله (والصنف الثانى غير مشروط بكون المشاركة منتجة لكن اذا كانت منتجة فيما كانت المشاركة واحدة انتج سالبة جزئية متصلة مقدمها نتيجة التأليف وتاليها الجزء الغير المشارك) وكنديده منفصله مانعة الجمع اولان صنف ثانيده حمليه ايله جزء انفصال بينده اولان مشاركتك منتجه اولمسى غير مشروط اولوب لكن منتجه اولديغى حينده كنديده مشاركت واحده اولديغى صورتده بوقياس سالبهٔ جزئيهٔ متصله‌يى منتج اولور يعنى هرنقدر مقدمهٔ منفصله كليه دخى اولسه نتيجه‌نك نوعده منفصله‌يه تبعيتى اولمديغى كبى كيف وكمده وجنسده دخى تابعه دكلدر واشبو متصله اولان نتيجهٔ سالبهٔ جزئيه‌نك مقدمى نتيجهٔ تأليف وتاليسى جزء غير مشارك اولور (كقولنا اما ان يكون هذا الجسم حجرا اوشجرا) صغراى منفصلهٔ مانعة الجمعيه (وكل شجر متحيز) كبراى حمليه‌سى (ينتج قد لا يكون اذا كان هذا الجسم متحيزا كان حجرا) سالبهٔ جزئيه‌سنى انتاج ايدر زيرا جزء مشارك يالكز شجر اولوب هذا الجسم شجر وكل شجر متحيز دينلديكى صورتده شكل اولدن بشرو طه هذا الجسم متحيز نتيجه‌سنى منتج اولهرق اشبو نتيجهٔ تأليف نتيجهٔ قياسدن مقدم وجزء غير مشارك اولان حجر تالى اولمش اولور (وفيما كانت متعددة انتج متصلات متعددة كذلك)

ومشارکت متعدده اولدیغی صورتده یله سوالب جزئیه اوله‌رق متصلات متعدده‌یی
انتاج ایدر (کما اذا بدلنا الکبرى فی هذا المثال بقولنا وکل جسم متحیز) نته‌کیم
اشبو مثالده کبرایی وکل جسم متحیز قولمزه تبدیل ایدرك اما ان یکون هذا الجسم
حجرا اوشجرا وکل جسم متحیز دیدیکمز صورتده (ینتج قولنا قدلایکون اذا کان
بعض الحجر متحیزا کان هذا الجسم شجرا وقولنا قد لایکون اذا کان بعض الشجر
متحیزا کان هذا الجسم حجرا) متصلتین سالبتین جزئیتینی انتاج ایدر وبونلردن
ایکیسنده دخی مقدم نتیجهٔ تألیف وتالی جزء غیر مشارکدر (ولاینتج باعتبار مجموع
المشارکتین فصاعدا سالبة واحدة متصلة مؤلفة من نتایج التألیفات حتى لاینتج المثال
قولنا قدلایکون اذا کان بعض الحجر متحیزا کان بعض الشجر متحیزا لتخلف فی بعض
المواد) ومشارکتین ویاخود مشارکاتك مجموعی اعتباریله نتایج تألیفاتدن مؤلفه
اوله‌رق سالبهٔ واحدهٔ متصله‌یی انتاج اتلمز حتى که اشبو مثالمز قد لایکون اذا کان
بعض الحجر متحیزا کان بعض الشجر متحیزا جزئیهٔ مؤلفه‌سنی منتج اولمز زیرا بو
نتیجه بعض موادده تخلف ایدر نته‌کیم حاشیه‌ده بیان ایتدیکی وجهله هذا الجسم
اما انسان اوفرس وکل انسان حیوان وکل فرس حساس قولمزده قد لایکون
اذا کان هذا الجسم حیوانا کان حساسا دینلمی وبونك عکسی کاذب اولور لکن
قدلایکون اذا کان هذا الجسم حیوانا کان فرسا قولمز ایله قد لایکون اذا کان حساسا
کان انسانا قولمز صادق اولور
(وانلم تکن منتجة فشرط انتاجه ان یکون نتیجة التألیف المفروضة مع الحملیة
منتجة للجزء المشارك من المنفصلة فحینئذ ینتج منفصلة موجبة مانعة الجمع مؤلفة من نتیجة
التألیف المفروضة ومن الجزء الغیر المشارك) واکر مشارکت منتجه اولمزسه
بوصورتده قیاس اقترانینك شرط انتاجی نتیجهٔ مفروضهٔ تألیفك حملیه ایله برابر
مقدمهٔ منفصله‌دن جزء مشارکی منتجه اولمسیدر وبو شرطك حین وجودنده قیاس
نتیجهٔ مفروضهٔ تألیف ایله منفصله‌نك جزء غیر مشارکندن مؤلفه اولان منفصلهٔ
موجبهٔ مانعة الجمعی انتاج ایدر (اما واحدة ان کانت المشارکة واحدة) بو نتیجه دخی
یا واحده اولور بوده مشارکتك واحده اولمسیله اولور (کقولك اما ان یکون هذا
الشیء متحیزا اوجوهرا وکل جسم متحیز) اشبو قیاسده مشارکت یالکز مقدم
منفصله اولان متحیزده اولمسیله (ینتج اما ان یکون هذا الشیء جسما اوجوهرا
مجردا) اشبو نتیجهٔ واحده‌یی انتاج ایدر شویله که جزء مشارك منفصله اولان هذا
الشیء متحیز مقدمی وکل جسم متحیز حملیه سنه ضم اولنسه شکل ثانیدن اولور
وهر نقدر کیفا وکما اختلاف مقدمتین شرطی موجود اولمامسیله حقیقة منتج اولمزسه‌ده
انتاجنی فرض ایتدیکمز تقدیرده حاصل اوله‌جق هذا الشیء جسم نتیجه‌سنی حملیهٔ

مذکوره‌یه ضم ایتدیکمزده شکل اولدن هذا الشیء متحیز قولنی منتج اولور بو
ایسه اجزاء منفصله‌دن جزء مشارك اوله‌رق شرط انتاج تحقق ایدر
(اومتعددة ان کانت المشارکة متعددة وهو حینئذ باعتبار کل مشارکة قیاس
بسیط ینتج تلك المنفصلة وباعتبار مجموع المشارکتین فصاعدا قیاس مرکب
ینتج منفصلة موجبة اخرى مانعة الجمع مؤلفة من ذلك اومن نتایج التألیفات)
ویاخود نتیجه متعدده اولور بوده اکر مشارکت متعدده اولورسه اولور وبو تقدیرده
قیاس هر بر مشارکت اعتباریله بر قیاس بسیط اوله‌رق منفصلهٔ مذکوره‌یی یعنی
منفصلهٔ موجبهٔ مانعة الجمعی انتاج ایدر ومشارکتین ویاخود مشارکاتك مجموعی
اعتباریله قیاس مرکب اولوب دیکر منفصلهٔ موجبهٔ مانعة الجمعی منتج اوله‌رق اشبو
نتیجهٔ منفصله نتایج تألیفات ایله جزء غیر مشارکدن ویاخود یالکز نتایج تألیفاتدن
مؤلفه اولور (سواء کانت الحملیة واحدة) ایسترحملیه واحده اولسون (کقولنا
اما ان یکون الاله الواحد موجودا اوالاله المتعدد موجودا وکل واجب موجود
ینتج باعتبار البساطة قولنا اما ان یکون الاله الواحد واجبا اوالمتعدد موجودا
وقولنا اما ان یکون الاله الواحد موجودا اوالمتعدد واجبا) حملیه واحده اوله‌رق
تعدد اجزاء مشارکه دناشی نتایج متعدده‌یی انتاجی مثال مذکورده واقعدر که بساطت
اعتباریله اشبو قولینی انتاج ایدر مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله اشبو قیاسده
کبرى اولان وکل واجب موجود حملیه‌سی صغرى اولان منفصله‌نك
هر برجزئنه هیئت شکل ثانی اوزره مشارکه اولوب شوقدرکه کیفا اختلاف مقدمتین
شرطی غیر موجوددر لکن زهرایکیسی قیاس منتج فرض ایدرك حملیه‌نك جزء اوله
مشارکتی اعتباریله نتیجه‌سی ان الاله الواحد واجب اولوب حملیهٔ مذکوره‌یه ضم
اولندیغی حینده شکل اولدن ان الاله الواحد موجود قولمزی انتاج ایدر بو ایسه
شکل ثانیٔ مذکورده حملیه‌یه مشارك اولان جزء اولدر وحملیه‌نك شکل مذکورده
جزء ثانی‌یه مشارکتی اعتباریله نتیجه‌سی ان المتعدد واجب اولوب حملیهٔ مذکوره
ایله شکل اولدن ان المتعدد موجود قولنی منتج اولوب وبو دخی شکل ثانیده
حملیه‌یه مشارك اولان جزء ثانی اوله‌رق شرط انتاج تحقق ایدر) وباعتبار الترکیب
اما ان یکون الاله لواحد واجبا او لمتعدد واجبا) وترکیب اعتباریله اشو منفصله‌یی
انتاج ایدر وبو انتاجك برهانی حاشیه‌ده بیان ایلدیکی وجهله قیاس مذکورك
باعتبار البساطة اما ان یکون الاله الواحد واجبا او المتعدد موجودا منفصلهٔ
مانعة الجمعی انتاج ایلدیکی معلوم اولمشیدی وحملیهٔ مذکوره اشبو منفصلهٔ
نتیجه‌یه ضم اولندیغی حینده ینه منفصلهٔ مذکوره‌یی منتج اولور (اومتعددة) وایسترسه

حمليه متعدده اولسون هر بر مشاركت اعتباريله قياس بسيط اوله‌رق نتيجهٔ مذكوره‌يى ومجموع مشاركتين اعتباريله قياس مركب اوله‌رق نتيجهٔ اخرايى انتاجده حمليه‌نك متعدده اولماسى صورتيله بينلرنده فرق غير موجود در (كقولنا اما ان يكون الاله قديما او المتعدد موجودا وكل واجب قديم وكل مجرد موجود) ايشته بو قياسده ايكى حمليه موجود اولوب حاشيه‌ده ذكر ايلديكى وجهله باعتبار البساطة اما ان يكون الاله الواحد واجبا او المتعدد موجودا واما ان يكون الاله الواحد واجبا او المتعدد مجردا منفصلتينى انتاج ايدر زيرا حمليه ايله برابر نتيجهٔ تأليفدن جزء مشاركك شرط استنتاجى موجود در وتركيب اعتباريله اما ان يكون الاله الواحد واجبا او المتعدد مجردا قولنى انتاج ايدر

قال رحمه الله (جميع ماذكر فى الصنفين اذا كانت المنفصلة موجبة واما اذا كانت سالبة فحكم مانعة الخلو السالبة حكم مانعة الجمع الموجبة فى الاشتراط باستنتاج الجزء المشارك من نتيجة التأليف مع الحملية وحكم مانعة الجمع السالبة حكم مانعة الخلو الموجبة فى الاشتراط بكون المشاركة منتجة لكن النتيجة فيهما سالبة من نوع المنفصلة) صنفينده ذكرى مرور ايدن شيلرك جمله‌سى منفصله موجبه اولديغى صورتده اولوب واما سالبه اولديغى حينده سالبه اولان مانعة الخلوك حكمى مع الحملية نتيجهٔ تأليفدن استنتاج جزء مشاركله اشتراطده مانعة الجمع موجبه‌نك حكميدر وسالبه اولان مانعة الجمعك حكمى مشاركتك منتجه اولمسيله اشتراطده موجبه اولان مانعة الخلوك حكميدر شوقدر فرق موجود دركه سالبتينده نتيجه نوع منفصله‌دن يعنى مانعة الخلو ويا جمعدن قنقيسندن ايسه اونوعدن سالبه‌در

قال رحمه الله (فالضابط فى نتيجة الصنفين انها منفصلة تابعة للمنفصلة فى الكم والكيف والجنس اعنى المنفصلة والنوع اعنى مانعة الخلو ومانعة الجمع الا اذا كانت المشاركة منتجة فيما كانت المنفصلة موجبة مانعة الجمع كما عرفت) ايمدى نتيجهٔ صنفينده قاعدهٔ كليه بودركه اشبو صنفينك نتيجه‌سى منفصله اولوب جزئيت وكليتده وايجاب وسلبده وجنسده يعنى منفصله اولمقده ونوعده يعنى مانعة الخلو ويا مانعة الجمع اولمقده منفصلهٔ قياسه تابعه در فقط كنديده منفصله موجبهٔ مانعة الجمع اولان قياسده حمليه‌نك اجزاء منفصله‌يه مشاركتى منتجه اولديغى صورتده بو قياسك نتيجه‌سى منفصله‌يه تابعه اولميوب متصله‌يى انتاج ايلديكى صنف ثانيده معلوم اولمشيدى

قال رحمه الله (والصنف الثالث ان كانت المنفصلة فيه موجبة ينتج ما انتجه الصنفان الاولان بشروطهما فيما كانت المنفصلة فيهما موجبة والا فلا ينتج) واشبو قسم رابعدن صنف ثالث يعنى كنديده منفصله حقيقيه اولان قياس اكر كنديده منفصله موجبه

اولورسه بو قياس صنفين اولينك كنديلرنده منفصله موجبه اولديغى حينده بشروطهما انتاج ايلدكلرى شيئى انتاج ايدر شو جهتله كه موجبهٔ حقيقيه مانعتينك ايكيسندن اخص اولوب لازم اعم ايسه لازم اخصدر واكر منفصلهٔ حقيقيه موجبه اوليوب بلكه سالبه اولورسه اشبو سالبهٔ حقيقيه‌دن تأليف ايديلان قياس نتيجه ويرمز

قال رحمه الله (القسم الخامس مايتركب من المتصلة والمنفصلة وله ايضا ثلثة انواع) اقترانيات شرطيه‌نك آخر اقسامى اولان قسم خامس متصله ايله منفصله‌دن تركب ايدن قياسدر بو قسم ايچون دخى وسطك طرفيندن جزء تام ويا ناقص وياخود احدهماده تام وآخرنده ناقص اولمق اعتباريله انواع ثلثه‌در

(النوع الاول مايكون الاوسط جزءا تاما من كل منهما ولا يتميز الاشكال الاربعة فيه بالطبع بل بالوضع فقط فله اربعة اصناف لان المتصلة اما صغرى او كبرى وعلى التقديرين فالاوسط اما مقدمها او تاليها وشرط فى الكل كلية احدى المقدمتين وايجاب احديهما) انواع ثلثه‌دن نوع اول بر قياسدركه كنديده اوسط مقدمتينك هر برندن جزء تام اولور وبو نوعده اشكال اربعه‌دن بعضيسى آخرندن طبعا ومفهوما متميز اوليوب بلكه يالكز وضع وحاليله تميز ايدر ايمدى نوع اول ايچون درت صنف واردر زيرا متصله قياسدن يا صغرى وياخود كبرى اولوب وبو ايكى تقدير اوزره اوسط متصله‌نك يا مقدم وياخود تاليسى اولور واصناف اربعه‌نك جمله‌سنده مقدمتيندن برينك كليه وكذلك بونلردن برينك موجبه اولمسى مشروطدر (وبعد ذلك فالمتصلة اما موجبة او سالبة فان كانت موجبة فالمنفصلة ايضا اما موجبة فشرط انتاجه ان يكون الاوسط مقدم المتصلة ان كانت المنفصلة مانعة الخلو او تاليها ان كانت مانعة الجمع او سالبة فالشرط بالعكس والنتيجة فيهما منفصلة موافقة للمنفصلة فى الكيف والنوع) وعلى الاطلاق ذكر اولنان شرطلر موجود اولدقدن صكره ايمدى متصله يا موجبه وياخود سالبه اولور اكر موجبه اولورسه منفصله دخى يا موجبه اولور بو حالده شرط انتاجى اكر منفصله مانعة الخلو اولورسه اوسطك متصله ايچون مقدم اولمسى واكر مانعة الجمع اولورسه متصله ايچون تالى اولمسيدر وياخود منفصله سالبه اولوب بو صورتده شرط انتاج منعكس اوله‌رق مانعة الخلوده اوسط متصله ايچون تالى ومانعة الجمعده مقدم اولور وبو ايكى قسمده دخى نتيجه كيفده ونوعده منفصلهٔ قياسه موافقه اولان منفصله اولوب اكر منفصلهٔ مانعة الخلو ايسه نتيجه دخى بو نوعدن ومانعة الجمع ايسه نتيجه دخى بو نوعدن اولور كذلك منفصله موجبه ايسه نتيجه دخى موجبه سالبه ايسه سالبه اولور (كقولنا كلما كان العالم حادثا كان موجده فاعلا مختارا) موجبهٔ متصله سيله (واما ان يكون

موجده فاعلا مختارا اوفاعلا موجبا) منفصلهٔ موجبهٔ مانعة الجمعی (ينتج اما ان يكون العالم حادثا اويكون موجده فاعلا موجبا) منفصلهٔ موجبهٔ مانعة الجمعی انتاج ايدر وبو نتيجه كيفده ونوعده منفصلهٔ قياسه موافقدر واوسطى تالئ متصله در ومنفصلهٔ سالبه يه مثال كلما كان موجد العالم فاعلا مختارا كان العالم حادثا وليس البتة اما ان يكون موجد العالم فاعلا مختارا اوفاعلا موجبا اولوب متصلهٔ موجبه ايله سالبهٔ منفصلهٔ مانعة الجمعدن مركب اولهرق شكل ثالثدن قدلايكون اما ان يكون موجد العالم فاعلا موجبا اويكون العالم حادثا سالبهٔ منفصلهٔ مانعة الجمعی منتج اولور ومنفصله سالبه اولمسيله مشروط اولديغی وجهله اوسط متصله دن مقدمدر

وان كانت المتصلة سالبة فالشرط احد الامرين اما كلية المتصلة اوكون الاوسط تاليها ان كانت المنفصلة مانعة الخلو اومقدمها ان كانت مانعة الجمع فان كانت المنفصلة مانعة الخلو الكلية فان كانت المتصلة ايضا كلية ينتج القياس نتيجتين مانعة الخلو ومانعة الجمع موافقتين للمتصلة فی الكيف والكم) واكر متصله سالبه اولورسه شرط انتاجی احد امرين اولهرق يا متصله نك كليتی ويا خود اكر منفصله مانعة الخلو ايسه اوسطك متصله ايچون تالی واكر مانعة الجمع ايسه مقدم اولمسيدر ايمدی اكر منفصله كليه اولهرق مانعة الخلو اولوب ده متصله دخی كليه اولورسه اشبو قياس مركب نتيجتينی منتج اولوب بونلردن بری مانعة الخلو وديكری مانعة الجمع وايكيسيده كيف وكمده متصله يه موافق اولور (كقولنا ليس البتة اذا كانت الشمس طالعة فالليل موجود) متصلهٔ سالبهٔ كليه سيله (ودائما اما ان يكون الليل موجودا اوالارض مضيئة) منفصلهٔ كليه سی (ينتج البتة اما ان يكون الشمس طالعة اوالارض مضيئة) شكل اولدن اشبو منفصلهٔ سالبهٔ كليه يی انتاج ايدوب حقيقتده بری مانعة الجمع وديكری مانعة الخلو اولمق اعتباريله منفصلتيندر (وان كانت المتصلة جزئية انتج مانعة الجمع فقط موافقة للمتصلة كما وكيفا) واكر متصله جزئيه اولورسه كما وكيفا متصله يه موافقه اولهرق يالكز مانعة الجمعی انتاج ايدر مثلا قدلا يكون اذا كانت الشمس طالعة فالنهار موجود ودائما اما ان يكون الليل موجودا اوالارض مضيئة قولنك نتيجه سی مانعة الجمع اولهرق قدلايكون اما ان يكون الشمس طالعة اوالارض مضيئة اولور (وان كانت غير مانعة الخلو الكلية فسواء كانت مانعة الجمع اومانعة الخلو الجزئية انتج سالبة جزئية مانعة الخلو) واكر منفصله مانعة الخلو كليه اولميوبده غيريسی اولورسه بو صورتده ايستر مانعة الجمع كليه ويا جزئيه اولسون ويا خود مانعة الخلو جزئيه اولسون سالبهٔ جزئيهٔ مانعة الخلوی انتاج ايدر مثلا منفصلهٔ مانعة الجمع كليه دن قدلا يكون اذا كانت الارض

مظلمة فالشمس طالعة ودائما اما ان لا يكون الارض مظلمة اوالنهار موجودا قياسنده متصله سالبهٔ جزئيه اولمسيله قدلايكون اما ان يكون الشمس طالعة اوالنهار موجودا سالبهٔ مانعة الخلوی انتاج ايدر وامثالهٔ باقيده غير خفيدر

قال رحمه الله (تنبيه اشتراط انتاج الموجبتين بكون الاوسط مقدمة المتصلة فی مانعة الخلو وتاليها فی مانعة الجمع اذا التزم موافقة النتيجة للقياس فی الحدود وان لم يلتزم فالمؤلف منهما ينتج بدون ذلك الشرط موجبة متصلة جزئية مؤلفة من نقيض الاصغر وعين الاكبر فيما تركب من مانعة الخلو ومن عين الاصغر ونقيض الاكبر فيما تركب من مانعة الجمع واما اذا كانت المنفصلة حقيقية فان كانت موجبة انتج نتيجتی الباقيين وان كانت سالبة فلا ينتج شيئا) خفی اولمسونكه متصله ايله منفصله موجبتين اولدقلری صورتده مانعة الخلوده اوسطك مقدم متصله ومانعة الجمعده تالئ متصله اولمسيله اشتراط انتاجلری حدود نتيجه نك حدود قياسه موافقتی التزام اولنديغی حينده اولور واكر حدودده موافقتلری التزام اولنمزايسه بو صورتده اشبو موجبتيندن مؤلف اولان قياس شرط مذكور موجود اولمسهزين موجبهٔ متصله يی منتج اولوب وبو نتيجه تركيب قياس منفصلهٔ مانعة الخلودن اولديغی محلده نقيض اصغر ايله عين اكبردن وتركيب قياس مانعة الجمعدن اولديغی محلده عين اصغر ايله نقيض اكبردن مؤلفه اولور ومانعة الخلوده اصغر مقدم متصله واكبر طرف مانعة الخلو ومانعة الجمعده اصغر تالی متصله واكبر طرف مانعة الجمعدر مصنف حاشيه ده ديمشدركه شرط مذكور موجود اولمديغی حالده انتاجدن مراد مانعتيندن هربرنده اوسط ايستر مقدم متصله وايستر تالئ متصله اولسون منتج اولمسيدر بو صورتده مرور ايدن كلما كان العالم حادثا كان موجده فاعلا مختارا واما ان يكون موجده فاعلا مختارا اوفاعلا موجبا مثالی اكر منفصله مانعة الجمعه حمل اولنورسه قد يكون اذا كان العالم حادثا لم يكن موجده فاعلا موجبا قولنزی واكر مانعة الخلوه حمل اولنورسه قديكون اذا لم يكن العام حادثا كان موجده فاعلا موجبا قولنزی انتاج ايدر اوسط مقدم متصله اولديغی محلده دخی كلام بو وجهله در واما منفصله حقيقيه اولديغی محلده اكر موجبه اولورسه مانعتينك نتيجه لری كبی انتاج ايدر زيرا حقيقيه اخص اولوب واعمه لازم كلان شی اخصه لازم كلور واكر حقيقيه سالبه اولورسه هيچ برشی منتج اولهمز يعنی باقيينك نتيجه سنی انتاجی لازم كلمز زيرا حقيقيهٔ سالبه اعم اولوب واخصه لازم كلان هر برشی لازم اعم اولمز

قال رحمه الله (النوع الثانی مايكون الاوسط جزأ ناقصا من كل منهما وله ستة عشر

صنفا لان المنفصلة فيه اما مانعة الخلو اومانعة الجمع وكل منهما اماموجبة اوسالبة والمتصلة اماصغرى اوكبرى والجزء المشارك من المتصلة اما مقدمها اوتاليها وينعقد الاشكال الاربعة بضروبها فى كل منها) انواع مذكوره دن نوع ثانى بر قياسدركه حد اوسط مقدمتينك هربرندن جزء ناقص اولور وبو نوع ايچون اون آلتى صنف اولوب زيرا كنديده منفصله يا مانعة الخلو وياخود مانعة الجمع اولەرق بونلردن هربرى دخى ياموجبه وياسالبه اولور وعلى التقاديرالاربعه متصله دخى يا صغرى وياخود كبرى اولەرق سكزه بالغ اولور ومتصله دن جزء مشارك متصلەنك يامقدم وياخود تاليسى اولەرق سكزه ضرب ايله اون التى يه رسيده اولور واشبو اون آلتى صنفدن هربرنده اشكال اربعه بضروبها منعقده اولور (والكل ينتج نتيجتين احديهما متصلة مركبة من الطرف الغير المشارك من المتصلة ومن منفصلة مؤلفة من نتيجة التأليف بين المتشاركين ومن الطرف الغير المشارك من المنفصلة والاخرى منفصلة مركبة من الطرف الغير المشارك من المنفصلة ومن متصلة مؤلفة من نتيجة التأليف ومن الطرف الغير المشارك من المتصلة) وبو صنفلرك جملەسى ايكى نتيجەيى منتج اولەرق بونلردن بريسى متصله اولوب احد مقدمتين قياس اولان متصلەنك طرف غير مشاركيله برمنفصله دن مركبه اولور وبو منفصله متشاركين بيننده اولان نتيجهٔ تأليف ايله منفصلەنك طرف غيرمشاركندن مؤلفه اولور ونتيجهٔ اخرى منفصله اولوب منفصلهٔ قياسك طرف غيرمشاركيله برمتصله دن مركبه اولور وبو متصله دخى نتيجهٔ تأليف ايله متصلهٔ قياسك طرف غيرمشاركندن تألف ايدر (كقولك كلما كان العالم متغيرا كان حادثا ودائما اما ان يكون كل حادث ممكنا اويكون غير الواجب واجبا) بومثالده منفصله مانعة الخلو ومقدمتيندن ايكيسيده موجبه و صغرى متصله وجزء مشارك تالئ متصله در (ينتج قولنا كلما كان العالم متغيرا فدائما اما ان يكون العالم ممكنا اوغير الواجب واجبا) اشبو نتيجهٔ اولى متصله اولوب مقدمەسى اولان العالم متغيرا متصلهٔ قياسدن طرف غيرمشارك وتاليسى نتيجهٔ تأليف ايله منفصلهٔ قياسك طرف غير مشاركندن مؤلفه در زيرا طرفين متشاركين تأليف اولنەرق العالم حادث وكل حادث ممكن دينلسه نتيجەسى العالم ممكن اولوب تاليدن جزء اول اولان اما ان يكون العالم ممكنا قولى بوندن عبارتدر ومنفصلهٔ قياسدن طرف غيرمشارك اويكون غير الواجب واجبا اولسيله بو دخى تالئ نتيجەنك جزء ثانيسيدر (واما ان يكون غير الواجب واجبا واما كلما كان العالم متغيرا كان ممكنا) وبو دخى قياس مذكور ايچون نتيجهٔ اخرى اولوب منفصله اولەرق منفصلهٔ قياسك طرف غير مشاركى مقدم ومتصلەنك طرف غيرمشاركى ايله نتيجهٔ تأليفدن مؤلفه اولان متصله تاليدر (وحكمه باعتبار النتيجة الاولى كحكم القياس المركب من الحملية والمتصلة

فى الشرائط والنتائج بناء على ان المنفصلة فيه بمنزلة الحملية وباعتبار النتيجة الثانية كحكم القياس المركب من الحملية والمنفصلة بناء على ان المتصلة بمنزلة الحملية) و بو نوعك نتيجهٔ اولیسی اعتباريله شرائط ونتائجده حكمى حمليه ايله متصله دن مركب اولان قياسك حكمى كبيدر زيرا بونده اولان منفصله حمليه منزله سنده در ونتيجهٔ ثانيه اعتباريله حمليه ايله منفصله دن مركب اولان قياسك حكمى كبيدر زيرا بونده اولان متصله حمليه منزله سنده در الحاصل شرح مطالعه ده بيان اولنديغى وجهله نه زمانكه بو نوع قياس طرفين غير متشاركين ايله طرفين متشاركين اوزره مشتمل اولوب بونلردن برى متصله دن وآخرى منفصله دن اولديسه بعضا متصله دن طرف مشاركك اخذيله منفصله يه ضم اولنەرق بونلردن بر نتيجه استنتاج اولنور بو قياس ايسه حملى ايله منفصله دن مركبدر و بو نتيجەيى استحصالدنصكره اشبو نتيجهٔ تأليف اخذ ومتصله دن طرف غير مشاركه ضم اولنور و بو قياس حملى ايله متصله دن مركب اولان قياس حكمنده در زيرا بو تقديرده منفصله حملى منزله سنده در ونتيجهٔ و بعضا منفصله دن طرف مشاركك اخذيله متصله يه ضم اولنەرق بونلردن نتيجه حاصل اولور بو ايسه حملى ايله متصله دن مؤلف برقياسدر بعده بينلرنده اولان نتيجهٔ تأليفك اخذيله منفصله دن طرف غير مشاركه ضم اولنور بو ايسه حملى ايله منفصله دن مركب اولان قياس حكمنده در زيرا بومقامده متصله حملى مقامنده قائم اولور

قال رحمه الله (النوع الثالث مايكون الاوسط جزأ تاما من احديهما وناقصا من الاخرى فان كان جزأ تاما من المتصلة كان حكمه حكم القياس المؤلف من الحملية والمنفصلة ويكون المتصلة مكان الحملية فالنتيجة فيه منفصلة مؤلفة من الطرف الغير المشارك من المنفصلة ومن نتيجة التأليف بين الشرطيتين المتشاركتين) نوع ثالث برقياس اقترانيدركه كنديده حد اوسط احد مقدمتيندن جزء تام ومقدمهٔ اخرادن جزء ناقص اولور ايمدى اكر حد اوسط شرطيه دن جزء تام اولورسه بونك حكمى حمليه ايله منفصله دن مؤلف اولان قياسك حكمى كبى اولوب ومتصله مكان حمليه ده اولور و بو قياسده نتيجه منفصله اولەرق قياسده اولان منفصلەنك طرف غير مشاركيله شرطيتين متشاركتين بيننده اولان نتيجهٔ تأليفدن مؤلفه اولور مثلا كلما كان اب فجد ودائما اما كلما كان ج د فوز واما ج ط دينلسه نتيجه سى اما كلما كان اب فوز واما ج ط اولور (وان كان جزأ تاما من المنفصلة كان حكمه حكم القياس المؤلف من الحملية والمتصلة والمنفصلة مكان الحملية فالنتيجة فيه متصلة مؤلفة من الطرف الغير المشارك من المتصلة ومن نتيجة التأليف بين المتشاركتين) واكر اوسط منفصله دن جزء تام اولورسه بو قياسك حكمى حمليه ايله متصله دن مؤلف اولان قياسك

حكمى كيدر و بونده منفصله مكان حمليه ده‌در بوجهتله نتيجه‌سى متصله اوله‌رق متصله‌ٔ قياسك طرف غير مشاركيله متشاركين بيننده اولان نتيجهٔ تأليفدن مؤلفه اولور مثلا كلما كان ا ب فاما ج و اما د و دائما اما ه و اما ح ديلسه اول مانعة الجمع وثانى مانعة الخلو اولوب نتيجه‌سى كلما كان اب فكلما كان ج د فح اولور و بو قسمك تفاصيلى و بيان انتاجى قياسين مذكوريند رجوع ايله تطبيق وتأمل اولنديغى تقديرده معلوم اولور

خفى اولمسونكه اقترانيات شرطيه‌دن متصله ايله منفصله‌دن مؤلف اولان اشبو قسمدن مطبوع اولان قياس كنديده مقدمتين بيننده شركت جزء تام و ياخود ناقصده اوله‌رق متصله صغرى ومنفصله موجبهٔ كبرى اولاندر و بونلردن مشاركت جزء تامده اولمسنه مثال كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود ودائما اوقديكون اما ان يكون النهار موجودا اوالارض مظلمة اولوب فدائما اوقديكون اما ان يكون الشمس طالعة واما ان يكون الارض مظلمة قولنى انتاج ايدر ومشاركت جزء ناقصده اولديغنه مثال كلما كان هذا انسانا فهو حيوان وكل حيوان فهو اما ابيض اواسود اولوب كلما كان هذا انسانا فهو اما ابيض اواسود قولنى انتاج ايدر

وينه خفى اولمسونكه ذكر اولنديغى وجهله اقترانيات شرطيه‌دن قضيهٔ شرطيه استنتاج اولنديغى مثللو استنتاج حمليه دخى ممكن اوله‌رق وجوه وشرائطى مفصلانده مبيندر كذلك بووجهله قياس شرطيدن استنتاج حمليه ممكن اولديغى كبى قياس حمليدن استنتاج شرطيه دخى ممكن ايدوكى بيان ايدلمشدر

قال رحمه الله (فصل القياس مطلقا ان تألف من مقدمتين فقط يسمى قياسا بسيطا كاكثر الامثلة المتقدمة فى الاقترانى والاستثنائى) اخير فصول سبعه اولان اشبو فصل سابعده مطلقا اقيسه‌يى بسيط و مركبه تقسيم ايله تفرعاتى بيان اولنور شويله‌كه مطلقا قياس يعنى كرك اقترانى وكرك استثنائى اكر يالكز ايكى مقدمه‌دن مؤلف اولورسه قياس بسيط تسميه اولنور نته‌كيم اقترانى واستثنائيده مرور ايدن امثله‌دن اكثريسى بوقبيلدندر مثلا اقترانىٔ حمليده كل جسم مؤلف وكل مؤلف محدث قولى فقط مقدمتيندن مؤلف اولوب فكل جسم محدث قولنى انتاج ايدرك قياس بسيطدر كذلك شرطيتين متصلتيندن مؤلف اولان اقترانىٔ شرطيده كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود وكلما كان النهار موجودا فالارض مضيئة قولى بنه يالكز مقدمتيندن مركب اوله‌رق كلما كانت الشمس طالعة فالارض مضيئة قولنى انتاج ايله قياس بسيطدر وكذلك منفصلتيندن مؤلف اولان اقترانىٔ شرطيده كل عدد فهو اما زوج واما فرد وكل زوج اما زوج الزوج اوزوج الفرد قولى ينه فقط مقدمتيندن مؤلف اولوب كل عدد فهو اما فرد اوزوج الزوج اوزوج الفرد قولنى انتاج ايدرك قياس بسيطدر

﴿ وقياس ﴾

وقياس استثنائيدن كنديده شرطيهٔ موضوعه متصله اوله‌رق ان كان هذا انسانا فهو حيوان لكنه انسان دينلسه يالكز مقدمتيندن مركب اولوب مقدمهٔ اولى شرطيه وثانيه استثناء عين مقدم معناسنده واضعه اوله‌رق بوصورتده عين تالى اولان فهو حيوان قولنى انتاج ايدر بودخى بسيطدر

وان تألف من اكثر منهما فقياسا مركبا وهو اما مركب من اقترانيين فصاعدا او من استثنائيين فصاعدا او من الاقترانى والاستثنائى) واكر قياس مقدمتيندن اكثر مقدماتدن متألف اولورسه قياس مركب تسميه قلنور قياس مركبده يا ايكى ودها زياده قياس اقترانيلردن وياخود ايكى دها زياده استثنائيلردن وياخود اقترانى ايله استثنائيلردن مركب اولور مصنف ايكى ودها زياده استثنائيدن تركب ايدن قولى قياسده ادخالنى مقام تعليل وايضاحده حاشيه‌ده ديمشدركه زيرا تعريف قياس هر قياس بسيط اوزره صادق اولديغى كبى قياسين واقيسه‌دن مجموع اوزره ده صادق اولور نته‌كيم زيد وعمرودن هر برلرى اوزرينه انسان دينلك صادق اولديغى كبى هر ايكيسنه مجموعى اعتباريله‌ده صادق اولور چونكه وحدت وكثرت عوارض ماهياندن اولوب لازمتين دكلدر بوتقديرده ديرزكه مادامكه استثنائينك مجموعى فرد محقق وتعريف قياس اقترانينك واستثنائى ايله اقترانينك مجموعى اوزره صادق اولديغى مثللو مجموع استثنائيين اوزرده صادقدر بوصورتده مجموع استثنائينك اقسام قياس مركبدن اولمسى لابددر والا تعريف قياس دخول اغيار ايله منعا باطل اولمسى لازمكلور بوجهتله قوم استثنائيندن مركبى مركبات بيننده بيان ايتيوب اهمال ايتمش اولدقلرندناشى اقسام قياس مركبدن اوله‌مز دينلمسى وارد اوله‌مز حاصلى تعريف قومده دخول افرادن عد اولنمسنده كافى اوله‌رق عدد صراحتلرى مانع دكل والا تعريفلرينى مخلدر (وعلى كل تقدير هو اما موصول النتائج ان اوصل الى كل قياس بسيط نتيجة فضمت الى مقدمة اخرى ليحصل بسيط آخر وهكذا الى حصول المطلوب) ايمدى قياس مركب ايستر اقترانيندن وايستر استثنائيندن وياخود اقترانى ايله استثنائيدن تركب ايلسون اشبو تقادير ثلثه اوزره ايكى قسم اوله‌رق يا موصول النتائجدركه هر بر قياس بسيطه نتيجه‌سى ايصال اولنوب بعده بو نتيجه‌نك ديكر قياس بسيط حاصل اولق اوزره مقدمهٔ اخرايه وبو وجهله حصول مطلوبه دكين ديكر مقدمه‌يه هكذا ضم اولنميله اولور (كقولنا هذا الشبح جسم لانه انسان وكل انسان حيوان فهذا حيوان ثم هذا حيوان وكل حيوان جسم فهذا جسم وهو المطلوب) ايشته بو مثال ايكى قياس اقترانىٔ حمليدن مركب اولوب موصول النتائجدر چونكه مطلوب اشارت اولنان شبح جسم اولديغنى اثبات ايتمك اوزره هذا الشبح جسم قولنى استنتاجدر قياس اول ايسه بو مطلوبى

منتج اولیوب بلکه هذا حیوان نتیجه سنی انتاج ایتمسیله مطلوبه وصول ایچون بو نتیجه صغری ایدیلوب وکل حیوان جسم کبراسنه ضم اولنمشدر که بوندن دیکر بر قیاس بسیط حاصل اوله رق مطلوب اولان فهذا جسم قضیه سنی انتاج ایتمشدر واکر بز وکل حیوان جسم محلنه وکل حیوان حساس دیمش اولسق نتیجه فهذا حساس اوله رق مطلوب حاصل اولمیه جغندن تکرار بو نتیجه یی وکل حساس جسم کبراسنه ضم ایله نتیجهٔ حاصله غیر مطلوب اوله رق اوج قیاسدن مرکب اولور (واما مفصول النتائج ان فصل عن بعض البسائط نتیجته) ویاخود قیاس مرکب مفصول النتائجدر که بوده بعض قیاس بسیطلردن نتیجه سی فصل اولنمسیله اولور (کقولنا لان هذا الشبح انسان وکل انسان حیوان وکل حیوان جسم فهذا الشبح جسم) ایشته بو صورتده قیاس بسیط اولك نتیجه سی اولان فهذا الشبح حیوان قیاسه وصل وتصریح اولنمیه رق قیاس ثانیٔ بسیطه انتقال ایدلمشدر (وکالقیاس المقسم وامثاله کما اشرنا) وذکری مرورایدن قیاس مقسم ایله مرکباتدن سائر امثالی دخی بو یله اولوب مفصول النتائجدر نته کیم تنبیه سابقده بوکا اشارتله قیاس مقسمله امثالی فی الحقیقه اقیسهٔ مفصولة النتائجدن اولدیغنی بیان ایتمشدر مصنف حاشیه ده دیمشدر که اشبو ذکر اولنان هذا الشبح جسم لانه انسان آه مثالینی اقترانییدن مؤلف اولان قیاس موصول ومفصوله مثال اولوب واما استثنائییدن مؤلفه مثال موصولده هذا جسم لانه کلما کان انسانا کان حیوانا لکنه انسان فهو حیوان دینلوب نتیجه اولان فهو حیوان وصل وتصریح اولندقدنصکره قیاس ثانی یه انتقال ایدرك کلما کان حیوانا کان جسما لکنه حیوان فهو جسم قولمز کبیدر ایمدی اشبو قیاس مرکب ایکی قیاس استثنائیدن مرکب اوله رق موصول النتائجدر وقیاس اولك نتیجه سی اولان فهو حیوان حذف اولندیغی تقدیرده مفصوله مثال اولمش اولور واقترانی ایله استثنائیدن مؤلف اولنلر ایله قیاس خلف ایچون ذکر اولنه جق مثال بونلردن ظاهر اولور وایکیسنده ده اقترانیٔ شرطینك نتیجه سندن فصلندن ایچون حق اولان ایکیسیده قیاس مفصولدر وبونلرك جمله سی ظاهر اولمسیله متنده ترك ایلمشدر ایمدی اقترانی ایله استثنائیدن مرکبده هذا متنفس لانه اذا کان متحرکا بالارادة فهو حیوان لکنه متحرك بالارادة وکل حیوان متنفس قولمز مطلوبی منتج اوله رق مفصول النتائجدر موصولی دخی غیر خفیدر

قال رحمه الله (والمؤلف من الاقترانی والاستثنائی الغیر المستقیم یسمی عندهم قیاسا خلفا) وقیاس اقترانی ایله قیاس استثنائیٔ غیر مستقیمدن مؤلف اولان قیاس مرکبه عند القوم قیاس خلف تسمیه اولنور وبو قیاسه خلف یعنی باطل تسمیه سی فی نفسه

باطل معناسنه اولمیوب بلکه مطلوب حق اولمدیغی تقدیرده باطلی انتاج ایدر دیمکدر که حاصلی ابطال نقیضیله مطلوبی اثباتدر (٣) (کقولهم لا یمکن صدق الشکل الاول اوالثالث بدون صدق نتیجته والا لصدق نقیض النتیجه مع کل من المقدمتین منتظما مع احدیهما علی هیئة شکل معلوم الانتاج لنا بنافی المقدمة الاخری وکلما صدق النقیض کذلك یلزم صدق المقدمة الاخری وکذبها معا هذا خلف ای باطل) مثلا قومك شو کلامی کبیکه شکل ثانی ویاخود ثالثك نتیجه لری صادق اولمیه رق صدقلری ممکن اولمز اکر بدون صدق النتیجه صدقی ممکن اولسه مقدمتیندن هر برلرینك صدقیله برابر نقیض نتیجه دخی مقدمهٔ اخرایه منافی اولان شیئی انتاجی معلوم اولان شکل هیئتی اوزره احد مقدمتین ایله منتظم اوله رق صادق اولور وهرنه زمانکه نقیض بو وجهله صادق اولسه مقدمهٔ اخرانك هم صدق وهم کذبی لازم کلور بو ایسه خلف یعنی باطلدر ایمدی قومك بو کلامی قیاس خلف اولوب مدعا لا یمکن صدق الشکل الثانی اوالثالث بدون صدق نتیجته اولوب دلیل بر قیاس اقترانی ایله بر قیاس استثنائیدن وقیاس اقترانی ایکی متصله دن وقیاس استثنائی بر متصله ایله بر حملیه دن مرکبدر ایمدی قیاس اقترانینك جزء اولی اولان متصلهٔ اولی والا لفظندن منفهم اولدیغی وجهله لو امکن صدق الشکل الثانی اوالثالث بدون صدق نتیجته لصدق نقیض النتیجة مع کذا شرطیه سی اولوب ومتصلهٔ ثانیه وکلما صدق النقیض کذلك یلزم صدق المقدمة الاخری وکذبها معا شرطیه سیدر واشبو متصله لینك نتیجه سی فلو امکن صدق الشکل الثانی اوالثالث بدون صدق نتیجته یلزم صدق المقدمة الاخری وکذبها معا اولوب قیاس استثنائینك جزء اولی اولان متصله اشبو نتیجهٔ اقترانی وجزء ثانیسی هذا خلف مفهومنده اولان لکن لا یمکن صدق المقدمة الاخری وکذبها معا فکذلك المقدم مفادی اوله رق استثناء نقیض تالی نقیض مقدمی منتجدر نقیض مقدم ایسه لا یمکن صدق الشکل الثانی اوالثالث بدون صدق نتیجته اولوب عین مطلوبدر وخلاصه سی اکر مطلوب تحقق ایتمسه نقیضی تحقق ایدر واکر نقیض مطلوب تحقق ایلسه امر محال تحقق ایدر لکن محال متحقق اولمیوب بو صورتده نقیض مطلوب دخی متحقق دکلدر وامتناع نقیضین مستحیل اولمسیله مطلوب متحققدر دیمکدن عبارت اولور

مصنفك حاشیه ده بیانی وجهله بو مثال علامهٔ رازینك شرح مطالعده تحقیق ایلدیکی شیئه مطابقدر شویله که قیاس خلفك تحلیلنده اختلاف عظیم اولوب رأی شیخ شونك اوزرنده مستقر اولمشدر که قیاس خلف ایکی قیاسدن مرکب اولوب

---

(٣) یعنی بو مقامده خلف خانك فتحیله باطل معناسنه اولان خلفدن مأخوذ اولوب خانك ضمیله وعده وفا ایتمامك معناسنه اولان خلفدن منقول دکلدر (عبدالحمید)

بوندن بريسى اقترانى وديكرى استثنائيدر واشبو قياس اقترانى ايكى متصله‌دن مركب اوله‌رق متصلهٔ اولى لولم يصدق المطلوب لصدق نقيضه ومتصلهٔ ثانيه كلما صدق نقيضه يلزم المحال ايله قائله يعنى بوما آثارى مفيده‌در وجزء ثانى اولان استثنائى دخى برمتصله ايله برحمليه‌دن مركب اولوب اشبو متصله قياس اقترانئ مذكورك نتيجه سيدر وحمليه بطلان لازم ايله قائله يعنى بطلان تالى ايله بطلان مقدمى مفيده‌در مقدم ايسه نقيض مطلوب اولوب بونك تحقق بطلانيله مطلوبك صدق تحقق ايدر ايشته بوتحقيق ايله شميه‌ده ذكر اولنان شيكه بوده قياس خلفى قياسيندن مركب اوله‌رق برى متصله ايله حمليه‌دن مؤلف اولان اقترانى وديكرى استثنائى اولمسندن عبارتدر بوكلام نظر اعتباردن ساقطدر بلكه جزء قياس اولمق اوزره ذكر ايتديكى قياس كلما صدق المطلوب يلزم المحال مفادنده اولان متصلهٔ ثانيه‌نك دليليدر وشميه‌ده اولان كلام شوندن عبارتدركه قياس خلفى ايكى قياسدن مركب اولوب بريسى متصله ايله حمليه‌دن مركب اقترانى وآخرى استثنائيدر وبزمطلوبى ليس كل ج ب فرض ايلسك ايشدى ديرزكه اكر ليس كل ج ب صادق اولمسه نقيضى اولان كل ج ب صادق اوله‌رق كل ج ب وكل ب ا ديديكمز صورتده اكر ليس كل ج ب صادق اولمسه كل ج ا صادق اولور نتيجه سنى منتج اولور لكن تالى باطل اولوب مقدم دخى تاليك مثلى يعنى باطل اوله‌رق دعوامز اولان ليس كل ج ب ثابت اولور بوايسه عين مطلوبدر

قال رحمه الله (وان تألف من الاقترانى والاستثنائى المستقيم فينبغى ان يسمى قياسا حقيا وان لم يسموه باسم) واكر قياس قياس اقترانى ايله قياس استثنائئ مستقيمدن تألف ايدرسه هرنقدر قوم بونوعى براسم ايله تسميه ايتمامشلر ايسه‌ده لايق ومناسب اولان قياس حق ايله تسميه اولنمسيدر (كقولنا كلما كان الشكل الثانى صادقا صدق معه عكس كل من مقدمتيه منتظما بعض المقدمات مع بعض العكوس على هيئة شكل معلوم الانتاج لنتيجته) مثلا اشبو قولمز براقترانى ايله براستثنائيدن مركب اوله‌رق بومتصله اقترانيدن جزء اول اولوب مفهومى هرنه زمان شكل ثانى صادق اولسه انكله برابر مقدمتيندن هربرينك عكسى بعض مقدماتك بعض عكوس ايله نتيجه‌سنى انتاجى معلوم اولان شكل هيئتى اوزره منتظم اولديغى حالده صادق اولور مفادندن عبارتدر (وكلما صدق العكس كذلك يلزم صدق النتيجة) بودخى جزء ثانئ اقترانى اوله‌رق متصلهٔ ثانيه‌در يعنى هرنه زمان بووجهله عكس صادق اولسه شكل مذكورك صدق نتيجه‌سى لازم كلور (لكن صدق الشكل الثانى حق) قياسدن جزء ثانى اولان استثنائيدركه عين مقدمى استثنا اولوب لكن صدق شكل ثانى حقدر ديمك اولور (فيصدق النتيجة قطعا) ايشدى عين مقدم اولان صدق شكل ثانى حق

اولديسه

اولديسه تالى دخى مثلى اولوب نتيجهٔ شكل ثانى قطعيا صادق اولور وماسبقدن معلوم اولمشيديكه قياس استثنائيده صورت نتيجه اوزره مشتمل اولانه مستقيم وصورت نقيضى اوزره مشتمل اولانه غير مستقيم تسميه اولنور

قال رحمه الله (الباب الخامس فى مواد الادلة) مصنف بحسب الصورة بيان اقيسه‌دن فراغتله اشبو باب خامسى موادادله‌ده وضع ايلمشدر چونكه بعضا خطا مواد ادله‌ده واقع اولوب خطادن محافظه ايسه وظائف فندن و باب قضايا صورت اجزاى ادله‌دن باحث اولوب موادندن بحث ايتمديكى معلوم ومتيقن اولمسيله بونك دخى اصل فندن عدى لازمكلور

قال رحمه الله (اعلم اولا ان طرفى النسبة الخبرية من الوقوع واللاوقوع ان تساويا عند العقل من غير رجحان اصلا فالعلم المتعلق بكل منهما يسمى شكا) ومقصوده قبل الشروع معلوم اولسونكه نسبت خبريه‌نك وقوع ولاوقوعدن طرفينى اكر عندالعقل مساوى اولوبده احدهمانك آخر اوزرينه اصلا رجحانى اولمزسه بوصورتده وقوع ولاوقوع نسبتدن هر برينه تعلق ايدن علمه شك تسميه اولنور (وان ترجح احدهما بنوع من الاذعان والقبول يسمى العلم به تصديقا واعتقادا) واكر وقوع ولاوقوعدن بريسى برنوع اذعان وقبول ايله ديكرينه مرجح اولور يعنى احد طرفينك عندالعقل قبولى جزئى وكلى راجح كورينورسه طرف راجحه تعلق ايدن علمه تصديق واعتقاد تسميه اولنور (فذلك الاعتقاد ان كان جازما بحيث انقطع احتمال الطرف الآخر بالكلية وثابتا بحيث لايزول بتشكيك المشكك ومطابقا للواقع يسمى يقينا) ايمدى اشبو تصديق واعتقاد اكر احتمال طرف آخر بالكلية منقطع وزائل اوله‌جق صورتده جازم ومشككك القا شك ايتمسيله زائل ومتحول اولميه‌جق حيثيده ثابت وواقع ونفس الامره مطابق اولورسه يقين تسميه اولنور (اوغير مطابق فيسمى جهلا مركبا) واكر اعتقاد جازم وثابت اولوبده لكن واقعه مطابق اولمزسه جهل مركب تسميه اولنور زيرا برشيئى خلاف واقع اولديغى حالده اعتقاد ايتك محضا جهل وبوكا علاوه اوله‌رق واقعه مطابقدر ديو اعتقاد ايتك جهل آخر اولمسيله جهليندن مركب اولمش اولور (اوغير ثابت فيسمى تقليدا) وياخود اعتقاد جازم ايسه‌ده قابل تشكيك اوله‌رق ثابت اولمز ايسه تقليد تسميه اولنور (اوغير جازم فيسمى ظنا) واكر احد طرفينه اعتقاد عندالعقل احتمال طرف آخرباقى اوله‌رق جازم اولمزسه ظن تسميه اولنور (والعلم المتعلق بنقيض المظنون يسمى وهما وبنقيض المجزوم الذى هو ماعدا المظنون تخييلا) ومظنونك نقيضنه يعنى مظنون اولان طرف وقوع ايسه لاوقوع نسبتنه

ومظنون لاوقوع ايسه طرف وقوعه متعلق اولان علمه وهم تسميه اولور ومظنونك غيريسى اولان مجزومك نقيضنه تخييل دينلور

قال رحمه الله (فقد ظهران الشك والوهم والتخييل تصورات لاتصديقات فالقضية امايقينية اوتقليدية اومظنونة اومجهولة جهلا مركبا) ايمدى اشبو بياندن ظاهر ومتبين اولديكه ذكر اولنان اقسام سبعه نسبت تامهٔ خبريه‌نك اقسام ادراكى اولوب فقط بونلردن شك ووهم وتخييل تصورات اوله‌رق تصديقات دكللر واربعهٔ باقيه تصديقات اولوب بوجهتدنناشى قضيه‌درده منقسم اوله‌رق يايقينيه ويا خود تقليديه و ياخود مظنونه و ياخود جهل مركبله مجهوله اولور

مصنف حاشيه‌ده ديمشدركه فالقضية لفظنده فاتفريع ايچوندر زيرا بالفعل قضيه كنديسنه تعلق تصديق ايله مشروطه اولوب وتصديقك اقسام اربعهٔ مذكوره‌ده انحصارى معلوم اولمسيله قضيه‌نك دخى اربعهٔ مذكوره‌ده انحصارى لازم كلور واقما بعضا قضيه متعلق تصديق اولميان اطراف شرطيات امثالنه‌دخى اطلاق اولنمسى جارى ايسه‌ده اطلاق مجازيدر چونكه بونلر بالقوه قضيه اولوب بالفعل قضيه دكل ومراد قضيه بالفعلدر (واليقينيات امابديهية اونظرية تكتسب منها) واشبو اقسام اربعه‌دن يقينيات يابديهيه وياخود بديهيه‌دن مكتسبه اوله‌رق نظريه اولوب ايكى قسمه منقسمدر

(اما البديهيات فست الاولى الاوليات التى يحكم بها كل عقل سليم قطعا اى جازما ثابتا بمجرد تصورات اطرافها مع النسبة كالحكم بامتناع اجتماع النقيضين او ارتفاعهما وبأن الواحد نصف الاثنين والكل اعظم من الجزء) اما بديهيات بحسب الاستقراء اقسام ستّه اولوب بونلردن قسم اول اوليات‌دركه كنديله هر بر عقل سليم وذهن مستقيم مجرد قضيه‌نك اطرافنى بينلرنده اولان نسبتله برابر تصور وملاحظه ايتمسيله حكم قطعى يعنى حكم جازم ثابتله حكم ايدر واشبو تصورات مشاهده وقياسات خفيه‌دن مجرده‌در مثلا نقيضينك اجتماع وياخود ارتفاعلرى ممتنع اولمسيله حكم بويله اولوب يقينيات بديهيه‌نك قسم اوليانندندر كذلك الواحد نصف الاثنين والكل اعظم من الجزء قضيه‌لرى دخى اوليانندن اولوب مجرد تصور اطرافيله مشاهده وقياسات خفيه‌دن مجرده اوله‌رق عقل سليم حكم ايدر كذلك الجسم الواحد فى آن واحد لايكون فى مكانين دخى بويله‌در ايمدى بو وامثالى قضيه‌لرك اطراف واطرافك ارتباطى جليه اولديغى حينده حكم مطلقا واضح اولور واكر اطراف

وارتباطى جليه اولمزسه بوصورتده عندنده اطراف وارتباطى جليه اولان كمسنه ايچون حكم واضح وغيريسى ايچون غيرواضح اولور وبعضا عقل بعد تصور الاطراف حكم اولمده توقف ايدر بوده ياصبيان ايچون اولديغى كبى نقصان غريزه‌دن وياخود بلهدن نشئت ايدر وياخود بعض عوام وجهال ايچون اولديغى كبى اوليانه مضاده اولان عقايدله تدنس فطرتدن منبعث اولور

(الثانية المشاهدات وهى التى يحكم بها العقل قطعا بواسطة مشاهدته الحكم اما بالقوى الظاهرة كالحكم بأن هذه النار اوكل نار حارة وان الشمس مضيئة وتسمى حسيات) وبديهيهٔ ثانيه مشاهداتدر ومشاهدات اوقضيه‌لردركه كنديله عقل حكمى مشاهده ايتمسى واسطه سيله قطعا حكم ايدروعقلك حكمى مشاهده‌سى ياقواى ظاهره ايله اولور نه كيم جزئى اوله‌رق هذه النار وياخود كلى اوله‌رق كل نار حارة والشمس مضيئة قضيه‌لريله حكم بويله اولوب مشاهداتندركه قواى خمسهٔ ظاهره‌دن مثال اولنده قوهٔ لامسه وثانيده قوهٔ باصره واسطه سيله حرارت وضوء حكملرينى مشاهده واسطه سيله عقل قطعيا حكم ايدر وبووجهله قواى ظاهره ايله مشاهده اولانلره حسيات تسميه اولنور مصنف حاشيه‌ده ديمشدركه بومقامده بر اشكال قوى واردر شويله‌كه حرارت مشهوده ملموسه اولان شونارك حرارتى اولوب هر بر نارك حرارتى دكلدر بلكه هر بر نارك حرارتيله حكم بعض افرادنده بوحكمى مشاهده واسطه سيله اولوب بوصورتده حكم استقرائى اولمش اولور واستقراء ايسه ناقص اولوب يقين افاده ايتمز بوتقديرده اشبو كل نار حارة قضيهٔ كليه‌سى نه كيفيتده يقينيه اوله بيلور وبو اشكالدن جواب بودركه علم حكمتده تقرر ايتمشدركه نفس بر نوعك افرادنده بر حكمى مشاهده ايتديكى صورتده حكم مذكورك اونوعك افرادندن هر برفرده وجودنه جانب مبدأ فياضدن نفس اوزره علم قطعى فيضان ايدر نه كيم هر بر نارك حرارتنده حال بويله‌در لكن نفسك افراد جنسده مشاهده ايلديكى حكم بونك خلافنده اوله‌رق بومشاهده ايله او حكمك جميع افراد جنسنده وجودنه جانب مبدأدن نفس اوزره علم قطعى فيضان ايتمز زيرا او محلده افراد اخراده جنسه منضم اوله‌جق فصل بولنوبده حكم مشاهدك خلافنى مقتضى اولمسى جائزدر وبوجهتدن ايچون تمساحدن ماعدا جميع حيوانك فك اسفلنى تحريك ايتمسيله علم قطعى حاصل اولمه‌مشدر (اوبالقوى الباطنة كالحكم بأن لنا جوعا اوعطشا اوغضبا وتسمى وجدانيات وهى لاتكون يقينية ان لايجدها فى وجدانه) وياخود حكم عقل حكمى قواى باطنه ايله مشاهده ايتمسيله اولور مثلا بزم ايچون آجلق وصوسزلق وياخود غضبك وجوديله هربار حاصل اولان حكم قواى

باطنه واسطه‌سيله مشاهداتدندر و بوقسم مشاهداته وجدانيات تسميه اولنور
ووجدانده بولميانلره ايچون يقينياتدن اولمز

(الثالثة قضايا قياساتها معها وتسمى فطريات وهى التى يحكم بها العقل قطعا بواسطة القياس الخفى اللازم لتصورات اطرافها كالحكم بزوجية الاربعة لانقسامها بمتساويين) اوچنجيسى قضايا قياساتها معها اولوب فطريات دخى تسميه اولنور و بوده برطاقم قضايادركه عقل تصور اطرافى ايچون لازم كلان قياس خفى واسطه‌سيله قطعيا كنديله حكم ايدر مثلا اربعه‌نك متساويينه انقسامندن ايچون اربعه‌نك زوجيتيله حكم بوقبيلدندر مثلا الاربعة زوج لانها منقسمة بمتساويين وكل منقسم بمتساويين زوج قولمزده اشبو لانها منقسمة آه وسطى برقياس خفى اولوب هرنه وقت اربعه‌يى تصور ايتسك ذهنده متصور اولور وعقل حين تصور طرفينده يعنى مثلا اربعه ايله زوجيتى تصورى حينده اشبو قياس خفى يى حاضر بوله‌جغندن بديهياتدن عد اولنمشدر حاصلى عند الحكم برهانى خيالدن غائب اولماسيله برهانه غير محتاج اولان بديهيات عدادنده بولنمشدر

(الرابعة المتواترات وهى التى يحكم بها العقل بواسطة قياس خفى حاصل دفعة عند امتلاء السامعة بتوارد اخبار المشاهدين للحكم بحيث يمتنع عنده تواطؤهم على الكذب كحكم من لم يشاهد البغداد بوجودها المتواتر) وبديهياتدن دردنجيسى متواترات اولوب بوده برقضيه‌دركه عقل برقياس خفى واسطه‌سيله انكله حكم ايدر وبوقياس خفى حكمى مشاهد اولانلرك عند العقل كذب اوزره تواطؤ واجتماعلرى ممتنع اوله‌جق حيثيتده توارد وتواصل اخبارلرى وايانيله قوهٔ سامعه‌نك امتلاسى عندنده دفعة حاصل اولور وبووجهله قياس خفينك دفعة حصوليله تقييدى تدريج ايله حاصل اولان قياس واسطه‌سيله عقلك حكمندن احترازدر مثلا بغدادى مشاهده ايتميان كسنه‌نك بلدهٔ مذكوره‌نك وجود متواتريله حكم ايلمسى بوقبيلدندر و قياس خفى هذا خبر جمع يستحيل العقل تواطئهم على الكذب يعنى بوخبر برجماعتك خبريدركه عقل آنلرك كذب اوزره اجتماع واتفاقلرنى محال عدايلر وكل خبر كذلك فهو صادق ومضمونه ثابت وهر برخبركه شانى بويله اوله بوخبر صادق ومضمونى ثابتدر مفادندن عبارتدر وحصول تواترده ضابطه سامع ايچون حصول يقين ايله زوال احتمال اولوب يوقسه مخبرلرينك تحت ضبطده داخل اولميه‌جق حده بلوغى مشروط دكلدر (وحيث اشترط بمشاهدتهم الحكم لم يصح تواتر العقليات الغير المحسوسة باحدى الحواس) وچونكه متواترات مخبرلرينك حكمى مشاهده سيله مشروط قلنميله احد حواس ايله محسوسه اوليان عقلياتك تواترى صحيح اولمامشدر مثلا عقول عشره هرنقدر اخبار حكما ايله متواتر ايسه‌ده احد

حواس ايله مشهودلرى اولديغندن متواتر صحيح عد اولنمز حاصلى تواترده حسه استناد شرط اولوب مشاهده‌يه مستند اوليان تواتر غير معتبردر

الخامسة المجربات وهى التى يحكم بها العقل قطعا بواسطة قياس خفى حاصل دفعة عند تكرر مشاهدة ترتب الحكم على التجربة كالحكم بأن شرب السقمونيا يسهل الصفراء) بديهياتدن بشنجى مجرباتدر بوده برقضيه‌دركه انكله عقل برقياس خفى واسطه‌سيله حكم ايدر واشبو قياس خفى حكمك تجربه اوزرينه ترتبى تكرر مشاهده عندنده دفعة حاصل اولور وبوقياس خفى بعض محققينك بيانى اوزره ان الوقوع المتكرر على نهج واحد لابدله من سبب وان لم يعرف ماهية ذلك السبب يعنى سياق واحد اوزره برشيئك تكرر وقوعنه البته برسبب واردر هرنقدر اوسببك ماهيتى بلنمسه‌ده انكچون برسببدن لابدر وكلما علم وجود السبب علم وجود المسبب قطعا يعنى هرنه زمان وجود سبب معلوم اولسه وجود مسبب قطعيا معلوم اولور زيرا اثرك مؤثردن امتناع انفكاكى معلومدر وبو قياسى بيانده وجه آخر مصنفك آتيده ايراد اوله‌جق حاشيه‌ده‌كى كلامندن معلوم اولور وبوده بعضا مختص اولورته كيم سقمونيا دينلان نباتك مسهل اولمسيله وسائر كيفيت طبيات ايله حكم بوقسم مجرباتدندر وبعضا عام اولورته كيم خمرك مسكر اولديغنه علم عامه بوقبيلدندر (وهى لا تكون يقينية عند غير المجرب الا بطريق التواتر) ومجربات تجربه ايتميان كسنه عندنده يقينيه اولميوب انجق بطريق التواتر يقينيه اولور مثلا شرب سقمونيا مسهل اولديغى مجربى اوليان كسنه‌يه كوره بوقضيه يقينيه اولميوب واكر عندنده تواتر روايات ايله معلوم ايسه عندنده بوطريق ايله يقينيه اولمش اولور

(السادسة الحدسيات وهى التى يحكم بها العقل قطعا بواسطة القياس الخفى الحاصل دفعة بالحدس الذى هو ملكة الانتقال الدفعى من المبادى الى المطالب) بديهياتدن التنجيسى حدسياتدر بوده برقضيه‌دركه عقل كنديله قياس خفى واسطه‌سيله حكم ايدر وبو قياس خفى دفعة حدس ايله حاصل اولور وبو حدس دفعى يعنى غير تدريجى اوله‌رق مباديدن مطالبه ذهنك ملكهٔ انتقاليدر يعنى سرعت انتقال برحيثيتده اولوركه مبادى ايله برابر ذهنده مطالب دفعة تمثل ايدر مصنف حاشيه‌ده ديمشدركه واسطهٔ حكم اولان قياس خفى حدسيات ايله قضايا قياساتها معها ده دلائل احكام كبى انحاء مختلفه اوزره اوله‌رق غير مطرددر زيرا هر برحكم ايچون آخرك دليلنه مغاير بردليل واردر لكن مجربات ومتواترات‌ده اولان قياس خفى بويله اولميوب زيرا بونلرده جميع مواده نحو واحد اوزره‌در شويله‌كه مجرباتده قياس خفى لوكان اتفاقيا لما دام ترتب الحكم على التجربة لكنه دام يعنى اكر اتفاقى اولمش اولسه ايدى تجربه اوزرينه ترتب حكم دائمى اولمز ايدى لكن دائمى اولدى

اوبله ايسه اتفاق دكلدر دينلكدن عبارت اولوب عموم افراد مجربانده واسطه بو
قياسدر ومتواترانده قياس خفى لوكان كاذبا لما اتفقوا على اخباره لكنهم اتفقوا
اولوب يعنى اكر حكم كاذب اولسه اخبارى اوزره اتفاق ايتمز ايدى لكن
اتفاق ايتديلر اوبله ايسه كاذب دكلدر ديمك اولور وبو جهته اشارت ايچون
متنده اشبو مجربات ومتواتراتى بيانده بواسطة قياس خفى لفظ منكر يله ايراد اولنمشدر
زيرا تنكير وحدت نوعيه يه دالدر وحدسيات وقضايا قياساتها معهاده معرف باللام
اولهرق بواسطة القياس الخفى تعبير ايدلمشدر زيرا لامك نكرات اوزره دخولى
انجق نكراتك معناى وحدتدن تجريدندنعكرهدر تذكيم محلنده بيان اولنمشدر وبنه
حاشيه‌ده ديمشدركه ملكه‌نك انتقاله اضافه‌سى سببك مسببه اضافه‌سى قبيلندن
اولوب عكسى دكلدر ومعلوم اولسونكه اشبو حالت استعداديه اوزرينه ملكه
اطلاق بديهياتك بو قسمى ملكه كبى ممارسهٔ مبادى ايله حاصل اولديغى اعتبار يله
اطلاق مجازيدر (وتلك الملكة للنفس اما بحسب الفطرة الاصلية كما فى صاحب
القوة القدسية بالنسبة الى جميع المطالب واما بممارسة مبادى الحكم كما فى غيره
بالنسبة الى بعضها كالحكم بأن نور القمر مستفاد من الشمس بواسطة القياس الخفى
الحاصل دفعة عند تكرر مشاهدة اختلافات تشكلاته النورية عند قربه من
الشمس وبعده) ونفس ايچون اشبو ملكه يا فطرت اصليه حسبيله اولور نته‌كيم
جميع مطالبه نسبتله قوهٔ قدسيه صاحبى اولان ذواتده بويله‌در وياخود مبادىٔ
حكمده نفسك ممارسه‌سى سببيله اولور نته‌كيم بعض مطالبه نسبتله غيريلرنده
بويله‌در مثلا نورقمر نور شمسدن مستفاد اولمسيله بر قياس خفى واسطه‌سيله حكم
بو قبيلندر وبو قياس خفى شمسدن قرب وبعدى حينده تشكلات نورانيه‌سنده
اولان اختلافاتك تكرر مشاهده‌سى عندنده دفعة حاصلدر وقياس خفى لاختلاف
تشكلاته النورية عند قربه من الشمس وبعده دينلكدن عبارتدر (وهى ايضا لا
تكون يقينية لغير المتحدس الا بواسطة الاستدلال بذلك القياس الخفى او غيره وحينئذ
تكون نظرية بالنسبة اليه وان كانت بديهية بالنسبة الى المتحدس) وحدسيات دخى
مجربات كبى متحدسك غيرى ايچون يقينيه اولميوب آنجق اشبو قياس خفى وياخود
ديكر قياس واسطه‌سيله يقينيه اولور وبو تقديرده هر نقدر متحدسه نسبتله بديهيه
ايسه‌ده اشبو مستدل اولان شخص غير متحدسه نسبتله نظريه اولور

قال رحمه الله (واما النظريات فهى القضايا التى يحكم بها العقل قطعا بواسطة
البراهين وترتيب مقدماتها تدريجا) اقسام اربعهٔ قضايادن يقينيات ذكر اولنديغى
وجهله يا بديهيات وياخود نظريات اولور واشبو نظريات بديهياتدن كسب اولنور

(ايدى)

ايدى نظريات اوقضيه‌لردركه آنكله عقل براهين واسطه‌سيله وتدريجا ترتيب
مقدماتيله قطعيا حكم ايدر

قال رحمه الله (واما التقليدية فهى التى يحكم بها العقل جزما بمجرد تقليد الغير
والسماع منه الغير البالغ حد التواتر كحكم من فى شاهق الجبل جزما بوجود الواجب
تعالى بلا استدلال بالمصنوعات بل بمجرد السماع من شخص اوشخصين) اقسام اربعهٔ
قضيه‌دن قسم ثانى اولان قضيهٔ تقليديه بر قضيه‌دركه انكله عقل مجرد آخر كسنه‌يى
تقليد ايله وغيردن حد تواتره بالغ اولميه‌رق استماع ايله جزما حكم ايدر مثلا رأس
جبلده تعيش ايدن كسنه‌نك مصنوعات الهيه ايله استدلال ايتميه‌رك بلكه مجرد بر
وايكى شخصدن ايشتمسيله واجب تعالى حضرتلرينك وجوديله حكم ايلمه‌سى بويله
در واما مصنوعات ايله استدلال ايدرك حكم بالوجودى اشبو استدلاله بنا ايدرسه
بومسئله‌ده مجتهد اوله‌رق مقلد اولمز (وهذه القضية بديهية عند المقلد زعما الا انها نظرية
يستدل عليها بخبر الغير لتنافى بين التقليد والاستدلال عليه ولان الاستدلال بخبر الآحاد
لايفيد الجزم اصلا) ومجرد تقليد وسماعه مبتنى اولان اشبو قضيه مقلد اولان
كسنه‌نك زعم واعتقادنده بديهيه اولوب يوقسه خبر غير ايله استدلال ايدرك نظريه
دكلدر زيرا تقليد ايله تقليد اوزرينه استدلال بيننده تنافى اوله‌رق استدلال تقليده
منافيدر شوقدركه تقليده منافى اولان استدلال ايله مراد تقليد آخرك غيرى بر دليل ايله
استدلالدر والا بر تقليد اوزرينه تقليد آخر ايله اولنان استدلال منافىٔ تقليد
دكلدر زيرا بعضا حكم تقليدى ديكر حكم تقليدينك دليلندن مقدمه اولوب اشبو
دليل ايله تقليد آخر ثابت واستدلال بالتقليد طريقيله حاصل اولور نته‌كيم آخر
فصل صناعتده اولان تنبيهك حاشيه‌سنده ذكر ايده‌جكى التقليد يفيد التقليد قولى
بوكا اشارتدركه حاصلى مقدمه‌سى حكم تقليدى اولان دليلك افاده ايده‌جكى حكم ينه
تقليدى اولور ديمكدر خلاصه استدلال بالتقليد تقليده منافى اولميوب تقليده
منافى اولان استدلال تقليدك غيريسيله اولاندر مانحن فيهمز ايسه خبر غير ايله
استدلال اولوب بو ايسه منافىٔ تقليددر وهمده خبر آحاد ايله استدلال اصلا مفيد
جزم اولمز تقليد ايسه زعم مقلد اوزره بديهيه اوله‌رق مفيد جزمدر

قال رحمه الله (واما الظنيات فهى القضايا المأخوذة من القرائن والامارات يحكم
بها العقل حكما راجحا مع تجويز نقيضها كالحكم بكون الطواف بالليل سارقا وجميعها
نظريات) وقضيه‌دن قسم ثالث اولان ظنيات اوقضيه‌لردركه قرائن وامارادن
مأخوذه اولوب انكله عقل تجويز نقيضلر يله برابر حكم راجح ايله حكم ايدر مثلا

كيجه وقتی كزوب طولاشمقده اولان شخصك سارق اولمسيله حكم اولنور و بو حكمك منشائی ليلا طوافی قرينه وامارهٔ سرقت اولمسيدر وظنياتك جميعيسی نظريات اوله‌رق اماره وقرينه ايله استدلاله محتاجدر

قال رحمه الله (واما الجهلية المركبة فهی القضية الكاذبة التی يحكم بها العقل المشوب بالوهم قطعا اما بزعم البداهة او بواسطة الدليل الفاسد مادة او صورة بزعم البرهان كحكم الحكماء بقدم العالم) وقضيه دن قسم رابع اولان جهليهٔ مركبه بر قضيهٔ كاذبه در كه عقل وهم ايله مشوب اولديغی حالده انكله حكم ايلر ووهم ايله مشوب اولمسيله تقييدی زيرا حكما وهمك تسلطی اولمقسزين عقل واقعه مطابق اولميان شی ايله حكم ايتمه جكنی بيان ايتمشلردر و بو وجهله عقل مشوبك اشبو قضيهٔ كاذبه ايله حكم ايتمسی يابديهی اولمسی زعم ايتمسيله و ياخود ماده و ياصورتی جهتندن فاسد اولان دليلی برهان زعم ايدرك اشبو دليل واسطه سيله اولور مثلا حكمانك قدم عالم ايله حكملری بوقبيلدن اولوب عالم اثر قديم اولمسيله استدلال ايتمشلردر حالبوكه بوزعمك فسادی علم كلامده مبيندر (فبعضها بديهية زعما و بعضها نظرية) ايمدی جهليهٔ مركبه دن بعضيسی جاهلك زعم واعتقادی جهتندن بديهيه و بعضيسی نظريه اوله‌رق دليل فاسد واسطه سيله در

قال رحمه الله (فالجهليات لاتكون الا كاذبة كما ان اليقينيات لاتكون الا صادقة واما التقليديات والظنيات فبعضها صادقة والبعض كاذبة) ايشته بوايضاحاتدن معلوم اولور كه جهليات واقعه غير مطابق اولمسيله قطعا صادقه اولميوب كاذبه در نته كيم يقينيات انجق صادقه در واما تقليديات ايله ظنيات بونلردن بعضيسی صادقه و بعضيسی كاذبه در

قال رحمه الله (ثم القضايا باعتبار تركب الادلة منها سبعة اقسام منها اليقينيات بديهية كانت او نظرية كما سبق) و بو بياندنصكره معلوم اولسونكه مطلقا قضايا كنديدن تركب ادله اعتباريله اقسام سبعه اوله‌رق قسم اول يقينيات اولوب سبق ايلديكی وجهله بديهيه و يانظريه اولمقدن اعمدر يعنی يقينياتك بو ايكی قسمندن اولان قضيه لردن ادله تركب ايدر

(ومنها المشهورات عند جميع الناس كالحكم بان الظلم قبيح او عند طائفة كالحكم ببطلان مطلق التسلسل او غير مرتبة الاجزاء او غير مجتمعة فی الوجود عند المتكلمين واما الحكماء فقد شرطوا فی بطلانه الترتيب والاجتماع) قضايای سبعه دن قسم ثانی مشهورات اولوب بوده يا جميع ناس عندنده مشهور اولور شويله كه تطابق آراء عموميه دن ايچون جميعيسی اعتراف ايدر بوده يا مصالح عامه دن وياخود رقت وحميتدن و ياخود تأديبات شرعيه و يا انفعالات خلقيه و ياعاديه دن

نشئت ايدر مثلا ظلمك قبيح وعدلك حسن اولمسيله حكم مصالح عامه يی اشتمالندن عموم ناس عندنده احكام مشهوره دندر ومثلا مواسات الفقراء محمودة واكرام الضعفاء واجب قولاری رقت طبايعدن وكشف العورة مذموم ومحافظة اهل البيت لازمة قضيه لری حميتدن ايچون مشهورات عامه دندر وياخود ناسدن بر طائفه عندنده مشهور اولور مثلا متكلمين عندنده مطلقا تسلسلك واواجزاسی مرتبه ووجودده مجتمع اولمسده بطلانيله حكم اولنمسی بوقبيلدندر كه حكما تسلسلك اطلاق اوزره بطلانيله حكم ايتميوب بلكه بطلاننده ترتيب اجزاء ايله اجتماع فی الوجودی شرط قلمشدر خفی اولمسونكه تسلسل اعتباری وحقيقی قسمنه منقسم اوله‌رق قسم اعتباری انقطاع اعتبار ايله منقطع اوله جغندن بالاتفاق جائزدر وحقيقی امور موجودهٔ غير متناهيه نك تسلسلندن عبارت اولوب بوده يا ترتيبی و ياخود غير ترتيبی اولمق صورتينه منقسمدر ايمدی تسلسل حقيقی بجميع اقسامه عند المتكلمين باطلدر زيرا مطلق امور غير متناهيهٔ موجوده ايستر مترتبه اولسون وايستر اولمسون وكذلك ايستر وجودده مجتمعه اولسون وايستر اولمسون برهان تطبيق وتضايف وبرهان عرشی ايله باطلدر واستحالهٔ تسلسل حقيقی متكلمين وحكما اتفاقيله امور غير متناهيه نك وجوديله مشروط اولديغی كبی عند الحكماء بوندن بشقه ايكی شرط ايله دخی مشروطدر كه اول امور مذكوره نك وجودده مجتمعه اولمسيدر كه معدات متلاحقه متعاقبهٔ الوجود اولوب مجتمعه اولمديغی تقديرده عندلرنده تسلسل جائزدر وثانی امور مجتمعهٔ مذكوره نك مرتبه اولمسيدر كه نفوس ناطقه بيننده اولديغی كبی مرتبه اولمديغی صورتنده عندلرنده محال اولمز نته كيم مشهور اولان بودر وبراهين مذكوره نك جريانی اشبو امور ثلثه اوزره متوقف اولديغنه قائللردر

(ومنها المسلمات بين المستدل وخصمه او بين اهل علم كتسليم الفقهاء مسائل علم الاصول) اقسام سبعهٔ قضايادن ثالث مسلمات اولوب بوده صدد استدلالده اولان كسنه ايله خصمی بيننده مسلم اوله‌رق دفع خصم ايچون كلامنی بنا ايلديكی قضيه در و ياخود اهل علم بيننده مسلم اولور مثلا فقها رحمهم الله تعالی نك مسائل علم اصولی تسليمی بوقبيلدن اولوب مسائل مذكوره بين اهل العلم مسلملاندندر

(ومنها المقبولات المأخوذة عمن يحسن فيه الاعتقاد كالمأخوذة عن الانبياء عليهم الصلوة والسلام والعلماء) اقسام مذكوره دن رابع مقبولات اولوب بوده حقنده حسن اعتقاد حاصل اولان ذوات محاسن صفاتدن مأخوذه اولان قضايادر وحقنده

حصول حسن اعتقادده یا معجزات وکرامات کبی امر مهم اویدن ویاخود زخارف دنیادن زهد وانقاسندن ویاخود انواع علومدن برعلم ایله متصف اولمسندن وبو امثال صفات محموده ایله تحلیسندن ایچون اولور مثلا حضرات انبیا علیهم الصلوات والتسلیماتدن مأخوذه اولان اقوال اشبو قسم مقبولاتندر زیرا اصحاب معجزات باهرات اولان انبیای عظام حضراتنك شائبهٔ کذبدن عاری بولندقلری مصدق اولمسیله اقوال شریفه‌لری حکم عقلی ایله مصدقه‌در کذلك اصحاب زهد وکرامت اولان اهل علمك کذبدن برائتریله عقل حاکم اوله‌رق بنه قوللری مقبولاتندر

(ومنها المظنونات کما تقدم) قسم خامس مظنونات اولوب نته کیم ذکری سبق ایلشدرکه قرائن واماراتدن مأخوذه اولوب عقلك مرجوح اوله‌رق تجویز نقیضیله برابر حکم راجحله حکم ایلدیکی قضایادر طواف باللیل سارق اولمسیله حکم اولنمسی بوقبیلدندر

(ومنها المخیلات وهی التی یتخیل بها لیتأثر نفس السامع قبضا اوبسطا مع الجزم بکذبها کالحکم بأن الخمر یاقوتة سیالة والعسل مرة مهوعة) اقسام سبعه‌دن سادس مخیلاتدر بوده اوقضیه‌لردرکه کذبنه جزم ایله برابر نفس سامع قبض ویاخود بسط جهتندن متأثر اوله‌رق قبضا تأثرنده متنفر وبسطا تأثرنده راغب ومتمایل اولمسیچون کندیله تخیل اولنور ایمدی مخیلاتده حکم ایدن قوهٔ مخیله اولمش اولور مثلا صفوت کامله وحمرة خالصه‌سی جهتیله خمرك یاقوتهٔ سیاله اولمسی تخیل اولنه‌رق الخمر یاقوتة سیالة دینلمسی بوقسمدندرکه نفس سامع بونکله منبسط وشربی وتناوله راغب ومتشوق اولور کذلك عسل آجی وشدید المراره در قولی دخی بویله اولوب عسلدن انقباص ونفرت طبعی موجبدر مع هذا که ایکیسیده جزما کاذبلردر

(ومنها الموهومات وهی القضایا التی یحکم بها الوهم قطعا فی غیر المحسوسات قیاسا علی المحسوسات کحکم البعض بأن کل موجود فله مکان وجهة قیاسا علی ماشاهدوه من الاجسام) اقسام سبعهٔ قضایادن سابع موهوماتدرکه کندیله وهم محسوساته قیاس ایدرك غیر محسوسات اوزره قطعیا حکم ایدر مثلا بعض کمسنه اجسامدن مشهوداتنی ذی مکان وذی جهت کوردیکی حسبیله بونلره قیاس ایدرك هر بر موجود ایچون البته مکان وجهت وادر دیو حکم ایتمسی بوقبیلدندر حالبوکه عقول ونفوس دخی موجوداتدن اولدقلری حالده حقلرنده مکان وجهت غیر جاریدر (والمراد من القیاس علی المحسوس اعم مما بالذات اوبالواسطة فالموهومات هی الجهلیات) ومحسوس اوزره قیاسدن مراد بالذات ویاخود بالواسطه اولقدن

اعمدر ومصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله بالذات اولان قیاس نفس حکمده قیاس کبی اولوب بالواسطه اولان دخی دلیل غیر محسوس اوزره قیاسده اولدیغی وجهله‌در بوصورتده حکما قائل اولدیغی کی قدم عالمله حکم ایتمك موهوم اولور زیرا عقلك حکم غیر مطابق ایله حکم ایتمسی انجق قیاس مذکوره بناء وهمه متابعتیله اوله بیلور وبو وجهله قیاس مذکورك بالذات وبالواسطه اولقدن تعمیمی مقدمات ادله‌نك اقسام سبعه‌ده حصری محسوسه قیاس اولنمیه‌رق قدم عالمله حکم امثالیله مختل اولمامسیچوندر ایمدی موهومات مجهولی معلومه قیاسدن عبارت بر حکم وهمی اوله‌رق جهلیاتدر

قال رحمه الله (وهذه الاقسام السبعة متصادقة اذقد یکون الحکم الواحد المتیقن اوالمقلد اوالمظنون اوالمجهول مشهورا اومسلما اومقبولا وقد یکون الموهوم بل المتیقن عند طائفة مخیلا عند اخری الان المقدمة قد تؤخذ فی الدلیل من حیث کونها یقینیة اومن حیث کونها مشهورة او مسلمة اومقبولة الی غیر ذلك) اشبو اقسام سبعهٔ قضایا یکدیکر بله متصادقه‌در زیرا بعضا متیقن ویاخود مقلد ویامظنون اولان بر حکم مشهور ویا مسلم ویامقبول اولور وکذلك بعضا بر طائفه عندنده موهوم وبلکه متیقن اولان حکم طائفهٔ اخری عندنده مخیل اولور شوقدر وارکه بعضا دلیلده مقدمه یقینیه اولدیغی حیثیتدن ویاخود مشهوره ویامسلمه ویا مقبوله ویا بونلرك غیریسی اولدیغی حیثیتدن اخذ اولنور بوصورتده مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله تعریفات صناعات خمسه‌ده قیود حیثیتك وجودی لابدر زیرا بردلیلده اولان مقدمات یقینیه اولدیغی حیثیتدن اعتبار اولنورسه برهان اولور ویاخود مشهورات ویا مسلمات اولدیغی حیثیتدن اعتبار ایدیلورسه جدل اولور ویاخود مقبولات اولدیغی حیثیتدن اعتبار اولنورسه خطابت اولور سائرلریده بووجهله در بوصورتده ایراد اولنه‌مزکه علم کلامك اکثر ادلهٔ مسائلی مقبولاتدن اولوب حالبوکه مسائلی مطالب یقینیه‌دن اولمسیله ادلهٔ مذکوره ایله نه کیفیتده ثابته اولور وحاصل دفع بوادله هرنقدر نبی صادق صلی الله علیه وسلمدن منقوله اولان مقبولاتدن ایسه‌ده مقدماتی متواترات یقینیات اولدیغی حیثیتدن معتبره‌در

قال رحمه الله (فصل فی الصناعات الخمس) بوفصل صناعات خمسه‌ده اولوب بوده برهان وجدل وخطابت وشعر ومغالطه‌دن عبارتدر صناعت هرنقدر صناعة الکلام دینلدیکی کبی مطلق ملکهٔ ادراك معناسنده دخی استعمال اولنورسه‌ده عندالقوم شایع وذایع اولدیغی وجهله بر ملکه‌یه اطلاق اولنورکه کندیله

موضوعات مانك اغراضدن برغرض جهتنه استعمالی اوزره مقتدر اولنورو بحسب الامكان عن بصيرة صدوری لازم كاور وبو ملكه انجق طب ومنطق كبی كيفيت عمله متعلقه اولان علومده اولور وماسبقدن معلوم ومشاهد اولديغی وجهله احوال قضايا ايكی قسم اوزره اولوب اول قضايادن لازمه اولان نتيجه يه قياس ايله قضايايه عارضه اولان احوالدركه بوده قضايانك يقين وياخود ظن وبونلرك غيريسنی مفيده اولمسی امثاليدر وثانی حمليه وشرطيه يه انقسامی وتناقض وانعكاسی كبی احوال معلومه دن عبارتدركه بونلر قسم اولده اولان اعتبارك غيريدر ايمدی قسم ثانيدن اولان احوالدن بحث باب قضايادہ مرور ايدوب باب مذكورده قضايانك مدارجيج اولوب اولديغندن بحث اولنمشدر وقسم اولدن اولان احوالدن بحث ايدن اشبو باب صناعاتدركه بو بابده موادقياسه اولان قضايادن بعضيری يقينه موصل وبعضيلری يقيندن خالی اولان جزمه وياخود ظنه وياخود خطابه موصل اولديغی وبوصنفلر نوجهله حاصل اولوب بعضيسی بعض آخرندن نه كيفيتله تميز اولنه جغی مبيندر وصناعاتك اصناف خمسده وجه ضبطی بودركه اكر قياس مقدمات يقينيهٔ ضروريه دن وياخود بونلردن مكتسبه اولان مقدماتدن تركب ايدرسه قياسدن بوصنف برهاندر واكرقياسك جميعيسی وياخود بعضيسی عندنده مشهورات ومسلماتدن اولان مقدماتدن تركب ايدرسه بوقياس جدلدر واكر مقبولات وياخود مظنوناتدن تركب ايدرسه خطابتدر واكر مخيلاتدن تركب ايدرسه شعردر واكر يقينيات ويامشهوراته شبيهه اولان مقدماتدن وياخود وهمياتدن تركب ايدرسه مغالطه در وبونلردن برهان يقينياتدن مركب ويقينی منتج اولمسيله عمده در وايشته مصنف رحمه الله بوحديث اجمالينك سرد ايضاحاتيله بيوررلركه (الدليل قياسا كان اوغيره ان كان جميع مقدماته بالمعنى الاعم يقينية من حيث انها يقينية يسمى برهانا) اكرمابه النظر اولان دليل كرك قياس وكرك قياسك غيريسی اولسون ماجعل جزأ من الدليل وياخود القضية التی يتوقف صحة الدليل على صدقها معنای اعميله مقدماتنك جميعيسی يقينيه اولورسه اشبو مقدمات يقينيه اولديغی حيثيتدن برهان تسميه اولنور مقدماتك معنای اعمه حملی قياسده ذكر وتصريح اولنميان مقدماتك دخی يقينيه اولمسی لازمكله جكنه اشاتدر قيد حيثيتك سبب اختياری حاشيه دن نقلا مرور ايتمشدر مصنف حاشيه ده ديمشدركه تقسيمدن مستفاد اولان اشبو تعريف برهان قضايای يقينياتدن مؤلف اولان الانسان يحرك فكه الاسفل والفرس وغيرهما غير التمساح كذلك بالمشاهدة فكل حيوان غير التمساح يحرك فكه الاسفل امثالی استقراء ناقص اوزره صادقدر زيرا مقدماتدن هيچ بريسی ظنی دكلدر واكر

استلزام كلی ايله نتيجه يی استلزامی ظنيدر بوصورتده مقدماتك جميعيسی يقينيه اولمسی قيديله تعريفدن خروج ايدر دينلورسه استلزام كلی مقدمات قياسدن اولماسيله مدار دفع اولەمز بوصورتده استقراء ناقصك برهان اولمسی لازمكاور جوابنده ديرزكه استلزام كلی هرنقدر مقدمات قياسدن دكل ايسه ده لكن بعض اوضاع اوزره لزوم جزئی ايله مابه اللزوم اولان وضعك قياسدن منفهم اولان وضع ايدوكی قياسك قطعيا مقدمات صحتندندر حالبوكه لزوم كندی اوزرينه اولان وضع وضع مذكور ايدوكی مظنون اوله رق متيقن دكلدر برهانده ايسه معنای اعم ايله مقدماتك جميعيسی يقينيه اولمسی مشروطدر وبوسببدن ايچون استقراء ناقص وامثالی تعريف برهاندن خروج ايدرك خطابتده داخل اولمشدر (كقولنا العالم متغير وكل متغير حادث فالعالم حادث) حدوث عالمی اثباتده بوقولمز برهان اولوب مقدماتی يقينيه در (والغرض منه تحصيل اليقين الذی هو اكمل المعارف) وبرهاندن غرض تحصيل يقين اولوب واكمل معارف تحصيل يقيندر ويقين واقعه مطابق اولان اعتقاد جازم ثابت ايدوكی بيان سابقدن معلوم اولمشدر

(والافان كان بعض مقدماته من المشهورات اوالمسلمات من حيث انهما كذلك يسمى جدلا) واكر جميع مقدماتی يقينيه اولمزسه بوتقديرده اكر بعض مقدماتی مشهورات وياخود مسلماتدن اولورسه بووجهله مشهوراتدن ويامسلماتدن اولمسی حيثيتدن جدل تسميه اولنور (كقولك هذا الفعل قبيح لانه ظلم وكل ظلم قبيح) بومثال برفعلك قبحنی اثبات ايچون ايراد اولنمسه دن جدل اولوب مقدمه سی مشهورات عامه دندر (والغرض منه الزام الخصم واقناع العاجز عن ادراك البرهان وما للاقناع يسمى دليلا اقناعيا) وجدلدن غرض مقام اعتراضده خصمی الزام ومقام دفعده الجامدر زيرا مجادل مجيب وسائل اولمسی محتملدر وكذلك جدلدن غرض ادراك برهاندن عاجز اولان كمسنه يی اقناعدر واقناع ايچون ايراد اولنان جدله دليل اقناعی تسميه اولنور حاصلی جدلی اولان كمسنه بعضا رأينی حافظ اوله رق غايت سعيی خصمه ملزم اولمامسی اولور وبعضا هدم وضع ايچون سائل معترض اوله رق غايت سعيی الزام خصم اولور

(اومن المقبولات اوالمظنونات من حيث انهما كذلك فيسمى خطابة) واكر دليلك بعض مقدماتی مقبولاتدن وياخود مظنوناتدن اولورسه بومقدمه لر مقبولات ويامظنوناتدن اولمسی حيثيتدن خطابتله تسميه اولنور (كقولك هذا الرجل الطواف ينبغی ان يحترز عنه لانه سارق وكل سارق ينبغی ان يحترز عنه) يعنی طواف بالليل اولان شو كمسنه دن احتراز ايتمك لايقدر زيرا بوآدم سارقدر وهر برسارقدن

احتراز ایتمك لایقدر قولی اشبو قسم خطابتدندر زیرا صغری هذا یطوف باللیل وکل من یطوف باللیل فهو سارق قیاسنك نتیجه‌سی اولوب مظنوناتدر (والغرض منه ترغیب الناس فیما ینفعهم وتنفیرهم عما یضرهم کما یفعله الخطبا والوعاظ) واشبو نوع خطابتدن غرض ناسی حقلرنده موجب نفع وسود اولان شیلره ترغیب واشیاء مضره‌دن تنفیر ایتمکدر نته‌کیم خطبا ووعاظ خلقی ترغیب وترهیب ایچون ایراد ایدرلر لکن مراد غرض اصلی دیمك اولوب والا مدعی اوزره رد دعوی ایچونده استعمال اولندیغی محلنده مبیندر

مصنف حاشیه‌ده دیمشدرکه اکر سؤال اولنورسه‌که بعضا واقع اولورکه برکسنه اماره ایله کندی کندیسنه برحکم ظنی اوزره استدلال ایدرك آخرینه اظهار ایتمز بوصورتده ترغیب وتنفیر غرضندن هیچ بریسی ترتب ایتمز جوابنده دیرزکه غرض مذکور اکثری اوله‌رق کلی دکلدر شونکله برابرکه ناس مستدلدن اعم اولوب وعاقلدن صادر اولان هیچ برفکر وبلکه هیچ برفعل اولمزکه البته جلب نفع ویا ضرری دفع ایچون اولور حاصلی بو حکم ظنی‌یه ترغیب ویاخود بوندن ترهیب. جمله‌ٔ نامدن بولنان مستدلك کندی نفسنه عائد اوله‌رق غرض تحقق ایدر واما بو مثللو استدلالی خطابتدن اخراج ایتمك طریقیله جواب ویرلمسی بجا اولمز زیرا صناعاتك اقسام خمسه‌ده انحصارنجه موجب اختلال اولمسیله برابر تعریف خطابت دخی رضا کوسترمز (وکل من الدلیل النقلی والامارة قسم منهما) ودلیل نقلی ایله اماره‌دن هر بریسی خطابتدن بر قسمدر

(او من المخیلات من حیث انها مخیلات فیسمی شعریا) واکر بعض مقدماتی مخیلاتدن اولورسه مخیلات اولدیغی حیثیتدن اشبو دلیل شعری تسمیه اولنور نته‌کیم صاحبنده‌ده شاعر دینلور کقول الشاعر ؎ اولم یکن نیة الجوزاء خدمته لما رأیت علیها عقد منتطق) شاعرك بوقولنده نجم جوزانك خدمت ممدوحه نیتی اولدیغی جوزاده خادملرك کربندی کبی عقد منتطق تخییلی ایله استدلالی دلیل شعریدر واشبو دلیل شعریدن غرض نفسك قبض واستنفار وبسط ومساری امثالیله تأثر وانفعالی اوله‌رق فعل ویا ترك ویا سخط ولذاتدن برینه مؤدی اولور وبو سببدنناشی بعض حروب ومزاجده ومحل استعطاف واستماحه‌ده اشعار بلیغه وبدیعه‌نك فوائد وتأثیراتی غیر منکردر ووزن ایله اولمسی انفعال نفس ایچون موجب ازدیاد اولوب خصوصا احسن صوت ایله انشادی باعث ترقیٔ ازدیاددر وشعرده قدما وزنه اعتبار ایتمیوب تخییله قصر ایتمشلردر ومحدثین وزن وتخییلدن ایکیسنی اختیار ایدوب جمهور یالکز وزنه انحصار ایتمشلردر

(او من الموهومات من حیث انها موهومات فیسمی سفسطة) واکر مقدمات دلیل موهوماتدن اولورسه موهوماتدن اولدیغی حیثیتدن سفسطه تسمیه اولنور

معناسی حکمت مموهه اولمق اوزره مبیندر (کقول الفرق الضالة الواجب تعالی له مکان وفی جهة لانه موجود وکل موجود له مکان وجهة) مثلا فرق ضاله‌نك جناب باری تعالی ذاته ایچون حاشا مکان وجهت اثبات ایتمك اوزره هر بر موجود ایچون مکان وجهت اولوب وجناب واجب الوجود دخی موجود در دیو اقامه ایلدکلری دلیل بوقبیلدندرکه کبراسی اولان کل موجود له مکان وجهة قضیه‌سی موهومدر مصنفك حاشیه‌ده بیانی وجهله قید حیثیت شعری اخراج ایچوندر زیرا ماسبقده معلوم اولدیغی وجهله بر طائفه عندنده موهومه اولان مقدمه طائفهٔ اخری عندنده مخیله در لکن بوندن مرکب اولان دلیل مقدمه‌سی موهومه اولدیغی حیثیتدن سفسطه ومخیله اولدیغی حیثیتدن شعریدر ایمدی مفهومات صناعاتده معتبره اولان قیود حیثیات تقیید ایچون اوله‌رق تعلیل ایچون دکلدر ایشته بوتحقیق ایله شو وجهله ایراد سؤاله محل قالمزکه بعضا مستدلك سفسطه ده مقدمهٔ موهومه‌یی اخذ ایتمسی موهومه کاذبه اولدیغندن ایچون اولمیوب بلکه یقینیه اولمسی زعمندن ایچون اولور بوصورتده قید حیثیت ایچون برمعنی یوقدر وحاصل جواب قید حیثیت تعلیلیه دکلدرکه حتی بوسؤاله محل اولسون بلکه صناعات خمسه‌ده اعتبار اولنان قیود حیثیات یکدیکرلرندن تمییز واحتراز ایچون قیود تقییدیه اولوب من الجمله اشبو تعریف سفسطه‌ده شعردن احتراز ایچوندر (فالدلیل الفاسد مادة او صورة علی اطلاقه سفسطة) ایمدی کرك ماده وکرك صورت جهتندن فاسد اولان دلیل علی اطلاقه سفسطه در (واعظم منافع معرفتها التوقی عنها) واشبو سفسطه اولان دلیلك معرفتنه ترتب ایدن فائده‌نك اعظمی دلیل مذکوردن توقی واحتراز ایتمکدر (وبشرط علم المستدل بفساده یسمی مغالطة) وسفسطه‌یه مستدلك فساد دلیله علم واطلاعی شرطیله مغلطه تسمیه اولنور (والغرض منها تغلیط الخصم واسکاته ومن یستعملها فی مقابلة الحکیم سوفسطائی وفی مقابلة الجدل مشاغبی) ومغالطه‌دن غرض خصمك تغلیط واسکاتیدر وچونکه برهان ایله استدلال ایدن کمسنه‌یه حکیم اطلاق ایتدکلری جهتله اشبو حکیمك مقابله‌سنده مغالطه‌یی استعمال ایدن کمسنه‌یه سوفسطائی وجدلی‌یه مقابل استعمال ایدن شخصه مشاغبی اطلاق اولنور بو صورتده مغالطه مشاغبه اولور سوفسطا حکمت معناسنه سوف ایله غلط وتلبیس معناسنه اسطادن مرکب اولوب سوفسطائیٔ مذکور بوکا نسبت اولنور وطائفهٔ سوفسطائیه منکرین حقایق اولان شرذمه درکه حقایقك جمله‌سی اوهام وخیالات باطله اولدیغنه قائللر درکه منکرین حکمتدر (واما الغرض من السفسطة فی غیر صورة المغالطة فزعم تحصیل العلم) وصورت مغالطه‌نك غیرنده سفسطه دن غرض ومقصود

بو واسطه ایله تحصیل علم زعم واعتقا دیدر بعض شیوخدن مرویدر که مغالطه ایله کندوسنی عوام ناس نظرنده زی حکیم ومقتدا بهده ارائه ایدن کمسنه سوفسطائی اولوب جدل ومناظرهیه وبوطریق ایله اهل تحقیق تشویش وخداعه نصب نفس ایدن شخص مشاغبیدر

قال رحمه الله (تنبیه اقوی العلوم الجازم الثابت ثم الغیر الثابت واضعفها الغیر الجازم) خفی اولمسونکه اقوی وامتن علوم علم جازم ثابتدر که صاحبی علمنده جازم ومتیقن وبو علم تشکیك ایله زائل اولمیه جق حیثیتده متقرر ومتمکن اولمیدر ودرجهٔ ثانیهده اقواسی جازم غیرثابتدر وعلومك اضعفی غیرجازم اولاندر (وکل منها یفید مثله ومادونه فی القوة ولایفید مافوقه) وبو علومدن هر بریسی کندی مثلنی وقوتده مادوننی مفید اولهرق مافوقنی افاده ایتمز شویله که حاشیهده ایضاح ایتمش اولدیغی وجهله یقین یقینی وکذلك یقین تقلید وظنی افاده ایدر نتکیم بعض مقدماتی یقینیه ودیکری تقلیدیه اولدیغی صورتده تقلیدی وظنیه اورسه ظنی افاده وانتاج ایدر وتقلید تقلیدی وکذلك تقلیدظنی مفید اولوب واماظن آنجق ظنی افاده ایدر

قال رحمه الله (فصل الدلیل ان کان الجزء المتوسط بین العقل والنتیجة منه علة لها فی الذهن والخارج فلمی کالاستدلال بتعفن الاخلاط علی الحمی وبوجود النار علی الدخان لیلا) بوفصل دلیلك لمی وانی قسمینه تقسیمندهدر چونکه مطلقا دلیل برجزئی مشتمل اولمسی لابدرکه بوجزئك ملاحظهسی عقلك علم بالنتیجهیه واسطهٔ وصولی اوله بوایسه جزء متوسط اولوب بوجز ذهنده اکبرك اوسطه نسبتیچون علت اولهرق ذهنده حصول نتیجهیی مستلزم اولور و بووجهله جزء متوسط ذهنده نسبت مذکوره ایچون علت اولدیغی کبی بعضا نسبت مذکورهنك خارجده وجودی ایچون دخی علت اولوب بوحالده ذهنا وخارجا علت اولمش اولورو بعضا خارجده وجودنه علت اولمیوب علیتی یالکز وجود ذهنییه منحصر اولور ایشته بوایکی جهته نظرا دلیل ایکی قسمه منقسم اولور ایمدی اکر دلیلدن عقل ایله نتیجه بیننده متوسط اولان جز ذهنده وخارجده نتیجه ایچون علت اولورسه بودلیل دلیل لمیدر مثلا ذکر اولنان مثال اولده یعنی زید محموم لانه متعفن الاختلاط وکل متعفن الاخلاط محموم فزید محموم قیاسنده جزء متوسط تعفن اخلاط اولوب بوایسه زید ایچون حمانك ثبوتنه ذهنا علت اولدیغی کبی خارجده دخی زید ایچون ثبوت حمایه علتدر کذلك مثال ثانیده یعنی کلما وجد النار فی اللیل وجد الدخان فیه لکن المقدم حق وکذا التالی قیاس استثنا ئیسنده متوسط اولان وجود نار ذهنده وجود دخانه علت اولدیغی کبی خارجده دخی علت دخاندر

ایشته بوجهله اشبو دلیلین دلیل لمیدر ولمی کسرلام وتشدید میم ایله اولوب لمیت یعنی علیتی افادهسی موجب تسمیهدر زیرا لم ایله سؤاله بوقسم دلیل ایله جواب ویریلور حاصلی دلیل لمی تحقق حکمی مفید اولمسیله برابر علتنی دخی مفیدر مصنف حاشیهده بیانی وجهله سائر ارباب فنك ان کان الاوسط علة تعبیر ایتدکلری محلده ان کان الجزء المتوسط تعبیرینه عدول اتمسی زیرا متنده اشارت ایلدیکی وجهله مثلا حا اوزرینه استدلال کرك قیاس اقترانی ایله تقریر اولنسون وکرك استثنائی ایله تقریر ایدلسون لمیدر عبارهٔ اوسط ایسه انجق اقترانی ایله تعبیر اوزرینه منطبقدر وبوندن جوابده مرادقوم اقترانی اولهرق تقریر اولندیغی تقدیر اوزره اوسط دیمك اولوب بوصورتده جملهسنه شامل اولور دینلهمز زیرا دیرزکه بعضا دلیلك اقترانی اولهرق تقریری ممکن اولهمز نتهکیم وجود نار ایله دخان ووجود دخان ایله نار اوزره استدلال بویله اولوب قیاس اقترانی ایله تقریر اولنهمز وبوکا اشارت ایچون ایکی مثال ایراد اولنمشدر

(اوفی الذهن فقط بأن یکون علمه علة لعلمها فقط فانی) ویاخود جزء متوسط نتیجه ایچون یالکز ذهنده علت اولوب بوده جزء متوسطه علم فقط علم بالنتیجهیه علت اولمسیله اولور بوصورتده دلیل انی تسمیه اولنور وبوده حکمك لمیت یعنی علتنه نظر اولنمیهرق یالکز انیت یعنی ثبوتی اوزره اقتصارندن ایچوندرکه ان الامر کذا قوللرندن اولهرق اولمغله نسبت اولدیغی کبی بوانه منسوبدر حاصلی قسم اول حکمك تحقق وعلت ثبوتنی مفید اولدیغی کبی اشبو قسم ثانی دخی یالکز تحقق حکمی افاده ایدرك فنی علت ایچون تحقق ایلدیکنی افاده ایتمز مصنفك حاشیهده بیانی وجهله علیت ذهنیهیی علمین بیننده یعنی بأن یکون علمه علة لعلمها فقط قولندن مستفاد اولدیغی اوزره علم متوسط ایله علم نتیجه بیننده علیتله تفسیر ایتمسی لزوم فسادن احتراز ایچوندر زیرا مثلا هذه الماهیة المتعقلة کلیة لانها حاصلة فی الذهن بالتعریف وکل ماحصل بالتعریف کلی یعنی تعقل اولنان شو ماهیت کلیهدر زیرا تعریف ایله ذهنده حاصلهدر وتعریف ایله حاصل اولان هر برشی کلیدر قولمز دلیل لمی اولوب حالبوکه کلیت ایچون علیت حصول ذهنیهدر زیرا کلیهنك وجودی انجق ذهندهدر ایمدی خارج ایله مراد وجودینه شامل اولان واقع اولوب یوقسه وجود خارجییه مختصه اولان اعیان معناسنه دکلدر وعلمین ایله مراد تصدیقین اولوب تصورهده شامل اولان مطلق علم دکلدر حاصلی اکر جزء متوسط محمولك موضوع ایچون ثبوت ویاخود موضوعدن سلبنك یالکز حصول تصدیقنده واسطه اولورسه دلیل انی واشبو تصدیق ایله برابر نفس الامرده محمولك موضوعه ایجابا ویاسلبا سبب نسبتی افاده ایدرسه دلیل لمیدر (سواء کان معلولا مساویا فی الخارج

كالاستدلال بالحمى على التعفن وبوجود الدخان على النار نهارا اوكانا معلولى علة واحدة كالاستدلال بالحمى على الصداع اوبالدخان على الحرارة) واشبو دليل انى ايكى يه منقسم اولەرق برقسمنده جزء متوسط خارجده نتيجه ايچون معلول مساوى اولور مصنفك حاشيەده بيانى وجهله مساوى ايله تقييدى زيرا معلول اعم ايله علت اخص اوزرينه استدلال صحيح اولەمز مثلا مطلق حرارتله وجود نار اوزرينه استدلال اولەمز لكن علت موجبه بونك خلافنده اولەرق يا معلولدن مطلقا اخص وياخود معلوله مساويه اولوب وعلى كلا التقديرين علت موجبه ايله استدلال صحيح اولور بناء عليه دليل لميده اولان ان كان الجزء المتوسط منه علة قولنده مساويه اولمسيله علتك تقييدينه محتاج اولنمامشدر حاصلى اعميت معلولده جارى اولوب علت موجبەده غيرجاريدر ودليل انيدن مثلا حمى ايله تعفن ونهارا وجود دخان ايله نار اوزرينه استدلال بوقسمدن اولوب اولده حمى تعفن اخلاط ايچون وثانيده دخان نار ايچون معلول مساويدر واشبو دليل انيدن قسم ثانى جزء متوسط ايله نتيجەنك علت واحده ايچون معلولين اولملريدر مثلا حمى ايله حرارت اوزره استدلال بوقسمدن اولەرق حمى وصداعدن ايكيسيده تعفن اخلاطك ودخان ايله حرارت نارك معلولاريدر (سواء قرر الجميع اقترانيا اواستثنائيا اوغيرهما) دليل ايستر جملەسى اقترانى وايستر استثنائى وياخود بونلرك غيرى اولەرق تقرير اولنسون الحاصل قنديسيله تقريرى صحيح اولوبده تقرير اولنورسه اولنسون اشبو لمى وانى قسميندن خارج دكلدر وخفى اولمسونكه اقيسهٔ استثنائيەده جزء متوسط استثنا اولوب اقيسهٔ اقترانيەنك وسطى حكمندەدر مثلا ان كان القمر منخسفا فالارض متوسطة بينه وبين الشمس لكن القمر منخسف فالارض متوسطة بينهما دينلسه بوقياس برهان انى اولور زيرا خسوف معلول توسط ارضدر ومثلا ان كان التوسط المذكور حاصلا فالقمر منخسف لكنه حاصل فالقمر منخسف دينلسه بوقياس برهان لمى اولور زيرا توسط علت خسوفدر ايشته بونكله دليل قسمينده منحصر اولوب قياس استثنائى خروج ايتمز مراد مصنفده بونى بياندن عبارتدر

قال رحمه الله (وايضا الدليل ان توقف على حكاية كلام الغير فنقلى والافعقلى) دليل ايچون تقسيم آخر اولوب شويله كه اكر دليل غيرك كلامنى حكايەيه توقف ايدرسه نقليدر حاشيەده بيان ايتدكلرى وجهله بوحكايەده ايستر دليلدن جز اولسون نتكيم لان الله تعالى قال كذا قولمزده نظم جليلدن حكايه دليلدن جزدر وايسترسه دليلدن خارج اولەرق دليل حكايەيه متوقف اولسون نتەكيم بعض مقدمات دليله حكايەنك دليل اولمسى بوقبيلدندر اعدى دليل نقلى حكايهٔ كلام

غير اوزره توقف ايدن دليلدر مثلا مأموربه اولان صلات وامثالنى ترك ايدن عاصيدر زيرا جناب بارى افعصيت امرى بيورمشدر كه مفاد شريفى امر الهى يه عصيان اوزره مؤاخذه در واشبو صغراى دليلدن حكايه جزدر وهر بر عاصى مستحق ناردر زيرا جناب بارى ومن يعص الله ورسوله فان له نار جهنم بيورمشدر واشبو كبراى دليله نظم جليل دليلدر وبوقياس نقلى هر بر كمسنه كه تارك مأموربه اوله عاصيدر قولنى منتج اولور واكر دليل كلام غيرى حكايه وسمع اوزره توقف ايتمزسه دليل عقليدر ونقليدنك نقله نسبتى زيرا هرنقدر مدرك بنه عقل ايسەده نقله استنادندن ايچوندر ومقدماتك جميعى وياخود مقدماتدن بريسى كلام غيره استناددن اعم اولوب مقدماتدن بريسى نقليه وديكرى عقليه اولسه بودليل بنه نقليدر زيرا نقل اوزره متوقف ايله غير متوقفدن مركب اولان متوقفدر وعقليەنك عقله نسبتى اثبات نتيجەده نقله عدم توقفندندر

(خاتمة اسامى العلوم كالمنطق والكلام والنحو وغيرها قد تطلق على المسائل وقد تطلق على الادراكات بها عن دليلها وقد تطلق على الملكة الحاصلة من تكرر تلك الادراكات) خاتمهٔ كتاب بعض فوائد مهمه يى شاملدر من الجمله منطق وكلام ونحو امثالى اسامئ علوم بعضا نفس مسائل وقواعد اوزرينه وبعضا دخى مسائلك دليلندن ادراكاتنه وبعضا دخى اشبو ادراكاتك تكرر وممارسەسندن حاصله اولان ملكەيه اطلاق اولنور (فحقيقة العلم بالمعنيين الاخيرين هى الادراكات والملكة وبالمعنى الاول مجموع المسائل الكثيرة التى تضبطها جهة وحدة ذاتية هى الموضوع كالمعلومات للمنطق وعرضية هى الغاية كالعصمة) اعدى حقيقة علم معنيين اخيرين ايله ادراكات وملكه ومعناى اول ايله مجموع مسائل كثيره دركه اشبو مسائلى جهت وحدت ذاتيه وعرضيه مضبوطه ومعتبره قيلر يعنى ذاتلرنده متكثره ومتفرقه اولان مسائل مذكورەنك وحدت اعتباريه ايله وحدت وانفرادنه اشبو جهت وحدت سبب اولەرق اشبو وحدت اعتباريه واسطەسيله مسائل عديدەنك شئ واحد ومنفرد عد اولنمسى واسم واحد ايله تسميه اولنوب تدوين وتأليف ايدلمسى مستحسن اولور وجهت وحدت ذاتيه علمك موضوعى اولوب مرجع موضوعات مسائليدر مثلا عند المتأخرين معلومات تصوريه وتصديقيه موضوع علم منطق اولەرق مسائل ميزانك جهت وحدت ذاتيەسى اولوب بتون موضوعات مسائلى اشبو معلومات تصوريه وتصديقيەيه رجوع ايدر وجهت وحدت عرضيه غايت علمدر مثلا ذهنك فكرده خطادن عصمت وسلامتى غايت علم منطقدر

(وموضوع كل علم مايبحث فيه عن عوارضه الذاتية اللاحقة له لذاته اولمساويه)

وهربر علمك موضوعى اوعلمده عوارض واحوال ذاتيه سندن بحث اولنان
شيدركه اشبو عوارض ذاتيه لذاته وياخود لمساويه موضوع مذكوره لاحقه‌در
بحث لغتده تفحص وتفتيش معناسنه اولوب عرفده مناظره ومباحثه وكذلك
استدلال ايله اثبات نسبت ايجابيه وسلبيه معنيلريله برشيئ برشى اوزرينه حمل
واثبات معناسنه اطلاق اولنور وبحث موضوعده مراد اشبو معناى ثالثدر
وعوارض ذاتيه‌نك لذاته موضوعه لحوقندن مراد بلاواسطه موضوعه مستنده
اولمسيدر مثلا ذات انسانه لاحق اولان تعجب امثالى عرض اولى بوقبيلدندر
وواسطه ايكى وجهله اولوب بريسى عروضده واسطه‌دركه عروض واحدله
اولا وبالذات ذاته عارض اوله‌رق غيريسنه انجق بوواسطه ايله عارض اولمقدن
عبارتدر مثلا مشى حيوان ايله انسانه عروض واحدله عارض اولوب لكن حيوانه
عروضى لذاته وانسانه عروضى بوواسطه ايله‌در وثانى بومعنى اوزره واسطه‌دن
اعم اوله‌رق واسطه فى الثبوتدركه ذاته عروض اولا وبالذات اولوب اولماسى
غيرمعتبردر مثلا جسمه سطحك عروضى لذاته اولمسيله برابر جسم ايچون ثبوتى
جسمك انقطاع وانتهاسى واسطه‌سيله‌در وبوندن معلوم اولوركه لذاته لاحقه
اولمسندن مراد ذاتك علت عروض اولمسى دكلدر نته‌كيم جسمه سطحك عروضى
لذاته اولمسيله برابر علت عروض انتها اوله‌رق ذات معروض دكلدر وعوارض
ذاتيه‌نك لمساويه موضوعه لحوقندن مراد صدق وياخود وجودده امرخارج
مساوينك عروض عارضده واسطه اولمسيدركه خلاصه‌سى موضوعه مساوى
اولان امره عوارض ذاتيه‌نك عروضى اولا وبالذات اوله‌رق موضوعه عروضى
بوواسطه ايله اولمقدن عبارتدر ومعلوم اولسونكه اهل فن علومده مبحوث عنها
اولان اعراض ذاتيه‌ده اختلاف ايدرك متأخرون برشيئه جزء اعمى واسطه‌سيله
لاحقه اولان عوارضك عوارض ذاتيه‌دن اولمسنه ذاهب اولدقلرى جهتله
عرض ذاتى برشيئه لذاته وياخود امرخارج مساويسى ايچون لاحق اولان
خارج محمول اولمق اوزره تعريف ايديلر مثلا انسان حيوان اولمسى واسطه‌سيله
لاحق اولان حركت بالاراده‌نك لحوقى لجزئه وتعجب واسطه‌سيله ضحكك عروضى
لمساويه اولمش اولور (بأن يجعل هو او عرضه الذاتى او نوع احدهما موضوعا
المسئلة ويحمل عليه عرضه الذاتى او نوعه) وعلومده موضوعك عوارض
ذاتيه سندن بحث اولنمسى نفس موضوع وياخود عرض ذاتئ موضوع وياخود
موضوع ايله عرض ذاتيسندن برينك نوعى مسئلهٔ علم ايچون موضوع قلنه‌رق
اشبو موضوع اوزرينه عرض ذاتيسنك وياخود نوع عرض ذاتينك حمل
اولنمسى طريقيله اولور حاصلى موضوعات مسائل يا موضوع علم وياخود عرض

ذاتيسى وياخود ذات وعرض ذاتئ موضوعدن برينك نوعى اولمق اقسام
اربعه‌سنى مشتمل اوله‌رق محمولات مسائل دخى يا موضوع علمك عرض ذاتيسى
وياخود عرض ذاتيسنك نوعى اولمسيله بوايكى‌يى اقسام اربعه‌يه ضرب ايله
سكزه بالغ اولور (وهو فى بعض العلوم امر واحد كالكلمة فى الصرف وفى
البعض امور متعددة متناسبة فى امر يعتد به عند اهل ذلك الفن كالمعلومات
التصورية والتصديقية المتشاركة فى الايصال فى المنطق) وموضوع علم بعض
علومده امر واحد اولور مثلا علم صرفك موضوعى كلمه اوله‌رق من حيث
الاعلال والادغام كلمه‌دن بحث اولنور ومثلا عند القدما موضوع منطق معقولات
ثانيه اولوب من حيث الانطباق اعراض ذاتيه‌سندن بحث اولنور وديكر بعض
علومده اوفنك اهلى عندنده شانته اعتداد واهتمام اولنان برامرده متناسبه اولان
امور متعدده اولور مثلا عند المتأخرين موضوع علم منطق معلومات تصوريه
وتصديقيه اوله‌رق مجهولاته ايصالده متشاركه ومتناسبه‌دركه فن منطقده مجهولات
تصوريه وتصديقيه‌يه ايصال امر معتدبهدر
قال رحمه الله (فمسائل كل فن حمليات موجبات ضروريات كليات يبرهن عليها
فى ذلك الفن ان كانت نظرية) يعنى هر برفنك مسائلى حمليات وموجبات
وضروريات وكليات اولوب اكر نظريه اولور ايسه مسائل اولديغى فنده
اوزرينه اقامهٔ برهان اولنور مصنفك حاشيه‌ده بيانى وجهله فمسائل كل فن اه
تعبيريله بوكلامى فائله تصدير ايتمسى بوكلام موضوع علمك مرور ايدن تعريف ايله
تعريفنه متفرع اولديغنه اشارتدر اما مسائل فن حمليات موجبات اولمسى سبق ايدن
تفسيردن دخى مستبان اولديغى وجهله هر برفنده بحث حمل بالايجاب معناسنه‌در
نته‌كيم عوارضك ثابته معناسنه لاحقه ايله تقييدى اشبو ايجابا حمله دلالت ايدر
واما مسائل فنك ضروريهٔ مطلقه اولملرى زيرا محمولات مسائل اولان عوارض
ذاتيه نه زمانكه ذات موضوع وياخود ذاته مستند اولان مساوى موضوع
ايچون لاحقه اولديسه ذات موضوع عوارض مذكوره ايچون بالذات وياخود
بالواسطه علت اوله‌رق بوحالده عوارضك موضوعه وياخود عرض ذاتيسنه
وياخود بونلردن برينك نوعنه ثبوتى مادام ذات الموضوع البته ضرورى وواجب
اولور واما مسائل مذكوره‌نك كليات اولمسى زيرا اهل فنونك اشبو مسائلدن بحث
ايدرك بونلرى تدوينلرى انجق قوانين اوله‌رق كنديلرندن موضوعلرينك احكام
جزئياتى استنباط اولنمق غرضنه مبنيدر شوطريق ايله‌كه مسائل مذكوره‌يى صغراى
سهلة الحصوله ضم ايدوب تا كه شكل اولدن برقياس منتظم اوله‌رق بوندن ذكر اولنان
احكام جزئيه استنتاج اولنور مثلا هذا الدليل قياس من الشكل الاول او الثانى

وكل قياس كذلك منتج فهذا الدليل منتج كبى بوتقديرده مسائل مذكوره نك
بو استنتاجده شكل اولك كبراسى واقع اولمسى لابددر شكل مذكورك كبراسى
ايسه انجق كليه‌در و بنه حاشيه‌ده ديمشدركه ان كانت نظرية قوليله تقييدى
مسائل فنك نظريات اولمسى واجب اولميوب بلكه بعضا بديهيه اولديغنه
اشارتدر تذكيم بو علمده شكل اولك وقياس استثنائينك انتاجلرى قطعيا
مسائل فندندر بونلرك انتاجى ايسه محتاج نظر اولميوب بديهيه‌در وموضوع
علمك تعريفنده مسائلك نظريات وياخود بديهيات اولمقلغنى ايجاب ايده‌جك بركلام
يوقدر زيرا لحوق عوارض نظرى وبديهيدن اعمدر وتعريفده اولان لذاته قيدى
عروضده واسطه‌يى نفى ايچون اولوب اثباتده نفى واسطه ايچون دكلدركه حتى
بعض مسائلك بديهيه اولمسنى مقتضى اولسون (فيؤل بها ماوقع فى كتب الفنون
من الشرطيات والسوالب والموجبات المهملات والجزئيات والموجبات الكليات
الغير الضروريات) هر برفنك مسائلى حمليه وموجبه وضروريه وكليه اولديغى
بيان سابقدن معلوم اولديسه بوصورتده كتب فنونده شرطيه وسالبه وموجبهٔ
مهمله وجزئيه وموجبهٔ كليهٔ غير ضروريه اولەرق واقعه اولان مسائلك بونلره
رجوعى لابددر

قال رحمه الله (وقد يجعل المبادى جزأ من العلم تسامحا) وبعضا مباحث علمك
مبنى عليهى اولان مبادى شدت احتياجدنناشى تسامحا علمدن جز عد اولنور
يعنى مبادى علومك مقدمات شروعى اولەرق علمدن خارج واجزاى علومده غير
داخل ايسه‌ده بعض محققين مبادينك علومده كمال مدخليتنه تنبيها وتسامحا علمدن
جز قلمشلردر (وهى اما تصورية هى تعريفات الموضوعات واجزائها وجزئياتها
وتعريفات المحمولات التى هى العوارض الذاتية حدودا كانت اورسوما) ومبادى
ايكى صنف اولوب زيرا يامبادئ تصوريه‌دركه بوده موضوعاتك واجزاسنك
وجزئياتك وعوارض ذاتيه اولان محمولاتك تعريفلريدر وبوتعريفات حدود
وياخود رسوم اولمقدن اعمدر وموضوعات ايله مراد موضوعات علوم ومسائلدر
واجزاء موضوعاتك تعريفى مثلا حكمت طبيعيه‌ده تعريف هيولى كبيدر زيرا حكمت
طبيعيه‌نك موضوعى جسم طبيعى اولوب جسم طبيعى ايسه هيولى ايله صورتدن
مؤلفدر واما موضوعاتك تعريفى جزئيات موضوعى علمك نوعى اولان موضوع
مسئله‌نك تعريفى كبيدر تذكيم حاشيه‌ده مبيندر (واما تصديقية هى الحكم
بموضوعية موضوع العلم ودلائل المسائل والقضايا التى تتألف هى منها) وياخود
مبادئ تصديقيه‌دركه موضوع علمك موضوعيتيله حكم ودلائل مسائل ومسائلك
كندبدن مؤلف اولديغى قضايادر

قال رحمه الله (وتلك القضايا اما بديهية بذاتها وتسمى علوما متعارفة) واشبو دلائل
كنديدن مؤلف اولان قضيه‌لر يا كندى ذاتلرنده بديهيه اولور واشبو قضاياى
بديهيانه علوم متعارفه تسميه اولنور وبديهيه اولمسى هر نقدر محتاج تنبيه اولسه‌ده
دليله محتاج اولماسيدر (اونظرية يذعن بها المتعلم ويقبلها بحسن ظن المستدل
وتسمى اصولا موضوعة اوبالشك والانكار الى ان تتبين فى محلها وتسمى مصادرات)
وياخود قضاياى مذكوره نظريه اولوب متعلم اولان كسنه ايكى طريقك بريله
اذعان وقبول ايدر شويله‌كه قبولى يا شخص مستدله صدقنده حسن ظن طريقيله
اولوب بو صورتده قضاياى مذكوره‌يه اصول موضوعه تسميه اولنور وياخود
محلنده تبين ايدنجيه قدر شك وانكار طريقيله اولوب بوصورتده مصادرات تسميه
اولنور مصنف رحمه الله حاشيه‌ده شو وجهله ايراد مقال بيورمشلردركه قوم بو
وجهله قائل اولوب وبنم ايچون بومقامده ايكى بحث قوى واردر بحث اول بودركه
بومقامده ذكر اولنان اصول موضوعه ايله مصادراته علاوة برقسم ثالث اولەرق
بوده قضايانك دليل ايله ثابته اولان نظريه اولمسيدر حالبوكه بونك ايچون
براسم تسميه ايتامشلردر بحث ثانى متعلمك بو قضيه‌لرى حسن ظن ايله اذعان
وقبولى قضاياى مذكوره‌نك ظنيه اولمسنى اقتضا ايدر تسليم ايدلكه بومقامده
ظن مطلق اعتقاد معناسنه اولسون بوتقديرده غايت امر اشبو قضايانك عند المتعلم
تقليديه اولمسيدر زيرا نظريه‌نك يقينيه اولمسى برهانه متوقفدر ومقدمهٔ تقليديه
مقدمهٔ برهان اوله‌مز حالبوكه حكمادن اقليدس مقدمهٔ براهين اولمسيچون اصول
موضوعه‌يى وضع ايتمشدر مكر جوابده دينله‌كه بوقضيه‌لرك معلمه نسبتله تقليديه
اولمسى مستدله نسبتله يقينيه اولمسنى قدح ايده‌مز وغايت امر بوقضايادن مركبه
اولان ادله‌دن متعلمك ايچون حاصل اولان تقليد اولوب يقين اولماسيدر و بونده
بأس يوقدر ومتعلمك يقين ادعاسى زعمى اولوب واقعده يقين دكلدر (ولا يجب
ان تكون تلك القضايا من مسائل ذلك الفن بل يجوز ان يكون من مسائل علم آخر
وان لايكون من مسائل علم مدون اصلا) وقضاياى مذكوره مباديسى اولدقلرى
فنك مسائلندن اولمسى واجب اولميوب مسائل علم آخردن اولمسى و بلكه اصلا
برعلم مدونك مسائلندن اولمامسى جائزدر

قال رحمه الله تعالى رحمة واسعه (و بماذكرنا ظهر ان قول الشيخ الرئيس ابن سينا
مهملات العلوم كليات ومطلقاتها ضروريات غير مختص بالعلوم الحكمية كما وهم)
ذكرى مرور ايدن فمسائل كل فن قوليله واقع اولان بياندن ظاهر ونمايان اولمشدركه
شيخ ابن سينانك شفاده مهملات علوم كليادر ومطلقاتى ضرور يادر ديمسى
وهم اولنديغى كبى علوم حكميه‌يه غير مختصدر

قال رحمه الله تعالى فی خاتمة المرام (وليكن هذا آخر الكلام بحمد العزيز العلام) مصليا على نبيه وآله الكرام

اشبو ترجمهٔ عذب البيان برهان باعون وعنايت ایزد مستعان اشبو بيك ایكیوز طقسان درت سنهٔ هجریه سی شهر ذی القعده سی اوائلنده معمورة العزيزده متصرفلغمزاوانده مع التصحیح پذیرفتهٔ حسن اختتام وذخر معاد اولەجق خیردعای اخوانه ذریعه اولمق امیدیله

مودوع صحائف ایام

اولمشدر

٢٢

٢

تاریخ مترجم

حمدلله كه جناب قيوم ٭ قدر آثارمی قیلدی معلوم

ایده حق مظهرمیل ابرار ٭ اوله عنوانی كتاب مرقوم

نظم الفاظی سلیس وروشن ٭ جمله مفهومی رحیق مختوم

مستفید ایلیه اخوانی خدا ٭ اوله رغبتكه انظار عموم

ایتمیه اجر ومثو باتندن ٭ یوم لاینفع ده حق محروم

دوشدی بربو اثرمنثورم ٭ نوله تاریخیده اولسه منظوم

یادكار اوله كهر سنجانه

بولدی میزانی برهان علوم

١٢٩٥

محشیٔ فاضل عبدالحمید افندی حضرتلرینك تاریخ بی نظیرلریدر

جواهر باش تحسین اولدی حمدی سویلدی تاریخ

مترجم اولدی شرح نافع برهان همتایه

١٢٩٥

آرغنی متصرفی سعادتلو رومی افندی حضرتلرینك زاده طبع بلیغانه لری

حضرت نافع افندی علم منطقدن دخی ٭ ایدیٔ طلابه ویردی برمنافع ترجمه

شرح میزان ایله واضح اولدی برهان علوم ٭ نجم برهان علومی قیلدی لامع ترجمه

برطاقم صغرا وكبرادن قیاس ایسترمی یا ٭ مبحث فضلن سراپا اولدی جامع ترجمه

اشبو سوزتده كركمز كلفت بحث وجدل ٭ ایتدیكم دعوایه در برهان قاطع ترجمه

رومیا تاریخدر مانند جوهر بی بدل ٭ اولدی ایشته طالب برهانه نافع ترجمه

١٢٩٥

خامهٔ نافع افندیدن سلیس اولمش ایدی ٭ مأخذ علم معانیدن مطول ترجمه

همت ممدوحهٔ فضلیله اولدی بشقه‌جه ٭ ایشته برهان كانبو یده اكمل ترجمه

كلدی بر تاریخ تام خاتمه (رومی) دیدم ٭ اولدی میزان فن منطقدن مدلل ترجمه

١٢٩٥

معمورة العزیز محاسبه‌جیسی عزتلو اسماعیل ذهنی افندینك تاریخ نفیسلریدر

هنرمند زمانه حضرت نافع افندی كیم ٭ اودر استاد بی مثل ونظیر مكتب عرفان

حقایق ایله مالا مال بر كنز دقایقدر ٭ دلی شمس المعارف سینه‌سی مرآت نور افشان

مقرر حکمت اربابی که قانون کمالاتن ٭ شفای صدر طلاب ایلمشدر حضرت یزدان
خیالات وتصوردن منار فضلی بالادر ٭ کورنلر کاملاً آثارنی تصدیق ایدر هر آن
مطول اتمیوب بحث شناسن مختصر کچدم ٭ کمال فضلنه نفع معولدر جلی برهان
ایا علامهٔ عالی نسب فهامهٔ نحریر ٭ کتورمز یردها اشباه ایله امثالنی دوران
متین اولسون بنای مطلب و بنیاد مقصودك ٭ ایده لطف خدا معمورهٔ اقبالکی آبادان
سمندخامهٔ (ذهنی) دخی اظهار جرأتله ٭ اولوب وادیٔ تقریضه ایکی تاریخ ایله پویان
رسیده اولدی بالطف خدا میزانك انجامه ٭ درر کنج وهنرسنج اولدی برهانه زهی میزان

۱۲۹۵

معمورة العزیز تحریرات مدیری رفعتلو آصف افندینك زادهٔ طبع بلیغانه لری

کهرسنج معارف حضرت نافع افندی کیم ٭ کتب میزان افضالی درازی ریز اولور هر آن
دکل خالی بیان ومنطق افراد حکمتدن ٭ فلاطون کورسه آثارین قالوردی واله وحیران
هنرسنجانه آصف غبطه فرما اولدی تاریخم ٭ دقیقه دان علم حکمته برهان اوله میزان

۱۲۹۵